LEV TOLSZTOJ

ANNA KARENINA

REGÉNY

FORDÍTOTTA:
NÉMETH LÁSZLÓ

ELSŐ RÉSZ

Enyém a bosszúállás,
és én megfizetek.

1

A boldog családok mind hasonlók egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az.

Oblonszkijéknál teljes volt a zűrzavar. Az asszony megtudta, hogy az urának viszonya van a ház hajdani francia nevelőnőjével, s kijelentette, hogy ezek után nem hajlandó egy fedél alatt élni vele.

Ez a helyzet már harmadnapja tartott, s a házaspár, a családtagok, sőt a személyzet is szenvedett tőle. A családtagok és a személyzet is úgy érezte, hogy az együttlakás értelmét vesztette, s hogy egy vendégfogadóban véletlenül összeverődött társaság tagjainak több köze van egymáshoz, mint nekik, az Oblonszkij családnak s a ház népének. Az asszony nem jött elő lakosztályából; a férje harmadik napja nem volt otthon. A gyerekek magukra hagyottan futkostak a házban; az angol nevelőnő összekapott a kulcsárnővel, s írt a barátnőjének, hogy keressen új helyet neki; a szakács még előző nap, épp az ebéd idején, távozott; a mosogatólány és a kocsis fölmondott.

Az összeveszés után harmadnap Sztyepan Arkagyics Oblonszkij herceg - Sztyiva, ahogy a társaságban hívták - a szokott időben, azaz reggel nyolckor, nem a felesége hálójában, hanem a saját dolgozószobájában, a szattyánbőr díványon ébredt fel. Megfordította telt, ápolt testét a ruganyos díványon, mint aki szeretne újra és hosszú időre elaludni, szorosan átölelte a párnát, s odanyomta az arcához, de hirtelen felpattant, fölült, s kinyitotta a szemét.

„Igen, igen, hogy is volt? - próbálta felidézni az álmát. - Hogy is? Alabin ebédet adott Darmstadtban. Nem Darmstadtban, Amerikában valahol. Igen, csakhogy Darmstadt Amerikában volt. Igen! Alabin üvegasztalokon adta az ebédet, s az asztalok az *Il mio tesoró*-t[1] énekelték, nem is az *Il mio tesoró*-t, valami jobbat; holmi borosüvegek is voltak ott - jutott eszébe még -, amik tulajdonképpen hölgyek voltak.”

Sztyepan Arkagyics szeme vidáman csillogott; mosolyogva tűnődött. „Igen, jó volt, nagyon jó. Még sok nagyszerű dolog volt ott; csakhogy nincsenek rá szavak, és ébren még a gondolat sem tudja kifejezni.” Majd észrevéve a posztófüggöny szárnyai közt a fénycsíkot, jókedvűen nyújtotta le lábát a díványról; arannyal hímzett szattyánpapucsát kereste vele, amit a felesége varrt neki (a múlt évben ez volt a születésnapi ajándéka), s anélkül, hogy fölállt volna, régi, kilencéves szokása szerint a felé a hely felé nyújtotta kezét, ahol a hálószobában a köntöse függött. S csak ekkor jutott hirtelen az eszébe, hogyan és miért töltötte az éjszakát a felesége hálószobája helyett ezen a díványon; a mosoly eltűnt arcáról, és összeráncolta a homlokát.

- Ah-ah-ah! Á-á! - nyögött föl, ahogy mindaz, ami történt, eszébe jutott. Emlékezetében újra felmerült a veszekedés minden részlete, helyzetének kilátástalansága, s ami a legkínzóbb: a maga bűnössége.

[1] Az én kincsemet... - Don Ottavio áriája Mozart Don Juan című operájából.

„Nem, nem bocsát meg, nem is bocsáthat. S a legszörnyűbb, hogy mindenben én vagyok a hibás. A hibás, de nem a bűnös. Ebben van épp a dráma - gondolta. - Ah-ah-ah!” - mondogatta kétségbeesetten, ahogy a veszekedés emlékei közül az, amelyik a legjobban nyomasztotta, eszébe jutott.

A legkellemetlenebb az első perc volt; vígan és elégedetten jött meg a színházból, kezében egy hatalmas körte, amit a feleségének hozott. De nem találta a szalonban, nagy csodálkozására nem találta a dolgozószobában sem, végül is a hálószobában akadt rá, kezében a szerencsétlen, mindent eláruló levél.

A mindig gondterhelt, mindig szorgoskodó s - ahogy ő tartotta - kicsit együgyű Dolly mozdulatlanul ült, kezében a levél, s az irtózat, kétségbeesés és düh kifejezésével nézett rá.

- Mi ez? Mi ez? - kérdezte a levélre mutatva.

Ahogy ehhez az emlékhez ért, Sztyepan Arkagyicsot, amint az gyakran megesik, nem annyira maga az eset gyötörte, inkább az, ahogy a felesége szavaira felelt.

Az történt vele ebben a pillanatban, ami az emberekkel általában, ha váratlanul valami szégyenletes dolgon érik tetten őket. Arcát nem tudta a helyzethez szabni, amelybe bűne felfedésével a felesége előtt került. Ahelyett, hogy megsértődött, tiltakozott, szabadkozott volna, bocsánatot kért, vagy akár közönyös maradt volna - mind jobb annál, mint amit csinált -, hirtelen s egészen önkéntelenül („az agyvelő reflexe” - gondolta Sztyepan Arkagyics, aki szerette a fiziológiát) a megszokott, jóságos s épp ezért ostoba mosoly ömlött el az arcán.

Ez az ostoba mosoly volt az, amit nem tudott magának megbocsátani. Ennek a mosolynak láttára Dolly, mintha fizikai fájdalom érné, összerándult; jellemző hevességével vad szavak özönét zúdította rá, s kirohant. Azóta látni sem akarta az urát.

„Mindennek az az ostoba mosoly az oka” - gondolta Sztyepan Arkagyics.

„De mit tegyek? Mit tegyek hát?” - mondogatta magában kétségbeesve, s nem talált feleletet.

2

Sztyepan Arkagyics igazságos volt önmagához. Nem tudta áltatni magát, nem bizonygatta, hogy megbánta, amit tett. Most sem volt képes bűnbánatot érezni amiatt, hogy ő, a harmincnégy éves, szép, szerelmes természetű férfi nem szerelmes a feleségébe, öt élő s két halott gyerek anyjába, aki csak egy évvel fiatalabb nála. Egyedül azt sajnálta, hogy nem tudta jobban titkolni előtte. A helyzet súlyát azonban érezte, és sajnálta az asszonyt, a gyerekeket, önmagát. Lehet, hogy jobban igyekezett volna eltitkolni a bűneit, ha számít rá, hogy ez a hír így hat majd a feleségére. Sosem gondolta ezt határozottan végig, de homályosan úgy képzelte, hogy a felesége rég megsejtette hűtlenségét, és elnézi neki. Mi több, Oblonszkijnak úgy tűnt, hogy ennek az elnyűtt, megöregedett, már nem szép, nem is különleges asszonynak - jó családanya, semmi más - merő igazságérzetből elnézően kellene viselkednie. Éppen az ellenkezője történt.

„Iszonyú, jaj, jaj, de iszonyú - bizonygatta magának Sztyepan Arkagyics, és nem tudott semmit kieszelni. - Milyen jól ment eddig minden, milyen szépen éltünk! Elégedett volt, boldog a gyermekeivel, én nem szóltam bele semmibe, rábíztam, foglalja el magát, gyerekekkel, háztartással, ahogyan akarja. Az igaz, nem szép, hogy a lány nevelőnő volt nálunk. Nem szép! Van abban valami közönséges és ízléstelen, hogy az ember a nevelőnőjének udvaroljon. De milyen nevelőnő! (Megelevenedett előtte Mlle Roland pajkos fekete szeme, mosolygása.) De

hiszen amíg a házunkban volt, nem engedtem meg magamnak semmit sem. S a legkínosabb az, hogy a lány már... Mintha készakarva történt volna. Jaj, jaj, jaj! De hát mit tegyek, mit?”

Felelet nem volt, csak az az általános válasz, amit az élet minden bonyolult s eldönthetetlen kérdésre ad. Ez a válasz: hogy felejthessünk, adjuk át magunkat a hétköznapok gondjainak. Álomba feledkezni, legalábbis estig, lehetetlen; visszatérni ahhoz, amit az üveghölgyek énekeltek, nem lehetett; az élet álmába kell tehát belefeledkezni.

„Majd meglátjuk” - mondta magában Sztyepan Arkagyics, s fölkelve egy kék selyembélésű, szürke hálókabátot öltött magára, megcsomózta, s széles mellkasát jól teleszíva, kifelé fordított lábával, mely telt testét olyan könnyen hordta, a megszokott fürge léptekkel az ablakhoz ment, fölhúzta a függönyt, s hangosat csöngetett. A csengetésre rögtön ott termett öreg barátja, Matvej, a komornyik; a ruhát és csizmát hozta s egy sürgönyt. Matvej nyomában a borbély lépett be, a szerszámaival.

- A hivatalból jött valami irat? - kérdezte Sztyepan Arkagyics, s a táviratot átvéve a tükörhöz ült.

- Az asztalon van - felelte Matvej, s részvéttel és kérdően nézett az urára. - A bérkocsi-tulajdonostól voltak itt - tette hozzá kis szünet után, furfangos mosollyal.

Sztyepan Arkagyics nem felelt, csak a tükörben pillantott Matvejre; de a tükörben találkozó pillantásukon látni lehetett, hogy jól megértik egymást. Sztyepan Arkagyics pillantása mintha azt kérdezte volna: „Minek mondod? Talán nem tudod?”

Matvej a mellénye zsebébe dugta a kezét, szétterpesztette a lábát, s némán, jóindulatúan, egy csöppet mosolyogva nézett az urára.

- Megmondtam nekik, jöjjenek jövő vasárnap; addig ne szerezzenek hiábavaló alkalmatlanságot sem önnek, sem maguknak - mondta el a nyilván előre megcsinált mondatot.

Sztyepan Arkagyics elértette, hogy Matvej tréfálni akar, s szeretné magára terelni a figyelmet. Feltépte a sürgönyt, átolvasta, s miután sikerült megfejtenie a mint mindig, most is eltorzított szavakat, arca felsugárzott.

- Matvej, holnap érkezik a húgom, Anna Arkagyevna - mondta, egy pillanatra megállítva a borbély püffedt, fényes kezét, amely épp hosszú, göndör pofaszakállát fésülte kétfelé.

- Hála Istennek - mondta Matvej. Ez a válasz is azt mutatta, hogy éppúgy érti, akár a gazdája, ennek a látogatásnak a jelentőségét, azt, hogy Anna Arkagyevna, Sztyepan Arkagyics szeretett húga talán segít kibékíteni férjet és feleséget.

- Egyedül vagy az urával? - kérdezte Matvej.

Sztyepan Arkagyics nem beszélhetett, mert a borbély a felső ajkával volt elfoglalva, s az egyik ujját nyújtotta csak fel. Matvej belebólintott a tükörbe.

- Egyedül. Fönn helyezzük el?

- Jelentsd Darja Alekszandrovnának; ahogy ő parancsolja.

- Darja Alekszandrovnának? - ismételte Matvej, mintha kételkednék benne.

- Igen, jelentsd. És vidd magaddal a sürgönyt, aztán mondd el, mit szólt hozzá.

„Próbálkozni akar” - értette meg Matvej, de csak annyit mondott:

- Szolgálatjára.

Sztyepan Arkagyicsot már megmosdatták, megfésülték, s épp öltözni készült, amikor csikorgó csizmájában, lassan lépegetve, Matvej visszajött a sürgönnyel. A borbély már elment.

- Darja Alekszandrovna azt mondta, jelentsem, hogy elmegy itthonról. Csináljon, mármint a kegyelmes úr, amit akar - mondta, csak a szemével nevetve, s kezét a zsebébe dugva, oldalvást hajtott fejjel bámult az urára.

Sztyepan Arkagyics hallgatott. Aztán jóságos, kicsit szánalmas mosoly jelent meg szép arcán.

- No, Matvej? - kérdezte fejcsóválva.

- Nem tesz semmit, uram, majd kialakul - mondta Matvej.

- Kialakul?

- Ahogy mondom.

- Úgy gondolod?... Ki az? - kérdezte Sztyepan Arkagyics, ruhasuhogást hallva az ajtó mögött.

- Én vagyok - mondta egy határozott és kellemes női hang, s Matrjona Filimonovna, a dajka szigorú, ragyás arca jelent meg az ajtónyílásban.

- No, mi az, Matrjosa? - lépett oda Sztyepan Arkagyics.

Annak ellenére, hogy Sztyepan Arkagyics egyértelműen bűnös volt a feleségével szemben, s ezt maga is érezte, a házban majdnem mindenki, még a daduska, Darja Alekszandrovna legkedvesebb barátnője is az ő pártján volt.

- No, mi az? - ismételte csüggedten.

- Menjen le hozzá, uram, kérlelje; Isten tán segít. Nagyon gyötrődik, nézni is szívfájás; meg aztán az egész ház tótágast áll. Meg kell hogy essék az ember szíve a gyerekeken. Kérlelje meg, uram. Mit is tehetünk? Aki szeret szánkázni...[2]

- De hisz nem fogad.

- Azért csak tegye meg a magáét. Isten irgalmas, hozzá imádkozzék, Istenhez imádkozzék, uram.

- No jó, elmehetsz - mondta Sztyepan Arkagyics, s hirtelen elpirult. - Akkor hát öltözzünk - fordult Matvejhez, hálókabátját egy határozott mozdulattal lehajítva.

Matvej már tartotta az inget, mint valami hámot, s egy láthatatlan pelyhet fújva le róla, nyilvánvaló gyönyörűséggel bújtatta bele ura ápolt testét.

3

Miután felöltözött, beparfümözte magát, megigazította az ingujját, Sztyepan Arkagyics a cigarettát, pénztárcát, gyufát s a mütyürkékkel ékes kettős láncon függő órát a megszokott mozdulatokkal szétosztotta a zsebeiben, megrázta a zsebkendőjét, és bánata ellenére is tisztának, illatosnak, egészségesnek, testileg frissnek érezte magát. Könnyedén, ruganyosan ment be az ebédlőbe, ahol már várta a kávéja, mellette a levelei s a hivatalából érkezett iratok.

Előbb a leveleket olvasta át. Az egyik igen kellemetlen volt, egy kereskedőtől jött, aki egy, a felesége birtokán lévő erdőre alkudott. Ezt az erdőt okvetlenül el kellett adnia, de most, amíg a feleségével ki nem békül, szó sem lehetett róla. A legkellemetlenebb az volt, hogy a

[2] Aki szeret szánkázni, ne restellje húzni. Orosz közmondás.

küszöbönálló békülésbe ezzel anyagi érdek keveredett. S az a gondolat, hogy érdek vezethetné, hogy az erdő eladása miatt keresi feleségével a békét, sértette őt.

Amikor a levelekkel végzett, a hivatali aktákat húzta maga elé; két ügyet gyorsan átlapozott; nagy ceruzájával itt-ott megjelölt ezt-azt, eltolta az iratokat, s hozzálátott a kávéjához. Kávézás után kihajtogatta a még nedves reggeli újságot, s olvasni kezdte.

Sztyepan Arkagyics liberális újságot járatott s olvasott; nem szélsőségeset, hanem olyan irányút, amilyenhez a többség húzott. S annak ellenére, hogy igazából sem a tudomány, sem a művészet, sem a politika nem érdekelte, mind e területeken szilárdan kitartott a többség s az újságja által vallott nézetek mellett. Csak akkor változtatott a véleményén, ha a többség véleménye is változott; jobban mondva nem is váltott véleményt, megváltoztak a nézetei észrevétlenül.

Sztyepan Arkagyics nem választott az irányzatok és nézetek közt, az irányzatok és nézetek maguk jöttek hozzá, ahogy kalapja vagy öltönye szabását sem ő választotta ki, azt vette, amit a többiek. Azt, hogy nézetei legyenek az embernek - ami rendszerint az érettebb korosztályt jellemzi -, s a társaságban, ahol forog, bizonyos szellemi tevékenységet fejtsen ki, éppúgy elvárják tőle, mint azt, hogy kalapot viseljen. S ha volt egyáltalán ok, amiért a liberális irányt a konzervatívnál - melyet az ő körében szintén sokan vallottak - többre becsülte, az nem az volt, hogy a liberális irányt ésszerűbbnek tartotta; az életmódjának ez felelt meg jobban. A liberális párt azt mondta, hogy Oroszországban minden rossz, és valóban Sztyepan Arkagyicsnak sok volt az adóssága, és kevés a pénze. A liberális párt azt mondta, hogy a házasság elévült intézmény, új alapokra kell fektetni, s a családi élet Sztyepan Arkagyicsnak valóban kevés gyönyörűséget szerzett; hazugságra és képmutatásra kényszerítette, ami ellentétben állt természetével. A liberális párt azt mondta, helyesebben azt sejtette, hogy a vallás csak a lakosság barbár részének megfékezésére való, s Sztyepan Arkagyics valóban egy rövidke misét is nehezen bírt ki lábfájás nélkül, s nem értette, minek az a sok rémítő és dagályos beszéd a másvilágról, amikor az élet itt is olyan vidám lehetne. Ráadásul Sztyepan Arkagyics szerette a tréfát, és kedvére volt időnként azzal elképeszteni jámbor embereket, hogy azt mondta: ha már olyan büszkék a fajtájukra, ne álljanak meg Ruriknál, ne tagadják meg legrégibb ősüket - a majmot. Vagyis a liberális irány szokásává lett Sztyepan Arkagyicsnak; az újságját is, mint az ebéd utáni szivarját, azért a könnyű ködért szerette, amit a fejében előidézett. Elolvasta a vezércikket, amelyben előadták, hogy korunkban teljességgel haszontalan amiatt jajveszékelni, hogy a radikalizmus minden konzervatív elemet elnyeléssel fenyeget, s a kormánynak, hogy a forradalom hidráját elfojthassa, sürgősen lépéseket kell tennie; épp ellenkezőleg: „A mi véleményünk szerint a veszedelem nem az állítólagos forradalmi hidrában van, hanem a progressziót fékező tradicionalizmus makacsságában” stb. Elolvasott egy pénzügyi cikket is, amelyben Benthamet és Millt emlegették, s egy kicsit megszurkálták a minisztériumot. Gyors észjárásával minden célzást azonnal megértett; hogy ki ki ellen, milyen alkalomból sütötte el, s ez, mint mindig, most is némi élvezetet okozott neki. A mai élvezetét azonban megmérgezte Matrjona Filimonovna tanácsa, s hogy a háza olyan szerencsétlen állapotban van. Elolvasta, hogy gróf Beust a hírek szerint Wiesbadenbe érkezett, hogy nincs többé ősz haj, továbbá hogy eladó egy homokfutó, s fiatal leány állást keres; ezek az értesülések azonban most nem okoztak neki olyan csöndes, ironikus gyönyörűséget, mint máskor.

Miután végzett az újságjával és a második csésze kávéval meg a vajas kaláccsal, felállt, lerázta mellényéről a morzsákat, kihúzta széles mellét, s jókedvűen elmosolyodott: nem mintha valami különösen kellemes dolog lett volna a lelkében; a vidám mosolyt a jó emésztés idézte föl.

De ez a jókedvű mosoly rögtön eszébe juttatott mindent, s elgondolkozott.

Két gyerekhang (Sztyepan Arkagyics megismerte a kisebb fia, Grisa, és a nagyobb lánya, Tánya hangját) hallatszott az ajtó mögül. Valamit vittek, és elejtették.

- Megmondtam, hogy a tetőre nem lehet utasokat ültetni - kiabálta a leányka angolul. - Szedd föl!

„Minden a feje tetején áll - gondolta Sztyepan Arkagyics -, a gyerekek is magukra hagyva szaladgálnak.” Odament az ajtóhoz, és beszólította őket. Azok eldobták a vonatnak kinevezett dobozt, s az apjukhoz szaladtak.

A kislány, az apja kedvence, merészen futott be, átölelte s nevetve csimpaszkodott a nyakába; a pofaszakállából áradó illat, mint mindig, most is élvezetet szerzett neki. A lányka megcsókolta a lehajlástól kipirult, gyöngédségtől sugárzó arcát; aztán eleresztette a nyakát, el akart futni, de az apa visszafogta.

- Mi van a mamával? - kérdezte, kezét a lányka sima, friss nyakán végighúzva. - Szervusz - mondta mosolyogva az odaköszönő fiúnak.

Tudatában volt, hogy a fiút kevésbé szereti, de igyekezett egyformán bánni velük; a fiú azonban érezte ezt, s nem viszonozta az apja hideg mosolyát.

- A mamával? Fölkelt - felelte a kislány.

Sztyepan Arkagyics fölsóhajtott. „Azaz megint nem aludt egész éjjel” - gondolta.

- No és jókedvű?

A kislány tudta, hogy a papa és a mama összevesztek, s hogy az anyja nem lehet jókedvű; az apjának ezt tudnia kell, szóval tetteti magát, amikor ilyen könnyedén érdeklődik. És a kislány elpirult az apja helyett. Sztyepan Arkagyics rögtön elértette, s ő is elpirult.

- Nem tudom - mondta a kislány. - Nem kell tanulnunk; azt mondta, sétáljunk el Miss Hull-lal a nagymamához.

- No, menj akkor, Tancsurocskám. Nem, várj csak - tartotta vissza mégis, üde kezecskéjét megsimítva.

Egy doboz bonbont vett le a kandallóról, ahova tegnap tette, kiválasztott kettőt - egy csokoládést és egy mentolosat, Tánya kedvenceit -, s odaadta neki.

- Grisának? - mondta a lányka, a csokoládésra mutatva.

- Igen, igen - s még egyszer megsimogatta a vállát, megcsókolta a haja tövét és a nyakát, majd elengedte.

- A kocsi előállt - mondta Matvej. - Egy kérelmező van itt - tette hozzá.

- Rég vár? - kérdezte Sztyepan Arkagyics.

- Egy félórácskája.

- Hányszor parancsolták neked, hogy azonnal jelentsd be!

- A nagyságos úrnak is el kell fogyasztania legalább a kávéját - mondta Matvej abban a barátian goromba hangnemben, amelyért nem lehetett megharagudni.

- No, küldd be hát minél előbb - mondta Oblonszkij fintorogva a bosszúságtól.

A kérelmező, Kalinyin törzskapitány neje, lehetetlen és értelmetlen dolgot kért, de Sztyepan Arkagyics szokás szerint leültette, figyelmesen, félbeszakítás nélkül hallgatta végig, részletes tanácsot adott, hogy kihez forduljon s hogyan; sőt, nagy betűs, elnyújtott, szép, jól olvasható írásával még egy ügyesen szerkesztett levelet is írt ahhoz a személyiséghez, aki segíthet rajta.

Miután a törzskapitánynét elbocsátotta, Sztyepan Arkagyics fogta a kalapját, s megállt eltűnődve, nem felejtett-e el valamit. Kiderült, hogy nem felejtett el semmit, kivéve, amit el akart felejteni - a feleségét.

„Ah! Igen!” Lehorgasztotta a fejét, s szép arca elborult. „Bemenjek? Ne menjek?” - mondta magában. És egy belső hang azt mondta, nem érdemes bemennie; őszintén úgysem tudnak szólni egymáshoz, a viszonyukat megjavítani, helyrehozni lehetetlen, hisz sem Dollyt nem teheti még egyszer vonzóvá, szerelemgerjesztővé, sem önmagát öreggé, szerelemre képtelenné. Csaláson és hazugságon kívül nem sülhet ki semmi, s a csalás és hazugság ellenkezett a természetével.

„De hát előbb-utóbb mégiscsak meg kell lennie, elvégre nem maradhat így” - gondolta, s igyekezett összeszedni a bátorságát. Kihúzta magát, cigarettát vett elő, rágyújtott, kettőt szippantott, aztán a gyöngyházfényű kagyló hamutartóba dobta a cigarettát, s gyors léptekkel szelve át a komor szalont, benyitott a felesége hálószobájába.

4

Darja Alekszandrovna ingben, tarkójára tűzött, ma már ritkuló, de valaha sűrű és gyönyörű hajfonataival, megnyúlt, beesett arccal, a soványságtól még nagyobbnak látszó ijedt szemekkel állt a szobában szétdobált holmi között a nyitott szekrény előtt, és valamit keresett. Ahogy férje lépteit meghallotta, az ajtóra nézett, s arcának hasztalan próbált szigorú és megvető kifejezést adni. Érezte, hogy fél tőle s a rá váró találkozástól. Csak az imént próbálta, amit az utolsó három napban már vagy tízszer is megpróbált: a gyerekek s a maga dolgait, amelyeket az anyjához magával visz, kiválogatni, de megint csak nem tudta rászánni magát. De mint korábban, most is elmondta magában, hogy ez nem maradhat így, el kell szánnia magát valamire, megbüntetni, megszégyeníteni; bosszút kell állnia, hogy a férje legalább töredékét érezze annak a fájdalomnak, amit neki okozott. Még mindig azt hajtogatta, hogy elmegy tőle, de ez, érezte, lehetetlen, hisz nem tud leszokni arról, hogy férjének tekintse és szeresse. Azonkívül érezte, hogy ha itt, a saját házában alig-alig képes öt gyereket ellátni, akkor ott, ahová költözni készül velük, még sokkal rosszabb dolguk lesz. Hiszen a kicsi már ebbe a három napba is belebetegedett, romlott *bouillon*-nal etették meg; a többi meg tegnap majdnem teljesen ebéd nélkül maradt. Érezte, hogy lehetetlen elköltözni, de azért csalta magát, válogatta a holmikat, s úgy tett, mint aki elmegy.

Ahogy az urát meglátta, mintha keresne valamit, a szekrény fiókjába mélyesztette a kezét, s csak akkor pillantott rá, amikor a férfi szorosan mellé állt. De arcán, amelynek szigorú, elszánt kifejezést akart adni, nem volt csak zavar és szenvedés.

- Dolly - mondta az ura csöndes, félénk hangon. Válla közé húzta a fejét, szánalomkeltő, alázatos képet akart vágni, de csak úgy sugárzott a frisseségtől és egészségtől.

Dolly egy gyors pillantással tetőtől talpig végigmérte üdeségtől sugárzó, egészséges alakját. „Igen, ő boldog és elégedett - gondolta -, és én?... Ez a jóság is undorító, amelyért mindenki úgy szereti és dicséri, gyűlölöm a jóságát!” Szája összeszorult, sápadt, ideges arcán jobboldalt megrándultak az izmok.

- Mit akar? - mondta gyorsan, idegen mellhangon.

- Dolly! - ismételte meg Sztyepan Arkagyics reszkető hangon. - Anna ma érkezik.

- Mi közöm hozzá? Én nem fogadhatom! - kiáltott föl Dolly.

- De mégiscsak, Dolly...

- Menjen, menjen, menjen! - kiáltott föl, rá sem nézve, mintha testi fájdalom préselte volna ki belőle a kiáltást.

Sztyepan Arkagyics nyugodt lehetett, amikor a feleségére gondolt, reménykedhetett, hogy, amint Matvej mondta, *majd kialakul*, olvashatta békén az újságját, s ihatta a kávét, de amikor ezt az elgyötört, szenvedő arcot megpillantotta, és meghallotta ezt a sorsába, a kétségbeesésbe is beletörődő hangot, a lélegzete elakadt, torka összeszorult, s szemében könny csillogott.

- Istenem, mit csináltam! Dolly! Az Isten szerelmére, hisz... - nem tudta folytatni; a zokogás ott volt a torkában.

Dolly becsapta a szekrényt, és rápillantott.

- Dolly, mit mondhatnék? Egyet: bocsáss meg! Bocsáss meg! Gondolj vissza, kilencévi együttlét nem tehet-e jóvá perceket, néhány percét a...

Dolly lesütötte a szemét, és hallgatott; várta, mit mond, szinte esdekelt, hogy foszlassa szét a bánatát valahogy.

- ...néhány percét a fellobbanásnak - mondta ki az ura, s folytatni akarta, de erre a szóra, mint valami testi fájdalomra, Dolly megint beszívta az ajkát, arca jobb oldalán megint megrándultak az izmok.

- Menjen, menjen innen! - kiáltotta még élesebben. - És ne beszéljen nekem a fellobbanásairól, az undokságáról.

A férfi ki akart menni, de megtántorodott, s hogy megtámaszkodjék, egy szék támlájába kapaszkodott.

Sztyepan Arkagyics arca elszélesedett, ajka földuzzadt, a szeme könnyes lett.

- Dolly - mondta már szipákolva -, az Isten szerelmére, gondolj a gyerekekre; azok nem bűnösök. Én vagyok a bűnös, engem büntess meg. Mondd meg, hogyan vezekeljek. Ami tőlem telik, megteszem. Bűnös vagyok, nincs szó rá, mennyire bűnös vagyok. De Dolly, bocsáss meg!

Az asszony leült. Sztyepan Arkagyics hallotta súlyos, nehéz lélegzését, s kimondhatatlanul fájt érte a szíve. Dolly néhányszor meg akart szólalni, de nem bírt. Sztyepan Arkagyics várt.

- Te gondolsz a gyerekekre - mondta -, de csak azért, hogy játssz velük; én is gondolok rájuk, és tudom, hogy végük van. - Nyilván ez is egyike volt azoknak a mondatoknak, amelyeket ebben a három napban nemegyszer elmondott magának.

Tegezte az urát, és Sztyepan Arkagyics hálásan pillantott rá, s megmozdult, hogy megfogja a kezét. De Dolly undorral húzódott el tőle.

- Én gondolok a gyerekeimre, s a világon mindent megtennék, hogy megmentsem őket, de magam sem tudom, mivel mentsem meg: ha elviszem, vagy ha itt hagyom őket egy feslett, igen, egy feslett apa mellett. Vagy mondja meg, lehetséges tán ezután... ami történt, hogy együtt éljünk? Lehetséges? Mondja, lehetséges? - ismételte megemelt hangon. - Azután, hogy a férjem, a gyerekeim apja szerelmi viszonyba keveredik a gyerekei nevelőnőjével?

- De hát mit tegyünk, mit tegyünk? - mondta Sztyepan Arkagyics panaszos hangon. Maga sem tudta már, mit beszél, s mind mélyebbre horgasztotta a fejét.

- Undorodom, nem állhatom magát! - kiáltott fel Dolly, mind jobban és jobban fölhevülve. - A maga könnye: víz. Soha nem szeretett! Nincs szív, nemesség magában. Förtelmes, undorító,

idegen nekem, igen, teljesen idegen - ejtette ki fájdalommal és haraggal a számára rettenetes szót: idegen.

Sztyepan Arkagyics ránézett; a Dolly arcán kifejeződő düh megijesztette és meg is lepte. Nem értette, hogy a sajnálkozása tette a feleségét ilyen ingerültté: Dolly csak részvétet s nem szerelmet látott benne. „Gyűlöl engem. Nem fog megbocsátani" - gondolta Sztyepan Arkagyics.

- Ez rettenetes, rettenetes! - hajtogatta.

A másik szobában ebben a pillanatban az egyik gyerek felsírt, nyilván elesett. Darja Alekszandrovna hallgatózott, s az arca egyszerre ellágyult.

Néhány másodpercbe került, amíg fölocsúdott; mintha nem tudná, hol van, s mihez fogjon; aztán gyorsan fölállt, s az ajtóhoz sietett.

„A gyermekemet, lám, szereti - gondolta Sztyepan Arkagyics, mert észrevette, hogy megváltozott a felesége arca, meghallván a gyermeksikolyt. - Az *én* gyermekemet. Hogy gyűlölhet hát engem?"

- Csak egy szót még, Dolly - mondta utánamenve.

- Ha utánam jön, behívom a személyzetet, a gyerekeket. Hadd tudja meg mindenki, milyen aljas. Még ma elköltözöm, éljen itt a szeretőjével.

Bevágta az ajtót, s kiment.

Sztyepan Arkagyics fölsóhajtott, megtörölte az arcát, s csendes léptekkel kiment a szobából. „Matvej azt mondta: kialakul. De hogyan? Nem látok rá esélyt. Ó, milyen szörnyűség! S milyen közönségesen kiáltozott" - mondta magának Dolly szavaira, kiáltásaira, az „aljas" és „szerető" szavakra visszaemlékezve. „Meglehet, hogy a cselédlányok is hallották. Rettenetesen közönséges, rettenetesen." Sztyepan Arkagyics néhány percet ott állt még magában, a szemét dörzsölte, fölsóhajtott, kihúzta magát, és kiment a szobából.

Péntek volt, az ebédlőben a német órás az órát húzta fel. Sztyepan Arkagyicsnak eszébe jutott a tréfája, amit erről az akkurátus kopasz kis órásról csinált: „A német arra van egy életre felhúzva, hogy órákat húzzon föl" - s elmosolyodott. Sztyepan Arkagyics szerette a jó tréfákat. „Lehet, hogy mégiscsak kialakul. Jó kis szó: *kialakul* - gondolta -, ezt el kell mesélni."

- Matvej - kiáltott föl -, akkor hát a pamlagos szobában készítsetek Marjával Anna Arkagyevna számára helyet!

- Szolgálatjára.

Sztyepan Arkagyics fölvette a bundáját, s kiment a tornácra.

- Itthon ebédel? - kérdezte Matvej, ahogy kikísérte.

- Majd meglátom. Nesze a költségekre - szólt, s tíz rubelt adott neki a tárcájából. - Elég lesz?

- Elég vagy sem, nem költhetünk többet - mondta Matvej, majd becsapta az ajtót, s visszalépett a tornácra.

Darja Alekszandrovna eközben lecsillapította a gyereket; s a kocsi zörgéséből megtudva, hogy az ura elment, visszatért a hálószobájába. Ez volt az egyetlen menedékhelye a házi gondok elől, amelyek, mihelyt kiment, rögtön körülfogták. Azt a rövid időt, amíg a gyerekszobába ment, az angol nevelőnő és Matrjona Filimonovna most is kihasználták, s halasztást nem tűrő kérdéseket tettek föl neki, amelyekre csak ő tudott felelni: a sétához mibe öltöztessék a gyerekeket, adjanak-e tejet nekik, ne küldjenek-e másik szakácsért?

- Hagyjanak, hagyjanak! - mondta. A hálószobájába érve ugyanarra a helyre ült vissza, ahol az urával beszélt, lesoványodott kezét, melynek csontos ujjain csúszkáltak a gyűrűk, összeszorította, s emlékezetében újra végiggondolta az egész beszélgetést. „Elment, de mit végzett *vele*? - gondolta. - Vajon szoktak találkozni? Miért is nem kérdeztem meg? Nem, nem, lehetetlen a kibékülés. Ha megmaradunk is egy házban, idegenek leszünk. Örökre idegenek! - ismételte újra különös nyomatékkal ezt a számára rettenetes szót. - Pedig mennyire szerettem, Istenem, mennyire szerettem! És most tán nem szeretem? Nem szeretem jobban, mint azelőtt? A legszörnyűbb épp az, hogy...” - de gondolatát nem fejezte be; Matrjona Filimonovna kukkant be az ajtón.

- Hadd küldjek el a fivéremért - mondta. - Ő majd megfőzi az ebédet, különben megint úgy lesz, mint tegnap, este hatig egy falatot sem kapnak a gyerekek.

- Jó, mindjárt megyek, és intézkedem. Friss tejért elküldtek?

És Darja Alekszandrovna a nap gondjaiba temetkezett, s egy időre bánatát is beléjük fojtotta.

5

Sztyepan Arkagyics, hála jó képességeinek, az iskolában jól tanult, de minthogy pajkos és lusta volt, az utolsók közt végzett; de feslett élete, alacsony rangja s fiatal kora ellenére is tiszteletre méltó és szép fizetésű állást töltött be, mint az egyik moszkvai hivatal főnöke. Ezt az állást sógora, Alekszej Alekszandrovics Karenin révén kapta, aki az egyik minisztériumban, amely alá ez a hivatal is tartozott, a legfontosabb állások egyikét töltötte be. De ha Karenin nem is neveztette volna ki sógorát erre a helyre, Sztyiva Oblonszkij száz más ember, fivérei, nővérei, közelebbi, távolabbi rokonai, nagybátyjai, nagynénjei révén úgyis megkapta volna ezt az állást vagy egy ehhez hasonlót, s hozzá vagy hatezer rubel fizetést, amire, minthogy felesége szép vagyona ellenére pénzügyei elég ziláltak voltak, szüksége is volt.

Fél Moszkva és Pétervár rokona és barátja volt Sztyepan Arkagyicsnak. Olyan emberek között született, akik ennek a világnak a hatalmasai voltak vagy lettek. Az államférfiak egyharmada, az öregek, apjának voltak barátai, s pendelyes korából ismerték, a másik harmad tegeződött vele, a harmadik: a jó ismerősök. Következésképp a földi javakat állások, bérletek, koncessziók s effélék formájában osztogató személyek mind jó emberei voltak, s nem mellőzhették. De Oblonszkijnak nem is nagyon kellett erőlködnie, hogy előnyös állást kapjon, csak visszautasítania, irigykednie, összevesznie és megsértődnie nem volt szabad, amit, lévén nagyon jó lélek, nem is tett soha. Nevetségesnek találta volna, ha valaki azt mondja neki, hogy nem kaphat meg egy olyan fizetésű állást, amilyenre szüksége van; hiszen ő nem követelt semmi rendkívülit; csak annyit akart kapni, mint a kortársai, s ezt az állást ő sem töltötte be rosszabbul senki másnál.

Sztyepan Arkagyicsot jó és vidám természete s kétségtelen becsületessége miatt az ismerősei nemcsak hogy szerették, de szép, derűs külsejében, csillogó szemében, fekete szemöldökében és hajában, arca fehérségében és pirosságában volt valami, ami azokra, akik az útjába kerültek, fizikailag is barátságkeltően és szívvidítóan hatott. „Aha! Sztyiva! Oblonszkij! Hát ő is itt van!” - mondták csaknem mindig örvendő mosollyal, akik találkoztak vele. S ha a beszélgetés után néha az derült is ki, hogy semmi különösen örvendetes dolog nem történt; másnap, harmadnap, ha találkoztak vele, éppúgy megörültek.

Miután három éve volt már az egyik moszkvai hivatal főnöke, Sztyepan Arkagyics munkatársainak, alárendeltjeinek, főnökeinek s mindazoknak, akiknek csak dolguk volt vele, nemcsak szeretetét, de tiszteletét is megszerezte. Sztyepan Arkagyics legfőbb tulajdonságai közül,

amelyek révén ezt az általános tiszteletet kiérdemelte a munkahelyén, első helyen rendkívül elnéző viselkedése állt, aminek alapja az volt, hogy ismerte saját hibáit; második helyen valódi liberalizmusa, nem olyasfajta, amilyenről az újságjában olvasott, hanem az, ami a vérében volt, s lehetővé tette, hogy tökéletesen egyformán, egyenrangúként kezeljen minden embert, függetlenül vagyonától és rangjától; harmadsorban pedig - és ez a lényeg - teljes közönye az ügy iránt, amellyel foglalkozott: ennek köszönhette, hogy sohasem ragadtatta el magát, és nem követett el hibákat.

Ahogy hivatalába ért, a tiszteletteljes kapus kíséretében, aki az irattáskáját hozta, kicsiny dolgozószobájába ment, felvette az egyenruháját, s az ülésterembe lépett. Az írnokok és tisztviselők fölálltak, vidáman és tiszteletteljesen meghajoltak. Sztyepan Arkagyics, szokása szerint, gyorsan a helyére ment, kezet szorított a jelenlevőkkel, és leült. Eltréfált és elbeszélgetett kicsit; éppen annyit, amennyi illő, s munkához látott. Senki sem tudta jobban eltalálni, mint ő, szabadság, egyszerűség és hivatalosság közt a kellemes ügyvitelhez szükséges határt. A titkár, mint Sztyepan Arkagyics hivatalában mindenki, vidáman és tiszteletteljesen lépett oda hozzá az iratokkal, s abban a családiasan liberális hangnemben beszélt vele, amelyet Sztyepan Arkagyics vezetett be.

- Megkaptuk a penzai kormányzósági hivatalból az adatokat. Itt vannak, parancsoljon.

- Meg, végre? - mondta Sztyepan Arkagyics, s az ujjával megkopogtatta az aktát. - Nos, uraim? - S az értekezlet megkezdődött.

„Ha tudnák - gondolta, miközben komolyan, lehajtott fejjel hallgatta a jelentést -, milyen bűnös kisfiú volt fél órával ezelőtt az elnökük.” S szeme mosolygott a felolvasás alatt. Kettőig megszakítás nélkül dolgoztak; két órakor: szünet és villásreggeli.

Még nem volt két óra, amikor az ülésterem nagy üvegajtaja hirtelen kinyílt, és valaki bejött. A tisztviselők megörültek a kikapcsolódásnak, az arckép s a tükör alól mind az ajtóra néztek; az őr azonban tüstént kituszkolta a betolakodót, s becsukta mögötte az üvegezett ajtót.

Amikor az ügyirat olvasását befejezték, Sztyepan Arkagyics fölállt, nyújtózott egyet; hogy lerója adóját a kor liberalizmusának, már a teremben cigarettát húzott elő, s bement a szobájába. Két munkatársa, a vén bútor Nyikityin s Grinyevics kamarás vele távoztak.

- Reggeli után be tudjuk fejezni - mondta Sztyepan Arkagyics.

- Már hogyne tudnánk - szólt Nyikityin.

- Csinos kis kópé lehet ez a Fomin - jegyezte meg Grinyevics a vizsgált ügy egyik szereplőjéről.

Sztyepan Arkagyics összeráncolta a homlokát; ezzel adta Grinyevics értésére, hogy illetlen dolog idő előtt véleményt alkotni, s nem felelt semmit sem.

- Ki akart bejönni? - kérdezte az őrt.

- Éppen hogy elfordultam, kegyelmes uram, s valaki engedélyt sem kért, csak berontott. Ön után kérdezősködött. Mondom, majd ha kijönnek, akkor...

- Hol van most?

- Talán kiment az előcsarnokba: addig itt járt-kelt. Itt van, ez az - mondta, s egy göndör szakállú, széles vállú, erős kötésű emberre mutatott, aki báránybut sapkáját le sem véve, gyorsan és könnyedén szaladt föl a kőlépcső kikopott fokain. Egy ösztövér hivatalnok, aki kezében aktatáskával éppen lefelé ment, megállt, s rosszallóan nézett a futó alak lábaira, majd kérdő pillantást vetett Oblonszkijra.

Sztyepan Arkagyics a lépcső tetején állt. Ahogy a fölfelé szaladót megismerte, kedélyesen sugárzó arca még jobban felsugárzott az egyenruha kivarrt hajtókája fölött.

- Ő az! Levin! No végre! - mondta barátságosan, s tréfás mosollyal nézett a feléje tartó Levinre. - Nem viszolyogtál attól, hogy ebben a bűnbarlangban felkeress? - mondta Sztyepan Arkagyics, aki nem érte be kézszorítással, hanem meg is csókolta barátját. - Régen itt vagy?

- Most érkeztem, s nagyon szeretnék együtt lenni veled - felelte Levin elfogultan; s ugyanakkor haragosan és nyugtalanul pillantott körül.

- No, gyerünk be akkor a szobámba - mondta Sztyepan Arkagyics, aki ismerte barátja önérzetes és indulatos elfogódottságát; kézen fogta, s úgy húzta maga után, mintha valami veszedelmen vezetné keresztül.

Sztyepan Arkagyics csaknem minden ismerősével tegeződött: hatvanesztendős aggastyánokkal és húszéves fiúkkal, színészekkel és miniszterekkel, kereskedőkkel és főhadsegédekkel; úgy, hogy azok közül, akikkel tegeződött, igen sokan a társadalmi ranglétra két végén álltak, és bizonyára csodálkoztak volna, ha megtudják, hogy Oblonszkijon át közük van egymáshoz. „Pertu” volt mindenkivel, akivel együtt pezsgőzött, márpedig mindenkivel pezsgőzött; épp ezért, ha alárendeltjei előtt találkozott valamelyik *megszégyenítő* „pertu”-jával, ahogy több barátját tréfásan nevezte, tapintatával csökkenteni tudta a kellemetlen benyomást, amit az rájuk tehet. Levin nem volt ugyan megszégyenítő „pertu”, de azt hihette - Oblonszkij tapintata megérezte ezt -, hogy alárendeltjei előtt tán nem akarja barátságukat kimutatni, s épp ezért sietett bevinni őt a szobájába.

Levin csaknem egykorú volt Oblonszkijjal, s nemcsak pezsgőzés révén tegeződtek össze. Levin kora ifjúságától pajtása és barátja volt. Szerették egymást jellemük és ízlésük különbségei ellenére, ahogy azok szeretik egymást, akik serdülőkorukban barátkoztak össze. Mindazonáltal, mint ahogy az különféle foglalkozást választó emberekkel gyakran megtörténik, ha jól megfontolva helyeselték is, lelkük mélyén megvetették egymás foglalkozását. Mindenik úgy érezte, hogy az az élet, amelyet ő él, az egyedül üdvözítő, a barátjáé meg csak légvár. Oblonszkij, ha Levint meglátta, nem tudott elnyomni egy könnyed, gúnyos mosolyt. Pedig hányszor látta már Moszkvába érkezni a falujából, ahol csinált valamit, de hogy pontosan mit, azt Sztyepan Arkagyics soha nem tudta igazán megérteni, igaz, hogy nem is nagyon faggatózott. Levin mindig izgatottan érkezett Moszkvába, nagy sebbel-lobbal, egy kicsit szorongva, s bosszankodva is a szorongásán; s többnyire valami egészen új, váratlan gondolattal; Sztyepan Arkagyics nevetett ezen, és szerette érte. Levin pedig barátja városias életmódját vetette meg éppígy a lelke mélyén, hivatalát haszontalanságnak tartotta, és nevetett rajta. De volt köztük különbség: Oblonszkij azt tette, amit mindenki, kedélyesen és magabiztosan nevetett, Levin pedig biztonság nélkül s néha haragosan.

- Rég vártunk - mondta Sztyepan Arkagyics, miután a szobába lépve Levin kezét elbocsátotta, ezzel mutatta mintegy, hogy itt nincs veszély. - Nagyon, de nagyon örülök, hogy látlak - folytatta. - Nos, mi újság? Hogy vagy? Mikor jöttél?

Levin hallgatott, Oblonszkij két hivatalnoktársát nézegette, akiket nem ismert. Tekintete megállt az elegáns Grinyevics kezén: azon olyan hosszú, fehér ujjak voltak, az ujjakon olyan hosszú, sárga, a végükön visszahajló körmök, a kézelőjében olyan hatalmas, ragyogó inggombok, hogy ez a kéz nyilván minden figyelmét elnyelte, s megakadályozta a gondolkodásban. Oblonszkij rögtön észrevette ezt, és elmosolyodott.

- Ah, igen, engedjétek meg, hogy összeismertesselek benneteket - mondta. - Társaim: Filipp Ivanics Nyikityin, Mihail Sztanyiszlavics Grinyevics - majd Levin felé fordulva: - Konsztantyin Dmitrics Levin, Szergej Ivanics Koznisev fivére, ügybuzgó zemsztvo-tag, egy az új

zemsztvo-emberek közül, különben tornász, fél kézzel öt pudot nyom ki, marhatenyésztő, vadász s a barátom.

- Nagyon örvendek - mondta a kis öreg.

- Van szerencsém ismerni a bátyját, Szergej Ivanicsot - szólt Grinyevics, odanyújtva vékony, hosszú körmű kezét.

Levin elkomorodott, hidegen kezet fogott vele, s rögtön Oblonszkij felé fordult. Noha nagy tisztelettel volt anyai féltestvére, a híres, egész Oroszországban ismert író iránt, nem szenvedhette, ha nem mint Konsztantyin Levinhez, hanem mint a híres Koznisev öccséhez fordultak hozzá.

- Nem, már nem vagyok zemsztvo-tag. Mindenkivel összerúgtam a port, s nem járok többet a gyűléseikre - mondta Oblonszkijhoz fordulva.

- Ez gyorsan történt - mondta Oblonszkij mosolyogva. - De hogy? Miért?

- Hosszú történet, egyszer majd elmondom - szólt Levin, de rögtön mesélni is kezdte. - Nos, röviden: meggyőződtem, hogy zemsztvo-munka nincs, és nem is lehet - mondta, mintha épp ebben a pillanatban bántotta volna meg valaki. - Egyrészről játék; parlamentet játszanak, s én nem vagyok már sem elég fiatal és még nem vagyok elég öreg se, hogy játékszerekkel szórakozzam; másrészről - itt elakadt a szava - ez is csak a járási *coterie*-knek[3] jó, hogy pénzt csináljanak belőle. Azelőtt itt voltak a gyámhatóságok, bíróságok, most meg a zemsztvo; többé nem a megvesztegetés, hanem a meg nem szolgált fizetés jegyében - mondta olyan hevesen, mintha a jelenlevők közül valaki vitába szállt volna a véleményével.

- Aha! Úgy látom, megint új fázisban vagy, konzervatív lettél - mondta Sztyepan Arkagyics. - No, erről különben majd később.

- Igen, később. De látnom kellett téged - mondta Levin, s gyűlölettel pillantott Grinyevics kezére.

Sztyepan Arkagyics alig észrevehetően elmosolyodott.

- Nem azt mondtad, hogy nem veszel föl többet európai ruhát? - pillantott Levin francia szabótól származó új ruhájára. - Ebből is látom: új fázis.

Levin váratlanul elpirult, de nem ahogy a felnőtt emberek - könnyedén, úgy, hogy maguk sem veszik észre -, hanem mint a kisfiúk, akik elfogultságukban nevetségesnek érzik magukat, szégyenkeznek, s épp ezért még jobban elpirulnak, egész a könnyekig. Olyan furcsa volt ezt az okos, férfias arcot ilyen gyermekes állapotban látni, hogy Oblonszkij elfordította róla a tekintetét.

- De hol találkozzunk hát? Nekem nagyon, nagyon fontos, hogy beszéljek veled - mondta Levin.

Oblonszkij mintha kicsit eltűnődött volna.

- Tudod, mit? Átmegyünk Gurinhoz reggelizni; ott beszélhetünk. Háromig szabad vagyok.

- Nem lehet - felelte Levin némi gondolkodás után -, nekem még el kell mennem valahová.

- Jó, akkor ebédeljünk együtt.

- Ebédelni? De hiszen nincs semmi különös dolgom veled, két szót kell mondanom, kérdeznem; aztán beszélgethetünk.

---

[3] Párt. (francia)

- Hát akkor mondd most azt a két szót; ebéd alatt meg majd elcsevegünk.

- Nos, az a két szó... - mondta Levin. - Különben semmi különös.

Az arca egyszerre haragos lett: az erőfeszítéstől, hogy erőt vegyen zavarán.

- Mit csinálnak Scserbackijék? - kérdezte. - Minden a régiben?

Sztyepan Arkagyics, aki rég tudta, hogy Levin az ő sógornőjébe, Kittybe szerelmes, alig észrevehetően elmosolyodott, s a szeme vidámat villant.

- Azt mondtad, két szót, de én két szóban nem tudok felelni, mivel... Bocsáss meg egy pillanatra.

Bejött a titkár, s bizalmas tisztelettel és főnöke fölötti fölényének azzal a szerény tudatával, amely az összes titkárokra jellemző, s az ügyek alaposabb ismeretéből ered, irataival Oblonszkijhoz ment, s kérdés színe alatt valamiféle bonyodalmakról kezdett magyarázni neki. Sztyepan Arkagyics nem hallgatta végig, kedveskedve a kabátujjára tette a kezét.

- Csinálja csak, ahogy mondtam - szólt egy mosollyal enyhítve megjegyzését, s miután röviden elmagyarázta, hogy érti ő a dolgot, eltolta az iratokat. - Így csinálja, kérem, Zahar Nyikityics.

A titkár zavartan eltávozott. Mialatt barátja a titkárral tanácskozott, Levin egészen megszabadult elfogultságától; mindkét könyökével egy székre támaszkodva állt ott; arcán gúnyos figyelem volt.

- Nem értem, nem értem - mondta.

- Mit nem értesz? - szólt Oblonszkij ugyanazzal a mosollyal, s cigarettát vett elő. Valami különc kirohanást várt Levintől.

- Nem értem, mit csináltok itt - mondta Levin a vállát vonva. - Hogy tudod ezt komolyan csinálni?

- Miért?

- Csak; hisz nincs is mit csinálnotok.

- Te így gondolod, de mi nyakig vagyunk a munkában.

- Papírmunkában. Persze, ehhez van adottságod - tette hozzá Levin.

- Úgy gondolod, hogy ez inkább valami fogyatkozás bennem?

- Lehet - mondta Levin. - De azért gyönyörködöm a nagyságodban, s büszke vagyok rá, hogy a barátom ilyen nagy ember. De nem feleltél a kérdésemre - tette hozzá, s kétségbeesett erőfeszítéssel egyenesen Oblonszkij szemébe nézett.

- Jól van, jól. Eljön az ideje, idejutsz te is. Szép dolog. Hogy háromezer gyeszjatyinád van Karazin járásban, meg ilyen izmaid, és hogy üde vagy, akár egy tizenkét esztendős lány; de ide jutsz még te is. Ami a kérdésed illeti: változás nincs, de kár, hogy olyan rég nem voltál itt.

- Miért? - kérdezte ijedten Levin.

- Semmi különös - felelte Oblonszkij. - Majd beszélünk róla. De voltaképp miért is jöttél föl?

- Erről is később beszélünk majd - mondta Levin, s újból fülig pirult.

- No jó, megértettem - mondta Sztyepan Arkagyics. - Tudod, meghívnálak hozzánk, de a feleségem nincs egészen jól. Hanem ide figyelj: ha látni akarod őket, ma négytől ötig valószínűleg az állatkertben lesznek. Kitty ott korcsolyázik. Menj oda, én utánad megyek, s együtt ebédelünk majd valahol.

- Nagyszerű, akkor hát a viszontlátásra.

- Hanem hallod-e, ismerlek: elfelejted az egészet, vagy hirtelen elutazol a faludba! - kiáltott utána Sztyepan Arkagyics nevetve.

- Nem, ott leszek.

S csak akkor jutott Levin eszébe, hogy elfelejtett Oblonszkij kollégáitól elköszönni, amikor már kilépett az ajtón.

- Nagyon erélyes úrnak látszik - mondta Grinyevics, amikor Levin kiment a szobából.

- Az ám, bátyuska - mondta Sztyepan Arkagyics a fejét csóválva. - Szerencsefi! Háromezer gyeszjatyina Karazin járásban, minden előtte van még, s micsoda frisseség! Nem mint a magunkfajta.

- Miért panaszkodik, Sztyepan Arkagyics?

- Eh, pocsék rosszul vagyok - mondta Sztyepan Arkagyics mélyet sóhajtva.

6

Amikor Oblonszkij megkérdezte, miért is utazott voltaképpen Moszkvába, Levin elpirult, s a pirulása miatt megharagudott magára: azt ugyanis nem felelhette, hogy a „sógornőd kezét jöttem megkérni”, pedig kizárólag ezért jött.

A Levin-ház és a Scserbackij-ház régi moszkvai nemesi házak voltak; egymással mindig közeli s baráti viszonyban. Ez a kapcsolat Levin diákkorában még erősebbé vált; a fiatal Scserbackij herceg, Dolly és Kitty bátyja, Levinnel együtt készült és iratkozott be az egyetemre. Levin ebben az időben gyakran fordult meg Scserbackijéknál, és beleszeretett az egész házba. Lehet, hogy furcsán hangzik, de Konsztantyin Levin tényleg a házba, a családba, s főként a család nőtagjaiba szeretett bele. Levin az anyjára nem is emlékezett, egyetlen nővére idősebb volt nála, úgyhogy a Scserbackij-házban első ízben ismerte meg a régi művelt és becsületes nemesi házak levegőjét, melytől apja és anyja halála megfosztotta. E család minden tagja, de különösen a nők, titokzatos, költői fátyolban jelentek meg előtte; nemcsak hogy hibát nem látott bennük, de a rájuk boruló költői fátyol alatt a legmagasztosabb érzéseket s a legnagyobb tökéletességet gyanította. Hogy a három kisasszonynak miért kellett naphosszat franciául és angolul beszélni; miért játszottak egymást váltva bizonyos órákban a zongorán, amelynek a hangja a bátyjuknál tanuló diákokhoz is felhallatszott; miért jártak a házba franciairodalom-, zene-, rajz- és tánctanárok; atlasz subácskájukban miért hajtattak ki Mlle Linonnal a nap bizonyos órájában a Tverszkij bulvárra, Dolly hosszú, Nathalie félhosszú, Kitty egészen kurta subácskában, úgyhogy formás lábacskáit a feszes, vörös harisnyában mindenki láthatta; aranykokárdás kalapú inasuk kíséretében miért kellett a Tverszkij bulváron járkálniuk: mindezt és sok mást, ami titokzatos világukban történt, nem értette, de azt tudta, hogy amit csinálnak, mind gyönyörű, s épp az ott végbemenő dolgok titokzatosságába volt szerelmes.

Egyetemi hallgató korában majdhogy bele nem szeretett a legidősebbikbe, Dollyba; de őt csakhamar férjhez adták Oblonszkijhoz. Aztán a középsőbe kezdett beleszeretni, mintha csak érezte volna, hogy az egyikbe bele kell szeretnie, csak azt nem tudta eldönteni, melyik legyen az. De alig jelent meg a társaságban, Nathalie is férjhez ment egy Lvov nevű diplomatához. Kitty még gyermek volt, amikor Levin befejezte az egyetemet. A fiatal Scserbackij a flotta szolgálatába lépett, s belefúlt a Balti-tengerbe; úgyhogy, bár Oblonszkij a barátja volt, Levin érintkezése a Scserbackij-házzal ritkábbá vált. Amikor azonban Levin ebben az évben a tél

kezdetén, egy falun eltöltött év után Moszkvába jött, s meglátta a Scserbackij lányokat, rögtön tudta, hogy a sors rendeléséből a három közül melyikbe kell beleszeretnie.

Azt gondolhatnánk, mi sem természetesebb, mint hogy ő, a jó családból való, inkább gazdag, mint szegény, harminckét éves férfi Scserbackaja hercegnőt megkérje; minden valószínűség szerint jó partiként fogadták volna. De Levin szerelmes volt, s épp ezért úgy rémlett neki, hogy Kitty minden tekintetben tökéletes, földöntúli lény, ő meg olyan alsórendű, földhöztapadt halandó, hogy nem is gondolhat rá, hogy akár mások, akár Kitty szemében méltó parti legyen.

Miután két mámoros hónapot töltött el Moszkvában, s a társaságban, ahova csak azért járt, hogy találkozzék vele, Kittyt mindennap láthatta, Levin hirtelen úgy döntött, hogy mindebből úgysem lehet semmi, s elutazott a falujába.

Levin meggyőződése, hogy mindebből úgysem lehet semmi, azon alapult, hogy a gyönyörű Kittynek a rokonok szemében ő meg nem felelő s méltatlan parti, és Kitty úgyse tudná megszeretni. A rokonok szemében őneki nem volt semmiféle rendes, megszabott munkája és társaságbeli helye; ugyanakkor kortársai harminckét éves korukra ki ezredes és szárnysegéd, ki professzor, némelyik bank- vagy vasútigazgató vagy hivatalvezető, mint Oblonszkij. Ő pedig (nagyon jól tudta, milyennek kell hogy lássák mások!) tehenek körül téblábolói, sárszalonkára lődöző, építkezésekkel bíbelődő földesúr, vagyis egy tehetségtelen fickó, aki nem vitte semmire, és aki a társadalom fogalmai szerint olyasmivel foglalkozik, amivel csak semmire sem alkalmas emberek.

A titokzatos és gyönyörű Kitty nem szerethetett bele egy ilyen, mint ahogy ő tartotta, csúnya, s ami a fő, hétköznapi és semmiben sem kitűnő emberbe. Ezenkívül régi kapcsolatuk is - a felnőtté a gyerekkel, amely a Kitty fivéréhez fűződő barátsága alapján keletkezett - új akadálynak tűnt fel szerelme előtt. Egy csúnya, de jó embert, amilyennek magát tartotta, lehet szeretni mint barátot, de hogy olyan szerelemmel szeressék, amilyennel ő szerette Kittyt, ahhoz szépnek, s ami fő, rendkívüli embernek kellett volna lennie.

Hallotta ugyan, hogy asszonyok sokszor nem szép, egyszerű emberekbe is beleszeretnek, ebben azonban, maga után ítélve, nem hitt, minthogy ő csak a szépbe, titokzatosba és rendkívülibe tudott beleszeretni.

De miután két hónapot töltött el egymagában a falujában, belátta, hogy ez nem afféle szerelem, amilyeneken kora ifjúságában ment át; hogy ez az érzés egy percnyi nyugtot sem hagy neki; s amíg el nem döntötte: Kitty a felesége lesz-e vagy sem, most már élni sem tud; s hogy csak a képzelete kergette kétségbeesésbe, hiszen semmi bizonyítéka nincs arra nézve, hogy el fogják utasítani. Most tehát azzal a szilárd elhatározással érkezett Moszkvába, hogy megkéri Kitty kezét, s ha igent mond, feleségül veszi. Vagy pedig... gondolni is képtelen volt arra, mi lesz vele, ha kikosarazzák.

7

Levin a reggeli vonattal érkezett Moszkvába, s féltestvérénél, Koznisevnél szállt meg. Miután átöltözött, azzal a szándékkal ment be a bátyja szobájába, hogy azonnal elmondja, miért jött, és tanácsot kér tőle. A bátyja azonban nem volt egyedül. Egy ismert filozófiaprofesszor ült nála, aki egyenesen azért jött Harkovból Moszkvába, hogy megvitasson egy igen fontos filozófiai kérdésben felmerült nézeteltérést, hevesen polemizált a materialistákkal; Szergej Ivanovics érdeklődéssel követte a vitát, s a professzor utolsó cikkét olvasva, megírta neki ellenvetéseit. Azzal a szemrehányással illette, hogy túlzott engedményeket tesz ellenfeleinek. A professzor azonnal Moszkvába utazott, hogy a dolgot megbeszéljék. Arról a divatos

kérdésről volt szó: van-e határ az ember tevékenységében pszichikai és fiziológiai jelenségek között, és hol van az?

Szergej Ivanovics megszokott, mindenkinek szóló, kedveskedőn hideg mosolyával fogadta az öccsét, s miután bemutatta a professzornak, tovább folytatta a beszélgetést.

A kicsiny, sárga; szűk homlokú és szemüveges ember az üdvözlés idejére egy pillanatra abbahagyta a társalgást, aztán anélkül, hogy Levinre hederített volna, tovább beszélt. Levin leült, s várta, mikor megy el a professzor; a társalgás tárgya azonban csakhamar érdekelni kezdte.

Levin látta az újságokban a cikkeket, amelyekről itt szó volt, el is olvasta őket; mint természettudományi végzettségű embert, érdekelte a tudomány ismerős alapelveinek a fejlődése; de az ember állati eredetéről, a reflexekről, biológiáról és szociológiáról szóló tudományos fejtegetéseket sosem kapcsolta össze a maga életére és halálára vonatkozó azon kérdésekkel, amelyek az utóbbi időben mind sűrűbben ötlöttek eszébe.

Ahogy bátyja s a professzor beszélgetését hallgatta, azt vette észre, hogy a tudományos kérdéseket lelkiekkel kötik össze, néhányszor szinte nekimennek az utóbbiaknak, mihelyst azonban egész közel értek a legfontosabbhoz, nagy sietve mintha tüstént elhúzódtak volna, s a finom osztályozások, meghatározások, idézetek, célzások, tekintélyekre hivatkozások birodalmába mélyedtek megint, úgyhogy csak nagy nehezen értette meg, miről is van szó.

- Ezt fel sem tudom tételezni - mondta Szergej Ivanovics szokásos szabatosságával s a rá oly igen jellemző választékos kifejezésekkel és elegáns dikcióval -, semmiképp sem érthetek egyet Keisszel abban, hogy képzeteim a külső világról mind érzéki benyomásokból eredtek. A *létezés* alapvető fogalmát sem érzékelés útján nyertem, aminthogy nincs is külön szerv ennek a fogalomnak az átadására.

- Igen, de Wurst, Knaust és Pripaszov erre azt felelik önnek, hogy a létezés tudata az érzéki benyomások összességéből ered, tehát ez a tudat is érzékelések eredménye. Wurst egyenesen kimondja, hogy ahol nincs érzékelés, ott nem ismerhetik a létezés fogalmát sem.

- Én épp az ellenkezőjét mondom - kezdte Szergej Ivanovics.

De ekkor Levinnek megint úgy rémlett, hogy a legfontosabbhoz érve újból eltávolodnak tőle, s elszánta magát, hogy kérdést tesz föl a professzornak.

- Szóval ha érzéseim megsemmisülnek, ha a testem meghal - kérdezte -, már semmiféle létezés nem lehetséges?

A professzor, mintha a félbeszakítás szellemi fájdalmat okozna neki, bosszúsan pillantott a különös kérdezőre, aki inkább hajóvontatóra hasonlított, mint bölcselőre, és Szergej Ivanovicsra pillantott, mintha azt kérdené: „Mit mondjak neki?” De Szergej Ivanovics, aki távolról sem tett akkora erőfeszítéseket, s nem is volt olyan egyoldalú a beszédben, mint a professzor, s maradt a fejében hely, hogy a professzornak is megfeleljen, s ugyanakkor azt az egyszerű, természetes szempontot is megértse, amelyből Levin tette föl a kérdést, elmosolyodott.

- Ezt a kérdést - mondta - még nincs jogunk eldönteni...

- Nincsenek adataink - hagyta helyben a professzor, s tovább folytatta az érvelést. - Nem, én azt állítom - mondta -, hogy ha az érzékelésnek, ahogy azt Pripaszov kimondja, alapja is a benyomás, ezt a két fogalmat mégis szigorúan meg kell különböztetnünk.

Levin nem figyelt tovább oda; várta, mikor megy el a professzor.

8

Amikor a professzor elment, Szergej Ivanovics az öccséhez fordult:

- Nagyon örülök, hogy itt vagy. Hosszabb időre? Mi van a gazdaságoddal?

Levin tudta, hogy a gazdaság nem nagyon érdekli a bátyját, s csak udvariasságból kérdi; épp ezért csak a búzaeladásról s a pénzügyekről beszélt.

Levin nősülési tervéről akart a bátyjával beszélni, el is volt szánva, hogy a tanácsát kéri, de ahogy meglátta, s miután végighallgatta beszélgetését a professzorral, és meghallotta azt az önkéntelenül is atyai hangot, amellyel a bátyja a gazdasági dolgai iránt érdeklődött (az anyai örökséget nem osztották szét, mindkettőjük részén Levin gazdálkodott), úgy érezte, van valami, ami miatt a bátyjával nem lehet a nősülési szándékáról beszélnie. Érezte, hogy a bátyja nem úgy fogná fel a dolgot, ahogy ő szeretné.

- No, mit csinál nálatok a zemsztvo? - kérdezte Szergej Ivanovics, akit a zemsztvo igen érdekelt, s nagy jelentőséget tulajdonított neki.

- Igazán nem tudom.

- Hogyan? Hisz választmányi tag vagy!

- Nem, már nem vagyok, kiléptem - felelte Konsztantyin Levin. - Már a gyűlésekre sem járok.

- Kár! - mondta erre Szergej Ivanovics elkomorodva.

Levin a maga igazolására magyarázni kezdte, mi folyt a járásukban a gyűléseken.

- Nahát, ez mindig így van! - szakította félbe Szergej Ivanovics. - Mi, oroszok, mindig ilyenek vagyunk. Lehet, hogy jó tulajdonság ez: képesség, hogy lássuk tulajdon hibáinkat, de mi fel is nagyítjuk őket, és iróniával vigasztalódunk, amely mindig ott van a nyelvünkön. Én csak azt mondom neked, add ezeket a jogokat, a mi zemsztvo-intézményünket, egy másik európai népnek; a német, az angol a szabadságát dolgozná ki belőle; mi meg csak nevetünk rajta.

- De hát mit tegyek? - mondta Levin bűntudatosan. - Ez volt az utolsó kísérletem. Teljes szívemből rajta voltam. Nem megy. Alkalmatlan vagyok.

- Dehogyis vagy alkalmatlan - mondta Szergej Ivanovics -, nem jól fogod fel a dolgot.

- Lehet - felelte csüggedten Levin.

- Tudod, hogy Nyikolaj bátyánk megint itt van?

Nyikolaj édesbátyja volt Konsztantyin Levinnek s féltestvére Szergej Ivanovicsnak; elkallódott ember, vagyona nagy részét elherdálta, a legfurcsább és leghitványabb társaságba került, a testvéreivel összekapott.

- Mit mondasz? - kiáltott fel Levin rémülten. - Honnét tudod?

- Prokofij látta az utcán.

- Itt, Moszkvában? Hol? Tudod? - Levin fölkelt a székéről, mint aki azonnal menni akar.

- Sajnálom, hogy megmondtam - csóválta Szergej Ivanovics öccse izgalmán a fejét. - Elküldtem megtudni, hol lakik; s elküldtem neki a Trubin-féle váltót, amit kifizettem. Itt van a felelete.

S Szergej Ivanovics a papírnehezék alól egy levelet nyújtott oda az öccsének. Levin átolvasta a különös, ismerős betűkkel írott levelet: „Alázatosan kérem, hagyjanak békében. Ez az egyetlen, amit kedves testvéreimtől kérek. Nyikolaj Levin.”

Levin, miután elolvasta, fejét lehorgasztva állt - kezében a levél - Szergej Ivanovics előtt.

A vágy, hogy boldogtalan bátyjáról elfeledkezzék, azzal a tudattal harcolt a lelkében, hogy ez csúnya volna.

- Nyilván meg akar bántani - folytatta Szergej Ivanovics -, de engem meg nem bánthat. Egész szívemből segítenék is rajta, de tudom, hogy ez lehetetlen.

- Igen, igen - ismételte Levin. - Megértem s méltányolom a viselkedésedet; de én azért elmegyek hozzá.

- Ha úgy tetszik, menj; de nem tanácsolom - szólt Szergej Ivanovics. - Ami engem illet, nem félek tőle; nem veszíthet össze velem. Neked jobb, ha nem mész el hozzá. Segítség úgy sincs. Különben tégy, ahogy jónak látod.

- Segítség lehet, hogy nincs, de ebben a percben - s ez más dolog - különösképp érzem, hogy nem tudnék nyugodt lenni.

- No, én meg ezt nem értem - szólt Szergej Ivanovics. - Egyet tudok - tette hozzá -, ez az alázat leckéje. Amióta Nyikolaj öcsém az lett, ami, én is elnézőbben tekintek arra, amit aljasságnak hívnak. Hisz tudod, hogy mit tett.

- Ó, ez szörnyű, szörnyű! - hajtogatta Levin.

Ahogy a bátyja címét Szergej Ivanovics inasától megkapta, rögtön szedelőzködött, hogy elmegy hozzá; de aztán meggondolta, s estére halasztotta a látogatását. Hogy a lelki nyugalma meglegyen, mindenekelőtt azt kellett dűlőre vinnie, amiért Moszkvába jött. A bátyjától Oblonszkijhoz ment a hivatalba, s miután megérdeklődte, hol vannak Scserbackijék, oda hajtatott, ahol, úgy mondták, Kittyt találja.

9

Amikor Levin négy órakor dobogó szívvel az állatkertnél a bérkocsiból kiszállt, s egy kis úton a szánkózódombok felé, a jégpálya felé indult, bizonyosan tudta, hogy találkozik Kittyvel, hisz Scserbackijék fogata ott állt a bejáratnál.

Derűs és fagyos nap volt. A bejáratnál egymás mellett álltak a fogatok és szánkók, kocsisok s csendőrök. A kapunál s a lesöpört utakon, a faragott ablakkeretekkel díszített orosz házacskák közt kicsípett nép nyüzsgött, a tűző napon csillogó kalapban; hótól lecsüggő ágaikkal a kert öreg, bozontos nyírfái mintha új, ünnepi miseruhába öltöztek volna.

Ahogy az ösvényen a jégpálya felé tartott, önmagához beszélt: „Nem szabad izgulnod, nyugodtnak kell lenned. Mi bajod? Mit akarsz? Hallgass, ostoba” - fordult a szívéhez. De minél jobban igyekezett lecsillapítani magát, annál nehezebb lett a lélegzete. Találkozott egy ismerősével, az odakiabált neki; Levin azonban azt sem tudta, ki volt. Odaért a dombhoz, amelyen csak úgy csörgött a leszálló és fölhúzott szánkók lánca; lesikló ródlik robogtak, s vidám hangok harsantak föl. Tett még néhány lépést, föltárult előtte a jégpálya, s a korcsolyázók nyüzsgésében nyomban meglátta őt.

A szívét elszorító örömről és félelemről tudta meg, hogy ott van. A jégpálya túlsó végén állt, egy hölggyel beszélgetett. Úgy tetszett, sem a ruháján, sem a tartásán nincs semmi különös.

Levin azonban éppoly könnyen ismerte föl ebben a tömegben, mint rózsát a csalánosban. Ő ragyogott be mindent. Mosoly volt, amely mindenkire sugárzott. „Valóban rámehetek a jégre - gondolta Levin -, oda, őhozzá?” A hely, ahol Kitty állt, megközelíthetetlen szentélynek tetszett, s volt perc, amikor a férfi kis híján visszafordult, olyan szorongás fogta el. Erőt kellett vennie magán; meggondolnia, mennyi mindenféle ember van itt; ő is eljöhetett csak úgy, korcsolyázni. Lement, de mint a napra, igyekezett nem ránézni; azonban, mint a napot, látta anélkül is, hogy ránézett volna.

A jégen a hétnek ezen a napján s a napnak ebben a szakában egyazon társaság emberei gyűltek össze, akik egymást mind ismerték. Voltak köztük a művészetükkel kérkedő mesterkorcsolyázók s félénk, ügyetlenül mozgó kezdők, akik támlásszékekbe kapaszkodva tanultak; gyermekek és öregemberek, akik egészségügyi célzattal korcsolyáztak. Levin kiválasztott szerencsefinak tartotta valamennyit, hisz Kitty közelében lehettek. A korcsolyázók azonban, úgy látszik, egész közönyösen érték be és hagyták el őt, még beszéltek is vele; tőle egész függetlenül mulattak, élvezték a jó időt s a kitűnő jeget.

Nyikolaj Scserbackij, Kitty unokatestvére, lábán korcsolyával, kurta kabátban és szűk pantallóban ült egy padon. Levint meglátva, rákiáltott:

- Á, az első orosz gyorskorcsolyázó! Rég jött? Kitűnő a jég, kösse föl a korcsolyáját.

- Nem is hoztam korcsolyát - felelte Levin, s elbámult, hogy az *ő* jelenlétében ilyen merész és fesztelen lehet valaki, s bár nem nézett rá, egy pillanatra sem vesztette el Kittyt a szeme elől. Érezte a nap közeledését. A lány a jégpálya sarkán állt: vékony lábait a magas szárú cipőben ügyetlenül rakta, s szemmel látható félénkséggel siklott feléje. Egy kétségbeesetten hadonászó, a földig hajló, orosz ruhás fiú épp akkor érte be. Nem állt egészen biztosan a lábán, kezét a zsinóron függő pici muffból kihúzva, esésre készen tartotta, s ahogy Levinre pillantott, akit most felismert, egyszerre mosolyodott el rajta s a maga ijedtségén. Amikor a fordulót befejezte, ruganyos lábacskájával egy kis lökést adott magának, s egyenest Scserbackijhoz siklott, a karjába kapaszkodott, s mosolyogva bólintott Levinnek. Gyönyörűbb volt, mint ahogy Levin képzelte.

Amikor rágondolt, egész elevenen állt előtte, különösen szőke, gyermekien derült, bájos és jóságos arcocskája, amelyet oly szépen hordott formás leányvállán. Arcának ez a gyermeki kifejezése s hozzá alakja finom szépsége árasztotta a sajátos varázst, amelyre olyan jól emlékezett. Ami azonban mindig meglepetésként érte, az a lány szemének szelíd, nyugodt és nyílt kifejezése volt; különösképp pedig a mosolya, mely Levint mindig egy varázslatos világba vitte, ahol ő maga is olyan elérzékenyült és lágy lett, amilyen emlékezete szerint csak kora gyermekkora ritka óráiban tudott lenni.

- Rég van itt? - kérdezte Kitty, kezét odanyújtva. - Köszönöm szépen - tette hozzá, amikor Levin a muffjából kiesett zsebkendőt fölemelte.

- Én? Nemrég, tegnap... azaz csak most... érkeztem meg - felelte Levin, izgalmában meg sem értve mindjárt a kérdést. - Magukhoz készültem - mondta, s visszaemlékezve, hogy milyen szándékkal kereste, megzavarodott és elvörösödött. - Nem is tudtam, hogy korcsolyázik, mégpedig remekül!

Kitty figyelmesen nézte, mintha zavarának az okát igyekezne megérteni.

- Meg kell becsülnöm a dicséretét. Itt úgy emlékeznek, hogy maga a legjobb korcsolyázó. - Fekete kesztyűs kezecskéjével leverte muffjáról a ráhullott zúzmara tűkristályait.

- Igen, valaha szenvedélyes korcsolyázó voltam; tökéletes akartam lenni benne.

- Úgy látszik, mindent szenvedéllyel csinál - mondta Kitty mosolyogva. - Szeretném látni, hogy korcsolyázik. Csatolja fel a korcsolyát, és gyerünk, korcsolyázzunk együtt.

„Együtt korcsolyázni! Hát lehetséges ez?” - gondolta Levin rápillantva.

- Rögtön felcsatolom - mondta.

S elment, hogy korcsolyát kössön.

- Régen volt nálunk, uram - mondta a korcsolyamester, ahogy a lábát fogta, s a korcsolyát a sarkára csavarta. - Amióta ön nincs itt, nincs mester az urak közt. Jó lesz így? - mondta, meghúzva a szíjat.

- Jó, jó, csak minél gyorsabban, kérem - felelte Levin, alig bírva visszatartani a boldogság mosolyát, mely akarata ellenére is kiült az arcára. „Ez aztán az élet, a boldogság! - gondolta. - Azt mondta, együtt, korcsolyázzunk együtt. Most szóljak? Épp azért félek szólni, mert boldog vagyok, reményem van csak, de az boldog. Hanem ha... De muszáj, muszáj! Le a gyöngeséggel!”

Fölállt, levette a kabátját; nekifutott a házikó körüli érdes jégnek, ki a sima jégpályára. Minden erőlködés nélkül siklott, mintha futásának gyorsaságát, lassúságát, irányát kizárólag az akaratával irányítaná. Félénken közeledett Kitty felé, de mosolya megint megnyugtatta.

Kitty odaadta a kezét, mind gyorsabban haladtak egymás mellett, s minél gyorsabban siklottak, Kitty annál erősebben szorította a kezét.

- Magával gyorsabban tanulnék - mondta neki -, magában valahogy megbízom.

- Amikor rám támaszkodik, én is bízom magamban - de nyomban megijedt attól, amit mondott, és elpirult. S valóban, alighogy Levin kiejtette ezeket a szavakat, hirtelen, ahogy a nap siklik felhők mögé, Kitty arcáról eltűnt minden kedvesség, s Levin ráismert arra az arckifejezésére, amely a feszült gondolkodást tükrözte: a sima homlokon redőcskék támadtak.

- Bántja tán valami?... Különben sincs jogom megkérdezni - mondta gyorsan Levin.

- Miért ne?... Nem, nem bánt semmi - felelte Kitty hidegen. - Találkozott már Mlle Linonnal? - tette hozzá mindjárt.

- Még nem.

- Menjen oda hozzá, annyira szereti magát.

„Mi ez? Istenem, segíts!” - gondolta Levin, s odasiklott a padon ülő, ősz loknis, öreg francia kisasszonyhoz. Az, hamis fogait kivillantva, mosolyogva, régi barátként fogadta.

- Az ám, növünk - mondta Levinnek, a szemével Kittyre mutatva -, és öregszünk. *Tiny bear*[4] is nagy már - tette hozzá nevetve. Régi tréfájára emlékeztette Levint, aki a három kisasszonyt egy angol mese alapján három mackónak nevezte. - Emlékszik? Így hívta őket.

Levin egyáltalán nem emlékezett rá; de a kisasszony már tíz éve nevetett ezen a tréfán, és nagyon szerette.

- No, menjen, korcsolyázzék csak. A mi Kittynk is jól korcsolyázik már, ugye?

Amikor Levin újból odaszaladt hozzá, Kitty arca nem volt már szigorú, a szeme megint jóakarón és kedvesen mosolygott; Levinnek azonban úgy rémlett, hogy kedvességében van valami különös, szándékoltan nyugodt, és ettől elszontyolodott. Miután az öreg nevelőnő furcsaságairól beszélgettek, Kitty Levin élete felől érdeklődött.

[4] Bocs. (angol)

- Igazán nem unatkozott télen a faluban? - kérdezte Kitty.

- Nem, nem unalmas, nagyok sok dolgom van - s érezte, mint kényszeríti rá Kitty a maga nyugodt modorát, amelyből neki éppen úgy nem lesz ereje kitörni, mint a tél elején.

- Hosszabb időre jött? - kérdezte Kitty.

- Nem tudom - felelte, meg sem gondolva, mit mond. Az ötlött eszébe, hogy ha ennek a nyugodt, baráti modornak aláveti magát, megint úgy megy el, hogy nem dőlt el semmi, s eltökélte, hogy föllázad.

- Hogyhogy nem tudja?

- Nem tudom. Magától függ - mondta, s rögtön el is borzadt a saját szavaitól.

Nem hallotta, mit mond, vagy nem akarta meghallani, de Kitty mintha megbotlott volna, a lábacskájával kettőt toppantott, és sebesen elsiklott tőle. Mlle Linonhoz ment, mondott valamit neki, s a házikó felé indult, ahol a hölgyek a korcsolyáikat vetették le.

„Istenem, mit tettem! Uram, Istenem! Segíts, ne hagyj el!” - fohászkodott Levin, s ugyanakkor erős testmozgás szükségét érezve, nekifutott, s belső és külső köröket írt le a jégen.

Egy fiatalember, az újabb műkorcsolyázók közül a legjobb, korcsolyásan, cigarettával a szájában épp ebben a percben jött ki a kávéházból, nekiszaladt, s nagy robajjal föl-fölszökve, korcsolyástul ereszkedett alá a lépcsőkön. Leröpült, s anélkül, hogy keze fesztelen tartásán változtatott volna, továbbsiklott a jégen.

- Hohó, ez valami új mutatvány - mondta Levin, s már futott is föl, hogy ő is megcsinálja.

- Meg ne üsse magát, szokni kell hozzá! - kiáltott rá Nyikolaj.

Levin fölment az emelvény szélére, amennyire tudott, nekifutott, és kezével tartva a szokatlan mozgás közben az egyensúlyt, leereszkedett. Az utolsó lépcsőbe azonban beleakadt; s alig súrolva kezével a jeget, egy heves mozdulatot tett, majd kiegyenesedett, s nevetve továbbsiklott.

„Milyen derék és kedves” - gondolta Kitty, ahogy Mlle Linonnal a házikóból kijött, s mint kedves fivérre szokás, csöndes, gyöngéd mosollyal pillantott rá. „Valóban hibás vagyok? - gondolta. - Csakugyan valami rosszat követtem el? Azt mondják: kacérság. Nem őt szeretem, tudom; de olyan jó vele, olyan derék ember. De minek mondta azt?”

Ahogy a távozó Kittyt s a lépcsőn elébe jövő anyját megpillantotta, Levin a gyors mozgásba belepirulva megállt, és elgondolkozott. Levetette a korcsolyáját, és a kertkijáratnál utolérte őket.

- Nagyon örülök, hogy látom - mondta a hercegnő. - Csütörtökön fogadunk most is.

- Tehát ma?

- Nagyon fogunk örülni, ha láthatjuk - mondta a hercegnő szárazon.

Ez a szárazság bántotta Kittyt, s nem tudott ellenállni a vágynak, hogy anyja hidegségén enyhítsen valamit.

- A viszontlátásra - fordult Levin felé mosolyogva.

Ekkor ért a kertbe Sztyepan Arkagyics félrecsapott kalappal, csillogó arccal és szemmel, mint egy vidám hódító. De az anyósához lépve, amikor az Dolly hogylétéről kérdezte, szomorú, bűnbánó arccal felelt. Miután az anyósával egy ideig halkan és leverten elbeszélgetett, kihúzta magát, s karon fogta Levint.

- No, mi az, megyünk? - kérdezte. - Egyre rád gondoltam, s nagyon boldog vagyok, hogy eljöttél - mondta, jelentős pillantással nézve a szemébe.

- Megyünk, megyünk - felelte a boldog Levin, akinek még mindig fülében volt a hangnak a zengése, amely a viszontlátást mondta; látta a kísérő mosolyt is.

- Az Angliába vagy az Ermitázsba?

- Nekem mindegy.

- Akkor hát az Angliába - mondta Sztyepan Arkagyics. Azért választotta az Angliát, mert ott több pénzzel tartozott, mint az Ermitázsban; nem tartotta volna hát szépnek, ha elkerüli ezt a szállodát. - Van bérkocsid? No, akkor nagyszerű, úgyis elengedtem a fogatomat.

A két barát egész úton hallgatott. Levin arra gondolt, mit jelentett az az átalakulás a Kitty arcán, s hol arról győzte meg magát, hogy van remény, hol kétségbeesett, s tisztán látta, hogy a reménye esztelen; közben azonban egészen más embernek érezte magát; szinte nem is hasonlított ahhoz, aki Kitty mosolya s az előtt a „viszontlátásra" előtt volt.

Sztyepan Arkagyics az ebéd étlapját állította össze az úton.

- Te, ugye, szereted a *turbot*-t?[5] - mondta Levinnek, ahogy odaértek.

- Mit? - kérdezte Levin. - A *turbot*-t? Igen, *rettenetesen* szeretem a *turbot*-t.

10

Amikor Levin Oblonszkijjal belépett a szállodába, lehetetlen volt észre nem vennie Sztyepan Arkagyics arcán és alakján egy különös kifejezést, valami türtőztetett sugárzásfélét. Oblonszkij levetette a kabátját: félrevágott kalappal lépett az étterembe, s közben a frakkban, szalvétával hozzá siető-tapadó tatároknak utasításokat osztogatott. Jobbra-balra köszönt ismerőseinek, akik, mint mindenütt, itt is örömmel fogadták; odament a büféhez, bekapott egy kis halat, ivott egy kis vodkát; odasúgott valamit a kifestett és fölszalagozott, csipkés-bodros francia nőnek, aki a pult mögött ült, úgyhogy még az is szívből nevetett. Levin csak azért nem ivott vodkát, mert sértette ez a francia nő, aki mintha kizárólag álhajból, *poudre de riz*-ből[6] és *Vinaigre de toilette*-ből[7] lett volna összeállítva. Mint valami mocskos helyről, gyorsan odább sietett mellőle. Az egész lelke Kitty emlékével volt tele; szemében a diadal és a boldogság mosolya ragyogott.

- Ide, kegyelmes uram, parancsoljon; itt nem fogják zavarni kegyelmességedet - mondta a leginkább hozzájuk tapadt öreg, őszes tatár; széles farán szétnyílt a fecskefarkú kabát. - Tessék, kegyelmes uram - mondta Levinnek is; Sztyepan Arkagyics iránti tiszteletből a vendégét is körüludvarolta.

Egy pillantás alatt friss abroszt terített az amúgy is megterített kerek asztalra, a bronzcsillár alá, bársonyszékeket tolt oda, s Sztyepan Arkagyics mellé állva, étlappal a kezében várta a rendelést.

- Ha parancsolja kegyelmességed, a különszoba rögtön szabad lesz; Golicin herceg van ott egy hölggyel. Friss osztrigát kaptunk.

---

[5] Csiga. (francia)

[6] Rizspor. (francia)

[7] Itt: ecetszag. (francia)

- Á, osztrigák!

Sztyepan Arkagyics elgondolkozott.

- Ne változtassuk meg, Levin, a tervünket? - állt meg az ujja az étlapon; arca komoly töprengést árult el. - De jók-e az osztrigák? Vigyázz!

- Flensburgiak, kegyelmes uram, ostende-i nincs.

- Flensburginak flensburgiak, de frissek-e?

- Tegnap kaptuk őket.

- Kezdjük akkor osztrigával inkább? Persze így az egész terv megváltozik. Igaz?

- Nekem egészen mindegy. Én a legszívesebben káposztalevest és kását ennék: az azonban itt nincs.

- Kása *à la russe*, azt tetszik parancsolni? - kérdezte a tatár, miközben úgy hajolt Levin fölé, mint a dajka a gyermekre.

- Nem, tréfán kívül, bármit választasz, jó lesz; korcsolyáztam, éhes vagyok. Azt ne gondold - tette hozzá, mert Oblonszkij arcán elégedetlenséget látott -, hogy nem értékelem a választásodat; élvezem, ha jót ehetek.

- Hát persze, akármit mondasz, ez is az élet egyik gyönyörűsége - mondta Sztyepan Arkagyics. - Hozzál hát, testvér, osztrigát, két, nem, az kevés, három tucatot, utána zöldséglevest!

- *Printanière* - kapta el a tatár. De úgy látszik, Sztyepan Arkagyics nem akarta megszerezni neki az örömöt, hogy franciául nevezze meg az ételeket.

- Zöldséglevest, érted, aztán *turbot*-t, sűrű mártásban, utána rosztbifet. De vigyázz, jó legyen. Aztán még kappant, no és befőttet.

A tatárnak eszébe jutott Sztyepan Arkagyics szokása, hogy nem a francia étlap szerint nevezi meg az ételeket; nem mondta utána, csak a végén szerezte meg az örömöt magának, hogy az egész rendelést étlap szerint elismételje. *„Soupe printanière, turbot, sauce Beaumarchais, poulard à l'estragon, macédoine de fruits"*, s az egyik bekötött étlapot letéve, mint aki rugón jár, a másikat, a borlapot kapta fel, azt tette Sztyepan Arkagyics elé.

- Mit igyunk?

- Én, amit akarsz, csak ne sokat... pezsgőt.

- Hogyhogy? Azzal kezdjük? Különben igazad van, kérlek. Szereted a fehérkupakost?

- *Cachet blanc* - kapta föl a tatár.

- Adjál hát azt az osztrigához, azután majd meglátjuk.

- Szolgálatára. Milyen asztali bort parancsolnak?

- *Nuit*-t adj. Nem, jobb lesz a klasszikus *chablis*.

- Szolgálatára. Sajtot az *önét* parancsolja?

- Igen, parmezánt. Vagy te mást szeretsz?

- Nem, nekem egészen mindegy - mondta Levin, aki nem tudta mosolyát visszatartani.

A szétálló frakkú tatár elfutott; öt perc múlva egy tál fölnyitott, gyöngyházfényű osztrigakagylóval s ujja közt egy palackkal repült vissza. Sztyepan Arkagyics megpuhította és mellénye

mögé gyömködte kikeményített szalvétáját, s karjával kényelmesen nekihelyezkedve hozzálátott az osztrigának.

- Nem rossz - mondta, s a gyöngyházkagylókból ezüstvillácskájával egymás után kaparta ki és kapta be a sikamlós osztrigákat. - Nem rossz - ismételte meg, nedves, ragyogó szemét hol Levinre, hol a tatárra vetve.

Levin ette az osztrigát, noha fehér kenyeret sajttal jobban szeretett volna. De Oblonszkijban gyönyörködött. Még a tatár is, aki, miután kinyitotta az üveget s széttöltötte a habzó bort az öblös, finom poharakba, miközben fehér nyakkendőjét igazgatta, észrevehető gyönyörűséggel mosolygott Sztyepan Arkagyicsra.

- Te nem nagyon szereted az osztrigát? - mondta Sztyepan Arkagyics, ahogy a poharát kiürítette. - Vagy bánt valami? Hm?

Azt szerette volna, ha Levin is jókedvű. De Levin, ha nem is volt rosszkedvű, feszengett. Azzal, ami a lelkében volt, kínosan és félszegen érezte magát ebben a vendéglőben, az ebédlő párok különszobái, a szaladgálás, sürgölődés közt; ez a környezet: bronzok, tükrök, gázlángok, a tatár - sértette. Félt bemocskolni vele, ami a lelkét betöltötte.

- Én? Igen, bánt valami, de azonkívül feszélyez is ez a hely - mondta. - El sem tudod képzelni, milyen vad dolog mindez nekem, a falusinak, mint annak az úrnak a körmei, akivel nálad találkoztam.

- Igen, láttam, mennyire nézted szegény Grinyevics körmeit - mondta Sztyepan Arkagyics mosolyogva.

- Nem tehetek róla - felelte Levin. - Erőltesd meg magad egy kicsit, képzeld magad a helyembe, helyezkedj egy falusi lakos nézőpontjára. Mi falun azon vagyunk, hogy kezünk alkalmas legyen a munkára; épp ezért levágjuk a körmünket, néha a ruha ujját is feltűrjük. Itt meg az emberek szántszándékkal akkora körmöt eresztenek, amekkorát csak bírnak, és mandzsettagomb helyett kistányért viselnek, hogy végképp ne használhassák a kezüket.

Sztyepan Arkagyics jókedvűen mosolygott.

- Ez annak a jele, hogy nem kell durva munkát végeznie. Az eszével dolgozik...

- Lehetséges, én mégis vad dolognak tartom. Mint ahogy az is vad dolog, hogy mi falusiak azon vagyunk, hogy minél előbb jóllakjunk, s a munkánk után láthassunk; itt veled meg azon vagyunk, hogy lehetőleg minél később lakjunk jól, és ezért osztrigákat eszünk.

- Hát persze - kapta el Sztyepan Arkagyics. - A civilizációnak épp ez a célja: mindenből élvezetet csinálni.

- No, ha ez a célja, én inkább vadember akarok maradni.

- Úgyis az vagy. Ti, Levinek, mind azok vagytok.

Levin felsóhajtott. Nyikolaj bátyja jutott az eszébe: lelkifurdalás és fájdalom fogta el, s elkomorodott. Oblonszkij azonban olyasmiről kezdett beszélni, amitől azonnal megváltozott a hangulata.

- Nos, elmégy ma este a mieinkhez, vagyis Scserbackijékhoz? - kérdezte, s az üres, érdes kagylókat odább tolva, a sajtot húzta maga elé; szeme jelentőségteljesen csillogott.

- Igen, föltétlen elmegyek - felelte Levin. - Bár úgy láttam, a hercegnő nem szívesen hívott.

- Mit beszélsz! Micsoda badarság! Ilyen a modora. No, testvér, ide azt a levest... Ez a modora, *grande dame*[8] - mondta Sztyepan Arkagyics. - Én is ott leszek, csak Banyina grófnőhöz kell mennem énekpróbára. Hát hogyne volnál vadember? Mivel magyarázod, hogy egyszer csak eltűntél Moszkvából? Scserbackijék állandóan kérdezősködtek felőled; mintha énnekem tudnom kellene. Holott én csak azt tudom, hogy te mindig mást csinálsz, mint a többiek.

- Igen - mondta Levin lassan és izgatottan. - Vadember vagyok, igazad van. De nem azért vagyok vad, mert akkor elmentem, hanem mert most idejöttem. Azért jöttem...

- Ó, milyen boldog ember vagy te - szakította félbe Sztyepan Arkagyics, Levin szemébe nézve.

- Miért?

- Megismerem egy jegyből a jóvérű paripát, szeméről ismerem meg a szerelmes daliát[9] - szavalta Sztyepan Arkagyics. - Te még mindennek előtte vagy.

- S te tán utána?

- Hát ha nem is utána, de a tiéd a jövő, az enyém meg a jelen, szóval kialvóban vagyok.

- Miért, baj van?

- Baj. De nem akarok magamról beszélni. Úgysem mesélhetnék el mindent - mondta Sztyepan Arkagyics. - Tehát miért is jöttél most Moszkvába? Hé, vidd el már! - kiáltott a tatárra.

- Sejted? - felelte Levin, s belülről sugárzó pillantását Sztyepan Arkagyicson tartotta.

- Sejtem, de én nem kezdhetek beszélni róla. Már ebből is láthatod, rosszul sejtem-e vagy jól - mondta Sztyepan Arkagyics, s finom mosollyal pillantott Levinre.

- Nos, mit szólsz hozzá? - mondta Levin reszkető hangon; arcán, érezte, minden izom remeg. - Mi a véleményed róla?

Sztyepan Arkagyics lassan kiitta a *chablis*-t a poharából; közben nem vette le Levinről a szemét.

- Én? - mondta Sztyepan Arkagyics. - Én semmit sem óhajtok jobban, mint ezt. A legjobb, ami csak történhetik.

- De nem tévedsz? Tudod, miről beszélünk? - mondta Levin, tekintetével a társára tapadva. - Azt gondolod, lehetséges?

- Azt gondolom, igen. Miért ne lenne lehetséges?

- Nem, te tényleg azt gondolod, hogy ez lehetséges? Nem, mondj csak el mindent, amit gondolsz! Na és ha... ha kosarat kapok?... És én biztosra is veszem...

- Hát ezt meg miből gondolod? - mosolyodott el barátja izgalmán Sztyepan Arkagyics.

- Néha úgy rémlik. Szörnyű lenne nekem is, neki is.

- Nos, a lány számára semmi esetre sincs ebben semmi rettenetes. Minden lány büszke, ha megkérik.

- Igen, minden lány, de nem ő.

Sztyepan Arkagyics elmosolyodott. Nagyon jól ismerte Levin érzéseit; tudta, hogy a világ lányai az ő szemében két fajtára oszlanak: az egyik fajta a világ minden lánya, Kittyn kívül,

---

[8] Nagyvilági hölgy. (francia)

[9] Pontatlan idézet Puskin *Anakreonból* című verséből.

ezekben minden emberi gyengeség megvan, s nagyon köznapi lányok; a másik fajta: Kitty egymaga, benne nincs gyarlóság, s fölötte áll minden emberinek.

- Várj csak, végy mártást is - fogta meg Levin kezét, aki a mártást eltolta magától.

Levin vett engedelmesen a mártásból is; Sztyepan Arkagyicsot azonban nem hagyta enni.

- Nem, várj csak egy kicsit - mondta. - Ez énnekem, értsd meg, élet-halál kérdés. Soha, senkivel nem beszéltem és nem is beszélhetek senkivel sem róla, csak veled. Mi mindenben mások vagyunk: más ízlés, nézetek, minden; de tudom, hogy szeretsz és megértesz, s épp ezért borzasztóan szeretlek. De az Isten szerelmére, légy egészen őszinte.

- Azt mondom, amit gondolok - szólt Sztyepan Arkagyics mosolyogva. - De hogy többet mondjak: az én feleségem csodálatos asszony. - Fölsóhajtott, eszébe jutott dolga az asszonnyal, s egy pillanatra elhallgatott. - Adománya, hogy a jövőbe lát - folytatta aztán. - Keresztüllát az embereken; ez azonban semmi; tudja, mi lesz, különösen házasságok terén. Előre megmondta például, hogy Sahovszkaja Brentelnhez megy férjhez. Senki sem akarta elhinni, és úgy lett. És ő a te pártodon van.

- Mármint hogyan?

- Úgy, hogy nemcsak szeret téged, de azt mondja, hogy Kitty föltétlenül a te feleséged lesz.

Ezekre a szavakra Levin arcán az a mosoly sugárzott föl, amely már az ellágyulás könnyeihez jár közel.

- Ezt mondja! - kiáltott föl Levin. - Mindig mondtam, hogy a te feleséged nagyszerű teremtés. No de elég, elég, ne beszéljünk erről - mondta, s fölállt a helyéről.

- Jól van, de azért csak ülj le.

Levin azonban nem tudott leülni. Kemény lépteivel vagy kétszer is végigment a kalitkaforma szobán, szemével, hogy a könny föl ne tűnjék benne, hunyorgott néhányat, csak azután ült le megint az asztalhoz.

- Értsd meg - mondta -, ez nem szerelem. Voltam szerelmes, de ez nem az. Ez nem is az én érzésem: egy külső erő, amely a hatalmába ejtett. Azért utaztam el, mert beláttam, hogy ez lehetetlen; mint az olyan boldogság, érted, amilyen a földön nem fordul elő. De küzdöttem magammal, s látom, hogy enélkül nem élet az élet. Dönteni kell...

- De hát miért utaztál el?

- Várj egy kicsit! Mennyi gondolat! Mi mindent kell kérdeznem! Hallgass meg. Nem tudod elképzelni, mit tettél értem azzal, amit mondtál. Olyan boldog vagyok, hogy utálatos lettem; mindent elfelejtettem. Most tudtam meg, hogy Nyikolaj bátyám... itt van, tudod, róla is megfeledkeztem. Úgy rémlik, mintha ő is boldog volna. Ez valami eszelősség. Csak egy a szörnyű. Te nős vagy, ismered ezt az érzést. Szörnyű, hogy mi öregebbek, akiknek már múltunk van... nem szerelmek, hanem bűnök... egyszer csak egy tiszta, ártatlan lény közelségébe kerülünk. Ez visszataszító; lehetetlen, hogy az ember méltatlannak ne érezze magát.

- No, neked nem sok a bűnöd.

- De mégis - mondta Levin. - „Borzadva olvasom, életem az a könyv, képei itt állnak köröttem: Átkozok, vádolok, sírok, de semmi könny ki nem olt egyetlen betűt sem."[10] Igen.

- Mit tegyünk? Ez a világ rendje - mondta Sztyepan Arkagyics.

[10] Idézet Puskin *Emlékezés* című költeményéből. Szabó Lőrinc fordítása.

- Egy vigaszom van, mint abban az imádságban is, amit mindig úgy szerettem: „Ne az érdemeimért bocsáss meg, hanem könyörületből.” Ő is csak így bocsáthat meg énnekem.

11

Levin kihörpintette a poharát, s elhallgattak.

- Egyet azonban meg kell mondanom. Ismered Vronszkijt? - kérdezte Sztyepan Arkagyics.

- Nem ismerem. Mért kérded?

- Hozz még egy üveggel - fordult Sztyepan Arkagyics a serlegeket töltő tatárhoz, aki épp akkor sürgölődött körülöttük, amikor nem kellett volna.

- Mért kéne Vronszkijt ismernem?

- Azért kéne Vronszkijt ismerned, mert ő az egyik vetélytársad.

- Miféle Vronszkij ez? - mondta Levin, és arckifejezése abból a gyermeki elragadtatásból, amelyben Oblonszkij az imént gyönyörködött, hirtelen a haragosba és kellemetlenbe csapott át.

- Vronszkij Kirill Ivanovics Vronszkij gróf egyik fia s a pétervári aranyifjúság egyik legkülönb példánya. Tverben ismertem meg, amikor magam is ott szolgáltam; a toborzásra jött el. Szörnyen gazdag, szép, komoly összeköttetései vannak, szárnysegéd, s ugyanakkor igen kedves és jó gyerek. De több, mint egyszerűen jó gyerek. Ahogy most megismertem, művelt és okos is, olyan ember, aki sokra fogja vinni.

Levin komoran hallgatott.

- Csakhamar teutánad tűnt föl itt, s ahogy hallom, fülig beleszeretett Kittybe. S Kitty anyja, megérted...

- Bocsáss meg, de nem értek semmit sem - mondta Levin komoran. Nyikolaj bátyja jutott rögtön az eszébe, milyen undok is, hogy el tudta feledni.

- Várj már egy kicsit - mosolyodott el Sztyepan Arkagyics, s teletöltve Levin poharát, megérintette a kezét. - Én elmondtam, amit tudok, s amennyire az ilyen kényes és finom ügyben találgatni lehet, ismétlem, úgy látom, neked van esélyed.

Levin hátravetette magát a széken, az arca halvány lett.

- De azt ajánlanám, vidd döntésre, amilyen hamar csak tudod - folytatta Oblonszkij.

- Nem, köszönöm, nem bírok többet inni - szólt Levin, és félretolta a poharat. - Berúgok. No és te hogy éldegélsz? - kérdezte aztán, mint aki másra akarja a beszédet terelni.

- Egy szót csak: azt tanácsolom, vidd mindenesetre minél előbb dűlőre a dolgot. Nem ajánlom, hogy ma szólj - mondta Sztyepan Arkagyics. - Menj oda holnap reggel; kérd meg annak rendje-módja szerint a lányt, aztán segítsen az Isten.

- Azt ígérted, lejössz vadászatra. Gyere le most tavasszal - mondta Levin.

Egész szívéből bánta már, hogy elkezdte ezt a beszélgetést Sztyepan Arkagyiccsal. Ez a beszélgetés arról a rivális pétervári tisztről, Sztyepan Arkagyics javaslatai és tanácsai bepiszkolták ezt a kivételes érzést.

Sztyepan Arkagyics elmosolyodott. Megértette, mi játszódik le Levin lelkében.

- Majd lemegyek egyszer - mondta. - Bizony, testvér, az asszonyok, ez az a csavar, amin minden forog. Az én dolgaim is rosszul állnak, nagyon rosszul, s mind a nők miatt. Légy őszinte hozzám - folytatta, miközben szivart vett ki, s egyik kezét a poharán tartotta -, adj tanácsot.

- Miben?

- Elmondom. Tegyük föl, nős vagy, szereted a feleségedet, de belebolondultál egy másik nőbe.

- Bocsáss meg, de ezt végképp nem tudom megérteni. Éppúgy nem értem, mintha én most, miután jóllaktam, a pék mellett elmenve ellopnék egy kalácsot.

Sztyepan Arkagyics szeme a szokásosnál is jobban csillogott.

- Miért ne? A kalács néha olyan illatos, hogy nem tudod türtőztetni magad.

Himmlisch ist's, wenn ich bezwungen
Meine irdische Begier;
Aber noch wenn's nicht gelungen,
Hatt' ich auch recht hübsch Plaisir![11]

Ahogy ezt mondta, Sztyepan Arkagyics finoman elmosolyodott; Levin se állhatta meg, hogy el ne mosolyodjék.

- De tréfán kívül - folytatta Oblonszkij -, a nő, érts meg, kedves, szelíd, szerető lény; magányos és szegény, s mindenét föláldozta érted. Most, hogy már minden megtörtént, nem lehet - ezt értsd meg - eldobni. Elszakadni lehet; hogy családi életét az ember szét ne dúlja; de nem szánni, nem segíteni, nem könnyíteni a sorsán?

- Már megbocsáss. Az én szememben, tudod, kétféle nő van... azaz helyesebben... van nő, és van... Bukott teremtésben én még gyönyörűt nem láttam, nem is fogok látni; az ilyen, mint ez a kifestett, bodros francia ott a pultnál, csak undorító, s minden bukott nő ilyen.

- És az evangéliumbéli?

- Ugyan, hagyd abba! Krisztus sosem mondta volna azokat a szavakat, ha tudja, ennyire visszaélnek majd velük. Az egész evangéliumból csak ezeket a szavakat ismerik. Én különben nem azt mondom, amit gondolok, hanem azt, amit érzek. Viszolygok a bukott nőktől. Te a pókoktól félsz, én ezektől a viperáktól az igaz, hogy valószínűleg te sem tanulmányoztad a pókokat, s nem ismered az erkölcsüket, így vagyok én is.

- Könnyen beszélsz te; úgy teszel, mint Dickens urasága,[12] aki bal kezével a jobb válla mögé dob minden nehéz kérdést. A tény tagadása azonban nem válasz. Azt mondd meg, mit tegyek, mit csináljak? A feleséged öregszik, s te tele vagy élettel. Jóformán körül sem néztél még, s azt érzed, hogy akármennyire tiszteled is, nem tudod többé szerelemmel szeretni a feleségedet. Ekkor bukkan fel hirtelen a szerelem, s te elvesztél, elvesztél! - mondta Sztyepan Arkagyics csüggedt kétségbeeséssel.

Levin elnevette magát.

---

[11] Mennyei kéj, ha legyőzöm
Szívem földi vágyait,
De ha nem lehet legyőznöm,
Szórakoztam egy kicsit!

(Idézet Johann Strauss *Denevér* című operettjének egyik kupléjából.)

[12] Utalás Dickens *Közös barátunk* című regényének egyik alakjára, Podsnap úrra.

- Igen, elvesztem - mondta Oblonszkij. - De mit tegyek hát?

- Ne lopj kalácsot.

Sztyepan Arkagyics fölnevetett:

- Ó, te moralista! De értsd meg hát; itt van két asszony, egyik csak a jogait hajtogatja, a joga az, hogy szeresd, amit nem tudsz megtenni; a másik meg mindent föláldoz, és semmit sem követel. Mit tegyél? Hogy járj el? Itt az iszonyú dráma.

- Ha azt akarod, hogy meggyónjam, mit gondolok erről, hát azt mondom, nem hiszem, hogy itt dráma volna; azt is megmondom, miért: szerintem a szerelem... mind a két fajta szerelem, amelyet Platón a *Lakomá*-ban meghatároz, próbakő az ember számára. Vannak, akiknek csak az egyik létezik, s vannak, akiknek csak a másik. S azok, akik csak a nem plátói szerelmet értik, ok nélkül beszélnek drámáról. Az ilyen szerelemben nem lehet semmiféle dráma. „Alázatosan köszönöm az élvezetet, tiszteletem” - ennyi az egész dráma. De a plátói szerelem sem ismerheti a drámát; az ilyenben ugyanis minden világos és tiszta, mivel...

Levinnek ebben a percben eszébe jutottak a bűnei, az átélt belső küzdelmek.

- Különben lehet, hogy igazad van - tette hozzá váratlanul. - Nagyon könnyen lehet. Nem tudom. De nem tudom, igazán nem tudom.

- Látod - mondta Sztyepan Arkagyics -, te túlságosan egységes ember vagy. Ez az erényed és ez a hibád. Egységes jellem lévén azt akarod, hogy az élet is egynemű jelenségekből álljon; márpedig ez nincs így. Megveted az állami tisztviselők tevékenységét, mert azt szeretnéd, hogy a munka mindig megfeleljen a céljának, ez azonban nem szokott így lenni, Azt követeled, hogy az ember tevékenységének mindig célja legyen, hogy szerelem és családi élet egy legyen. Azonban ez sem szokott így lenni. Az élet egész tarkasága, gyönyörűsége, szépsége fényből és árnyból tevődik össze.

Levin fölsóhajtott, és nem felelt. A maga dolgára gondolt, s nem figyelt Oblonszkijra.

S hirtelen mindketten azt érezték, hogy noha barátok, noha együtt ebédeltek s boroztak is, aminek még közelebb kellett volna hoznia őket, mindegyikük csak a maga dolgára gondol, s nincs közük egymáshoz. Oblonszkij nemegyszer tapasztalta már, hogy ebédek után össze-barátkozás helyett néha a legnagyobb eltávolodás áll be, s tudta, hogy ilyen esetben mi a helyes eljárás.

- A számlámat! - kiáltotta, s a szomszéd terembe ment, ahol tüstént egy ismerős adjutánsba botlott, s egy színésznőről s a kitartójáról kezdett el beszélgetni vele. Ez a csevegés, amint azt rögtön érezte is, a Levinnel folytatott beszélgetés után, amely mindig túlságosan szellemi és lelki erőfeszítést kívánt tőle, megkönnyebbülés és pihenés volt.

Amikor a tatár a huszonhat rubelt s néhány kopejkát meg a borravalót feltüntető számlával megjelent, Levin, akit mint falusit a ráeső tizennégy rubel más alkalommal elborzasztott volna, most nem is figyelt oda, fizetett s indult haza, hogy átöltözzék, s Scserbackijékhoz menjen, ahol majd eldől a sorsa.

12

Kitty Scserbackaja hercegnő tizennyolc éves volt. Ezen a télen vitték először társaságba. Nagyobb sikere volt, mint a két nővérének; nagyobb, mint ahogy a hercegasszony várta volna. Nem elég, hogy a moszkvai bálokon táncoló ifjak csaknem mind beleszerettek, már az első télen két komoly parti jelentkezett: Levin s rögtön az elutazása után Vronszkij gróf.

Levin feltűnése, gyakori látogatása s nyilvánvaló szerelme adott rá először alkalmat, hogy Kitty szülei a lányuk jövőjéről komolyan beszéljenek, s mindjárt össze is kapjanak rajta. A herceg Levin pártján volt; azt mondta, nem is kíván Kittynek jobbat. A hercegnő asszonyi szokás szerint megkerülte a kérdést; Kitty, mint mondta, még nagyon fiatal; Levin semmivel sem mutatja ki, hogy komoly szándéka van, Kitty nem is vonzódik eléggé hozzá, s más efféle érveket hozott föl; a legfőbbet azonban, hogy jobb partit vár, s Levin nem rokonszenves neki, és hogy nem tudja megérteni, nem mondta ki. Amikor Levin hirtelen elutazott, a hercegnő örült, s diadalmaskodva mondta az urának: „Látod, igazam volt." Amikor Vronszkij megjelent, még jobban örült, s hite, hogy Kittynek nem egyszerűen jó, hanem ragyogó partit kell csinálnia, még szilárdabb lett.

Az anya szerint Vronszkijt említeni sem lehetne egy napon Levinnel, Levinben nem tetszettek neki különös, éles ítéletei, társaságbeli félszegsége, ami föltevése szerint gőgön alapult, barmok és parasztok közt folyó, az ő fogalmai szerint elvadult falusi élete. Az is nagyon ellenére volt, hogy miután lányába beleszeretett, másfél hónapot járt a házba, mintha várt, fontolgatott volna, mint aki fél, nem lesz-e túl nagy tisztesség, ha megkéri. Nem akarta megérteni, hogy annak, aki lányos házba jár, nyilatkoznia kell. S egyszer csak, anélkül, hogy nyilatkozott volna, elutazott. „Szerencse, hogy a külseje annyira nem vonzó - gondolta az anya -, s Kitty nem szeretett belé."

Vronszkij viszont minden óhaját kielégítette volna. Nagyon gazdag, okos, előkelő, fényes katonai és udvari pálya áll előtte, amellett bűbájos ember. Lehetetlen jobbat kívánni.

Vronszkij a bálokon nyíltan udvarolt Kittynek; táncoltatta, eljárt hozzájuk; lehetetlen volt szándéka komolyságában kételkedni. A hercegnő ennek ellenére az egész telet rettenetes nyugtalanságban és izgalomban töltötte.

A hercegné harminc évvel ezelőtt egy nagynénje közvetítésével ment férjhez. A kérő, akiről mindent tudtak már előre, megjött, megnézte az eladó lányt, őt is megnézték; a házasságszerző nagynéni kitudta s elmondta, hogy kölcsönösen jó hatást tettek egymásra; a szülőktől a kitűzött napon megkérték, ők meg odaadták a lányt. Minden igen könnyen s egyszerűen ment. A hercegnének legalább úgy tetszett. A maga lányain tapasztalta csak, mennyire nem könnyű s egyszerű ez a hétköznapinak látszó feladat: egy lányt férjhez adni. Mennyi félelmet élt át, hány gondolatot gondolt végig, mennyi pénzt dobott ki, mit küzdött az urával a két nagyobb lány, Darja és Natalja férjhez adásakor. Most, hogy a kisebbiket is bevezették a társaságba, ugyanazokat a félelmeket, ugyanazokat a kétségeket élte át, s a régieknél még nagyobb veszekedéseket az urával. Az öreg herceg, mint minden apa, nagyon kényes volt a lányai becsületére, tisztaságára; esztelenül féltékeny is, különösképp Kitty miatt, aki a kedvence volt; s lépten-nyomon jeleneteket rendezett, hogy a hercegnő kompromittálja a lányát. A hercegnő a másik két lánynál hozzászokott már ehhez, most azonban úgy érezte, a herceg skrupulusainak több alapja van. Az utóbbi időben a társadalmi szokások, úgy látta, megváltoztak, s az anyák kötelessége nehezebbé vált. Kitty kortársai, azt látta, különböző társaságokat alakítanak, mindenféle tanfolyamokra járnak, szabadon viselkednek a férfiakkal, az utcán magukban kocsiznak, sokan már pukedlit se vágnak, s ami a fő, mind erősen meg vannak győződve, hogy a férjválasztás az ő dolguk s nem szüleiké. „A lányt ma nem úgy adják már férjhez, mint rég" - gondolták és mondták ezek a fiatal lányok, sőt az öregemberek is mind. De hogy most miképpen kell férjhez adni őket, azt a hercegnőnek nem sikerült senkitől se megtudnia. A francia szokást - hogy a szülők döntsék el gyermekeik sorsát - nem fogadták el s megrótták. Az angol szokást, a lányok teljes szabadságát, szintén nem fogadták el; az orosz viszonyok közt nem is volt lehetséges. Az orosz szokást, a közvetítést pedig idétlennek tartották, maga a hercegnő is nevetett rajta. De azt, hogy miképpen kell férjhez menni és férjhez adni, nem tudta senki sem. Mindenki, akivel a hercegnő eszmét cserélt erről a témáról,

ugyanazt mondta: „A mi korunkban, ideje, könyörgöm, hogy ezt az ócskaságot elhagyjuk már. Végül is a fiatalok lépnek házasságra, nem a szüleik, tehát rájuk kell bízni, üssék nyélbe, ahogyan tudják.” De könnyű volt így beszélni annak, akinek nem volt lánya, a hercegnő azonban látta, hogy ha férfiakat enged a közelébe, a lánya valamelyikbe beleszerethet, mégpedig olyanba is, aki nem akar nősülni vagy nem férjnek való. S akármennyit hajtogatták is a hercegnőnek, hogy a fiataloknak a mi időnkben maguknak kell a sorsukról dönteni, ő nem tudott ebben hinni, amint abban sem tudott volna, hogy ötéves gyerekek számára, akármiféle korban is, a töltött pisztoly a legjobb játék. Kittyért épp ezért még jobban izgult, mint valaha a nénjeiért.

A félelme most az volt, hátha Vronszkij beéri a puszta udvarlással. A lánya, látta, már szerelmes belé, de azzal vigasztalta magát, hogy Vronszkij becsületes ember, s nem követ el ilyet. Ugyanakkor azonban tudta, hogy a mostani szabad érintkezés mellett milyen könnyű a lányok fejét elcsavarni, és hogy a férfiak általában milyen könnyedén veszik az efféle bűnt. Kitty az elmúlt héten elmondta neki, mit beszélt Vronszkijjal a mazurka alatt. Ez a beszélgetés némiképp megnyugtatta a hercegnőt; egészen nyugodt azonban nem tudott lenni. Vronszkij azt mondta Kittynek, hogy ő és a bátyja annyira megszokták, hogy az anyjuknak mindenben alávessék magukat, hogy soha semmi fontos dologba nem kezdenek anélkül, hogy a tanácsát ki ne kérnék. „Most is mint különös boldogságot várom - mondta -, hogy anyuskám Pétervárról megérkezzék.”

Kitty elmondta ezt, s nem tulajdonított semmiféle jelentőséget neki. Az anyja azonban másképp fogta föl. Az öregasszonyt, tudta, napról napra várják; azt is tudta, hogy örülne a fia választásának. Különösnek találta, hogy Vronszkij fél az anyját megbántani, s azért halogatja a lánykérést; azonban annyira kívánta ezt a házasságot s még inkább izgalma csillapodását, hogy elhitte. Akármilyen keserűséget szerzett is a hercegnőnek legidősebb lánya, Dolly boldogtalansága, aki ott készült hagyni az urát, nyugtalansága kisebbik lányának most eldőlő sorsa miatt minden érzését lekötötte.

Ez a nap, Levin megjelenése, újabb nyugtalanságot szerzett neki. Félt, hogy lánya, aki egy időben, úgy rémlett neki, érzett valamit Levin iránt, túlzott becsületességből nem kosarazza-e ki Vronszkijt, általában hogy Levin megjelenése nem kavarja-e össze s nem késlelteti-e ezt az ügyet, amely olyan közel van a befejezéshez.

- Mi van vele; régen jött? - kérdezte a hercegnő Levinről, amikor hazaérkeztek.

- Most, *maman*.

- Én csak egyet akarok mondani... - kezdte a hercegnő, s komoly, megélénkülő arcából Kitty kitalálta, miről lesz szó.

- Mama - mondta fülig pirulva, s hirtelen feléje fordult -, kérem, nagyon kérem, ne beszéljen róla. Tudom, mindent tudok.

Ő is azt óhajtotta, amit az anyja, de anyja óhajának a motívumai sértették.

- Csak azt akarom mondani, hogy miután az egyiket remélni engedted...

- Anyukám, galambom, az Isten szerelmére, hagyjuk ezt. Olyan rettenetes erről beszélni.

- Nem fogok, nem fogok - mondta az anyja, könnycseppet pillantva meg a lánya szemében. - Csak egyet, lelkem: megígérted, hogy nem lesz titkod előttem. Nem lesz?

- Soha, semmilyen, mama - felelte Kitty elpirulva, s egyenest az anyja arcába nézett. - De most nincs mit beszélnem. Én... ha akarnék is, akkor sem tudnék mit mondani... Nem tudnék.

„Nem, ezekkel a szemekkel mást, mint igazat, nem tud mondani” - gondolta az anyja, izgalmán és boldogságán elmosolyodva. Azon mosolygott, milyen hatalmasnak és jelentősnek tűnik fel szegényke előtt, ami most a lelkében végbemegy.

13

Kittynek ebéd után s az este kezdetén olyan érzése volt, mint egy fiatal katonának csata előtt. A szíve erősen dobogott; a gondolatai nem tudtak megállapodni.

A mostani este, amikor a két férfi először találkozik, úgy érezte, eldönti a sorsát. Szüntelen maga előtt látta őket, hol külön, hol együtt mind a kettőt. Amikor a múltra gondolt, gyönyörűséggel és gyöngédséggel állt meg Levinnel kapcsolatos emlékein. Gyerekkori emlékei, Levin barátsága halott bátyja iránt különös költői szépséget adott kettőjük viszonyának. Levin szerelme, amelyről meg volt győződve, hízelgett s örömöt okozott neki. És ezért könnyű volt Levinre gondolnia. Vronszkijra vonatkozó emlékeibe, bár ő maga a legnagyobb mértékben nyugodt és társaságbeli ember volt, valami félszegség vegyült, mintha valami hamisság lenne, nem Vronszkijban, ő nagyon kedves és egyszerű, hanem benne magában; míg ha Levinnel volt, mindig egészen egyszerűnek és derültnek érezte magát. Hanem ha a jövőjére gondolt: Vronszkijjal ragyogó, boldog távlat nyílt előtte, míg Levinnel a jövő ködösnek látszott.

Amint fölment, hogy estére felöltözzék, s a tükörbe pillantott, örömmel látta, hogy jó napja van, teljes birtokában van az erejének, de ahhoz, ami várta, szüksége is volt rá; külsőleg, érezte, nyugodt, s a mozdulatai kecsesen szabadok.

Fél nyolckor, alighogy lement a szalonba, Konsztantyin Dmitrics Levint jelentette az inas. A hercegnő a szobájában volt még, s a herceg sem jött le. „Bekövetkezett” - gondolta Kitty, s a vér kiszaladt az arcából. Ahogy a tükörbe nézett, elszörnyedt sápadtságán.

Most már biztosan tudta, hogy Levin azért jött korábban, mert egyedül akarta találni s megkérni. S az egész ügy most jelent meg először előtte egy másik, új oldalról. Most értette meg, hogy itt nemcsak arról van szó, hogy ő kivel lesz boldog, és kit szeret, hanem hogy tüstént meg kell bántania egy embert, akit szeret. Mégpedig kegyetlenül. Miért? Mert kedves, szereti őt, szerelmes belé. De mit tehet mást? Így kell, így muszáj.

„Istenem, csakugyan énnekem magamnak kell ezt megmondanom neki? - gondolta. - De mit mondjak? Csak nem fogom azt mondani, hogy nem szeretem? Hisz ez nem igaz! De hát mit mondjak? Azt, hogy mást szeretek? Nem, ez lehetetlen. Elmegyek, elmegyek.”

Már az ajtó felé indult, amikor a férfi lépéseit meghallotta. „Nem! Nem lenne becsületes dolog. Mitől féljek? Nem követtem el semmi rosszat. Lesz, ami lesz, megmondom az igazat. Igen, vele ez sem lehet kínos. Itt van” - mondta magának, ahogy Levin erős, bátortalan alakját, a ragyogó, rámeredő szemeket megpillantotta. Egyenest a férfi arcába nézett, mintha kegyelemért könyörögne, s kezet nyújtott neki.

- Úgy látszik, nem jókor jöttem; nagyon korán van még - szólt Levin, az üres fogadószobában körülnézve. Amikor látta, hogy várakozása teljesült, senki sem zavarja, nyilatkozhat, arca komorrá vált.

- Ó, nem - mondta Kitty, s leült az asztalhoz.

- De azt is akartam - kezdte Levin -, hogy egyedül találjam.

Nem ült le, nem nézett rá, nehogy elveszítse a bátorságát.

- Mama rögtön kijön, nagyon elfáradt tegnap. Tegnap...

Beszélt, maga sem tudta, mit mondanak az ajkai, s nem vette le róla könyörgő és becéző tekintetét.

Levin ránézett, ő elvörösödött s elhallgatott.

- Azt mondtam, nem tudom, hosszabb időre jöttem-e... s hogy ez csak magától függ.

Kitty mind lejjebb és lejjebb horgasztotta a fejét, maga sem tudta, mit felel majd arra, ami közeledőben van.

- Hogy ez magától függ - ismételte meg Levin. - Azt akartam mondani... Azt akartam... Azért jöttem föl, hogy, legyen a feleségem - mondta ki, s maga sem tudta már, mit beszél; de megérezvén, hogy a legrettenetesebbet kimondta, elhallgatott és rápillantott a lányra.

Kitty nem nézett fel, alig kapott levegőt. Elragadtatást érzett. A lelke tele volt boldogsággal. Sohasem gondolta, hogy Levin szerelmének a megvallása ilyen hatást tesz rá. De ez csak egyetlen pillanatig tartott. Eszébe jutott Vronszkij. Levinre emelte fényes, becsületes szemét, s kétségbeesett arcát látva, sietve felelt:

- Bocsásson meg... ez lehetetlen.

Egy perccel előbb milyen közel volt Levinhez, milyen fontos neki. S most milyen idegen és távoli egyszerre.

- Nem történhetett másképp - mondta Levin, anélkül, hogy ránézett volna. Meghajolt, és el akart menni.

14

Ebben a pillanatban lépett be a hercegnő. Amikor itt látta őket, zilált arccal és egyedül, arcára rémület rajzolódott ki. Levin meghajolt, és nem szólt semmit; Kitty hallgatott, és lesütve tartotta a szemét. „Hála Isten, kikosarazta” - gondolta az anyja, s arcán a megszokott mosoly sugárzott föl, amellyel a csütörtöki vendégeit fogadta. Leült, s a falusi életéről kezdte kérdezgetni Levint. Ő is leült, várta a vendégek érkezését, hogy észrevétlen mehessen el.

Nem telt bele öt perc, Kitty barátnője, Nordstone grófnő lépett be, aki a múlt télen ment férjhez.

Sovány, sárga nő volt, ragyogó fekete szemű; beteges és ideges. Szerette Kittyt, s szeretete - mint a férjes asszonyoké a lányok iránt általában - abban az óhajban nyilvánult meg, hogy a maga boldogságideálja szerint adja férjhez; épp ezért Vronszkijhoz akarta férjhez adni. Levin, akivel a tél kezdetén sűrűn találkozott náluk, mindig ellenszenves volt neki. Hogyha találkoztak, állandó és kedves foglalatossága volt gúnyt űzni belőle.

- Szeretem, ha nagysága ormáról néz le rám, vagy megszakítja bölcs társalgását velem, mert ostoba vagyok - mondta róla -, esetleg még le is ereszkedik hozzám. Leereszkedik; ezt nagyon szeretem; örülök, hogy ki nem állhat.

Igaza volt, mert Levin valóban nem állhatta, épp azért vetette meg, amire büszke volt, amit érdemként viselt: az idegességéért, finomkodó lenézéséért és közönyéért minden iránt, ami durva és hétköznapi.

Az a társaságban nem ritka viszony alakult ki közöttük, amikor két ember, akik látszatra nagy barátságban vannak, annyira megvetik egymást, hogy még csak érintkezni sem tudnak komolyan, sőt meg sem bánthatják egymást. Nordstone grófnő azonnal Levinre vetette magát.

- Á, Konsztantyin Dmitrics, megint itt, a mi züllött Babilonunkban - mondta odanyújtva neki apró, sárga kezét. A tél elején mondott szavaira emlékeztette, hogy Moszkva: Babilon. - Nos, Babilon javult meg, vagy maga romlott el? - tette hozzá, gúnyosan pillantva Kittyre.

- Nagyon hízelgő, grófnő, hogy ennyire eszében tartja a szavaimat - felelte Levin, akinek sikerült végre magához térnie, s rögtön beletalált megszokott, tréfásan ellenséges modorukba, - Bizonyára nagyon nagy hatással vannak magára.

- Már hogyne. Mindet feljegyzem. Mi az, Kitty, megint korcsolyázni voltál?

S Kittyvel kezdett beszélgetni. Akármilyen kényelmetlen is volt Levinnek, hogy most menjen el, mégis könnyebb volt egy ilyen félszegséget elkövetni, mint egész este ott maradni, s látni Kittyt, aki nagy néha rápillantott, és kerülte az ő tekintetét. Föl akart kelni, de a hercegnő észrevette, hogy hallgat, s hozzáfordult:

- Hosszú időre jött Moszkvába? Úgy emlékszem, zemsztvo-ügyekkel volt elfoglalva, s nem lehet itt hosszasabban.

- Nem, hercegnő, nem foglalkozom többé a zemsztvoval - mondta. - Csak néhány napra jöttem.

„Mi olyan különös rajta? - gondolta Nordstone grófnő, ahogy szigorú, komoly arcára pillantott. - Miért nem merül bele az okoskodásaiba? No, majd én belehergelem. Rettenetesen szeretem Kitty előtt bolonddá tenni, s azzá is teszem.”

- Konsztantyin Dmitrics - mondta neki -, fejtse ki, kérem, hisz maga mindent tud, mit jelent ez: nálunk, Kalugában, a parasztok és parasztasszonyok mindenüket elitták, s most semmit sem fizetnek nekünk. Mit jelent ez? Maga úgy dicséri mindig a parasztokat.

Ebben a pillanatban még egy hölgy jött be a szobába, s Levin fölállt.

- Bocsásson meg, grófnő - mondta -, de én igazán semmit sem értek ehhez, s nem is tudok semmit sem mondani - és a hölgy mögött belépő katonára pillantott.

„Ez biztosan Vronszkij” - gondolta, s hogy meggyőződjék róla, Kittyre nézett. Kitty már megjáratta Vronszkijon a szemét, s most Levinre pillantott. És elég volt egyetlen pillantás ezekből az akaratlanul is felsugárzó szemekből, s Levin tudta már, hogy Kitty szereti ezt az embert; olyan biztosan tudta, mintha szóval mondta volna. De hát miféle ember ez?

Most már, helyes volt-e vagy helytelen, Levin nem tudott ott nem maradni; meg kellett tudnia, miféle ember az, akit Kitty szeret.

Vannak emberek, akik, ha bármiben is szerencsés vetélytársra akadnak, a benne levő jótól készek tüstént elfordulni, s csak a rosszat látják benne. Vannak aztán, akik, ellenkezőleg, épp azt a tulajdonságot akarják a boldog vetélytársban látni, amellyel legyőzte őket, s fájdalomtól elszoruló szívvel csak a jót keresik benne. Levin ezek közé tartozott. De Vronszkijban nem is volt nehéz a jót és vonzót megtalálnia. Azonnal meglátta. Alacsony, jókötésű, barna férfi volt, az arca jóindulatú és szép; rendkívül nyugodt és határozott. Arcán és alakján, rövidre nyírt fekete hajától s frissen borotvált állától bő, vadonatúj zubbonyáig minden egyszerű volt és választékos. Miután a belépő hölgyet előreengedte, a hercegnőhöz ment, s mindjárt utána Kittyhez.

Ahogy odalépett hozzá, szép szeme különös gyöngéden csillogott, tiszteletteljesen és óvatosan (Levinnek legalább úgy rémlett), alig észrevehető, boldog, szerényen diadalmas mosollyal hajolt Kitty fölé, s nyújtotta oda nem nagy, de széles kezét.

Mindenkit üdvözölt; mondott egypár szót s leült, közben egyszer sem pillantott oda a tekintetét reá tapasztó Levinre.

- Hadd ismertessem össze magukat - mondta a hercegnő Levinre mutatva. - Konsztantyin Dmitrics Levin, gróf Alekszej Kirillovics Vronszkij.

Vronszkij fölállt, barátságosan pillantott Levin szemébe, és kezet fogott vele.

- Idén télen, úgy rémlik, egy ízben együtt kellett volna ebédelnünk - mondta egyszerű, nyílt mosolyával -, de ön váratlanul falura utazott.

- Konsztantyin Dmitrics megveti és gyűlöli a várost és bennünket, városiakat - mondta Nordstone grófnő.

- A szavaim nyilván nagy hatással vannak magára - szólt Levin -, hogy ennyire észben tartja őket - s visszaemlékezve, hogy az imént is ezt mondta, elpirult.

Vronszkij Levinre és Nordstone grófnőre nézett, és elmosolyodott.

- Állandóan falun él? - kérdezte. - Télen, úgy gondolom, unalmas.

- Ha az embernek van elfoglaltsága, nem: de én magamban sem unatkozom - felelte élesen Levin.

- Én szeretem a falut - mondta Vronszkij; Levin hangja feltűnt neki, de úgy tett, mintha nem venné észre.

- De maga, gróf, remélem, nem törődne bele, hogy folyton falun éljen - mondta Nordstone grófnő.

- Nem tudom, nem próbáltam huzamosabban. Furcsa tapasztalatom van erről - folytatta. - Sehol sem vágyódtam úgy a falu, a mi bocskoros, muzsikos orosz falvaink után, mint amikor anyuskámmal egy telet Nizzában töltöttem. Hisz tudja, hogy Nizza már önmagában is unalmas: Nápoly, Sorrento is csak rövid időre szép. Éppen ott különös élességgel emlékeztem Oroszországra és különösen a falura. Olyanok ezek a...

Beszéd közben Kitty és Levin felé fordult, nyugodt és barátságos tekintete egyikről a másikra siklott. Nyilván azt mondta, ami épp az eszébe jutott.

Észrevéve, hogy Nordstone grófnő mondani akar valamit, elhallgatott, nem fejezte be, hanem figyelmesen felé fordult.

A társalgás egy pillanatra sem némult el, úgyhogy az öreg hercegnőnek, akinek témahiány esetére mindig volt tartalékban két nehézütege: a klasszikus és reális nevelés meg az általános hadkötelezettség, nem kellett előállnia velük; Nordstone grófnőnek sem kellett Levint ingerelnie.

Levin akart, de nem tudott a társalgásba elegyedni. „Indulok” - mondta pillanatonként magának, de nem ment, várt valamire.

A beszéd a táncoló asztalokra, szellemekre fordult, s Nordstone grófnő, aki hitt a spiritizmusban, elmesélte, milyen csodákat látott.

- Hozzon össze velük, grófnő, az Isten szerelmére, hozzon feltétlenül össze! Soha semmi rendkívülit nem láttam, pedig váltig kerestem - mondta Vronszkij mosolyogva.

- Jó, majd a jövő szombaton - felelte Nordstone grófnő. - Hát maga, Konsztantyin Dmitrics Levin, hisz-e bennük? - kérdezte Levint.

- Miért kérdezi? Tudja, mit fogok mondani.

- De szeretném hallani a véleményét.

- Az én véleményem szerint - felelte Levin - ezek a táncoló asztalok csak azt bizonyítják, hogy az úgynevezett művelt társaság nem áll magasabban a parasztoknál. Ők a szemmel verésben, a rontásban és az igézésben hisznek, mi meg...

- Hát maga nem hisz bennük?

- Nem tudok hinni, grófnő.

- De amikor én magam láttam!

- Az öregasszonyok is maguk látták, azt mondják, a házimanókat.

- Szóval azt hiszi, nem mondok igazat? - És bosszúsan felnevetett.

- De nem, Mása, Konsztantyin Dmitrics azt mondja, hogy nem tud hinni benne - szólt Kitty, Levinért pirulva. Levin elértette, még ingerültebb lett, s felelni akart, de Vronszkij nyílt, vidám mosolyával azonnal odább segítette az elmérgesedéssel fenyegető beszélgetést.

- A lehetőségét sem fogadja el? - kérdezte. - De miért? Föltételezzük, hogy van elektromosság, pedig nem ismerjük. Miért ne lehetne egy idáig még ismeretlen, új erő, amelyet...

- Amikor az elektromosságot fölfedezték - szakította félbe gyorsan Levin -, csak a jelenséget fedezték föl; bizonytalan volt, honnét ered, s mire képes; századok múltak el, mielőtt az alkalmazására gondoltak. A spiritiszták azonban azzal kezdték, hogy az asztalok írnak nekik, a lelkek beszélnek velük; csak aztán kezdtek arról beszélni, hogy ez is valami ismeretlen erő.

Vronszkij figyelmesen hallgatta Levint, ahogy ő már hallgatni szokott; nyilvánvaló érdeklődéssel.

- Igen, de a spiritiszták azt mondják: most még nem tudjuk, miféle erő, de az erő megvan, s ilyen és ilyen körülmények közt hat. A tudósok, tessék, fedjék föl, mi ez az erő. Nem, nem látom be, miért ne lehetne valami új erő, ha...

- Azért - szakította félbe Levin -, mert az elektromosság esetében valahányszor csak gyantát gyapjúhoz dörgöl, az ismert jelenség mindig bekövetkezik; ez pedig nem mindig, tehát nem is természeti jelenség.

Vronszkij nem mondott ellent: bizonyára érezte, hogy a beszélgetés egy szalon számára túlságosan komollyá kezd válni, s hogy más tárgyra térjen, jókedvűen elmosolyodott, s a hölgyekhez fordult:

- Próbáljuk ki mindjárt, grófnő - kezdte; de Levin végig akarta mondani, amit gondolt.

- A spiritisztáknak az az igyekezete - folytatta -, hogy csodáikat valami új erővel magyarázzák, úgy hiszem, a legszerencsétlenebb dolog; folyton szellemi erőkről beszélnek, s anyagi kísérletnek akarják alávetni.

Mind várták, mikor fejezi be, s ezt maga is érezte.

- Pedig magából, azt hiszem, kitűnő médium lenne - mondta Nordstone grófnő -, van magában valami elragadtatottság.

Levin kinyitotta a száját, mondani akart valamit, de aztán elpirult, s nem mondott semmit sem.

- Gyerünk, hercegkisasszony, kérem, próbáljuk ki rögtön az asztalokat - szólt Vronszkij. - Hercegnő, megengedi?

S fölállt, szemével asztalt keresve.

Kitty is fölállt az asztalka mellől, s ahogy elment mellette, tekintete összeakadt a Levinével. Egész lelkéből sajnálta; annál inkább, mert olyan boldogtalanság miatt szánta, amelynek maga

volt az oka. „Ha meg lehet nekem bocsátani, bocsásson meg - mondta a pillantása -, olyan boldog vagyok.”

„Gyűlölök mindenkit, magát, magamat” - felelte Levin tekintete, s a kalapja után nyúlt. De nem az volt a sorsa, hogy kijusson.

Épp el akartak helyezkedni az asztal körül, Levin meg indult volna, amikor az öreg herceg bejött. A hölgyeket köszöntve mindjárt Levinhez fordult:

- Á - kezdte örvendezve -, régen itt vagy? Nem is tudtam, hogy megjöttél. Nagyon örülök, hogy látom.

Az öreg herceg hol tegezte, hol magázta Levint. Átölelte, úgy beszélt vele, és nem is hederített Vronszkijra, aki fölállt, és nyugodtan várta, hogy a herceg mikor fordul feléje.

Kitty érezte, hogy azután, ami történt, az apja kedvessége terhes Levinnek. Azt is látta, hogy az apja nagy sokára milyen hidegen válaszol Vronszkij meghajlására; az meg milyen barátságos csodálkozással pillant rá; nyilván próbálta megérteni, s nem értette, miért ilyen barátságtalan iránta - s ezt látván Kitty elpirult.

- Engedje vissza hozzánk, herceg, Konsztantyin Dmitricset - mondta Nordstone grófnő. - Kísérletet akarunk csinálni.

- Miféle kísérletet? Asztalt táncoltatni? No, bocsássanak meg, hölgyeim és uraim, szerintem okosabb csen-csen gyűrűt játszani - mondta az öreg herceg, s Vronszkijra nézett, mert kitalálta, hogy ő volt a kezdeményező. - Annak legalább van némi értelme.

Vronszkij csodálkozva nézett kemény tekintetével a hercegre; éppen hogy elmosolyodott, s a jövő heti nagy bálról kezdett Nordstone grófnővel beszélgetni.

- Remélem, ott lesz? - fordult Kittyhez.

Mihelyt az öreg herceg elfordult tőle, Levin észrevétlenül kiment, s az utolsó benyomás, amit az estéről magával vitt, Kitty boldogan mosolygó arca volt, amellyel Vronszkij kérdésére felelt.

15

Amikor az est véget ért, Kitty elmesélte az anyjának a Levinnel folytatott beszélgetést, és a férfi iránt érzett minden szánakozása ellenére örömmel töltötte el a gondolat, hogy *megkérték a kezét*. Nem kételkedett abban, hogy úgy járt el, ahogy kellett. De miután lefeküdt, még sokáig nem tudott elaludni. Egy kép üldözte állandóan: Levin arca volt, az összeráncolt szemöldök, a komoran és csüggedten pillantó jóságos szemek, amint ott áll, az apját hallgatja, s rá és Vronszkijra néz. Annyira megsajnálta, hogy könny öntötte el a szemét. De rögtön arra gondolt, akivel fölcserélte; elevenen jelent meg előtte férfias, határozott arca, nemes nyugalma, mindenkire egyformán sugárzó jósága. Annak a szerelme jutott az eszébe, akit maga is szeretett; a lelke újra örömmel telt el, s a boldogság mosolyával dőlt a párnájára. „Sajnálom, sajnálom, de mit tegyek? Nem vagyok bűnös” - mondta magának; egy belső hang azonban mást mondott. Azt bánta-e meg, hogy Levint magához vonta, vagy azt, hogy kikosarazta, nem tudta, de boldogságába a kétely mérge csöppent, „Istenem, könyörülj, Istenem, könyörülj!” - mondogatta magának elalvóban.

Ugyanekkor lenn, a herceg kicsiny szobájában azoknak a jeleneteknek egyike folyt le, amelyek kedvenc leányuk miatt oly gyakran ismétlődtek a szülők közt.

- Hogy mit? Hát azt! - kiabálta hadonászva s mókusprémes köpenyét sebtiben begombolva a herceg. - Azt, hogy nincs büszkeség, méltóság magában; megszégyeníti, tönkreteszi a lányát az aljas, ostoba házasságszerzésével!

- De herceg, könyörgöm, mit tettem én, az Isten szerelmére? - mondta csaknem sírva a hercegnő.

Miután a lányával kibeszélte magát, boldogan, elégedetten ment be a herceghez, hogy szokása szerint elbúcsúzzék tőle. Nem volt szándéka Levin ajánlatáról és Kitty kosaráról beszélni; mégis célzást tett, hogy ő úgy látja, a Vronszkij-ügy megérett, s mihelyt Vronszkij anyja megjön, el is dől. S épp itt, amikor ezt mondta, a herceg hirtelen fellobbant, s illetlen szavakat kezdett kiabálni:

- Hogy mit tett? Hát először is idecsalja a kérőket; egész Moszkva erről fog beszélni s jogosan. Ha estet ad, hívjon meg mindenkit, ne csak a vőlegényjelölteket. Hívja meg valamennyi tacskót (így nevezte a herceg a moszkvai fiatalembereket), hozasson *tapeur*-t,[13] aztán, rajta, táncoljanak; de ne így, mint ma, csakis a férjjelölteket, és kész. Undorodom, ha látom, érti, undorodom; de maga elérte, amit akart, elszédítette a lánya fejét. Levin ezerszer különb ember. Ez a pétervári egy ficsúr, ezek egy kaptafára készülnek mind, és egyik se ér semmit. De ha vérbeli herceg volna is, az én lányom nem szorul senkire.

- De hát mit tettem én?

- Hát azt... - kiáltott fel dühösen a herceg.

- Ha rád hallgatok - szakította félbe a hercegnő -, tudom, soha férjhez nem adjuk. Ha így vagyunk, menjünk le falura.

- Jobb is volna odamenni.

- De hát figyelj ide: talán én hízelgek neki? Egyáltalán nem hízelgek. Ez egy nagyon helyes fiatalember, szerelmes lett, s Kitty, szerintem...

- Ah, szóval maga szerint! És ha csakugyan beleszeret, az meg annyira készül a házasságra, mint én? Bár ne látna a szemem! „Ah, spiritizmus, ah, Nizza, ah, bálok!” - s a herceg mintha a feleségét utánozná, minden szónál bókolt egyet. - Így tesszük Katyenkát boldogtalanná; a végén csakugyan fejébe veszi...

- De miért gondolod?

- Nem gondolom, tudom; erre minekünk van szemünk, nem az asszonyoknak. Megismerem az embert, akinek komoly szándéka van, Levin az; s megismerem a díszpintyet, aki, mint ez a semmirekellő, csak szórakozik.

- Miket veszel a fejedbe?

- Majd eszedbe jut, de későn, mint Dasenykával.

- Jó, jó, ne beszéljünk erről - hallgattatta el a hercegnő, mert eszébe jutott Dolly boldogtalansága.

- Hát jó, Isten veled.

A házastársak keresztet vetettek egymásra, összecsókolóztak, de érezték, hogy nem sikerült egymás véleményén változtatniuk, s elváltak.

[13] Bérelt zenész. (francia)

A hercegnő az előbb meg volt még győződve, hogy ez az este meghozta Kitty sorsában a döntést; Vronszkij szándékában nem lehet többé kételkedni; az ura szava azonban megzavarta. És miután visszament a szobájába, éppúgy, mint Kittyt, elfogta a rémület az ismeretlen jövő miatt, s magában ismételgette: „Istenem, könyörülj, Istenem, könyörülj!”

16

Vronszkij nem ismerte a családi életet. Az anyja fiatal korában ragyogó nagyvilági hölgy volt; házassága alatt, de főként utána, sok kalandja volt, amiről az egész társaság tudott. Apjára alig emlékezett; katonaiskolában nevelték.

Amikor mint nagyon fiatal, ragyogó tiszt az iskolából kikerült, a pétervári gazdag katonatisztek szokásos útján indult el. Noha nagy ritkán a pétervári társaságban is megfordult, szerelmi kapcsolataival kívül állt ezen a világon.

A durva, fényűző pétervári élet után Moszkvában érezte meg először annak a varázsát, hogy egy ártatlan, kedves, társaságbeli leányhoz közeledhet, aki szerelmes is lett belé. Eszébe sem ötlött, hogy kettejük viszonyában valami rossz is lehet. A bálokon főként vele táncolt, és eljárt a házukba. Olyasmiket beszélt vele, amiket a társaságban általában beszélnek; mindenféle haszontalanságot, de olyan haszontalanságokat, amelyek Kitty szemében akaratlanul is jelentőssé váltak. S noha semmi olyat nem mondott, amit akárki előtt el ne mondhatott volna, érezte, hogy a lány mind jobban és jobban a befolyása alá kerül, s minél erősebb lett ez az érzés, annál jobban esett neki, s annál gyöngédebb lett Kitty iránt. Nem tudta, hogy ennek az eljárásnak megvan a határozott neve: lányszédítés házassági szándék nélkül; hogy az ilyen szédítés egyike a legcsúnyább bűnöknek, s elég megszokott a hozzá hasonló, tündöklő fiatalemberek közt. Úgy tetszett neki, hogy elsőként fedezi fel ezt a gyönyört, s élvezte a fölfedezést.

Ha hallhatta volna, mit beszélnek azon az estén a szülők, ha a család álláspontjára tud helyezkedni, s megtudja, hogy Kitty boldogtalanná lesz, ha ő el nem veszi, bizonyára csodálkozik, és nem hiszi el. Nem hihette volna el, hogy ami neki, a lánynak meg még inkább, olyan nagy és szép gyönyörűséget szerez, rossz is lehet. Azt meg még kevésbé hitte volna el, hogy meg kell nősülnie.

A házasság az ő szemében soha nem tartozott a lehetséges dolgok közé. Nemcsak hogy a családi életet nem szerette, de a családban, főként pedig a férjben, mint egész legénytársasága, valami idegent, ellenségeset, legfőképp pedig komikusat látott. De ha nem is gyanította, amit a szülők beszéltek: ahogy ezen az estén Scserbackijéktól eljött, kettőjük között az a titkos lelki kapcsolat, úgy érezte, annyira megerősödött, hogy tennie kell valamit. De hogy mit lehetne és mit kéne tenni, azt el se tudta képzelni.

„Épp az a gyönyörű - gondolta, ahogy Scserbackijéktól hazatartott, s mint mindig, a tisztaság és üdeség kellemes érzését hozta el tőlük, ami részben onnan eredt, hogy egész este nem dohányzott, de új ellágyulásából is Kitty iránta érzett szerelme miatt -, épp az a gyönyörű, hogy semmit se mondunk, sem ő, sem én; a tekintetek és hangsúlyok rejtett beszédében mégis úgy megértjük egymást, hogy ma még világosabban adta tudtomra, mint bármikor, hogy szeret. És milyen kedvesen, egyszerűen, és ami a fő, bizalommal! S én is jobbnak, tisztábbnak érzem magam. Érzem, hogy van szívem, és sok jó van bennem. Azok a kedves, szerelmes szemek! Amikor azt mondta: *nagyon is*...”

„No és most? Hát semmi. Nekem is jó és neki is” - s eltűnődött, hogy fejezze be az estéjét.

Képzeletében végigjárta a helyeket, ahová elmehet. „Klub? Egy parti *besigue* pezsgőzés Ignatovval? Nem, nem megyek. A *Château des fleurs*[14]-be? Ott találom Oblonszkijt, kuplék, kánkán. Nem, unom. Hisz épp azért szeretem Scserbackijékat, mert jobbá leszek náluk. Hazamegyek." Egyenest a Dussot-szállodabeli szobájába ment, vacsorát rendelt, levetkőzött, s ahogy fejét a párnájára tette, mély, nyugodt álomba merült, mint mindig.

17

Másnap délelőtt tizenegy órakor Vronszkij kiment az anyja elé a Pétervári pályaudvarra. Az első ember, akibe a főbejárat lépcsőin beleütközött, Oblonszkij volt; ő meg a húgát várta ezzel a vonattal.

- Á, méltóságos uram! - kiáltott rá Oblonszkij. - Kit vársz?

- Anyuskámat - felelte Vronszkij mosolyogva, mint mindenki, aki Oblonszkijjal találkozott. Kezet fogtak, és együtt mentek föl a lépcsőn. - Ma kell érkeznie Pétervárról.

- Vártalak kettőig. Hová mentél Scserbackijéktól?

- Haza - felelte Vronszkij. - Bevallom, olyan jól éreztem magam, amikor Scserbackijéktól eljöttem, hogy nem kívánkoztam sehová.

- Megismerem egy jegyből a jóvérű paripát, szeméről ismerem meg a szerelmes daliát - szavalta Sztyepan Arkagyics éppúgy, mint előzőleg Levinnek.

Vronszkij úgy mosolyodott el, mint aki nem tagadja a dolgot; de rögtön másra terelte a szót.

- Hát te kit vársz? - kérdezte.

- Én? Egy csinos asszonyt - felelte Oblonszkij.

- Lám-lám!

- *Honni soit qui mal y pense!*[15] Anna húgomat.

- Á, Kareninát? - mondta Vronszkij.

- Bizonyára ismered.

- Úgy rémlik, ismerem. Vagy nem? Igazán, nem is emlékszem - felelte Vronszkij. Karenina nevére valami unalmas és affektált derengett benne.

- De Alekszej Alekszandrovicsot, az én híres sógoromat csak ismered? Őt az egész világ ismeri.

- Hírből, no meg látásból ismerem. Tudom, hogy okos, tudós, kiváló férfiú. De tudod, ez nem az én... *not in my line*[16] - mondta Vronszkij.

- Nagyon remek ember; egy kicsit konzervatív, de kiváló férfiú - jegyezte meg Sztyepan Arkagyics -, kiváló.

- Annál jobb neki - mondta Vronszkij mosolyogva. - Hát te itt vagy? - fordult anyja öreg, magas inasához, aki ott állt a kapuban. - Gyere be ide.

---

[14] A párizsi éjjeli mulatókat utánzó zenés kávéház Moszkvában.

[15] „Az a rossz, aki rosszra gondol!" (francia) (A térdszalagrend jelmondata.)

[16] Nem az én világom. (angol)

Azon kívül, amiért Sztyepan Arkagyicsot mindenki szerette, Vronszkij az utóbbi időben még külön is vonzódott hozzá; képzeletében Kittyvel forrt össze.

- No, mi az? Adunk vasárnap a díva tiszteletére vacsorát? - kérdezte mosolyogva, s belékarolt.

- Feltétlenül, már gyűjtöm az aláírásokat. No, összeismerkedtél tegnap Levin barátommal? - kérdezte Sztyepan Arkagyics.

- Hogyne, de nagyon hamar elment.

- Derék fiú - folytatta Oblonszkij. - Nem?

- Nem tudom, miért - felelte Vronszkij -, de ebben a Moszkvában mindenkiben van valami nyerseség, kivéve természetesen akivel beszélek - szúrta közbe tréfásan. - Mintha mindig ágaskodnának, haragudnának, éreztetni akarnának valamit.

- Ez megvan bennük, igaz - mondta Sztyepan Arkagyics jókedvűen nevetve.

- Mikor jön már? - fordult Vronszkij egy vasutashoz.

- A vonat mindjárt itt lesz - felelte a vasutas.

Az állomáson levők készülődése, a hordárok szaladgálása, a csendőrök, hivatalnokok és a vonatra várók megjelenése mind élénkebben jelezte a vonat közeledését. A fagyos párán át bekecses munkásokat lehetett látni, puha nemezcsizmában, amint a kanyargó vágányokon át jönnek. A távoli sínek felől mozdonyfütty s valami nehéznek a gördülése hallatszott.

- Nem - mondta Sztyepan Arkagyics, akinek nagy kedve lett volna Levin szándékát Kittyvel kapcsolatban elmondani -, te nem méltányolod kellőképpen az én Levin barátomat. Nagyon ideges ember; előfordul, hogy kellemetlen is, igaz; de néha nagyon kedves tud lenni. Nagyon becsületes, egyenes természet, arany szíve van. Tegnap azonban különös oka volt - folytatta sokatmondó mosollyal Sztyepan Arkagyics, aki már teljesen elfelejtette az őszinte együttérzést, melyet tegnap barátja iránt érzett, s amit most is érzett, csak épp Vronszkij iránt. - Igen, megvolt az oka, amiért vagy nagyon boldog, vagy nagyon boldogtalan lehetett.

Vronszkij megállt, s egyenesen megkérdezte:

- Hogy értsem? Megkérte tán a *belle soeur*-ödet?[17]

- Meglehet - mondta Sztyepan Arkagyics. - Tegnap valami ilyesmi rémlett nekem. De hát ha hamar elment, s nem volt jókedvében, ez azt jelenti... Olyan régen szerelmes, igazán sajnálom.

- De ilyet! Én különben azt gondolom, Kitty jobb partira tarthat számot - mondta Vronszkij, s a mellét kihúzva megint elindult. - Különben nem ismerem őt - tette hozzá. - Bizony, nehéz helyzet. A többség azért tartja okosabbnak, ha a Klárához jár. Ott a kudarc azt jelenti, hogy nincs elég pénzed, itt a méltóságod forog kockán. Hanem itt van a vonat.

A messzeségben valóban fütyült már a gőzös. A peron néhány pillanat múlva megremegett; fagyleverte gőzét fúva begördült - a középső kerék lassan és kimérten előrehajló és visszahúzódó hajtórúdjával - a gőzös; rajta a körülpólyált, zúzmarásan kihajló vezető; a szerkocsi után mind lassabban s mind jobban rázva a peront, a poggyászkocsi, rajta egy nyüszítő kutya, majd a megállás előtt nagyot ránduló személykocsik.

A fiatal kalauz még menet közben füttyentett s leugrott, nyomában egyenként szálltak le a türelmetlen utasok: egy egyenes tartású, szigorú tekintetű gárdatiszt, egy vidáman mosolygó, ide-oda forgolódó kereskedő az útitáskájával s a vállára vetett zsákkal egy paraszt.

[17] Sógornő. (francia)

Vronszkij ott állt Oblonszkij mellett; a vagonokat és a kiszállókat nézte, s teljesen elfeledkezett az anyjáról. Amit éppen most tudott meg Kittyről, fölhangolta és örömmel töltötte el. Mellét önkéntelenül kidüllesztette, szeme ragyogott. Győztesnek érezte magát.

- Vronszkaja grófnő ebben a szakaszban van - mondta a fiatal kalauz Vronszkijhoz lépve.

A kalauz szava fölriasztotta, anyját s a közeli viszontlátást juttatta eszébe. Lelke mélyén nem tisztelte anyját, s bár magának sem vallotta be, nem is szerette. Neveltetése s körének a fogalmai olyanok voltak, hogy az anyjával más viszonyt, mint a legalázatosabbat és -tisztelet-tudóbbat elképzelni sem tudott; külsőleg annál alázatosabbat és tisztelettudóbbat, minél kevésbé tisztelte s szerette.

18

Vronszkij fölszállt a kalauz nyomán a kocsiba, de a fülke bejáratánál megállt, hogy egy kifelé tartó hölgynek utat engedjen. Elég volt egy pillantás a hölgy külsejére, s a társaságbeli ember szokott érzékével már meg is állapította, hogy a felsőbb körökhöz tartozik. Bocsánatot kért, és már-már bement a fülkébe; de szükségét érezte, hogy még egyszer visszanézzen rá; nem azért, mert nagyon szép volt, nem is kecsessége és a szerény grácia miatt, ami egész alakjából áradt; hanem mert csinos arcán, ahogy elment mellette, rendkívül gyöngéd és barátságos kifejezés jelent meg. Ahogy visszanézett, a hölgy is épp visszafordította a fejét. Ragyogó, szürke szeme, amely a sűrű szempillától sötétnek látszott, barátsággal és figyelemmel állapodott meg Vronszkij arcán, mintha fölismerte volna; majd rögtön az odaáramló tömeg felé fordult, mint aki keres valakit. Vronszkijnak ez a rövid pillantás is elég volt, hogy az arcán játszó, visszafogott elevenséget, amely csillogó szeme s mosolygó, pirosló ajkai közt röpködött, észrevegye. Valaminek a bősége mintha úgy eltöltötte volna egész lényét, hogy hol a szemvillanásában, hol a mosolyában tört ki, akarata ellenére is. Szemében szándékosan kioltotta a fényt, de alig észrevehető mosolyában akarata ellenére is fölsugárzott.

Vronszkij fölment a vagonba. Az anyja, egy száraz, fekete szemű és sötét hajú öregasszony, ahogy a fiára nézett, összehúzta a szemét, s vékony ajka kicsit elmosolyodott. Fölkelt az ülésről, odaadta a szobalányának a táskáját, száraz, kicsi kezét a fiának nyújtotta, majd fejét a kezéről fölemelve, arcon csókolta.

- Megkaptad a sürgönyömet? Egészséges vagy? Hála Isten.

- Jól utazott? - kérdezte a fia, melléülve, s önkéntelenül is az ajtó mögötti női hangra fülelt. Annak a hölgynek a hangja volt, tudta, akivel a bejáratnál találkozott.

- Én mégsem vagyok egy véleményen magával - mondta a hang.

- Pétervári szempont, asszonyom.

- No, akkor engedje meg, hogy megcsókoljam a kezét.

- A viszontlátásra, Iván Petrovics; nézze csak meg, nincs-e itt a bátyám, s ha igen, küldje ide hozzám - mondta a hölgy az ajtóban, s újra bejött a fülkébe.

- No, megtalálta a bátyját? - kérdezte Vronszkaja, a hölgyhöz fordulva.

Vronszkij csak most eszmélt rá, hogy Karenina az.

- A bátyja itt van - mondta fölállva. - Bocsásson meg, hogy nem ismertem meg; de ismeretségünk olyan rövid volt - szólt Vronszkij meghajolva -, hogy bizonyára maga sem emlékszik rám.

- De - mondta ő -, meg is ismertem volna; anyuskájával, úgy rémlik, egész úton csak magáról beszéltünk - mondta, kifelé kívánkozó elevenségének megengedve végre egy széles mosolyt. - De a bátyám még mindig nincs itt.

- Hívd ide, Aljosa - mondta az öreg grófnő.

Vronszkij kiment a feljáróhoz.

- Oblonszkij! - kiáltotta. - Ide!

De Karenina nem várta be a bátyját; ahogy meglátta, könnyű és határozott léptekkel leszállt a vagonból. Mikor a bátyja odaért hozzá, egy mozdulattal, melynek határozottsága és bája meglepte Vronszkijt, átfogta bal karjával a nyakát, gyorsan magához húzta, s erősen megcsókolta. Vronszkij nem vette le róla a szemét, nézte, s maga sem tudta, miért, elmosolyodott. De eszébe jutott, hogy az anyja várja, s visszament a kocsiba.

- Nagyon kedves, ugye? - mondta a grófnő Kareninára. - A férje hozzám ültette be, s én nagyon örültem neki. Egész úton csevegtünk. Hanem te, hallom... *vous filez le parfait amour. Tant mieux, mon cher, tant mieux...*[18]

- Nem tudom, mire céloz, mama - felelte a fia hidegen. - De tán gyerünk.

Karenina megint fölszállt a kocsiba, hogy a grófnőtől elbúcsúzzék.

- Nos, grófnő, ön találkozott a fiával, én a bátyámmal - mondta jókedvűen. - Úgyis kifogytam a történeteimből, nem lett volna több beszélnivalóm.

- Dehogyis - felelte a grófnő, kézen fogva őt -, körülutaznám magával a világot, s nem unatkoznék. Egyike a kedves asszonykáknak, akikkel beszélgetni és hallgatni egyaránt kellemes. A fiára ne gondoljon, kérem; lehetetlen időnként el nem szakadnia tőle.

Karenina mozdulatlanul állt; tartása rendkívül egyenes volt, a szeme mosolygott.

- Anna Arkagyevnának - magyarázta a grófnő a fiának - van egy kisfia, nyolcéves, ha jól emlékszem, s még sohasem volt távol tőle, s most bántja, hogy otthagyta.

- Igen, a grófnővel folyton a fiainkról beszéltünk; én az enyémről, ő a magáéról - mondta Karenina, s megint mosoly ragyogta be az arcát; egy kedveskedő, Vronszkijnak szóló mosoly.

- Ez bizonyára nagyon unalmas lehetett - mondta Vronszkij, röptében kapva el a kacérság labdáját, amit az asszony feléje dobott. De Karenina nyilván nem akarta ebben a hangnemben folytatni, s az öreg grófnőhöz fordult:

- Nagyon köszönöm. Észre sem vettem, hogy telt el a tegnapi nap. A viszontlátásra, grófnő.

- Isten vele, kis barátnőm - felelte a grófnő. - Hadd csókoljam meg a csinos arcocskáját. Mint afféle egyszerű öregasszony, már csak kimondom, hogy nagyon megszerettem magát.

Akármilyen banális volt is ez a mondat, Karenina nyilván teljes szívéből elhitte, és örült neki. Elpirult, könnyedén meghajolt; arcát odatartotta a grófnő ajka elé; aztán megint kiegyenesedett, s azzal a szeme és az ajka közt hullámzó mosollyal Vronszkijnak nyújtotta a kezét. Vronszkij megszorította az odanyújtott kis kezet, s úgy megörült az erélyes szorításnak, amellyel Karenina a kezét megragadta s merészen megrázta, mintha valami rendkívüli dolog érte volna. Az asszony fürgén kiment; könnyű járása különös ellentétben volt telt alakjával.

- Nagyon kedves - mondta az öregasszony.

[18] Boldog szerelmes vagy. Annál jobb, kedvesem, annál jobb. (francia)

Ugyanezt gondolta a fia is. A szemével kísérte, amíg csak kecses alakja el nem tűnt, s a mosoly aztán is ott maradt az arcán. Az ablakból látta, hogy a bátyjához lép, megfogja a kezét, élénken beszélni kezd hozzá, nyilván olyasmiről, aminek semmi köze sincs - s ez elég borzasztó volt - Vronszkijhoz.

- Hát maga, mama, egészen jól van? - ismételte meg az anyjához fordulva.

- Jól vagyok, sőt kitűnően. Alexandre igen kedves volt, Marie is nagyon megszépült. Nagyon érdekes asszony.

S megint arról kezdett beszélni, ami a legjobban érdekelte, az unokája keresztelőjéről, amiért Pétervárra utazott, s az uralkodó különös kegyéről idősebbik fia iránt.

- Lavrentyij is itt van - mondta Vronszkij az ablakon kinézve. - Ha úgy tetszik, mehetünk is.

Az öreg komornyik, aki a grófnővel utazott, feljött a kocsiba, s jelentette, hogy minden kész; a grófnő fölkelt, hogy induljon.

- Gyerünk, most nincs tömeg - mondta Vronszkij.

A komorna fogta a kistáskát s a kutyát, a komornyik és a hordár a többi csomagot; Vronszkij karon fogta az anyját, de ahogy a kocsiból kiléptek, néhány ember rohant el mellettük ijedt arccal. Az állomásfőnök is ott futott köztük, szokatlan színű sapkájában.

Nyilván valami rendkívüli történt. Az utasnép hátrafelé futott.

- Mi az?... Mi történt?... Hol?... Odavetette magát!... Agyonzúzta! - hallatszott.

Sztyepan Arkagyics, nővérével a karján, ijedt arccal szintén megfordult; hogy az embereket elkerüljék, a kocsi feljárójához álltak.

A hölgyek felszálltak a kocsiba; Vronszkij Sztyepan Arkagyiccsal azonban elment a tömeg után, hogy részleteket tudjon meg a szerencsétlenségről.

Az őr talán részeg volt, vagy a fagy miatt túlságosan beburkolta magát, mindenesetre nem hallotta a hátrafelé tolató vonatot, s az elgázolta.

Mire Vronszkij és Oblonszkij visszatérhetett volna, a hölgyek a komornyiktól már megtudták ezeket a részleteket.

Oblonszkij és Vronszkij látták az összezúzott testet. Oblonszkij szemmel láthatólag szenvedett. A homlokát ráncolta, mint aki kész elsírni magát.

- Milyen borzasztó! Anna, ha láttad volna! Milyen borzasztó! - hajtogatta.

Vronszkij hallgatott, szép arca komoly volt, de egészen nyugodt.

- Ó, ha látta volna, grófnő - mondta Sztyepan Arkagyics. - A felesége is itt van... Szörnyű látni... A holttestre dobta magát. Azt mondják, nagy családot tartott el egymaga. Micsoda szörnyűség!

- Nem lehetne valamit tenni értük? - mondta Karenina izgatott suttogással.

Vronszkij ránézett, és rögtön leszállt a kocsiból.

- Azonnal jövök, *maman* - fordult vissza az ajtóban.

Amikor néhány perc múlva visszatért, Sztyepan Arkagyics már az új énekesnőről beszélgetett a grófnővel; a grófnő meg türelmetlenül pillantgatott az ajtóra, a fiát várva.

- Most már mehetünk - mondta Vronszkij, ahogy bejött.

Együtt szálltak ki; Vronszkij ment elöl az anyjával; mögöttük Karenina a bátyjával. Az állomásfőnök a kijáratnál beérte Vronszkijt.

- Ön kétszáz rubelt adott a helyettesemnek. Legyen szíves megmondani, kinek szánta?

- Az özvegynek - mondta Vronszkij a vállát vonva. - Nem értem, mit kérdezgeti?

- Maga adta? - kiáltott föl Oblonszkij. - Nagyon kedves, nagyon kedves - tette hozzá, húga karját megszorítva. - Nagyszerű fiú, ugye? Tiszteletem, grófnő.

S megállt a húgával, aki a komornáját várta.

Amikorra kiértek, Vronszkijék kocsija elhajtott már. A kitóduló nép még mindig a történtekről beszélt.

- Rettenetes halál - mondta egy mellettük elhaladó úr. - Azt mondják, két darabba vágta.

- Épp ellenkezőleg, a legkönnyebb, azt tartom - jegyezte meg a másik -, egy pillanat.

- De hogy nem veszik elejét? - kérdezte a harmadik.

Karenina beült a kocsiba; Sztyepan Arkagyics csodálkozva látta, hogy az ajka reszket, s alig bírja visszatartani a könnyeit.

- Anna, mi lelt? - kérdezte néhány perc múlva.

- Rossz előjel.

- Csacsiság! - mondta Sztyepan Arkagyics. - Itt vagy: ez a legfontosabb. El sem tudod képzelni, mennyit várok tőled.

- Rég ismered már Vronszkijt? - kérdezte Anna.

- Igen. Azt reméljük, tudod, hogy elveszi Kittyt.

- Úgy? - mondta csendesen Anna. - No, most rajta, beszéljünk rólad - szólalt meg aztán, s megrázta a fejét, mintha fizikailag is el akarna kergetni valami fölöslegeset és zavarót. - Beszéljük meg a dolgaidat. Megkaptam a leveledet, és itt vagyok.

- Bizony, minden reményem benned van - mondta Sztyepan Arkagyics.

- Mondj el hát mindent.

S Sztyepan Arkagyics elkezdte mondani.

A házukhoz érve Oblonszkij letette a húgát, fölsóhajtott, megszorította a kezét, s behajtatott a hivatalába.

19

Amikor Anna belépett a szobába, Dolly szőke hajú, pufók kisfiával, aki máris szakasztott apja volt, a kis szalonban ült, s hallgatta, hogyan olvassa a francialeckéjét. A gyerek olvasás közben zubbonya lógó gombját forgatta, s azon volt, hogy leszakítsa. Az anyja elvette néhányszor a kezét, de a pufók kis kéz megint csak a gomb után nyúlt. Az anyja leszakította a gombot, és zsebre dugta.

- Maradj nyugton, Grisa, a kezeddel - mondta, s megint csak a terítőjére hajolt, rég elkezdett munkájára, melyet nehéz perceiben szokott elővenni; most is a hurkokat számlálta, s idegesen horgolt. Noha tegnap azt üzente az urának, hogy semmi köze hozzá, jön-e a húga vagy sem, az érkezésére mindent előkészített, s izgalommal várta a sógornőjét.

Dollyt a bánata úgy leverte, hogy egészen elmerült benne. Azt azonban nem feledte el közben, hogy Anna, a sógornője, Pétervár egyik legfontosabb személyiségének a felesége, pétervári *grande dame*. S ennek a körülménynek volt köszönhető, hogy nem váltotta be, amit az urának mondott: nem felejtette el a sógornője érkezését. „Anna végül is nem bűnös semmiben - gondolta Dolly. - Csak a legjobbat tudom róla; hozzám mindig nyájas és barátságos volt." Fölidézte pétervári benyomásait Kareninékről; a házuk, igaz, nem tetszett neki; családi életük rendjében volt valami hamis. „De azért miért ne fogadnám? Csak eszébe ne jusson vigasztalni - gondolta. - Vigasztalás, rábeszélés, keresztényi megbocsátás - mindezt ezerszer végiggondoltam; de ez itt mind nem segít."

Ezekben a napokban folyton egyedül volt a gyerekeivel. A bajáról beszélni nem akart; másról beszélni ilyen bánattal a lelkében nem tudott. Annának, így vagy úgy, tudta, mindent elmond, s a gondolat, hogy kibeszélheti magát, örömet szerzett neki, ám a kényszerűség, hogy megaláztatásáról vele, az ura húgával beszéljen, s a rábeszélés és vigasztalás kész mondatait hallgassa végig, megint fölingerelte.

Amint az órát nézegetve minden percben várta a vendéget - ahogy az gyakran megtörténik -, épp azt a pillanatot mulasztotta el, amelyben megérkezett, úgyhogy még a csengőt sem hallotta.

Ahogy a könnyű lépteket és az ajtóban a ruhasuhogást meghallotta s hátrapillantott, elgyötört arcán akaratlanul is nem öröm villant fel, hanem csodálkozás. Fölállt, s átölelte a sógornőjét.

- Hogyan, már megjöttél? - mondta, megcsókolva.

- Dolly, mennyire örülök, hogy látlak.

- Én is örülök - mondta halványan elmosolyodva Dolly, s Anna arcából iparkodott kiolvasni, tud-e a dologról. „Bizonyos, hogy tudja", gondolta, részvétet véve észre Anna arcán. - Gyerünk, bevezetlek a szobádba - folytatta, s azon volt, hogy a magyarázkodás percét minél messzebbre tolja.

- Ez Grisa? Istenem, hogy megnőtt! - mondta Anna, miután megcsókolta. Majd, le nem véve Dollyról a szemét, megállt és elpirult. - Nem, bocsáss meg, ne menjünk sehová.

Levette a kendőjét, kalapját; csupa fürt fekete hajának egy tincse beleakadt a kalapba, de egy fejrázással kiszabadította.

- Csak úgy sugárzol a boldogságtól és az egészségtől - mondta Dolly, majdhogynem irigyen.

- Én? Igen - mondta Anna. - Istenem, Tánya! Egykorú az én Szerjozsámmal - tette hozzá, a befutó lánykához fordulva. Fölemelte és megcsókolta. - Gyönyörű leányka, gyöngyszem. Mutasd meg őket mind.

Sorra megnevezte őket, és nemcsak a nevére emlékezett mindegyik gyereknek, de a születésük évére, hónapjára, természetükre, betegségeikre is. Dollynak ezt nem lehetett nem méltányolnia.

- No, akkor gyerünk át hozzájuk. Vaszja, sajnos, éppen alszik.

Megnézték a gyerekeket, s leültek kávézni, most már kettesben a szalonban; Anna megfogta a tálcát, azután eltolta magától.

- Dolly - mondta -, Sztyiva beszélt velem.

Dolly hidegen nézett Annára. Várta a képmutatóan részvevő mondatokat, de Anna semmi ilyet nem mondott.

- Dolly, kedvesem - mondta -, nem akarom a pártját fogni, sem téged vigasztalni; úgyis lehetetlen. Csak sajnállak, szívecském, egész lelkemből.

Ragyogó szemén, a sűrű pillák mögött hirtelen könnyek csillantak föl. Közelebb ült a sógornőjéhez, s megfogta erélyes kis kezével a kezét. Dolly nem hárította el, de az a száraz kifejezés ott maradt az arcán.

- Vigasztalni - mondta - lehetetlen. Az után, ami történt, minden elveszett, minden odavan!

S ahogy ezt kimondta, arca egyszeriben ellágyult. Anna fölemelte Dolly száraz, sovány kezét, és megcsókolta.

- De hát mit tegyünk, Dolly, mit tegyünk? Hogyan járunk el ebben a szörnyű helyzetben a leghelyesebben? Ezt kell meggondolnunk.

- Mindennek vége, nincs tovább - mondta Dolly. - S a legrosszabb, értsd meg, hogy nem hagyhatom el: kötnek a gyerekek. De élni sem tudok vele, gyötrelem ránéznem.

- Dolly, lelkem, Sztyiva beszélt velem; de én tőled akarom hallani, mondj el mindent.

Dolly kérdőn nézett rá. Részvét és tettetés nélküli szeretet volt Anna arcán.

- Jó, legyen - mondta Dolly hirtelen. - De az elejétől mondom. Tudod, hogyan mentem férjhez. *Maman* úgy nevelt, hogy nemcsak ártatlan, de ostoba is voltam. Nem tudtam semmit. Mondják, tudom, hogy a férfiak egész előéletüket el szokták a feleségüknek mondani, de Sztyiva, Sztyepan Arkagyics - javította ki magát - nem mondott énnekem semmit sem. Nem fogod elhinni, de mind ez ideig meggyőződésem volt, hogy én vagyok az egyetlen nő az életében, így éltem nyolc évet. Érted? Nemcsak hogy nem gyanúsítottam hűtlenséggel, de lehetetlennek is tartottam. Képzeld most el, ilyen fogalmakkal egyszer csak megtudom ezt az egész undorító szörnyűséget. Érts meg. Az ember egészen biztos a boldogságában - folytatta Dolly, zokogását türtőztetve -, s egyszer csak egy levelet kap; az ő levelét a szeretőjéhez, a nevelőnőmhöz. Nem, ez túl szörnyű! - Kihúzta nagy sebesen a zsebkendőjét, és beletemette az arcát. - A vonzalmat még megértem - folytatta egy kis szünet után -, de megcsalni, ravaszul, meggondoltan... és kivel? Továbbra is a férjem, s ugyanakkor azzal a nővel: ez szörnyű. Te ezt nem is értheted meg.

- Dehogynem, megértem! Megértem, kedves Dollym - mondta Anna a kezét megszorítva.

- S azt hiszed, ő megérti, milyen szörnyű helyzetben vagyok? - folytatta Dolly. - Nem, egyáltalán nem. Boldog és elégedett.

- Ó, nem - szakította félbe Anna gyorsan -, ő is szánalomra méltó; a bűnbánat egészen letörte.

- Képes ő bűnbánatra? - szakította félbe Dolly, s figyelmesen pillantott sógornője arcába.

- Igen, én ismerem. Nem nézhettem rá szánalom nélkül. Mi ketten ismerjük őt. Sztyiva jó, de büszke, s most meg van alázva. A legfontosabb, ami engem meghatott (s Anna itt a legjobbat találta el, ami Dollyt is meghathatta), két dolog kínozza őt: a szégyen a gyerekei előtt, aztán meg, hogy ő, aki úgy szeret téged, igen, igen, mindennél jobban a világon - szakította félbe a tiltakozni készülő Dollyt -, neked fájdalmat okozott s lesújtott. „Nem, nem bocsát meg”, mondogatja folyton.

Dolly tűnődve nézett el sógornője mellett, de figyelt a szavaira.

- Igen - mondta -, az ő helyzete is rettenetes, én megértem; a bűnösnek, ha érzi, hogy az egész szerencsétlenségnek ő az oka, rosszabb, mint az ártatlannak. De hát hogy bocsássak meg; hogy legyek megint a feleségévé *az* után? Gyötrelem volna vele élnem, épp azért, mert a régi szerelmemet, amely hozzáköt, annyira szeretem.

És zokogása szakította félbe a szavát.

De mintha csak szándékosan történt volna, valahányszor ellágyult, megint arról kezdett beszélni, ami felizgatta.

- Az a nő fiatal, szép - folytatta. - Az én fiatalságom, szépségem, tudod, Anna, hogy ki nyűtte el. Ő és a gyermekei. Kiszolgáltam, s ebben a szolgálatban odalett mindenem; neki meg most persze egy friss, közönséges teremtés kellemesebb. Bizonyára beszéltek egymás közt rólam, vagy ami rosszabb, hallgattak... ismered ezt? - Megint gyűlölet gyűlt ki a szemében. - És mindezek után megint beszélni fog hozzám. S én higgyek neki? Nem, soha. Vége, mindennek vége, ami a vigasztalásom, a munkám, a szenvedéseim jutalma volt. Hiszed-e, Grisát tanítottam az elébb; régen öröm volt, most gyötrődés. Miért erőlködöm, kínlódom; minek a gyerekek? Rettenetes, hogy a lelkem egyszeriben így megváltozott; szeretet, gyöngédség helyett csak düh, igen, düh van bennem. Megölném őt, és...

- Dolly, lelkecském, én megértelek, de ne gyötörd magadat. Annyira meg vagy bántva, olyan zaklatott vagy, hogy sok mindent nem úgy látsz, ahogyan kellene.

Dolly elhallgatott; vagy két percig csöndben voltak.

- Mit tegyünk? Gondolkozz, Anna, segíts. Én mindent átgondoltam, s nem látok kiutat.

Anna nem tudott semmit sem kigondolni, de a szíve sógornője minden szavára, minden arcrándulására visszhangot vert.

- Egyet mondok - kezdte Anna. - Én a húga vagyok, ismerem a természetét, képességét (itt egy mozdulatot tett a homloka előtt), hogy mindenről megfeledkezve teljesen elragadtassa magát, s aztán tökéletesen megbánjon mindent. Nem hiszi, nem is érti, hogy tehette azt, amit tett.

- Dehogyis; érti, értette - szakította félbe Dolly. - De én... te elfelejtkezel rólam, énnekem tán könnyebb?

- Várj csak. Amikor vele beszéltem, bevallom, nem értettem meg egészen, milyen borzasztó helyzetben vagy. Csak őt láttam, és azt, hogy a család föl van dúlva, és fájt a szívem érte; de most, hogy meghallgattalak, mint asszony egyszerre mást látok: a te szenvedésedet, s meg nem tudom mondani, mennyire sajnállak. Dolly, lelkecském, én megértem teljesen a szenvedésedet; csak egyet nem tudok, nem tudom... nem tudom... van-e még a szívedben szeretet iránta. Csak te tudod, van-e annyi, hogy megbocsáthass neki. Ha van, bocsáss meg!

- Nem - kezdte Dolly, de Anna félbeszakította, s még egyszer megcsókolta a kezét.

- Én jobban ismerem a világot, mint te - mondta. - Ismerem a Sztyiva-féle embereket, tudom, hogy vannak ezzel. Azt mondtad, rólad beszélt *vele*. Ne hidd. Az ilyen férfiak elkövetik a hűtlenséget, de a családi tűzhelyük, a feleségük szentség a számukra. Az efféle nőket megvetik; és nem avatják a családi ügyeikbe. Átléphetetlen vonalat húznak köztük s a családjuk közt. Én ezt nem értem, de így van.

- Igen, de megcsókolta.

- Hadd mondjam, Dolly lelkem. Én láttam Sztyivát, amikor szerelmes volt beléd. Emlékszem, amikor eljött hozzám; sírt, ahogy rólad beszélt. Csupa poézis voltál a számára, és nagyon sokra tartott, s minél tovább élt veled, tudom, annál magasabbra emelkedtél a szemében. Hiszen nevetni szoktunk rajta, ahogy minden szavához hozzátette: „Dolly csodálatos asszony." Istenség voltál, s az is maradtál neki; nem a lelke feledkezett meg magáról.

- De ha ez a megfeledkezés megismétlődik?

- Nem, ahogy én látom, az nem történhetik meg.

- Te megbocsátanál neki?

- Nem tudom, nem tudok ítélni. De tudok - mondta Anna eltűnődve, s megérezvén Dolly hangulatát, rövid mérlegelés után hozzátette. - De tudok, tudok, tudok. Igen, én megbocsátanék. Nem volnék többé a régi, de megbocsátanék, s úgy bocsátanék meg, mintha semmi, egyáltalán semmi nem történt volna.

- Természetes - szakította gyorsan félbe Dolly, mint aki olyat mond, amin nemegyszer gondolkodott már -, másképp nem is volna megbocsátás. Ha az ember megbocsát, bocsásson meg egészen. De gyerünk, fölviszlek a szobádba - mondta fölállva, s menet közben átölelte Annát. - Kedvesem, úgy örülök, hogy eljöttél. Úgy, de úgy megkönnyebbültem.

20

Anna az egész napot otthon töltötte Oblonszkijéknál, s nem fogadott senkit, bár néhány ismerőse, érkezését hallva, még aznap fölkereste. Az egész délelőttöt Dollyval s a gyerekeivel töltötte. A bátyjának csak egy cédulát küldött, hogy feltétlenül ebédeljen otthon. „Gyere, az Isten irgalmas” - írta neki.

Oblonszkij otthon ebédelt, a beszélgetés általánosságokban mozgott, de a felesége szólt hozzá, tegezte, amit eddig nem tett meg. Férj s feleség közt ott maradt az idegenség, de már nem volt szó válásról, s Sztyepan Arkagyics úgy látta, hogy a kimagyarázkodás és kibékülés lehetséges.

Alig ebédeltek, jött Kitty. Ismerte ugyan Anna Arkagyevnát, de igen kevéssé, s némi félelemmel jött el a nővéréhez, hogy ez a pétervári nagyvilági dáma, akit mindenki úgy dicsér, hogyan fogadja majd. De Anna Arkagyevnának megtetszett Kitty, s ő ezt rögtön észrevette. Anna szemlátomást gyönyörködött a szépségében és a fiatalságában, úgyhogy Kitty alig ocsúdott föl, nemcsak hogy a befolyása alatt érezte magát, de azt is érezte, hogy beléje szeretett, ahogy csak fiatal lányok tudnak idősebb, férjes asszonyokba beleszeretni. Hajlékony mozgásával, frisseségével, az arcán ülő elevenséggel, mely hol a mosolyában, hol a tekintetében tört ki, Anna nem nagyvilági hölgyhöz vagy egy nyolcéves fiú anyjához hasonlított; húszéves lányhoz inkább, ha a szemében nincs néha ott az a komoly, szomorú kifejezés, amely Kittyt lenyűgözte s vonzotta. Kitty úgy érezte, hogy Anna egészen természetes, nem titkol semmit, de van benne egy másféle, Kitty számára felfoghatatlan, bonyolult, poétikus, magasrendű világ.

Ebéd után, amikor Dolly a szobájába ment, Anna gyorsan fölállt, s a bátyjához lépett, aki épp szivarra gyújtott.

- Sztyiva - mondta neki vidáman rákacsintva, s keresztet vetett rá, és az ajtóra pillantott -, menj, és segítsen az Isten.

Oblonszkij megértette, eldobta a szivarját, s eltűnt az ajtó mögött.

Amikor Sztyepan Arkagyics kiment, Anna visszaült a díványra, a gyerekek körébe. Látták-e a gyerekek, hogy a mama szereti a nénit, vagy maguk is valami különös bájt éreztek benne; előbb a két nagyobb s utánuk, ahogy ez már gyerekeknél szokás, a kisebbek is, már ebéd előtt odatapadtak az új nagynénihez, s nem hagyták el. Valami játékféle alakult ki köztük: hogyan lehet a nénihez közelebb ülni, hozzádörgölőzni, megfogni a kis kezét, csókolgatni, gyűrűjével játszani, vagy legalább a ruhája fodrait tapogatni.

- Nem, nem, csak ahogy az előbb ültünk - mondta Anna Arkagyevna, visszaülve a helyére.

S Grisa megint a keze alá dugta a fejét, buksiját a ruhájához szorította, s csak úgy sugárzott a büszkeségtől és boldogságtól.

- Mikor lesz mostanában bál? - fordult Anna Kittyhez.

A jövő héten, és nagyszerű lesz. Olyan, amelyiken mindig jól lehet mulatni.

- Hát vannak olyanok, amelyeken mindig jól lehet mulatni? - kérdezte Anna gyengéd gúnnyal.

- Különös, de vannak. Bobriscsevéknél mindig jól mulat az ember. Nyikityinéknél szintén, de Mezskovéknál mindig unalmas. Maga nem vette még ezt észre?

- Nem, lelkem, én nem ismerek már olyan bálokat, ahol jól mulatnék - mondta Anna, s Kitty azt a különös világot látta a szemében, amely őelőtte nem nyílt még meg. - Az én számomra már csak olyan bálok vannak, amelyek kevésbé terhesek s unalmasak.

- Hogy unatkozhatik épp *maga* egy bálban?

- Miért ne unatkozhatnék épp *én*? - kérdezte Anna.

Kitty észrevette, hogy Anna tudja, milyen válasz következik.

- Hát csak azért, mert mindig maga a legszebb.

Annában megvolt a képesség a pirulásra. Elpirult, és így szólt:

- Először is, soha, másodszor, még ha úgy volna is, mi hasznom belőle?

- Eljön erre a bálra? - kérdezte Kitty.

- Azt hiszem, nem tehetek mást. Ezt fogd - mondta Tányának, aki egy könnyen lejáró gyűrűt igyekezett lehúzni fehér, elkeskenyedő ujjáról.

- Nagyon fogok örülni, ha eljön. Úgy szeretném bálban látni.

- Ha el kell mennem, legalább meglesz a vigaszom, hogy magának örömet szerzek vele. Grisa, kérlek, ne borzolj. Úgyis kócos vagyok már - mondta megigazítva a kiugrott hajfürtöt, amellyel Grisa játszott.

- Én lilában képzelem el azon a bálon.

- Miért éppen lilában? - kérdezte Anna mosolyogva. - No, menjetek, menjetek, gyerekek. Halljátok, Miss Hull teázni hív - rázta le s küldte az ebédlőbe őket.

- Tudom ám, miért szeretné, ha ott lennék a bálon. Sokat vár ettől a báltól, s azt szeretné, hogy mindenki ott legyen, és mindenki lássa.

- Honnan tudja? Igaz.

- Milyen szép ez az életkor - mondta tovább Anna. - Emlékszem erre a kék ködre, ismerem; a svájci hegyeken ül ilyen. Ez a köd mint valami áldás burkol be mindent abban az időszakban, amikor már-már véget ér a gyerekkor, s boldog, vidám, óriás köréből mind keskenyebb és keskenyebb út vezet tovább, és egyszerre vidám is borzongató is végighaladni a feltáruló szobák során, habár úgy látjuk, fényesek, gyönyörűek... Ki nem élte ezt át?

Kitty szótlanul mosolygott, „ő vajon hogy élte ezt át? Hogy szeretném ismerni a regényét” - gondolta, ahogy Anna férjének, Alekszej Alekszandrovicsnak cseppet sem költői alakja az eszébe jutott.

- Tudok ám egyet-mást; Sztyiva beszélt róla, gratulálok. Nagyon tetszik - folytatta Anna -, a vasútnál találkoztam is vele.

- Ah, ott volt? - kérdezte Kitty elpirulva. - Mit mondott Sztyiva?

- Mindent kifecsegett, s én nagyon örülnék neki. Vronszkij anyjával utaztam tegnap - folytatta -, folyton róla beszélt, ő a kedvence. Tudom, hogy az anyák elfogultak, de...

- Mit mesélt?

- Ó, sok mindent! S bár tudom, hogy a kedvence, azt hiszem, tényleg lovag... Az anyja elmondta például, hogy egész vagyonát a bátyjának akarta adni; már gyerekkorában valami rendkívüli dolgot követett el, kimentett egy asszonyt a vízből. Egyszóval hős - mondta Anna, s az a kétszáz rubel is eszébe jutott, amit Vronszkij az állomáson adott.

De erről a kétszáz rubelről nem szólt; valamiért kellemetlen volt rágondolnia. Volt benne, érezte, valami, ami őneki szólt; valami, aminek nem kellett volna lennie.

- Az anyja nagyon kért, hogy menjek el hozzá - folytatta Anna -, és örülök a meghívásának; holnap elmegyek hozzá. Hanem Sztyiva, hála Istennek, soká marad benn Dollynál - tette hozzá, másra terelve a szót. Kittynek, amikor fölállt, úgy rémlett, mintha Anna elégedetlen lenne valamivel.

- Nem, előbb én, nem, én! - kiabáltak a gyerekek, akik megteáztak, s most Anna nénihez futottak.

- Mind együtt! - futott Anna nevetve elébük, a gyönyörűségtől visító, nyüzsgő gyermekhadat átölelve s halomba döntve.

21

A nagyok teájához Dolly is kijött. Sztyepan Arkagyics nem jött vele. Bizonyára a hátsó ajtón ment ki a felesége szobájából.

- Félek, hogy fázol majd ott fönt - jegyezte meg Dolly Annához fordulva. - Szeretnélek leköltöztetni, közelebb is lennénk egymáshoz.

- Énbelőlem, kérlek, ne csináljatok gondot - felelte Anna Dolly arcába pillantva. Szerette volna kitalálni, megvolt-e a kibékülés.

- Itt meg világos lesz - felelte a sógornője.

- Hidd el, hogy úgy alszom bárhol és bármikor, akár a mormota.

- Miről van szó? - fordult a feleségéhez Sztyepan Arkagyics, aki szintén előjött a szobájából, s a feleségéhez fordult.

Kitty és Anna az ő hangján rögtön megérezték, hogy megtörtént a kibékülés.

- Le szeretném költöztetni Annát; de át kell rakni a függönyöket. Senki sem tudja megcsinálni, magamnak kell - felelt Dolly az urához fordulva.

„Isten tudja, kibékültek-e teljesen” - gondolta Anna, Dolly hideg és nyugodt hangját hallva.

- Ugyan, Dolly, folyton csak vesződséget szerzel magadnak - mondta az ura. - Ha akarod, majd én megcsinálom.

„Úgy látszik, mégis kibékültek” - gondolta Anna.

- Tudom, hogy csinálsz te meg mindent - felelte Dolly. - Rábízod Matvejre, hogy amit nem lehet megcsinálni, csinálja meg; te elmégy, ő meg mindent összezavar. - S ahogy beszélt, arcán megjelent az ismerős, csúfondáros mosoly.

„Teljes, teljes, a legteljesebb béke - gondolta Anna -, hála Istennek!” S örömében, hogy ő volt a békeszerző, Dollyhoz lépett, és megcsókolta.

- Egyáltalán nem, miért nézel le bennünket Matvejjel annyira? - fordult Sztyepan Arkagyics alig észrevehető mosollyal feleségéhez.

Dolly, szokása szerint, egész este kissé gúnyosan bánt az urával, Sztyepan Arkagyics azonban elégedett volt és vidám, de csak annyira, hogy úgy ne lássék, mintha bocsánatot nyervén, megfeledkezett volna a bűnéről.

Fél tíz tájban Oblonszkijék teásasztalánál az esti, rendkívül derült és kellemes családi beszélgetést látszatra egész mindennapi esemény zavarta meg; ezt az egyszerű eseményt azonban valamiért mégis mindenki furcsának találta.

Közös pétervári ismerőseikről beszélve, Anna hirtelen fölállt.

- Megvan az albumomban - mondta -, legalább az én Szerjozsámat is megmutatom mindjárt - tette hozzá büszke anyai mosollyal.

Tíz óra felé, amikor a fiától el szokott búcsúzni, s bálba indulóban gyakran maga fektette le, egyszer csak elszomorodott, hogy olyan messze van tőle; akármiről beszéltek, gondolatban újra és újra az ő göndör Szerjozsájához tért vissza. Kedve támadt, hogy a fényképét nézegesse, s beszélhessen róla. Az első ürügyet kihasználva fölállt, s könnyű, határozott járásával már ment is az albumért. A szobájába vivő lépcső a nagy, fűtött bejárati lépcsőházba nyílt.

Abban a pillanatban, amikor a fogadóból kilépett, az előszobából csengetés hallatszott.

- Ki lehet az? - mondta Dolly.

- Értem még korán, ahhoz, hogy más legyen, késő - jegyezte meg Kitty.

- Biztosan iratok - mondta Sztyepan Arkagyics, de ahogy Anna a nagy lépcsőház mellett elment, a szolga épp szaladt föl az érkezőt jelenteni, s a vendég maga is ott állt a lámpánál. Ahogy lepillantott, Anna rögtön fölismerte Vronszkijt, s valami különös, elégedettséggel vegyes félelem moccant meg a szívében. Vronszkij ott állt, kabátban, s a zsebében keresgélt. Abban a pillanatban, amikor Anna a lépcsőház középső részével egy szintbe került, Vronszkij fölemelte a szemét, s ahogy őt meglátta, arcán megszégyenítettség és rémület látszott. Anna biccentett és továbbment. Mögötte Sztyepan Arkagyics erős hangja hangzott föl, ahogy behívja a vendéget, s Vronszkij halk, lágy, nyugodt hangja, ahogy elhárítja az invitálást.

Mire Anna az albummal visszatért, Vronszkij nem volt már sehol: ahogy Sztyepan Arkagyics elmondta, azért jött, hogy megtudjon valamit egy ebédről, amelyet másnap egy ideérkezett híresség tiszteletére készültek adni.

- Semmi áron sem akart bejönni. Valahogy furcsán viselkedett - tette hozzá Sztyepan Arkagyics.

Kitty elpirult. Azt gondolta, ő érti egyedül, miért jött ide, s miért nem jött be. „Nálunk volt - gondolta -, nem talált otthon, s azt hitte, itt vagyok. De nem jött be. Azt gondolta, késő, s Anna is itt van.”

Mind összenéztek, nem szóltak semmit, s Anna albumát kezdték nézegetni.

Nem volt semmi szokatlan és különös abban, hogy valaki este fél tízkor eljön a barátjához, részleteket akar egy tervbe vett ebédről megtudni, de a szobába nem megy be: mégis mindenki furcsállotta. A legfurcsábbnak és leghelytelenebbnek azonban Anna találta a dolgot.

22

A bál éppen hogy elkezdődött, amikor Kitty és az anyja a virágokkal és hajporos, vörös kaftános lakájokkal szegett, nagy, fényben úszó lépcsőházba lépett. A teremből, mint a méhkasból, mozgás egyenletes zaja csapott ki, s mialatt ők a díszfák közti térségen, a tükör előtt a ruhájukat és frizurájukat igazgatták, a teremből az első keringőre rákezdő zenekar hegedűinek óvatosan szabatos hangja szűrődött ki. Egy öregecske tanácsos, aki a másik tükör előtt ősz halántékán igazgatta a hajszálakat, s parfüm szagát árasztotta maga körül, a lépcsőkön beléjük ütközött, és oldalt húzódva nyilván a számára ismeretlen Kittyben gyönyörködött. Egy csupasz képű ifjú, aki rendkívül kivágott mellényt viselt s menet közben fehér nyakkendőjét igazgatta, a társaságbeli ifjak egyike, akiket az öreg Scserbackij herceg tacskónak hívott, odaköszönt, majd elfutva mellettük, visszafordult, s négyesre hívta Kittyt. Az első négyes már Vronszkijé volt, a másodikat ennek az ifjúnak kellett adnia. Egy katona, aki épp a kesztyűjét gombolta, az ajtóhoz húzódott, s bajszát pödörgetve a rózsás Kittyben gyönyörködött.

Annak ellenére, hogy a ruha, frizura s az egész báli előkészület Kittynek sok munkájába és latolgatásába került, rafinált szabású, rózsaszínnel bélelt tüllruhájában most mégis olyan elfogulatlanul és egyszerűen lépett a bálba, mintha az a sok csokrocska, csipke, ruhájának ezer részlete a háziaknak és neki semmi gondjába sem került volna; mintha ebben a tüllben, ezek közt a csipkék közt, ezzel a magas frizurával, fölötte a rózsával s a két levelecskével jött volna a világra.

Amikor az öreg hercegnő, belépésük előtt, öve elcsúszott szalagján igazítani akart, Kitty könnyedén félrehajolt. Úgy érezte, magától is minden szép és kecses rajta, nincs mit igazítani.

Kittynek szerencsés napja volt. Ruhája sehol sem szorított, a csipkeszegély sehol sem vált le; a rozetták nem gyűrődtek össze és nem szakadtak le, a magas, ívelt sarkú rózsaszínű cipellők nem nyomták, inkább jókedvűre hangolták a lábát. A sűrű, szőke vendéghaj sajátjaként ült kicsiny fején. A hosszú szárú kesztyűn, amely úgy fogta körül a karját, hogy formáját nem változtatta el, mind a három gomb begombolódott, egyik sem pattant le. Medalionjának fekete bársonyszalagja különös gyöngéden vette körül nyakát. Ez a szalag merő báj volt; ahogy otthon a tükörben a nyakára nézett, ez a szalag, úgy érezte, beszél. Minden másban lehetett kételkedni, de ez a szalag maga volt a báj. Kitty, ahogy a tükörben megpillantotta, itt a bálban is rámosolygott. Meztelen vállán és karján hideg márványozódást érzett; ezt az érzést rendkívül szerette. Szeme csillogott, s piros ajkának vonzó volta tudatában lehetetlen volt nem mosolyognia. Alig lépett a terembe, oda sem ért a táncra hívást váró hölgyek tüll-, csipke-, szalag-, virágtömegéhez (Kitty sohasem álldogált ebben a tömegben), s már keringőzni hívták, mégpedig az első gavallér, a báli hierarchia fő lovagja, a szép és daliás termetű, nős ember, Jegoruska Korszunszkij, az ismert bálrendező és ceremóniamester. Épp akkor köszönt el Banyina grófnőtől, akivel a keringő első fordulóját táncolta, és birodalmán, azaz a táncba bocsátkozó párokon végignézve, észrevette a belépő Kittyt, s különös, fesztelen tánclépésben, mely kizárólag a bálrendezők sajátja, hozzászaladt, meghajolt, s meg sem kérdezve, kívánja-e vagy sem, már emelte is a kezét, hogy karcsú derekát átfogja. Kitty körülnézett, kinek adja a legyezőjét, a háziasszony vette el, s közben rámosolygott.

- Milyen jó, hogy időben jött - mondta Korszunszkij, táncosnője derekát átfogva -, csúf szokás a késés.

Kitty a bal kezét, előrehajolva, a vállára tette; a kis lábak a rózsás cipellőben gyorsan, könnyen és szabatosan mozogtak a síkos parketten a zene ütemére.

- Pihenés keringőzni magával - mondta Korszunszkij, ahogy a keringő első, még nem gyors lépteit megtették. - Micsoda könnyűség, *précision*,[19] igazán elragadó - mondta neki is, amit csaknem minden jó ismerősének elmondott.

Kitty mosolygott a dicséreten, s tovább nézegette Korszunszkij válla fölött a termet. Nem volt már újonc bálozó, aki előtt minden arc egyetlen varázslatos képbe folyik; de a bálokban elnyűtt leány sem, aki unalomig ismer minden arcot; a kettő között volt, izgatott, de azért ura is magának annyira, hogy figyelni tudjon. A társaság színe-java, látta, a terem bal sarkában csoportosul. Ott volt Korszunszkij felesége, Lidie, a lehetetlenül lemeztelenített szépség; ott a háziasszony; Krivin is ott sugárzott kopasz fejével; ő mindig ott volt, ahol a társaság virága. Arra néztek az odamenni nem merő ifjak; ott csípte el Sztyivát is a szeme: végül ott látta meg Anna gyönyörű fejét és fekete bársonyba burkolt szépséges alakját. És ott volt *ő*. Kitty nem látta az óta az este óta, amióta Levint kikosarazta. De messzelátó szemével rögtön felismerte, sőt azt is észrevette, hogy őt nézi.

- Még egy fordulót? Nem fáradt? - kérdezte Korszunszkij kicsit lihegve.

- Nem, köszönöm.

- Hova vezessem?

- Úgy látom, Karenina az ott, vigyen hozzá.

- Ahova parancsolja.

Korszunszkij a lépteit kimérve, folytonos „*pardon, mesdames, pardon, pardon, mesdames*" között egyenest nekikeringőzött a terem bal sarkában levő csoportnak, s a csipkék, tüllök és szalagok tengerén átlavírozva, anélkül, hogy egy tollacskába beleakadt volna, olyan hirtelen perdítette oda Kittyt, hogy finom csipkeharisnyás lábai láthatóvá váltak, s uszálya legyező-formán szétterülve, Krivin térdére borult. Korszunszkij meghajolt, kihúzta magát, s kezét nyújtotta, hogy Anna Arkagyevnához vezesse. Kitty pirulva szedte le Krivin térdeiről az uszályt, s kicsit szédülve nézett körül, hogy Annát megkeresse. Anna nem lilában volt, ahogy Kitty szerette volna, hanem fekete, mélyen kivágott bársonyruhában, ami szabadon hagyta csiszolt elefántcsontszínű telt vállát, keblét és pici, finom csuklójú gömbölyű karját. A ruha velencei csipkével volt szegve. Fekete hajában, mely mind a sajátja volt, kis árvácskafüzér; öve fekete szalagján a fehér csipkék közt egy másik. Frizuráján nem volt semmi feltűnő. Feltűnőek és megszépítők csak az akaratos kurta haj gyűrűk voltak, amelyek halántékán és tarkóján minduntalan kibomlottak. Erős, kerek nyakát gyöngysor övezte.

Kitty mindennap látta Annát, szerelmes is volt belé, s úgy képzelte, feltétlenül lilában lesz. Most azonban, ahogy fekete ruhájában megpillantotta, érezte, hogy nem értette meg teljes egészében a szépségét. Neki is tökéletesen új és váratlan volt; most már látta, hogy nem is lehetne lilában; a vonzó épp az volt benne, hogy mindig jelenséggé vált toalettjében, s mintha a toalett ebben semmi szerepet nem játszott volna. A pompás, csipkével ékes fekete ruhát sem lehetett észrevenni, keret volt csak; látni őt lehetett, az egyszerűt, természetest, választékost s ugyanakkor vígat és elevent.

Ott állt, s mint mindig, rendkívül egyenesen tartotta magát; amikor Kitty a csoportjukhoz ért, épp a házigazdával beszélgetett, fejét egy kicsit feléje fordítva.

- Nem, én nem vetek rá követ - felelt neki valamire -, bár nem értem - folytatta vállát vonva, s gyámolító, gyöngéd mosollyal fordult azonnal Kittyhez. Gyors női pillantással futotta végig a

[19] Pontosság. (francia)

ruháját, s fejével alig észrevehető, de Kitty számára világos mozdulatot tett, mely a szépségét s a ruháját dicsérte. - A terembe is táncolva jött már - mondta.

- A hercegnő egyike az én leghűbb segítőimnek - szólott Korszunszkij, meghajolva Anna Arkagyevna előtt, akivel még nem találkozott. - Segít, hogy a bált széppé és vidámmá tehessük. Anna Arkagyevna, egy fordulóra - mondta odahajolva.

- Hát ismerik egymást? - kérdezte a házigazda.

- Kit nem ismerünk mi? Én meg a feleségem olyanok vagyunk, akár a rossz pénz: mindenki ismer bennünket. Egy fordulót, Anna Arkagyevna.

- Csakhogy én nem táncolok, ha nem muszáj - mondta Anna.

- De ma muszáj - felelte Korszunszkij.

Ebben a pillanatban lépett oda Vronszkij.

- No, ha ma muszáj táncolni, akkor menjünk - mondta Anna, Vronszkij meghajlását észre sem véve, s Korszunszkij vállára tette gyorsan a kezét.

„Vajon miért neheztel rá?" - gondolta Kitty, észrevéve, hogy Anna szándékosan nem felel Vronszkij meghajlására. Vronszkij Kittyhez lépett, emlékezetébe idézte az első négyest, és sajnálkozott, hogy oly rég nem volt alkalma látni. Kitty gyönyörködve nézte a keringőző Annát, és hallgatta Vronszkijt. Várta, hogy felkéri keringőzni, de nem hívta, s Kitty csodálkozva pillantott a férfira. Vronszkij elvörösödött, gyorsan felkérte, de alig fogta át vékony derekát s tett néhány lépést, a zene hirtelen elhallgatott. Kitty az arcába nézett, amely olyan kis távolságra volt tőle; ez a szerelemmel teli pillantása, amellyel akkor pillantott rá, s amire a férfi nem felelt, jóval később is, néhány éven át gyötrelmes szégyennel nyilallt a szívébe.

- Pardon, pardon! Keringő, keringő! - kiáltotta a terem másik végéből Korszunszkij, s az első keze ügyébe eső kisasszonyt fölkapva táncra perdült.

23

Vronszkij és Kitty néhány fordulót keringőztek. A keringő után Kitty odament az anyjához, s alig váltott Nordstone-nal néhány szót, Vronszkij már ott volt érte az első négyesre.

A négyes alatt semmi lényegeset nem beszéltek; szaggatott társalgás folyt köztük, hol Korszunszkijékról, férjről és feleségről, akiket Vronszkij mint kedves, negyvenesztendős gyermekeket igen mulatságosan jellemzett, hol a nemsokára megalakuló műkedvelő színházról; a beszélgetés csak egyszer vágott elevenbe, amikor Vronszkij Levin felől érdeklődött, hogy itt van-e még, s hozzátette, hogy nagyon megtetszett neki. De Kitty a négyestől nem is várt többet. Szorongó szívvel várta a mazurkát. Úgy érezte, a mazurka alatt kell mindennek eldőlnie. Hogy a négyes alatt nem kérte föl a mazurkára, nem nyugtalanította. Meg volt győződve, hogy mint az előző bálokon, Vronszkij a mazurkát most is vele táncolja; vagy öt fiatalembert utasított vissza azzal, hogy foglalt már. A bál az utolsó négyesig varázslatos álomkép volt, örömteli színekből, hangokból, mozdulatokból. Csak akkor nem táncolt, ha nagyon fáradtnak érezte magát, s pihenőt kért. De ahogy egy unalmas fiatalemberrel, akit nem utasíthatott el, az utolsó négyest táncolta, az történt, hogy Vronszkijnak és Annának lett a *vis-à-vis*-ja.[20] A megérkezésük óta nem került többé Annával össze, s most megint egész újnak és váratlannak találta. A siker mámorának nagyon is ismerős vonásait ismerte föl rajta. Látta,

[20] Szembe. (francia)

hogy részeg a maga gyújtotta elragadtatástól. Ismerte ezt az érzést, ismerte a tüneteit, s ott látta őket Annán, szemében a remegő, föllobogó fényt, önkéntelenül elgörbülő ajkain a boldogság és izgalom mosolyát, mozdulatai szabatos gráciáját, biztonságát és könnyedségét.

„Ki az? - kérdezte magát. - Mindenki? Egy?" Nem segítette ki gyötrődő ifjú táncosát, aki a beszélgetés fonalát elvesztette, s nem tudott rátalálni. Külsőleg Korszunszkij lármásan vidám kiáltásait követte, aki majd *grand rond*-ba,[21] majd *chaine*-be[22] parancsolta őket; közben azonban figyelt, s a szíve mindjobban elszorult. Nem; nem a tömeg tetszése részegítette meg: egynek az elragadtatása. És ez az egy - csak nem ő? Valahányszor Vronszkij valamit mondott Annának, az asszony szemében örvendő fény gyúlt fel, s a szája boldog mosolyra húzódott. Mintha erőt akart volna venni magán, hogy az öröm ismertetőjelei meg ne jelenjenek rajta, azok azonban maguktól ültek ki az arcára. „No és ő?" Kitty Vronszkijra nézett, és elszörnyedt. Amit olyan világosan látott Anna arca tükrében, meglátta rajta is. Hova lett higgadt és eltökélt modora, gondtalanul nyugodt arckifejezése? Ahányszor csak Annához fordult, előrehajtotta a fejét, mintha csak az asszony elé akarna borulni, s a tekintetében csak alázat és félelem volt. „Nem akarom megbántani - a szeme minden alkalommal mintha ezt mondta volna -, én csak magamat szeretném megmenteni, de nem tudom, hogyan." Az arca olyan volt, amilyennek Kitty eddig sohasem látta.

Közös ismerőseikről beszélgettek, a legsemmitmondóbb társalgás folyt köztük; de Kittynek úgy rémlett, hogy minden szavuk az ő s a maguk sorsáról dönt. S különös, hogy bár valóban arról beszéltek csak, hogy milyen nevetséges Iván Ivanovics francia kiejtése, s hogy Jeleckajának jobb partit is találhattak volna, ezeknek a szavaknak az ő számukra megvolt a jelentősége; ők is úgy érezték éppen, mint Kitty. Az egész bál, az egész világ ködbe borult Kitty lelkében. Csak nevelésének szigorú iskolája tartotta fenn, s ösztönözte, hogy azt tegye, amit kívánnak tőle, azaz táncoljon, feleljen a kérdésekre, beszéljen, még mosolyogjon is. De a mazurka kezdete előtt, amikor már a székeket kezdték széttologatni, s néhány pár a kisebb termekből a nagy felé indult, Kittyt kétségbeesés és rémület fogta el. Vagy ötnek lemondta, s most nincs kivel táncolnia a mazurkát. Nem is volt reménye rá, hogy fölkérjék, éppen mert nagyon is nagy volt a sikere, és eszébe sem juthatott senkinek, hogy nem kérték még föl. Azt kellett volna mondania az anyjának, hogy beteg, menjenek haza, de ehhez nem volt ereje. Úgy érezte magát, mint akit megvertek.

A kis szalon mélyébe húzódott, s egy karosszékbe ereszkedett. Légies szoknyája felhőként emelkedett vékony termete köré; sovány, gyöngéd, meztelen leánykarja erőtlenül leeresztve, a rózsás tunika ráncaiba merült; másik kezében a legyezőt tartotta, s gyors, rövid mozdulatokkal legyezte fölhevült arcát. Látszatra pillangóhoz hasonlított, amely épp hogy rátapadt egy fűszálra, s szivárványszínű szárnyát fölröppenőben már-már szétterjeszteni készül, a szívét azonban szörnyű kétségbeesés szorította össze.

„Lehetséges, hogy tévedtem; nem is úgy volt talán?" - s megint az eszébe tódult minden, amit látott.

- Kitty, mi ez? - kérdezte Nordstone grófnő, aki a szőnyegen nesztelen hozzálépett. - Nem értem.

Kitty alsó ajka megreszketett, és hirtelen fölállt.

- Nem táncolod a mazurkát?

- Nem, nem - mondta Kitty, könnytől remegő hangon.

---

[21] Nagy kör. (francia)

[22] Lánc. (francia)

- Mellőlem hítta el a mazurkára - mondta Nordstone grófnő, tudva, hogy Kitty megérti, kiről beszél. - Anna azt mondta: „Hát nem Scserbackaja hercegnővel táncol?”

- Eh, nekem egészen mindegy - mondta Kitty.

Senki sem érthette, magamagán kívül, a helyzetét; senki sem tudta, hogy tegnap elutasított egy embert, akit, meglehet, szeret; kikosarazta azért, mert egy másikban bízott.

Nordstone grófnő közben ráakadt Korszunszkijra, akivel a mazurkát táncolta volna, s odaküldte, hogy kérje föl Kittyt.

Kitty első párként táncolt, s szerencséjére nem kellett beszélnie, mert Korszunszkij egész idő alatt futkosott, s birodalmában osztogatta a parancsokat. Vronszkij és Anna csaknem szemben ültek vele. Messzelátó szemeivel Kitty jól megfigyelhette, s amikor párokba verődtek, látta közelről is, s minél többet látta, annál jobban meggyőződött róla, hogy boldogtalansága beteljesedett. Látta, hogy ők ketten ebben a teli teremben egyedül érzik magukat. És Vronszkij arcán, amely mindig annyira eltökélt és komoly volt, azt a meglepő zavart és alázatot látta, ami egy okos, bűntudatos kutyához tette hasonlatossá.

Anna mosolygott, s a mosolygása átragadt Vronszkijra. Anna elgondolkozott, és Vronszkij elkomolyodott. Kitty szemét természetfölötti erő húzta Anna arca felé. Gyönyörű volt egyszerű fekete ruhájában. Gyönyörűek telt, karpereces karjai; gyönyörű az erős nyak a gyöngyfüzérrel, gyönyörűek a zilált frizura kikondorodó fürtjei, gyönyörűek apró lábának-kezének kecsesen könnyű mozdulatai, gyönyörű ez a szép arc a maga elevenségében; de volt valami félelmes és kegyetlen is ebben a szépségben.

Kitty még jobban gyönyörködött benne, mint idáig, s közben mindjobban szenvedett. Szét-zúzottnak érezte magát, s ez az arcán is meglátszott. Amikor Vronszkij a mazurkában beléütődött s meglátta, nem ismerte meg mindjárt, annyira megváltozott.

- Gyönyörű bál - mondta neki, hogy mondjon valamit.

- Igen - felelte Kitty.

A mazurka közepén, egy bonyolult figura ismétlése közben, amelyet Korszunszkij újonnan talált ki, Anna a kör közepére ment, fogott két lovagot, s odahívta Kittyt s még egy hölgyet. Kitty, ahogy odament, ijedten pillantott rá. Anna ráhunyorított, s mosolyogva szorította meg a kezét. De észrevéve, hogy Kitty arca csak kétségbeeséssel és csodálkozással felel a mosolyára, elfordult tőle, s a másik hölggyel kezdett jókedvűen beszélgetni.

„Van valami idegen, ördögi és gyönyörű benne” - mondta magának Kitty.

Anna nem akart vacsorára ott maradni, de a házigazda kérlelni kezdte.

- Nem lehet, Anna Arkagyevna - mondta Korszunszkij, frakkujjába öltve az asszony meztelen karját. - Micsoda ideám van a *cotillon*-ra! *Un bijou!*[23]

Megindult, s néhány lépést tett, hogy magával húzza. A házigazda helyeslően mosolygott.

- Nem, nem maradok - felelte Anna, s bár mosolygott, eltökélt hangjából Korszunszkij s a házigazda is megértették, hogy nem marad.

- Így is többet táncoltam itt Moszkvában ezen az egyetlen bálon, mint Pétervárott az egész télen - mondta a mellette álló Vronszkijra nézve. - Pihenni kell az út előtt.

- Hát csakugyan hazautazik holnap? - kérdezte Vronszkij.

[23] Gyönyörűség! (francia)

- Igen, azt hiszem - felelte Anna, mintha csodálkoznék kissé a kérdés merészségén, de szemének és mosolyának türtőztethetetlenül remegő fénye szinte égette Vronszkijt.

Anna Arkagyevna nem maradt ott vacsorára.

24

„Igen, van bennem valami ellenszenves, visszataszító - gondolta Levin, ahogy Scserbackijéktól kijött, s gyalogosan a bátyjához indult. - Nem vagyok másoknak való. Azt mondják, büszkeség. De nem, nincs büszkeség bennem. Ha büszkeség volna, nem kerülhetnék ilyen helyzetbe." S elképzelte Vronszkijt, a boldogot, jót, nyugodtat, okosat: bizonyára sosem volt ilyen borzasztó helyzetben, mint ma este ő. „Igen, őt kellett választania. Ennek így kellett lennie, nincs kire s miért panaszkodnom. Magam vagyok a hibás. Mi jogom volt azt hinni, hogy az életét az enyémmel akarja összekötni? Ki vagyok én? És micsoda? Semmi ember; semmire és senkinek sem jó." S eszébe jutott Nyikolaj bátyja, s örömmel állapodott meg ennél az emléknél. „Nincs-e igaza, hogy a világon minden rossz és utálatos? Aligha ítéljük és ítéltük meg igazságosan Nyikolaj bátyánkat. Prokofij szemével nézve, aki szakadt bundában és részegen látta, persze megvetendő ember, én azonban máshogy ismerem. Ismerem a lelkét, és tudom, hogy hasonlítunk egymáshoz. S ahelyett, hogy őt kerestem volna föl, elmentem ebédelni meg ide." Az utcai lámpa alá ment, elolvasta a bátyja címét, amely a tárcájában volt, s bérkocsit fogadott. Az egész hosszú úton a bátyjáig Levin előtt egymás után elevenedtek meg a Nyikolaj életéből ismert események. Visszaemlékezett, hogy az egyetemen s az egyetem után is egy évet társai gyúnyolódása ellenére szerzetesként élt; a vallás parancsait, a templomba járást, böjtöt szigorúan betartotta, az élvezeteket kerülte, az asszonyokat különösen; aztán egyszer csak kitört, a legundokabb emberek társaságába került, s a legféktelenebb kicsapongásba vetette magát. Eszébe jutott a gyerek története is, akit faluról vett magához, hogy fölnevelje, s egy dührohamában úgy elverte, hogy testi sértés miatt vádat emeltek ellene. Eszébe jutott a hamiskártyás, akivel a pénzét eljátszotta, váltót adott neki, azután panaszt emelt, hogy megcsalta. (Ez volt az a pénz, amit Szergej Ivanics kifizetett.) Az is eszébe jutott, hogy egy éjszakát valami garázdaság miatt a rendőrségen ült. Visszaemlékezett a szégyenletes pörre, amit bátyja, Szergej Ivanics ellen indított, mintha az nem fizette volna ki az anyai részét; s a legutóbbi história, amikor katonának állt Nyugat-Oroszországban, és azért került bíróság elé, mert eltángált egy törzsőrmestert... Mindez szörnyen utálatos volt, Levin szemében azonban egyáltalán nem volt olyan utálatos, mint annak a szemében kellett lennie, aki nem ismerte Nyikolaj Levint, az ő egész történetét, s nem ismerte a szívét.

Levin tudta, hogy abban az időben, amikor Nyikolaj a kegyesség, böjtök, szerzetesség, istentiszteletek korát élte, amikor a vallásban keresett segélyt, szenvedélyes természetére zablát - nemcsak hogy senki nem támogatta, de mindenki, ő, Levin is nevetett rajta. Ugratták, Noénak, fráternak csúfolták, s amikor elzüllött, senki sem segített rajta, borzalommal és utálattal fordultak el tőle.

Nyikolaj a lelkében, lelke alapjaiban, idétlen élete ellenére, nem volt rosszabb, Levin legalább úgy érezte, mint azok, akik megvetették. Nem az ő bűne volt, hogy fékezhetetlen jellemmel s kissé korlátolt aggyal született. De mindig jó akart lenni. „Ezt mind elmondom neki, ráveszem, hogy ő is megnyilatkozzék; bebizonyítom neki, hogy szeretem, s épp ezért értem is" - döntötte el magában, amikor tizenegy óra tájt a megadott szállodához ért.

- Fenn, a 12-es és 13-as - felelte a portás Levin kérdésére.

- Otthon van?

- Otthon kell lennie.

A 12-es szoba ajtaja félig nyitva volt, a fény pászmájában rossz és gyenge dohány sűrű füstje áradt kifelé; Levin ismeretlen hangot hallott, de mindjárt tudta, hogy a bátyja is otthon van, hallotta a köhécselését.

Amikor belépett, az ismeretlen hang ezt mondta:

- Minden attól függ, milyen értelmesen és tudatosan vezetjük az ügyet.

Konsztantyin Levin bepillantott az ajtón, és látta, hogy a beszélő egy zekés, hatalmas sörényű fiatalember; a díványon meg egy ragyás fiatalasszony ül ujjatlan és gallér nélküli gyapjúruhában. A bátyja nem volt látható. Konsztantyin szíve fájdalmasan szorult el a gondolatra, hogy a bátyja miféle idegen emberek közt él. Senki sem hallotta meg; mialatt a sárcipőjét levette, kihallgatta, amit a zekés úr mondott. Valami vállalkozásról beszélt.

- Az ördög vigye a kiváltságos osztályt! - mondta köhécselve a bátyja hangja. - Mása, keríts vacsorát nekünk; adj bort is, ha maradt; ha nem, hozass még.

Az asszony fölállt, kiment a válaszfal mögé, s meglátta Konsztantyint.

- Valami úr van itt, Nyikolaj Dmitrics - mondta.

- Kit keres? - kérdezte haragosan Nyikolaj Levin hangja.

- Én vagyok az - felelte Konsztantyin Levin a fénybe lépve.

- Ki az az *én*? - ismételte meg még haragosabban Nyikolaj hangja. Hallani lehetett, amint belekapaszkodik valamibe, és gyorsan föláll, s Levin megpillantotta az ajtóban a bátyja nagyon is ismerős, elvadultságával és betegségével most mégis meglepő, hatalmas, sovány, meghajlott alakját, riadt, nagy szemét.

Még soványabb volt, mint három évvel ezelőtt, amikor Konsztantyin Levin utoljára látta. Rövid kabát volt rajta. Keze s széles csontjai még hatalmasabbnak látszottak. A haja megritkult, de ugyanaz az egyenes szálú bajusz lógott az ajkára; ugyanazok a szemek néztek furcsálkodva és naivul a belépőre.

- Á, Kosztya! - mondta hirtelen, ahogy az öccsét megismerte. A szemében öröm csillant föl. De ugyanabban a szempillantásban hátrapillantott a fiatalemberre, s feje és nyaka, mintha nyakkendő szorítaná, a Konsztantyinnak ismerős görcsös mozdulatot tette; sovány arcán egészen más, vad, szenvedő és kegyetlen kifejezés jelent meg.

- Megírtam neked és Szergej Ivanicsnak, hogy nem ismerlek benneteket, és nem akarok tudni rólatok. Mi kell neked, mit akartok tőlem?

Egyáltalán nem olyan volt, amilyennek Konsztantyin elképzelte. Jelleme legrosszabb és legnehezebb vonásait, ami nehézzé tette az érintkezést, amíg csak gondolt rá, elfeledte, most azonban, ahogy arcát, főként pedig görcsös fejcsavargatását meglátta, minden eszébe jutott.

- Nincs különösebb oka a látogatásomnak - felelte Levin félénken. - Azért jöttem csak, hogy lássalak.

Öccsének a félénksége szemmel láthatólag meglágyította Nyikolajt. Az ajka megrándult.

- Csak úgy eljöttél? - mondta. - Gyere be, és ülj le. Akarsz vacsorát? Mása, három porciót hozz. Nem, várj. Tudod, hogy ki ez? - fordult az öccséhez, a zekés úrra mutatva. - Krickij úr. Még Kijevben barátkoztunk össze; nagyon kiváló ember. Minthogy nem csirkefogó, a rendőrség természetesen üldözi.

S szokása szerint végignézett a szobában ülőkön. Látva, hogy az ajtóban álló nő indulni készül, rákiáltott: „Mondtam, hogy várj!”, s miközben újra végigmért mindenkit, a Konsztantyin számára oly ismerős, suta, szakadozott módon mesélni kezdte Krickij történetét: hogy csapták ki az egyetemről, amiért a szegény tanulók számára segélyegyletet alapított; hogy csinált vasárnapi iskolát; hogy lett később népiskolai tanító; hogy űzték el onnan is, és ítélték el valamiért.

- A kijevi egyetemre járt? - kérdezte Konsztantyin Levin Krickijtől, csak hogy a beállt kényelmetlen hallgatást megtörje.

- Igen, oda - ráncolta az haragosan a szemöldökét.

- Ez a nő pedig - szakította félbe Nyikolaj Levin, s az asszonyra mutatott - az élettársam, Marja Nyikolajevna. Olyan házból vettem ki - s megrándult a feje -, de szeretem és tisztelem, s kérek mindenkit - tette hozzá komoran, hangját megemelve -, aki érintkezni akar velem, hogy szeresse és tisztelje. Éppen annyi, mintha a feleségem volna, éppen annyi. Most már tudod, kivel van dolgod. S ha azt gondolod, hogy lealacsonyítod magad, Isten veled, ott az ajtó.

S a szeme megint kérdőn futott végig mindnyájukon.

- Mért alacsonyodnék le? Nem értem.

- Akkor szólj, Mása, hogy hozzanak vacsorát; három adagot, vodkát és bort... Várj csak... Nem, nem kell. Eridj...

25

- No, nézz csak oda - folytatta Nyikolaj Levin, a nyakát megrándítva s a homlokát erőltetetten ráncolva. Nyilván nehéz volt eltalálnia, mit mondjon s mit csináljon. - Látod, ugye? - a szoba sarkába mutatott, a zsinegekkel összekötött vasrudakra. - Látod ezt? Egy új vállalkozás kezdete, amelybe most kaptunk bele. Termelőszövetkezet...

Konsztantyin alig hallgatott oda. Fivére beteges, tüdőbajtól megkínzott arcát nézte, s mindjobban megsajnálta, és sehogy sem tudta rászánni magát, hogy azt hallgassa, amit a termelőszövetkezetről mond. Ez a szövetkezet, jól látta, mentőhorgony csak, hogy ne kelljen magát megvetnie. Nyikolaj Levin tovább beszélt.

- Tudod, hogy a tőke megfojtja a munkást: a munkások nálunk muzsikok, ők viselnek minden terhet, s a helyzetük olyan, hogy bármennyit dolgozzanak, állati sorukból nem tudnak kikeveredni. Bérfölöslegüket, amivel a helyzetükön javíthatnának, s szabad időre és ennek következtében műveltségre tehetnének szert, elveszik tőlük a kapitalisták. A társadalom szerkezete olyan, hogy minél többet dolgoznak, a kereskedők és földbirtokosok annál jobban híznak rajtuk, ők meg örökre igavonó barmok maradnak. Ezt a rendet meg kell változtatni - fejezte be, s kérdőn nézett az öccsére.

- Természetesen - mondta Konsztantyin, s a pirosságot nézte, amely bátyja csontos arcán kiütközött.

- Mi tehát lakatosszövetkezetet szervezünk, ahol az egész termelés, a haszon, s ami a legfőbb, a termelőeszközök is mind közösek lesznek.

- És hol lesz ez a szövetkezet? - kérdezte Levin.

- Vozdrem községben, a kazanyi kormányzóságban.

- De mért falun? Falun, azt hiszem, amúgy is sok a munka. Minek oda lakatosszövetkezet?

- Azért, mert a parasztok ma is csak olyan rabszolgák, mint régen. Neked meg Szergej Ivanicsnak épp az nem tetszik, hogy ebből a rabszolgaságból ki akarják szabadítani őket - mondta Nyikolaj Levin az ellentmondástól felizgatottan.

Konsztantyin Levin felsóhajtott; közben körülnézett a komor és mocskos szobában. Ez a sóhaj, úgy látszik, még jobban felingerelte Nyikolajt.

- Ismerem a ti arisztokratikus nézeteiteket, a tiedet és Szergej Ivanicsét. Tudom, hogy egész szellemi erejét a fennálló rossz igazolására fordítja.

- De mért beszélsz folyton Szergej Ivanicsról? - kérdezte mosolyogva Levin.

- Szergej Ivanicsról? Hát ezért! - kiáltott föl a fivére nevét hallva váratlanul Nyikolaj Levin. - Hát ezért!... Eh, de mit beszélek itt neked? Egyet csak... Minek jöttél hozzám? Te megveted mindezt; rendben van, akkor menj hát isten hírével, eridj! - kiabálta a székéről fölállva. - Eridj, eridj!

- Én egyáltalán nem vetem meg - mondta félénken Konsztantyin Levin -, még csak nem is vitatkozom.

Ebben a pillanatban tért vissza Marja Nyikolajevna. Nyikolaj Levin haragosan pillantott rá. Marja Nyikolajevna gyorsan odament hozzá, és súgott valamit neki.

- Beteg vagyok, ingerlékeny - mondta Nyikolaj Levin lassan megnyugodva. - Te meg itt Szergej Ivanicsról beszélsz s a cikkéről. Badarság, hazugság az egész, öncsalás. Mit is írhat igazságosságról az olyan, aki maga sem ismeri? Olvasta a cikkét? - fordult Krickijhez, s megint odaült az asztalhoz, s hogy helyet csináljon, a félig megtöltött cigarettákat félretolta róla.

- Nem olvastam - mondta komoran Krickij, aki nyilván nem akart beszélgetésbe elegyedni.

- Miért? - esett Nyikolaj Levin most Krickijnek ingerülten.

- Nem tartom fontosnak, hogy erre vesztegessem az időm.

- De hát honnan tudja, engedje meg, hogy időveszteség lenne? Vannak sokan, akik föl sem érik azt a cikket, fölöttük van. Én, az más, én keresztüllátok a gondolatain, s ismerem a gyengéjét.

Mindnyájan elhallgattak; Krickij lassan fölállt, s vette a sapkáját.

- Nem akar megvacsorázni? Isten vele akkor. Holnap majd jöjjön el azzal a lakatossal.

Alig ment ki, Nyikolaj elmosolyodott, s odahunyorított.

- Nem sokat ér ez sem - mondta -, látom én azt. De Krickij az ajtóból beszólt érte.

- Mi kell még? - mondta, s kiment hozzá a folyosóra. Ahogy Marja Nyikolajevnával magukra maradtak, Levin odafordult hozzá:

- Rég van a bátyámmal?

- Már második éve. Nagyon megromlott az egészsége. Iszik - mondta.

- Hogyhogy iszik?

- Vodkát, s árt neki.

- És sokat? - suttogta Levin.

- Igen - mondta az asszony, s félénken az ajtóra nézett, a megjelenő Nyikolaj Levinre.

- Miről beszéltetek? - kérdezte Nyikolaj a homlokát ráncolva, s ijedt szeme egyikükről a másikukra fordult. - Miről?

- Semmiről - felelte zavartan Levin.

- Nem akarjátok megmondani; legyen. De semmi beszélnivalód vele. Ő *olyan* lány, te meg uraság vagy - mondta a nyakát rándítva. - Te, látom én, mindent megértettél és fölmértél, s most szánakozol az eltévelyedésemen - szólalt meg újra, a hangját megemelve.

- Nyikolaj Dmitrics, Nyikolaj Dmitrics - suttogta megint Marja Nyikolajevna, s közelebb ment hozzá.

- No jó, jó. De hol az a vacsora? Á, itt van - mondta, ahogy az inast a tálcával meglátta. - Ide, ide rakd - mondta haragosan, s rögtön a vodkához nyúlt; töltött egy pohárkával, s mohón fölhajtotta. - Igyál, akarsz? - fordult mindjárt vidámabban az öccséhez. - No, hagyjuk hát Szergej Ivanicsot. Mégiscsak örülök, hogy látlak. Akármit okoskodj, mégsem vagyunk idegenek. Igyál hát. És mondd el, mit csinálsz - folytatta. Mohón elrágcsált egy falat kenyeret, s egy újabb pohárral hajtott föl utána. - Hogy megy a dolgod?

- Ott lakom a falumban egyedül, ahogy eddig is, és gazdálkodom - felelte Konsztantyin, s borzadva figyelte a mohóságot, amellyel a bátyja ivott és evett, de igyekezett leplezni ezt a figyelmet.

- Miért nem nősülsz meg?

- Nem sikerült még - pirult el Konsztantyin.

- Miért? Nekem... végem! Én elrontottam az életemet. Megmondtam, s most is mondom, ha akkor, amikor szükségem volt rá, a részemet kiadják, az egész életem másképp fordul.

Konsztantyin Levin gyorsan másra terelte a szót.

- Hát azt tudod-e - mondta -, hogy a te Vanyuskád írnok nálam Pokrovszkojében?

Nyikolaj megrándította a nyakát, és eltűnődött.

- No, mondd el hát, hogy mennek a dolgok Pokrovszkojében? A ház megvan még, a nyírfák, a tanulószoba? Filipp, a kertész, él, ugye? Hogy előttem van a lugas s a dívány benne! Vigyázz, ne változtass semmit azon a házon; nősülj meg minél előbb, rendezd be úgy, ahogy azelőtt volt. Ha jó feleséged lesz, akkor majd elmegyek hozzád.

- Gyere most - mondta Levin. - Milyen jól megvolnánk!

- El is mennék, ha tudnám, hogy Szergej Ivanicsot nem találom ott.

- Dehogy találod, egész függetlenül élek tőle.

- Nem, akármit beszélsz, választanod kell köztem és közte - mondta, s félénken pillantott az öccse szemébe. Ez a félénkség meghatotta Konsztantyint.

- Ha tudni akarod az őszinte véleményemet ebben a dologban, tudd meg, hogy a ti viszályotokban én nem vagyok sem ezen, sem azon az oldalon. Egyikőtöknek sincs igaza. Neked inkább külsőségekben, neki a dolog lényegében.

- Á, á, rájöttél hát, rájöttél végre? - kiáltott fel Nyikolaj örömmel.

- Személy szerint, ha tudni akarod, énnekem a te barátságod a drágább, mert...

- Miért, miért?

Konsztantyin nem mondhatta, hogy azért, mert Nyikolaj boldogtalan, s barátra van szüksége. De Nyikolaj elértette, hogy ezt akarta mondani: elkomorodott, s megint a vodkáért nyúlt.

- Elég lesz, Nyikolaj Dmitrics - mondta Marja Nyikolajevna, kövér, meztelen karját az üveg után nyújtva.

- Hagyd! Ne nyaggass! Odaütök! - kiáltott rá a férfi.

Marja Nyikolajevna szelíden, jóságosan elmosolyodott, mosolya Nyikolajra is átragadt; s az asszony önmagának is töltött egy pohárkával.

- Azt hiszed, semmit sem ért? - mondta Nyikolaj. - Többet ért mindannyiunknál. Van benne valami jó és kedves, igaz?

- Régebben sosem volt Moszkvában? - kérdezte Konsztantyin az asszonytól, csak hogy mondjon valamit.

- Ne magázd. Ettől fél. A békebírón kívül, aki elítélte, amiért a bordélyból el akart jönni, még senki sem magázta. Istenem, mennyi esztelenség van is a világon! - kiáltott föl hirtelen. - Ezek az új intézmények, békebíróság, zemsztvo, micsoda idétlenség!

S mesélni kezdett súrlódásairól az új intézményekkel.

Konsztantyin Levin hallgatta; a társadalmi intézmények értelmének az a tagadása, amelyet ő is osztott s gyakran hangoztatott, most, hogy bátyja szájából hallotta, kellemetlen volt neki.

- A másvilágon majd mindent megértünk - mondta tréfálva.

- A másvilágon? Nem szeretem a másvilágot. Nem szeretem - s ijedt és vad szeme az öccse arcára meredt. - Pedig, úgy látszik, jó lenne ebből a sok undokságból, tévelygésből, a máséból s a magaméból, kikerülni; de félek a haláltól, rettenetesen félek tőle. - Összerázkódott. - No, igyál még egy kicsit. Akarsz pezsgőt? Vagy elmenjünk valahová, cigányokhoz? Tudod, hogy nagyon megszerettem a cigányokat s az orosz nótát?

A nyelve akadozni kezdett, egyik tárgyról a másikra ugrált már. Konsztantyin Mása segítségével lebeszélte róla, hogy bárhová elmenjenek, s lefektette a teljesen részeg embert. Mása megígérte, hogy szükség esetén ír majd Konsztantyinnak, s rábeszéli Nyikolaj Levint, hogy költözzék falura az öccséhez.

26

Konsztantyin Levin reggel utazott el Moszkvából, s estére hazaért. Az úton, a vonaton, politikáról s az új vasutakról beszélt a szomszédaival, s mint Moszkvában, itt is nyomasztotta a fogalmak zűrzavara, az elégedetlenség önmagával s a szégyen valami miatt. Ahogy azonban az állomásukon kiszállt, s félszemű kocsisát, Ignatot, a fölgyűrt gallérú kaftánban fölfedezte, az állomás ablakán kieső tompa fényben a pokrócos szánt, a fölkötött farkú lovakat, szerszámukban a gyűrűket, bojtokat meglátta, amikor Ignat, még miközben elhelyezkedett, a falubeli híreket - hogy a munkástoborzó megjött, Páva megborjazott - elújságolta, a fogalmak zavara, úgy érezte, lassacskán föltisztul, s a szégyen és elégedetlenség magától elmúlik. Ignat és a lovai látása elég volt már erre az érzésre, amikor azonban még az elébe hozott bundát is fölvette, s ott ült jól bebugyolálva a szánjában, és indulóban a rá váró gazdasági intézkedéseken kezdett gondolkozni, s a szán elé fogott, még elnyűtten is tüzes doni lógósra, hajdani nyerges lovára nézett, egyszerre egész másképp fogta föl, ami történt vele. Magára talált, és nem akart más lenni, mint ami. Csak jobb, mint régebben volt. Elhatározta, hogy ettől a naptól először is nem számít semmiféle, házasságban elnyerhető rendkívüli boldogságra, s ennek következtében a jelent sem hanyagolja el úgy. Másodszor, nem engedi meg magának, hogy az undok szenvedély, melynek az emléke, mikor a lánykérésre készült, annyira gyötörte, elragadja. Aztán Nyikolaj bátyjára gondolt, s elhatározta, hogy többé nem szabad megfeledkeznie róla. A nyomában lesz, nem engedi ki a látóköréből, hogy ha rosszul megy a dolga,

segítségére siethessen. S ez, érezte, hamar bekövetkezik. Aztán az gondolkoztatta el, amit bátyja a kommunizmusról mondott, s amit ő akkor oly könnyen vett. A gazdasági föltételek átalakítását badarságnak tartotta, de mindig érezte az igazságtalanságot az ő bősége s a nép szegénysége közt; hogy egészen igaz embernek érezhesse magát, azt szabta magára, hogy bár eddig is sokat dolgozott s nem élt fényűzően, most még többet dolgozik majd, s még kevesebb fényűzést enged meg magának. Mindez olyan könnyen végrehajthatónak tűnt most föl, hogy az egész utat a legkellemesebb ábrándozásban töltötte. Egy új s jobb élet eleven reményével érkezett este kilenc felé haza.

Öreg dajkájának, Agafja Mihajlovnának a szobaablakából, aki a gazdasszony szerepet töltötte be nála, némi fény szűrődött a ház előtti tér havára. A dajka még nem aludt, s Kuzma, akit ő keltett föl, álmosan és mezítláb szaladt a tornácra, Laszka, a nőstény vizsla is nagy csaholva szökött elé - közben majd leverte Kuzmát a lábáról. Vinnyogva dörgölőzött a térdéhez, fölágaskodott; oda is rakta volna, meg félt is odarakni az első lábát a mellére.

- Hamar visszajött, bátyuska - mondta a dajka.

- Elfogott a honvágy, Agafja Mihajlovna. Vendégségben is jó, de itthon még jobb - felelte neki, s bement a szobájába.

A behozott gyertya fokonként világította meg a dolgozószobát. Egymás után bontakoztak ki az ismerős részletek, a szarvasagancsok, könyvespolcok, a kályha tükre a szelelővel, amelyet rég meg kellett volna csináltatni; az apai dívány, a hatalmas asztal, rajta a nyitott könyv, az eltört hamutartó, egy füzet a keze írásával. Amikor mindezt meglátta, egy pillanatra kétsége támadt, meg lehet-e valósítani azt az életet, amelyről az úton ábrándozott. Életének ezek a kellékei mintha megragadták s ezt mondták volna: „Nem, nem szabadulsz tőlünk, és nem leszel másféle, maradsz, amilyen voltál: kétségekkel és örök elégedetlenséggel tele önmagad miatt, hiábavaló kísérletekkel, hogy megjavulj, bukásokkal, s örökké a boldogságot várva, amely nem adatott meg, s számodra elérhetetlen.”

De ezt csak a tárgyak mondták, egy másik hang a lelkében azt mondta, hogy nem kell a múltnak behódolni, az ember mindent csinálhat magából. S ő erre a hangra hallgatott, a sarokba ment, ahol a kétpudos súlyzói álltak; nekifogott emelgetni őket, hogy jókedvre hangolja magát. Az ajtó mögül lépések hallatszottak. Gyorsan visszarakta a súlyzókat.

Az ispánja jött be, s elmondta, hogy hála Isten minden rendben van; éppen csak azt közölte még, hogy az új szárítóban a hajdina befülledt. Ez a hír fölháborította Levint. Az új szárítót ő építtette, s részben ő is gondolta ki. Az ispán mindig ellene volt a szárítónak, s most titkos diadallal jelentette, hogy a hajdina befülledt. Levin bizonyos volt benne, hogy ha befülledt, hát csak azért, mert nem tartották be a százszor kiadott utasításokat. Bosszús lett, s szemrehányást tett az ispánjának. De egy fontos és örvendetes esemény is történt: megellett Páva, a kiállításon vett legjobb, legdrágább tehene.

- Kuzma, add ide a bundám! Maga meg hozasson lámpást! Megyek, megnézem - mondta az ispánnak.

Az értékes tehenek istállója ott volt mindjárt a ház mögött. Ahogy az orgonáknál, a hókupac mellett, az udvaron átvágott, ott is volt már a marhaistállónál. Amikor a befagyott ajtó kinyílt, trágyaszag és meleg gőz csapta meg. A tehenek, a lámpa szokatlan fényén elámulva, a friss szalmán mozgolódni kezdtek. Előbb a hollandi sima, széles, fekete-barna háta villant fel. Berkut, a bika, ott feküdt karikával az orrában; föl akart kelni, de meggondolta, csak akkor fújt egyet-kettőt, amikor mellette mentek el. A víziló nagyságú vörös szépség, Páva, háttal fordult nekik, a borját szagolgatta s takarta el a bejövők elől. Levin bement a rekeszbe, megnézte Pávát, s hosszú, ingadozó lábaira állította a vörösbarna borjút. Páva féltőn elbőgte

magát, de amikor Levin odanyomta hozzá a borjút, megnyugodott, s érdes nyelvével, nagyokat szuszogva, nyalni kezdte. A keresgélő borjú az anyja lágyéka alá döfködte az orrát, s a farkát tekergette.

- Ide világíts, Fjodor, ide a lámpával - mondta Levin a borjút nézegetve. - Az anyjára üt... Színe, hiába, az apja. Nagyon szép. Hosszú, vékony lágyékú. Ugye szép, Vaszilij Fjodorovics? - fordult az ispánhoz. A borjú okozta öröm egészen elfeledtette a hajdina miatti bosszúságát.

- Ki után is lenne csúnya? Hanem Szemjon, a munkástoborzó, ahogy ön elutazott, mindjárt másnap megjött. Meg kell egyezni vele, Konsztantyin Dmitrics - mondta az ispán. - A gépet már az előbb jelentettem.

Ez az egy kérdés is elég volt, hogy Levin benn ússzék kiterjedt és bonyolult gazdaságának a gondjaiban. A tehénistállóból egyenesen az irodába ment, s miután az ispánnal és a munkástoborzóval mindent megbeszélt, hazament, föl, egyenesen a fogadószobába.

27

A ház nagy volt és ódon, s Levin, noha egyedül élt, az egész házat lakta és fűtötte. Tudta, hogy butaság, tudta, hogy nem helyes, ellentétben is van mostani tervével, de ez a ház egész világ volt Levin számára. A világ, amelyben apja, anyja éltek és meghaltak. Azt az életet élték, amely Levin szemében maga volt a tökéletesség; s arról ábrándozott, hogy ha felesége és családja lesz, azt az életet fogja föltámasztani.

Levin az anyjára alig emlékezett. Róla alkotott fogalmai szent emlékekké váltak, s jövendő feleségében, úgy képzelte, megismétlődik majd az a gyönyörű, szent nőideál, ami számára az édesanyja volt.

A nő iránti szerelmet házasság nélkül nemcsak hogy elképzelni nem tudta, de előbb képzelte el a családot, s csak aztán a nőt, aki családot ad neki. Fogalma a nősülésről épp ezért nem is hasonlított ahhoz, amit ismerősei nagy része alkotott erről. Azoknak a nősülés a sokféle társadalmi kötelezettség egyike volt. Levinnek ez volt az élet fő ügye, ettől függött egész boldogsága. És most erről kellett lemondania.

Amikor a kis fogadószobába, ahol teázni szokott, belépett, könyvével a karosszékbe ült, Agafja Mihajlovna meg odahozta neki a teáját, s megszokott „leülök, bátyuskám”-jával az ablak melletti székre ült, akármilyen különös volt is ez, úgy érezte, nem adta föl az álmait, s nem is lehetne nélkülük élnie. *Vele* vagy mással, de meg kell valósulniuk. Olvasta a könyvet, elgondolkozott az olvasotton, megállt, hogy Agafja Mihajlovnát, aki fáradhatatlanul fecsegett, meghallgassa, képzeletében ugyanakkor a gazdaság s jövendő házasélete képei merültek föl minden összefüggés nélkül. Lelke mélyén, úgy érezte, valami megállapodott, mérséklődött és helyet talált.

Hallgatta Agafja Mihajlovna beszédét, hogy Prohor hogy feledkezett meg az Istenről: azon a pénzen, amit Levin adott neki, hogy lovat vegyen, szakadatlanul iszik, s a feleségét félig agyonverte. Hallgatta, és olvasta a könyvet, s közben az olvasmány keltette gondolatmenet is az eszében volt. Tyndall könyve volt a hőről. Visszaemlékezett, mennyire kárhoztatta Tyndallt, hogy ügyesen végrehajtott kísérletei milyen önelégültté teszik, s hogy híjával van a filozófiai szemléletnek. És hirtelen egy örvendetes gondolat merült föl benne. „Két év múlva már két hollandi üsző lesz az istállómban, maga Páva is életben lehet még, aztán tizenkét fiatal Berkut-ivadék; hozzácsapom ezt a három remek példányt, kész csuda” - s megint fölvette a könyvet.

„No jó, az elektromosság és a hő ugyanaz, de lehetséges-e egy egyenletben a megoldás kedvéért egy mennyiséget másikkal helyettesíteni? Nem. Hát akkor? A kapcsolat minden létező természeti erő között amúgy is ösztönösen érezhető... Az különösen örvendetes, hogy Páva borja már vörösbarna tehén lesz, s a gulya is, ha ezt a hármat beleeresztjük. Nagyszerű! A feleségemmel meg a vendégekkel kimegyünk majd a gulya elé. Az asszony azt mondja: »Mint a gyereket, úgy neveltük Kosztyával ezt a borjút.« »De hogy érdekelheti ez magát ennyire?« - kérdezik a vendégek. »Ami a férjemet érdekli, engem is érdekel.« De ki az az ő? - és eszébe jutott, ami Moszkvában történt. - De hát mit tegyünk? Én nem vagyok bűnös benne. De most minden másképp lesz majd. Badarság, hogy nem engedi az élet, nem ereszt a múlt. Azon kell törnöm magam, hogy helyesebben, sokkal helyesebben éljek.” Fölemelte a fejét, és elgondolkozott. Az öreg Laszka, aki még nem emésztette meg visszatérése örömét, s kiszaladt, hogy az udvart fölugassa, farkát csóválva, jó levegőszaggal jött vissza a gazdájához, keze alá tuszkolta a fejét, s panaszosan nyüszített, úgy követelte a cirógatást.

- Csak hogy meg nem szólal - mondta Agafja Mihajlovna. - Pedig csak kutya... De érti, hogy gazdája megjött, és bánkódik.

- Miért bánkódna?

- Hát talán nem látom, bátyuska? Volt rá időm, hogy az urakat kiismerjem. Pendelyes koromtól urak mellett nőttem föl. Sebaj, bátyuska, csak egészség legyen és jó lelkiismeret.

Levin merően nézett rá: csodálkozott, hogy találta ki a gondolatait.

- Hozzak még egy kis teát? - kérdezte Agafja Mihajlovna, s fogta a csészét, és kiment.

Laszka még mindig ott furakodott a fejével a keze alatt, Levin megsimogatta, az meg gyűrűbe csavarodott, fejét a kinyújtott hátsó lábára tette, s annak jeléül, hogy most már minden rendben van, elnyitotta picit a száját, cuppantott egyet, s tapadós ajkát vén fogai körül kényelembe helyezve, boldog nyugalomba merült. Levin figyelemmel követte utolsó mozdulatait.

„Így teszek én is! - mondta magának. - Éppen így! Oda se neki!... Minden rendben!”

28

Anna Arkagyevna a bál után már korán reggel sürgönyzött az urának, hogy még aznap hazautazik Moszkvából.

- Nem, muszáj, muszáj elutaznom! - magyarázta szándéka változását sógornőjének olyan hangon, mintha hirtelen tömérdek elintéznivaló jutott volna eszébe. - Nem, jobb lesz, ha még ma elmegyek.

Sztyepan Arkagyics nem ebédelt otthon, de megígérte, hogy hétre megjön, s kikíséri a húgát.

Kitty sem jött el, csak egy levelet küldött, hogy fáj a feje. Dolly és Anna maguk ebédeltek az angol nevelőnővel s a gyerekekkel. Állhatatlanok-e a gyerekek vagy nagyon érzékenyek, és megérezték, hogy Anna ma egyáltalán nem olyan, mint amikor beleszerettek, s már nem törődik úgy velük - de egyszer csak abbahagyták a játékukat a nagynénivel, már nem szerették annyira, s rá sem hederítettek, hogy elutazik. Anna egész délelőtt az úti készületeivel volt elfoglalva, írt moszkvai ismerőseinek, összeírta kiadásait, csomagolt. Dolly úgy látta, hogy nem nyugodt; abban a gondterhelt állapotban van, amelyet ő is olyan jól ismert; az ilyen sohasem jön ok nélkül, s többnyire elégedetlenség lappang mögötte önmagunkkal. Ebéd után Anna a szobájába ment öltözködni; Dolly utánament.

- Milyen különös vagy ma - mondta neki Dolly.

- Én? Úgy találod? Nem különös vagyok; rosszul érzem magam. Előfordul néha. Folyton sírhatnékom van. Nagyon ostoba dolog, de elmúlik - mondta Anna, s kipirult arcát gyorsan a kis tarsoly fölé hajtotta, amelybe az éjjeli fejkötőjét s a batiszt zsebkendőjét dugta. A szeme különösen csillogott, s minduntalan belepte a könny. - Úgy nem volt kedvem Pétervárról eljönni, most meg innen elmenni nincs.

- Eljöttél, és végrehajtottál egy jó cselekedetet - mondta Dolly, figyelmesen fürkészve a sógornőjét.

Anna könnytől nedves szemmel pillantott rá.

- Ne beszélj erről, Dolly. Nem tettem én semmit, nem is tehettem. Gyakran csodálkozom, mért esküdtek össze az emberek, hogy elrontsanak. Mit tettem én, és mit tehettem? A te szívedben volt annyi szeretet, hogy meg tudnál bocsátani.

- Nélküled Isten tudja, mi történik. Milyen szerencsés is vagy te, Anna - mondta Dolly. - A te lelkedben minden világos, és minden a helyén van.

- Minden léleknek megvannak a maga *skeleton*-jai,[24] ahogy az angol mondja.

- Miféle *skeleton*-jaid lehetnek neked? Benned minden olyan világos.

- Vannak! - szólt Anna hirtelen, s a könnyek után, váratlanul, gúnyos, furfangos mosolyra húzódott az ajka.

- Akkor is inkább mulatságosak, de nem komorak azok a te *skeleton*-jaid - mondta Dolly elmosolyodva.

- De komorak. Tudod, miért utazom el ma s nem holnap? Ez a vallomás nyomaszt; el akarom mondani neked - vetette magát Anna elszántan hátra a karosszékben, s egyenesen Dolly szeme közé nézett.

Dolly nagy csodálkozására azt látta, hogy Anna a füléig, a nyakán kígyózó fekete fürtjeiig pirul.

- Bizony - folytatta Anna -, tudod, miért nem jött el Kitty ma ebédre? Féltékeny rám. Elrontottam a... én voltam az oka, hogy ez a bál öröm helyett kín lett a számára. De komolyan, komolyan nem én vagyok benne bűnös... vagy legfeljebb egy kicsit - mondta, s a „kicsit” szót vékony, elnyújtott hangon ejtette ki.

- Ezt éppen úgy mondtad, mint Sztyiva - szólt nevetve Dolly.

Anna megbántódott.

- Ó, nem, nem! Én nem vagyok Sztyiva - mondta elkomorodva. - Azért mondom el neked, mert nem akarom, hogy egy percig is kételkedjek magamban.

De abban a pillanatban, amikor kimondta, már érezte is, hogy nem mondott igazat; nemcsak hogy kételkedett, de fölindulást is érzett, ha Vronszkijra gondolt, s azért utazott el hamarább, mint tervezte, hogy többé ne találkozzék vele.

- Igen. Sztyiva elmondta, hogy a mazurkát vele táncoltad, s ő...

- Nem tudod elképzelni, milyen nevetségesen ütött ki. Közvetíteni akartam, s egyszerre valami egészen más lett belőle. Lehet, akaratom ellenére is...

[24] Csontváz. Képes értelemben: rejtett baj. (angol)

Elvörösödött és elakadt.

- Ó, ők ezt mindjárt megérzik! - mondta Dolly.

- Kétségbe volnék esve, ha komoly szándéka lett volna - szakította félbe Anna. - És meg vagyok győződve, hogy az egész elfelejtődik, s Kitty sem gyűlöl majd többé.

- Különben, hogy az igazat megvalljam, én nem nagyon kívánom Kittynek ezt a házasságot. Ha ez a Vronszkij egy nap alatt beléd tud szeretni, jobb is, ha nem lesz belőle semmi.

- Ah, Istenem, ez olyan ostoba dolog volna - mondta Anna, s az öröm sűrű, vörös pírja öntötte el megint az arcát, hogy a lelkét foglalkoztató gondolatot szóban is kimondták előtte. - S most itt van, úgy megyek el, hogy ellenségemmé tettem Kittyt, akit annyira megszerettem. Milyen kedves lány! De te eligazítod, ugye, Dolly?

Dolly alig tudta a mosolyát visszatartani. Szerette Annát, de jólesett látnia, hogy van neki is gyengéje.

- Ellenségeddé? Az nem lehet.

- Azt szeretném, hogy ti mind szeressetek, ahogy én is szeretlek s most még jobban megszerettelek titeket - mondta Anna könnyel a szemében. - Ó, milyen ostoba is vagyok én ma!

Megtörölte kendőjével az arcát, és öltözni kezdett.

A megkésett Sztyepan Arkagyics az utolsó pillanatban érkezett, vidáman, kivörösödve, bor- és szivarszagúan.

Anna érzékenykedése Dollyra is átragadt:

- Ide figyelj, Anna - suttogta, amikor utolszor ölelte át sógornőjét -, amit te értem tettél, azt soha el nem felejtem neked, de te se feledd el, hogy úgy szerettelek s mindig is úgy foglak szeretni, mint legjobb barátomat.

- Nem értem, miért - csókolta meg Anna, könnyeit rejtegetve.

- Te megértettél engem, és megértesz. Isten veled, gyönyörűségem.

29

„Hála Isten, vége! - volt Anna első gondolata, amikor a bátyjától, aki a harmadik csöngetésig testével torlaszolta el a kocsiba vezető utat, végre elbúcsúzott. Leült az ülésre Annuska mellé, s szétnézett a hálókocsi félhomályában. - Holnap, hála Isten, viszontlátom Szerjozsát és Alekszej Alekszandrovicsot, s az életem tovább folyik a régi módon, szépen, megszokottan.”

Még mindig abban a gondterhelt hangulatban volt, amelyben egész nap, de élvezettel s nagy pontossággal rendezkedett be az utazásra. Apró, ügyes kezével ki-be csukogatta a vörös utazótáskát; párnát szedett ki, térdére tette, a lábát gondosan betakarta, s nyugodtan leült. Egy beteg hölgy már lefeküdt aludni. Két másik hölgy beszédbe ereszkedett vele; egy kövér öregasszony a lábait bugyolálta be, s a fűtésre tett megjegyzéseket. Anna pár szóval felelt a hölgyeknek, de látva, hogy a beszélgetéstől nem sokat lehet várni, Annuskával odahozatta a kis lámpáját, az ülés karfájára erősítette; papírvágó kést meg egy angol regényt vett ki a táskájából. Eleinte nem ment az olvasás. Zavarta a lárma, a jövés-menés; később, amikor a vonat megindult, lehetetlen volt a hangokra nem figyelnie. Aztán balról az ablakot verő s az üveghez tapadó hó, a mellette elhaladó, bebugyolált, egyik oldalán hóval lepett kalauz vonta el a figyelmét; majd meg a beszélgetések, hogy milyen rettenetes hóvihar tombol odakinn.

Később mindig ugyanaz s ugyanaz jött; ugyanaz a rázás és lökések, az ablakon ugyanaz a hó, ugyanazok a gyors átmenetek, ahogy hol a forró gőz, hol a hideg csapta meg, a félhomályban ugyanazoknak az arcoknak ugyanolyan felvillanása és ugyanazok a hangok, úgyhogy Anna olvasni kezdett, s meg is értette, amit olvasott. Annuska elszunnyadt már, a vörös utazótáska ott volt a térdén, álmában is szorongatta kesztyűbe bújtatott széles kezével; az egyik kesztyűje szakadt volt. Anna olvasott, s értette is, amit olvas, de kellemetlen volt olvasnia, azaz követnie más emberi életek útját. Túlságosan szeretett volna ő maga élni. Ha azt olvasta, hogy a regény hősnője beteget ápol, neki lett volna kedve nesztelen léptekkel járni a beteg szobájában; ha arról olvasott, hogy a parlament tagja beszédet tartott, ő szerette volna a beszédet tartani; ha arról olvasott, hogy Lady Mary hogy lovagolt a falka után, hogy csúfolta a sógornőjét, s ejtett bámulatba a merészségével mindenkit - maga szerette volna ugyanezt tenni. De nem csinálhatott semmit sem, csak a sima kést forgatta apró kezeiben, s az olvasást erőltette.

A regény hőse kezdte már elérni az ő angol boldogságát, a bárságot és földbirtokot, s Annának kedve kerekedett vele utazni arra a birtokra, amikor hirtelen elfogta az az érzés, hogy Vronszkijnak szégyellnie kell magát, s ugyanezért ő maga is szégyenkezik. „De miért kell szégyellnie magát Vronszkijnak? És mit szégyelljek én?” - kérdezte magát sértett csodálkozással. Letette a könyvet, az ülés hátának támaszkodott, a két kézre fogott papírvágó kést alaposan megszorítva. Nem volt mit szégyellnie. Végigment a moszkvai emlékein. Mind szép volt és kellemes. Fölidézte a bált, Vronszkijt, alázatos és szerelmes arcát, visszaemlékezett a maga viselkedésére; nem volt oka a szégyenre. S ugyanakkor, emlékeinek ezen a pontján, a szégyene mégis erősebb lett; mintha egy belső hang, épp amikor Vronszkijra gondolt, meleget, nagyon meleget, forrót kiáltana. „No és? - fordult magához elszántan, és arrébb húzódott az ülésen. - Mit jelent ez? Tán félek szembenézni a dologgal? Mi az? Hát lehetek én most vagy a jövőben ezzel az ifjonc tiszttel másféle viszonyban, mint akármelyik ismerősömmel?” Megvetően mosolyodott el, s megint a könyv után nyúlt, de most már egyáltalán nem tudta megérteni, amit olvasott. Végighúzta a papírvágó kést az ablakon; sima, hideg pengéjét az arcához szorította, s majdhogy el nem nevette magát az örömtől, ami hirtelen, ok nélkül erőt vett rajta. Az idegei, érezte, olyanok, mint a húrok, melyek a hangolókulcs csavarására mind jobban és jobban megfeszülnek. Érezte, hogy a szeme mindjobban kitágul, hogy a kezén és a lábán idegesen remegnek az ujjai, hogy elfullad a lélegzete, s hogy ebben az imbolygó félsötétben minden kép és hang szokatlan élességgel nyűgözi le. Szüntelenül kétséget érzett afelől, hogy a vonat előre vagy hátra megy-e, vagy meg is állt egészen? Annuska van-e mellette vagy egy idegen? Mi az ott a fogason, bunda vagy valami vadállat? „Én vagyok ez itt? Én magam vagy valaki más?” Szörnyű volt átengednie magát ennek az öntudatlan állapotnak. De valami vonzotta is felé; tetszése szerint adhatta át és tarthatta vissza magát. Fölkelt, s hogy magához térjen, ledobta a plédjét, és levetette meleg ruhájának pelerinjét. Egy percre fölocsúdott, látta, hogy a belépő sovány paraszt a hosszú nankingköpenyben, amelyről hiányzott egy gomb, a fűtő; látta, hogy a hőmérőt nézi, s szél és hó vág be mögötte az ajtón; de aztán megint minden összekavarodott. A hosszú derekú paraszt mutatott valamit a falon; az öregasszony lába lassan végignyúlt az egész vagonon, s fekete felhőként töltötte ki; aztán egy iszonyú recsegés és lökés, mintha valakit szétszakítottak volna; vörös láng vakította el, majd minden eltűnt egy fal mögött. Azt érezte, hogy zuhan. De mindez nem volt rettenetes, inkább mulatságos. Egy bebugyolált, hólepett ember valamit kiabált a füle mellett. Fölugrott, s magához tért; megértette, hogy állomásra értek, s az az ember a kalauz. Elkérte Annuskától a levetett pelerinjét, kendőjét; fölvette, és sietve az ajtó felé indult.

- Ki méltóztatik szállni? - kérdezte Annuska.

- Igen, levegőzöm egyet. Nagyon meleg van itt.

S kinyitotta az ajtót. Hó és szél csapta szembe; harcba keveredtek vele az ajtóért. Még ezt is mulatságosnak találta. Kinyitotta az ajtót, és leszállt. A szél, mintha csak rá várt volna, füttyentett örömében, föl akarta kapni és elvinni. A hideg vasrúdba kapaszkodott, ruháját magához szorította, lement a peronra, s a kocsi mögé állt. A szél a lépcsőnél erős volt, de a kocsik mögött a pályatesten nem fújt. Teli mellel, élvezettel szívta magába a havas és fagyos levegőt, s a kocsi mellett állva a peront és a kivilágított állomást nézte.

30

Rettenetes hóvihar tört elő és fütyült a kocsik kerekei közt s az állomás sarokoszlopai körül. Kocsi, oszlop, ember, amit csak látni lehetett, az egyik oldaláról mindent behordott a hó, s mind jobban és jobban ellepte. A viharos szél egy pillanatra elcsendesedett, de aztán megint olyan iramban lódult meg, hogy lehetetlennek látszott ellenállni neki. Közben a peron deszkáit nyikorgatva emberek futkostak, vígan társalogtak, s egyre nyitották és csukták a hatalmas ajtókat. Egy ember hajlott árnyéka kúszott Anna lábai elé, s kalapács nesze hangzott a vason. - Sürgönyözz! - harsant föl egy haragos hang a másik oldalról a viharzó sötétből. - Ide tessék, 28-as szám! - kiáltották különféle hangok, s bebugyolált emberek rohantak el arra, hóval befúttan. Két úr ment el mellette, a szájukban égő cigaretta. Még egyet sóhajtott, hogy teleszívja magát levegővel, a kezét már ki is vette a muffjából, hogy a vasrúd után nyúljon s fölszálljon, amikor egy katonakabátos alak megint eltakarta előle a lámpa ingadozó fényét. Hátranézett, és rögtön fölismerte Vronszkij arcát. A férfi kezét a sapkájához emelte, meghajolt, s megkérdezte, nincs-e szüksége valamire, nem lehetne-e szolgálatára. Anna elég sokáig nem felelt semmit sem; nézte csak, s noha árnyékban állt, jól látta, vagy legalábbis úgy tetszett neki, jól látja az arcát és szeme kifejezését. Az a tiszteletteljes elragadtatás volt rajta, amely előző nap annyira hatott rá. Az utolsó napokban s az imént is nemegyszer mondta el magának, hogy Vronszkij csak a százával elébe kerülő, mindig egyforma fiatalemberek egyike, s még csak azt sem engedné meg magának soha, hogy rágondoljon; de most, találkozásuk első pillanatában, mégis boldog büszkeség fogta el. Nem kellett megkérdeznie, miért van itt. Éppen olyan jól tudta, mintha megmondta volna: azért, hogy ott legyen, ahol ő.

- Nem tudtam, hogy utazik. Miért? - kérdezte Anna, kezét, mellyel a vasrúdba kapaszkodott, leeresztve. S visszatarthatatlan öröm és elevenség sugárzott az arcán.

- Miért utazom? - ismételte ő, a szeme közé nézve. - Hisz tudja - mondta -, azért, hogy ott legyek, ahol maga. Nem tehetek másképp.

Ugyanebben a pillanatban, mintha valami akadályt győzött volna le, a szél lesodorta a vagonok tetejéről a havat, s odacsapott valami letépett vaslemezt; elöl meg mély, bánatos, komor hangon felbődült a mozdony sípja. A hóvihar borzalmát most még szebbnek látta. Vronszkij azt mondta, amit Anna a lelkében óhajtott s az eszével rettegett. Nem felelt semmit; Vronszkij küzdelmet látott az arcán.

- Bocsásson meg, ha az, amit mondtam, kellemetlen - szólalt meg alázatosan.

Udvariasan és tiszteletteljesen beszélt, de olyan határozott és makacs volt a hangja, hogy Anna nem tudott mit válaszolni.

- Csúnya, amit mond - szólt végül -, s ha jó ember, arra kérem, felejtse el a szavait, mint ahogy én is elfelejtem.

- Egy szavát, egy mozdulatát sem feledhetem el soha...

- Elég, elég! - kiáltott fel Anna, de hiába iparkodott az arcának, amelyre Vronszkij mohó pillantással meredt, szigorú kifejezést adni. Kezével a hideg rúdba kapaszkodva fölment a lépcsőn, be a vagon kicsi előterébe. Itt aztán megállt, s képzeletében megforgatta, hogy mi történt. Nem emlékezett sem a maga, sem Vronszkij szavaira; az érzéseiből jött rá, hogy ez a percnyi beszélgetés rettenetes közel hozta őket, és elrémült, s boldog volt. Néhány pillanatot állt így, aztán bement a kocsiba, s leült a helyére. Az a feszültség, amely kezdetben kínozta, nemcsak hogy kiújult, de annyira erősödött, hogy minden pillanatban félt, nem szakad-e meg benne valami. Egész éjszaka nem aludt. De ebben a feszültségben s ezekben az ábrándokban, amelyek a képzeletét betöltötték, nem volt semmi kellemetlen és komor; épp ellenkezőleg, valami örömteli, égető, lelkesítő. Reggel felé a pamlagán ülve elaludt egy kicsit, s amikor fölébredt, kinn már pirkadt, és világos volt. A vonat Pétervárhoz közeledett. Tüstént az otthonára gondolt, az urára, fiára, s az előtte álló s következő napok gondjai fogták körül.

Alig állt meg Pétervárott a vonat, alighogy leszállt, az első arc, melyet észrevett, az uráé volt. „Én Istenem, mitől is lett akkora füle!” - gondolta, ahogy hideg, méltóságteljes alakjára, különösen pedig a kalapkarimát fölemelő porcos fülkagylójára nézett, ami most egészen megdöbbentette. Ahogy a feleségét meglátta, Alekszej Alekszandrovics elébe ment, ajkát a megszokott gúnyos mosolyra húzta, s nagy, fáradt szemével merőn nézett rá. Annának, amikor ezzel a makacs és fáradt tekintettel találkozott, kellemetlen érzés szorította össze a szívét, mintha azt remélte volna, hogy mást talál. Különösen az az elégedetlenség lepte meg, amit e találkozásnál önmaga iránt érzett. Régi, ismerős érzés volt, a képmutatáshoz hasonló, amit az urával kapcsolatban annyiszor érzett, de míg azelőtt nem vette észre, most világosan és fájdalommal ismerte föl.

- A gyengéd férj, ahogy látod, gyengéd, mint házassága második évében, ég a vágytól, hogy lásson téged - mondta a férje lassú, vékony hangján, abban a modorban, amelyet a feleségével szemben szokott használni; gúnyolódva azon, aki valóban így beszélne.

- Szerjozsa egészséges? - kérdezte Anna.

- Ez minden jutalmam - mondta ő - a lángolásomért? Egészséges, egészséges.

31

Vronszkij ezen az éjszakán el sem próbált aludni. Ott ült a helyén, hol merőn maga elé bámuló szemmel, hol a ki s be járkálókat nézegetve. Ha rendíthetetlen nyugodtságával eddig is meglepte már és fölingerelte az ismeretlen embereket, most még büszkébbnek és önteltebbnek látszott. Úgy nézett az emberekre, mint tárgyakra. Egy ideges fiatalember, egy körzeti bíróság tisztviselője, aki szemben ült vele, egész meggyűlölte érte. Ez a fiatalember az orra alá füstölt, megszólította, még meg is lökte, csak hogy tudtára adja, hogy ő nem tárgy, hanem ember, Vronszkij azonban úgy nézett reá, akár a lámpára, úgyhogy a fiatalember grimaszokat kezdett vágni, úgy érezte, elveszti az önuralmát ennek az embernek a nyomasztó közömbösségétől.

De Vronszkij nem látott semmit és senkit. Cárnak érezte magát; nem azért, mintha azt hitte volna, hogy Annára hatással volt - ezt nem hitte még -, hanem mert az a hatás, amit Anna tett rá, boldogsággal és büszkeséggel töltötte el.

Nem tudta, hogy mindebből mi sül ki, és nem is gondolkozott rajta. Eleddig szétszórt, eltékozolt ereje, úgy érezte, egy nyalábba gyűlt, s rettenetes energiával tart egyetlen gyönyörteli cél felé. Ez tette boldoggá. Csak azt tudta, hogy igazat mondott; oda utazik, ahol ő van; életének minden boldogsága, egyetlen értelme az, hogy lássa és hallhassa. S amikor Bologovóban leszállt, hogy ásványvizet igyék s Annát meglátta, az első szó, amit akarata ellenére

kiejtett, az volt, amit gondolt. S örült, hogy kimondta; hogy Anna tudja már, s gondolkozik rajta. Egész éjszaka nem aludt. A vagonba visszatérve újra és újra maga elé képzelte mindazon helyzeteket, amelyekben látta, s minden szavát is, s képzeletében - miközben a szíve összeszorult - a lehetséges jövő képei merültek fel.

Amikor Pétervárott a kocsiból kiszállt, az álmatlan éjszaka után frissnek és elevennek érezte magát, mintha hideg fürdőt vett volna. Megállt a vagonja mellett; Anna kiszállását várta. „Még egyszer meglátom - mondta magában önkéntelen mosollyal. - Meglátom a járását, arcát, mond valamit, erre fordítja a fejét, tán idepillant, elmosolyodik.” De mielőtt megpillanthatta volna, az urát látta meg, amint az állomásfőnök tiszteletteljesen átkíséri a tömegen. „Ah, igen! A férj!” Most fogta csak föl először igazán, hogy a férj Annához tartozó személy. Tudta ugyan, hogy van férje, de nem hitt a létezésében; csak akkor hitte el egészen, mikor meglátta - a fejét, a vállait, a fekete pantallós lábát -, főképpen pedig amikor azt látta, hogy ez a férj a birtokos nyugalmával kézen fogja az asszonyt.

Ahogy Alekszej Alekszandrovicsot, a pétervári levegőtől friss arcát, szigorú, magabiztos alakját, a kerek kalapot s kissé görbe hátát megpillantotta, már hitt benne, s kellemetlen érzés fogta el. A szomjúságtól elgyötört ember érez ilyet, amikor végre forrást lel, s a forrásnál kutyát, birkát vagy disznót talál, amely beleivott, s felkavarta a vizet. Alekszej Alekszandrovics járása, ahogy egész farát riszálta, s esetlenül rakta a lábait, különösen sértette Vronszkijt. Csak a maga kétségtelen jogát ismerte el, hogy Annát szeresse. Mert Anna ugyanolyan maradt; látása éppúgy hatott rá, testét fölvillanyozta, lelkét fölélesztette, s boldogsággal töltötte el. A másodosztályból odafutó német inasnak megparancsolta, hogy szedje a holmiját, s menjen vele haza, maga pedig Anna felé tartott. Látta a férj és feleség találkozását, s a szerelmes éleslátásával figyelte meg a könnyed zavart, amellyel Anna a férjével beszélt. „Nem, nem szereti, nem szeretheti” - döntötte el magában.

S még mielőtt Anna Arkagyevnát hátulról beérte volna, örömmel vette észre, hogy megérezte a közelségét, visszapillantott, s meglátva őt, megint az urához fordult.

- Jól töltötte az éjszakát? - kérdezte Vronszkij, egyszerre üdvözölve a férjét és őt; Alekszej Alekszandrovicsra bízta, fogadja-e a köszöntését, s felismeri-e vagy sem, ahogy jólesik neki.

- Köszönöm, nagyon jól - felelte Anna.

Arca fáradtnak látszott; nem volt rajta annak a hol a mosolyában, hol a szemében kitörő élénkségnek a játéka; de ahogy ránézett, egy pillanatra fölvillant a szemében valami, s noha a tűz rögtön ki is aludt, Vronszkijt ez a pillanat boldoggá tette. Anna a férjére nézett, hogy lássa, ismeri-e Vronszkijt. Alekszej Alekszandrovics rosszkedvűen pillantott Vronszkijra, tétova tűnődéssel, hogy ki ez. Vronszkij nyugodtsága és önbizalma, mint a kasza a kőbe, úgy verődött Alekszej Alekszandrovics hideg magabiztosságába.

- Vronszkij gróf - mondta Anna.

- Á! Úgy rémlik, ismerjük egymást - szólt Alekszej Alekszandrovics közönyösen, s kezet nyújtott. - Odafelé az anyjával, visszafelé a fiával - mondta olyan megfontoltan, mintha minden szava egy rubelbe kerülne. - Bizonyára szabadságról jön? - mondta, s be sem várva a választ, a maga tréfás módján a feleségéhez fordult: - No, sok könny ömlött a búcsúnál Moszkvában?

Ez az odafordulás azt éreztette Vronszkijjal, hogy egyedül kíván maradni, s felé sem nézve, a kalapjához nyúlt, de Vronszkij Anna Arkagyevnához szólt:

- Remélem, tiszteletemet tehetem?

Alekszej Alekszandrovics fáradtan Vronszkijra pillantott.

- Nagyon örülök, hétfőnként fogadunk - mondta hidegen, s végképp elfordult Vronszkijtól. - Milyen jó - mondta a feleségének -, hogy éppen volt egy félóra időm, s kijöhettem eléd. Tanúságot tettem gyöngédségemről - folytatta tréfálkozó modorában.

- Túlságosan hangsúlyozod a gyöngédségedet, hogy méltányolhassam - mondta Anna ugyanabban a tréfás hangnemben, akaratlanul is a mögötte lépkedő Vronszkij lépéseire fülelve. „De hát mi közöm hozzá?" - gondolta, s az urát kezdte kérdezgetni, hogy Szerjozsa hogy töltötte az idejét nélküle.

- Kitűnően. Mariette azt mondja, nagyon kedves volt; de el kell hogy keserítselek, nem bánkódott utánad, nem úgy, mint az urad. Hanem, még egyszer *merci*, barátnőm, hogy egy nappal megajándékoztál. A mi kedves szamovárunk el lesz ragadtatva. (A híres Ligyija Ivanovna grófnőt nevezte szamovárnak, amiért mindig forrt s heveskedett valamiért.) Kérdezősködött utánad. Tudod, mit? Ha tanácsot adhatok, menj el mindjárt hozzá. Az ő szíve, ismered, mindenen tud fájni. Most a saját gondjain kívül Oblonszkijék kibékítése is foglalkoztatja.

Ligyija Ivanovna a férje barátja volt, és a pétervári társaság egyik körének, amelyhez az ura révén Anna legközelebb állt, a központja.

- De hiszen írtam neki!

- De ő mindent részletesen tudni akar. Menj el, ha nem vagy fáradt, kedvesem. Kondratyij odavisz, én meg megyek a bizottságba. Megint nem vagyok egyedül, veled ebédelhetek - folytatta Alekszej Alekszandrovics, most már tréfálkozás nélkül... - Nem is hiszed, mennyire megszoktam...

S a felesége kezét hosszan megszorítva, különös mosollyal segítette be a hintóba.

32

Az első, akivel Anna otthon összeakadt, a fia volt. Hiába kiáltott rá a nevelőnője, elébe szökött a lépcsőházban, s kétségbeesett elragadtatással kiabálta:

- Mama, mama! - Odaszaladt hozzá, s a nyakába csüggeszkedett. - Mondtam, hogy mama! - kiabálta a nevelőnőjének. - Tudtam.

A fia, éppúgy, mint az ura, kiábrándoláshoz hasonló érzést keltett Annában. Különbnek képzelte, mint amilyen valójában volt. Le kellett szállnia a valóságba, hogy úgy, amilyen volt, öröme teljék benne. De így is gyönyörű volt: a szőke haja, a kék szeme, feszes harisnyába bújtatott, telt, arányos lábai. Csaknem fizikai gyönyört érzett a közelségétől, a becézésétől; ahogy jólelkű, bizalommal teli, szerető tekintetével találkozott, ahogy naiv kérdéseit hallotta, erkölcsi megnyugvást érzett. Előszedte az ajándékokat, amelyeket Dolly gyermekei küldtek; elmesélte, milyen a moszkvai Tánya, s hogy az a kislány tud már olvasni, sőt, tanítja a többi gyereket is.

- Én rosszabb vagyok nála? - kérdezte Szerjozsa.

- Nekem a legkülönb ezen a világon.

- Azt tudom - mondta Szerjozsa elmosolyodva.

Anna nem ihatta még meg a kávéját, s már Ligyija Ivanovna grófnőt jelentették. Ligyija Ivanovna grófnő magas, telt asszony volt, az arca betegesen sárga színű, gyönyörű, tűnődő

fekete szemekkel. Anna szerette őt, de most mintha első ízben látta volna minden gyöngéjével együtt.

- Nos, barátnőm, elvitte az olajágat? - kérdezte Ligyija Ivanovna grófnő, mihelyt a szobába lépett.

- Igen, elintéződött; de nem is volt az egész olyan súlyos, mint gondoltuk - felelte Anna. - A *belle soeur*-öm általában túlságosan határozott.

De Ligyija Ivanovna grófnő, akit annyira érdekelt minden, ami nem tartozott rá, szokása szerint most sem hallgatta végig, ami érdekelte.

- Bizony, sok keserűség és rossz van a világban - szakította félbe Annát -, én is olyan kínban vagyok.

- No, miért? - igyekezett Anna a mosolyát visszatartani.

- Kezdek belefáradni a folytonos hiábavaló kopjatörésbe az igazságért. Néha már egészen el vagyok csigázva. A nővérkék ügye (egy emberbaráti, vallásos és hazafias intézményről volt szó) gyönyörűen ment volna; de ezekkel az urakkal nem lehet semmit sem kezdeni - tette hozzá tréfás alázattal a sors iránt. - Kaptak a gondolaton, eltorzították, s most kicsinyes és haszontalan véleményeket faragnak róla. Két-három ember érti meg - az egyik az ön ura - a dolog valódi jelentőségét, a többiek csak a hírét rontják. Pravgyin azt írta nekem tegnap...

Pravgyin ismert, külföldön élő pánszláv gondolkodó volt, s Ligyija Ivanovna elmondta a levele tartalmát.

A grófnő később még egy másik kellemetlenségről, az egyházak egyesítése elleni intrikákról számolt be, s nagy sietve tovább is ment már, minthogy ezen a napon még egy társaság ülésén, azonkívül a Szláv Bizottságban is meg kellett jelennie.

„Régebben is így volt; de hogy nem vettem eddig észre? - mondta magában Anna. - Vagy ma nagyon ingerült volt? Csakugyan nevetséges: az erény a célja, keresztény, s mégis folyton haragszik és teli van ellenséggel, s az ellenségeit is mind a kereszténykedésben és az erényességben szerzi."

Ligyija Ivanovna grófnő után egy barátnője, egy igazgató felesége jött el hozzá, s a város valamennyi hírét elmondta. Háromra az is elment, megígérve, hogy ebédre visszajön. Alekszej Alekszandrovics a minisztériumban volt. Amikor egyedül maradt, az ebéd előtti időt Anna arra használta föl, hogy fia étkezésénél jelen legyen (Szerjozsa külön evett), a holmiját rendbe szedje, az asztalán felgyűlt leveleket átolvassa, s válaszoljon rájuk.

Az úton érzett oktalan szégyen és izgalom teljesen megszűnt. Élete megszokott körülményei közt megint erősnek és feddhetetlennek érezte magát.

Csodálkozással gondolt vissza tegnapi lelkiállapotára. „Mi is történt? Semmi. Vronszkij valami ostobaságot mondott, aminek könnyű véget vetni, s én úgy feleltem neki, ahogyan kell. Az uramnak nem kell és nem is lehet beszélni róla. Beszélni róla annyi, mint fontosságot tulajdonítani annak, aminek nincs." Visszaemlékezett, hogy mesélte el az urának azt a vallomásfélét, amit annak egy fiatal beosztottja tett neki Pétervárott. Alekszej Alekszandrovics akkor azt felelte, hogy a társaságban ilyesminek minden nő ki lehet téve, ő azonban teljesen megbízik Anna tapintatában, és soha meg nem engedné magának, hogy őt és magát féltékenységig alacsonyítsa. Tehát nincs miért szólni? „Hála Istennek, nincs is mit mondanom" - mondta magában.

33

Alekszej Alekszandrovics négy órára jött vissza a minisztériumból, de mint az gyakran előfordult, nem volt ideje bemenni Annához. A dolgozószobájába ment, a várakozó kérvényezőket fogadni, s aláírt néhány iratot, melyet a titkára tett elé. Ebédre (legalább három ember szokott Karenináknál lenni) ott volt Alekszej Alekszandrovics öreg unokanővére, egy hivatalfőnök a feleségével, s egy fiatalember, akit Alekszej Alekszandrovicsnak alkalmazásra ajánlottak. Anna bement a szalonba, hogy szórakoztassa őket. Pontosan ötkor - az I. Péter korabeli bronzóra épp az ötödik ütésnél tartott - Alekszej Alekszandrovics is kijött fehér nyakkendőben, frakkján két rendjellel, minthogy ebéd után mindjárt el kellett mennie. Alekszej Alekszandrovics életének minden pillanata el volt foglalva s be volt osztva. Hogy elvégezhesse, ami naponta várta, a legszigorúbb pedantériával osztotta be az idejét. „Sietség és pihenés nélkül" - volt a jelmondata. Bement a terembe, mindenkit üdvözölt, s a feleségére rámosolyodva, gyorsan leült.

- Vége hát az én egyedüllétemnek. Nem is hiszed, milyen kínos dolog (megnyomta a „kínos" szót) egyedül ebédelni.

Ebéd alatt moszkvai dolgokról beszélgetett a feleségével; gúnyos mosollyal érdeklődött Sztyepan Arkagyics felől; a beszélgetés azonban jórészt pétervári hivatali és társaságbeli ügyekről folyt. Ebéd után a vendégeivel töltött egy fél órát; mosolyogva kezet fogott a feleségével, s indult a tanácsba. Anna nem ment el ezúttal sem Betsy Tverszkaja hercegnőhöz, aki mihelyt megtudta, hogy megjött, vacsorára hívta, sem a színházba, ahol ma páholya volt. Főként azért nem, mert a ruhája, amelyre számított, nem volt még készen. Általában, amikor a vendégei elmentek s a toalettjével kezdett foglalkozni, nagyon bosszús lett. Nagy mestere volt az olcsó öltözködésnek, s mielőtt Moszkvába utazott, három ruháját adta oda átalakításra a varrónőnek. A ruhákat a felismerhetetlenségig akarta átalakíttatni, s már három napja készen kellett volna lenniük. Kiderült, hogy két ruha egyáltalán nem volt még kész, egyet meg nem úgy alakítottak át, ahogyan kívánta. A szabónő eljött mentegetőzni; bizonykodott, hogy így jobb lesz, s Anna úgy föllobbant, hogy utóbb röstellte is. Hogy egészen megnyugodjék, a gyerekszobába ment, s az egész estét a fiával töltötte; maga fektette le, keresztet vetett rá, s betakarta. Boldog volt, hogy nem ment el sehova, s ilyen szépen töltötte el az estét. Olyan könnyűnek és nyugodtnak érezte magát, olyan világosan látta, hogy mindaz, ami a vonatban rendkívül fontosnak tűnt föl, a társasági élet megszokott jelentéktelen eseménye, és sem maga, sem más előtt nincs mit szégyellnie. Leült egy angol regénnyel a kandalló elé, és várta az urát. Pontban fél tízkor csengetés hallatszott, s Alekszej Alekszandrovics lépett a szobába.

- Végre itt vagy! - mondta Anna, feléje nyújtva a kezét.

A férje kezet csókolt neki, s odaült hozzá.

- Amint látom - mondta -, az utazásod egészében véve sikeres volt.

- Igen, nagyon - felelte neki, s újból elmesélt mindent, elejétől fogva, az útját Vronszkij grófnővel, megérkezését, a balesetet a vasútnál. Hogy mennyire sajnálta kezdetben a bátyját, később meg Dollyt.

- Nem hiszem, hogy az olyan embert, még ha a bátyád is, menteni lehessen - mondta szigorúan Alekszej Alekszandrovics.

Anna elmosolyodott. Elértette, hogy miért mondja ezt; azt akarta megmutatni, hogy rokonsági szempontok nem tartják vissza őszinte véleménye kimondásától. Ismerte és szerette ezt a vonást az urában.

- Örülök, hogy minden szerencsésen végződött, s megint idehaza vagy - folytatta. - Nos, mit szólnak ott az új helyzethez, amelyet a tanácsban teremtettem?

Anna semmit sem hallott az új helyzetről, s bántotta, hogy arról, ami az urának olyan fontos, ilyen könnyen megfeledkezett.

- Itt viszont nagy port vert föl - mondta Alekszej Alekszandrovics öntelt mosolygással.

Anna látta, hogy valami kellemeset akar erről az ügyről elmondani, s kérdéseivel rá is vette, hogy elmondja. Alekszej Alekszandrovics pedig az előbbi öntelt mosollyal számolt be a tetszésnyilvánításokról, amelyeket a beállott új helyzet következtében kapott.

- Nagyon, nagyon örültem neki. Ez arra vall, hogy végre nálunk is kezd okos és önálló nézet kialakulni ebben a dologban.

Miután tejszínnel és kenyérrel a második csésze teáját is megitta, Alekszej Alekszandrovics fölállt, s a dolgozószobájába ment.

- Hát te nem voltál sehol? Biztosan unatkoztál - mondta Annának.

- Ó, nem - állt föl Anna is utána, s a fogadótermen át a szobájába kísérte. - Mit olvasol mostanában? - kérdezte.

- Duc de Lilie *Poésie des enfers*-jét[25] - felelte Alekszej Alekszandrovics. - Nagyon figyelemreméltó könyv.

Anna elmosolyodott, ahogy szeretteink gyöngéjén mosolygunk, s karját az övébe öltve, a szobája ajtajáig kísérte. Ismerte kényszerűséggé vált szokását, az esti olvasást. Tudta, hogy noha a hivatal majd minden idejét leköti, kötelességének tartotta, hogy figyelemmel kísérjen mindent, ami szellemi téren érdeklődésre méltó. Azt is tudta, hogy valójában csak a politikai, filozófiai és teológiai munkák érdeklik, a művészet teljesen idegen a természetétől; ennek ellenére, vagy helyesebben épp ezért, Alekszej Alekszandrovics el nem engedett semmit, ami művészi téren port vert föl, s kötelességének tartotta, hogy mindent elolvasson. Anna tudta, hogy Alekszej Alekszandrovics a politikában, filozófiában és teológiában egyaránt kételkedő kíváncsisággal fogadta a dolgokat; a művészet és költészet dolgaiban, különösen pedig a zenében, amelyhez semmit sem értett, a leghatározottabb és legrendíthetetlenebb nézetei voltak. Szeretett Shakespeare-ről, Raffaellóról, Beethovenről, az új költői és zenei iskolák jelentőségéről beszélni, amelyeket mindig igen világosan és következetesen határozott meg.

- Nos, Isten veled hát - mondta Anna a szoba ajtajában, ahol már oda volt készítve a gyertyára az ernyő s a karosszék mellé a vizeskancsó. - Én meg írok még Moszkvába.

Alekszej Alekszandrovics megszorította a felesége kezét, s újból megcsókolta.

„Mégiscsak derék ember; egyenes, jó s a maga körében jelentékeny - mondta magában Anna, ahogy szobájába visszatért; mintha csak védené valakinek a vádjai ellen, aki azt mondja, nem lehet szeretni. - Csak miért állnak a fülei annyira szét? Talán megnyiratkozott?”

Pontosan tizenkettőkor, amikor Anna még mindig az íróasztalánál ült, épp Dollynak szóló levelét fejezte be, amikor egyenletes papucslépések hallatszottak, s Alekszej Alekszandrovics jött be hozzá, kimosdva, megfésülködve, egy könyvvel a hóna alatt.

- Ideje lefeküdni - mondta különös mosollyal, s bement a hálóba.

„Milyen joga volt úgy nézni rá?” - gondolta Anna, mert Vronszkij pillantása jutott az eszébe, amellyel Alekszej Alekszandrovicsot végigmérte.

[25] A pokol költészete. (francia)

Levetkőzött, aztán ő is bement a hálóba; arcán azonban nemcsak hogy az az elevenség nem volt ott, amely Moszkvában csak úgy sugárzott a szeméből s mosolyából; hanem ellenkezőleg, mintha egészen kialudt volna benne, vagy valahol a mélyben rejtezkedne.

34

Amikor Vronszkij Pétervárról elutazott, nagy lakását a Morszkaján barátjára és kedves pajtására, Petrickijre hagyta.

Petrickij fiatal főhadnagy volt, nem különösen előkelő s nemcsak hogy nem gazdag, de nyakig adósságban, esténként mindig részeg, s különféle, részben nevetséges, részben mocskos históriák miatt nemegyszer került a katonai fogdába; barátainak és főnökeinek azonban kedvence. Amikor Vronszkij tizenkettő felé a vasútról a lakására ért, a feljárónál ismerős bérkocsit pillantott meg. Bentről, ahogy csöngetett, férfikacagást és asszonyi karattyolást hallott, s Petrickij kiáltását: „Ha valami imposztor, be ne engedd!" Vronszkij meghagyta a tisztiszolgának, hogy ne szóljon, s szép csöndben az elülső szobába lopózott. Shealton bárónő, Petrickij barátnője, aki piros, szőke fürtös pofikájával lila atlaszruhában ragyogott, s mint egy kanári, az egész szobát betöltötte csicsergésével, a kerek asztalnál ült, s kávét főzött; Petrickij köpenyben, Kamerovszkij százados teljes díszben - nyilván szolgálatból jött - ültek körülötte.

- Bravó, Vronszkij! - ugrott föl, a székével zajt csapva, Petrickij. - Maga a házigazda! Bárónő, kávét neki, az új kávéfőzőből. Nem vártunk. Remélem, meg vagy elégedve lakásod ékességével? - mondta a bárónőre mutatva. - Úgy, ismeritek egymást?

- De még mennyire! - mosolyodott el Vronszkij vidáman, a bárónő apró kezét megszorítva. - Hogyne, régi jó barátok vagyunk.

- Utazásból? - kérdezte a bárónő. - Akkor én szaladok. Ebben a percben megyek, ha zavarok.

- Maga bárhol is van, otthon van, bárónő - mondta Vronszkij.

- Szervusz, Kamerovszkij - tette hozzá, Kamerovszkijjal hidegen kezet fogva.

- Látja, maga nem tud ilyen szépeket mondani nekem - fordult a bárónő Petrickijhez.

- Miért ne? Ebéd után mondok különbet is.

- Ebéd után nem érdem. No, akkor adok magának is kávét. Menjen, mosakodjék, tisztálkodjék meg - mondta a bárónő, és megint leült, s gondosan leszorította egy csavarral az új kávéfőző tetejét. - Pierre, adjon kávét - fordult Petrickijhez, akit, viszonyukból nem csinálva titkot, családneve után Pierre-nek nevezett. Teszek még hozzá.

- Elrontja.

- Dehogy rontom!... No és a felesége? - szakította félbe a bárónő hirtelen Vronszkij és a pajtások beszédét. - Mi itt megnősítettük. Magával hozta a feleségét?

- Nem, bárónő. Igazi cigány vagyok, s úgy is halok meg.

- Annál jobb, annál jobb. Kezet rá.

A bárónő nem engedte el Vronszkijt; legfrissebb élettervét kezdte, tréfákkal átszőve, mesélgetni, s a tanácsát kérte.

- Ő még mindig nem akar elválni tőlem. Mit tegyek most? („Ő" a férje volt.) Pört akarok indítani ellene. Mit tanácsol? Kamerovszkij, nézzen a kávéra, kifutott; nem látja, hogy el vagyok foglalva? Pört akarok, szükségem van a vagyonomra. Hallott már ilyen ostobaságot?

Amiért én állítólag hűtlen voltam hozzá - mondta megvetéssel -, a vagyonomat akarja cserében használni.

Vronszkij élvezettel hallgatta a csinos asszony víg csacsogását; helyeselt neki, félig tréfás tanácsokat adott; különben is rögtön eltalálta a modort, amivel az ilyenféle nőkkel érintkezni szokott. Pétervári világában az emberek két egészen ellentétes csoportra oszlottak. Az egyik az alacsonyabb rendű fajta; az unalmas, ostoba s ami fő, nevetséges embereké; ezek azt hiszik, hogy az ember csak egy asszonnyal élhet, azzal, akivel megesküdött; hogy a lánynak ártatlannak, az asszonynak szégyenlősnek, a férfinak férfiasnak, mértékletesnek s határozottnak kell lenni; hogy az ember neveljen gyerekeket, dolgozzék meg a kenyérért, fizesse meg az adósságát és más efféle ostobaságok. Ez az ódivatú és nevetséges emberek fajtája volt. De volt egy másik emberfajta, az igaziak, akik közé ők mindnyájan tartoznak; ennek elsősorban elegánsnak, szépnek, nagylelkűnek, merésznek, jókedvűnek kell lennie; pirulás nélkül vesse magát minden szenvedélybe, s azt, aki nem ilyen, nevesse ki.

Vronszkijt annak a másféle világnak a Moszkvából magával hozott benyomásai csak az első percben kábították el, aztán mintha csak megszokott papucsába dugná a lábát, rögtön belecsúszott a maga régi, víg, kellemes világába.

A kávé nem főtt meg, de kifutott, s mindnyájukat lefröcskölte; ezzel éppen azt adta meg, amire szükségük volt, ürügyet a zajra és nevetésre; a drága szőnyeget és a bárónő ruháját is összepettyezte.

- No de most aztán Isten vele, különben sosem mosdik meg, s rajtam szárad, ami rendes embernél a legnagyobb bűn; a tisztátalanság. A maga tanácsa szóval: kést a gégére?

- Föltétlenül, már csak azért is, hogy a keze minél közelebb legyen az ajkához. Megcsókolja, s minden a legszebben végződik - felelte Vronszkij.

- Tehát ma este a Francia Színházban! - s nagy ruhasuhogások közt eltűnt.

Kamerovszkij is fölkelt. Vronszkij meg sem várta, amíg kimegy, kezet adott neki, s indult a fürdőszobába. Amíg mosdott, Petrickij röviden vázolta a helyzetét, már amennyiben Vronszkij elutazása óta megváltozott. Pénz, az nincs. Az apja azt mondta, nem is ad; az adósságait sem fizeti ki. A szabója le akarja ültetni; másvalaki is azzal fenyegeti, hogy föltétlenül leülteti. Az ezredparancsnok kijelentette, hogy ha ezek a skandalumok meg nem szűnnek, ki kell lépnie. A bárónőt unja, mint a keserű retket, főképpen mert mindig pénzt akar adni; van azonban egy nő, majd megmutatja Vronszkijnak; az csoda, egy gyöngyszem, szigorú keleti stíl, „Mint Rebecca rabnője, érted?”.[26] Berkosevvel is összekapott tegnap, segédeket akart küldeni, de persze semmi sem lett belőle. Egyszóval minden pompásan megy s rendkívül vidáman. S nem engedve meg pajtásának, hogy helyzete részleteiben elmélyedjen, Petrickij hozzálátott, hogy minden érdekes újságot elmondjon neki. Ahogy hároméves lakása nagyon is ismerős bútorai közt Petrickij annyira ismerős elbeszéléseit hallgatta, Vronszkijt a szokásaihoz való visszatérés, a gondtalan pétervári élet kellemes érzése fogta el.

- Nem lehet! - kiáltott föl, miközben a mosdóból, melyben egészséges, szép piros nyakát leöblítette, a vizet leeresztette. - Nem lehet! - kiáltott föl arra a hírre, hogy Lora összeállt Milejevvel, s otthagyta Fertinghofot. - S az még mindig olyan ostoba és elégedett? Hát Buzulukov, vele mi van?

- Buzulukovval is volt egy história, de nagyszerű! - kiáltott föl Petrickij. - Az ő szenvedélye, tudod, a bálok, egyetlen udvari bált el nem enged. A nagybálra az új csákóban ment el. Láttad már az új csákót? Nagyon szép, könnyű... Csak az ára... De hallgasd meg.

[26] Utalás Walter Scott *Ivanhoe* című regényének romantikus hősnőjére.

- Hallgatom - dörgölte meg magát Vronszkij bolyhos törülközőjével.

- Arra megy egy nagyhercegnő valami követtel, s vesztére épp az új csákóról beszélgetnek. A nagyhercegnő meg akarja neki az új csákót mutatni. A mi galambunk, látják, ott áll. (Petrickij meg is mutatta, hogy állt ott Buzulukov az új csákóban.) A nagyhercegnő megkéri, adja oda neki a csákóját - nem adja. Mi ez? Hunyorgatnak, integetnek neki, fenyegetik. Add már! Nem adja. Mint aki megfagyott. Elképzelheted. Erre az a hogy is hívják csak, el akarja venni a csákóját. Még most sem adja! Az lerántja, s odanyújtja a hercegnőnek. „Itt van az új csákó" - mondja a nagyhercegnő. Megfordítja a csákót, s abból, el tudod képzelni - puff -, körte, cukrok, vagy két fontra való cukor potyog ki... Még föl is szedte a jámbor.

Vronszkij majd megszakadt a nevetéstől. Jóval utána, rég másról beszéltek már, ahogy a csákóra gondolt, egyszer csak kitört belőle erőteljes, sűrű fogait kivillantó, egészséges kacagása.

Miután minden újságot megtudott, Vronszkij inasa segítségével díszbe öltözött, s ment jelentkezni. Jelentkezés után az volt a szándéka, elmegy a bátyjához és Betsyhez, s még néhány vizitet tesz; azt a társaságot kezdi látogatni, amelyben Kareninával találkozhat. Mint Pétervárott általában, azzal ment el hazulról, hogy késő éjszakáig nem kerül haza.

MÁSODIK RÉSZ

1

A tél végén Scserbackijéknál konzíliumot tartottak; ennek kellett eldöntenie, milyen is hát Kitty egészségi állapota; mit kell tenni, hogy apadó erőit visszanyerje. Beteg volt, s ahogy a tavasz közeledett, állapota még romlott. A háziorvos csukamájolajat rendelt, azután vasat, azután meg lápiszt, de minthogy sem ez, sem az, sem a harmadik nem használt, az orvos pedig azt tanácsolta, hogy mihelyt tavaszodik, külföldre utazzanak, elhívtak még egy nagynevű orvost is. A nagynevű orvos, egy még nem öreg és igen szép férfi, mindenáron meg akarta vizsgálni a beteget. A szűzi szemérem, ahogy azt szemmel látható gyönyörűséggel hangoztatta, szerinte csak a barbárság maradványa, s egyáltalán nincs abban semmi, ha egy férfi egy meztelen leánykát megtapogat. Ő ezt természetesnek tartotta, hisz mindennap megtette, s közben, ő legalább úgy látta, semmi rosszat nem érzett s nem gondolt. A lányka szégyenlősségét épp ezért nemcsak hogy a barbár kor maradványának, de a maga sérelmének is tekintette.

Mit volt mit tenni, bele kellett nyugodni, mert bár minden orvos egy iskolában, ugyanazokból a könyvekből tanult, ugyanazt a tudományt tudta, egyesek pedig még azt is mondták, hogy ez a nagynevű orvos rossz orvos, a hercegnő házában s környezetében, ki tudja, miért, az volt a nézet, hogy csak ez a nagynevű doktor tud valami különöset, s Kittyt egyedül ő mentheti meg. Miután a szégyentől fejvesztett, elkábult beteget megvizsgálta s megkopogtatta, a nagynevű orvos gondos kézmosás után ott állt a fogadószobában, s a herceggel beszélgetett. A herceg a homlokát ráncolta, köhécselt, úgy hallgatta. Mint sokat megélt, nem buta s nem beteg ember, nem hitt az orvostudományban, lelke mélyén az egész komédiáért haragudott, annál inkább, mert alighanem ő volt az egyetlen, aki Kitty betegségének az okát tökéletesen ismerte. „Üres csaholás” - gondolta, míg a lánya betegségének a tüneteiről szóló fecsegést hallgatta, a vadászszótárnak ezt a terminusát alkalmazta gondolatban a nagynevű orvos szavaira. A doktor közben alig tudta türtőztetni magát, hogy megvetését az öreg uracs iránt ki ne mutassa, s csak nagy fáradsággal szállt le alacsony értelmi színvonalára. Az öreggel, látta, hasztalan beszél; e ház feje az anya. Ő elé szándékozott hát gyöngyeit szórni. A hercegnő ebben a pillanatban lépett be a háziorvossal a fogadószobába. A herceg kiment, igyekezett észre nem vétetni, milyen nevetségesnek találja az egész komédiát. A hercegnő zavarban volt, s nem tudta, mihez fogjon. Bűnösnek érezte magát Kittyvel szemben.

- Nos, doktor - szólt -, döntsön a sorsunkról. Mondjon el mindent. - „Van-e remény?” - akarta kérdezni, de az ajka megremegett, nem tudta kimondani. - Nos, doktor?

- Rögtön, hercegnő, csak megbeszélem a kollégával; utána lesz szerencsém a véleményemet előadni.

- Hagyjuk tán magukra?

- Ahogy parancsolja.

A hercegnő felsóhajtott és kiment.

Amikor a doktorok magukra maradtak, a háziorvos nagy félénken elő próbálta adni a véleményét; vagyis hogy tuberkulotikus folyamat kezdődik, de... és így tovább. A nagynevű orvos hallgatta; a beszéd derekán hatalmas aranyórájára nézett.

- Így van - mondta -, de...

A háziorvos a szó közepén tiszteletteljesen elhallgatott.

- Amint tudni tetszik, a tuberkulotikus folyamat kezdetét nem lehet megállapítani; a kavernák megjelenéséig nincs határozott tünet. Gyanakodnunk azonban lehet. Útmutató: a rossz táplálkozás, az ideges ingerlékenység és a többi. A kérdés ez tehát: tuberkulotikus folyamat gyanújával mit kell a táplálkozás fenntartására tenni?

- De amint tudni méltóztatik, az ilyen esetek mögött erkölcsi és lelki okok is szoktak lappangani - kockáztatott meg a háziorvos finom mosollyal egy közbevetést.

- Ez magától értetődik - felelte a nagynevű orvos, és megint az órájára nézett. - Bocsánat, helyreállították már a Jauza-hidat, vagy még mindig körül kell mennem? - kérdezte. - Á, kijavították! No, akkor húsz perc alatt odaérek. Amint mondtuk, a feladat ez: fönntartani a táplálkozást, megnyugtatni az idegeket. Egyik összefügg a másikkal; a kör mindkét oldalán be kell avatkoznunk.

- És a külföldi utazás? - kérdezte a háziorvos.

- Ellensége vagyok a külföldi utaknak. Méltóztassék meggondolni: ha tuberkulotikus folyamat kezdődik, amit nem tudhatunk, a külföldi út úgysem használ. Olyan beavatkozásra van szükség, amely a táplálkozást elősegíti, és nem ártalmas. - S a nagynevű orvos kifejtette tervét, hogy sodeni vízzel kellene a beteget gyógykezelni. Ennek az előírásnak a fő értelme nyilván az volt, hogy ártani nem árthat.

A háziorvos figyelmesen, tisztelettel hallgatta végig.

- A külföldi utazás mellett az életmód változását hoznám föl, hogy eltávolítsa a beteget az emlékekkel terhes életkörülmények közül. Azonkívül - mondta - az anyjának is kedve van hozzá.

- Vagy úgy! Ebben az esetben ám utazzanak; csak tönkre ne tegyék azok a német sarlatánok... Engedelmeskedniük kell... De hát csak menjenek.

Megint az órájára nézett.

- Mennem kell - s az ajtó felé indult.

A nagynevű orvos kijelentette a hercegnőnek (mert ezt diktálta a jó ízlés), hogy a beteget még egyszer látnia kell.

- Hogyan? Még egyszer megvizsgálni? - kiáltott föl rémülten az anya.

- Dehogyis, hercegnő. Csupán néhány kérdést tennék fel.

- Legyen szerencsénk.

S az anya az orvos kíséretében a szalonba ment, Kittyhez. Kitty soványan és kipirultan állt a szoba közepén; a kiállt szégyen nyomaként különös fény volt a szemében. Amikor a doktor belépett, fülig pirult, s a szeme könnyel lett teli. Az egész betegsége és a gyógyítás is ostoba, sőt nevetséges dolognak tűnt föl. A gyógykezelést éppoly nevetségesnek tartotta, mint egy eltört váza darabjainak az összerakosgatását. Neki a szíve tört össze. Mit akarnak gyógyítani rajta a piruláikkal és poraikkal? De nem bánthatta meg az anyját, annál kevésbé, mert az amúgy is magát okolta.

- Üljön le, kérem, hercegnő - mondta a nagynevű orvos.

Mosolyogva szembeült Kittyvel, megfogta a pulzusát, s újabb unalmas kérdéseket adott föl. Kitty felelgetett, de egyszer csak megharagudott s fölállt.

- Bocsásson meg, doktor, de ennek igazán nincs semmi értelme. Harmadszor kérdezi ugyanazt.

A nagynevű orvos nem sértődött meg.

- Beteges ingerlékenység - mondta a hercegnőnek, amikor Kitty kiment. - Különben kész is vagyok.

S a doktor a hercegnő mint kivételesen okos asszony előtt a hercegkisasszony állapotát tudományosan is meghatározta, s befejezésül utasítást adott, miképp igya a gyógyvizet, amelyre nem is volt szüksége. Arra a kérdésre, elmenjenek-e külföldre, az orvos komolyan töprengeni kezdett, mintha valóban nehéz kérdést kellene eldöntenie. A döntés végül is így szólt: utazzanak, de ne higgyenek a sarlatánoknak, s forduljanak mindenben őhozzá.

Amikor az orvos elment, mintha valami vidám dolog történt volna. Az anya, ahogy a lányához visszatért, földerült, s Kitty is úgy tett, mintha fölvidult volna. Mostanában gyakran kellett alakoskodnia - majdnemhogy mindig.

- Én igazán egészséges vagyok, *maman*. De ha utazni akar, menjünk - mondta, s mintha érdekelné az előtte álló út, az utazás előkészületeiről kezdett beszélni.

2

A doktor után nem sokkal megérkezett Dolly. A konzíliumnak, tudta, ezen a napon kell lennie, s noha nemrég kelt föl a gyermekágyból (a tél végén lánykája született), s neki magának is elég gondja-baja volt, otthagyta a csecsemőt és a beteg kislányát, s eljött, hogy Kitty sorsáról, amelynek most kellett eldőlnie, halljon valamit.

- No, mi az újság? - kérdezte, ahogy kalapját le sem téve a szalonba lépett. - Mindnyájan jókedvűek vagytok. Minden rendben, ugye?

Megpróbálták elmesélni, mit mondott a doktor, de kiderült, hogy bár a doktor igen összefüggően és sokáig beszélt, azt, amit mondott, sehogy sem lehetett továbbadni. A legérdekesebb az volt, hogy a külföldi út mellett döntöttek.

Dolly önkéntelenül fölsóhajtott. A legjobb barátnője, a húga elutazik. Pedig az ő élete nem volt vidám. Viszonya Sztyepan Arkagyiccsal a kibékülés után megalázóvá vált. A forrasztás, Anna munkája, nem bizonyult tartósnak; a családi egyetértés ugyanazon a ponton tört el. Nem volt különösebb baj, de Sztyepan Arkagyics szinte sohasem volt otthon, pénz szinte sohasem volt, a hűtlenség gyanúja állandóan gyötörte Dollyt, csakhogy most már elűzte, félt a féltékenység már megismert szenvedésétől. Az első roham, ahogy egyszer már átélte, nem ismétlődhetett meg; a hűtlenség felfedezése sem hatott volna rá úgy, mint első ízben. Az efféle fölfedezés már csak megszokott családi életét forgatta volna föl; hagyta hát, hogy csalják, megvetve az urát s magát még jobban ezért a gyöngeségért. A nagy család gondja is szakadatlanul gyötörte, majd a kisbaba táplálásával volt baj, majd a dada ment el, vagy mint most, az egyik gyerek betegedett meg.

- Hát a tieid? - kérdezte az anyja.

- Ó, *maman*, baj, épp elég bajotok van magatoknak is. Lily megbetegedett; félek, skarlát. Eljöttem, hogy hírt halljak; de ha Isten ments, csakugyan skarlát, nem mozdulhatok ki otthonról.

Az orvos távozása után az öreg herceg is kijött a szobájából. Odatartotta Dollynak az arcát, elbeszélgetett vele, aztán a feleségéhez fordult:

- Nos, mit határoztatok, utaztok? Hát velem mit kezdtek?

- Azt hiszem, jobb, ha te maradsz, Alekszandr - mondta a felesége.

- Ahogy tetszik.

- De *maman*, miért ne jöhetne papa is velünk? - kérdezte Kitty. - Vidámabban lennénk.

Az öreg herceg felállt, s megcirógatta Kitty haját. A lánya fölemelte az arcát, erőltetett mosollyal nézett az apjára. Kitty mindig úgy érezte, hogy az apja mindenkinél jobban megérti a családban, habár az apja keveset beszélt róla. Mint legkisebb, ő volt a kedvence, s a szeretete, úgy érezte, éleslátóvá tette. Ahogy tekintete merőn rászegezett, jóságos, kék szemével találkozott, úgy rémlett, az apja átlát rajta; látja mindazt a bajt, ami benne kavarog. Pirulva hajolt hozzá, a csókját várta; de az apja csak a haját simogatta meg.

- Ezek az ostoba *chignon*-ok![27] - mondta. - Oda sem férhetsz az igazi lányodhoz, egy elpatkolt nő haját simogatod. No, Dolinyka - fordult az idősebb lányához -, a te piperkőcöd mit csinál?

- Megvan, papa - felelte Dolly, elértve, hogy az uráról van szó. - Folyton jár-kel, szinte nem is látom. - Nem állhatta meg, hogy gúnyos mosollyal ennyit hozzá ne tegyen.

- Nem utazott le még falura az erdejét eladni?

- Nem, egyre készülődik csak.

- No lám - mondta a herceg. - Akkor hát én is készülődjek? Ahogy parancsoljátok - fordult a feleségéhez, leülve. - Hallgass csak ide, Kátya - tette hozzá, a legkisebb lányához fordulva: - Egy szép napon, amikor fölébredsz, mondd ezt magadnak: hisz én egészséges és jókedvű vagyok; újra sétálgathatok a friss, kora reggeli fagyban a papával. No?

Amit az apja mondott, látszólag nagyon egyszerű volt, Kitty azonban zavarba jött tőle, s mint a tetten ért bűnös, elvesztette a fejét. „Igen, ő mindent tud, mindent ért, s ezzel csak azt adja tudtomra, hogy ha szégyenletes is, el kell a szégyent is viselnünk.” Képtelen volt összeszedni magát, hogy feleljen valamit. Belekezdett, de elsírta magát, és kiszaladt.

- Tessék, a te tréfáid - esett a hercegnő az urának. - Te mindig... - kezdte a korholást.

A herceg elég soká némán hallgatta a hercegnő szemrehányását, az arca azonban mindjobban elborult.

- Olyan szánni való szegényke, olyan szánni való, te meg nem érzed, hogy minden célzás fáj neki, arra, ami az oka volt. Ekkorát csalódni az emberekben! - mondta a hercegnő, s hangja változásából Dolly és a herceg is elértette, hogy Vronszkijról beszél. - Nem is értem, hogy nincs törvény az ilyen undok, nemtelen emberek ellen.

- Csak ezt ne hallanám! - mondta a herceg, a karosszékéből fölállva, komoran. Úgy tett, mint aki menni készül, de az ajtóban megállt. - Törvény, anya, az van, s ha már egyszer rákényszerítesz, hát megmondom neked, mindebben ki a bűnös: te és te, egyedül te. Törvény az ilyen uracsok ellen mindig volt és lesz. Ne volna csak az, aminek nem kellett volna lennie - öreg

[27] Hajfonat hamis hajból. (francia)

vagyok, hát én állítanám azt a ficsúrt a pisztolyom elé. Most persze gyógyítgatjátok, és ideszabadítjátok ezeket a sarlatánokat.

A hercegnek, úgy látszik, még sok mondanivalója volt; a hercegnő azonban alig hallotta meg ezt a hangot; ahogy komoly kérdéseknél lenni szokott, rögtön békülékeny és bűnbánó lett.

- Alexandre, Alexandre - suttogta odahúzódva, és elsírta magát.

Ahogy felsírt, a herceg elhallgatott.

- No, hagyjuk, hagyjuk! - lépett hozzá. - Nehéz neked is, tudom. Mit tegyünk? Nem olyan nagy a baj. Az Isten irgalmas... adj hálát... - mondta, s már maga sem tudta, mit mond. Visszaadta a hercegnő nedves csókjait, amelyeket ott érzett a kezén, s kiment a szobából.

Anyai, családias ösztönével Dolly tüstént meglátta, már amikor a könnyező Kitty a szobából kiment, hogy itt asszonyi munkára van szükség, s föl is készült rá. Levetette a kalapját, s lelke ruhaujjait föltűrve, készült a beavatkozásra. Amikor az anyja az apjának esett, megpróbálta, amennyire a leányi tisztelet engedte, csillapítani. A herceg kitörése alatt hallgatott; az anyjáért szégyent, az apja iránt, gyorsan visszatérő jósága miatt, gyöngédséget érzett; hanem amikor az apja kiment, a fődologra szedte össze magát, arra, amire szükség volt: bemenni Kittyhez s megnyugtatni.

- Már rég akartam mondani, *maman*; tudja-e, hogy Levin, amikor utolszor volt itt, meg akarta Kittyt kérni? Sztyivának beszélt róla.

- No és? Nem értem.

- Lehetséges, hogy Kitty kikosarazta? Nem mondta?

- Nem, semmit sem mondott, sem róla, sem amarról. Túl büszke. De én tudom, hogy minden azért van.

- De tessék elképzelni, ha csakugyan kikosarazta! Pedig ha a másik nincs, nem ad kosarat, tudom. Az meg ilyen szörnyű mód rászedte!

A hercegnőnek rettenetes volt elgondolnia, mekkorát vétett a lányával szemben, ezért hát megharagudott.

- Eh, én már semmit sem értek az egészből. Manapság mindenki a maga esze szerint akar élni. Az anyjuknak nem mondanak semmit, aztán itt van.

- *Maman*, én bemegyek hozzá.

- Menj. Megtiltottam tán? - mondta az anyja.

3

Ahogy a Kitty csinos, rózsás, *vieux saxe*[28] babákkal díszített szobácskájába lépett, amely éppen olyan fiatalos, rózsás és vidám volt, amilyen még csak két hónappal ezelőtt Kitty is, Dollynak az jutott eszébe, hogyan rendezték be együtt a múlt évben ezt a szobácskát, milyen jókedvűen, milyen szeretettel. Elhűlt a szíve, amikor Kittyt az ajtó melletti alacsony széken, a szőnyeg sarkára meresztett, mozdulatlan szemmel megpillantotta. Kitty a nővérére nézett, s arcának hideg, kissé komor kifejezése nem változott meg.

[28] Régi szász porcelán. (francia)

- Én most elmegyek, és sokáig nem jöhetek el, és te sem jöhetsz hozzám - ült le Darja Alekszandrovna a húga mellé. - De szeretnék beszélni veled.

- Miről? - kérdezte gyorsan Kitty, s ijedten kapta föl a fejét.

- Mi másról, mint a bánatodról?

- Nincs bánatom.

- Ugyan, Kitty! Azt hiszed, nem tudom? Mindent tudok, s az egész dolog, hidd el, olyan jelentéktelen. Mindnyájan átestünk rajta.

Kitty hallgatott, az arca szigorú volt.

- Nem érdemli meg, hogy szenvedj miatta - folytatta Darja Alekszandrovna, egyenest a tárgyra térve.

- Igen, mert megvetett - mondta reszkető hangon Kitty. - Ne beszélj! Kérlek, ne beszélj erről!

- De ki mondta ezt neked? Senki. Meg vagyok győződve, hogy szerelmes volt beléd, s ma is az, de...

- Mindennél szörnyűbbek ezek a részvétnyilvánítások! - kiáltott föl Kitty haragra lobbanva. Megfordult a széken, elpirult, az ujjai gyorsan jártak; hol ezzel, hol azzal a kezével szorongatta az öve csatját. Dolly ismerte már a húga szokását, ha megharagudott, így babrált mindig az ujjaival. A harag percében, tudta, képes volt megfeledkezni magáról, és sok fölösleges és bántó dolgot összehadart. Le akarta hát csillapítani, de késő volt már.

- Mit akarsz velem éreztetni, mit? - mondta Kitty sebesen. - Azt, hogy szerelmes voltam egy emberbe, aki nem akart tudni rólam, s hogy belehalok a szerelembe? S ezt a néném mondja, aki azt hiszi, hogy... hogy... részvéttel van irántam. Nem kérek ebből a részvétből és ebből a tettetésből.

- Kitty, nem vagy igazságos.

- Mit kínzol?

- Épp ellenkezőleg... Látom, hogy el vagy keseredve.

De Kitty hevességében nem hallgatott már rá.

- Nincs miért bánkódnom vagy vigasztalódnom. Elég büszke vagyok, s nem engedem meg magamnak, hogy olyan embert szeressek, aki nem szeret engem.

- De hát... nem is azt mondom. Csak azt kérdem, de az igazat mondd - szólt Darja Alekszandrovna a kezét megfogva -, Levin beszélt veled?

Levin nevének az említése mintha végső önuralmától is megfosztotta volna Kittyt. Fölugrott a székről, földhöz vágta a csatot, és hevesen hadonászott.

- Mi köze ehhez Levinnek? - mondta. - Nem értem, miért kell így kínoznod. Megmondtam s még egyszer mondom, hogy büszke vagyok, és soha, de *soha* meg nem teszem, amit te: hogy visszatérjek egy emberhez, aki megcsalt, aki más nőt szeret. Én ezt nem értem, nem értem. Te képes vagy rá, én nem.

Ahogy ezeket a szavakat kimondta, a nénjére nézett. Látva, hogy Dolly hallgat s szomorúan csüggeszti le a fejét, Kitty ahelyett, hogy mint szándéka volt, kiment volna a szobából, leült az ajtó mellé, zsebkendőjébe temette az arcát, s lehorgasztotta a fejét.

A hallgatás vagy két percig tarthatott. Dolly magára gondolt. Megaláztatása, melyet állandóan érzett, most, hogy a húga hányta a szemére, különös fájdalommal támadt föl benne. Nem várt

ilyen kegyetlenséget tőle, s megharagudott. De hirtelen ruhasuhogást hallott, ugyanakkor türtőztetett és ki-kitörő zokogást, s alulról két kar ölelte át a nyakát. Kitty térdelt előtte.

- Dolinyka, én olyan, olyan boldogtalan vagyok - suttogta bűnbánóan.

S kedves, könnyborította arcát Darja Alekszandrovna ruhaaljába rejtette.

Mintha a könny lett volna a nélkülözhetetlen kenőcs, ami nélkül a két testvér közt a kölcsönös eszmecsere gépezete meg nem indulhatott - a sírás után a testvérek nem arról beszéltek, ami foglalkoztatta őket; de ha másról beszéltek is, megértették egymást. Kitty belátta, hogy a férje hűtlenségéről s a maga megaláztatásáról haragjában mondott szavak szíve mélyéig bántották szegény nénjét, de megbocsátott neki. Másrészről Dolly is megtudta, amit tudni akart; meggyőződött, hogy gyanúja helyes volt; Kitty gyógyíthatatlan bánata épp az, hogy Levin megkérte, ő visszautasította, Vronszkij pedig megcsalta, s hogy most már kész volna szeretni Levint, Vronszkijt meg gyűlölni. Kitty egy szót sem szólt erről, csak a lelkiállapotáról beszélt.

- Énnekem nincs semmiféle bánatom - mondta megnyugodva -, de meg tudod-e ezt érteni: minden olyan undok, ellenszenves és durva a szememben, elsősorban én magam. Nincs fogalmad, milyen undok gondolataim támadnak mindenről.

- Ugyan, milyen undok gondolataid lehetnek neked? - kérdezte Dolly elmosolyodva.

- A legeslegundokabbak, legdurvábbak: el sem mondhatom neked. Ez nem bánat vagy epekedés; sokkal rosszabb. Mintha mindaz, ami jó volt bennem, elrejtőzött volna, s csak a legundokabb maradna meg. Hogy mondjam el? - folytatta, látva nénje szemében a meghökkenést. - Papa éppen az imént beszélni kezd hozzám... s nekem úgy rémlik, arra gondol, hogy férjhez kéne mennem. Mama bálba visz, énnekem úgy rémlik, csak azért visz, hogy minél előbb férjhez adjon, s megszabaduljon tőlem. Tudom, hogy nem igaz, de nem tudom ezeket a gondolatokat elkergetni. Az úgynevezett kérőket látni sem bírom. Mintha mértéket vennének rólam. Báli ruhában menni valahová régebben egyszerűen öröm volt számomra; élveztem magam ilyenkor, s most szégyellem, kényelmetlenül érzem magamat. Mit mondjak? Az orvos... Még... - Kitty elakadt. Azt akarta mondani, hogy amióta ez a változás végbement benne, Sztyepan Arkagyics is kiállhatatlanul kellemetlen neki; nem tud ránézni anélkül, hogy a legdurvább és legidétlenebb dolgokat ne gondolná.

- Igen, minden a legdurvább, legundokabb színben van előttem - folytatta. - Ez a betegségem. Lehet, hogy elmúlik.

- Ne gondolj rá.

- Nem tudok. Csak a gyerekek közt jó és nálad.

- Kár, hogy nálam most nem lehetsz.

- De, odamegyek. Volt vörhenyem, megkérem *maman*-t.

Kitty kitartott a szándéka mellett, átköltözött a nénjéhez, s az egész vörheny alatt, mely valóban kitört, a gyerekeket ápolta. A két testvér mind a hat gyereket szerencsésen áthúzta a betegségeken. Kitty egészségi állapota azonban nem javult, és Scserbackijék a nagyböjtben külföldre utaztak.

4

Pétervári magasabb társaság tulajdonképp egy van; abban mindenki ismeri egymást, járnak egymáshoz. De ennek a nagy körnek megvannak az alcsoportjai. Anna Arkagyevna Karenináinak három különböző csoportban voltak barátai és szoros kapcsolatai. Az egyik férje hivatalos, szolgálati köre volt: ez hivataltársaiból és alárendeltjeiből állt, társadalmi tekintetben a legkülönfélébb s legszeszélyesebb módon összefűzött és elválasztott emberekből. Anna most már csak nehezen tudott arra a csaknem áhítatos tiszteletre visszaemlékezni, amellyel kezdetben ezek iránt az emberek iránt viseltetett. Most már mindnyájukat ismerte, ahogy csak egy vidéki városban ismerik egymást; tudta, kinek mi a szokása, gyengéje; kit hol szorít a cipő, ki milyen viszonyban van a központtal és a többiekkel, ki miért, kivel és miben ért vagy nem ért egyet. Ez a kör azonban férfias, politikai érdeklődésével Ligyija Ivanovna grófnő sugalmazása ellenére sem tudta soha érdekelni, s kerülte is.

A másik, Annához közel álló kör az volt, amelyen át Alekszej Alekszandrovics karriert csinált. Ennek a körnek Ligyija Ivanovna grófnő volt a központja. Ez az öreg, csúnya, erényes és istenfélő nők s az okos, tanult, becsvágyó férfiak csoportja volt. A társasághoz tartozó okos emberek egyike a „pétervári társaság lelkiismereté”-nek nevezte el. Alekszej Alekszandrovics nagyon sokra tartotta ezt a kört, s Anna, aki annyira értett hozzá, hogy mindenkivel összeszokjék, pétervári élete első idejében ebben a körben is talált barátokat. Amióta Moszkvából visszatért, ezt a kört elviselhetetlennek találta. Úgy rémlett, hogy ő meg azok is, mind csak képmutatóskodnak, s úgy unta s olyan kényelmetlenül érezte magát ebben a társaságban, hogy Ligyija Ivanovna grófnőhöz is a lehető legritkábban járt el.

A harmadik kör végül, amelyben összeköttetései voltak, a tulajdonképpeni nagyvilág, a bálok, ebédek, ragyogó toalettek világa, az, amely egyik kezével az udvarba kapaszkodik, nehogy a félvilágba csússzék, melyről e kör tagjai azt hitték, megvetik, holott ízlésük nemcsak hogy hasonló volt, de egy és ugyanaz. Ezzel a körrel Betsy Tverszkaja hercegnőn át tartották a kapcsolatot, aki unokatestvérének volt a felesége, évi százhúszezer rubel jövedelme volt, s Annát attól fogva, hogy a társaságban feltűnt, rendkívül megszerette, udvarolt neki, a körébe vonta, Ligyija Ivanovna grófnő körét pedig kinevette.

- Ha öreg és csúnya leszek, én is úgy fogok viselkedni - mondta Betsy -, de magának, fiatal, csinos asszonynak korai még szegényházba vonulni.

Anna az első időben, amennyire csak tehette, elkerülte Tverszkaja hercegnő világát; tehetségén felüli költekezést is követelt, de meg az első kört többre becsülte; moszkvai útja után azonban fordulat következett be. Erkölcsös barátait kerülte, s a nagyvilágba járt. Itt találkozott Vronszkijjal, s találkozásaik nyugtalanító örömet szereztek neki. Különösen gyakran találkozott vele Betsynél, aki született Vronszkaja volt, Vronszkij unokatestvére. Vronszkij ott volt mindenütt, ahol Annával találkozhatott, s beszélt neki, amikor csak módja volt rá, a szerelméről. Anna nem biztatta erre, de valahányszor együtt volt vele, lelkében ugyanaz az elevenség gyúlt fel, mint aznap, a vonatban, amikor váratlanul megpillantotta, s maga is érezte, hogy ha látja, szemében öröm ragyog föl, ajka mosolyra húzódik, s öröme kitörését nem tudja elnyomni.

Az első időben Anna őszintén hitte, hogy neheztel rá, amiért üldözni meri; de nemsokára az után, hogy Moszkvából visszatért, egy estélyre volt híva, ahol azt hitte, Vronszkij is ott lesz, és nem volt ott, s ő a rácsapó szomorúságból világosan megértette, hogy csalja magát; ez az üldözés nemcsak nem kellemetlen neki, de életének ez minden értelme.

A híres énekesnő másodszor lépett föl, s az egész előkelő világ ott volt a színházban. Ahogy első sorbeli székéből az unokanővérét meglátta, Vronszkij a szünetet be sem várva, fölment hozzá a páholyba.

- Miért nem jött el ebédre? - mondta neki a hercegnő. - Bámulom a szerelmeseknek ezt az éleslátását - tette hozzá mosolyogva, úgy, hogy csak Vronszkij hallhatta: - Nem volt ott. De jöjjön el opera után.

Vronszkij kérdően nézett rá. Betsy lehajtotta a fejét. Vronszkij egy mosollyal mondott neki köszönetet, s melléje ült.

- Hogy emlékszem a gúnyolódásaira! - folytatta Betsy hercegnő, aki különös gyönyörűséggel követte ennek a szenvedélynek a fejlődését. - Hova lett mindez? Meg van fogva, kedvesem.

- Nem is kívánok mást, mint hogy meg legyek fogva - felelte Vronszkij nyugodt, jóindulatú mosolyával. - Ha panaszkodom, hát csak arra, hogy őszintén szólva nagyon kevéssé vagyok megfogva. Kezdem elveszteni a reményemet.

- Milyen reménye lehet egyáltalán? - kérdezte Betsy, a barátnőjéért megbántódva. - *Entendons nous*[29] - de a szemébe szökő tűz azt mutatta, nagyon is jól tudja, éppúgy, mint Vronszkij, milyen reménye lehet.

- Semmiféle - nevetett Vronszkij, sűrű fogait villantva. - Szabad? - tette hozzá, s Betsy kezéből a látcsövet kivéve, meztelen válla fölött a szemben levő páholysort kezdte nézegetni. - Attól tartok, nevetségessé válok.

Nagyon jól tudta, hogy Betsy és a többi társaságbeli ember szemében nem kell félnie, nem válhat nevetségessé. Nevetségessé ezeknek az embereknek a szemében, nagyon jól tudta, csak akkor válhat, ha lányba vagy szabad asszonyba lesz reménytelenül szerelmes. Aki férjes asszonyhoz szegődik, s az életét teszi rá, hogy törik-szakad, házasságtörésre csábítsa, annak a szerepében van valami szép, fenséges, és nem is lehet soha nevetséges; az ő bajusza alatt is büszke, vidám mosoly játszott hát, ahogy a távcsövet leeresztve a hercegnőre nézett.

- De hát miért nem jött el az ebédre? - kérdezte a hercegnő, s gyönyörködve nézett végig a férfin.

- Ezt el kell mondanom. El voltam foglalva. Hogy mivel? Százat, ezret egy ellen, nem találja el. Egy férjet békítgettem a felesége megsértőjével. De komolyan!

- No és kibékítette?

- Majdnem.

- Ezt muszáj elmesélnie - mondta Betsy fölállva. - Jöjjön föl a következő felvonásközben.

- Lehetetlen. A Francia Színházba megyek.

- Nilsson kedvéért? - kérdezte elszörnyedve Betsy, aki a világ minden kincséért sem tett volna különbséget Nilsson s egy kóristalány közt.

- Mit tegyek? Ott van találkám; még mindig ebben a békéltetési ügyben.

- Boldogok a békéltetők, mert ők üdvözülnek - mondta Betsy, emlékezve, hogy valami hasonlót hallott valakitől. - No, akkor üljön le hát, s mondja el, mi az.

S visszaült a helyére.

[29] Értsük meg egymást. (francia)

5

- Egy kicsit illetlen, de olyan bájos, hogy nagyon nagy kedvem van elmondani - szólt Vronszkij, nevető szemmel pillantva rá. - Nem mondok neveket.

- De én majd kitalálom; annál érdekesebb.

- Hallgassa hát: két vidám fiatalember megy az utcán.

- Ezredének a tisztjei, természetesen.

- Nem mondom, hogy tisztek; egyszerűen két jól bereggelizett fiatalember.

- Fordítsuk le így: becsípett.

- Lehet. Ebédre mennek az egyik cimborájukhoz, a legvidámabb lelkiállapotban. Egyszer csak azt látják, hogy egy csinos kis asszonyka kerüli el őket bérkocsin; visszanéz, őnekik legalább úgy tetszik, int s rájuk nevet. Ők persze utána. Lélekszakadva rohannak. Nagy csodálkozásukra a szépség ott áll meg, annak a háznak a bejáratánál, amelybe ők is igyekeznek. A szépség fölfut a legfelső emeletre. A rövid fátyol alatt csak ajka pirosságát látják, s ahogy a szoknyáját megemeli, a gyönyörű pici lábát.

- Annyi érzéssel meséli, mintha maga lett volna az egyik.

- Mit is mondott az imént? Nos, a fiatalemberek fölmennek a cimborájukhoz, aki búcsúebédre hívta őket. Ott iszogatnak egy kicsit, többet is talán a kelleténél; ahogy az már búcsúebédeken szokás. Ebédnél kérdezősködni kezdenek, ki lakik fölöttük a házban. Senki sem tudja. A gazda inasa arra a kérdésre, laknak-e odafenn mamzelek, azt feleli, nem is egy. Ebéd után a fiatalemberek a házigazda dolgozószobájába mennek, levelet írnak az ismeretlennek. Szenvedélyes levelet, vallomást; a levelet maguk viszik föl, hogy ami a levélben nem volna egészen világos, elmagyarázzák.

- Mit mesél nekem ilyen undokságokat? Nos?

- Csöngetnek. Kijön a szobalány, átadják neki a levelet; annyira szerelmesek, erősködnek, mindketten, hogy itt halnak meg tüstént az ajtóban. Az elképedt szobalány tárgyalásba ereszkedik velük. Egyszer csak megjelenik egy úr, kolbászforma pofaszakállal, vörös, mint a rák, s kijelenti, hogy a feleségén kívül nem lakik senki a házban, s kikergeti őket.

- Honnan tudja, hogy a pofaszakálla, amint mondja, kolbászforma?

- Csak hallgassa meg. Most voltam békíteni őket.

- No és?

- Ez a legérdekesebb. Kiderül, hogy boldog párral van dolgunk, címzetes tanácsos és címzetes tanácsosné. A címzetes tanácsos panaszt emel, s én békéltető leszek, de még milyen! Biztosíthatom, Talleyrand hozzám képest egy senki.

- Mi volt a bonyodalom?

- Hallgassa csak meg. Mi bocsánatot kérünk, ahogy illik: „Kétségbe vagyunk esve, elnézést kérünk a szerencsétlen félreértés miatt.” A címzetes tanácsos a kolbászforma pofaszakállával felenged, de ő is kifejezést akar adni az érzelmeinek, s ahányszor csak rákezd, nekitüzesedik, gorombaságokat kezd mondani, s nekem egész diplomáciai képességemet mozgósítanom kell. „Egyetértek önnel, hogy eljárásuk nem volt szép, de vegye figyelembe, kérem, a félreértést és ifjúságukat. A fiatalemberek épp akkor reggeliztek. Megért engem? Teljes lelkükből megbánták, és bocsánatot kérnek bűnükért.” A címzetes tanácsos megint puhul: „Én egyetértek

önnel, gróf, s kész vagyok megbocsátani, de belátja, hogy a feleségem, az én feleségem, egy tisztességes asszony, nem tudom, miféle fickók üldözésének, durvaságának és arcátlanságának volt kitéve. A gazfic..." A fickók persze ott vannak - érti -, s nekem ki kell békítenem őket. Megint mozgásba hozom diplomáciai tehetségemet, s amikor az egész ügy megint lezáródna, az én címzetes tanácsosom megint dühbe jön, kivörösödik, két kolbász-szakálla föláll, s én megint nyakig vagyok a diplomáciai finomságokban.

- Ah, ezt el kell mondanom magának is - fordult Betsy mosolyogva a páholyba lépő hölgyhöz. - Úgy megnevettetett.

- Nos, *bonne chance*[30] - tette hozzá, a legyező tartásában szabadon maradt ujját Vronszkijnak nyújtva s fölcsúszott vállpántját egy vállrándítással lerázva, hogy amikor a gázlángok s a rászegezett szemek elé kerül, ahogy illik, teljesen meztelen legyen.

Vronszkij elment a Francia Színházba, ahol valóban találkoznia kellett az ezredparancsnokával, aki a színház egyetlen előadását sem engedte el, hogy a békéltetésről, amely már harmadnapja foglalkoztatta s szórakoztatta, beszámoljon neki. A dologba Petrickij volt belekeverve, akit szeretett, s egy másik derék, nemrég odakerült pompás fiú s kitűnő barát, a fiatal Kedrov herceg. De legfőképpen az ezred érdekei.

Mind a ketten Vronszkij századában szolgáltak. Az ezredest fölkereste egy tisztviselő, Venden címzetes tanácsos, s panaszt emelt a tisztek ellen, akik megsértették a feleségét. Ahogy Venden elbeszélte, fiatal felesége - fél éve házasodtak össze - az anyjával templomban volt. Hirtelen rosszul lett - mostani állapotával ez vele jár -, nem bírta tovább az állást, s az első útjába akadó bérkocsin hazahajtatott. Ekkor vették üldözőbe a tisztek, ő megrémült, s még rosszabbul lett, ahogy fölrohant a lépcsőn a lakásba. Maga Venden, ahogy a törvényszékről hazajött, csöngetést hallott, s valami hangokat; kiment, részeg tiszteket látott, akik levelet hoztak, s kituszkolta őket. Most szigorú büntetést kér.

- Nem, akármit beszéltek - mondta az ezredparancsnok, Vronszkijt magához híva -, Petrickij lehetetlenné teszi magát. Nem múlik el hét botrány nélkül. Ez a tisztviselő nem hagyja annyiban, továbbmegy.

Vronszkij látta az ügy kényes voltát, hogy párbajról szó sem lehet, s mindent meg kell tenni, hogy ezt a címzetes tanácsost megbékítsék, s az ügyet elsimítsák. Az ezredparancsnok épp azért hívatta magához Vronszkijt, mert nemes gondolkodású, okos embernek ismerte, s ami fő, olyannak, aki szívén hordja az ezred becsületét. Megbeszélték a dolgot, s azt határozták, hogy Petrickijnek és Kedrovnak el kell menniük Vronszkijjal a címzetes tanácsoshoz, bocsánatot kérni. Az ezredparancsnok, de maga Vronszkij is tudta, hogy Vronszkij neve s a szárnysegédi vállpánt puhító hatással lesz a címzetes tanácsosra. S ez a két tényező részben csakugyan hatásosnak bizonyult, a békítés eredménye azonban még mindig kétes maradt, amint azt Vronszkij elmesélte.

Ahogy a Francia Színházba ért, Vronszkij félrevonult az ezredparancsnokkal a *foyer*-ba, s beszámolt vállalkozása sikeréről, illetőleg kudarcáról. Mindent megfontolva, az ezredparancsnok úgy döntött, hogy nem csinál ügyet a dologból; utána azonban a maga gyönyörűségére a találkozás részleteiről kezdte Vronszkijt kérdezgetni, s amikor Vronszkij elbeszéléséből meghallotta, hogy az elcsendesedett címzetes tanácsos hogy lobbant föl megint, amint a dolog részletei eszébe jutottak, Vronszkij pedig a békítés utolsó félszavai körül lavírozva, hogy húzódott vissza s tolta Petrickijt maga elé, jó darabig nem tudta a nevetést abbahagyni.

[30] Sok sikert. (francia)

- Csúnya történet, de roppant mulatságos. Csak nem verekedhetik meg Kedrov ezzel az urasággal! Olyan rettenetes dühbe jött? - kérdezte nevetve. - Hanem hogy milyen jó volt ma Claire! Csuda! - mondta az új francia színésznőre. - Ahányszor látja az ember, mindig más. Erre csak franciák képesek.

6

Betsy hercegnő nem várta be az utolsó felvonás végét; eltávozott a színházból. Annyi ideje volt csak, hogy az öltözőjébe menjen, hosszú, sápadt arcát berizsporozza s letörölje, rendbe szedje a haját, a teát a nagy szalonba rendelje; máris egymás után érkeztek Bolsaja Morszkaja-i hatalmas háza elé a fogatok. A vendégek kiléptek a széles feljáróra; a testes kapus, aki az üvegajtó mögött délelőttönként az arra menők épülésére újságot olvasott, nesztelen nyitogatta a hatalmas ajtót, s engedte be maga mellett az érkezőket.

A fölfrissített frizurájú és fölfrissített arcú háziasszony az egyik ajtón, a vendégek a másikon csaknem egyidőben léptek a sötét falú, bolyhos szőnyegű nagyszalonba, ahol a ragyogó gyertyafényben úszó asztal a terítő fehér, a szamovár ezüst s a teáskészlet áttetsző porcelán fényében szikrázott.

A háziasszony a szamovárhoz ült, s levetette a kesztyűjét. A vendégek az észrevétlenül bekapcsolódó lakájok segítségével addig rendezgették a székeket, mígnem két részre oszlott a társaság: a szamovárnál a háziasszony, a szalon ellenkező végén egy követ felesége, egy fekete bársonyruhás, feltűnő fekete szemöldökű szépség körül. A társalgás, mint az első percekben általában, mind a két központban ingadozott; találkozás, üdvözlés, a tea kínálása szakította félbe; kereste szinte, min állapodjék meg.

- Színésznő létére szokatlanul jól mozgott. Látszik, hogy Kaulbachot tanulmányozta[31] - mondta a nagykövetné körében egy diplomata. - Észrevették, hogy esett el?

- Jaj, kérem, ne beszéljünk erről a Nilssonról! Róla semmi újat sem lehet már mondani - szólt rá egy kövér, piros arcú, szemöldöktelen és *chignon* nélküli szőke hölgy, régi selyemruhában. Az egyszerűségéről, goromba modoráról híres Mjagkaja hercegnő volt, akit nem is hívtak másképp, csak *enfant terrible*-nek.[32] Mjagkaja hercegnő a két kör közt középütt ült, ide is, oda is fülelt, hol az egyik, hol a másik társalgásba elegyedett bele. - Ma már hárman mondták nekem ugyanezt Kaulbachról, mintha csak összebeszéltek volna. Ez a mondás, nem tudom, miért, nagyon megtetszett nekik.

Ez a megjegyzés elakasztotta a társalgást; új témát kellett kitalálni.

- Meséljen nekünk valami mulatságosat, de ne gonoszkodjék - fordult a követ felesége, a választékos társalgás, az úgynevezett, *small-talk* nagymestere a diplomatához, aki maga sem tudta, mihez fogjon.

- Ez, azt mondják, igen nehéz, hisz csak a rossz mulatságos - kezdte mosolyogva. - De megpróbálom. Adjanak témát. Minden a témán múlik. Ha a téma megvan, kihímezni már könnyű. Gyakran eszembe jut, hogy a múlt század nagy társalgói bajban lennének most, ha okosan akarnának beszélni. Ami okos, mind olyan unalmas.

- Régi dolog - szakította félbe mosolyogva a követ felesége.

---

[31] Wilhelm Kaulbach (1805-1874) német szobrász-képzőművész. A hetvenes évek színészei gyakran képeken, szobrokon tanulmányozták a plasztikus és hibátlan testtartást és mozdulatokat.

[32] Szörnyű gyermek. (francia)

A beszélgetés kedvesen kezdődött, de éppen mert túlságosan is kedves volt, megint elakadt.

A biztos, mindig eredményes szerhez kellett folyamodni: megszólni az embereket.

- Nem találják, hogy Tuskevicsben van valami XV. Lajosból? - mondta a diplomata, s szemével az asztalnál álló szép, szőke fiatalemberre mutatott.

- De igen! Ugyanaz a stílus, mint a szaloné. Azért is jár ide olyan sűrűn.

Ez a beszélgetés tartotta magát; hisz célzások útján épp arról beszéltek, amiről itt nem lehetett beszélni, azaz Tuskevics és a háziasszony viszonyáról.

A szamovár és a háziasszony körül, ahol a beszélgetés egy ideig szintén a három kikerülhetetlen téma: a legutóbbi társasági hírek, a színház s felebarátaink megítélése közt ingadozott, szintén az utolsó témánál állapodtak meg.

- Hallották, hogy Maltyiscseva is - nem a leány, az anyja - *diable rose*[33] kosztümöt varrat magának?

- Nem lehet. Nahát, ez gyönyörű lesz.

- Csodálkozom, hogy okos asszony létére - mert hisz nem buta - nem látja, hogy nevetséges.

Mindenkinek volt szava a szerencsétlen Maltyiscseva elítélésére és kigúnyolására, s a beszélgetés jókedvűen ropogott, mint a meggyűlt máglya.

Betsy hercegnő férje, egy kedélyes, kövér ember, szenvedélyes metszetgyűjtő, meghallva, hogy a feleségénél vendégek vannak, mielőtt elment volna a klubjába, benézett a szalonba. A puha szőnyegen nesztelenül Mjagkaja hercegnőhöz lépett.

- Hogy tetszett Nilsson? - kérdezte.

- Hogy lehet így idelopakodni? Úgy megijesztett! Ne beszéljen velem, kérem, operákról, hisz nem ért semmit a zenéhez. Okosabb, ha én ereszkedem le magához, s a majolikáiról meg a metszeteiről beszélek. No, miféle kincseket vásárolt megint össze mostanában a zsibvásáron?

- Akarja, hogy megmutassam? De hisz nem ért hozzá.

- Mutassa csak. Kitanultam ezeknél a hogy is hívják... bankáréknál. Gyönyörű metszeteik vannak. Megmutatták nekünk.

- Hogyan, voltak Schützburgéknál? - kérdezte a háziasszony a szamovár mellől.

- Voltunk, *ma chère*. Meghívtak az urammal ebédre, s elmondták, hogy a mártás azon az ebéden ezer rubelükbe került - mondta Mjagkaja hercegnő jó hangosan, érezve, hogy mindenki őt hallgatja. - Mégpedig nagyon undorító mártás, olyan zöldes. Vissza kellett adnom a meghívást; csináltattam egy nyolcvanöt kopejkás mártást, mindenkinek nagyon ízlett. Nem tudok ezerrubeles szószokat csináltatni.

- Páratlan teremtés! - mondta a háziasszony.

- Csodálatos! - mondta valaki.

A hatás, amit Mjagkaja hercegnő szavai keltettek, mindig páratlan volt; a hatás titka pedig az, hogy ha nem is mindig olyan talpraesetten, mint most, de mindig egyszerű dolgokat mondott, amiknek értelmük volt. Abban a társaságban, ahol élt, az efféle beszéd éles elméjű tréfaként hatott. Mjagkaja hercegnő nem értette, miért hat így, de tudta, hogy így hat, s kihasználta.

[33] Ördögvörös. (francia)

Amíg Mjagkaja hercegnő beszélt, mindenki őt hallgatta, úgyhogy a követ felesége körül a társalgás elakadt: a háziasszony, aki az egész társaságot egybe akarta vonni, a követ feleségéhez fordult:

- Csakugyan nem kér teát? Jöjjenek át hozzánk.

- Nem, nagyon jól megvagyunk itt - felelte mosolyogva a követné, s folytatta a megkezdett beszélgetést.

A társalgás igen kellemes volt, Kareninékat szólták, az asszonyt és az urát.

- Anna nagyon megváltozott a moszkvai útja óta. Van benne valami különös - mondta a barátnője.

- A változás lényege, hogy magával hozta Alekszej Vronszkij árnyékát - mondta a követ felesége.

- Hát aztán! Van Grimmnek egy meséje:[34] az árnyék nélküli ember; egy ember, akit megfosztottak az árnyékától. Ez a büntetése valamiért. Sohasem tudtam megérteni, mi ebben a büntetés. Egy asszony azonban rosszul érezheti magát árnyék nélkül.

- Csakhogy az árnyékkal bíró nők rendesen rosszul végzik - mondta Anna barátnője.

- Ne jártassa a száját, kedvesem - szólt közbe hirtelen Mjagkaja hercegnő, meghallva ezt a beszédet. - Karenina nagyszerű asszony. Az urát nem szeretem, de őt nagyon.

- Miért nem szereti az urát? Olyan kiváló ember - mondta a követné. - A férjem azt mondja, kevés ilyen államférfi van Európában.

- Az én férjem is ezt mondja, de én nem hiszem - szólt Mjagkaja hercegnő. - Ha a férjeink nem beszélnének, meglátnánk, mi micsoda. Alekszej Alekszandrovics szerintem egyszerűen ostoba. Suttogva mondom csak. Ugye, hogy egyszeriben minden világos lett? Régebben, amikor azt kívánták, hogy okosnak tartsam, folyton kerestem az eszét, s minthogy nem találtam, azt hittem, én vagyok ostoba. Mihelyt egyszer kimondtam, hogy ő az ostoba - suttogva persze -, egyszerre minden világos lett. Igaz?

- Milyen gonosz ma.

- Egyáltalán nem. Nem maradt más menekvésem. Kettőnk közül az egyik ostoba. S az ember magáról, tudják, mégsem ismerhet el ilyet.

- Senki sincs megelégedve a vagyonával, mindenki elégedett az eszével - idézte a diplomata a francia verset.

- Pontosan így van - fordult feléje gyorsan Mjagkaja hercegnő. - Annát azonban nem hagyom. Olyan kedves, derék teremtés. Mit tegyen, ha mindenki beleszeret, s árnyékként jár mögötte?

- Én nem is akarom elítélni - mentegette magát Anna barátnője.

- Ha miutánunk nem szegődik árnyék, nem jelenti azt, hogy jogunk van megszólni.

S miután Anna barátnőjét annak rendje-módja szerint elintézte, Mjagkaja hercegnő fölállt, s a követ feleségével együtt ahhoz az asztalhoz ült, ahol a társalgás épp az porosz királyról folyt.

- Kit szapultok ott? - kérdezte Betsy.

[34] A beszélő, minden bizonnyal Tolsztoj szándéka szerint, bakot lő, az árnyékát elvesztett emberről nem Grimm-mese szól, hanem Adalbert Chamisso *Peter Schlemil csodálatos története* című, 1813-ban íródott elbeszélése.

- Kareninékat. A hercegnő Alekszej Alekszandrovicsról adott jellemrajzot - ült a követ felesége mosolyogva az asztalhoz.

- Kár, hogy nem hallottuk - mondta a háziasszony az ajtóra nézve. - No, itt van végre - fordult mosolyogva a belépő Vronszkijhoz.

Vronszkij nemcsak hogy mindnyájuknak ismerőse volt, de az itt levőkkel naponta találkozott; épp ezért azzal a nyugodt fesztelenséggel lépett be, amellyel olyanokhoz lép az ember, akiket csak az imént hagyott ott.

- Hogy honnan? - felelte a követné kérdésére. - Mit tegyek, be kell vallanom, a Bouffból.[35] Úgy tetszik, századszor már s mindig új gyönyörűséggel. Nagyszerű! Tudom, hogy szégyellni kell, de az operában alszom, a Bouffban meg az utolsó percig ott ülök s szórakozom. Ma...

Egy francia színésznő neve jött a szájára, s el akart mesélni róla valamit, de a követ felesége tréfás iszonyattal szakította félbe:

- Ne beszéljen, kérem, arról a borzalomról.

- No jó, nem beszélek, annál inkább, mert ezt a borzalmat mindenki ismeri.

- És mind el is járnának oda, ha ez is olyan divatos lenne, mint az opera - kapta el Mjagkaja hercegnő a szót.

7

A bejárat felől léptek hallatszottak. Betsy hercegnő, tudva, hogy Karenina az, Vronszkijra pillantott. Vronszkij az ajtóra nézett, s arca különös, új kifejezést vett föl. Örömmel és merően, de egyszersmind félénken nézett a bejövőre, s lassan fölemelkedett. A szalonba Anna lépett be. Mint mindig, rendkívül egyenesen tartotta magát; gyors, határozott és könnyed járásával, mely annyira különbözött más nagyvilági asszonyok járásától, anélkül, hogy tekintete irányán változtatott volna, megtette azt a néhány lépést, ami a háziasszonytól elválasztotta, kezet fogott vele, rámosolygott, s ugyanezzel a mosollyal Vronszkijra is rápillantott. Vronszkij mélyen meghajolt, s széket tolt alá.

Anna csak egy fejbólintással felelt; elpirult és elkomorodott, ismerőseinek gyorsan bólintott, s a felé nyújtott kezeket megszorítva, tüstént a háziasszonyhoz fordult:

- Ligyija grófnőnél voltam; korábban akartam jönni, de elüldögéltem az időt. Sir John volt nála. Nagyon érdekes ember.

- Á, az a hittérítő?

- Az; érdekes dolgokat mesélt az indiai életről.

A beszéd, melyet Anna érkezése megszakított, mint a felélesztett lámpaláng, ismét megélénkült.

- Sir John! Igen, Sir John. Találkoztam vele. Nagyon jól beszél. Vlaszjeva egész beleszeretett.

- Igaz, hogy a kisebbik Vlaszjeva Topovhoz megy?

- Igen, azt mondják, eldöntött dolog.

- Csodálkozom a szülőkön. Úgy mondják, szerelmi házasság.

[35] Bohózatokat, vígoperákat bemutató színház (az olasz *buffa* - tréfa szóból), Pétervárott az *Opera-buff* (Vígopera) 1870-ben nyílt meg.

- Szerelem? Milyen özönvíz előtti fogalom! Ki beszél ma már szerelemről? - mondta a követ felesége.

- Mit tegyünk? Ez a régi, ostoba divat sehogy sem akar kipusztulni - szólt Vronszkij.

- Annál rosszabb azoknak, akik ehhez a divathoz ragaszkodnak. Csak az észházasságok közt ismerek boldogat.

- Igen, csakhogy az észházasságok boldogsága gyakran épp attól foszlik szét por gyanánt - szólt Vronszkij -, hogy megjelenik a szenvedély, melyet nem ismertek el.

- Csakhogy észházasságnak épp azt nevezzük, amelyiknél mind a két fél kitombolta már magát. Olyan az, mint a vörheny, át kell esni rajta.

- Ahhoz meg kellene tanulni, hogy mint a himlővel, a szerelmi szenvedéllyel is meg tudják fertőzni az embereket.

- Én fiatal koromban egy sekrestyésbe voltam szerelmes - mondta Mjagkaja hercegnő. - Nem tudom, hogy használt-e valamit.

- De tréfán kívül - szólt Betsy hercegnő -, az embernek, hogy a szerelmet megismerhesse, én azt hiszem, előbb tévednie kell, s utána a jó útra térni!

- Ha mindjárt a házasság után is? - kérdezte tréfálkozva a követ felesége.

- A megbánás sosem késő - sütötte el a diplomata az angol közmondást.

- Ahogy mondja - kapta el Betsy -, tévedni kell, és a jó útra térni. Mi a véleménye? - fordult Annához, aki ajkán alig észrevehető, kemény mosollyal hallgatta ezt a beszélgetést.

- Én azt gondolom - mondta Anna, a lehúzott kesztyűjével játszva -, hogyha ahány fej, annyi ész, akkor ahány szív, annyiféle szerelem is.

Vronszkij Annára nézett, s szorongó szívvel várta, mit mond. Amikor Anna elhallgatott, Vronszkij, mint valami veszedelem után, fölsóhajtott.

Anna hirtelen odafordult hozzá:

- Levelet kaptam Moszkvából. Azt írják, hogy Kitty Scserbackaja nagybeteg.

- Igazán? - mondta Vronszkij elkomorodva.

Anna szigorúan nézett rá.

- Nem érdekli?

- Ellenkezőleg, nagyon. Mit írnak tulajdonképpen - kérdezte -, ha szabad tudnom?

Anna fölállt, és Betsyhez ment.

- Kérek egy csésze teát - mondta, s a széke mellé állt.

Mialatt Betsy a teát töltötte, Vronszkij Annához lépett.

- Mit írnak hát?

- Gyakran elgondolkozom rajta, hogy a férfiak, bár folyton emlegetik, nem tudják, mi az a nemtelen viselkedés - mondta Anna anélkül, hogy felelt volna. - Rég meg akartam mondani magának - tette hozzá, s néhány lépést téve, egy sarokasztal mellé ült, mely albumokkal volt telerakva.

- Nem egészen értem, mit jelentenek a szavai - mondta Vronszkij a csészéjét odanyújtva.

Anna a díványra pillantott, maga mellé. Vronszkij azonnal odaült.

- Igen, meg akartam mondani - szólt, rá se nézve. - Csúnyán viselkedett, csúnyán, nagyon csúnyán.

- Azt hiszi, nem tudom, hogy csúnyán viselkedtem? De ki az oka, hogy így viselkedtem?

- Miért mondja ezt nekem? - nézett rá Anna szigorúan.

- Tudja, hogy miért - felelte Vronszkij merészen és örömmel, a tekintetét elkapva s nem eresztve el.

Nem ő jött zavarba, hanem Anna.

- Ez azt mutatja csak, hogy nincs szíve - mondta. De a tekintete azt mondta, tudja, hogy van, s épp ettől fél.

- Az, amiről az imént beszélt, tévedés volt, nem szerelem.

- Nem emlékszik? Megtiltom, hogy ezt a szót, ezt az undok szót kimondja - szólt Anna megrebbenve, de már érezte is, hogy ezzel az egy szóval: „megtiltom", bizonyos jogot formál rá, s ezzel arra ösztökéli, hogy a szerelméről beszéljen. - Már rég akartam mondani - folytatta elszántan a szemébe nézve, s arcán égő pír lobogott föl -, s most épp azért jöttem ide, mert tudtam, hogy itt találom. Azért jöttem, hogy megmondjam, ennek véget kell vetnünk. Én soha senki előtt nem pirultam, s maga arra visz, hogy bűnösnek érezzem magam valamiben.

Vronszkij ránézett, s meg volt lepve arca új, átszellemült szépségétől.

- Mit akar tőlem? - kérdezte egyszerűen és komolyan.

- Azt akarom, hogy menjen el Moszkvába, és kérjen Kittytől bocsánatot.

- Ezt maga nem akarja - mondta Vronszkij.

Látta, hogy Anna azt mondja, amire rákényszeríti magát, s nem amit kíván.

- Ha, amint mondja, szeret - suttogta -, tegye meg, hogy nyugodt lehessek.

Vronszkij arca fölsugárzott.

- Mintha nem tudná, hogy maga az élet nekem; nyugalmat azonban nem ismerek, és nem adhatok; magamat, a szerelmemet... igen. Nem tudok külön gondolni magára s magamra. Maga és én, egy nekem; nyugalomra azonban nem látok sem a magam, sem a maga számára lehetőséget. A kétségbeesést, a boldogtalanságot, azt lehetségesnek látom... és lehetségesnek a boldogságot; milyen boldogságot!... Vagy lehetetlen talán? - tette hozzá az ajkával csak; Anna azonban meghallotta.

Minden erejét megfeszítette, hogy azt mondja, amit kell, ehelyett csak a tekintete állt meg rajta, telve szerelemmel - s nem felelt semmit sem.

„Megvan hát - gondolta Vronszkij elragadtatással. - Amikor már kétségbeestem, amikor úgy látszott már, hogy nem érem el, íme, megvan. Szeret. Beismeri."

- Akkor hát tegye meg, ne mondja ki többé azt a szót, s jó barátok leszünk - mondta Anna, a tekintete azonban egészen mást beszélt.

- Barátok mi nem leszünk, ezt maga is tudja. De a legboldogabbak vagy legboldogtalanabbak az emberek közt: ez magától függ.

Anna mondani akart valamit, de Vronszkij félbeszakította:

- Hisz én csak egyet kérek, jogot a reményre, hogy gyötrődhessek, mint most; de ha ez is lehetetlen, parancsolja meg, hogy eltűnjek, s én eltűnök. Ha a jelenlétem terhes, nem lát többé.

- Én nem akarom elkergetni.

- Csak ne változtasson semmin. Maradjon minden, ahogy van - mondta Vronszkij remegő hangon. - Itt a férje.

Valóban, ebben a percben Alekszej Alekszandrovics lépett be nyugodt, esetlen járásával a szalonba.

Egy pillantást vetett Vronszkijra és a feleségére, a háziasszonyhoz ment, leült egy csésze tea mellé, s lassú, tisztán hallható hangján, szokott tréfás modorában, valamin csúfolódva, beszélgetni kezdett.

- Az ön Rambouillet-ja megint teljes[36] - mondta a társaságon végignézve -, gráciák és múzsák.

De Betsy hercegnő nem szívelhette az ő, ahogy nevezte, *sneering*[37] modorát, s mint okos háziasszony, rögtön belevonta egy komoly társalgásba az általános hadkötelezettségről. Alekszej Alekszandrovicsot a beszélgetés azonnal elkapta, s most már komolyan kezdte védelmezni az új rendeletet Betsy hercegnő ellen, aki megtámadta.

Vronszkij és Anna ott maradtak a kisasztalnál.

- Kezd a dolog illetlenné válni - suttogta egy hölgy, a szemével Vronszkijra, Kareninára s a férjére mutatva.

- Mit mondtam? - felelte Anna barátnője.

De nemcsak ezek a hölgyek, a szalonban levők majd mind, még Mjagkaja hercegnő s maga Betsy is többször odapillantottak a félrehúzódó párra, mintha zavarta volna őket a dolog. Egyedül Alekszej Alekszandrovics nem pillantott egyetlenegyszer sem abba az irányba; az ő figyelmét semmi sem vonta el a megkezdett érdekes beszélgetéstől.

Észrevéve az általános kellemetlen benyomást, Betsy hercegnő más hallgatót ültetett Alekszej Alekszandrovics mellé, maga pedig Annához lépett.

- Mindig csodálkozom, hogy az ura milyen világosan és pontosan fejezi ki magát - mondta. - Amikor beszél, a legelvontabb fogalmak is érthetővé válnak a számomra.

- Ó, igen - mondta Anna a boldogság sugárzó mosolyával, bár egy szót sem értett abból, amit Betsy mondott neki. Átment a nagy asztalhoz, s a közös társalgásba vegyült.

Alekszej Alekszandrovics ott ült egy félórát, aztán a feleségéhez lépett, s fölajánlotta, hogy menjenek együtt haza; de Anna, anélkül, hogy ránézett volna, azt felelte, hogy itt marad vacsorára. A férfi meghajolt, és elment.

Az öreg, kövér tatár, Karenina fényes bőrkabátot viselő kocsisa alig tudta a bejáratnál az átfázott, megbokrosodott, bal oldali szürkét visszatartani. Az inas ott állt, a kocsi ajtaját kitárva. A kapus is állt; a külső ajtót fogta. Anna Arkagyevna pici, gyors kezével kiszabadította ruhája csipkéit a bunda kapcsából, s lehajtott fejjel, elragadtatottan hallgatta Vronszkijt, aki kikísérte, s egyfolytában beszélt hozzá.

- Maga semmit sem mondott - mondta Vronszkij -, s tegyük föl, hogy én nem is kívánok semmit. De tudja, hogy nekem nem barátság kell, számomra az életben egy boldogság lehetséges: az a szó, amelyet annyira nem szeret... igen, a szerelem...

---

[36] Rambouillet márkinő (1588-1665) párizsi irodalmi szalonjára utaló ironikus bók.

[37] Gúnyolódó. (angol)

- Szerelem... - ismételte meg Anna lassan, bensőséges hangon. S hirtelen, épp akkor, amikor a csipkét kiszabadította, még ezt tette hozzá: - Én azért nem szeretem ezt a szót, mert túlságosan sokat jelent nekem; sokkal többet, mint képzelné - s az arcába nézett. - A viszontlátásra.

Kezet nyújtott; gyors, ruganyos léptekkel ment el a kapus mellett, s eltűnt a kocsiban.

A pillantása, keze érintése megperzselte Vronszkijt. Ott, ahol Anna hozzáért, megcsókolta a tenyerét, s abban a boldog tudatban ment haza, hogy ezen az estén közelebb ért a céljához, mint a két utolsó hónapban.

8

Alekszej Alekszandrovics semmi különöset és illetlent nem talált benne, hogy felesége Vronszkijjal külön asztalnál ült, s valamiről élénken beszélgetett vele. De észrevette, hogy a többiek, akik a szalonban voltak, különösnek és illetlennek találták, ezért aztán ő is annak találta. Elhatározta, hogy beszélnie kell róla a feleségével.

Hazaérve, ahogy ezt megszokta, bement a dolgozószobájába, s a karosszékbe ült; kinyitotta a papírvágó késsel megjelölt helyen a pápizmusról szóló könyvet, s ahogy azt megszokta, olvasott egy órát, csak néha-néha dörzsölte meg közben magas homlokát s rázta meg a fejét, mintha el akarna kergetni valamit. A megszokott órában fölállt, és átöltözött éjszakára. Anna Arkagyevna még nem volt otthon. Hóna alatt a könyvével felment a hálószobába, de ezen az estén, ahelyett, hogy szokása szerint hivatali ügyeket forgatott volna a fejében, gondolatai a felesége körül forogtak: az volt az érzése, hogy valami kellemetlen dolog történt vele. Szokása ellenére nem feküdt le, hanem a háta mögé kulcsolt kézzel föl-alá kezdett a szobában járkálni. Nem tudott lefeküdni, mert érezte, hogy az újonnan felmerült körülményt okvetlenül át kell gondolnia.

Amikor Alekszej Alekszandrovics eltökélte, hogy beszélnie kell a feleségével, ez igen könnyűnek és egyszerűnek látszott; most azonban, hogy az újonnan fölmerült körülményt átgondolta, nagyon is bonyolult és kényes dolognak érezte.

Alekszej Alekszandrovics nem volt féltékeny. A féltékenység, meggyőződése szerint sértő a feleségre nézve; az embernek meg kell bíznia a feleségében. Hogy miért kell megbízni benne, azaz teljesen bizonyosnak lennie, hogy fiatal felesége mindig szeretni fogja, nem kérdezte meg magától, minthogy azonban nem érzett magában bizalmatlanságot, hát megbízott, s azt mondta magában, hogy ennek így kell lennie. Meggyőződése, hogy a féltékenység szégyenletes érzés, s hogy az embernek bizalommal kell lennie, most sem omlott össze; mégis úgy érezte, hogy valami logikátlannal s értelmetlennel áll szemtől szemben, s nem tudta, mit csináljon. Alekszej Alekszandrovics ott állt szemtől szemben az élettel - azzal a lehetőséggel, hogy a felesége rajta kívül másba is beleszerethet, s ez igen ésszerűtlennek és értelmetlennek tűnt föl előtte, hisz ez volt az élet. Alekszej Alekszandrovics egész életét a hivatal világában élte és dolgozta végig, s az életnek csak a tükörképével volt dolga. S valahányszor a valóságos életbe ütközött, elhúzódott tőle. Most aztán olyan érzése volt, mint annak az embernek, aki nyugodtan sétál át az örvény felett a hídon, s hirtelen azt látja, hogy a híd föl van szedve, s előtte az örvény. Ez az örvény maga volt az élet, a híd pedig az a mesterséges élet, melyet Alekszej Alekszandrovics élt. Először jutott eszébe, hogy a felesége másba is beleszerethet, s elszörnyedt.

Föl-alá járkált egyenletes lépteivel az ebédlő recsegő parkettjén, melyet egyetlen asztali lámpa világított csak meg, végig a sötét fogadószoba szőnyegén, ahol csak az ő nemrég csináltatott nagy arcképére vetődött némi fény a dívány fölött, át Anna szobáján, amelyben két gyertya

égett, s vetett világot a rokonok és barátnők arcképeire s íróasztala csinos, rég ismert csecsebecséire. A felesége szobáján át a hálószoba ajtajáig ment; aztán megint visszafordult.

Sétája közben meg-megállt, legtöbbször a világos ebédlő parkettjén. „Igen, ezt föltétlenül el kell intézni - mondta magában -, véget kell vetni neki, közölni vele a véleményemet és az elhatározásomat. - S megindult visszafelé. - De mit közöljek vele, miféle elhatározást? - mondta a szalonban, s nem talált rá választ. - Végül is - kérdezte meg magát, mielőtt a szobájába visszatért - mi történt hát? Semmi. Hosszasan beszélt vele. No és? Nagy dolog, hogy egy asszony a társaságban beszél valakivel? Aztán féltékenykedni annyi, mint megalázni magamat és őt" - mondta magának, a felesége nappalijába lépve. Ez az eszmefuttatás azonban, amelynek régen olyan súlya volt, most mit sem nyomott a latban. A háló ajtajából megint visszaindult a szalon felé, de visszafelé, ahányszor csak a sötét fogadószobába lépett, egy hang azt mondta, hogy másképp van ez, hogy ha mások észrevették, akkor van is ott valami. S az ebédlőben megint azt mondta magában: „Igen, okvetlenül el kell intéznem, véget kell ennek vetnem, meg kell mondanom a véleményemet." A szalonban, mielőtt sarkon fordult, megint csak megkérdezte: elintézni, véget vetni, de hogyan? Azután megint: de mi is történt hát? S a felelet: semmi. S megint eszébe jutott, hogy a féltékenység megalázza a nőt; a szalonban azonban megint meggyőződött, hogy mégiscsak történt valami. Gondolatai, mint a teste is, körben jártak, de semmi újra nem bukkantak. Maga is észrevette ezt, megtörölte a homlokát, és leült a felesége szobájában.

Itt, ahogy az asztalára nézett, a fölül fekvő malachit itatósnyomóra, a megkezdett levélre, a gondolatai hirtelen más irányt vettek. Róla kezdett gondolkozni. Arra, amit *ő* gondol s érez. Először képzelte el élénken a felesége külön életét, gondolatait, kívánságait, s a gondolat, hogy lehet és kell is külön életének lennie, oly iszonyúnak tetszett, hogy sietve elűzte. Ez volt az örvény, melybe rettenetes volt belenézni. Egy másik lény gondolataiba, érzéseibe helyezkedni Alekszej Alekszandrovicstól teljesen idegen lelki tevékenység volt. S ő ezt a lelki tevékenységet káros és veszélyes képzelgésnek tartotta.

„S a legborzasztóbb - gondolta -, hogy épp most, amikor ügyem a végéhez közeledik (a tervre gondolt, amellyel épp foglalkozott), amikor minden nyugalmamra és lelkierőmre szükség van, most szakad rám ez az értelmetlen izgalom. De mit tegyek? Nem tartozom azok közé, akik elviselik ugyan a nyugtalanságot és izgalmat, de nincs erejük szembenézni vele."

- Meg kell gondolnom, döntenem, és elvetnem a gondját - mondta fennhangon.

„Az érzései, ami őbenne, a lelkében történt és történhet, nem tartozik rám; ez az ő lelkiismeretének a dolga, s mint ilyen, a vallás körébe tartozik" - mondta magában megkönnyebbülve, hogy megtalálta a fogalomkört, amelybe ez az újonnan fölmerült körülmény tartozik.

„Eszerint - mondta magában Alekszej Alekszandrovics - az ő érzelmei s a többi ehhez hasonló kérdés: lelkiismereti kérdés, melyhez énnekem nem lehet közöm. Az én kötelességem világosan meg van határozva. Mint családfő, én vagyok az a személy, akinek vezetnem kell őt, ilyeténképp felelős személy vagyok, az én kötelességem tehát rámutatni, hogy milyen veszélyeket látok, s intenem kell, sőt szükség esetén erőszakot is kell alkalmaznom. Ezt tudomására kell hoznom."

Alekszej Alekszandrovics fejében világosan együtt volt már minden, amit a feleségének mondani akart. Mialatt átgondolta, mit mond, sajnálta, hogy az idejét s szellemi erejét ilyen haszontalan házi ügyekre kell vesztegetnie; a fejében ennek ellenére, olyan világosan és szabatosan volt ott a tartandó beszéd alakja s tartalmi egymásutánja, akár egy jelentés. „A következőket kell mondanom s kijelentenem: először, magyarázat a közvélemény és illem jelentőségéről; másodszor, a házasság jelentősége vallási szempontból; harmadszor, ha szükség van rá, utalás, hogy milyen szerencsétlenség érheti a fiát; negyedszer, utalás a saját

boldogtalanságára.” S ujjait tenyérrel lefelé egymásba kulcsolva, Alekszej Alekszandrovics kinyújtózott, s az ujjízületei megroppantak.

Ez a mozdulat - rossz szokása: a kézkulcsolás és ujjainak ropogtatása - mindig megnyugtatta; azt a pedantériát idézte föl benne, melyre most olyan nagy szüksége volt. A bejáró felől érkező fogat zaja hallatszott. Alekszej Alekszandrovics megállt a szalon közepén.

A lépcsőn asszonyi léptek közeledtek: Alekszej Alekszandrovics a beszédére készülve, ropogó ujjait szorongatva állt ott, s várta, nem roppan-e még valami. Az egyik ízület reccsent még egyet.

A könnyű léptek zaja a lépcsőkön Anna közelségét éreztette már, s bár a beszédével meg volt elégedve, az előtte álló magyarázkodás rémülettel töltötte el...

9

Anna lehorgasztott fejjel jött, a csuklyája bojtjával játszott. Az arca sugárzott; ez a fény azonban nem volt vidám, a tűzvész rettenetes fényére emlékeztetett az éjszaka sötétjében. Ahogy a férjét meglátta, fölkapta a fejét, s mintha most ébredne, elmosolyodott.

- Még nem vagy ágyban? Ilyen csodát! - mondta hátravetve a csuklyát, s anélkül, hogy megállt volna, továbbment az öltözőjébe. - Ideje lefeküdni, Alekszej Alekszandrovics - szólt ki az ajtó mögül.

- Anna, beszélnem kell veled.

- Velem? - jött ki ő csodálkozva, és ránézett. - Hát ez meg mi? Miről van szó? - kérdezte és leült. - Rajta, beszéljünk hát, ha egyszer meg kell lennie. Bár jobb lenne aludni.

Anna azt mondta, ami a nyelvére jött, s ahogy hallgatta magát, maga is elcsodálkozott, hogy tud hazudni. Milyen egyszerűek, természetesek voltak a szavai; mennyire úgy festett, mintha csak aludni szeretne. A hazugság áthatolhatatlan páncéljába öltözöttnek érezte magát. Úgy érezte, egy láthatatlan erő segíti s támogatja.

- Anna, figyelmeztetnem kell téged - mondta Alekszej Alekszandrovics.

- Figyelmeztetned? - kérdezte Anna. - Mire?

Olyan természetesen nézett rá, olyan jókedvűen, hogy aki nem ismeri, ahogy az ura ismerte, semmi természetelleneset sem vesz észre sem szavai csengésében, sem az értelmében. Neki azonban, aki ismerte, s tudta, hogy ha öt perccel később feküdt le, Anna már észrevette s megkérdezte az okát, s azt is tudta, hogy minden örömét, jókedvét, bánatát rögtön közli vele, neki az, hogy az ura állapotát most nem akarja észrevenni, s egy szót sem hajlandó magáról beszélni, sokat mondott. Lelkének a mélye, amely régebben mindig nyitva volt előtte, most, látta, becsukódott. Mi több: a modora azt mutatta, hogy nem is jön zavarba miatta, sőt, mintha egyenest kimondaná: igen, bezárult, ennek így kell lennie, s ezentúl így is lesz. Alekszej Alekszandrovicsnak olyan érzése volt, mint aki hazatér, s a házát zárva találja. „De azért lehet - gondolta -, hogy még megtaláljuk a kulcsát.”

- Figyelmeztetnem kell téged - mondta csendesen -, nehogy nemtörődömségből és könnyelműségből alkalmat adj a világnak, hogy beszéljen rólad. A te mai, túlságosan eleven társalgásod Vronszkij gróffal (határozott és nyugodt tagolással ejtette ki a nevét) rád irányította a figyelmet.

Mialatt beszélt, Anna nevető s kifürkészhetetlenségük miatt rettenetes szemeibe nézett, s szavai, érezte, hasztalanok és hiábavalók.

- Te mindig ilyen vagy - mondta Anna, mintha egyáltalán nem értette volna meg; mindabból, amit mondott, szándékosan csak a végét fogta föl. - Az sincs kedvedre, hogyha unatkozom, s az sem, ha vidám vagyok. Hát most nem unatkoztam. Ez bánt?

Alekszej Alekszandrovics összerezzent, s összekulcsolta az ujjait, hogy megroppantsa.

- Jaj, ne roppantsd, úgy nem szeretem - mondta Anna.

- Anna, te vagy az? - kérdezte csendesen Alekszej Alekszandrovics, erőt véve magán, a kézmozdulatát türtőztetve.

- De hát mi ez az egész? - kérdezte Anna őszinte, komikus csodálkozással. - Mit akarsz tőlem?

Alekszej Alekszandrovics hallgatott, megdörgölte kezével a homlokát s szemét. Ahelyett, amit tenni akart, hogy visszatartaná a feleségét attól, amit a világ hibának tart, azt látta, olyasmin ingerül föl, ami Anna lelkiismereti ügye, s valami elképzelt falat ostromol.

- A következőket akarom mondani - folytatta hidegen s nyugodtan -, s kérlek, hogy hallgass meg. Amint tudod, a féltékenységet sértő és lealacsonyító érzésnek tartom, és meg nem engedném soha, hogy az kormányozzon; vannak azonban az illemnek bizonyos törvényei, amelyeket büntetlenül nem lehet áthágni. Ma nem is én lettem figyelmes rá, a benyomásból következtettem, amit a dolog a társaságra tett; mindenki észrevette, hogy nem egészen úgy viselkedtél, ahogyan kívánni lehet.

- Végképp nem értek semmit sem - mondta Anna vállat vonva. „Neki mindegy - gondolta -, de a társaság észrevette, s ez izgatja.” - Nem vagy jól, Alekszej Alekszandrovics - tette hozzá, és ki akart menni. Az ura azonban előrelépett, mintha meg akarná állítani.

Arca csúnya volt és komor, amilyennek Anna sohasem látta. Anna megállt, s hátra, majd oldalt vetve a fejét, gyors kezével szedni kezdte a hajtűket.

- Nos, hallgatom, mi lesz - mondta nyugodtan s gúnyosan. - Sőt érdeklődéssel várom: szeretném megérteni végre, miről van szó.

Beszélt, s elcsodálkozott a természetes, meggyőző hangon, amellyel beszélt; a jól megválasztott szavakon, amelyeket használt.

- Nincs jogom, hogy érzelmeid részleteibe hatoljak, ezt különben is hasztalannak és károsnak tartom - kezdte Alekszej Alekszandrovics. - Ha az ember a lelkében vájkál, gyakran olyasmit ás ki, ami észrevétlen hevert volna ott. Az érzéseid: a lelkiismereted dolga; de tartozom vele neked, magamnak, Istennek, hogy figyelmeztesselek a kötelességeidre. Az életünk össze van kötve, nem emberek kötötték össze, hanem Isten. Ezt a köteléket csak bűn tépheti szét, s az ilyenféle bűn súlyos büntetést von maga után.

- Nem értek semmit! És ráadásul irtózatosan álmos vagyok - babrált Anna fürgén a hajában, a benn maradt hajtűket keresve.

- Anna, az Isten szerelmére, ne beszélj így - szólt Alekszej Alekszandrovics szelíden. - Lehet, hogy tévedek, de amit mondok, hidd el, magamért és teérted mondom. A férjed vagyok, és szeretlek.

Anna arca egy percre elsimult, tekintetében kialudt a gúnyolódó szikra, a „szeretlek” szó azonban megint fölkavarta. „Szeret? - gondolta. - Hát képes egyáltalán szeretni? Ha nem hallotta volna, hogy van szerelem, sosem használná ezt a szót. Nem is tudja, mi a szerelem.”

- Alekszej Alekszandrovics, igazán nem értelek - mondta. - Mondd meg világosan, miről van szó.

- Engedd végigmondanom. Én szeretlek. De nem magamról beszélek, a fő személy itt a fiunk s te magad. Nagyon könnyen lehet, ismétlem, hogy amit mondok, azt te egészen fölöslegesnek és helyén nem valónak találod; lehet, hogy egy tévedés mondatja velem. Ebben az esetben, kérlek, bocsáss meg. De ha te magad is úgy érzed, hogy van alapja, ha csak a legkisebb is, kérlek, gondolkozz el, s ha a szíved azt súgja, közöld velem.

Alekszej Alekszandrovics maga sem vette észre, hogy egyáltalán nem azt mondta, amire készült.

- Nincs mit mondanom. Különben is - hadarta Anna, nehezen tartva vissza egy mosolyt - igazán ideje már, hogy lefeküdjünk.

Alekszej Alekszandrovics fölsóhajtott, s nem szólt egy szót sem, indult a hálószobába.

Mikorra Anna is bement, lefeküdt már. Az ajka szorosan össze volt szorítva, a szeme nem nézett rá. Anna lefeküdt az ágyába, s minden percben várta, hogy újra beszélni kezd. Félt is tőle, hogy megszólal, meg kívánta is. De Alekszej Alekszandrovics hallgatott. Anna soká várt mozdulatlanul, s már el is feledkezett róla. Másra gondolt, Vronszkijt látta, s érezte, mint telik meg a szíve izgalommal és bűnös örömmel erre a gondolatra. Hirtelen egyenletes, nyugodt, sípoló orrhangot hallott. Alekszej Alekszandrovics az első pillanatban, mintha megijedt volna a maga sípolásától, megállt, de miután két lélegzetvételt kihagyott, a sípolás nyugodt egyenletességgel újra fölhangzott.

- Késő, késő, már késő - suttogta Anna mosolyogva. Sokáig feküdt mozdulatlanul, csillogó, nyitott szemmel; fényét, úgy rémlett, maga is látja a sötétben.

10

Ettől az estétől új élet kezdődött Alekszej Alekszandrovics és a felesége számára. Semmi különös nem történt. Anna szokása szerint eljárt a társaságba, rendkívül gyakran fordult meg Betsy hercegnőnél, s mindenütt együtt volt Vronszkijjal. Alekszej Alekszandrovics látta ezt, de semmit sem tehetett. Minden próbálkozása, hogy magyarázkodásra kényszerítse, Anna derült értetlenségének falába ütközött. Kifelé minden a régiben maradt, befelé azonban a viszonyuk teljesen megváltozott. Amilyen erős volt államügyekben, Alekszej Alekszandrovics itt olyan erőtlennek érezte magát. Mint az ökör, alázatosan horgasztotta le fejét, s várta a bárdot, amely, érezte, állandóan ott van a feje fölött. Ahányszor erre gondolt, úgy érezte, még egy kísérletet kell tennie, jósággal, gyöngédséggel, meggyőzéssel még van remény rá, hogy megmenti, magához téríti a feleségét. Készült is napról napra, hogy beszél vele. De valahányszor beszélni kezdett, a gonoszság és hamisság szelleme, amely Annát megszállta, érezte, őt is hatalmába keríti; egyáltalán nem azt mondja s nem azon a hangon, amelyen akarta. Önkéntelenül is a megszokott módján beszélt vele, mintha csúfolna valakit, akinek ilyen gunyoros a modora. S ezen a hangon pedig nem lehetett megmondani, amit el kellett mondania.

11

Ami Vronszkij életének csaknem egy éven át minden korábbit fölváltó egyetlen és kizárólagos vágya volt, Annának pedig a boldogság lehetetlen, iszonyú, de annál varázslatosabb álma - az a vágy teljesült. Vronszkij sápadtan, remegő állkapoccsal állt Anna fölé hajolva; úgy könyörgött neki, hogy nyugodjék meg, maga sem tudta, miért és miben.

- Anna, Anna - mondta reszkető hangon -, Anna, az Isten szerelmére!

De minél hangosabban szólongatta, Anna annál mélyebbre horgasztotta hajdan büszke, vidám, most megszégyenült fejét; aztán lehanyatlott a díványról, amelyen ült, Vronszkij lábához a földre. A szőnyegre esett volna, ha Vronszkij föl nem fogja.

- Istenem! Bocsáss meg! - mondta fölzokogva, Vronszkij kezét a melléhez szorítva.

Olyannyira vétkesnek és bűnösnek érezte magát, hogy egy maradt csak neki, megalázkodni s bocsánatot kérni. Vronszkijon kívül azonban nem volt most már az életben senkije, őhozzá fohászkodott hát bocsánatért. De ahogy ránézett, fizikai megaláztatást érzett, s nem tudott szólni többet. Vronszkij pedig azt érezte, amit a gyilkos érezhet, amikor látja a testet, amelyet ő fosztott meg az élettől. Ez az élettől megfosztott test a szerelmük volt; szerelmük első korszaka. Volt valami rettenetes és visszataszító az emlékezésben: mit kellett ilyen rettenetes árú szégyennel megfizetniük. A lelki meztelenség szégyene, amely Annát fojtogatta, átragadt Vronszkijra is. De akármilyen irtózás fogja is el a gyilkost a megölt test fölött, föl kell darabolni, elrejteni s felhasználni azt, amihez a gyilkosság révén jutott.

A gyilkos is nekivadultan, szinte szenvedéllyel veti magát a testre, rángatja, vagdalja, így borította Vronszkij is csókkal Anna arcát és vállait. Anna fogta a kezét, és nem mozdult. Igen, ezek a csókok, ezt vásárolta meg a szégyenén. Igen, ez az egyetlen kéz, mely mindig az enyém lesz: bűntársam keze. Fölemelte ezt a kezet, és megcsókolta. Vronszkij térdre ereszkedett; az arcát akarta látni, de Anna elrejtette, s nem szólt. Végre, mint aki erőt vesz magán, fölemelkedett, s eltolta magától. Arca éppen olyan szép volt, de annál szánalmasabb.

- Mindennek vége - mondta. - Most már semmim sincs rajtad kívül. Ezt el ne feledd.

- Nem felejthetem el, ami az életem... A boldogságnak ezért a percéért...

- Micsoda boldogság - mondta Anna undorral és irtózva, s ez az irtózás önkéntelenül átragadt Vronszkijra is. - Az Isten szerelmére, egy szót se, egy szót se többet.

Gyorsan fölállt, és elhúzódott tőle.

- Egy szót se többet - ismételte Anna, s Vronszkij különösnek találta az asszony arcán a hideg kétségbeesést, amellyel elhúzódott tőle. Anna érezte, hogy ebben a percben képtelen lenne szavakkal kifejezni a szégyent, örömöt és rémületet, ami most, hogy újfajta életbe készült lépni, elfogta, és nem akart beszélni róla, nehogy pontatlan szavakkal tegye közönségessé érzelmeit. Később is, a második, harmadik napon, nemcsak hogy szavakat nem talált, amivel ennek az érzésnek a bonyolultságát kifejezhette volna, de gondolatot sem, amellyel azt, ami a lelkében volt, magának el tudná mondani.

„Nem, most nem tudok erre gondolni - mondta magának -, később, majd ha nyugodtabb leszek.” Csakhogy ez a nyugodtság, a gondolatoké, nem következett be soha. Valahányszor arra gondolt, hogy mit csinált, mi lesz vele, mit kéne tennie: elfogta a rémület, s elűzte a gondolatait.

- Később, majd később - mondta -, majd ha nyugodtabb leszek.

Álmában azonban, amikor nem volt a gondolatai ura, helyzete idétlen meztelenségben jelent meg előtte. Volt egy álma, az majd minden éjjel üldözte. Azt álmodta, hogy mindketten a férjei, mindketten elhalmozzák kedveskedésükkel, Alekszej Alekszandrovics, ahogy a kezét csókolta, sírt, s azt mondta: milyen jó is most. S Alekszej Vronszkij is ott volt, ő is a férje volt. Ő pedig csodálkozott, hogy ezt eddig lehetetlennek tartotta; nevetve magyarázta nekik, hogy így sokkal egyszerűbb, most mind a ketten elégedettek s boldogok. De ez az álomkép lidércként fojtogatta, s elborzadva riadt föl belőle.

12

Az első időben, hogy Moszkvából visszatért, amikor még minden alkalommal összerándult és elpirult, ha kikosarazásának a szégyene eszébe jutott, Levin így beszélt magához: „Éppígy pirultam s rándultam össze, elveszett embernek tartva magamat, amikor fizikából egyest kaptam, s meg kellett ismételnem a második évfolyamot; ilyen elveszettnek hittem magamat akkor is, amikor egy ügyet, amit a nővérem bízott rám, elpuskáztam. No és mi történt? Most, évek múlva, ahogy visszaemlékszem rá, csodálkozom, hogy keseríthetett el ennyire, így lesz ezzel a bánattal is. Telik az idő, s eziránt is közönyös leszek."

De elmúlt három hónap, s nem lett közönyössé; akárcsak az első napokban, most is fájt visszagondolni rá. Nem nyugodhatott meg, hisz ő, aki annyit ábrándozott a családi életről, s olyan érettnek is érezte rá magát, mégsem volt nős, sőt távolabb volt a nősüléstől, mint valaha. Fájdalmasan érezte, amit egész környezete is, hogy az ő korában nem jó az embernek egyedül élnie. Visszaemlékezett, mit mondott egyszer, mielőtt még Moszkvába utazott, Nyikolajnak, a tehenesének, egy naiv parasztembernek, akivel szeretett elbeszélgetni: „No, Nyikolaj, nősülni készülök", s hogy Nyikolaj milyen gyorsan felelt, mint aki olyat hall, amihez nem férhet kétség: „Rég itt az ideje, Konsztantyin Dmitrics." A nősülés azonban most távolabb volt tőle, mint valaha. Elfoglalták a helyét, s ha képzeletben más ismerős lányt tett *arra* a helyre, érezte, hogy ez teljességgel lehetetlen; azonkívül a visszautasítás s a szégyenteljes szerep emléke is kínozta. Akármennyit mondogatta is magának, hogy ő semmiben sem hibás, az emlék, éppúgy, mint a többi ilyenfajta szégyenletes emlék, összerezzentette és elpirította. Voltak a múltjában, mint minden embernek, csúnya, belátott ballépések, amelyek miatt a lelkiismeretének kínoznia kellett volna; a rossz, csúnya tettek emléke azonban korántsem gyötörte úgy, mint ezek a jelentéktelen, de szégyenletes visszaemlékezések. Ezek a sebek sohasem hegedtek be. S ezeknek az emlékeknek a sorában a kikosarazás s a szánalmas helyzet is ott volt már, amelyben azon az estén mások szemében lennie kellett. Az idő s a munka megtette mégis a magáét. A súlyos emlékekre mindjobban rárakódtak a falusi élet nem mutatós, de jelentős eseményei, Kitty mind ritkábban jutott az eszébe; türelmetlenül várta a hírt, hogy férjhez ment, vagy a napokban férjhez megy; ez a hír, azt remélte, akár a foghúzás, végleg megszünteti a fájdalmat.

Eközben megjött a tavasz, a gyönyörű, barátságos, az időjárás hitegetései és csalfasága nélkül; egyike azoknak a ritka tavaszoknak, amelyeknek növény, állat, ember együtt örül. Ez a gyönyörű tavasz még jobban fölbuzdította Levint, még jobban megerősítette benne, hogy a múltjával szakítson, s magányos életét szilárd alapokon, függetlenül rendezze be. Bár a tervek közül, amelyekkel a falujába visszatért, sok nem valósult meg, a legfontosabbra, élete tisztaságára vigyázott. Nem érezte többé a szégyent, amely bukásai után kínozni szokta, bátran tekinthetett az emberek szeme közé. Még februárban levelet kapott Marja Nyikolajevnától, hogy Nyikolaj bátyjának az állapota rosszabbra fordult, de nem akarja gyógyíttatni magát. Levin a levél hatására Moszkvába utazott, és sikerült is rábeszélnie a bátyját, hogy doktorhoz

forduljon, s külföldi fürdőre utazzék. A rábeszélés jól sikerült, kölcsönt is úgy adott az útra, hogy nem izgatta föl: ebben a tekintetben meg volt tehát magával elégedve. A gazdálkodáson kívül, ami tavasszal különös figyelmet követel, az olvasás mellett Levin ezen a télen még egy gazdasági mű írásába is belefogott. Elgondolása az volt, hogy a munkás természetét a gazdálkodásban abszolút adottságnak kell vennünk, úgy, mint a talajt és az éghajlatot; a gazdaságtan föltevéseit tehát nemcsak a talaj és éghajlat adottságaiból kell levezetnünk, hanem a munkás ismert és változhatatlan jelleméből is. Így, magányossága ellenére, vagy épp annak következtében, az élete rendkívül tartalmas volt, s csak ritkán jelentkezett benne a kielégítetlen vágy, hogy a fejében kóválygó gondolatokat Agafja Mihajlovnán kívül mással is közölje; megtörtént ugyanis nemegyszer, hogy fizikai, gazdaságtani s különösképp filozófiai kérdésekről elmélkedett vele; a filozófia volt Agafja Mihajlovna kedvenc tárgya.

A tavasz sokáig váratott magára. A böjt utolsó heteiben derült, fagyos idő volt. A napon napközben olvadt, éjjel azonban mínusz hét fok is megvolt; a föld felszíne olyan fagykérges, hogy a szekér úttalan utakon járt. A húsvét hóval jött; ünnep másnapján aztán meleg szél érkezett, felhőket hozott, és három nap s három éjjel viharos, meleg esők estek. Negyednapra a szél elállt, sűrű szürke köd támadt, mintha csak a természetben végbemenő változás titkát akarta volna elrejteni. A ködben megindultak a vizek; fölpattant és elhúzódott a jég, a zavaros, tajtékos patakok futása meggyorsult, a Krasznaja Gorkán estére meghasadt a köd, a felhők bárányfelhőkké oszlottak, kiderült, kinyílt az igazi tavasz. Reggelre, ahogy a ragyogó nap megjelent, a vizeket fedő vékony jégkéreg gyorsan fölengedett, s a meleg levegő az éledő föld párolgásában reszketett. A régi fű megint zöld lett, s az új is kizöldült kibúvó tűivel; megduzzadtak a bangita, a ribiszke s a nyír ragadós-szöszös rügyei; az aranyvirággal beszórt füzeken fölbúgott a kitelelt s ide-oda röpdöső méh. Láthatatlan pacsirták öntötték a dalt a zöld rétek bársonya s a jégtől tisztuló tarlók felett; a barna, vadvízzel borított mélyedések és mocsarak fölött bíbicek sírtak föl; s tavaszi krúgással, gágogással húztak a magasban a darvak és vadlibák. A legelőkön felbőgött a szőrét hullató, helyenként még le nem vedlett marha, görbe lábú bárányok futkostak gyapjavesztett, bégető anyák körül; gyors lábú gyerekek szaladoztak, meztelen talpuk nyoma ott maradt a szikkadó ösvényeken; a tónál fölcsendült a sulykoló asszonyok vidám hangja; az udvarokon az ekét, boronát javító parasztok fejszéje kopogott. Itt volt az igazi tavasz.

13

Levin nagy csizmába bújt, s most először nem húzott subát, hanem posztókabátot; így ment ki a gazdaságba; hol jégen járt, hol ragadós sárban, csermelyeket lépegetve át, amelyek a napfényben csak úgy vakították a szemet.

A tavasz a tervek és elgondolások ideje. S ahogy az udvarba kilépett, akár a tavaszi fa, amelyik nem tudja még, merre s hogyan hajtanak ki a duzzadt rügyébe zárt fiatal ágak és hajtások, Levin maga sem tudta még jóformán, hogy kedves gazdaságában milyen vállalkozásba fog, de érezte, hogy teli van a lehető legjobb elgondolásokkal és szándékokkal. Mindenekelőtt a barmokhoz ment. A tehenek kinn voltak a karámban, szőrük a vedlés után simán fénylett; sütkéreztek, bőgtek, a mezőre kéredzkedtek. Elgyönyörködött a legkisebb porcikájukig ismert állatokban, aztán kihajtatta őket a mezőre, a karámba meg borjakat eresztett. A csordás vidáman futott el, s készült a mezőre. A tehenesasszonyok fölfogták szoknyájukat, s meztelen, fehér, még le nem égett lábbal cuppogtak a sárban; vesszőkkel futkostak a tavasz örömétől megmámorosodott bőgő borjak után, s terelték őket az udvarba.

Levin elgyönyörködött az idei szaporulatban, amely rendkívül szép volt. A korai borjak, mint egy-egy parasztthén; Páva borja, a háromhónapos, felért egy esztendőssel. Levin vályút hozatott ki a számukra, s szénát vettetett a rácsuk mögé. De kiderült, hogy a rácsok, melyeket a télen át nem használt karám számára az ősszel csináltak, összetörtek. Elküldött az ácsért, akinek az ő rendelete szerint a cséplőgépen kellett volna dolgoznia. Kiderült, hogy az ács a boronákat javítja, amelyeket már a farsang hetében ki kellett volna igazítani. Ez nagyon bosszantó volt. Bosszantó, hogy a gazdaságban tovább folyik a rendetlenség, amely ellen annyi éve minden erejével küzd. A rácsokat, mivel télen át nem volt rájuk szükség, ahogy megtudta, átvitték az igáslovak istállójába, ott törtek el, minthogy csak úgy könnyedén, a borjaknak rótták össze őket. Mindebből az is kiderült, hogy a borona s a többi mezőgazdasági szerszám, amelyet még a télen átnézetett, s kijavíttatásukra három külön ácsot fogadott, nem volt kész: a boronákat még csak most csinálták, amikor már boronálni kellett volna velük. Levin elküldött az ispánért, de maga is a keresésére indult mindjárt. Az ispán, aki ezen a napon éppen olyan ragyogó volt, mint mindig, prémmel szegélyezett birkabőr bekecsében, egy szalmaszálat tördelve került elő a szérűskertből.

- Az ács meg mért nincs a cséplőnél?

- Az ám, jelenteni akartam már tegnap: a boronákat kell javítania. Szántani kell már.

- Hát a tél mire volt?

- Mire méltóztatna használni most az ácsot?

- A borjak karámjából hol vannak a rácsok?

- Megmondtam, vigyék a helyére; de beszélhet az ember ennek a népnek - legyintett az ispán.

- Nem ennek a népnek, ennek az ispánnak! - lobbant föl Levin. - Mire tartom magát?! - kiabálta. De aztán eszébe jutott, hogy ezzel nem sokra megy; félbeszakította magát, s fölsóhajtott. - Vetni lehet már? - kérdezte, miután egy darabot hallgatott.

- A Turkinon túl holnap vagy holnapután már lehet.

- Hát a lóhere?

- Elküldtem Vaszilijt és Miskát, vetik már. Csak azt nem tudom, nagy a sár, ki tudtak-e kecmeregni.

- Hány gyeszjatyinán?

- Haton.

- Miért nem az egészen? - kiáltott föl Levin.

Hogy a húsz helyett csak hat gyeszjatyinán vetnek lóherét, még bosszantóbb volt. A herevetés az elmélet, de a maga tapasztalata szerint is csak akkor jó, ha minél korábban, szinte hóban vetnek. De ezt soha el nem tudta érni.

- Nincs ember rá. Mit kezdjek, könyörgöm, ezzel a néppel? Hárman nem jöttek be, Szemjon se.

- Otthagyhatta volna a szalmát.

- Ott is hagytam.

- Akkor hát hol vannak az emberek?

- Öt kompótot csinál (értsd: komposztot); négyen a zabot forgatják, Konsztantyin Dmitrics, hogy meg ne dohosodjék.

Az, hogy „meg ne dohosodjék” - Levin ismerte már -, azt jelentette, hogy a magnak való angol zabját tönkretették; megint nem azt csinálták, amit ő parancsolt.

- De hiszen már a böjtben megmondtam, szellőztető kémények kellenek! - kiáltott föl.

- Ne nyugtalankodjék, mindent megteszünk idejében.

Levin mérgesen legyintett, ment a magtárba, megnézte a zabot, s jött vissza az istállóba. A zab még nem romlott meg. De a munkások lapáttal forgatták, amikor egyenesen az alsó magtárba ereszthették volna. Miután ezt is elrendelte, s két munkást a lóherevetéshez irányított, az ispán iránti haragja is lecsillapult. Olyan szép nap volt, nem lehetett haragudni.

- Ignat! - kiáltotta a kocsisnak, aki felgyűrt ujjal a hintót mosta a kútnál. - Nyergelj!

- Melyiket parancsolja?

- Hát Kolpikot.

- Szolgálatjára.

Amíg a lovat nyergelték, megint odahívta a láthatáron őgyelgő ispánt, hogy kibéküljön vele; a rájuk váró tavaszi munkáról s gazdasági terveiről beszélt neki.

A trágyahordást korábban kell kezdeni, hogy első kaszálásig minden készen legyen. Azt a távolabbi földet végig fel kell szántani, hogy ne száradjon ki. A kaszálást nem részért, hanem napszámosokkal végeztetik.

Az ispán figyelmesen hallgatta, azon volt, hogy a gazda szándékait helyeselje, de azért csak azzal a reménytelen, csüggedt képpel állt ott, amit Levin annyira ismert már, s amin mindig úgy dühbe jött. „Ez mind szép, de úgy lesz, ahogy Isten akarja” - mondta ez az arc.

Semmi sem keserítette el úgy Levint, mint ez a modor. De ilyen volt minden ispán, ahány csak dolgozott nála. Mind így bánt az ő elgondolásaival, úgyhogy nem is haragudott már rájuk; csak nekikeseredett, s még nagyobb felbuzdulást érzett magában, a harcra ez ellen az elemi erő ellen, melyet nem is tudott másképp nevezni, mint „ahogy az Isten akarja”: ez akasztotta meg a szekerét mindig.

- Ahogy majd az időből telik, Konsztantyin Dmitrics - mondta az ispán.

- Már mért ne telne?

- Még vagy tizenöt munkást föltétlen föl kellene vennünk. De nem jönnek. Ma voltak itt, hetven rubelt kérnek a nyárra.

Levin elhallgatott. Megint itt volt vele szemben ez az erő. Akárhogy is próbálgatják, a mostani árak mellett negyven vagy harminchét-harmincnyolc munkásnál többet, tudta, nem vehetnek föl. Negyvenet fölvettek, többet nem lehet. S mégsem tudott fölhagyni a harccal.

- Ha nem jönnek, küldjenek Szuriba, Csefirovkába. Keresni kell.

- Küldeni küldök - mondta csüggedten Vaszilij Fjodorovics. - Csak a lovak is el vannak csigázva.

- Veszünk hozzá. De hiszen tudom - tette hozzá nevetve -, magának minden kevés meg rossz; hanem ebben az évben nem engedhetem ám a maga feje után menni. Mindent magam csinálok.

- Amondó vagyok, most nem sokat alszik. Mi is jobb kedvvel csináljuk, ha rajtunk a gazda szeme...

- Szóval Berjozovij Dolnál vetik a lóherét? Elmegyek, megnézem - mondta fölugorva a fakó kis Kolpikra, melyet a kocsis elővezetett.

- A patakon nem tud ám átmenni, Konsztantyin Dmitrics!

- Akkor hát az erdőn.

A derék, kipihent lovacska a tócsák fölött fel-felhorkant, aztán a gyeplőbe feküdve, fürge poroszkálással vitte át Levint az udvar sarkán, ki a kapun, a földekre. Ha Levinnek a karámnál s a baromfiudvarban már jókedve támadt, a mezőn még jobb kedve kerekedett. Ahogy a helyenként ott maradt, szétfolyó lábnyomokkal teleszórt poros havon, jó lova poroszkálásától csendesen himbálva, a hó és levegő meleg, friss illatát szívta, s az erdőn keresztülment, minden fájának örült, kérgükön a megéledő moha, a duzzadó rügy, mind külön öröm volt neki. Ahogy az erdőből kiért, a roppant térségen egyenletes bársonyszőnyegként terült szét a zöld mező, sehol egy kopasz folt vagy kimosás, csak itt-ott a mélyedésekben vetett rá foltot az olvadó hó nyoma. Még a csődörcsikó s a vetésbe taposó parasztlovak sem haragították meg (egy szembejövő paraszttal elhajtatta őket), sem a paraszt csúfondáros, buta válasza, akitől találkozóban azt kérdezte: „No, Ipat, lehet-e vetni már?” „Előbb szántani kell, Konsztantyin Dmitrics” - felelte Ipat. Minél messzebb haladt, annál jobb kedve kerekedett; egymás után jutottak eszébe a jobbnál jobb gazdasági tervek. A déli oldalakon, hogy a hó össze ne gyűljön alattuk, az egész földet fűzbokrokkal veszi körül; a trágyázott földeket hat részbe vágja, a szénatermő tartalék földeket háromba, a föld végében istállót csináltat, tavat ásat, a trágyázáshoz a marháknak hordozható karámot készíttet. Akkor lesz háromszáz gyeszjatyina búzája, száz burgonyája, százötven lóheréje, s egyetlen kimerült gyeszjatyinája sem.

Ilyen ábrándok közt ért a lóherevető munkásokhoz, óvatosan a mezsgyére fordítva lovát, nehogy a friss zöldbe tapodjon. A vetőmagos kordé nem a mezsgyén állt, hanem a szántáson: az őszi vetést a kerék kivágta, a ló kikapálta. Mindkét munkás a mezsgyén ült, valószínűleg a közös pipát szívták. A kordén a föld, amelybe a magot kellett keverni, nem volt szétzúzva; összetapadt vagy göröngyökbe fagyott. Ahogy a gazdát meglátta, az egyik munkás, Vaszilij, a kordéhoz ment, Miska meg vetni kezdett. Ez nem volt rendjén való, de a munkásokra Levin ritkán haragudott meg.

Amikor Vaszilij odajött hozzá, Levin rászólt, hogy vezesse a mezsgyére a lovát.

- Nem tesz semmit, uram, benövi - felelte Vaszilij.

- Ne okoskodj, kérlek - mondta Levin -, tedd, amit mondanak.

- Igenis - felelte Vaszilij, s a ló feje után nyúlt. - Ez aztán vetés, Konsztantyin Dmitrics, príma - mondta hízelegve -, csak járni rettenetes rajta. Egy pud sarat hurcol az ember a bocskorán.

- A föld mért nincs megszitálva? - szólt rá Levin.

- Szétnyomkodjuk - vett föl Vaszilij egy marék magot, s tenyere közt szétdörgölte a földet.

Vaszilij nem volt hibás benne, hogy szitálatlan földet adtak neki, a dolog mégis bosszantó volt.

Levinnek volt egy szere, amelynek nemegyszer látta már jó hasznát, ha a bosszúságát kellett csillapítania, s ami rossz, megint jóvátenni; most is ehhez folyamodott. Nézte, hogy lépdel Miska, a lábára tapadt hatalmas földkoloncokat forgatva; leszállt a lováról, átvette Vaszilij vetőzsákját, s hozzáfogott a vetéshez.

- Hol hagytad abba?

Vaszilij megmutatta lábával a jelet; Levin ment, ahogy tudott, és szórta a földdel kevert magot. A járás nehéz volt, akár a mocsárban. Egy paszta után megizzadt, s visszaadta a zsákot.

- No, uram, nyáron aztán meg ne szidjon ezért a pasztáért - mondta Vaszilij.

- Hogyhogy? - mondta Levin jókedvűen; a módszer hatása érzett már.

- Nézze meg majd a nyáron. Kiválik. Ehol, amit a múlt tavasszal vetettem. Hogy elosztottam! Úgy iparkodom, Konsztantyin Dmitrics, mintha az édesapámnak csinálnám. Magam sem szeretem rosszul csinálni, s másnak sem engedem. Ha a gazdának jó, nekünk is jó. Örül az ember szíve - mondta Vaszilij a földekre mutatva -, ahogy széttekint.

- Bizony, szép tavasz, Vaszilij.

- Az öregek sem emlékeznek ilyen tavaszra. Voltam otthon; az öregünk elvetett három véka búzát. Úgy mondja, nem lehet a rozstól megkülönböztetni.

- Mióta vetnek búzát?

- Az úr tanított meg rá, harmadéve; meg is ajándékozott két mérővel. A negyedét eladtuk, de három vékával elvetettünk.

- No, akkor hát vigyázz, s nyomd szét a göröngyöt - mondta Levin a lovához lépve -, s Miskára is nézz. Ha jól kel, ötven kopejkát kapsz gyeszjatyinánként.

- Köszönöm alázatosan. Mi az úrral amúgy is meg vagyunk elégedve.

Levin fölült a lovára, átment arra a földre, amelyiken a tavalyi lóhere volt, aztán arra, amelyiket tavaszi búza alá szántották.

A lóhere a tarlón csodásan hajtott. Már egészen kibújt, s javában zöldellt a múlt évi letört búzaszárak közt. A ló csüdig beleragadt, s lábai, ahogy a félig olvadt földből kirántotta, cuppantak egyet. A felszántott földön egyáltalán nem lehetett átmenni; csak ott tartotta meg az embert, ahol jég volt; a föllágyult barázdákban bokán felül belesüppedt. A szántás kitűnő; két nap múlva lehet boronálni és vetni. Minden gyönyörű volt, jókedvre hangoló. Visszafelé Levin a pataknak ment, azt remélte, hogy a víz megapadt már. S csakugyan át is jutott rajta, s két vadkacsát riasztott fel. „Szalonkának is kell lenni" - gondolta. Ahogy a ház felé befordult, az erdőőrrel találkozott, az megerősítette feltevésében.

Levin ügetve ment haza, hogy gyorsan megebédeljen, s elkészítse a puskáját estére.

14

Ahogy a legvidámabb hangulatában hazafelé tartott, csengőszót hallott a főbejárat felől.

„Igen, a vasútról jön - gondolta -, a moszkvai vonatnak most van az ideje... Ki lehet? Hátha Nyikolaj bátyám? Hisz azt mondta: Lehet, elmegyek fürdőre, de lehet, hogy leutazom hozzád." Első pillanatban szörnyű kellemetlennek találta, hogy a bátyja ittléte az ő boldog, tavaszi hangulatát szétdúlhatja. De mindjárt el is szégyellte magát ezért az érzésért, s lélekben máris ölelésre készen, ellágyult örömmel várta, s most már egész szívéből remélte, hogy a bátyja lesz az. Megveregette a lovát, s az akácsor mögé kiérve, meglátta az állomásról érkező bértrojkát s az urat a bundában. Nem a bátyja volt. „Bárcsak egy kellemes ember lenne - gondolta -, akivel el lehet beszélgetni!"

- Á! - kiáltott föl megörülve, s mindkét kezét a magasba lódította. - Ez aztán a kedves vendég! Ó, hogy örülök! - kiáltott föl, ahogy Sztyepan Arkagyicsot megismerte.

„Most bizonyára megtudom, hogy férjhez ment-e már, vagy mikor megy férjhez" - gondolta.

Ezen a gyönyörű tavaszi napon, úgy érezte, egyáltalán nem fáj Kitty emléke.

- Nem vártál, ugye? - mondta Sztyepan Arkagyics a szánból leszállva. Az orra tája, az arca, a szemöldöke tele volt sárrögökkel, de azért csak úgy sugárzott a jókedvtől és egészségtől. - Eljöttem, hogy megnézzelek, ez az első - mondta átölelve és megcsókolva Levint. - Hogy vadásszak, kettő; hogy a jergusovói erdőt eladjam, három.

- Nagyszerű! De micsoda tavasz! Hogyhogy szánon jöttél?

- Szekéren még rosszabb, Konsztantyin Dmitrics - felelt az ismerős bérkocsis.

- Nohát, nagyon, de nagyon örülök - mondta Levin őszinte, gyermekin örvendező mosollyal.

Levin bevitte a vendéget a vendégszobába, ahova a holmija: egy útizsák, tokban a fegyver s a szivarostáska is bekerült; aztán otthagyta, hogy megmosdjék s átöltözzék, maga meg az irodába ment, hogy a szántásról és herevetésről intézkedjék. Agafja Mihajlovna, aki mindig nagyon sokat adott a ház becsületére, az ebédre vonatkozó kérdésekkel állta el az előszobában az útját.

- Csinálja, ahogy jólesik, csak minél előbb - mondta Levin, s ment az ispánjához. Amikor visszatért, Sztyepan Arkagyics kimosdva, megfésülve, ragyogó mosollyal lépett ki az ajtaján; együtt mentek föl az emeletre.

- Mennyire örülök, hogy itt vagyok nálad. Most végre megértem, mi az a titokzatos dolog, amit itt művelsz. De nem; igazán irigyellek. Milyen ház ez, milyen remek itt minden! Ragyogó, vidám - mondta Sztyepan Arkagyics, elfeledve, hogy nem mindig van tavasz, s a napok nem ilyen derültek, mint most. - A dajkád is milyen pompás asszony. Kívánatosabb volna egy csinos, köténves szobalány, de a te szigorú szerzetesi stílusodnak ez felel meg.

Sztyepan Arkagyics sok érdekes újdonságot mondott; Levin számára különösen fontos hír volt, hogy a bátyja, Szergej Ivanovics, nyárra ide készül hozzá.

De Kittyről s általában Scserbackijékről nem szólt Sztyepan Arkagyics egy szót sem, egyedül a felesége üdvözletét adta át. Levin hálás volt a tapintatért, s boldog a vendégével. Egyedülléte alatt, mint mindig, most is egy zuhatagnyi gondolat és érzés gyűlt föl benne, amit a környezetének nem adhatott át, s most Sztyepan Arkagyicsra zúdította: a tavasz költői örömét, gazdasági kudarcait és terveit, gondolatait és megjegyzéseit az olvasott könyvekről, különösképpen pedig megírandó könyve eszméjét, amelynek az alapja, bár maga se vette észre, minden régebbi gazdasági mű kritikája volt. Sztyepan Arkagyics, a mindig kedves, egy megjegyzésből mindent megértő, most különösen kedves volt, s Levin egy új, hiúságát legyező vonást figyelt meg benne: tiszteletet s valami gyengédségfélét maga iránt.

Agafja Mihajlovna és a szakács azon voltak, hogy az ebéd különösen jó legyen; a következménye ennek az lett csupán, hogy a két kiéhezett jó barát nekiült az előételnek, s vajas kenyérrel, füstölt hallal és sózott gombával ette teli magát, no meg még az, hogy Levin pirog nélkül adatta föl a levest, amivel pedig a szakács különösképp el akarta a vendéget káprázztatni. Sztyepan Arkagyics azonban, noha más ebédekhez volt szokva, mindent elsőrangúnak talált; a kisüsti, a kenyér, a vaj, főként pedig a füstölt hal, gomba, a csalánleves, tyúkhús fehér szósszal s a fehér krími bor - minden elsőrangú volt és csodálatos.

- Kitűnő, kitűnő - mondta, a sült után vastag szivarra gyújtva. - Úgy érzem itt magam, mint aki egy gőzhajóról a rázás és zaj után a csendes partra lép. Szóval te azt mondod, hogy magát a munkáselemet is tanulmányozni kell, s gazdasági módszereinket eszerint kell megválasztanunk. Hát én laikus vagyok ebben, de azért úgy rémlik, hogy az elmélet s alkalmazása hatással lehet a munkásra is.

- Igen, de várj csak: én nem a közgazdaságtanról beszélek, hanem a gazdálkodás tudományáról. Ennek a természettudománynak kell lennie, s az adott jelenségeket kell figyelembe venni, köztük a munkást, az ő gazdasági, néprajzi...

Ebben a pillanatban jött be Agafja Mihajlovna a befőttel.

- Nos, Agafja Mihajlovna - mondta neki Sztyepan Arkagyics, a tulajdon duzzadt ujja begyét megcsókolva -, micsoda füstölt haluk van maguknak, s az a pálinka! De nem kéne mennünk már, Kosztya? - tette hozzá.

Levin kinézett az ablakon, a fák csupasz csúcsai mögé lenyugvó napra.

- Bizony ideje - mondta. - Kuzma, fogj be a bricskába! - s maga is szaladt lefelé.

Sztyepan Arkagyics is lement, s nagy gondosan maga húzta le a lakktáskáról a vitorlavászon tokot, kezdte összeszerelni drága, új típusú fegyverét. Kuzma, nagy borravalót szimatolva, nem mozdult el Sztyepan Arkagyics mellől; ő húzta föl a harisnyáit, csizmáját, amit Sztyepan Arkagyics szívesen rá is hagyott.

- Hagyd meg, Kosztya - mondta Sztyepan Arkagyics -, hogy ha Rjabinyin, a kereskedő, eljön - már hívattam -, vezessék be, és kérjék meg, hogy várjon.

- Csak nem Rjabinyinnak adod el az erdőt?

- De igen, ismered tán?

- Hogyne, volt vele dolgom, „véglegesen és pozitíve”.

Sztyepan Arkagyics elnevette magát. „Véglegesen és pozitíve” a kereskedő kedvenc szavajárása volt.

- Igen, roppant nevetségesen beszél. Megértette, hová készül a gazdája! - tette hozzá, s megveregette Laszkát, aki nyüszítve forgolódott Levin körül, s hol a kezét nyalta, hol a csizmáját, fegyverét.

A kocsi, amikor kimentek, már a tornác előtt állt.

- Befogattam, bár nincs messze; vagy gyalog menjünk inkább?

- Nem, menjünk csak kocsin - mondta Sztyepan Arkagyics, a bricskához lépve. Beült, körülbugyolálta a lábát a tigrissávos pléddel, és szivarra gyújtott. - Hogy lehet, hogy nem dohányzol? A szivar nemcsak hogy élvezet: jele és megkoronázása az élvezetnek. Hanem ez aztán az élet! Milyen szép! Így szeretnék én élni!

- Ki akadályoz meg benne? - mondta mosolyogva Levin.

- Nem, te igazán boldog ember vagy. Amit szeretsz, az meg is van. Szereted a lovat - van; kutya - van; vadászat - van; gazdaság - van.

- Talán mert örülök annak, amim van, s nem búsulok azon, amim nincs - jutott Levin eszébe Kitty.

Sztyepan Arkagyics elértette, rápillantott, de nem szólt.

Levin hálás volt Oblonszkijnak, amiért észrevette, hogy fél Scserbackijékról beszélni, s szokott tapintatával elő se hozta őket; most azonban már ő szerette volna kitudni, ami gyötörte, de nem mert megszólalni.

- Hát a te dolgaid? - mondta, meggondolva, mennyire nem szép, hogy folyton csak magán jár az esze.

Sztyepan Arkagyics szeme jókedvűt csillant.

- Te persze nem ismered el, hogy az ember a kalácsot is szeretheti, amikor megvan a házikenyere, szerinted ez vétek; én meg az életet nem ismerem el szerelem nélkül - mondta, a maga módján fogva föl Levin kérdését. - Mit tegyek, ha egyszer így vagyok teremtve? S másnak igazán olyan kevés bajt okozok vele; magamnak meg akkora gyönyörűség.

- Mi az, csak nincs valami új? - kérdezte Levin.

- De van, testvér. Ismered az ossziáni nőtípust: nők, amilyeneket álmodban látsz. Ilyen asszonyok ébren is akadnak, és döbbenetesek. Az asszony, látod, olyasmi: akármennyit tanulmányozod, mindig tökéletesen más.

- Akkor jobb nem tanulmányozni.

- Dehogynem. Egy matematikus azt mondta, hogy nem az igazság fölfedezése a gyönyör, hanem a keresése.

Levin némán hallgatta, s bármennyire erőltette is magát, sehogy sem tudott barátja lelkébe helyezkedni, érzéseit s hogy az efféle nők tanulmányozásában mi örömet lel, megérteni.

15

A húzás helye nem messze volt, egy kis nyárfásban a patak fölött. Ahogy az erdőhöz értek, Levin leugrott, s Oblonszkijt egy mohos, nyirkos tisztás sarkára vitte, amelyről a hó letisztult már. Ő a tisztás másik szélére húzódott, egy kettős törzsű nyírfa mellé; fegyverét a száraz, alsó ág villájának támasztotta, köpenyét levetette, fölvette a töltényövét, s kipróbálta, szabadon mozog-e a keze.

Az öreg, őszülő Laszka, aki mindig ott volt a nyomában, óvatosan leült vele szemben, s a fülét hegyezte. A nap a nagy erdő mögé szállt; a nyárfák közt elszórt nyírfák lecsüngő ágaikkal, kipattanni kész, duzzadt rügyeikkel élesen rajzolódtak ki az alkonyfényben.

Az erdő sűrűjéből, ahol még állt a hó, kis, kanyargó erekben, alig hallhatóan csörgedezett a víz. Apró madarak csevegtek, szálltak olykor-olykor egyik fáról a másikra.

A teljes csönd időközeiben hallatszott, hogy zizzen a felengedő föld s a növekvő fű moccanásaitól az avar.

„Lám, lám! Hallani s látni lehet a fű növését” - mondta magában Levin, egy palaszínű, nedves nyírlevél moccanását a fiatal fűszál mellett észrevéve. Állt, hallgatózott, hol le, a nedves és mohás fűre nézett, hol a fülelő Laszkára, hol a hegy tövébe, az erdő meztelen facsúcsainak előttük kiterülő tengerére, a fehér felhősávokkal bevont, elboruló égre. Egy ölyv lassan lengő szárnnyal röpült el, magasan a távoli erdő fölött, a másik utána ugyanabba az irányba, míg el nem tűnt. A madarak mind hangosabban, mind nyugtalanabbul csiviteltek a sűrűben. Nem messze egy fülesbagoly huhogott. Laszka összerezzent, nagy óvatosan néhány lépést tett előre, s oldalt hajtott fejjel fülelni kezdett. A patak mögül kakukkszó hallott. Kettőt kakukkolt a megszokott hangján, aztán elrekedt, hadarni kezdett, s belezavarodott.

- Hogyan! Már kakukk is van? - mondta Sztyepan Arkagyics a bokor mögül kilépve.

- Igen, hallom - felelte Levin; nem szívesen törte meg az erdő csöndjét magának is kellemetlen hangjával. - Már nem kell sokáig várni.

Sztyepan Arkagyics alakja megint eltűnt a bokor mögött. Levin csak a gyufa felfénylő lángját látta, s nyomban utána a cigaretta vörös parazsát s egy kis kékes füstöt.

- Csek, csek! - csattant meg, ahogyan felhúzta, Sztyepan Arkagyics puskakakasa.

- Hát ez meg miféle hang? - hívta föl Oblonszkij egy elnyújtott horkanásra Levin figyelmét; mintha egy rosszalkodó csikó nyerített volna vékony hangon.

- Nem ismered? A hím nyúl. Hanem elég lesz a beszédből. Hallod? Jönnek! - szólt Levin kiáltva szinte, miközben a kakast felhúzta.

Távoli vékony pisszegés hallatszott, pontosan két másodpercenként, a vadász által jól ismert ütemre - a második, harmadik után már kurrogást is lehetett hallani.

Levin jobbra-balra vetette a szemét, s íme, a homályos, kék égen, éppen előtte, a nyárfacsúcs összefolyó, gyöngéd ágai fölött egy repülő madár tűnt föl. Egyenest feléje röpült; a kurrogás közeli hangja, mintha feszes szövetet szakítanának egyenletesen, pont a füle mellett hallatszott; a madár hosszú csőrét és nyakát is látta már, de abban a pillanatban, amelyikben célba vette, a bokor mögül, ahol Oblonszkij állt, vörös fény villant fel, a madár, mint a nyíl, leereszkedett, azután megint fölcsapott. Új villanás, utána egy dördülés; a madár mintha a levegőbe akarna kapaszkodni, vergődő szárnyakkal megállt: egy pillanatig így maradt, aztán lezuppant a nyirkos földre.

- Csak nem hibáztam el? - kiabálta Sztyepan Arkagyics, aki a füsttől nem láthatta.

- Ott van - mondta Levin, s Laszkára mutatott, aki egyik fülét fölemelve, bolyhos farkavégét a magasban csóválta, s mint aki nyújtani akarja az élvezetet, mosolyogva szinte, lassú léptekkel hozta a megölt madarat gazdájának.

- No, örülök, hogy sikerült - mondta Levin, s ugyanakkor irigységet is érzett, hogy nem ő ejtette el a szalonkát.

- A jobb csővel csúnyát hibáztam - felelte Sztyepan Arkagyics, a fegyverét megtöltve. - Sss... jön.

Valóban, átható, egymást gyorsan követő pisszegések hallatszottak. Két játszó, egymást kergető szalonka repült el kurrogás nélkül, pisszegve csak, épp a vadászok feje fölött. Négy lövés dördült el; a szalonkák, mint a fecskék, gyorsan megfordultak, s eltűntek szem elől.

A húzás nagyszerű volt, Sztyepan Arkagyics még két szalonkát lőtt, Levin is kettőt; az egyiket nem találták meg. Sötétedni kezdett. A ragyogó, ezüstös Venus, mélyen lenn nyugaton, már a nyírfák mögül csillogott ki gyöngéd világával; magasan keleten pedig a komor Arkturusz öntötte vörös fényét. Levin a feje fölött elfogta s megint elvesztette a Göncöl csillagait. Szalonkák már nem szálltak, de Levin úgy döntött, megvárja, amíg a Venus, amelyet a nyírfaág alatt látott, fölébe kerül, s a Göncöl csillagai egészen fölragyognak. A Venus az ág fölé került már, a Göncöl kereke és rúdja a sötétkék égen egészen láthatóvá vált, s ő még mindig várt.

- Nem kéne indulnunk már? - kérdezte Sztyepan Arkagyics. Az erdőben már csönd volt, egyetlen madár sem mocorgott.

- Várjunk még - felelte Levin.

- Ahogy akarod.

Vagy tizenöt lépésre álltak egymástól.

- Sztyiva - szólalt meg váratlanul Levin -, mért nem mondod, megvolt-e már vagy mikor lesz a sógornőd esküvője?

Levin annyira erősnek és nyugodtnak érezte magát, hogy azt gondolta, semmiféle válasz sem izgatja fel. De arra, amit Sztyepan Arkagyics mondott, semmiképpen sem számított.

- Nem gondolt és nem is gondol rá, hogy férjhez menjen; nagyon beteg, az orvosok külföldre küldték. Az életéért is aggódnak.

- Mit mondasz? - kiáltott föl Levin. - Nagyon beteg? De hát mi baja? Hogy lehet, hogy ő...

Mialatt beszéltek, Laszka a fülét hegyezve fölfelé nézett az égre, majd szemrehányóan az emberekre pillantott.

„Eltalálták, mikor beszéljenek - gondolta. - Az meg ott repül. Már itt is van. Elszalasztják."

Ebben a pillanatban ők is meghallották az átható füttyöt, amely mintha csak fülön ütötte volna őket: mindketten fegyver után kaptak. Két villanás villant, s két durranás hangzott föl ugyanabban a pillanatban; a magasan repülő szalonka összecsukta a szárnyát, s a sűrűbe esett, a vékony ágakat meghajlítva.

- No, ez nagyszerű! Közös! - kiáltott fel Levin, s maga is beszaladt Laszkával a sűrűbe, a szalonkát megkeresni. „Mi is volt az a kellemetlen dolog? - jutott közben az eszébe. - Persze, Kitty beteg. Mit tegyünk, nagyon sajnálom."

- Á, megtaláltad! Okos állat vagy - vette ki Laszka szájából a még meleg madarat, s csaknem megtelt vadásztáskájába tette. - Megvan, Sztyiva! - kiáltotta aztán.

16

Hazatérőben Levin apróra elkérdezte Kitty egész betegségét és Scserbackijék terveit, s bár szégyellte volna beismerni, az, amit megtudott, kellemes volt neki. Kellemes azért is, mert volt még remény, de még kellemesebb, hogy aki annyi szenvedést okozott neki, maga is szenvedett. Hanem amikor Sztyepan Arkagyics Kitty betegségének az okáról kezdett beszélni s Vronszkij nevét említette, Levin félbeszakította:

- Nincs semmiféle jogom, hogy családi intimitásokat tudjak meg; az igazat megvallva, egyáltalán nem érdekelnek.

Sztyepan Arkagyics alig észrevehetően elmosolyodott; látta Levin arcán a jól ismert hirtelen változást; egy pillanat alatt ugyanolyan komor lett, amilyen vidám volt az előbb.

- Rjabinyinnal végleg megegyeztél az erdőre? - kérdezte Levin.

- Meg. Az ár nagyon szép: harmincnyolcezer. Nyolc előre, a többi hat esztendő alatt. Sokat bajlódtam vele. Senki sem adott többet.

- Ez azt jelenti, hogy ingyen adtad oda - mondta komoran Levin.

- Már mért ingyen? - mondta jólelkű mosollyal Sztyepan Arkagyics, aki tudta, hogy Levinnek most semmi sem lesz jó.

- Mert az erdő legalább ötszáz rubelt ér gyeszjatyinánként - felelte Levin.

- Ó, ezek a gazdák! - mondta Sztyepan Arkagyics tréfásan. - Milyen megvetően beszéltek ti velünk, városiakkal! De üzletet mégis mindig mi tudunk jobban kötni. Hidd el, mindent kiszámítottam - mondta -, nagyon előnyösen adtam el az erdőt, úgyhogy félek, nem lép-e még vissza. Ez nem haszonerdő - mondta Sztyepan Arkagyics, aki a *haszon* szóval, azt remélte, egészen meggyőzi Levint véleménye helytelenségéről -, inkább tüzelőfa. Nincs benne harminc ölnél több gyeszjatyinánként, s ő kétszáz rubelt ad érte.

Levin megvetően elmosolyodott. „Ismerem már - gondolta - ezt a tempót, nemcsak az övét, minden városiét. Tíz év alatt kétszer ha megfordulnak falun, fölszednek két-három falusi szót,

aztán használják jókor-rosszkor, abban a szent hitben, hogy most már mindent tudnak. *Haszonerdő, harminc öl van benne.* Mondják a szót, de nem értenek semmit sem belőle."

- Én nem tanítalak, hogy mit irkálj ott a hivatalban - mondta -, de ha szükségem van rá, megkérdezlek. Te pedig meg vagy győződve, hogy az erdő egész tudományát érted. Nehéz dolog ez. Megszámoltad a fákat?

- Hogy számoljam meg? - nevette el magát Sztyepan Arkagyics, aki, akárhogy is, ki szerette volna zökkenteni barátját a rossz hangulatból. - *A homokszemeket, a planéták sugarát egy nagy szellem ha meg is számolhatná...*[38]

- No, a Rjabinyin nagy szelleme megszámolja. Egyetlen kereskedő sem veszi meg számolatlan, hacsak ingyen nem adják neki, mint te. Én ismerem azt a te erdődet. Minden évben járok ott vadászni, ötszáz rubelt ér készpénzben gyeszjatyinája: te részletre adod kétszázért, azaz vagy harmincezret ajándékoztál neki.

- Ugyan, hagyd már - mondta Sztyepan Arkagyics panaszosan -, akkor miért nem adta meg senki sem?

- Azért, mert a kereskedőink összebeszéltek; lelépést adott nekik. Volt dolgom minddel, ismerem őket; ezek nem kereskedők, hanem uzsorások. Ha csak tíz-tizenöt percentre van kilátás, bele sem megy, megvárja, amíg húsz kopejkán egy rubelt vehet.

- Hagyd el, rossz kedvedben vagy.

- Egyáltalán nem - mondta komoran Levin, ahogy a ház elé értek.

A tornác előtt ott állt már a vassal és bőrrel feszesen bevont parasztkocsi, előtte a széles istránggal befogott, jól táplált ló. A szekérben a vérbőségtől duzzadó, feszes övű segéd, aki egyszersmind kocsisa is Rjabinyinnak. Maga Rjabinyin benn volt már a házban, s az elő-csarnokban köszöntötte a két barátot. Magas, sovány, középkorú ember volt; bajuszt hordott, kiugró álla borotvált, zavaros szeme dülledt; hosszú kék kabátot viselt, a hátulján gombok, magas csizmája bokában ráncos, szárban egyenes, fölötte még egy nagy sárcipő. Kendőjével jól körültörölte a képét, begombolta a kabátját, amely anélkül is igen jól állt, s mosolyogva köszöntötte a belépőket, olyanformán nyújtva Sztyepan Arkagyics felé a kezét, mintha valamit el akarna venni tőle.

- Hát megjött? - kérdezte Sztyepan Arkagyics, kezet fogva vele. - Nagyszerű.

- Az utak ugyan rendkívül rosszak, de nem merészeltem kegyelmességed parancsának nem engedelmeskedni. Az egész úton végig gyalog jöttem, de itt vagyok időre. Konsztantyin Dmitrics, tiszteletem - fordult Levinhez, azon igyekezve, hogy vele is kezet fogjon. De Levin komor képet vágott, s úgy tett, mint aki nem veszi észre a kezét; a szalonkákat szedte ki. - Vadászattal méltóztatnak szórakozni? Ez ugyan miféle madár lesz? - tette hozzá Rjabinyin, megvetően pillantva a szalonkákra. - Nyilván ízletes! - s rosszallóan csóválta a fejét, mint aki erősen kétli, hogy a gomb megérte a kabátot.

- Be akarsz menni a dolgozószobámba? - kérdezte Levin Sztyepan Arkagyicstól franciául, rosszkedvűen hunyorítva. - Menjetek be, beszéljétek meg ott.

- Tessék csak, ahova méltóztatnak - mondta Rjabinyin megvető méltósággal, mintha csak azt akarta volna éreztetni, hogy másnak okozhat nehézséget, kivel hogyan érintkezzék, neki azonban nehézséget soha és semmi sem okozhat.

[38] Sztyepan Arkagyics Gyerzsavin *Isten* című ódájának kezdő sorait szavalja.

A dolgozószobában Rjabinyin szokása szerint körülnézett, mintha a szentképet keresné, de amikor megtalálta, nem vetett keresztet. Megnézte a szekrényeket és könyvespolcokat, s azzal a gyanakvással, amellyel a szalonkákat nézte, megvetően elmosolyodott, s rosszallólag csóválta megint a fejét, sehogy sem látva be, hogy ez a gomb *megérte* a kabátot.

- No, elhozta a pénzt? - kérdezte Oblonszkij. - Üljön le.

- A pénzben nincs hiba. Azért jöttem, hogy találkozzunk, megbeszéljük.

- Mit kell itt megbeszélni? De üljön már le.

- Lehet - ült le Rjabinyin, a lehető legkényelmetlenebb módon könyökölve a karosszék támlájára. - Engednie kell, herceg. Bűn ez így. A pénz együtt van az utolsó kopejkáig. A pénz nem okoz fennakadást.

Levin, aki eközben a fegyverét rakta a szekrénybe, kiment volna már, de ahogy a kereskedő szavát hallotta, megállt.

- Így is ingyen kapta az erdőt - mondta. - A herceg későn jött hozzám, különben én szabtam volna meg az árát.

Rjabinyin fölállt, s mosolyogva mérte végig Levint.

- Túl fösvény, Konsztantyin Dmitrics - mondta mosolyogva, majd Sztyepan Arkagyicshoz fordult: - Végleg nem lehet semmit sem megvenni tőle, a búzájára alkudtam, jó pénzt adtam volna.

- Miért adjam oda ingyen a magamét? Nem a földön találtam; nem is loptam.

- Már engedelmet, a mai időben lopni pozitíve lehetetlen. A mostani világban végképpen nyilvános a törvénykezés. Szép rend van mindenben, nemhogy lopni lehetne. Mi becsületesen tárgyaltunk. Drágára tartják az erdőt, nem találja meg az ember a számítását. Csak egy picikét tessék engedni belőle.

- De hát meg van kötve ez az üzlet vagy nincs? Ha meg, nincs mit alkudni, ha pedig nincs - mondta Levin -, én megveszem az erdőt.

A mosoly egyszeriben eltűnt Rjabinyin arcáról. Karvaly szerű, mohó, kegyetlen kifejezés ült ki rá... Csontos ujjaival gyorsan kigombolta a kabátját; fölfedte kívül hordott buggyos ingét, mellénye rézgombját, az óraláncot, s kivette a vastag, öreg erszényt.

- Kérem, az erdő az enyém - mondta keresztet vetve gyorsan, s a kezét nyújtotta. - Itt a pénz, az erdő az enyém, így vásárol Rjabinyin, nem számolja a garast - mondta a homlokát ráncolva s az erszényt meglóbálva.

- Én a helyedben nem sietnék - mondta Levin.

- Miért? Bocsáss meg - csodálkozott el Oblonszkij -, hisz a szavamat adtam.

Levin kiment a szobából, s becsapta az ajtót, Rjabinyin az ajtóra nézett, s mosolyogva csóválta a fejét.

- Csupa fiatalság, végleg gyerek. Megveszem; a becsületszavamra mondom, a híréért csak, szóval hogy Rjabinyin s nem más vette meg az Oblonszkij rőzseligetét. A számításomat meg, ahogy Isten adja... Bizony isten. Ha tetszik, megírhatjuk a szerződést.

Köpenyét gondosan összefogva, a kabátja kapcsát begombolva, a kereskedő egy óra múlva a szerződéssel a zsebében a feszesen vasalt kocsiban ült, s indult hazafelé.

- Ó, ezek az urak - mondta a segédjének -, egy portéka mind.

- Úgy is van - felelte a segéd a gyeplőt átadva s a bőr sármentőt begombolva. - No és a vételecske, Mihail Ignatyics?

- Soha rosszabbat...

17

Sztyepan Arkagyics bankóktól duzzadó zsebbel ment fel az emeletre, a kereskedő három hónapot előre kifizetett. Az erdőügy elintézve, a pénz a zsebben, a húzás nagyszerű. Sztyepan Arkagyics a lehető legvidámabb lelkiállapotban volt, s épp ezért Levin rosszkedvét is rendkívül szerette volna eloszlatni. Azt szerette volna, ha a nap a vacsorával éppolyan kellemes véget ér, ahogy elkezdődött.

Levin valóban rosszkedvű volt, s hiába akart kedves vendégével nyájas és szíves lenni, nem tudott erőt venni magán. A hír, hogy Kitty nem ment férjhez, mámorossá tette, s mindjobban felzaklatta.

Kitty nem ment férjhez és beteg, beteg, mert olyan emberbe szerelmes, aki semmibe sem vette. Ez a sértés mintha őt érte volna. Vronszkij semmibe sem vette Kittyt, Kitty pedig őt, Levint - Vronszkijnak eszerint joga van Levint megvetni, tehát az ellensége. De mindezt nem gondolta el. Érezte csak homályosan, hogy itt van valami, ami sérti őt, s nem arra haragudott, ami fölzaklatta, hanem civódott mindenen, ami az útjába akadt. Az ostoba erdőeladás, a család, a balsors, amelynek Oblonszkij áldozata lett, s amely itt, az ő házában pecsételődött meg, fölháborította.

- No, végeztetek? - mondta, ahogy Sztyepan Arkagyiccsal odafönt találkozott. - Akarsz vacsorázni?

- Nem utasítom vissza. Hogy milyen étvágyam van itt falun, csuda. Mért nem hívtad meg ezt a Rjabinyint is?

- Az ördög belé!

- Hanem hogy te hogy bánsz vele! - mondta Oblonszkij. - Még kezet sem nyújtottál. Mért nem adsz kezet neki?

- Mert az inasomnak sem adok, pedig az százszor különb nála.

- Milyen retrográd vagy! Hát a társadalmi rétegek összeolvadása? - kérdezte Oblonszkij.

- Akinek tetszik, olvadjon - egészségére; engem undorít.

- Látom, végleg retrográd vagy.

- Az igazat megvallva, soha nem gondolkodtam rajta, hogy ki vagyok. Konsztantyin Levin vagyok, több semmi.

- Konsztantyin Levin, aki nagyon rosszkedvű - mondta elmosolyodva Sztyepan Arkagyics.

- Igaz, rosszkedvű, s tudod, miért? Bocsáss meg, a te ostoba üzleted miatt.

Sztyepan Arkagyics kedélyesen ráncolta össze a homlokát, mint akit ok nélkül sértegetnek, s rontják el a kedvét.

- Ugyan, hagyd már - mondta -, mikor történt meg, hogy valaki eladott valamit, s rögtön utána azt nem mondták: „Sokkal többet ér”? Hanem amíg el nem adta, senki sem ad meg annyit. Ez a szerencsétlen Rjabinyin, látom, a bögyödben van.

- A bögyömben, lehet. És tudod, miért? Megint azt mondod majd, hogy retrográd vagyok, vagy valami más rettenetes szót; engem azonban mégis bosszant és bánt, ha látom, hogy szegényedik el mindenfelé az a nemesség, amelyhez magam is tartozom, s az osztályok összeolvadása ellenére örülök is, hogy tartozom. S ez az elszegényedés nem a fényűzés következménye - az semmi volna; úri módra élni nemeshez illő dolog, csak nemesember ért hozzá. A parasztok körülöttünk mostanában összevásárolják a földeket; ez nem bánt. Az úr nem csinál semmit, a paraszt dolgozik, és kiszorítja a henyét. Ennek így is kell lennie. A parasztnak nagyon örülök. De bánt, ha ezt a, hogy is nevezzem, együgyű elszegényedést látom. Egy lengyel árendás féláron vett meg egy csodálatos jószágot a Nizzában élő földbirtokosnőtől. Amott gyeszjatyinánként egy rubelért adják bérbe a tíz rubelt érő földet egy kupecnek. Te minden ok nélkül harmincezret ajándékoztál ennek a csalónak.

- De hát mit tegyek? Számoljak meg minden egyes fát?

- Föltétlenül. Te nem számoltad, de Rjabinyin megszámolta. Rjabinyin gyermekeinek lesz miből élniük, tanulniuk, a tieidnek, elnézést, nem lesz.

- Már megbocsáss, van valami kicsinyes ebben a számolgatásban. Nekünk is megvan a foglalkozásunk, nekik is; a hasznuknak meg kell lenni. Különben lezártuk, vége... Hó, tükörtojás, ez az én kedvenc ételem. S Agafja Mihajlovna ad nekünk hozzá abból a csudás kisüstiből.

Sztyepan Arkagyics az asztalhoz ült, s Agafja Mihajlovnával kezdett tréfálkozni, neki bizonygatta, hogy ilyen ebédet s vacsorát régen nem evett már.

- Lám, ön legalább megdicsér - mondta Agafja Mihajlovna -, de Konsztantyin Dmitrics, akármit tesz elébe az ember, akár a kenyérhéját, megeszi s megy.

Bárhogy igyekezett is Levin erőt venni magán: komor volt s hallgatag. Még egy kérdése volt Sztyepan Arkagyicshoz, de nem tudta rászánni magát; nem talált rá sem formát, sem időt, hogyan s mikor tegye föl. Sztyepan Arkagyics már lement a maga szobájába; levetkőzött, újból megmosdott, belebújt a pliszírozott hálóingébe, s lefeküdt; Levin pedig még mindig ott ténfergett nála, különféle haszontalanságokról beszélt, s nem volt ereje megkérdezni azt, amit akart.

- Milyen bámulatos gyártmány ez a szappan - mondta megnézegetve s ide-oda forgatva a darab szagos szappant, melyet Agafja Mihajlovna a vendégnek odakészített, Oblonszkij azonban nem használt. - Nézd csak, valóságos műalkotás.

- Igen, minden a legnagyobb tökéletességet éri el manapság - mondta Sztyepan Arkagyics, nedveset és boldogat ásítva. - A színházak például és a mulatók, áá - ásította. - Mindenütt villanyvilágítás...

- Az ám, villanyvilágítás - mondta Levin. - No és Vronszkij hol van most? - kérdezte hirtelen, a szappant letéve.

- Vronszkij? - állt meg Sztyepan Arkagyics az ásításban. Pétervárott. - Rögtön utánad elutazott, s azóta nem volt Moszkvában egyszer sem. Tudod, Kosztya, hogy az igazat megmondjam - folytatta az asztalra könyökölve, szép piros arcát, amelyből mint a csillagok ragyogtak ki az olajos fényű, jóságosan álmos szemek, a kezébe hajtva -, magad voltál a hibás, megijedtél az ellenfeledtől. Én pedig - ahogy akkor is mondtam neked - nem tudom, melyiketeknek volt több esélye. Mért nem vitted törésre a dolgot? Megmondtam akkor is, hogy... - Csak az állcsontjaival ásított, anélkül, hogy a száját kinyitotta volna.

„Tudja vagy nem, hogy megkértem? - gondolta Levin, rápillantva. - Valami ravasz, diplomatikus van a képében.” S érezve, hogy elvörösödik, némán Sztyepan Arkagyics szeme közé nézett.

- Ha volt is akkor Kittyben valami, csak a külső vonzóerő hatott rá - folytatta Oblonszkij. - A tökéletes arisztokratizmusa, tudod, s a jövendő helye a világban: ez hatott, nem is Kittyre, hanem az anyjára.

Levin elkomorodott. A visszautasítás elszenvedett sérelme mint friss, most kapott seb gyúlt fel a szívében. A maga házában volt, s otthon még a falak is segítenek.

- Várj csak! - szólalt meg Oblonszkijt félbeszakítva. - Te azt mondod, arisztokratizmus. De hadd kérdem meg tőled, mi is hát Vronszkijnak vagy akárki másnak ez az arisztokratizmusa, amely feljogosíthatná, hogy megvessen. Te Vronszkijt arisztokratának tartod, én nem. Egy ember, akinek az apja mindenféle alattomossággal kúszott elő a semmiből, az anyjának meg isten tudja, kivel nem volt viszonya. Nem, bocsáss meg, én tartom magamat arisztokratának, s a hozzám hasonlókat, akik a múltban három-négy becsületes nemzedékre mutathatnak vissza, a műveltség legmagasabb fokán - tehetség, ész más lapra tartozik -, soha senki előtt meg nem alázkodtak, soha senkire rá nem szorultak, s úgy éltek, ahogy az apám vagy a nagyapám. S én sok ilyet ismerek. Te kicsinyes dolognak tartod, hogy megszámlálom az erdőben a fát; magad pedig harmincezret ajándékozol Rjabinyinnak. De te földbért kapsz, s még nem tudom én, mit, én meg nem kapok, s épp ezért megbecsülöm az örökségem, a munkával szerzettet. Mi vagyunk az arisztokraták, nem azok, akik csak a világ hatalmasainak az ajándékából tudnak élni, s akiket két garason megvásárolhatsz.

- De kire célzol? Én teljesen egyetértek veled - mondta Sztyepan Arkagyics őszintén s jókedvűen, noha érezte, hogy Levin a két garason megvehetők közé őt is odaérti. Levin hevessége őszintén tetszett neki. - Kit akarsz meggyőzni? Ha sok minden nem is igaz abból, amit Vronszkijról mondasz, én nem erről beszélek. Megmondom neked egyenest, a helyedben felmennék Moszkvába, most velem, és...

- Nem tudom, tudod-e vagy sem, énnekem mindegy. Megmondom: kérőként léptem fel, és kosarat kaptam, s Katyerina Alekszandrovna most már csak nyomasztó és megszégyenítő emlék nekem.

- Miért? Micsoda badarság!

- Ne beszéljünk erről. Bocsáss meg, kérlek, ha goromba voltam - mondta Levin. Most, hogy mindent kimondott, megint olyan lett, mint reggel volt. - Nem haragszol rám, Sztyiva? Kérlek, ne haragudj - mondta, s mosolyogva fogta meg a kezét.

- Dehogyis, nincs miért, örülök, hogy kimagyarázkodtunk. Hanem tudod, hogy a reggeli húzás gyönyörű szokott lenni? Ne menjünk ki? Én úgysem aludnék, s a lesről egyenest az állomásra megyünk.

- Nagyszerű.

18

Annak ellenére, hogy Vronszkij egész belső életét szenvedélye töltötte be, külső élete a társasági és ezredbeli kapcsolatok és érdekek régi, megszokott kerékvágásában gördült változatlanul és feltartóztathatatlanul tovább. Az ezred érdekei, minthogy szerette az ezredét, s még inkább mert az ezrede szerette őt, fontos helyet foglalt el Vronszkij életében. Az ezredben nemcsak hogy szerették, de tisztelték és büszkélkedtek vele; büszkék voltak, hogy ez a fantasztikusan gazdag, nagy műveltségű és kiváló képességű ember, akinek nyitott útja van a siker, becsvágy és hiúság minden neme felé, mindezt elhanyagolta, s valamennyi életérdeke közül ezredének és bajtársainak az ügyei álltak legközelebb szívéhez. Vronszkij tudatában volt,

hogy bajtársai így tekintenek rá, s azonfelül, hogy szerette ezt az életet, kötelességének is érezte, hogy róla alkotott véleményüknek megfeleljen.

Magától értetődik, hogy bajtársai közül senkivel sem beszélt a szerelméről, nem szólta el magát a legnagyobb tivornyák közben sem (nem is volt soha annyira részeg, hogy elveszítse az önuralmát), s elhallgattatta azokat a könnyelmű bajtársait, akik célozgatni próbáltak a viszonyára. De annak ellenére, hogy szerelme az egész városban ismeretes volt, s viszonyáról többé-kevésbé igaz találgatások folytak, a fiatalemberek nagy része épp azért irigyelte őt, ami szerelmében a legnehezebb volt: Karenin magas társadalmi helye, s ami ebből adódott, a viszony szembetűnő volta miatt.

A fiatal nők nagy része, Anna irigyei, akiket rég bosszantott már, hogy feddhetetlennek nevezik, örültek annak, amit előre láttak; a közvélemény fordulását várták csak, hogy megvetésük egész súlyát rázúdítsák. Már készítették a sárgöröngyöket, amiket alkalomadtán ráhajítsanak. Az idősebb emberek többsége s a magas állásúak a készülő társasági botrány miatt bosszankodtak.

Vronszkij anyja kezdetben, amikor a fia viszonyáról értesült, örült neki. Örült, mert egy ragyogó fiatalembernek szerinte semmi nem adja meg úgy az utolsó csiszolást, mint egy magasabb körbeli viszony, de meg azért is örült, mert Karenina, aki úgy megtetszett neki, s aki annyit emlegette a kisfiát, végül mégiscsak olyannak bizonyult, mint a többiek, akiket egyébként Vronszkaja grófnő szép és rendes asszonyoknak tartott. Az utóbbi időben azonban azt hallotta, hogy a fia, csak hogy az ezrednél maradhasson s Kareninával találkozhassak, egy megbízást, amely a karrierje szempontjából fontos lett volna, visszautasított, s hogy magas állású személyek emiatt elégedetlenkednek, s megváltoztatta a véleményét. Az sem tetszett neki, hogy amit erről a viszonyról hallott, mind arra vallott, hogy ez nem az a ragyogó, könnyed, nagyvilági szerelem, amelyet ő is helyeselt volna, hanem, amint mesélték, valami kétségbeesett, wertheri szenvedély, amely ostobaságokba ránthatja a fiát. Amióta Moszkvából olyan hirtelen elutazott, nem találkozott vele, s az idősebb fián át sürgette, hogy látogassa meg.

Az idősebb fiú sem volt az öccsével megelégedve. Ő nem elemezte, miféle szerelem ez, nagy vagy kicsiny, szenvedélyes vagy szenvedélymentes, bűnös vagy nem bűnös (maga, noha gyermekei voltak, kitartott egy táncosnőt, s elnéző volt az ilyesmi iránt), de tudta, hogy ez a szerelem nem tetszik azoknak, akiknek tetszeni kell; épp ezért nem helyeselte az öccse viselkedését.

Szolgálati és társaságbeli elfoglaltságán kívül Vronszkijnak még egy foglalatossága volt: a lovak, amelyeknek szenvedélyes kedvelője volt.

Ebben az évben tiszti akadályversenyeket írtak ki. Vronszkij is jelentkezett, angol fajkancát vásárolt, s szerelme ellenére, ha türtőztette is magát, szenvedélyesen készült a küszöbönálló versenyre. A két szenvedély nem zavarta egymást. Épp ellenkezőleg, szüksége volt erre a foglalatosságra és szórakozásra, amely független a szerelmétől, hogy fölüdüljön benne, s túlságosan izgató élményei után pihenést találjon.

19

A krasznoje-szelói verseny napján a szokásosnál korábban ment be az ezredkantin közös étkezőjébe, hogy a bifsztekjét megegye. Nem nagyon kellett tartóztatnia magát; súlya éppen hogy megütötte a kiszabott négy és fél pudot; de híznia sem volt szabad; kerülte hát a liszteset és édeset. Ott ült, fehér mellénye fölött kigombolta a kabátját, s mindkét karjával az asztalra

könyökölt - várta a megrendelt bifszteket, s a tányérjára tett francia regénybe nézett. Csak azért nézett a könyvbe, hogy ne kelljen a ki-be járó tisztekkel beszélgetnie, s tűnődött.

Arra gondolt, hogy Anna ma a verseny utánra találkát ígért neki. Három napja nem látta már, és most, hogy az ura külföldről visszatért, nem tudta, találkozhatnak-e ma, s azt sem, hogy ezt honnét tudhatná meg. Utoljára az unokatestvére, Betsy nyaralójában találkozott vele. Kareninék nyaralójába lehetőleg minél ritkábban járt el. Most oda akart menni, s azon tűnődött, hogy csinálja a dolgot.

„Természetesen azt mondom majd, hogy Betsy küldött; ő kérdezteti, hogy a versenyre eljön-e? Persze hogy odamegyek" - döntötte el, fejét a könyvéből felütve. S olyan elevenen állt előtte a viszontlátás boldogsága, hogy az arca fölsugárzott.

- Küldj el a lakásomra, hogy fogják be hamar a trojkát - mondta a szolgának, aki a bifszteket forró ezüsttálon eléje rakta, s a tálat közelebb húzva, enni kezdett.

A szomszéd biliárdteremből golyócsattogás, beszéd és nevetés hallatszott. A bejáratnál két tiszt jelent meg; az egyik fiatalocska, vékony, finom arcú, nemrég került az apródiskolából az ezredhez; a másik pufók, öreg tiszt, a kezén karperec, apró szeme könnyezett.

Vronszkij rájuk nézett, összeráncolta a homlokát, s mintha nem látta volna őket, a könyvébe kancsalítva egyszerre evett és olvasott.

- Mi az, erőt gyűjtesz a munkára? - mondta a köpcös tiszt, melléülve.

- Látod - felelte Vronszkij rosszkedvűen, a száját törülve, anélkül, hogy rápillantott volna.

- Nem félsz, hogy meghízol? - mondta amaz, egy széket fordítva oda a fiatal tisztnek.

- Mi? - szólt oda Vronszkij bosszúsan, undorodó grimasszal, sűrű fogait kimutatva.

- Nem félsz, hogy meghízol?

- Pincér, xerest![39] - mondta Vronszkij, és nem felelt. Arrébb tette a könyvet, és tovább olvasott.

A köpcös tiszt fogta a borlapot, és a fiatalhoz fordult.

- Válaszd ki magad, hogy mit igyunk - nyújtotta oda neki, rápillantva.

- Talán rajnait - mondta a fiatal tiszt, félénken Vronszkijra sandítva, s alig serkenő bajszát az ujjai közé próbálta fogni. Látva, hogy Vronszkij nem fordult feléjük, a fiatal tiszt fölállt.

- Menjünk a biliárdterembe - mondta.

A köpcös tiszt engedelmesen fölkelt, s az ajtó felé indultak.

Ebben a pillanatban lépett be a szobába a magas és daliás Jasvin százados. Fölényesen és megvetően biccentett a két tisztnek, és Vronszkijhoz ment.

- Itt van ő! - kiáltott föl, nagy kezével jót vágva a váll-lapjára. Vronszkij haragosan nézett hátra, de arcán tüstént a rá jellemző nyugodt, magabiztos kedvesség sugárzott föl.

- Csak okosan, Aljosa - mondta a százados hangos baritonján. - Ezt edd meg most, és igyál rá egy pohárkával.

- De nem kívánom az ételt.

[39] Drága spanyol bor.

- Íme, az elválaszthatatlanok - tette hozzá Jasvin, gúnyos pillantást vetve a két tisztre, akik ebben a pillanatban mentek ki a szobából, s a szék magasságához képest túl hosszú lábszárát, melyen szűk lovaglónadrág feszült, éles szögbe törve, Vronszkij mellé ült. - Miért nem jöttél el tegnap a Krasznyenszkij színházba? Numerova igazán nem volt rossz. Hol voltál?

- Tverszkijéknél ültem el az időt - felelte Vronszkij.

- Á! - kiáltott föl Jasvin.

Jasvin - a dorbézoló és játékos, aki nem egyszerűen elvtelen ember volt, hanem erkölcstelen elvei voltak -, Jasvin volt Vronszkij legjobb barátja az ezredben. Szerette őt szokatlan testi erejéért, ami többnyire abban nyilvánult meg, hogy ivott, mint a gödény, s az éjszakázás nem látszott meg rajta, de nagy erkölcsi erejéért is, amelyet főnökeivel és bajtársaival szemben mutatott meg - félelmet és tiszteletet víva ki maga iránt -, s a játékban, amelyet tízezrekben folytatott, de bármennyit ivott, olyan finoman és határozottan játszott, hogy az Angol Klub legjobb játékosának tartották. Különösen pedig azért tisztelte és szerette, mert érezte, hogy Jasvin nem a nevéért és gazdagságáért, hanem önmagáért szereti. Minden élő ember közül egyedül vele szeretett volna a szerelméről beszélni. Jasvin látszólag minden érzést megvetett, Vronszkijnak mégis úgy rémlett, ő az egyetlen, aki azt az erős szenvedélyt, amely most egész életét eltöltötte, meg tudná érteni. S meg is volt győződve, hogy Jasvin nem talál a pletykában és botrányban örömet, hanem úgy fogja föl ezt a szerelmet, ahogyan kell, azaz elhiszi, hogy nem tréfa, nem mulatság, hanem komoly, életbe vágó dolog.

Vronszkij nem beszélt vele a szerelméről, de tudta, hogy mindent tud, és úgy nézi, ahogyan kell, s ezt jólesett a szeméből látnia.

- Á, igen! - mondta arra, hogy Vronszkij Tverszkijéknél volt, miután fekete szeme fölvillant, s bajusza bal felét rossz szokása szerint megfogta s a szájába dugta.

- Hát te mit csináltál tegnap? Nyertél? - kérdezte Vronszkij.

- Nyolcezret. Három belőle nem jó pénz, aligha kapom meg.

- Rajtam akkor akár veszthetsz is most már - mondta Vronszkij nevetve. (Jasvin nagyban fogadott Vronszkijra.)

- Terajtad nem vesztek. Egyedül Mahotyintól kell tartani.

A beszélgetés a mai verseny esélyeire tért; Vronszkij nem is igen tudott másra gondolni most.

- Gyerünk, kész vagyok - állt föl Vronszkij, s az ajtó felé indult. Hatalmas lábát s hosszú hátát kiegyenesítve Jasvin is fölkelt.

- Ebédelnem még korán van; innom kell. Rögtön jövök. Hé, bort! - kiáltotta a vezénylésben híressé vált vastag, ablakrezegtető hangján. - Nem, mégse! - kiáltotta rögtön utána megint. - Ha te hazamégy, én is veled megyek.

S elment Vronszkijjal.

20

Vronszkij ott állt a kétfelé választott, tágas és tiszta finn parasztházban. A táborban is Petrickijjel lakott. Az még aludt, amikor Vronszkij és Jasvin a szobába lépett.

- Kelj föl, elég az alvásból - ment be Jasvin a válaszfal mögé, a borzas Petrickij vállát, aki orrát a párnájába fúrta, jól megrázva. Petrickij a térdére szökött, s körülnézett.

- Itt volt a bátyád - mondta Vronszkijnak. - Fölébresztett, vigye el az ördög; azt mondta, újra eljön. - És megint magára húzta a takarót, s a párnájára dobta magát. - Hagyjál már, Jasvin - mondta mérgesen Jasvinnak, aki lerángatta róla a takarót. - Maradhass! - megfordult, és kinyitotta a szemét. - Azt mondd meg inkább, mit igyam; olyan undokság van a számban, hogy...

- Vodka a legjobb! - harsogta Jasvin. - Tyerescsenko! Vodkát hozz az úrnak meg uborkát! - kiabálta; nyilván szerette hallani a hangját.

- Azt gondolod, vodkát? Mi? - kérdezte Petrickij, homlokát ráncolva s szemét dörzsölgetve. - Te is iszol? Együtt, akkor iszom. Vronszkij, iszol? - állt föl Petrickij, hóna alá csavarva a tigriscsíkos ágytakarót.

Kijött a válaszfal ajtaján, fölemelte a kezét, s franciául kezdte énekelni: - Volt egy király Tulében... Vronszkij, iszol?

- Pusztulj innen - mondta Vronszkij, s fölhúzta a kabátot, melyet az inas odahozott.

- Hát te hová mégy? - kérdezte Jasvin. - Ni, a trojka is itt van - tette hozzá, meglátva a ház elé álló fogatot.

- Az istállóba, utána meg Brjanszkijhoz is ki kell mennem - mondta Vronszkij - a lovak miatt.

Vronszkij valóban megígérte, hogy elmegy Brjanszkijhoz, aki tízversztányira lakott Peterhoftól, és megviszi neki a lovakért a pénzt, s el is akart jutni hozzá. A cimborái azonban rögtön látták, hogy nemcsak oda megy.

Petrickij tovább énekelt, hunyorgatva s az ajkait fölfújva, mintha azt mondaná: tudjuk, miféle Brjanszkij az.

- Vigyázz, el ne késs - Jasvin csak ennyit mondott, majd hogy másra terelje a szót: - Hát az én pejem hogy szolgál? - kérdezte az ablakon át a rudasra pillantva, melyet Vronszkij őtőle vett meg.

- Állj! - kiáltott Petrickij Vronszkij után, aki már kiment. - A bátyád egy levelet s valami cédulát hagyott a számodra. Várj csak, hol is van?

Vronszkij megállt.

- No, hol van hát?

- Hol, hol? Ez a kérdés - mondta ünnepélyesen Petrickij, homlokára bökve a mutatóujját.

- Beszélj már, micsoda butaság ez! - mondta mosolyogva Vronszkij.

- A kályhát nem fűtöttem. Itt van valahol.

- Elég a hazugságból, hol az a levél?

- Nem, csakugyan elfeledtem. Vagy álmodtam csak? Várj, várj. Mit haragszol úgy? Ha te is megittál volna négy olyan palackkal, mint én tegnap, azt se tudnád, hol vagy. Várj csak, mindjárt eszembe fog jutni.

Bement a válaszfal mögé, s az ágyára feküdt.

- Várj! Én itt feküdtem, ő ott állt. Igeeen, igeeen, megvan - s kihúzta a matrac alól a levelet.

Vronszkij fogta a levelet s a bátyja céduláját. Az volt, amit várt - a levél az anyjától, szemrehányásokkal, hogy nem ment el hozzá, a cédula a bátyjától, arról volt benne szó, hogy valamit meg kell beszélniük. Vronszkij tudta, hogy a kettő egy és ugyanaz. „Mi közük hozzá?” - gondolta; összehajtotta s a zubbonygombjai közé dugta a leveleket, hogy az úton figyelmesen

átolvassa. A pitvarban két tiszttel találkozott: az egyik az ezredükből való, a másik egy másikból.

Vronszkij lakása a tisztek állandó tanyája volt.

- Hová?

- Peterhofba kell mennem.

- A lovad megjött Carszkojéból?

- Meg, de még nem láttam.

- Azt mondják, Mahotyin Gladiátora megsántult.

- Badarság. Hanem hogy fogtok ebben a sárban lovagolni? - mondta a másik.

- Íme az én megmentőim! - kiáltott föl a belépőket megpillantva Petrickij, aki előtt ott állt már a tisztiszolgája, egy tálcán a vodkával s a sózott uborkával. - Jasvin itat, hogy magamhoz térjek.

- Tegnap jól elbántatok velünk - mondta az egyik belépő -, egész éjjel nem hagytatok aludni.

- Hogy mi mit vittünk végbe! - mesélte Petrickij. - Volkov fölmászott a tetőre, azt mondja, szomorú. Mondom: adjunk neki zenét, gyászindulót. Úgy aludt el a tetőn, a gyászindulóra.

- Idd meg föltétlenül a vodkát, aztán ásványvizet sok citrommal - mondta Jasvin, aki úgy állt Petrickij fölött, mint az anya, aki a gyereket az orvosság bevételére akarja rábírni -, utána egy kis pezsgőt is, egy palackocskával.

- Ez már beszéd. Várj, Vronszkij, iszunk egyet.

- Nem, szervusztok, urak, ma nem iszom.

- Mi az, tán elnehezedsz tőle? No, akkor mi magunk. Add ide az ásványvizet s a citromot.

- Vronszkij! - kiáltott utána valaki, amikor Vronszkij már a pitvarban volt.

- Mi az?

- Nyírasd le a hajad, az is nehéz, különösen a kopaszságod.

Vronszkij valóban idő előtt kezdett kopaszodni. Sűrű fogait kimutatva jókedvűen elmosolyodott, és sapkáját a kopaszodására húzva kiment, s beült a hintóba.

- Az istállóhoz - mondta, s elővette a leveleket, hogy átolvassa. De aztán meggondolta magát; amíg a lovát nem látta, nem osztja meg a figyelmét. „Majd utána!”

21

Az időszaki istálló deszkabódé volt, ott verték össze közvetlenül a versenytér mellett; ide kellett átszállítani még előző nap a lovát. Vronszkij nem látta még. Az utolsó napokban nem maga lovagolta, rábízta a trénerre, s most fogalma sem volt róla, milyen állapotban jött meg és van most a lova. Alig lépett ki a hintójából, az istállófiú (groom), az úgynevezett „kisfiú”, aki messziről megismerte a fogatot, előhívta a trénert. Az inas, magas csizmás, rövid kabátú angol - álla alatt egy szőrpamat, járása az esetlen zsokéjárás - széttartott könyökkel, imbolyogva jött elébe.

- No, mit csinál Frufru? - kérdezte Vronszkij angolul.

- *All right, sir,* minden rendben van, uram - mondta a torka mélyéből az angol. - Jobb, ha nem megy be - tette hozzá a kalapját megemelve. - Föladtam rá a szájkosarat, s most nagyon izgatott. Jobb, ha nem megy be hozzá, az csak fölingerli.

- De én bemegyek. Látni akarom.

- Gyerünk hát - mondta mogorván az angol, még most is alig nyitva ki a száját, s a könyökét himbálva, kitekert járásával előrement.

Beléptek a barakk előtti udvarba. A napos - egy csinosan öltözött, jóvágású fiú, tiszta zubbonyban, a kezében seprű - a belépők elé jött, s hozzájuk szegődött. A barakk rekeszeiben öt ló állt, s Vronszkij tudta, hogy fő versenytársának, Mahotyin vörösének, az ötversokos Gladiátornak is itt kell lennie. Gladiátort, akit sohasem látott még, Vronszkij a maga lovánál is jobban szerette volna látni, a lósport illemszabályai szerint azonban tudta, hogy nemcsak megnéznie nem illik, de még csak nem is kérdezősködhet róla. Ahogy a folyosón végigment, a fiú kinyitotta balra a második rekesz ajtaját, s Vronszkij ott látta a hatalmas vörös lovat s fehér lábait. Tudta, hogy ez a Gladiátor, de annak az embernek az érzésével, aki elfordul a feltört idegen levéltől, elfordult, s Frufru rekeszébe ment.

- Ez a ló azé a Ma-k... Mak... soha nem tudom a nevét kimondani - szólt az angol, nagy, piszkos körmű ujjával a vállán át Gladiátor rekeszére mutatva.

- Mahotyiné? - mondta Vronszkij. - Igen, az egyetlen komoly versenytársam.

- Ha ön lovagolná - mondta az angol -, önre fogadnék.

- Frufru idegesebb, ő erősebb - szólt Vronszkij, lovaglása dicséretén elmosolyodva.

- Akadályversenynél minden a lovagláson múlik; meg a *pluck*-on - mondta az angol.

Pluck-ot, azaz erőt és merészséget Vronszkij nemcsak hogy eleget érzett magában, de ami sokkal fontosabb, meg volt győződve, hogy *pluck*-ja a világon senkinek sem lehet több, mint neki.

- Biztos, hogy nem lett volna szükség nagyobb izzasztásra?

- Biztos - felelte az angol. - Ne beszéljen, kérem, hangosan. A ló fölizgul - tette hozzá, fejével a zárt rekesz felé intve, amely előtt álltak, s amelyből paták topogása hallatszott.

Kinyitotta az ajtót, s Vronszkij bement a rekeszbe, amelybe egy kis ablak szűrt némi fényt. A rekeszben, a friss szalmán, a lábait váltogatva egy szájkosaras, sötétbarna ló állt. A rekesz félhomályában szétnézve, Vronszkij egy futó pillantással újból fölmérte kedves lova egész testalkatát. Frufru középtermetű ló volt, testalkata nem hibátlan. Egészen vékony csontú, melle erősen előreálló, de szűk. Fara kissé lecsapott; az első lábai is, de a hátsók különösen, erősen lőcsösek. Hátsó és első lábának az inai nem voltak túlságosan erősek; hátul, haslóban azonban szokatlan széles volt, ami most, edzés után, apadt hasa mellett erősen feltűnt. Lábcsontja, ha elölről nézte az ember, a térde alatt nem látszott ujjnál vastagabbnak; oldalról viszont szokatlanul széles volt. Bordáit kivéve, mintha két oldalról össze lett volna nyomva s hosszában kinyújtva. De a legnagyobb mértékben megvolt benne az a sajátság, amely minden tökéletlenséget feledtet: a vér, az a vér, amely angol kifejezés szerint beszél magáért. Az érháló alatt élesen kirajzolódó izmai s a ráboruló finom, mozgékony, atlaszsima bőr ugyanolyan erősnek látszott, mint a csontja. Száraz feje, a ragyogó és vidám, kidülledt szemekkel, orrban a kiugró orrlikak vérrel lövellt hártyájába szélesedett ki. Egész alakjának, de különösen a fejének határozott, energikus s ugyanakkor gyöngéd kifejezése volt. Egyike volt azoknak az állatoknak, amelyről úgy érezzük, csak azért nem beszélnek, mert szájuk mechanikai felépítése nem engedi meg.

Vronszkijnak legalább úgy rémlett, hogy Frufru mindent megért, s ezt érezte most, amint rápillantott a lóra.

Ahogy Vronszkij bement hozzá, mélyet lélegzett, s az ellenkező oldal felől nézve a belépőkre, úgy forgatta kidülledt szemét, hogy szeme fehérjét elöntötte a vér. A szájkosarat rázta, s ruganyosan váltogatta a lábait.

- No látja, milyen izgatott - mondta az angol.

- Te kedves, te - mondta Vronszkij a lóhoz lépve, bátorítón.

De minél közelebb ment hozzá, a ló annál izgatottabb lett. Csak amikor a fejéhez ért, akkor csendesedett el; izmai megrándultak vékony, gyöngéd szőre alatt, Vronszkij megsimogatta erős nyakát, sörénye egyik tincsét, amely a másik oldalra hullott át, éles marján megigazította, s arcát megfeszült, denevérszárny finomságú orrlikához nyomta. A ló összerándult, hangosan szítta és fújta ki megfeszült orrlikain a levegőt, s úgy húzta hátra a fülét s nyújtotta Vronszkij felé erős, fekete ajkait, mintha csak meg akarná fogni a kabátujját. De aztán eszébe jutott a szájkosár, megrázta, s megint váltogatni kezdte hegyes kis lábait.

- Nyughass, kedves - mondta Vronszkij, s hátulról még egyszer megsimogatva, abban a boldog tudatban ment ki a rekeszből, hogy a lova a legjobb állapotban van.

A ló izgalma Vronszkijra is átragadt, érezte, hogy a vér a szívére tódul; akár a ló, ő is mozogni, harapni szeretett volna; ijesztő volt és mulatságos.

- Tehát bízhatom magában - mondta az angolnak -, fél hétre ott lesz a helyén.

- Minden rendben lesz - mondta az angol. - S ön hova megy most, *mylord*? - kérdezte hirtelen, a *mylord* megszólítást használva, amellyel szinte sohasem élt.

Vronszkij csodálkozva kapta föl a fejét, s ránézett, ahogy csak ő tudott nézni, nem a szemébe, hanem a homlokára - elcsodálkozva kérdése merészségén. De belátta, hogy az angol, amikor a kérdést föltette, nem úgy nézte, mint gazdáját, hanem mint zsokét.

- Brjanszkijhoz kell mennem - felelte neki -, egy óra múlva otthon vagyok.

„Hányadszor teszik föl ma már ezt a kérdést?” - mondta magának, s elvörösödött, ami ritkán fordult elő nála. Az angol figyelmesen nézte. S mintha csak tudta volna, hova megy Vronszkij, ezt mondta még:

- A legfontosabb, hogy az ember lovaglás előtt nyugodt legyen; ne legyen rosszkedvű, ne hozza ki semmi a sodrából.

- *All right* - felelte Vronszkij mosolyogva, s a hintóba ugorva, odaszólt a kocsisnak, hogy hajtson Peterhofba.

Alig mentek néhány lépést, a felhő, amely reggel óta fenyegetett már esővel, föléjük került, s a zápor megeredt.

„Ez baj - gondolta Vronszkij, a kocsitetőt felhúzva. - Sár eddig is volt, de most már mocsár lesz.” S a zárt hintó magányában ülve elővette az anyja levelét s a bátyja céduláját, s elolvasta őket.

Igen, mindig egy és ugyanaz. Az anyja, a bátyja, mind szükségesnek tartják, hogy szívügyébe avatkozzanak. Ez a beavatkozás haragra lobbantotta, pedig ez az érzés ritka volt nála. „Mi közük hozzá? Mért tartja mind kötelességének, hogy énvelem törődjék? S mit tolakodnak? Mert látják, hogy ez olyasmi, amit ők nem tudnak megérteni. Ha a szokott, közönséges és romlott nagyvilági viszony volna, békén hagynának. De érzik, hogy másvalami, hogy ez nem játékszer, ez az asszony drágább az életemnél. Ezt nem tudják megérteni, és ezért bosszan-

kodnak. Akármilyen, s akármilyen lesz is még a sorsunk, mi csináltuk, s nem panaszkodunk - mondta magában a »mi« szóban egyesítve önmagát Annával. - De nem, nekik tanítaniuk kell bennünket, hogyan éljünk. Fogalmuk sincs róla, mi az a boldogság; nem tudják - gondolta -, hogy e nélkül a szerelem nélkül a mi számunkra nincs sem boldogság, sem boldogtalanság, nincs élet sem."

Épp azért haragudott a beavatkozókra, mert a lelke mélyén tudta, hogy igazuk van. A szerelem, amely Annához fűzte, érezte, nem múló, percnyi felindulás, amely elmúlik, ahogy a nagyvilági viszonyok elmúlnak, kellemes vagy kellemetlen emlékeken kívül nem hagyva sem az egyik, sem a másik életében nyomot. Érezte kettejük helyzetének egész kínosságát, hogy milyen nehéz ennyire a világ szeme előtt a szerelmüket titkolni, csalni és hazudni. Csalni, hazudni, ravaszkodni s folyton másokra gondolni akkor, amikor a szenvedély, mely összefűzte őket, olyan erős, hogy szerelmükön kívül mind a ketten minden másról megfeledkeznek.

Élénken emlékezetében voltak a sűrűn ismétlődő, természetével annyira ellenkező esetek, amikor a hazugság és csalás elkerülhetetlen volt, s különösen élénken volt emlékezetében a szégyenérzet, melyet e miatt a kényszerű csalás és hazugság miatt gyakran figyelt meg Annán. Amióta Annával viszonya volt, egy különös érzés vett erőt rajta, amelyet korábban sohasem tapasztalt. Az utálat érzése volt ez; Alekszej Alekszandrovics, önmaga vagy az egész világ iránt-e, jóformán maga sem tudta. Ezt a különös érzést azonban mindig elűzte magától. Most is megrázkódott, s a megkezdett gondolatsort folytatta tovább.

„Anna azelőtt boldogtalan volt, de büszke és nyugodt; most, ha nem is mutatja, nem lehet nyugodt és önérzetes. Nem, ennek véget kell vetni" - határozta el magában.

Először merült fel benne világosan a gondolat, hogy ennek a hazugságnak föltétlenül véget kell vetni, minél hamarább, annál jobb.

„Hagyjunk ott ő is, én is mindent - mondta magában - s rejtőzzünk el valahová, csak a szerelmünkkel."

22

A zápor nem volt tartós, s mikor Vronszkij ügető rudasa a sárban már gyeplő nélkül szökellő lógósokat magával rántva a ház elé ért, a nap megint kikukkantott, s a nyaralók teteje és a kertek öreg hársfái a főutca mindkét oldalán nedves fényben csillogtak, az ágakról vígan csöpögött, a tetőkről meg szakadt a víz. Már nem gondolt arra, hogy ez a zápor elrontja a lóversenyteret; annak örült csak, hogy hála az esőnek, Annát valószínűleg egyedül találja otthon, hiszen tudta, hogy Alekszej Alekszandrovics nemrég tért vissza a fürdőről, s nem költözött még ki Pétervárról.

Abban a reményben, hogy Annát egyedül találja, s hogy minél kevésbé fordítsa a figyelmet magára, ahogy mindig tette, még a kishíd előtt leszállt, és gyalog ment be. Nem az utcai feljáróhoz ment; az udvarba tért be.

- Az úr megérkezett? - kérdezte a kertészt.

- Nem, csak az úrnő van otthon. De parancsoljon a bejárat felől; ott van, aki ajtót nyisson - felelte a kertész.

- Nem, a kerten át megyek.

Meggyőződve, hogy maga van, meg akarta lepni; hiszen nem ígérkezett mára, Anna meg valószínűleg nem gondolta, hogy a futtatás előtt idejön; kardját fölfogva óvatosan haladt hát a

virággal szegett utacska kavicsán a kertre nyíló terasz felé. Elfelejtett most mindent, amit az úton helyzete terhéről és súlyosságáról gondolt. Csak az volt az eszében, hogy rögtön meglátja, nem képzeletben, de élve, a valóság teljességében. Ott járt már - hogy zajt ne okozzon, egész talppal lépve - a terasz meredek lépcsőin, amikor hirtelen eszébe jutott, amit mindig el szokott felejteni, s ami viszonyuk legkínosabb oldala volt: Anna fia, kérdő, vagy ahogy rémlett, ellenséges tekintete.

A fiú többször feszélyezte őket, mint akárki más. Amikor ott volt, Vronszkij és Anna nemcsak azt nem engedték meg maguknak, hogy olyasmiről beszéljenek, amit bárki előtt meg ne ismételhetnének, de még azt sem, hogy célzásokat tegyenek, amelyeket a fiú nem értett volna meg. Nem állapodtak meg ebben, magától alakult ki; önmagukat bántják meg, úgy érezték, ha ezt a gyereket megcsalják. Ha ő ott volt, úgy beszélgettek, mint ismerősök. De elővigyázatosságuk ellenére Vronszkij gyakran figyelte meg a gyermek kutatón és habozva rámeredő tekintetét; viselkedésében a különös félénkséget és bizonytalanságot, hol kedveskedést, hol hidegséget és szorongást. Mintha megérezte volna, hogy e közt az ember és az anyja közt fontos kapcsolat van, amelynek a jelentőségét nem tudja felfogni.

A gyerek valóban azt érezte, hogy nem tudja a viszonyukat megérteni, s bár erőltette, nem képes tisztázni az érzést, amellyel ez iránt az ember iránt lennie kell. Azzal a fogékonysággal, mellyel a gyermek az érzésmegnyilvánulásokat kíséri, világosan látta, hogy az apja, a nevelőnő, a dajka, ha nem is beszélnek róla, nemcsak hogy nem szeretik, de undorral és félelemmel néznek Vronszkijra, az anyja meg mintha a legjobb barátja volna.

„Mit jelent ez? Miféle ember ő? Hogy kell szeretni? Én vagyok a hibás, ha nem értem, ostoba vagy rossz fiú vagyok?” - gondolta, s ebből eredt az a találgató, kérdő, részben ellenséges kifejezés, félénkség és változékonyság, amely Vronszkijt annyira feszélyezte. Ennek a gyereknek a jelenléte mindig kiváltotta belőle azt a különös, megindokolhatatlan undort. Ennek a gyereknek a jelenléte benne és Annában is olyan érzést keltett, amilyen a hajósé lehet, aki az iránytűre néz, s azt látja, hogy az irány, amely felé sebesen halad, messzi eltér a tervbe vettől, a mozgást megállítani azonban nincs már hatalmában; közben minden perc messzebb és messzebb viszi a helyes iránytól, s beismerni az eltérést annyi, mint beismerni a pusztulást.

A gyermek naiv pillantása az életre: ez volt az iránytű, ez mutatta meg elhajlásuk fokát attól, amit tudtak, de amiről nem akartak tudomást venni.

Szerjozsa ezúttal nem volt otthon. Anna teljesen egyedül volt, ott ült a teraszon, a fia visszatérését várta, aki sétálni ment, s valahol beérte az eső. Elküldte utána az inast és a lányt, s most várakozva ült ott. Széles hímzésű fehér ruha volt rajta, a terasz sarkában ült, a virágok mögött, és nem hallotta meg Vronszkijt. Fekete fürtű fejét lehajtva, a korláton álló hideg öntözőkannához nyomta a homlokát; két gyönyörű keze, az annyira ismerős gyűrűkkel, a kannát szorította. Alakjának, fejének, nyakának, kezeinek szépsége, mint valami váratlan dolog, mindig meglepte Vronszkijt. Megállt, és elragadtatottan pillantott rá. De ahogy lépni akart, hogy közelebb kerüljön hozzá, Anna már meg is érezte a közelségét, eltolta a kannát, s felé fordította fölhevült arcát.

- Mi lelte? Beteg? - szólt Vronszkij feléje indulva, franciául. Oda akart futni hozzá, de aztán eszébe jutott, hogy lehet ott idegen is, a balkonajtóra pillantott, s elvörösödött; ahogy mindig elvörösödött, amikor azt érezte, hogy félnie, tekingetnie kell.

- Nem, egészséges vagyok - állt föl Anna, keményen szorítva meg odanyújtott kezét - Nem... vártalak.

- Istenem, milyen hideg a kezed! - mondta Vronszkij.

- Megijesztettél - szólt Anna. - Egyedül vagyok, és Szerjozsát várom. Sétálni ment, s erről jönnek.

De annak ellenére, hogy igyekezett nyugodtan viselkedni, az ajka remegett.

- Bocsásson meg, hogy eljöttem, de nem tudtam úgy eltölteni a napot, hogy ne lássam - folytatta Vronszkij franciául. Mindig így beszélt, ha el akarta kerülni az oroszul rendkívül hidegen hangzó ön-t s a félelmetes te-t.

- Mit bocsássak meg? Boldog vagyok.

- De vagy beteg, vagy bánatos - folytatta Vronszkij, el nem engedve a kezét, s felé hajolt. - Mire gondolt?

- Mindig ugyanarra - mondta Anna mosolyogva.

Igazat mondott. Akármikor, bármely pillanatban kérdezték volna, hogy mire gondol, nem lett volna hiba a válaszában: ugyanarra: a boldogságomra s a boldogtalanságomra. Most például, amikor meglepte, mire is gondolt? Éppen arra, hogy másoknak, Betsynek például (ismerte a világ elől titkolt viszonyát Tuskeviccsel), miért olyan könnyű mindez, neki meg miért annyira gyötrelmes? Ez a gondolat most bizonyos okból különösképp gyötörte. A versenyről kérdezte Vronszkijt. Vronszkij felelt; de látta, hogy izgatott, próbálta elszórakoztatni, s a legközvetlenebb modorban, részletesen beszámolt neki a verseny előkészületeiről.

„Megmondjam, ne mondjam? - gondolta Anna, Vronszkij nyugodt, nyájas szemébe pillantva. - Olyan boldog, úgy el van telve a versenyével; nem úgy fogná föl, ahogyan kell, nem értené meg, mit jelent ez az esemény minekünk."

- De nem mondta meg, mi járt a fejében, amikor jöttem - szólt Vronszkij, elbeszélését félbeszakítva. - Mondja el, kérem.

Anna nem felelt, lehajtotta kicsit a fejét, lopva és kérdőn nézett rá, hosszú szempillái alól kiragyogó szemeivel. Keze egy eltépett levéllel játszott és reszketett. Vronszkij látta ezt; arcán az az alázat, az a rabszolgai odaadás volt, amely Annát úgy megvesztegette.

- Látom, hogy történt valami. Lehetek-e egy percig is nyugodt, tudva, hogy bánata van, amelyben nem osztozom? Az Istenért, beszéljen - ismételte könyörögve.

„Igen, de én nem bocsátom meg, ha nem fogja föl a teljes jelentőségét. Jobb nem mondani; mit tegyem próbára?" - gondolta, még mindig úgy nézve rá, s keze a levéllel, érezte, még jobban megremeg.

- Az Istenért! - ismételte meg Vronszkij, megfogva a kezét.

- Megmondjam?

- Igen, igen, igen.

- Állapotos vagyok - szólt Anna csendesen és lassan.

A levél a kezében még jobban reszketett, de nem vette le Vronszkijról a szemét, hogy lássa, hogyan fogadja. Vronszkij elsápadt, mondani akart valamit, de megállt, eleresztette Anna kezét, s lehajtotta a fejét. „Igen, megértette teljesen, mit jelent" - gondolta Anna, és hálásan szorította meg a kezét.

De tévedett abban, hogy Vronszkij úgy fogta föl a hír jelentőségét, ahogy ő, az asszony. E hírre tízszeres erővel érezte annak a különös, rá-rátámadó undornak a rohamát, ugyanakkor azonban azt is belátta, hogy a krízis, amelyet óhajtott, itt van - nem lehet tovább titkolózni a férj előtt; így vagy úgy, minél előbb meg kell bontani ezt a természetellenes helyzetet. De

Anna izgalma testileg is átterjedt rá. Ellágyult, alázatos pillantással tekintett rá, megcsókolta a kezét, fölállt, s hallgatagon járt föl-le a teraszon.

- Igen - mondta elszántan hozzálépve. - Sem én, sem maga, egyikünk sem tekintette játéknak a viszonyunkat, s a sorsunk most eldőlt. Föltétlenül véget kell vetnünk - mondta körülnézve - a hazugságnak, amelyben élünk.

- Véget vetni? De hát hogy vessünk véget, Alekszej? - kérdezte Anna halkan. Megnyugodott már, s arcán gyöngéd mosoly ragyogott.

- Hagyja ott a férjét, s egyesítsük az életünket.

- Így is egy - felelte Anna alig hallhatóan.

- Igen, de egészen, egészen.

- De hogyan, Alekszej, taníts meg rá, hogyan? - kérdezte szomorúan mosolyogva helyzete reménytelenségén. - Van kivezető út az efféle helyzetből? Nem vagyok felesége az uramnak?

- Minden helyzetből van kivezető út. Csak el kell szánnunk rá magunkat - mondta Vronszkij. - Minden jobb, mint az a helyzet, amiben élsz. Talán nem látom, hogy gyötör minden, a társaság, a fiad, az urad?

- Ah, az uram, az nem - mondta Anna természetes mosollyal. - Nem ismerem; nem is gondolok rá. Nincs.

- Nem beszélsz őszintén. Ismerlek, miatta is gyötrődsz.

- De hisz ő nem is tud róla - mondta Anna, s hirtelen sugárzó vörösség öntötte el; arca, nyaka, homloka elvörösödött, s a szégyen könnye ült ki a szemébe. - Ne is beszéljünk róla.

23

Vronszkij többször megpróbálta már, ha nem is olyan határozottan, mint most, hogy Annát helyzete megfontolására bírja, de mindig ebbe a felületes és könnyelmű gondolkozásba ütközött, amellyel most felelt a kihívásra. Mintha olyasmi lett volna ebben a dologban, amit nem tudott vagy nem is akart megmagyarázni magának, s mihelyt beszélni kezdett róla, az igazi Anna mintha visszahúzódott volna valahová a belsejébe, s egy másik lépett volna elő, egy furcsa, idegen nő, akit nem szeretett, sőt félt tőle, aki ellenállt neki. De Vronszkij most eltökélte, hogy mindent kimond.

- Tudja-e vagy sem - mondta Vronszkij szokott szilárd és nyugodt modorában -, tudja-e vagy sem, mi ezzel nem törődünk. Nem maradhatunk, nem maradhat így, különösen most.

- Maga szerint tehát mit tegyünk? - kérdezte Anna ugyanazzal a könnyed, gunyoros tréfálkozással. Ő, aki annyira félt, hogy Vronszkij könnyen veszi a terhességét, bosszankodott, amiért azt a következtetést vonta le belőle, hogy kezdeniük kell valamit.

- Elmondani neki mindent, és otthagyni.

- Nagyon szép; tegyük fel, hogy megteszem - mondta Anna. - Tudja, mi lesz ebből? Előre megmondom - s gonosz fény gyűlt egy pillanattal előbb még gyöngéd szemében. - „Á, ön mást szeret, s bűnös viszonyra lépett vele (az urát utánozta, s éppúgy hangsúlyozta a *bűnös* szót, ahogy Alekszej Alekszandrovics szokta). Én óva intettem önt, mind vallási, mind társadalmi és családi tekintetben a következményektől. Nem hallgatott rám. Most nem tehetem ki a nevemet... - és a fiam nevét, akarta mondani, de a fiával nem tudott tréfálni - a gyalázatnak”...

s még valami effélét - tette hozzá aztán. - Egyszóval a rá jellemző államférfiúi modorban világosan és szabatosan elmondja majd, hogy nem engedhet el, ellenben megteszi a tőle függő lépéseket, hogy a botrányt megakadályozza. S amit mond, meg is teszi: nyugodtan, pontosan. Ez fog történni. Ez nem ember, hanem gép, s ha megharagszik, igen gonosz gép - tette hozzá, maga elé képzelve Alekszej Alekszandrovicsot, alakja, beszédmodora, jelleme minden részletével, bűnül róva föl, ami rosszat csak találhatott benne, nem bocsátott meg neki semmit a rettenetes bűn miatt, amelyet ő maga követett el ellene.

- De Anna - szólt Vronszkij lágy, meggyőző hangon, igyekezve megnyugtatni -, mégiscsak meg kell mondani neki, aztán majd ahhoz tartjuk magunkat, amit ő határoz.

- Megszökjek tán?

- És miért ne szökne? Lehetetlennek tartom, hogy tovább folytassa ezt. Nem magam miatt; látom, mennyire szenved.

- Megszökjek, s a kitartottja legyek? - kérdezte Anna haragosan.

- Anna - szólt rá Vronszkij gyöngéd korholással.

- Igen - mondta ő tovább -, a szeretőjévé legyek, s tönkretegyek mindent?

Megint azt akarta mondani: „a fiamat”, de nem tudta a szót kimondani.

Vronszkij nem tudta megérteni, becsületes, erős természete hogy képes ezt a hazug helyzetet elviselni; miért nem kíván belőle szabadulni; nem jött rá, hogy a fő ok az a *fiam* szó volt, amit nem tudott kimondani. Amikor a fiára gondolt, hogy mi lesz a viszonya az apját elhagyó anyához, olyan rettenetes érzés fogta el amiatt, amit cselekedett, hogy nem latolt tovább, hanem asszony módra, szavakkal és hazug okoskodásokkal próbálta megnyugtatni magát, csakhogy minden a régiben maradjon, s elfelejthesse a rettenetes kérdést: mi lesz a fiával.

- Kérlek, könyörgök - mondta hirtelen egészen más, őszinte s gyöngéd hangon, s kezét megfogva -, erről ne beszélj velem többet!

- De Anna...

- Soha! Hagyd ezt rám. Ismerem a helyzetem egész aljasságát és szörnyűségét, de a döntés nem olyan könnyű, mint hiszed. Hagyd rám, és fogadj szót. Ne beszélj soha erről. Megígéred? Nem, nem, meg kell ígérned.

- Én mindent megígérek, de nem lehetek nyugodt, főként azután, amit mondtál. Nem lehetek nyugodt, ha te nem lehetsz az.

- Én? - ismételte meg Anna. - Igen, gyötrődöm néha, de ez elmúlik, csak te soha elő ne hozd. Csak az gyötör, ha erről beszélsz velem.

- Nem értem - mondta Vronszkij.

- Tudom - szakította félbe Anna -, milyen nehéz a te becsületes természetednek hazudnia, és sajnállak is érte. Gyakran elgondolom, hogy tönkretetted az életed miattam.

- Épp most gondoltam ugyanezt - mondta Vronszkij -, hogy te mint áldoztál föl miattam mindent. Nem tudom megbocsátani magamnak, hogy boldogtalan vagy.

- Én boldogtalan? - mondta Anna, közel húzódva hozzá, s a szerelem elragadtatott mosolyával nézett rá. - Én... akár az éhes ember, akinek enni adtak. Lehet, hogy fázik, s a ruhája rongyos, szégyelli is magát, de nem boldogtalan. Én boldogtalan? Nem, itt a boldogságom.

Meghallotta visszatérő fiának a hangját; gyors pillantást vetett a terasz felé, s hirtelen felállt. Pillantásában az ismerős tűz gyűlt föl, szép, gyűrűs kezét egy gyors mozdulattal fölemelte,

megfogta Vronszkij fejét, s hosszan elnézte; elnyílt, mosolygó ajakkal közeledett felé; gyorsan megcsókolta a száját s két szemét, azután eltolta magától. El akart menni, de Vronszkij visszatartotta.

- Mikor? - kérdezte suttogva, s elragadtatással pillantott reá.

- Ma; egy órakor - suttogta Anna nehezet sóhajtva, és könnyű, gyors lépteivel a fia elé ment.

Szerjozsát az eső a nagy kertben érte, egy lugasban ült a dajkájával.

- Nos, a viszontlátásra - mondta Anna Vronszkijnak. - Mindjárt indulnom kell a versenyre. Betsy megígérte, hogy értem jön.

Vronszkij az órájára nézett, és sietve elment.

24

Amikor Vronszkij Kareninék teraszán az órájára nézett, olyan nyugtalan volt, gondolatai úgy elfoglalták, hogy látta ugyan az óralapon a mutatót, de azt, hogy hány óra, nem tudta. Kiment a műútra, s a sárban óvatosan lépve a kocsija felé indult. Annyira tele volt azzal, amit Anna iránt érzett, nem is gondolta meg, hogy hány óra, s van-e még ideje Brjanszkijhoz elmenni. Amint az gyakran előfordul, csak a felületes emlékezete működött, diktálva, mi után mit kell csinálnunk. Odament a kocsisához, aki ott szunyókált a bakon egy sűrű hársfa már elferdülő árnyában; elgyönyörködött az izzadt lovak fölött oszlopban keringő muslicákban, s a kocsist felébresztve beugrott a hintóba, és Brjanszkijhoz hajtatott.

Csak amikor már vagy hét versztát mentek, akkor ocsúdott föl annyira, hogy az órájára nézett; látta, hogy fél hat, s elkésett már.

Ezen a napon több futam volt; az istállófiúk versenye, aztán a kétversztás tiszti, utána egy négyversztás, s végül az a verseny, amelyben ő lovagol. Az ő futamára még odaérhet, de ha elmegy Brjanszkijhoz, s aztán hajtat oda, éppen hogy odaér, s az egész udvar ott lesz már akkor. Ez nem szép. De Brjanszkijnak szavát adta, hogy elmegy hozzá; s ezért úgy határozott, továbbhajtat, s a kocsisnak megparancsolta, ne sajnálja a trojkát.

Brjanszkijhoz érve öt percet ott töltött nála, s vágtatott visszafelé. Ez a gyors iram megnyugtatta. Annához fűződő viszonyának minden nehézsége, a beszélgetésük után benne maradt határozatlanság mind kipárolgott a fejéből; élvezettel és izgalommal gondolt a futamra, arra, hogy mégis odaér; a ma éjszakai találka boldogságvárása csak olykor-olykor lobbant fel ragyogó fénnyel a képzeletében.

Ahogy a nyaralókból és Pétervárról jövő fogatokat megkerülte, s a verseny légkörébe beljebb került, a verseny izgalma mindjobban elkapta.

A lakásán már nem talált senkit sem, mind a versenyen voltak, az inasa a kapuban várta. Mialatt átöltözött, az inas elmondta, hogy a második futamot elkezdték már, hogy sok úr kereste; az istállóból a fiú kétszer is átfutott már.

Miután minden sietség nélkül átöltözött (sohasem sietett, és sohasem vesztette el az önuralmát), Vronszkij a barakkokhoz hajtatott. Onnét már látni lehetett a versenyteret körülvevő fogatok, gyalogosok, katonák tengerét, az embertől nyüzsgő tribünöket. Nyilván a második futam ment, mert ahogy a barakkba lépett, csengetést hallott. Az istállóhoz érve Mahotyin fehér lábú Gladiátorával akadt össze; kék sávos, narancssárga lópokróc volt rajta, s kékkel szegett, hatalmasnak látszó, szétálló fülvédők, így vezették a lóversenytérre.

- Cord merre van? - kérdezte a lovászt.

- Az istállóban; nyergelnek.

A nyitott rekeszben Frufru föl volt már nyergelve. Most készültek kivezetni.

- Nem késtem el?

- *All right! All right!* Minden rendben, minden rendben - mondta az angol. - Csak ne izguljon.

Vronszkij még egy pillantást vetett az egész testében reszkető lova gyönyörű, kedves formáira, s miután nagy nehezen megvált ettől a látványtól, kiment a barakkból. A legkedvezőbb pillanatban ért a tribünhöz, hogy a figyelem rá ne terelődjék. Épp most végződött a kétversztás futam; minden szem az elöl haladó lovas testőrre s mögötte a huszárra meredt, amint végső erejükből szorítva a lovat, épp a célba érnek. A pálya közepéről és kívülről is mindenki a céloszlop felé nyomult, a lovas testőrkatonák s tisztek csoportja hangos fölkiáltásokkal fejezte ki örömét tisztje és bajtársa várható győzelmén. Vronszkij csaknem ugyanakkor vegyült észrevétlenül a tömeg közé, amikor a futam végét jelző csöngetés felhangzott, s a magas, sárral befröcskölt lovas testőr, aki elsőnek ért be, a nyeregbe ereszkedve, az izzadságtól sötét, nehezen lélegző, szürke csődör gyeplőjét elengedte.

A csődör erőlködve rakta a lábait, nagy teste sebes futását lelassítva, a testőrtiszt meg mint nehéz álomból ébredő pillantott körül, s nagy erőfeszítéssel elmosolyodott. A tömeg: az övéi s az idegenek, köré gyűltek.

Vronszkij szándékosan kerülte el a válogatott, nagyvilági társaságot, amely tartózkodva, de fesztelenül mozgott és beszélgetett a tribünök előtt. Látta, hogy Karenina, Betsy, a bátyja felesége is ott van, s szándékosan nem ment oda, nehogy a figyelmét elvonják. De a szembejövő ismerősök minduntalan megállították, apróra elmondták a lefolyt futamokat, s faggatták, miért késett el.

Mialatt a versenyzőket díjkiosztásra a tribünök elé szólították, s mindenki arrafelé fordult, Vronszkij bátyja, Alekszandr, egy vállrojtos ezredes lépett oda hozzá. Nem volt nagy növésű ember, éppen olyan zömök, mint Alekszej, csak szebb s pirosabb; az orra vörös, az arca nyílt, de korhelyforma.

- Megkaptad a levelemet? - kérdezte. - Az ember sosem talál otthon.

Alekszandr Vronszkij züllött s rendkívül korhely élete ellenére, amelyről mindenki tudott, tökéletes udvaronc volt.

Most is, ahogy az öccsével egy nagyon is kellemetlen dologról beszélt, tudva, hogy sokak szeme lehet rajta, olyan mosolygó képet vágott, mintha valami semmiségen tréfálkozna vele.

- Megkaptam, s igazán nem értem, te mit törődsz vele - mondta Alekszej.

- Azért, mert amint épp megjegyeztem, nem vagy ott sehol, ellenben hétfőn Peterhofban találkoztak veled.

- Vannak dolgok, amelyek csak azokra tartoznak, akiket közvetlenül érintenek, s ez az ügy, amivel annyit foglalkozol, ilyen.

- Igen, de akkor ne szolgálj.

- Kérlek, ne avatkozz bele, és kész.

Alekszej Vronszkij komor arca elsápadt, kiugró állcsontja, ami ritkán történt meg vele, megreszketett. Mint igen jószívű ember, csak ritkán haragudott meg, de ha megharagudott, az

álla egyszeriben reszketni kezdett, s ilyenkor, amint ezt a bátyja is tudta, veszélyes volt. Alekszandr Vronszkij jókedvűen mosolygott.

- Csak anyuskánk levelét akartam átadni. Válaszolj neki, és ne izgasd fel magad lovaglás előtt. *Bonne chance*[40] - tette hozzá mosolyogva, és otthagyta.

De rögtön utána megint baráti üdvözlések állították meg.

- Nem akarod megismerni a barátaidat. Jó napot, *mon cher*! - szólt rá Sztyepan Arkagyics, aki piros arcával s ápolt, ragyogó pofaszakállával itt, a pétervári fény közepén éppen úgy csillogott, akárcsak Moszkvában. - Tegnap érkeztem, s nagyon örülök, hogy győzelmed láthatom. Mikor találkozhatunk?

- Gyere el holnap a kantinba - mondta Vronszkij, a karját szorítva meg bocsánatkérésül, s a pálya közepére ment, ahova a nagy akadályversenyre már vezették be a lovakat.

Az izzadt, futásban elgyötört lovak lovászaiktól vezetve istállójukba mentek, s egymás után jelentek meg a következő futamra az újak és frissek; többnyire csuklyás angol lovak. Horpadt hasukkal különös, hatalmas madarakhoz hasonlítottak. Jobbról az ösztövér szépséget, Frufrut hozták; rugalmas, hosszú bokáin mint valami rugókon lépegetett. Nem messze tőle a széles fülű Gladiátorról vették le a pokrócot. A csődör nagydarab, gyönyörű, teljesen szabályos formái, csodálatos fara, szokatlanul rövid, közvetlenül a patája fölött ülő bokái önkéntelen is magukra vonták Vronszkij figyelmét. Oda akart menni a lovához, de újabb ismerős tartóztatta föl.

- Itt van Karenin - mondta az ismerőse, akivel beszédbe ereszkedett. - A feleségét keresi; az meg a tribün közepén van. Nem látta?

- Nem, nem láttam - felelt Vronszkij, s még csak hátra se pillantva a páholy felé, amelyikben Kareninát mutatták neki, lovához lépett.

Alig nézhette meg a nyergét, amin egy kis igazítást kellett tenni, s a lovasokat már a páholyhoz hívták, hogy számot és pályát húzzanak. Komoly, szigorú arccal - egyesek sápadtan - tizenhét tiszt lépett a tribünhöz, s húzta ki egymás után a számokat. Vronszkijnak a hetes szám jutott. „Nyeregbe!” - hallotta.

Érezve, hogy ő s a többi versenyző a központ, amelyre minden szem irányul, Vronszkij feszült lelkiállapotban, mely mozgását rendesen lassúvá és nyugodttá tette, odament a lovához, Cord, a verseny örömére, a parádés ruháját vette fel; fekete, begombolt kabát, feszesre keményített, az arcát föltámasztó gallér, kerek, fekete kalap, magas szárú csizma. Mint mindig, most is nyugodt és méltóságteljes volt; ott állt a ló előtt, s maga tartotta mindkét kantárszárat. Frufru tovább reszketett, mintha a hideg rázná. Tűzzel teli szemei a mellélépő Vronszkijra bandzsítottak. Vronszkij a heveder alá dugta a kezét. A ló még erősebben bandzsított, a fogát vicsorította, a fülét hátrahúzta. Az angol összeráncolta az ajkát, meg akarta mutatni, hogy mosolyog azon, hogy a nyergelését valaki ellenőrzi.

- Üljön le, akkor nem izgul ennyire - mondta.

Vronszkij utolszor pillantott versenytársaira. Futam közben, tudta, nem látja már őket. Ketten előrementek már az indítás helyére. Galcin, egyik félelmetes versenytársa, Vronszkij barátja, a pej csődör körül forgott, amely nem akarta magára engedni. Egy szűk nadrágos kis huszártestőr galoppban jött, összegugyorodva, mint a kandúr, a ló farán; az angolokat szerette volna utánozni. Kuzovlev herceg sápadtan ült Grabovszkij-fajú, telivér kancáján; az angolja kantárjánál fogva vezette a lovat. Vronszkij és bajtársai mind ismerték „gyenge” idegeit s

[40] Jó szerencsét. (francia)

szörnyű becsvágyát. Tudták, hogy mindentől fél: fél katonalóra ülni, de most, éppen mert félelmetes, mert az emberek itt a nyakukat törhetik, s minden akadálynál doktor s mentőkocsi áll, vöröskereszttel s irgalmasnővérrel, futtatni akart. A tekintetük találkozott, s Vronszkij nyájasan és bátorítón hunyorított reá. Csak egyet nem látott, fő versenytársát, Mahotyint, a Gladiátoron.

- Ne siessen - mondta Cord Vronszkijnak -, s jegyezze meg: az akadályoknál ne tartsa vissza és ne hajtsa; hagyja, tegye, ahogy őneki tetszik.

- Jó, jó - mondta Vronszkij, átvéve a kantárt.

- Ha lehet, vezesse a futamot, de ha hátramarad, ne essen kétségbe az utolsó percig.

A ló meg sem mozdulhatott, s Vronszkij egy hajlékony, erőteljes mozdulattal már a rovátkás acélkengyelben volt, lefogyott testét könnyen és biztosan nyomva a nyikorgó nyeregbőrre. Miután jobb lábával is a kengyelbe hágott, megszokott mozdulattal egyengette ki ujjai közt a kettős kantárszárat, Cord pedig eleresztette a kezét. Mintha nem tudta volna, melyik lábával lépjen előbb, Frufru hosszú nyakával feszesre húzta a gyeplőt, s ahogy megindult, hajlékony hátán mint rugókon himbálta lovasát. Cord gyorsított lépésekkel ment mögöttük. Az izgatott ló, mintha lovasát be akarná csapni, majd erre, majd arra húzta a gyeplőt, s Vronszkij hasztalan próbálta hanggal és kézzel megnyugtatni.

Az indítás helye felé tartva, a folyó zsilipjéhez értek. A lovasok közül egyesek előtte, mások hátrább voltak, amikor Vronszkij egyszer csak vágtatást hallott maga mögött a sárban, s Mahotyin előzte meg őt fehér lábú, kajla fülű Gladiátorán. Mahotyin hosszú fogait kivillantva rámosolygott, de Vronszkij komoran nézett rá. Különben sem szerette, itt azonban a legfélelmetesebb ellenfelének számította, s bosszantotta, hogy mellette vágtat el, és fölingerli a lovát. Frufru a bal lábával vágtába kapott, kettőt szökött, s a megfeszült gyeplő elleni haraggal, lovasát föl-földobva, zötykölő vágtába kezdett. Cord is komor képet vágott, s szinte ügetve szaladt Vronszkij után.

25

Összesen tizenhét tiszt vett részt e versenyben. A futamnak egy nagy, négyversztás, ellipszisforma pályán kellett a tribünök előtt lefolynia. Ezen a pályán kilenc akadály készült: a folyó, épp a tribün előtt egy nagy, kétarsinnyi,[41] csupasz gát, egy száraz és egy vizes árok, ferde sánc, az ír padka (egyike a legnehezebb akadályoknak): egy rőzsével teletűzdelt sánc, mögötte pedig úgy, hogy a ló nem láthatta meg, egy árok (a ló vagy átvitte mind a két akadályt, vagy felbukott); aztán még két vizes árok, egy száraz, végül a tribünnel szemben a futam vége. A futamot azonban nem a pályáról indították, hanem vagy száz ölre oldalt tőle; ezen a darabon volt az első akadály is: a háromarsinnyi széles, megduzzasztott folyó, amelyen a lovasok vagy átugrottak, vagy átgázoltak, kinek ahogy tetszett.

A lovasok háromszor is sorba igazodtak, de valakinek a lova mindig kiugrott, úgyhogy újból kellett indítani. Az indító, Sesztrin ezredes már haragudni kezdett, amikor negyedszer végre elkiálthatta: „Rajta!” - s a lovasok nekiiramodtak.

Ahogy sorba álltak, minden szem, minden távcső a lovasok tarka csoportjára szegeződött.

„Elindultak! Futnak már!” - hallatszott mindenfelől a várakozás némasága után.

[41] Orosz hosszmérték; 1 arsin = 0,71 méter.

Magányos gyalogosok s egész csoportok futkostak, hogy jobban lássanak, egyik helyről a másikra. A lovasok tömött csoportja már az első percben szétnyílt, látni lehetett, amint kettesével, hármasával, egyik a másik után, közelednek a folyóhoz. A nézők úgy látták, hogy mind egyszerre szöknek át rajta, a lovasok azonban számon tartották a számukra jelentős, másodpercnyi különbségeket.

Az izgatott és nagyon ideges Frufru az első pillanatot elveszítette, néhány ló elébe került; de még nem érték el a folyót, s Vronszkij a szárba fekvő lovat minden erejéből türtőztetve, hármat könnyedén megelőzött, úgyhogy csak Mahotyin sárga Gladiátora maradt, farát egyenletesen és könnyedén mozgatva, épp Vronszkij előtt; legelöl pedig a gyönyörű Diana, a sem élő, sem holt Kuzovlevvel a hátán.

Az első percekben Vronszkij még nem volt ura sem a lovának, sem magának. Az első akadályig, a folyóig, lova mozgását sem tudta irányítani.

Gladiátor és Diana egyszerre érkeztek a folyóhoz; csaknem egy és ugyanabban a pillanatban emelkedtek fölé s szöktek át a másik oldalra; utánuk, repülve szinte, Frufru emelkedett észrevétlen a magasba; de ugyanabban a pillanatban, amikor Vronszkij a levegőben érezte magát, Kuzovlevet pillantotta meg, majdnem a lova lába előtt, amint Dianával a folyó túlsó partján fölbukfencezik. (Kuzovlev az ugrás után eleresztette a gyeplőt, s a lova vele együtt átbukott a fején.) A részleteket Vronszkij később tudta meg, most csak azt látta, hogy pont a lába elé, ahova Frufrunak ugrania kellett, Diana lába vagy feje kerül. De Frufru ugrás közben, eső macskaként, még egy lökést adott a lábával s hátával, s a lovat elkerülve tovább rohant.

„Ó, te kedves!” - gondolta Vronszkij.

A folyón túl Vronszkij már teljesen hatalmába kerítette a lovát, s kezdte visszafogni, mert az volt a szándéka, hogy a nagy akadályt Mahotyin mögött veszi, s az azután következő, akadály nélküli kétszáz öl térségen próbálja megelőzni.

A nagy akadály épp a cári páholy előtt volt. Az uralkodó, az egész udvar, a néptömeg mindkettőjüket nézte - őt s a lóhosszal előtte járó Mahotyint, ahogy az „ördög” felé (így hívták a csupasz gátat) közeledtek. Vronszkij ott érezte magán a mindenfelől ráirányuló szemeket, de a lova fülén és nyakán kívül semmit sem látott, csak a szembefutó földet, s mindig ugyanabban a távolságban Gladiátor gyors ütemben járó farát és fehér lábait. Gladiátor a levegőbe emelkedett, nem verődött bele semmibe, s kurta farkát megcsóválva eltűnt Vronszkij szeme elől.

- Bravó! - mondta egy hang.

Ugyanebben a pillanatban, közvetlen a szeme előtt, a gát deszkái villantak föl. A ló a legkisebb mozgásváltozás nélkül emelkedett fölébük; a deszkák eltűntek, csak hátul koppant meg valami. Az előtte járó Gladiátor fölizgatta Frufrut, túl korán vette a gátat, s a hátsó patáját beleverte. A futása azonban nem változott, s az arcába csapódó sárcsomóról Vronszkij azt látta, hogy ismét ugyanabban a távolságban van Gladiátortól. A fara, a kurta farok s a nem távolodó, gyorsan mozgó fehér lábak megint ott voltak előtte.

Ugyanabban a pillanatban, amikor Vronszkij azt gondolta, no, most kell Mahotyint megelőznie, Frufru már elértette, hogy mit gondolt; nem is kellett sarkantyúzni, jól belefeküdt, s épp az előnyösebbik oldalon, a kötél felől közeledni kezdett Gladiátorhoz. Mahotyin nem adott utat a kötélnél; Vronszkij még éppen csak gondolt rá, hogy kívül is előzhet, s Frufru máris lépést váltott, s arról kezdte kerülni. Az izzadságtól lassan feketedő válla Gladiátor farával került egy vonalba. Néhány másodpercig egy vonalban vágtattak. De a közeledő akadály előtt, nehogy a külső körön kelljen mennie, Vronszkij dolgozni kezdett a gyeplővel, s nagy sebesen, épp a sánc előtt lekörözte Mahotyint. Futólag látta is sárral befröcskölt arcát.

Úgy rémlett neki, még mosolygott is. Vronszkij megkerülte Mahotyint, de ott érezte őt közvetlenül maga mögött, s továbbra is ott hallotta közvetlenül a hátában az egyenletes dobogást s Gladiátor orrlikainak szaggatott, de friss lélegzetét.

A következő két akadályon, az árkon és a gáton, könnyen ment át, de Gladiátor vágtatását és szökését most még közelebb hallotta. Nekiengedte a lovát, s örömmel érezte, hogy könnyen gyorsít, s Gladiátor patadobogása megint az előbbi távolságból hallik.

Vronszkij vezette a futamot, ez volt, amit maga is akart, s amit Cord is ajánlott neki, s most már bizonyos volt a győzelmében. Izgalma, öröme, gyengédsége Frufru iránt folyton erősödött. Hátra szeretett volna nézni, de nem merte megtenni; azon volt, hogy nyugodt maradjon, ne hajtsa túl a lovat; annyi tartalékot őrizzen meg benne, amennyi, úgy érezte, Gladiátorban is benne van még. Egy akadály volt már csak hátra, a legnehezebb, ha azon is a többiek előtt megy át, elsőnek fut be. Az ír padka elé ért. Frufruval együtt látta meg messziről már az akadályt, s mindkettőjüket, őt is, a lovat is pillanatnyilag kétség szállta meg. Észrevette a ló fülén a bizonytalanságot; fölemelte az ostort, de ugyanakkor már érezte is, hogy aggálya nem volt megokolt, a ló tudta, mit kell tennie. Fokozta az iramot, s szabályosan, pont úgy, ahogy Vronszkij kiszámította, a magasba emelkedett, s a földet elrúgva átadta magát a tehetetlenségi erőnek, amely messze túlvitte az árkon; majd erőlködés nélkül, ugyanabban az ütemben vágtatott tovább.

- Bravó, Vronszkij! - hallatszott egy embercsoport hangja, az ezredtársaké, a barátaié, akik ennél az akadálynál álltak; Jasvin hangját, bár nem látta, lehetetlen volt föl nem ismernie.

„Én gyönyörűségem!” - mondta magában Frufrunak, miközben a mögötte történőkre fülelt. „Átugrottak!” - gondolta, meghallva maga mögött Gladiátor ügetését. Már csak az utolsó, kétarsinnyi vizes árok volt hátra. Vronszkij rá se hederített, s hogy messzi elsőnek érjen be, kör alakban kezdett a gyeplővel dolgozni, a ló fejét az ügetés ütemében emelve - eresztve. A ló, érezte, utolsó tartalékából fut, nemcsak a nyaka és lapockája volt nedves, a sörénye alatt, a fején, a hegyes fülén is cseppekben vert ki az izzadság, s kurtán és zihálva lélegzett. Az erőtartaléka azonban, tudta, bőven elég a hátralevő kétszáz ölre. Csak mozgása különös lágyságáról, arról, hogy ő maga mennyivel közelebb van a földhöz, érezte, hogy mennyit gyorsított a lova. Az árkot úgy repülte át, mintha észre sem vette volna. Úgy repülte át, mint a madár; ugyanebben a pillanatban azonban Vronszkij iszonyodva érezte, hogy nem követte jól a ló mozgását, s maga sem tudta, hogyan, csúnya, megbocsáthatatlan mozdulatot tett; visszaereszkedett a nyergébe. A helyzet hirtelen megváltozott, s megértette, hogy valami rettenetes történt. Még nem is tudott számot adni magának, hogy mi, s a sárga csődör fehér lábai már ott villantak el mellette, s Mahotyin gyors vágtában hagyta el. Vronszkij egyik lába a földhöz ért, s a ló is erre a lábára esett. Alig bírta kiszabadítani alóla, s a ló máris az oldalára dőlt, nehezen hörgött, megpróbált föltápászkodni, s vékony, izzadt nyakát hasztalan erőltetve, lelőtt madárként vergődött a földön a lábánál. Vronszkij ügyetlen mozdulata eltörte a hátgerincét. Ezt azonban csak sokkal később értette meg. Most csak azt látta, hogy Mahotyin gyorsan távolodik, ő meg támolyogva egyedül áll a sáros, mozdulatlan földön, Frufru nehezen zihálva ott fekszik előtte, a fejét feléje nyújtva, s ránéz gyönyörű szemével. Még mindig nem értette, hogy mi történt, s megrántotta a ló gyeplőjét. Az, mint a hal, megint feldobta magát, elülső lábait a nyereg szárnyait recsegtetve kinyújtotta, de a farát nem bírta fölemelni; meglóbálta a fejét, és oldalt esett. Vronszkij a szenvedélytől eltorzult arccal, sápadtan, reszkető állal állt ott, sarkával a ló hasába rúgott, s megint megrántotta a gyeplőjét. A ló azonban nem mozdult, orrát a földbe fúrta, beszédes szemeivel nézett csak a gazdájára.

- Áááá! - nyögött fel Vronszkij, a fejéhez kapva. - Mit tettem? - kiáltott fel újra. - Elvesztettem a versenyt. Az én hibámból, szégyenletesen, megbocsáthatatlanul. S ez a szerencsétlen, kedves, elpusztított ló. Jaj! Mit tettem!

A tömeg, az orvos és a felcser, ezrede tisztjei hozzáfutottak. Szerencsétlenségére azt érezte, hogy ő maga ép, nem történt baja. A lónak eltört a gerince, s le kellett lőni. Vronszkij nem tudott a kérdésekre felelni, nem tudott senkihez sem szólni. Megfordult; föl sem vette a fejéről leröpült sapkát, ment ki a versenytérről; maga sem tudta, hogy hova. Boldogtalannak érezte magát. Életében először érezte a legsúlyosabb boldogtalanságot, a jóvátehetetlent, melynek maga az oka.

Jasvin utánaszaladt a sapkájával, s hazavitte. Egy fél óra múlva magához tért. De ennek a futamnak az emléke élete legnyomasztóbb és leggyötrőbb emlékeként maradt meg sokáig a lelkében.

26

Alekszej Alekszandrovics viszonya a feleségéhez külsőleg a régi maradt. Az egyetlen különbség az volt, hogy még jobban el volt foglalva. Hogy az erőltetett téli munkában megviselt egészségét rendbe szedje, mint azelőtt, a tavasz kezdetén külföldi fürdőre utazott, most is, mint máskor, júliusban tért haza, s megnőtt energiával látott hozzá rögtön szokott munkájához. A felesége, mint rendesen, a nyaralójukba költözött, ő meg Pétervárott maradt.

Az óta a beszélgetés óta, Tverszkaja hercegnő vacsorája után, nem beszélt Annával a gyanújáról és féltékenységéről, s szokott modoránál - mintha mindig mást utánozna - nem is lehetett volna a mostani viszonyukhoz megfelelőbbet találni. A feleségéhez valamivel hidegebb volt. Mintha egy kis neheztelés lett volna benne a miatt az első éjszakai beszélgetés miatt, amelyet Anna elhárított. A bosszúság árnya volt a viselkedésében, de semmi több. „Nem akartál kimagyarázkodni - mintha ezt mondta volna, amikor gondolatban hozzáfordult. - Annál rosszabb neked. Most majd te kérsz, s *én* nem leszek hajlandó rá! Annál rosszabb neked” - mondogatta gondolatban, mint aki hiába próbált eloltani egy tüzet, s hasztalan erőfeszítése miatt haragra gyúl, s azt mondja: „Úgy kell neked, égj el.”

Ez a szolgálati ügyekben okos és tapintatos ember nem értette meg, milyen esztelen az ilyen viselkedés. Nem értette meg, mert valódi helyzetét túlságosan szörnyű volt felfognia; inkább betolta, elzárta, lepecsételte hát lelke fiókját, amelyben családi, azaz felesége és fia iránti érzéseit tartogatta. A figyelmes apa a tél vége óta a fiához is különösen hideg lett; vele is azt az élcelődő modort vette föl, amit a feleségével „Á, fiatalember!” - fordult hozzá.

Alekszej Alekszandrovics azt gondolta és mondta is, hogy a korábbi években sohasem volt annyi hivatali dolga, mint a mostaniban. Nem jött rá, hogy ebben az évben maga eszelte ki az ügyeket; ez is egyik módja volt, hogy azt a fiókot, melyben a feleségére és családjára vonatkozó érzései és gondolatai hevertek, s amelyek annál rettenetesebbé váltak, minél régebben feküdtek ott, ki ne nyissa. Ha valakinek joga lett volna Alekszej Alekszandrovicsot megkérdeznie, hogy mit gondol a felesége viselkedéséről, a szelíd és békés Alekszej Alekszandrovics nem felel semmit, de nagyon megharagszik arra, aki ez iránt érdeklődik. Az arca is emiatt öltött egyszeriben büszke és szigorú kifejezést, ha a felesége hogylétéről kérdezte valaki. Alekszej Alekszandrovics nem akart a felesége viselkedésére és érzéseire gondolni, s valóban nem is gondolt.

Alekszej Alekszandrovics állandó nyaralója Peterhofban volt; a nyarat Ligyija Ivanovna grófnő is ott szokta tölteni, Anna szomszédságában, s állandó érintkezésben vele. Ebben az

esztendőben azonban letett róla, hogy Peterhofba menjen; egyetlenegyszer sem volt Anna Arkagyevnánál, s Alekszej Alekszandrovicsnak célzást is tett, hogy Anna barátkozása Betsyvel és Vronszkijjal mennyire helytelen. Alekszej Alekszandrovics szigorú arccal szakította félbe; kijelentette, hogy felesége fölötte áll a gyanúnak, s ettől az időtől fogva kerülte Ligyija Ivanovna grófnőt. Nem akarta észrevenni, s nem is vette észre, hogy a társaságban már sokan görbe szemmel néznek a feleségére, s nem akarta megérteni, és nem is értette meg, hogy a felesége miért erőlteti annyira, hogy Carszkojéba költözzenek, ahol Betsy lakott, s ahonnét Vronszkij ezredének a tábora sem volt messze. Nem engedte meg, hogy gondolkozzék rajta, és nem is gondolkozott; ugyanakkor, bár magának sem vallotta be, s nemcsak bizonyítéka, de gyanúoka sem volt rá, a lelke mélyén kétségtelenül tudta, hogy megcsalt férj, s ez mélyen boldogtalanná tette.

Nyolcesztendei boldog házasélete alatt, ha más hűtlen asszonyokat és megcsalt férjeket látott, hányszor mondta Alekszej Alekszandrovics magában: hogy lehet ennyire engedni a dolgot? Hogy nem bontják föl ezt az idétlen viszonyt? S most, amikor a baj az ő fejére szállt, nemcsak nem gondolt rá, hogy felbontsa, de egyáltalán nem is akart tudni róla, épp azért nem, mert túlságosan szörnyű és természetellenes volt.

Amióta külföldről visszatért, Alekszej Alekszandrovics kétszer járt kinn a nyaralójában. Egyszer kinn ebédelt, másodszor az estét töltötte kinn a vendégeivel, de egyszer sem hált ott, ahogy más években szokta.

A verseny napja nagyon elfoglalt napja volt, de már reggel, amikor a napi teendőit összeírta, elhatározta, hogy villásreggeli után azonnal kimegy a feleségéhez a nyaralójába, s onnan a versenyre, ahol az egész udvar ott lesz, s neki is ott kell lennie. A feleségéhez azért megy ki, mert elhatározta, hogy hetente egyszer kimegy az illendőség kedvéért. Azonkívül ezen a napon a bevezetett rend szerint a tizenötödiki háztartási pénzt is át kell adnia neki.

Mialatt Annáról mindezt elgondolta, megszokott önuralmával nem engedte meg, hogy gondolatai a feleségét érintő dolgokban messzebb kalandozzanak.

Alekszej Alekszandrovicsnak ez a délelőttje nagyon elfoglalt volt. Az előző este Ligyija Ivanovna egy Pétervárott időző híres kínai utazó röpiratát küldte meg neki, s levélben arra kérte, fogadja magát az utazót is, aki különböző szempontokból igen érdekes és hasznos ember. Alekszej Alekszandrovics nem ért rá a röpiratot este elolvasni; elolvasta hát reggel. Aztán megjelentek a folyamodók; kezdődtek a jelentések, fogadások, kinevezések, elbocsátások s jutalmak, nyugdíjak, fizetések kiosztása, levelezés - a napi ügyek, ahogy Alekszej Alekszandrovics nevezte, amelyek annyi idejét vették el. Utána a személyes ügyek intézése, az orvos és a titkár látogatása következett. A titkár nem vette el sok idejét. Csak a szükséges pénzt adta át, s egy rövid beszámolót, amely nem volt egészen megnyugtató; az derült ki belőle, hogy a gyakori utazgatás miatt többet költöttek, és deficit mutatkozott. A doktor azonban, egy híres pétervári orvos, aki baráti viszonyban volt Alekszej Alekszandroviccsal, sok idejét vette el. Alekszej Alekszandrovics nem is várta, csodálkozott, hogy megjelent, s még inkább, hogy milyen figyelmesen kérdezi ki; meghallgatta a mellét, kikopogtatta, és megtapogatta a máját is. Alekszej Alekszandrovics nem tudta, hogy barátnőjének, Ligyija Ivanovnának tűnt föl, hogy egészségi állapota ebben az évben nem jó; ő küldte el hozzá az orvost is, hogy a beteget megnézze. - Tegye meg a kedvemért - mondta neki Ligyija Ivanovna grófnő.

- Oroszországért teszem, grófnő - felelte a doktor.

- Minden pénzt megér ez az ember! - mondta Ligyija Ivanovna grófnő.

A doktor sehogy sem volt Alekszej Alekszandroviccsal megelégedve. A máját jóval nagyobbnak találta, a testsúlya csökkent, a fürdő hatása semmi. Minél több testi mozgást írt elő, s minél kevesebb szellemi elfoglaltságot, és ami a legfőbb, a lelki izgalmak kerülését, vagyis pontosan azt, ami Alekszej Alekszandrovicsnak éppoly lehetetlen volt, mint nem lélegzeni. Amikor elment, abban a kellemetlen tudatban hagyta Alekszej Alekszandrovicsot, hogy valami nincs rendjén nála, s ezen nem is lehet segíteni.

Ahogy Alekszej Alekszandrovicstól kijött, a doktor a feljárón régi ismerősébe, Alekszej Alekszandrovics irodafőnökébe, Szljugyinba ütközött. Az egyetemről ismerték egymást, s noha ritkán találkoztak, tisztelték egymást, és jó barátok voltak; úgyhogy a doktor senkinek sem mondta volna el olyan őszintén véleményét a betegről, mint neki.

- Nagyon örülök, hogy megnézte - mondta Szljugyin. - Nincs jól, és úgy látom... Nos, mit talált?

- Hogy mit? - mondta az orvos, s Szljugyin feje fölött odaintett a kocsisának, hogy álljon elő. - Hogy mit? - mondta az orvos, s fehér kezébe fogva glaszé-kesztyűjét, lassan felhúzta. - Próbáljon meg egy húrt, ha nincs megfeszítve, elszakítani: igen nehéz; feszítse meg a végletekig, s tegye a megfeszített húrra az ujját, s az elpattan. Az ő lelkiismeretessége, kitartása a munkában a végletekig feszítette az erejét, és más dolog is nyomja, mégpedig súlyos - fejezte be szemöldökét jelentőségteljesen felhúzva az orvos. - Ott lesz a versenyen? - kérdezte aztán, az előállt kocsi felé menve. - Hát persze, sok időt vesz el - felelte valamire, amit Szljugyin mondott, s ő nem is hallott tisztán.

Rögtön a doktor után, aki annyi idejét vette el, a híres utazó jelent meg. Alekszej Alekszandrovics fölhasználta az imént olvasott brosúrát, meg amit már előbb is tudott erről a tárgyról, s mély tárgyismeretével s széles körű felvilágosult nézeteivel elképesztette az utazót.

Az utazóval egyidőben jelentették be egy kormányzósági vezető érkezését, aki most jött meg Pétervárra, s akivel megbeszélést kellett folytatnia. Távozása után a napi ügyeket kellett az irodafőnökével befejeznie, utána meg egy komoly és fontos ügyben egy befolyásos személyiséghez elhajtatnia, úgyhogy Alekszej Alekszandrovicsnak csak öt felé, ebédidőre sikerült hazaérnie. Miután az irodafőnökével megebédelt, meghívta, menjenek ki együtt a nyaralóba s a versenyre.

Noha nem adott magának számot róla, Alekszej Alekszandrovics mostanában kereste az alkalmat, hogy a feleségével harmadik személy jelenlétében találkozzék.

27

Anna ott állt fönn a tükör előtt; az utolsó szalagot illesztette Annuska segítségével a ruhájára, amikor a följáró felől a kavicsot csikorgató kerekek neszét meghallotta.

„Betsynek még korán lenne” - gondolta, s az ablakon kinézve, a fogatjukat s Alekszej Alekszandrovics kinyomuló fekete kalapját s nagyon is ismerős füleit pillantotta meg. „A legrosszabbkor: éjszakára is itt marad?” - gondolta, s ami ebből következhet, olyan rettenetesnek és szörnyűnek tűnt föl neki, hogy egy pillanatot sem gondolkozott, vidám és sugárzó arccal ment elébük; a hazugság és csalás már ismerős szellemét érezte magában, tüstént át is adta magát ennek a szellemnek, s beszélni kezdett, maga sem tudta, mit.

- Ez igazán kedves - szorította meg a férje kezét, s mosolyogva üdvözölte Szljugyint, a ház barátját. - Remélem, itt maradsz éjszakára - volt az első szó, amit a csalás szelleme súgott -, most pedig együtt megyünk. Kár, hogy Betsynek elígérkeztem. Értem jön.

Alekszej Alekszandrovics Betsy nevére összeráncolta a szemöldökét.

- Nem akarom elválasztani az elválaszthatatlanokat - mondta szokott tréfálkozó modorában. - Majd Mihail Vasziljeviccsel megyek. A doktorok is azt rendelték, hogy sétáljak. Megyek az úton, s azt képzelem, fürdőn vagyok.

- Nincs mit sietni - mondta Anna. - Akarnak teát? - csöngetett.

- Hozzon teát, és mondja meg Szerjozsának, hogy Alekszej Alekszandrovics megérkezett. Nos, az egészséged? Mihail Vasziljevics, maga még nem is volt nálam. Nézze meg, milyen szép az erkélyem - mondta, hol az egyikükhöz, hol a másikukhoz fordulva.

Nagyon egyszerűen és természetesen beszélt, csak túlságosan sokat és sebesen. Maga is érezte ezt, annál inkább, mert a kíváncsi pillantásból, amellyel Mihail Vasziljevics nézte, úgy vette észre, mintha figyelné.

Mihail Vasziljevics azonnal kiment a teraszra.

Anna az ura mellé ült.

- Nem vagy valami jó színben - mondta.

- Igen - mondta Alekszej Alekszandrovics -, most volt nálam az orvos; egyórányi időt rabolt el tőlem. Valamelyik barátom küldte, érzem; ilyen drága az egészségem.

- De hát mit mondott?

S az egészsége és az elfoglaltsága felől kérdezte az urát, igyekezett rábeszélni, hogy pihenjen, s költözzön ki hozzá.

Mindezt jókedvűen, gyorsan mondta, különös fénnyel a szemében, Alekszej Alekszandrovics azonban nem tulajdonított most semmi jelentőséget a modorának. Csak a szavait hallgatta, s pontosan azt az értelmet adta nekik, amit épp mondtak is. Ő is egyszerűen felelt, bár tréfásan. Az egész beszélgetésben nem volt semmi különös: Anna később mégsem tudott a szégyen gyötrő kínjai nélkül gondolni erre a rövid jelenetre. Szerjozsa lépett be a nevelőnője kíséretében. Ha Alekszej Alekszandrovics megengedte volna magának, hogy megfigyeléseket tegyen, észreveszi a félénk és zavart tekintetet, amellyel Szerjozsa az apjára, aztán az anyjára nézett. De semmit sem akart látni, és nem is látott.

- Á, fiatalember! Hogy megnőtt. Igazán egész férfi lesz maholnap. Szervusz, fiatalember. - S kezet adott a megrémült Szerjozsának.

Az amúgy is félénk Szerjozsának most, hogy Alekszej Alekszandrovics fiatalembernek kezdte nevezni, a talány, hogy Vronszkij barát vagy ellenség-e, megint eszébe jutott, s idegenkedve nézett az apjára. S mintha védelmet keresett volna, anyjára pillantott. Csak az anyjával érezte jól magát. Alekszej Alekszandrovics eközben a nevelőnővel beszélgetett, és a fia vállát fogta; Szerjozsa ettől olyan kínosan és kényelmetlenül érezte magát, hogy Anna látta, mindjárt elsírja magát.

Anna abban a pillanatban, amikor a fia belépett, elpirult, majd észrevéve, hogy Szerjozsa kényelmetlenül érzi magát, gyorsan fölugrott, levette a gyerek válláról Alekszej Alekszandrovics kezét, megcsókolta, kivezette a teraszra, s azonnal visszatért.

- Hanem ideje már - mondta az órájára nézve. - De hogy ez a Betsy még nem jön!

- Csakugyan - mondta Alekszej Alekszandrovics, és fölállva összekulcsolta a kezét, és megropogtatta az ujjait. - Azért is jöttem, hogy pénzt hozzak neked. A fülemülét sem etetik mesével - mondta. - Úgy hiszem, szükséged van rá.

- Nem, nincs, de igen... hogyne - mondta Anna, rá sem nézve közben, s a haja tövéig pirult. - De hisz a versenyről, úgy gondolom, idejössz majd.

- Ó, igen! - felelte Alekszej Alekszandrovics. - Íme, Peterhof dísze, Tverszkaja hercegnő - tette hozzá, amikor az ablakon kinézve, a ház elé hajtó angol szerszámos fogatot a rendkívül magasra helyezett, apró bakkal megpillantotta. - Micsoda elegancia! Gyönyörű! No, akkor gyerünk hát mi is.

Tverszkaja hercegnő nem szállt ki, csak csizmás, körgalléros, fekete kalapos inasa ugrott le a bejárónál.

- Megyek, Isten veletek - mondta Anna; megcsókolta a fiát, s Alekszej Alekszandrovicshoz lépve kezet nyújtott neki. - Nagyon kedves, hogy eljöttél.

Alekszej Alekszandrovics kezet csókolt neki.

- Akkor hát a viszontlátásra. Eljössz teára, nagyszerű lesz - mondta Anna, s elment, jókedvűen és sugározva. De mihelyt nem látta többé az urát, érezni kezdte kezén, ahol az ajkai érintették a helyet, s összerándult az undortól.

28

Amikor Alekszej Alekszandrovics a versenyen megjelent, Anna ott ült már Betsy mellett a tribünön, amelyen az egész előkelő társaság összegyűlt. Már messziről meglátta az urát. Ez a két ember, a férje s a szeretője volt élete központja; külső érzékek segítsége nélkül is észrevette a közelségüket. Az urát már messziről megnézte, s önkéntelenül is figyelte a tömeg hullámzását, amit a férje közeledése idézett elő. Látta, amint a tribün felé megy, s hol a hízelgő meghajlásokra felel leereszkedőn, hol a vele egyenrangúakat üdvözli barátságos szórakozottsággal, hol a felsőbb világ hatalmasainak a pillantását lesi buzgón, s emeli meg nagy, kerek, a füle hegyét lenyomó kalapját. Ismerte minden szokását, s mind ellenszenves volt neki. „Csak a hiúság, a siker szomja, ez van a lelkében - gondolta -, fennkölt gondolatok, a felvilágosodás, vallás szeretete mind csak az érvényesülés eszköze.”

A pillantásokból, amiket a nők tribünje felé vetett (egyenesen ránézett, de a muszlinok, szalagok, tollak, napernyők, virágok tengerében nem ismerte föl a feleségét), Anna látta, hogy őt keresi, de készakarva nem intett neki.

- Alekszej Alekszandrovics - kiáltott oda Betsy hercegnő -, bizonyára nem látja a feleségét; itt van, nézze!

Alekszej Alekszandrovics a hideg mosolyával mosolygott:

- Itt annyi a fény, hogy az ember szeme csak úgy káprázik - mondta, s fölment a tribünre. Rámosolyodott a feleségére, ahogy egy férjnek mosolyogni kell, ha a feleségével, akit csak az imént látott, találkozik; üdvözölte a hercegnőt s a többi ismerőst, megadva mindenkinek azt, ami jár: a hölgyekkel tréfálkozott, s egy-egy üdvözlést váltott a férfiakkal. A tribün alatt ott állt az eszéről és műveltségéről híres főhadsegéd, akinek Alekszej Alekszandrovics nagy tisztelője volt. Alekszej Alekszandrovics vele ereszkedett beszédbe.

Épp szünet volt, s így a beszélgetést semmi sem zavarta. A főhadsegéd elítélte a versenyeket. Alekszej Alekszandrovics ellentmondott, s a pártjukra állt. Anna hallotta vékony, egyenletes hangját; egyetlen szavát sem szalasztotta el; úgy érezte, hamisan cseng, amit mond, s csak úgy sajdította a fülét.

Amikor a négyversztás akadályverseny elkezdődött, Anna előrehajolt, s a szemét le nem véve róla, a lovához menő s nyeregbe szálló Vronszkijt nézte; közben az ura visszataszító, el nem hallgató hangját hallgatta. Féltette Vronszkijt, és gyötrődött miatta, de még jobban gyötörte, legalábbis úgy rémlett neki, az ura vékony, nem szűnő hangja, az ismerős hanglejtés.

„Rossz asszony vagyok, bukott asszony - gondolta. - De nem szeretek hazudni, nem tudom elviselni a hazugságot, *neki* pedig (férjének) a hazugság a tápláléka. Mindent tud, és mindent lát; mit érez, hogy ilyen nyugodtan tud beszélgetni? Öljön meg, ölje meg Vronszkijt, még tisztelni is tudnám érte. De nem, neki csak a hazugság és az illendőség kell" - mondta magának Anna, meg sem gondolva, hogy mit is akar az urától voltaképpen, s milyennek is szeretné látni. Azt sem értette meg, hogy Alekszej Alekszandrovics mostani különös szószaporítása, ami őt annyira fölingerelte, csak a belső izgalom és nyugtalanság kifejezése volt. Mint a magát megütő gyerek, aki fölugorva mozgatni kezdi izmait, csak hogy a fájdalmat tompítsa, Alekszej Alekszandrovicsnak is szellemi mozgásra volt feltétlen szüksége, hogy eltompítsa a felesége körül járó gondolatait, amelyek most, hogy Anna is itt volt és Vronszkij is - s a nevét állandóan ismételték -, figyelmét egészen lekötötték. S mint ahogy a gyereknek természetes, hogy ugráljon, neki is természetes volt, hogy szépen és okosan beszéljen.

- A katonai, lovassági futamokban a veszély a verseny kikerülhetetlen feltétele - mondta. - Ha Anglia hadtörténete a legragyogóbb lovassági tetteket mutathatja fel, azt csak annak köszönheti, hogy az állatoknak és az embereknek ezt a képességét történelme során kifejlesztette. A sportnak szerintem igen nagy jelentősége van; de mi, mint mindig, csak a felszínt látjuk.

- Nemcsak a felszínt - szólt Tverszkaja hercegnő. - Egy tiszt, azt mondják, két bordáját törte.

Alekszej Alekszandrovics az ő sajátságos mosolyával mosolyodott el, mely éppen csak a fogait fedte fel, ennél többet azonban nem árult el.

- Tegyük föl, hercegnő, hogy ez nem a felszíne - mondta -, hanem a tartalma a dolognak. De nem erről van szó. - S megint a tábornokhoz fordult, akivel komolyan beszélt: - Ne feledje el, hogy katonák lovagolnak, akik ezt a foglalkozást választották, s egyetért velem, hogy minden hivatásban van másik oldala is az éremnek. Ez egyenesen kötelessége a katonának. Az olyan idétlen harc, mint az ökölvívás vagy a spanyol bikaviadal, a barbárságnak, a specializált sport azonban a fejlődésnek a jele.

- Nem, többé nem jövök el, túlságosan fölizgat - mondta Betsy hercegnő. - Igaz, Anna?

- Izgat, de mégsem lehet elszakadni tőle - szólt egy másik hölgy. - Ha római nő lennék, el nem mulasztanék egyetlen cirkuszt sem.

Anna nem szólt semmit, a távcsövét le nem véve, egyetlen helyet nézett.

Ebben a pillanatban egy magas tábornok ment át a tribünön. Alekszej Alekszandrovics félbeszakította a beszédet, gyorsan, de méltósággal fölállt, s mélyen meghajolt az elhaladó katona felé.

- Ön nem indul? - tréfált vele a katona.

- Az én futamom nehezebb - felelte tiszteletteljesen Alekszej Alekszandrovics.

A feleletnek semmi értelme sem volt, de a katona olyan képet vágott, mint aki okos embertől okos szót hallott, s tökéletesen érti a *la pointe de la sauce*-t.[42]

[42] Csattanó. (francia)

- Két oldala van a dolognak - mondta tovább Alekszej Alekszandrovics -: a versenyző és a néző. Abban egyetértek, hogy az efféle látványok kedvelése a nézőnél valóban alacsonyabb intelligencia jele, de...

- Hercegnő, fogadjunk - hallatszott lentről Sztyepan Arkagyics hangja, amint épp megszólítja Betsyt. - Kire fogad?

- Mi Annával Kuzovlev hercegre - felelte Betsy.

- Én Vronszkijra. Egy pár kesztyűben.

- Rendben van.

- Milyen szép, ugye?

Alekszej Alekszandrovics, míg körülötte beszéltek, hallgatott, de aztán újrakezdte:

- Ebben egyetértek, azonban a férfias játékok... - folytatta volna.

De ebben a pillanatban elindították a lovasokat, s minden társalgás megszakadt. Alekszej Alekszandrovics is elhallgatott. Mindenki fölemelkedett, s a folyó felé fordult. Alekszej Alekszandrovicsot a verseny nem érdekelte, ezért nem is a versenyzőket figyelte, a nézőket járta körül fáradt tekintetével. A pillantása Annán állt meg.

Anna arca sápadt és szigorú volt. Nyilván senkit és semmit nem látott egyvalakin kívül. Keze görcsösen szorította a legyezőjét, lélegzeni sem mert. Alekszej Alekszandrovics ránézett, s hirtelen elfordult, másokat kezdett nézegetni.

„De hisz az a hölgy ott s a többiek is nagyon izgatottak; ez egész természetes” - mondta magának Alekszej Alekszandrovics. Nem akart Annára nézni, de tekintete önkéntelenül feléje húzódott. Megint belepillantott ebbe az arcba, s bár azon volt, hogy ne olvassa ki, ami olyan világosan állt rajta, akarata ellenére is borzalommal olvasta, amiről tudni sem akart.

Az első zuhanás, Kuzovlevé a folyónál, mindenkit fölizgatott, Alekszej Alekszandrovics azonban tisztán látta Anna sápadt, diadalmas arcán, hogy akit ő nézett, nem esett el. Amikor azután, hogy Mahotyin és Vronszkij a nagy gátat átugrottak, a mögöttük jövő tiszt a fejére esett és félholtra zúzta magát, úgyhogy az egész közönségen a borzalom moraja futott végig, Alekszej Alekszandrovics azt látta, hogy Anna ezt észre sem veszi, s alig érti meg, miről beszélnek körülötte. Most már mind sűrűbben és makacsabban pillantott rá. Anna, mialatt egészen beleveszett az elöl lovagló Vronszkijba, a másik oldalról a férje hideg tekintetét érezte magára meredni.

Anna egy pillanatra körülnézett, kérdőn tekintett az urára, egy kicsit elkomorodott, aztán megint visszafordult.

„Nekem már egészen mindegy” - mintha ezt mondta volna neki, s többet nem is nézett rá.

A futam szerencsétlenül végződött; a tizenhét embernek több mint a fele lebukott, összetörte magát. A futam végére mindenki izgalomban volt, s az izgalom csak fokozódott attól, hogy az uralkodó is elégedetlen volt.

29

Mindenki hangosan rosszallta a dolgot, s egyvalakinek a mondatát ismételte: „Csak a cirkusz hiányzik még s az oroszlánok.” Borzalommal töltött el mindenkit, úgyhogy amikor Vronszkij lebukott, s Anna följajdult, ez nem tűnt fel senkinek. Hanem rögtön utána Anna arcán olyan változás ment végbe, amely már határozottan illetlen volt. Szemmel láthatóan kétségbeesett. Vergődött, mint a megfogott madár: hol föl akart állni, s indulni valahová, hol Betsyhez fordult.

- Menjünk, menjünk - mondta.

De Betsy nem hallotta. A tribünről kihajolva egy tábornokkal beszélt, aki odajött hozzá.

Alekszej Alekszandrovics Annához lépett, s udvariasan a karját nyújtotta.

- Menjünk, ha úgy tetszik - mondta franciául; de Anna azt hallgatta, amit a tábornok mond, s nem vette észre az urát.

- Ennek is eltört, azt mondják, a lába - újságolta a tábornok. - Ilyet még nem láttam.

Anna nem válaszolt az urának, fölemelte a látcsövét, s arra a helyre nézett, ahol Vronszkij lebukott; de az olyan messze volt, s annyi nép tódult köré, hogy semmit sem láthatott. Leeresztette a látcsövet, s indulni akart; ebben a pillanatban egy tiszt szaladt fel, s valamit jelentett az uralkodónak. Anna is előrehajolt, hogy hallhassa.

- Sztyiva! Sztyiva! - kiabált a bátyjának.

De a bátyja nem hallotta meg. Anna megint menni akart.

- Ha távozni akar, ismételten fölajánlom a karomat - mondta Alekszej Alekszandrovics a karjához érve.

Anna undorral fordult el tőle.

- Nem, hagyjon, maradok - felelte anélkül, hogy az arcába pillantott volna.

Most látta, hogy Vronszkij lezuhanása helyéről egy tiszt szalad a pályán át a tribün felé, Betsy a kendőjével integetett neki.

A tiszt azt a hírt hozta, hogy a lovasnak nem történt baja, a ló azonban a gerincét törte.

Ahogy ezt meghallotta, Anna gyorsan leült, s legyezőjébe temette az arcát.

Alekszej Alekszandrovics látta, hogy sír, s nemcsak a könnyeit nem tudja visszatartani, de a mellét rázó zokogást sem. Alekszej Alekszandrovics a testével fedte el, hogy időt adjon neki az ocsúdásra.

- Harmadszor ajánlom föl a karomat - mondta egy idő múlva feléje fordulva. Anna ránézett, s nem tudta, mit mondjon. Betsy hercegnő sietett a segítségére.

- Alekszej Alekszandrovics - szólt közbe -, én hoztam ide Annát, és megígértem, hogy haza is viszem.

- Bocsásson meg, hercegnő - mondta ő tiszteletteljes mosollyal, de keményen a szeme közé nézve -, Anna, úgy látom, nem érzi jól magát, s én azt kívánom, hogy velem jöjjön.

Anna ijedten pillantott körül, megadóan fölállt, s az ura karjába öltötte a karját.

- Majd elküldök hozzá, mindent megtudok, s megüzenem - suttogta Betsy.

Ahogy a tribünről lementek, Alekszej Alekszandrovics, mint mindig, szóba ereszkedett az útjába akadókkal; Annának is felelnie és beszélnie kellett, ahogy máskor; de közben nem volt ura magának, s mintegy álomban ment a férje karján.

„Megsérült vagy nem? Igaz, amit mondanak? Eljön vagy nem? Látom ma még?” - gondolta.

Némán ült Alekszej Alekszandrovics kocsijába, s némán került ki a fogatok tömegéből. Alekszej Alekszandrovics, annak ellenére, amit látott, nem engedte meg magának, hogy a felesége valódi állapotára gondoljon. Csak a külső jeleket látta. Csak azt, hogy illetlenül viselkedett, s kötelességének tartotta, hogy ezt megmondja neki. De ugyancsak nehezére esett, hogy csak ezt mondja s többet ne. Kinyitotta a száját, hogy szóljon, azt akarta mondani, hogy illetlenül viselkedett, de akaratlanul is egészen mást mondott.

- Hogy vonzanak bennünket ezek a kegyetlen látványosságok - mondta. - Úgy veszem észre, hogy...

- Mit? Nem értem - szólt megvetően Anna.

Alekszej Alekszandrovics megsértődött, s rögtön azt kezdte mondani, amit akart.

- Meg kell mondanom... - szólalt meg.

„Itt van a magyarázkodás” - gondolta Anna, s rettenetes érzése támadt.

- Meg kell mondanom, hogy ma illetlenül viselkedett - mondta neki franciául.

- Miért viselkedtem illetlenül? - kérdezte hangosan Anna, s hirtelen felé fordította a fejét, s egyenest a szemébe nézett, de egyáltalán nem a régebbi, leplező vidámsággal, hanem nagyon is eltökélten; eltökéltsége mögé igyekezett rejteni a kiállt félelmet.

- Ne feledkezzék meg róla - szólt rá Alekszej Alekszandrovics, s a kocsis mögött a nyitott ablakra mutatott. Fölkelt, és fölhúzta az ablakot.

- Mit talált illetlennek? - ismételte meg Anna.

- A kétségbeesést, amelyet az egyik lovas lezuhanásakor nem tudott elrejteni.

Azt várta, hogy tiltakozni fog, de Anna maga elé meredve hallgatott.

- Már kértem, viselkedjék úgy a társaságban, hogy a rossz nyelvek se mondhassanak magára semmit. Volt idő, amikor a belső viszonyunkról beszéltem, arról most már nem beszélek. Most csak a külső viszonyunkról beszélek. Illetlenül viselte magát, s azt kívánom, hogy ez ne ismétlődjék meg.

Anna a szavai felét sem hallotta; félelmet érzett csak, s azon gondolkozott, igaz-e, hogy Vronszkij nem sérült meg. Róla mondták-e, hogy ép, s a ló törte el a gerincét? Amikor Alekszej Alekszandrovics befejezte, színlelt gúnnyal mosolygott, s nem felelt, hiszen nem is hallotta, mit mondott. Alekszej Alekszandrovics kezdetben bátran beszélt, de amikor világosan megértette, mit mond, Anna félelme rá is átragadt. Látta ezt a mosolyt, és furcsa tévedésbe esett.

„Mosolyog a gyanúmon. Megint azt fogja mondani, amit akkor, hogy nincs alapja, hogy nevetséges.”

Most, amikor a fölfedezés ott függött fölötte, semmit sem kívánt úgy, mint hogy olyan gúnyosan, mint akkor, megint azt felelje neki, hogy a gyanúja nevetséges, nincs alapja. Olyan rettenetes volt az, amit tudott, hogy kész volt mindent elhinni már. De Anna ijedt és komor arca most már csalást sem ígért.

- Lehet, hogy tévedek - mondta Alekszej Alekszandrovics. - Ebben az esetben bocsásson meg.

- Nem, nem téved - mondta Anna lassan, kétségbeesetten pillantva hideg arcába. - Nem tévedett. Kétségbeesett voltam, nem is lehetek más. Magát hallgatom, és őrá gondolok. Szeretem, a szeretője vagyok, s nem szenvedhetem, félem, gyűlölöm magát... Tegyen velem, amit akar.

S a hintó sarkába vetve magát, kezébe temette az arcát, s felzokogott. Alekszej Alekszandrovics nem mozdult, merev tekintete nem változtatott irányt. De arca a halott ünnepélyes mozdulatlanságába meredt, s arckifejezése nem változott meg, amíg csak a nyaralóhoz nem értek. A ház előtt ugyanazzal a kifejezéssel fordította Anna felé a fejét.

- Úgy! De megkövetelem, hogy az illendőség szabályait addig is tartsa be - a hangja megremegett -, amíg nem foganatosítom a becsületemet biztosító intézkedéseket, amelyeket majd közlök önnel.

Ő szállt ki előbb, és kisegítette Annát. A személyzet előtt némán kezet fogott vele, visszaült a kocsijába, és Pétervárra hajtatott.

Rögtön utána megjött Betsy hercegnő inasa; egy cédulát hozott.

„Elküldtem Alekszejhez, megtudni, hogy van: azt írja, ép és egészséges, csak kétségbe van esve."

„Tehát eljön - gondolta. - Milyen jól tettem, hogy mindent megmondtam neki."

Az órára nézett. Még három órája volt, s az utolsó találka emléke lángba borította a vérét.

„Istenem, milyen világos van! Rettenetes, de szeretem látni az arcát, és szeretem ezt a fantasztikus fényt... A férjem! Ah, igen!... Hála Isten, hogy végeztem vele."

30

Mint mindenütt, ahol emberek verődnek össze, a kis német fürdőhelyen is, ahova Scserbackijék megérkeztek, végbement a társaság szokott kikristályosodása, minden egyes tagjának határozott és változtathatatlan helyet szabva meg. Amilyen előre megszabottan és változtathatatlanul veszi föl a hidegben minden vízrészecske a hókristály ismert alakját, éppolyan gyorsan foglalja el a fürdőre érkező új személy a neki járó helyét.

„Fürst Scserbackij, seine Gemahlin und Tochter"[43] - bérelt lakásuk, nevük, itt talált ismerőseik révén azonnal az eleve megszabott, kijelölt helyen kristályosodtak ki.

A fürdőn ebben az évben egy valódi német hercegnő is tartózkodott; a társaság kikristályosodása ennek következtében még erőteljesebben ment végbe. Scserbackijné föltétlenül be akarta mutatni a lányát a német hercegnőnek, s ez a szertartás a második napon be is következett. Párizsból rendelt igen *egyszerű*, vagyis nagyon elegáns nyári ruhájában Kitty mélyet és kecseset bókolt. - A rózsák - mondta a hercegnő -, remélem, hamarosan visszatérnek erre a csinos arcocskára - s Scserbackijék számára ezzel meg is volt szabva az út, amelyről lehetetlen volt letérniük. Scserbackijék még egy angol lady családjával is megismerkedtek, aztán egy német grófnővel és a fiával, aki a legutóbbi háborúban sérült meg, aztán egy svéd tudóssal, továbbá Monsieur Canut-val és a nővérével. Scserbackijék fő társasága azonban akaratlanul mégis egy moszkvai hölgy, Marja Jevgenyijevna Rtyiscseva lett a lányával, aki Kittynek már csak azért is ellenszenves volt, mert, mint ő, a szerelmébe betegedett bele; továbbá egy

[43] Scserbackij herceg, feleségével és lányával. (német)

moszkvai ezredes, akit Kitty gyermekkora óta egyenruhában, *épaulette*-tel[44] látott és ismert: és ez a pici szemű, kihajtott gallérú úr, aki ráadásul tarka nyakkendőcskét viselt, különösen nevetséges és unalmas volt, mivel lehetetlennek bizonyult megszabadulni tőle. Amikor mindez ilyen szilárdan kialakult, Kitty számára nagyon unalmassá is vált, annál inkább, mert a herceg Karlsbadba utazott, s ő egyedül maradt az anyjával. Akiket ismert, nem érdekelték már, tőlük, érezte, nem várhat semmit sem. Legfőbb lelki épülése így az lett, hogy kilétüket találgatva azokat figyelgesse, akiket nem ismert. Kitty jelleme olyan volt, hogy az emberekről, különösen pedig azokról, akiket nem ismert, mindig a legszebbet tételezze föl. Most is azt találgatta, ki kicsoda, milyen viszonyban van másokkal, s miféle ember lehet. A legcsodálatosabb és leggyönyörűbb jellemeket képzelte el közben, s megfigyeléseiben a bizonyítékot is megtalálta hozzá.

Ezek közül az emberek közül egy orosz lány foglalkoztatta különösen, aki egy beteg orosz hölggyel, ahogy mindenki hívta, Mme Stahllal jött a fürdőhelyre. Mme Stahl a legelőkelőbb körökhöz tartozott, de annyira beteg volt, hogy járni sem tudott; tolókocsijában csak ritkán, a legszebb napokon jelent meg a sétányon. Mme Stahl azonban, ahogy a hercegnő kiderítette, nem annyira a betegsége miatt nem ismerkedett össze oroszokkal, hanem inkább gőgből. Az orosz lány gondozta Mme Stahlt, azonkívül, amint azt Kitty észrevette, ismert minden súlyos beteget - a fürdőhelyen pedig sok ilyen volt -, s a legtermészetesebb módon gyámolította őket. Ez az orosz lány, Kitty megfigyelése szerint, nem volt Mme Stahl rokona, ugyanakkor azonban nem volt fizetett ápolónő sem. Mme Stahl Varenykának nevezte, mások Mlle Varenykának. Arról nem is beszélve, hogy Kitty nagy érdeklődéssel figyelte, milyen viszonyban van ez a lány Mme Stahllal és más ismeretlen személyekkel, ahogy ez már történni szokott, megmagyarázhatatlan rokonszenvet is érzett iránta, s találkozó pillantásukból azt látta, ő is tetszik neki.

Ez a Mlle Varenyka, nem mintha nem lett volna még egészen fiatal, de inkább afféle fiatalság nélküli lény volt; tizenkilencre s harmincra is lehetett becsülni. Ha az arcvonásait nézte az ember, beteges arcszíne ellenére inkább szép volt, mint csúnya. Ha a teste nem túlságosan szikár, feje középszerű termetéhez képest nem túlságosan nagy, a testalkata is szép lett volna; a férfiakat azonban nemigen vonzhatta. Igen szép s bár teljes szirmú, de már fonnyadó, illattalan virághoz hasonlított. Férfiak szemében már csak azért sem lehetett vonzó, mert hiányzott belőle az, amiből annyi volt Kittyben: az élet türtőztetett tüze s a maga vonzó voltának tudata.

Látszat szerint mindig olyan dolgok foglalták el, amelyeknek az értelméhez kétség nem fér; mellékes dolgok iránt így nem is érdeklődhetett. Ez a magáéval ellentétes természet különösen vonzotta Kittyt. Úgy érezte, benne, az életmódjában mintaképet talált arra, amit most oly gyötrődve keresett: az undorítóvá vált, társaságbeli lány-férfi viszonyon túl, amelyet most vevőt váró szégyenletes árukiállításnak érzett, értelmet és méltóságot az életének. Minél többet figyelte ismeretlen barátnőjét, annál jobban meggyőződött, hogy ez a lány valóban az a tökéletes lény, akinek elképzelte, s annál inkább vágyott megismerkedni vele.

A két lány naponta többször is találkozott. „Ki maga? Mi maga? - kérdezték Kitty szemei minden ilyen találkozáskor. - Csakugyan az a nagyszerű lény, akinek elképzelem? De az Isten szerelmére, azt ne higgye - tette hozzá a pillantása -, hogy magára akarok akaszkodni. Egyszerűen gyönyörködöm magában és szeretem.” „Én is szeretem, maga nagyon, nagyon kedves. S még jobban szeretném, hogyha több időm volna” - felelte az ismeretlen leány szeme. S Kitty csakugyan azt látta, hogy mindig el van foglalva; vagy egy orosz család gyerekeit kíséri haza a fürdőből, vagy egy beteg hölgy után hurcolja a plédet s bugyolálja belé, vagy egy

[44] Váll-lappal. (francia)

ingerült beteg figyelmét igyekszik elvonni, vagy pedig süteményt választ s vesz valakinek a kávéjához.

Nem sokkal Scserbackijék érkezése után a reggeli fürdőnél még két személy jelent meg, s fordította a barátságtalan figyelmet magára. Egyikük igen magas, hajlott hátú, hatalmas kezű férfi, rövid, nem a termetére mért öreg kabátban, fekete, naiv s mégis iszonyú szemekkel, a másik himlőhelyes, csinos, de nagyon rosszul, ízléstelenül öltözött asszony. Miután fölismerte, hogy oroszok, Kitty képzelete gyönyörű és megható regényt kezdett már szőni róluk. A hercegnő azonban, aki a *Kurlisté*-ről[45] megtudta, hogy ezek Nyikolaj Levin és Marja Nyikolajevna, felvilágosította Kittyt, milyen gonosz ember ez a Levin, s álmai a két emberről azonnal szétfoszlottak. Nem annyira azért, amit az anyja mondott, hanem mert a férfi Konsztantyin bátyja volt, Kitty szemében egyszerre a lehető legkellemetlenebb emberekké váltak. Levinnek az a szokása, hogy meg-megrándítja a fejét, legyőzhetetlen undort keltett benne.

Nagy, ijesztő szemeiben, amelyek makacsul figyelték, Kitty úgy látta, hogy gyűlölet és gúny ül, s azon volt, hogy elkerülje őket.

31

Borongós nap volt; az eső egész délelőtt esett; a betegek ernyőkkel tolongtak a folyosókon.

Kitty az anyjával s a moszkvai ezredessel ment, aki vidáman ficsúrkodott a Frankfurtban készen vett európai kabátjában. A folyosó egyik oldalán mentek, s azon voltak, hogy a másik oldalon haladó Levint elkerüljék. Varenykán sötét ruha volt, fekete, lehajtott szélű kalap, egy vak francia nőt kísért végig a folyosón, s valahányszor Kittyvel találkozott, barátságos pillantásokat váltottak.

- Mama, megszólíthatom? - mondta Kitty, ismeretlen barátnőjét követve, mert látta, hogy a forráshoz indul, s ott most összeakadhatna vele.

- Ha olyan nagy kedved van, tudakozódom felőle, s magam megyek oda - felelte a hercegnő. - Mi különöset találtál benne? Nyilván társalkodónő. Ha akarod, megismerkedem Mme Stahllal. Ismertem a *belle-soeur*-jét - tette hozzá büszkén felszegett fejjel a hercegnő.

A hercegnőt, Kitty tudta, az bántotta, hogy Mme Stahl mintegy kitért az ismeretség elől. S nem erőszakoskodott.

- Csoda, milyen kedves! - mondta Varenykára nézve épp akkor, mikor a poharat a francia nő kezébe adta. - Nézze, milyen egyszerű és kedves.

- Kimerítenek a te *engouement*-jaid[46] - mondta a hercegnő. - Nem, forduljunk inkább vissza - tette hozzá aztán, észrevéve a szembejövő Levint a hölgyével s egy német doktorral, akinek hangosan s haragosan magyarázott valamit.

Megfordultak, hogy visszamenjenek, amikor hirtelen már nem is hangos beszéd, de kiáltás hallatszott. Levin megállt, és úgy kiabált; a doktor is dühbe jött. Egész tömeg verődött köréjük. A hercegnő és Kitty gyorsan továbbmentek, az ezredes azonban a tömegbe vegyült, hogy megtudja, mi történt.

Néhány perc múlva beérte őket.

---

[45] Vendégek jegyzékéről. (német)

[46] Túlzott csodálataid. (francia)

- Mi volt az? - kérdezte a hercegnő.

- Szégyen, gyalázat! - felelte az ezredes. - Egytől félhet az ember: külföldön oroszokkal találkozni. Ez a magas úr összekapott a doktorral, szemtelenségeket mondott neki, s a botjával fenyegette meg, amiért nem jól gyógyítja. Igazán szégyen!

- Ó, milyen kellemetlen! - mondta a hercegnő. - No és hogy végződött?

- Hála Isten, beleavatkozott az... az a gombakalapos. Orosz lány, úgy látszik - mondta az ezredes.

- Mlle Varenyka? - kérdezte Kitty örömmel.

- Igen, igen. Ő találta föl magát legelőbb; karon fogta azt az urat, és elvezette.

- Látja, mama - mondta Kitty az anyjának -, s csodálkozik, hogy el vagyok ragadtatva tőle.

A következő nap, ismeretlen barátnőjét figyelve, Kitty azt vette észre, hogy Mlle Varenyka Levinnel s az asszonyával is olyan viszonyban van már, mint a többi *protégée*-jével.[47] Odament hozzájuk, elbeszélgetett velük, s tolmácsul szegődött az asszony mellé, aki semmiféle idegen nyelvet nem tudott.

Kitty még jobban kezdett könyörögni az anyjának, engedje meg, hogy Varenykával összeismerkedjék. S akármilyen kellemetlen volt a hercegnőnek, hogy ő tegye az első lépést, mintha ezzel a ki tudja, miért gőgösködő Stahlnéval ő akarna összeismerkedni, tudakozódott Varenyka felől, s miután a megtudott részletekből azt a következtetést vonta le, hogy ebben az ismeretségben nincs semmi rossz, bár jó is kevés, maga ment oda hozzá és ismerkedett össze vele.

Kivárta az időt, amikor a lánya éppen a kúthoz ment, Varenyka pedig a pék előtt állt, s hozzálépett.

- Engedje meg, hogy összeismerkedjünk - mondta méltóságteljes mosolyával. - A leányom szerelmes magába. Lehet, hogy nem ismer. Én...

- A vonzalom több mint kölcsönös, hercegnő - felelte gyorsan Varenyka.

- Milyen jót tett tegnap a mi szegény honfitársunkkal is! - mondta a hercegnő.

Varenyka elpirult.

- Nem emlékszem, hogy tettem volna valamit - mondta.

- De hát hogyne, nagy kellemetlenségtől mentette meg ezt a Levint.

- *Sa compagne*[48] hívott oda, s én iparkodtam megnyugtatni. Nagyon beteg, és elégedetlen az orvosával. Megszoktam, hogy ilyen betegeket gondozzak.

- Igen, hallottam, hogy Mentonban élt a nagynénikéjével; ha jól tudom, Mme Stahllal. Ismertem a *belle-soeur*-jét.

- Nem a nagynénám; *maman*-nak hívom, de nem vagyok rokona, ő nevelt - felelte Varenyka, s megint elpirult.

Olyan egyszerűen mondta, egyenes és nyílt arckifejezése olyan kedves volt, hogy a hercegnő megértette, mért szeretett bele Kitty ebbe a Varenykába.

- No és mit kezd most ez a Levin? - kérdezte.

---

[47] Pártfogoltjával. (francia)

[48] Az útitársnője. (francia)

- Elutazik - felelte Varenyka.

Ebben a pillanatban jött vissza Kitty a forrástól; csak úgy ragyogott az örömtől, hogy anyja az ő ismeretlen barátnőjével összeismerkedett.

- Nos, Kitty, a te forró kívánságod, hogy megismerkedj Mlle...

- Varenykával - szólt közbe Varenyka mosolyogva. - Mindenki így hív.

Kitty piros lett az örömtől, hosszasan, szótlanul szorongatta új barátnője kezét, amely a szorításra nem felelt, csak mozdulatlanul pihent az övében. A keze nem felelt a szorításra, de az arca csendes, boldog, bár némiképp szomorú mosollyal sugárzott föl, amely nagy, de gyönyörű fogakat fedett fel.

- Már én is rég akartam - mondta.

- De olyan elfoglalt.

- Épp ellenkezőleg, semmi dolgom - felelte Varenyka, de ugyanabban a pillanatban már ott is kellett hagynia új ismerőseit, mert két kis orosz leány, egy beteg gyerekei, futottak feléje.

- Varenyka, mama hív! - kiabálták.

S Varenyka elment velük.

32

A részletek, amelyeket a hercegnő Varenyka múltjáról, Varenyka és Mme Stahl viszonyáról s magáról Mme Stahlról megtudott, a következők voltak.

Mme Stahl, akiről egyesek azt beszélték, hogy halálra gyötörte a férjét, mások meg, hogy erkölcstelen életével az gyötörte őt agyon, mindig beteges, egzaltált asszony volt. Amikor első gyermekét már elváltan megszülte, a gyerek azonnal meghalt, és Stahlné rokonai, akik ismerték érzékenységét, s féltek, hogy a hír megölheti, kicserélték a gyereket; egy udvari szakács leányát tették a helyébe, aki ugyanazon az éjjelen ugyanabban a pétervári házban született. Ez volt Varenyka. Mme Stahl később megtudta, hogy Varenyka nem az ő leánya, de tovább nevelte, annál inkább, mert nem sokkal ezután Varenykának egy hozzátartozója sem maradt.

Mme Stahl több mint tíz éve élt már külföldön, délen, nem járt ki, s nem kelt föl soha az ágyából. Egyesek azt mondták, hogy Mme Stahl az erényes és rendkívül vallásos asszony szerepében társadalmi pozíciót szerzett magának, mások, hogy lelkében is az a magas erkölcsiségű lény, akinek mutatta magát, s csak felebarátai javára él. Senki sem tudta, milyen vallású, katolikus, protestáns vagy pravoszláv, egy volt csak kétségtelen, hogy minden egyház és felekezet vezetőivel barátságos viszonyt tartott fenn.

Varenyka állandóan künn élt vele külföldön, s aki Mme Stahlt ismerte, ismerte és szerette Mlle Varenykát is, ahogy mindnyájan nevezték.

Amikor a hercegnő ezeket a részleteket megtudta, nem talált semmi elítélendőt abban, hogy a lánya Varenykával érintkezzék, annál is kevésbé, mert Varenyka modora és neveltetése a lehető legjobb volt, kitűnően beszélt franciául és angolul, s ami a fő, Stahlné tolmácsolta sajnálkozását, amiért betegsége megfosztja az örömtől, hogy a hercegnővel megismerkedjék.

Attól fogva, hogy Varenykát megismerte, Kittyt a barátnője mind jobban és jobban elbűvölte, s napról napra több kiválóságot fedezett föl benne.

A hercegnő, hallva, hogy Varenyka szépen énekel, megkérte, jöjjön el hozzájuk egy este énekelni.

- Kitty majd kíséri; zongoránk is van, igaz, nem jó, de nagyon nagy élvezetet szerezne nekünk - mondta a hercegnő mesterkélt mosolyával, amely Kittynek most különösen kellemetlen volt, hisz látta, hogy Varenyka nem akar énekelni. De Varenyka azért csak eljött este, s egy kottafüzetet is hozott magával. A hercegnő az ezredest és Marja Jevgenyijevnát is meghívta, a leányával együtt.

Varenyka, mintha teljesen közömbös lett volna az iránt, hogy idegenek is vannak ott, azonnal a zongorához lépett. Nem tudta kísérni magát, de gyönyörűen énekelt kottáról. Kitty, aki jól játszott, kísérte.

- Maga rendkívül tehetséges - mondta a hercegnő, amikor Varenyka az első dalt igen szépen énekelte.

Marja Jevgenyijevna s a leánya hálálkodva magasztalták.

- Nézze csak - mondta az ezredes, az ablakon kitekintve -, milyen közönség hallgatja már magát. - Az ablak alatt valóban elég nagy tömeg gyűlt össze.

- Nagyon örülök, hogy örömet szereztem vele - felelte egyszerűen Varenyka.

Kitty büszkén tekintett a barátnőjére. El volt ragadtatva a művészetétől, a hangjától, az arcától, de mindenekfölött a modorától, attól, hogy Varenyka szemmel láthatólag nem sokat adott az énekére, s teljesen közönyös volt a dicséret iránt, mintha csak azt kérdezte volna: kell-e még énekelnem, vagy elég volt már?

„Ha én volnék a helyében - gondolta Kitty -, hogy büszkélkedném vele! Milyen boldog volnék, látva az ablak alatt a tömeget! S neki tökéletesen mindegy. Az ösztönzi csak, hogy *maman*-t vissza ne utasítsa, s egy kis szórakozást szerezzen. Mi ez benne? Mi adja neki az erőt, hogy ne hederítsen semmire, s ilyen független és nyugodt legyen? Hogy szeretném tudni, és megtanulni tőle!” - gondolta Kitty, ahogy erre a nyugodt arcra nézett. A hercegnő kérte, énekeljen még. Varenyka pedig ott állt egyenesen a zongoránál, és sovány, barna kezével a taktust ütve, a második dalt éppolyan egyenletesen, szabatosan és szépen énekelte el.

A füzet következő darabja egy olasz dal volt. Kitty eljátszotta a bevezetőjét, s Varenykára nézett.

- Hagyjuk ezt - mondta Varenyka elpirulva.

Kitty ijedten és kérdőn pillantott Varenykára.

- Akkor hát egy másikat - mondta sietve, s lapozott; rögtön látta, hogy ezzel a dallal összefügg valami.

- Nem - felelte Varenyka, s kezét mosolyogva tette a kottára -, énekeljük mégiscsak ezt. - S ezt is éppolyan nyugodtan, hidegen és szépen énekelte, mint az előbbieket.

Amikor befejezte, mindnyájan újra megköszönték, s teázni mentek. Kitty Varenykával a ház melletti kertecskébe vonult.

- Valami emléke fűződik ahhoz a dalhoz, igaz? - kérdezte Kitty. - Ne beszéljen róla - tette hozzá gyorsan -, csak azt mondja, úgy van-e?

- De miért ne? Megmondhatom - mondta egyszerűen Varenyka. - Igen, emlék - tette hozzá azután, választ sem várva -, valamikor fájóan súlyos volt: szerettem egy embert, s neki énekeltem.

Kitty nagy, tágra nyílt szemmel, néma ellágyulással pillantott Varenykára.

- Szerettem, és ő is szeretett, de az anyja nem akarta, és mást vett el. Most nem messze él tőlünk, néha találkozom vele. Nem gondolta, hogy volt nekem is regényem? - mondta, s szép arcán éppen hogy felderengett a tűz, amely, Kitty megérezte, egykor egész lényét besugározta.

- Hogyne gondoltam volna? Ha férfi lennék, senkit sem tudnék szeretni azután, hogy magát megismertem. Csak azt nem értem, hogy feledhette el az anyja kedvéért magát, s hogy tehette boldogtalanná; annak az embernek nincs szíve.

- Nem, nagyon jó ember, s én nem vagyok boldogtalan, ellenkezőleg, nagyon boldog vagyok. No, nem énekelünk ma többet? - tette hozzá, s a ház felé indult.

- Milyen jó maga, milyen jó! - kiáltott fel Kitty, s megállítva, megcsókolta. - Ha csak egy picit hasonlíthatnék magához!

- Miért hasonlítana bárkihez is? Jó, ahogy van - mondta Varenyka szelíd és fáradt mosolyával.

- Nem, egyáltalán nem vagyok jó. De mondja csak... Várjon, üljünk le itt - szólt Kitty, s megint maga mellé ültette a padra. - Mondja, igazán nem bántó arra gondolnia, hogy egy ember semmibe vette, nem akarta a szerelmét?

- De hiszen nem vette semmibe, meg vagyok győződve róla, hogy szeretett, csak engedelmes fia volt az anyjának.

- De ha nem az anyja akaratából, hanem egyszerűen ő maga? - mondta Kitty, érezve, hogy kiszolgáltatta a titkát, szégyenpírban égő arca el is árulta már.

- Akkor csúnyán járt volna el, s nem sajnálnám - felelte Varenyka, megértve nyilván, hogy most már nem róla, hanem Kittyről van szó.

- De a sértés? - mondta Kitty. - A sértést nem lehet, nem lehet elfeledni - s a maga pillantása jutott az eszébe, az utolsó bálon a szünetben.

- Miféle sértés? Hisz nem maga viselkedett csúnyán?

- Rosszabbul, mint csúnyán, szégyenletesen.

Varenyka megcsóválta a fejét, s Kitty kezére tette a kezét.

- De hol itt a szégyen? - mondta. - Egy embernek, aki közönyös maga iránt, csak nem mondhatta, hogy szereti?

- Nem, természetes, soha egy szót sem; de tudta. Nem, nem, vannak pillantások, vannak gesztusok. Ha száz évet élek, akkor sem feledem el.

- Hogyan? Nem értem. A kérdés az, szereti-e még most is, vagy nem - mondta Varenyka, mindent a nevén nevezve.

- Gyűlölöm, de nem tudom megbocsátani magamnak.

- De hát mit?

- A szégyent, a sértést.

- Ó, ha mindenki ilyen érzékeny volna - mondta Varenyka. - Nincs leány, aki ezen át nem esett. S mindez annyira nem fontos.

- De hát mi a fontos? - kérdezte Kitty, kíváncsi csodálkozással nézve az arcába.

- Sok minden fontos - mondta mosolyogva Varenyka.

- De hát mi?

- Sok minden fontosabb - felelte Varenyka, nem tudva, mit mondjon. De ebben a pillanatban a hercegnő hangja hallatszott az ablakból:

- Kitty, hűvös van! Végy sált, vagy jöjj be a szobába.

- Igaz, ideje - mondta Varenyka fölállva. - Nekem el kell még mennem Mme Berthe-hez, kéretett.

Kitty a kezét fogta, s a tekintete szenvedélyes kíváncsisággal és esdekléssel faggatta. „Mi, mi az a legfontosabb, ami ilyen nyugalmat ad? Maga tudja, mondja meg hát!" De Varenyka meg sem értette, amit a Kitty pillantása kérdezett. Ő csak azt tudta, hogy most Mme Berthe-hez kell mennie, s tizenkettőre, teára, haza kell érni *maman*-hoz. Bement a szobába, szedte a kottáit; mindenkitől elbúcsúzott, és menni készült.

- Engedje meg, hazakísérem - mondta az ezredes.

- Hogy is mehetne éjszaka magában? - erősítgette a hercegnő is. - Elküldöm legalább Parasát.

Kitty látta, hogy Varenyka arra, hogy őt haza kell kísérni, nehezen türtőzteti a mosolygását.

- De hisz én mindig magam járok, és soha semmi nem történik velem - mondta a kalapját véve. Még egyszer megcsókolta Kittyt, s nem mondva meg, mi a fontos, kottáival a hóna alatt, fürge léptekkel tűnt el a nyári éj homályában, magával víve titkát, hogy mi a fontos, s honnét van az ő irigylésre méltó nyugalma és méltósága.

33

Kitty Stahlnéval is megismerkedett, s ez az ismeretség és a barátsága Varenykával nemcsak hogy nagy hatással volt rá, de bánatának is vigasza lett. A vigasztaló az volt, hogy ennek az ismeretségnek a jóvoltából egészen új világ nyílt meg előtte, amelynek az ő múltjához semmi köze sem volt - emelkedettebb, gyönyörű világ, amelynek a magasából nyugodtan tekinthetett a múltjára. Most fedezte fel, hogy az ösztönvilágon kívül, amelynek idáig átadta magát, van egy másik is, a lélek világa. Ezt a világot a vallás tárta föl, de ennek a vallásnak semmi köze sem volt ahhoz, amelyet Kitty gyermekkora óta ismert: hogy az ember eljár az Özvegyek Házába,[49] a misékre s vecsernyékre; ott ismerősökkel találkozhatik, s a pópával ószláv szövegeket tanul be. Ez a vallás emelkedett volt és titokzatos; gyönyörű gondolatokkal és érzésekkel volt kapcsolatban, amelyeket nemcsak hinni lehetett, minthogy úgy rendelték, de szeretni is.

Kitty mindezt nem szavakból tudta meg. Mme Stahl úgy beszélt vele, mint kedves gyerekkel, akiben az ember ifjúsága emlékeként gyönyörködik, s csak egyetlenegyszer említette meg, hogy az emberi fájdalmakra csak a szeretet s a hit ad vigaszt, s hogy Krisztus részvéte nem ismer csekély és jelentéktelen fájdalmat - de rögtön másra terelte a szót, Kitty azonban minden mozdulatában, minden szavában, s - ahogy mondta - mennyei pillantásában, különösen pedig élettörténetében, amelyet Varenykától megtudott, mind azt a bizonyos „fontosat" ismerte fel, amelyről idáig nem tudott.

De akármilyen magasztos volt is Mme Stahl jelleme, akármilyen megható az élettörténete, s akármilyen emelkedett és gyengéd a beszéde, Kitty akaratlanul is olyan vonásokat fedezett föl benne, amelyek megzavarták. Megfigyelte, hogy Mme Stahl, miközben Kitty családja felől érdeklődött, megvetően elmosolyodott, ami ellenkezett a keresztény jósággal. Azt is észre-

[49] Jóléti intézmény, mint az aggok menhelye.

vette, hogy amikor egy katolikus papot talált nála, Mme Stahl a lámpaernyő árnyékában igyekezett tartani az arcát, s furcsán mosolygott. Akármilyen jelentéktelen is volt ez a két megfigyelés, megzavarta, s kételyt ébresztett benne Mme Stahl iránt. Hanem Varenyka aztán, a rokontalan, baráttalan árva, a fájdalmasan csalódott, semmit sem kívánó, semmit meg nem bánó lény maga a tökéletesség volt, amiről csak álmodni merészelt. Varenykát figyelve értette meg, hogy elég elfeledkezni magunkról és másokat szeretni, s az ember nyugodt, boldog és igen jó lehet. És ő ilyen akart lenni. Most már világosan látta, mi az a *legfontosabb*, s nem érte be, hogy lelkesedjék érte, rögtön egész lelkével odaadta magát az újonnan föltárult életnek. Varenyka elmondta, mit tesz Mme Stahl, s mit mások, akiket megnevezett, s Kitty ennek alapján el is készítette már jövendő élettervét. Mint Aline, Mme Stahl unokahúga, akiről Varenyka sokat beszélt neki, ő is, akárhol él, fölkeresi a boldogtalanokat; amennyire tud, segít, evangéliumot osztogat; betegeknek, bűnözőknek és haldoklóknak olvas fel belőle. Az a gondolat, hogy mint Aline, bűnözőknek olvassa az evangéliumot, különösen csábította Kittyt. De mindezek titkos ábrándok voltak csak, amelyeket sem az anyjának, sem Varenykának el nem mondott volna.

Különben csak az alkalmas időt várta, amikor nagyobb arányokban valósíthatja meg a terveit. Már most, itt a fürdőn is, ahol annyi beteg és boldogtalan ember volt, könnyen talált alkalmat, hogy új életelveit, Varenykát utánozva, a gyakorlatba is átvigye.

A hercegnő kezdetben csak azt vette észre, hogy Kitty erősen a befolyása alá került az ő - ahogy nevezte - *engouement*-jának Stahlné, különösen pedig Varenyka iránt. Észrevette, hogy nemcsak a tetteiben utánozza Varenykát, de anélkül, hogy akarná, abban is, ahogy jár, ahogy a szemével hunyorít. Később azonban azt is észrevette, hogy a leányában, függetlenül ettől az elbűvöléstől, komolyabb lelki fordulat megy végbe.

A hercegnő azt látta, hogy Kitty esténként, amit idáig sohasem tett, egy francia evangéliumot olvas, Stahlné ajándékát, társaságbeli ismerőseit elkerüli, s a Varenyka védnöksége alatt álló betegekkel, különösen pedig egy Petrov nevű beteg festő szegény családjával járkál. Nyilvánvalóan büszke volt rá, hogy az irgalmasnővér kötelességeit teljesíti ebben a családban. Mindez szép volt, s a hercegnőnek nem volt ellene kifogása, annál kevésbé, mert Petrov felesége minden tekintetben rendes asszony volt, s a német hercegnő, amikor Kitty működését észrevette, megdicsérte érte, s vigasztaló angyalnak nevezte. Mindez nagyon szép lett volna, ha nem lett volna benne túlzás. A hercegnő azonban azt látta, hogy a leánya túlzásba viszi a dolgot, s ezt meg is mondta neki.

- *Il ne faut jamais rien outrer*[50] - mondta.

De a leánya nem felelt semmit, csak úgy magában gondolta, hogy kereszténység dolgában nem lehet túlzásról beszélni. Miféle túlzásról lehet beszélni egy olyan tanítás követéséből, amely azt parancsolja, hogy ha az egyik orcádat megütik, tartsd oda a másikat is, és ha elveszik a köpenyed, add oda az inged is? A hercegnőnek azonban nem tetszett ez a túlzás, s még kevésbé tetszett, hogy Kitty, úgy érezte, nem akarja az egész lelkét föltárni előtte. Kitty valóban eltitkolta az anyja elől új nézeteit és érzéseit. Nem azért titkolta, mintha nem tisztelte és nem szerette volna, hanem éppen mivel az anyja volt. Mindenkinek előbb föltárta volna, mint őneki.

- Anna Pavlovna már elég rég nem volt nálunk - mondta egy ízben a hercegnő Petrovnéról. - Hívtam. De mintha valamiért neheztelne.

- Nem, én nem vettem észre, *maman* - mondta Kitty, és elpirult.

[50] Nem szabad soha semmit túlzásba vinni. (francia)

- Rég nem voltál náluk?

- Holnap készülünk egy sétát tenni a hegyekben - felelte Kitty.

- Jó, csak menjetek - felelte a hercegnő, leánya zavart arcába nézve, s azon volt, hogy a zavar okát kitalálja.

Ugyanezen a napon Varenyka náluk ebédelt, s közölte, hogy Anna Pavlovna meggondolta a dolgot, nem megy holnap a hegyekbe. A hercegnő látta, hogy Kitty megint elpirult.

- Kitty, nem volt valami kellemetlenséged Petrovékkal? - kérdezte a hercegnő, amikor magukra maradtak. - Miért nem küldi ide többé a gyerekeit, és miért nem jön el hozzánk?

Kitty azt felelte, hogy semmi sem volt köztük, és egyáltalán nem érti, miért neheztelhetne rá Anna Pavlovna. Kitty a teljes igazságot mondta. Nem tudta, miért változott meg Anna Pavlovna iránta, de gyanította. Olyasmit gyanított, amit nem mondhatott meg az anyjának, és nem vallott meg magának sem. Olyasmi volt ez, amit az ember tud, de még magának sem mondhat meg, olyan szörnyű és szégyenletes lenne a tévedés.

Emlékezetében újra és újra átfutotta viszonyát ehhez a családhoz. Visszaemlékezett a naiv örömre, amely Anna Pavlovna jóságos, kerek arcára találkozásaikkor kiült; visszaemlékezett titkos megbeszéléseikre a betegről; a tanakodásra, hogy lehetne a munkától, amelyet megtiltottak neki, elvonni és sétára bírni; a kisebbik gyerek vonzódására, aki az én Kittymnek nevezte, s nélküle még lefeküdni sem akart. Milyen szép volt mindez! Azután Petrov igen sovány alakja, hosszú nyaka jelent meg előtte fahéjbarna kabátjában, ritka, csapzott haja, kérdő, kék szeme, amely az első időben olyan rettenetes volt Kitty számára, s beteges erőlködése, hogy a jelenlétében fürgének és elevennek lássék. Visszaemlékezett a maga kezdeti igyekezetére, hogy viszolygását, amelyet mint minden tüdővészessel, vele szemben is érzett, legyőzze, iparkodását, amivel elgondolta, mit mond majd neki. Fölmerült a félénk, ellágyult tekintet, amellyel Petrov pillantott rá, a részvét és félszegség furcsa érzése, majd jótettének a tudata, amit ő érzett ilyenkor. Mindez milyen szép volt! De csak kezdetben volt így. Néhány nappal ezelőtt hirtelen minden elromlott. Anna Pavlovna színlelt kedvességgel ment Kitty elé, s folyton figyelte őt és az urát.

Csakugyan az a megható öröm volt Anna Pavlovna elhidegedésének az oka, amit férje az ő közelében érzett?

„Igen - jutott eszébe. - Volt valami természetellenes s a jóságától elütő Anna Pavlovnában, amikor harmadnapja bosszúsan azt mondta: - Folyton csak magát várja, már kávét sem akar maga nélkül inni; pedig így is rettenetesen gyönge már.”

„Lehet, az is bántotta, amikor a plédet odavittem neki. Egész mindennapi dolog, de Petrov olyan félszegen vette el, olyan soká hálálkodott érte, hogy én is kényelmetlenül éreztem magam. Aztán az arcképem, amit olyan szépen festett meg. S ami fő, az a zavart és gyöngéd pillantás! Igen, igen, így kell lennie! - ismételte meg Kitty magában rémülten. - De nem lehet, nem szabad így lennie. Hisz olyan sajnálatra méltó!” - mondta magának, rögtön utána.

Ez a gyanú azonban megmérgezte új életének gyönyörűségét.

34

Még nem ért véget a fürdőidény, és Scserbackij herceg, aki Karlsbadból Badenbe és Kissingenbe ment orosz ismerőseihez, hogy, mint mondta, egy kis orosz levegőt szívjon magába, visszatért övéihez.

A herceg és a hercegnő felfogása a külföldi életről homlokegyenest ellenkező volt. A hercegnő mindent nagyszerűnek talált, s annak ellenére, hogy az orosz társaságban megvolt a maga biztos helye, külföldön európai hölgynek akart számítani, ami pedig, orosz nemesasszony lévén, nem volt; éppen ezért alakoskodott, s ez időnként sutává tette.

A herceg, épp ellenkezőleg, mindent komisznak talált külföldön, az európai élet terhére volt, kitartott orosz szokásai mellett, s azon igyekezett, hogy kevésbé lássék európainak, mint amennyire valóban volt.

A herceg lesoványodottan jött vissza, arcán lelógó bőrzacskókkal, de a legvidámabb hangulatban. Jókedve csak nőtt, amikor a teljesen magához tért Kittyt megpillantotta. Kitty barátságának a híre Mme Stahllal és Varenykával, az észrevételek, melyeket a hercegnő a Kittyben végbemenő változásról közölt, megzavarták, s mint minden, ami a leányát elvonta mellőle, a szokásos féltékenységet ébresztette fel benne, félelmet, nem kerül-e a lánya az ő hatása alól valami számára hozzáférhetetlen területre. De ezek a kellemetlen hírek elmerültek jóindulata és vidámsága tengerében; ezek a tulajdonságok, melyek mindig is jellemezték, a karlsbadi fürdő után még fokozódtak.

Megérkezése másnapján a herceg hosszú kabátjában, ráncos, puffadt orosz arcával, fölálló keménygallérjában a legjobb hangulatban indult a lányával a kúthoz.

A reggel gyönyörű volt; a takaros, vidám kertek és házak, a piros arcú, piros kezű, sörtől duzzadt, vidáman dolgozó német szolgálólányok és a ragyogó nap jókedvre hangolták szívét. De minél közelebb értek a fürdőhöz, annál gyakrabban találkoztak betegekkel, akiknek a külseje a jól rendezett német élet megszokott viszonyai közt még siralmasabbnak tetszett. Kittyt már nem hökkentette meg ez az ellentét. A ragyogó nap, a növények vidám csillogása, a zeneszó az ő szemében természetes kerete volt az ismerős arcoknak - s gyógyulásuknak vagy gyengülésüknek, amit nagy figyelemmel kísért; a herceg előtt azonban a júniusi reggel fénye, csillogása, a divatos, vidám valcert játszó zenekar, különösen pedig az egészséges cselédlányok illetleneknek és idétleneknek tűntek fel az Európa minden sarkából összegyűlt, csüggedten mozgó haldoklók szomszédságában.

Annak ellenére, hogy büszke volt, s szinte megfiatalodottnak érezte magát, amikor kedvenc lánya karonfogva sétált vele, valahogy mégis kényelmetlen, lelkiismeret-furdalásszerű érzés fogta el biztos járása, erős, zsírpárnás teste miatt. Majdnem úgy érezte magát, mint aki öltözetlenül megy társaságba.

- Mutass be, csak mutass be az új barátaidnak - mondta a lányának, könyökével a karját megszorítva. - Még ezt a te undok Sodenedet is megszerettem, amiért úgy rendbe hozott. Hanem szomorú, nagyon szomorú itten nálatok. Ez ki?

Kitty megnevezte az ismerős és nem ismerős alakokat, akikkel találkoztak. Épp a kert bejáratánál a vak Mme Berthe-tel és kísérőnőjével találkoztak, s a herceg örömmel látta, hogy lágyul el az öreg francia hölgy arca, amint Kitty hangját meghallja. Túlzó francia nyájasságával mindjárt szóba is ereszkedett a herceggel; dicsérte, hogy ilyen nagyszerű leánya van, szemtől szembe az égig magasztalta Kittyt, s kincsnek, gyöngyszemnek, vigasztaló angyalnak nevezte.

- No, akkor ő a második számú angyal - mondta a herceg mosolyogva. - Mert ő Varenykát nevezi az egyes számú angyalnak.

- Ó, *allez*,[51] Mlle Varenyka igazi angyal - kapta el azonnal Mme Berthe.

[51] Itt: csakugyan. (francia)

A folyosón magával Varenykával is találkoztak. Sietve jött szembe velük, elegáns vörös tarsoly volt nála.

- Papa is megjött! - mondta neki Kitty.

Varenyka mozdulata, mint minden, amit csinált, egyszerű és természetes volt, valami a meghajlás és a bókolás közt; s rögtön beszédbe is ereszkedett a herceggel, ahogy mindenkivel szokott, természetesen és egyszerűen.

- Én persze ismerem magát, nagyon jól ismerem - mondta neki a herceg, s Kitty örömmel látta a mosolygásából, hogy barátnője megtetszett neki. - De hova siet annyira?

- *Maman* itt van - mondta Varenyka Kittyhez fordulva. - Egész éjjel nem aludt, s az orvos azt tanácsolta, menjen ki a levegőre. Munkát viszek neki.

- Szóval ő az egyes számú angyal - mondta a herceg, amikor Varenyka elment. Kitty látta, hogy az apja szívesen csúfolódna Varenykán, de képtelen megtenni, mert Varenyka megtetszett neki.

- Valamennyi barátoddal találkozunk hát - mondta azután a herceg -, Mme Stahllal is, ha méltat rá, hogy megismerjen.

- Hát ismered őt, papa? - kérdezte Kitty ijedten, Mme Stahl említésére a gúny fölgyúló szikráját véve észre a herceg szemében.

- Ismertem a férjét és őt is egy kicsit, még mielőtt pietistává lett.

- Mi az a pietista, papa? - kérdezte Kitty, s már attól is megijedt, hogy amit ő Mme Stahlban olyan nagyra becsült, annak neve is van.

- Magam sem tudom jóformán, azt tudom csak, hogy mindenért hálát ad az Istennek, minden szerencsétlenségért, azért is, hogy az ura meghalt. Ez, persze, minthogy rosszul éltek, mulatságosan hat.

- És ez ki? Milyen szánalomra méltó az arca! - kérdezte, amint a padon meglátta azt az alacsony termetű beteget, aki barna felöltőben és fehér pantallóban volt; pantallója furcsa ráncot vetett csontig lesoványodott lábán.

Ez az úr, ahogy szalmakalapját ritka, kusza hajáról a magasba emelte, a kalaptól betegesen kivörösödött homlokot fedett föl.

- Ez Petrov, a festő - mondta Kitty elpirulva. - Az meg a felesége - tette hozzá, Anna Pavlovnára mutatva, aki, mintha szándékosan történt volna, amikor elment előttük, a gyermeke után indult, aki az utacskán elfutott.

- Milyen szánalomra méltó, pedig milyen kedves arc! - mondta a herceg. - Miért nem mentél oda hozzá? Mondani akart valamit.

- Akkor menjünk hát oda - szólt Kitty, s elszántan megfordult. - Hogy érzi magát? - kérdezte Petrovot.

Petrov a botjára támaszkodva felállt, s bátortalanul nézett a hercegre.

- A leányom - mondta a herceg. - Engedje meg, hogy összeismerkedjünk.

A festő meghajolt, s ahogy elmosolyodott, láthatókká váltak furcsán fénylő fehér fogai.

- Vártuk tegnap, hercegkisasszony - mondta Kittynek.

Ahogy ezt mondta, megtántorodott, majd megismételte a mozdulatot, igyekezvén azt a látszatot kelteni, hogy szándékosan csinálta.

- El akartam menni, de Varenyka azt mondta, Anna Pavlovna üzeni, nem mennek.

- Hogyhogy nem megyünk? - mondta Petrov elpirulva s mindjárt köhécselve is, szemével a feleségét keresve. - Anyeta, Anyeta! - szólt hangosan, s vékony, fehér nyakán, mint a kötelek, megfeszültek a vastag erek.

Anna Pavlovna odament.

- Hogy üzenhetted a hercegkisasszonynak - suttogta ingerülten, a hangját vesztve -, hogy nem megyünk?!

- Jó napot, hercegnő - mondta Anna Pavlovna kényszeredett mosollyal, amely korábbi modorától annyira elütött. - Nagyon örülök, hogy megismerhetem - fordult a herceghez. - Rég vártuk.

- Hogy üzenhetted a hercegkisasszonynak, hogy nem megyünk? - suttogta rekedten a festő még egyszer és még haragosabban; nyilvánvalóan még jobban fölingerelve, amiért a hangja is elhagyja, s nem adhatja meg szavának a színt, amit akar.

- Eh, istenem, azt gondoltam, hogy nem megyünk - felelte bosszúsan a felesége.

- De hogyan, amikor... - A beteg köhögni kezdett, és legyintett.

A herceg megemelte a kalapját, s elment a lányával.

- Ó - sóhajtott föl mélyen -, a boldogtalanok!

- Bizony, papa - felelte Kitty. - De tudni kell, hogy három gyerekük van, cselédjük meg nincs, s pénzük majdnem hogy semmi. Az Akadémiától kap valamit - mesélte megelevenedve, így próbálta elnyomni az izgalmát, amely Anna Pavlovna furcsán megváltozott viselkedése miatt támadt benne.

- De Mme Stahl is itt van - mondta Kitty a tolókocsira mutatva, amelyben a napernyő alatt, párnákkal körülrakva, kékben és szürkében ott feküdt valami.

Ez volt Stahl asszony.

Mögötte egy makkegészséges, komor német munkás állt, ő tologatta. Mellette meg egy szőke svéd gróf, akit Kitty névről már ismert. Néhány beteg lézengett még a tolókocsi körül, s úgy néztek erre a hölgyre, mint valami különlegességre.

A herceg odament hozzá. Kitty rögtön észrevette a gúnyos szikrát a szemében, s zavarba jött. Apja Mme Stahlhoz lépett, s azzal a kitűnő franciasággal szólította meg, amelyet ma már olyan kevesen beszélnek - rendkívül udvariasan s nyájasan.

- Nem tudom, emlékszik-e rám, de emlékezetébe kell idéznem magam, hogy megköszönjem a lányom iránti jóságát - mondta a herceg, levéve és többé föl sem téve a kalapját.

- Alekszandr Scserbackij herceg - mondta Mme Stahl, mennyei szemeit, melyekben Kitty kedvetlenséget vett észre, ráemelve. - Nagyon örülök. Úgy megszerettem a lányát.

- Az egészsége még mindig nem a legjobb?

- Megszoktam már - mondta Mme Stahl, s összeismertette a herceget a svéd gróffal.

- Nagyon keveset változott - mondta Mme Stahlnak a herceg. - Tíz vagy tizenegy éve nem volt szerencsém látni.

- Igen, Isten adja a keresztet, s ő adja az erőt is, hogy elviseljük. Az ember gyakran elcsodálkozik, miért is tart még ez az élet... Amarról! - fordult bosszúsan Varenykához, aki nem jól csavarta a plédet a lábára.

- Nyilván azért, hogy jót tehessen - mondta a herceg, s a szeme nevetett.

- Ezt nem a mi dolgunk megítélni - mondta Stahl asszony, észrevéve a herceg arcán azt a bizonyos kifejezést. - Szóval elküldi nekem azt a könyvet, kedves gróf? Nagyon hálás vagyok érte - fordult a fiatal svédhez.

- Á! - kiáltott föl a herceg, ahogy a közelben álló moszkvai ezredest meglátta, majd Stahl asszony előtt meghajolva, lányával s a hozzájuk szegődött ezredessel továbbhaladt.

- Ez a mi arisztokráciánk - igyekezett csúfondáros lenni a moszkvai ezredes, aki neheztelt Stahlnéra, amiért az nem ismerkedett össze vele.

- Még mindig ugyanolyan - felelte a herceg.

- Herceg már a betegsége előtt is ismerte, azaz mielőtt ágynak esett?

- Igen. Akkortájt lett beteg.

- Azt mondják, tíz éve nem kelt föl...

- Nem, mert rövid a lába. Nagyon rossz az alakja.

- Papa, az nem lehet! - kiáltott föl Kitty.

- A rossz nyelvek így mondják, barátocskám! A te Varenykádnak is kijut - tette hozzá. - Ó, ezek a beteg úrinők!

- De nem, papa! - tiltakozott hevesen Kitty. - Varenyka imádja. És annyi jót tesz! Kérdezz meg akárkit, őt és Aline Stahlt mindenki ismeri.

- Lehet - mondta a herceg, lánya karját a könyökével megszorítva. - De jobb, amikor úgy csinálják, hogy akárkit kérdezel, senki sem tudja.

Kitty elhallgatott, nem azért, mert nem volt mit mondania, de az apja előtt sem akarta titkos gondolatait fölfedni. Hanem furcsa, akármennyire föl is készült rá, hogy az apja nézeteinek alá ne vesse magát, s a szentélybe be ne engedje, Stahl asszony istenített képe, amit egy egész hónapon át hordott a lelkében, úgy érezte, visszavonhatatlanul eltűnt, mint az az alak, amelyet egy odadobott ruhához képzelünk, amíg rá nem jövünk, hogy csak üres burok. Csak egy kurta lábú nő maradt, aki azért fekszik, mert csúnya az alakja, s a félénk Varenykát gyötri, amiért nem jól tekeri köréje a plédet. S képzeletének semmiféle erőfeszítése sem tudta többé a korábbi Mme Stahlt visszahozni.

35

A herceg jókedve átragadt a háznépére, az ismerősökre, még a német házigazdára is, akinél Scserbackijék laktak.

Amikor Kittyvel a forrástól visszajött, a herceg az ezredest, Marja Jevgenyijevnát és Varenykát meghívta kávéra, a kertbe, a gesztenyefa alá asztalt és karosszékeket vitetett ki, s ott teríttetett reggelire. Vígságának a hatására a házigazda és a személyzet is fölvillanyozódott. Ismerték bőkezűségét, s a beteg hamburgi orvos, aki az emeleten lakott, egy fél óra múlva irigyen nézte ablakából a gesztenyefa alatt a vidám és egészséges orosz kompániát. A levelek reszkető árnykarikái alatt a fehér abrosszal megterített, kávéskannákkal, kenyérrel, vajjal, sajttal, hideg vaddal megrakott asztalnál ott ült a hercegnő lila szalagos főkötőjében, s a csészéket és vajas kenyérkéket osztogatta. Az asztal másik végén a herceg ült, jóízűen evett, hangosan és vidoran beszélt. Maga mellé rakta szerzeményeit, a faragott dobozkákat, csecse-

becséket, a bicskák minden nemét, amelyeket halomszámra vett minden fürdőhelyen, s mindenkit megajándékozott, még Lieschent, a szolgálót s a házigazdát is, akivel tört, komikus német nyelven tréfálkozott, biztosítva, hogy nem a fürdő gyógyította meg Kittyt, hanem az ő kitűnő konyhája, különösen pedig az aszaltszilva-leves. A hercegnő gúnyos megjegyzéseket tett orosz szokásai miatt a férjére, de egész ottlétük alatt sohasem volt még ilyen eleven és vidám. Az ezredes, mint mindig, a herceg tréfáin nevetett. Európát illetőleg azonban, amelyet, úgy gondolta, alaposan tanulmányozott, a hercegnő pártján volt. A jólelkű Marja Jevgenyijevna majd eldőlt a nevetéstől a herceg mulatságos mondásain, s amit Kitty sohasem látott még, Varenyka is egész elbágyadt a gyenge, de ragadós nevetéstől, melyet a herceg tréfái fakasztottak benne.

Mindez Kittyt is jókedvre hangolta, de gondtalan azért nem tudott lenni. Nem tudta megoldani a feladványt, amit az apja adott föl neki akaratlanul, csúfondáros nézetével a lánya barátairól s arról az életmódról, amelyet Kitty annyira megszeretett. Ehhez a feladványhoz az is hozzájárult még, hogy viszonya Petrovékkal a mai napon olyan nyilvánvalóan kellemetlenné változott. Mindenki vidám volt, Kitty azonban nem tudott vidám lenni, s ez még jobban bántotta. Olyanféle érzése volt, mint gyermekkorában, amikor büntetésből a szobájába zárták, s onnét hallgatta nővérei vidám nevetését.

- De minek vásároltál össze ennyi mindent? - kérdezte mosolyogva a hercegnő, és egy csésze kávét tett az ura elé.

- Elmegy az ember, jár egyet, odaér a bolthoz, biztatják, hogy vegyen valamit: *„Erlaucht, Excellenz, Durchlaucht.”*[52] Amikor odáig jutnak hogy: *Durchlaucht*, nem bírom tovább: legalább tíz tallérom bánja.

- Az unalomtól van - mondta a hercegnő.

- Persze hogy attól. Olyan unalom, mátuska, az ember nem tudja, hova legyen.

- De hát hogy unatkozhat, herceg? Annyi érdekes dolog van most Németországban - mondta Marja Jevgenyijevna.

- Már minden érdekességet ismerek: az aszaltszilva-levest, a sárgaborsó színű kolbászt. Mindent.

- Nem, akármit mond, herceg, az intézményeik érdekesek - szólt az ezredes.

- Mi az érdekes? Villognak az elégedettségtől mind, mint a rézkrajcár. Ők mindenkit legyőztek. Én azonban miért lennék elégedett? Én senkit sem győztem le; csak a csizmámat húzom le magam, még az ajtó elé is én teszem ki. Reggel keljek föl, öltözzem föl tüstént, s menjek a szalonba, azt a komisz teát inni, mennyire másképp van otthon! Az ember nem siet a felébredéssel, megharagszik valamiért, morog, szép lassan magához tér, mindent jól meggondol, semmi sem sürgős neki.

- Elfelejti, hogy az idő pénz - mondta az ezredes.

- Már amelyik idő! Némelyik idő olyan, hogy egy egész hónapot odaadsz belőle egy fél garasért; de van, amiből egy fél órát sem lehet semmi pénzzel megfizetni. Igaz, Katyenka? Mi az? Miért vagy olyan rosszkedvű?

- Semmi, papa.

- Hová készül? Üljön le még egy kicsit - fordult Varenykához.

[52] Őméltósága, őkegyelmessége, őfensége. (német)

- Haza kell mennem - mondta Varenyka fölállva, és újra elkacagta magát.

Mikor magához tért, elbúcsúzott, s bement a házba a kalapjáért. Kitty utánament. Még Varenykát is másnak látta most. Nem volt rosszabb, csak más, mint amilyennek korábban elképzelte.

- Jaj, rég nem nevettem így - szedte Varenyka az ernyőjét, tarsolyát. - Milyen kedves ember a papája!

Kitty hallgatott.

- Mikor találkozunk? - kérdezte Varenyka.

- Mama el akart menni Petrovékhoz. Maga nem lesz ott? - tette Kitty próbára Varenykát.

- Ott leszek - felelte Varenyka. - Utazni készülnek, megígértem, hogy segítek a csomagolásnál.

- Akkor én is odamegyek.

- Nem, miért jönne?

- Miért? Miért? Miért? - kérdezte Kitty tágra meredt szemmel, s Varenyka ernyőjébe kapaszkodott, hogy el ne mehessen. - Nem, maradjon csak, miért?

- Csak. A papája megjött, s különben is, maga, ha ott van, feszélyezi őket.

- Nem, mondja csak meg, miért nem akarja, hogy gyakran legyek Petrovéknál? Mert hisz nem akarja. Miért?

- Én nem mondtam azt - szólt Varenyka.

- De kérem, mondja meg!

- Mindent? - kérdezte Varenyka.

- Mindent, mindent! - kapott rajta Kitty.

- Semmi különös mondanivalóm nincs, csak az, hogy Mihail Alekszejevics (így hívták a festőt) azelőtt hamarább akart elutazni, most meg nem akar - mondta mosolyogva Varenyka.

- No és? - sürgette Kitty, komoran nézve Varenykára.

- No és Anna Pavlovna azt találta mondani, hogy azért nem akar, mert maga itt van. Ez természetesen nem volt helyénvaló, de hát ebből lett, maga miatt, a veszekedés. S tudja, hogy a betegek milyen ingerlékenyek.

Kitty arca mindjobban elborult, elhallgatott; Varenyka már csak maga beszélt; látva a készülő kitörést - maga sem tudta, könny lesz-e vagy szó -, puhítani, csillapítani próbálta.

- Így hát jobb is, ha nem megy oda... Hisz megérti, s nem sértődik meg...

- Úgy kell nekem, úgy kell nekem! - mondta gyorsan Kitty, az ernyőt Varenyka kezéből kikapva s barátnője tekintetét elkerülve.

Varenyka, barátnője gyerekes dühét látva, mosolyogni szeretett volna, de félt, hogy megbántja vele.

- Miért kell úgy? Nem értem - mondta.

- Úgy kell, mert mindez csak képmutatás volt, mesterkélt dolog az egész, nem szívből jött. Mi közöm nekem egy idegen emberhez? S az lett belőle, hogy én vagyok a veszekedés oka; azt csináltam, amire senki sem kért. Mert ez mind csak képmutatás! Képmutatás! Képmutatás!...

- De hát mi célja volna a képmutatásnak? - kérdezte csendesen Varenyka.

- Ó, milyen buta, undok dolog! Nem volt semmi szükségem rá... Képmutatás az egész! - mondta Kitty, hol kinyitva, hol becsukva a napernyőt.

- De mi lett volna a célja?

- Hogy jobbnak látsszam az emberek, magam, az Isten előtt; hogy mindenkit becsapjak. Nem, többé nem vetemedem ilyesmire! Inkább legyek rossz, de legalább ne hazug, ne csaló!

- De hát ki a csaló? - kérdezte szemrehányóan Varenyka. - Úgy beszél, mintha...

De Kittyt, ha egyszer heveskedni kezdett, nem lehetett megállítani. Közbevágott:

- Nem, egyáltalán nem magáról beszélek. Maga a tökéletesség; igen, igen, én tudom, hogy egészen az; de mit tegyek, ha én rossz vagyok? Ez nem történik meg, ha rossz nem vagyok. De most már legyek akármilyen, képmutató nem leszek. Mi közöm nekem Anna Pavlovnához? Éljenek, ahogy akarnak, és én is, ahogy én akarok. Nem tudok mássá lenni. Ez az egész nem az, nem az!...

- Mi nem az? - kérdezte Varenyka értetlenül.

- Ez az egész. Én nem tudok másképp élni, csak a szívem szerint; maga pedig elvek szerint él. Én magát egyszerűen megszerettem, de maga engem, biztos, azért szeret csak, hogy megmentsen, oktasson!

- Maga nem igazságos - szólt Varenyka.

- Én nem mondok másokról semmit, én magamról beszélek.

- Kitty - hallatszott az anyja hangja -, gyere ide, mutasd meg papának a korallfüzéredet.

Kitty, anélkül, hogy a barátnőjével megbékélt volna, büszke képpel vette az asztalról a dobozt a korallfüzérrel, s ment ki az anyjához.

- Mi lelt? Miért vagy olyan piros? - szólt rá az anyja, apja egyszerre.

- Semmi - felelte -, mindjárt jövök. - És visszafutott.

„Még itt van - gondolta. - Mit mondok neki, Istenem? Mit tettem, mit mondtam! Miért is bántottam meg? Mit tegyek? Mit mondjak?” - gondolta Kitty, s megállt az ajtóban.

Varenyka ott ült az asztalnál, kalapban, kezében az ernyő; a rugót nézegette, amelyet Kitty eltört. Most fölemelte a fejét.

- Varenyka, bocsásson meg, bocsásson meg nekem! - suttogta Kitty hozzálépve. - Nem tudom, mit beszéltem. Én...

- Igazán nem akartam elkeseríteni - mondta Varenyka mosolyogva.

A béke meg volt kötve. De attól fogva, hogy az apja odaérkezett, Kitty szemében megváltozott a világ, amelyben élt. Nem tagadott meg mindent, amit megismert, de belátta, hogy csalja magát, ha azt hiszi, azzá lehet, amivé akar. Fölocsúdott, szinte megérezte, milyen nehéz azon a magasságon, amelyre föl akart emelkedni, színlelés és kérkedés nélkül megmaradnia. A súlyát is érezte már a fájdalom, a betegség s a haldoklók eme világának. Az erőszak, amelyet magán követett el, hogy szeresse, gyötrőnek tűnt föl: friss levegőre, Oroszországba, Jergusovóba akart minél előbb jutni, oda, ahová, mint leveléből tudta, Dolly nénje is kiköltözött már a gyerekekkel.

Szeretete Varenykája iránt azonban nem gyöngült. Ahogy elbúcsúztak, Kitty arra kérte, jöjjön el hozzájuk Oroszországba.

- Majd ha férjhez megy, elmegyek - mondta Varenyka.

- Nem megyek soha.

- No, akkor én sem.

- Akkor inkább már csak azért is férjhez megyek. De aztán eszében tartsa az ígéretét - mondta Kitty.

A doktor jóslata bevált, Kitty gyógyultan tért haza Oroszországba. Nem volt olyan gondtalan és vidám, mint azelőtt, de megnyugodott. A moszkvai bánat emlék volt csak.

HARMADIK RÉSZ

1

Szergej Ivanovics Koznisev megerőltető szellemi munkája után pihenni akart, s ahelyett, hogy szokása szerint külföldre utazott volna, május végén leutazott az öccséhez falura. Meggyőződése szerint a legszebb élet a falusi. Most azért jött le az öccséhez, hogy ezt az életet élvezze. Konsztantyin Levin nagyon örült neki, annál inkább, mert Nyikolaj bátyjára ezen a nyáron nem számíthatott már. De bárhogy szerette és tisztelte is Szergej Ivanovicsot, falusi együttlétük kényelmetlen volt Levinnek. Kényelmetlen, sőt kellemetlen volt bátyja viszonyát látni a faluhoz. Konsztantyin Levin szemében a falu az élet színtere volt, tehát az örömé, szenvedésé, munkáé. Szergej Ivanovics szemében a falu egyrészt a munka utáni pihenőhely volt, másrészt a romlottság hasznos ellenmérge, amelyet ő gyönyörrel s hasznossága tudatában élvezett. Konsztantyin Levin a falut azért tartotta szépnek, mert kétségtelenül hasznos munkának volt a terepe, Szergej Ivanovics pedig azért tartotta különösen szépnek, mert ott nem lehetett s nem is kellett semmit sem csinálnia. Azonkívül Szergej és a nép viszonya is bántotta egy kicsit Konsztantyint. Szergej Ivanovics, mint mondta, szerette és ismerte a népet, gyakran szóba ereszkedett a parasztokkal, s ezt jól is csinálta, nem alakoskodott, nem illegette magát, s beszélgetéseiből a nép javára s népismerete bizonyítékául általános tételeket vezetett le. Az ilyenféle viszony Konsztantyin Levinnek nem tetszett. Konsztantyin szemében a nép csak a fő résztvevő volt a közös munkában. Tisztelete és bizonyos vérségi vonzalom ellenére, amelyet, mint mondta, bizonyára még dajkája tejével szítt be, mint közös munkájuk részese, néha maga is el volt ragadtatva ezeknek az embereknek erejétől, szelídségétől, igazságosságától, amikor azonban a közös munka más tulajdonságokat kívánt volna, gondatlansága, rendetlensége, részegessége és hazudozása miatt igen gyakran fel is bőszült a nép ellen. Ha megkérdezték volna, szereti-e vagy nem szereti a népet, Konsztantyin Levin egyáltalán nem tudott volna válaszolni. Szerette és nem szerette a népet, ahogy általában az embereket. Mint jó ember, természetesen inkább szerette, mint nem szerette az embereket, következésképp a népet is. De hogy mint valami különlegességet szeresse vagy ne szeresse, arra nem volt képes; hiszen nemcsak hogy együtt élt a néppel, nemcsak hogy minden érdeke az övébe fűződött, de magamagát is a nép részének tekintette, nem látott elütő képességeket és fogyatkozásokat a népben és magában, s nem is tudta magát a néppel szembeállítani. Ezenkívül, noha mint gazda, békéltető és főként tanácsadó (a parasztok megbíztak benne, s negyven mérföldről is eljöttek tanácsát kérni), sokáig élt a legszorosabb viszonyban parasztokkal, nem volt megállapodott véleménye a népről, s arra a kérdésre, hogy ismeri-e, éppolyan bajos lett volna felelnie, mint arra, hogy szereti-e. Azt mondani, hogy ismeri a népet, annyi lett volna, mint azt mondani, hogy ismeri az embereket. Az embereket is állandóan figyelte és tanulmányozta, megismert belőlük mindenfélét, köztük parasztembereket is, akiket derék és érdekes embereknek tartott, közben azonban állandóan új vonásokat vett észre rajtuk, korábbi véleményét megmegváltoztatta, és újakat alkotott. Szergej Ivanovics épp fordítva. Ugyanúgy, ahogy a falusi életet annak az életnek az ellentéteként szerette s dicsérte, amelyet nem szeretett, a népet is az embereknek azzal az osztályával szemben szerette, amelyet nem szeretett; ismerni is úgy ismerte, mint valami szembenállót az emberekkel általában. A népélet formái az ő rendszerező agyában világosan kialakultak, ezeket részben magából a népéletből vonta ki, legfőképpen

azonban ebből az ellenlábasságból. Véleménye a népről sohasem változott, éppen így a rokonszenve sem.

Ha a nép megítélésében a testvérek közt nézeteltérés támadt, Szergej Ivanovics mindig azzal kerekedett öccse fölé, hogy neki a népről, jelleméről, sajátságairól, ízléséről határozott fogalma volt, míg Konsztantyin Levinnek semmiféle meghatározott és változhatatlan fogalma nem volt; úgyhogy ezekben a vitákban Konsztantyint mindig ellentmondáson lehetett érni.

Szergej Ivanovics az öccsét derék fiúnak tartotta, szíve (ahogy franciásan mondta) helyén volt, elméje azonban, ha elég fürge is, de a perc befolyása alatt álló, s épp ezért teli ellentmondásokkal. S ha a dolgok értelmét az idősebb testvér leereszkedésével el is magyarázta neki, vitájukban nem talált gyönyörűséget, nagyon is könnyen tönkreverte.

Konsztantyin Levin viszont úgy tekintett a bátyjára, mint hatalmas eszű és műveltségű emberre, aki a szó legmagasabb értelmében volt nemes, s a közjó szolgálatára megvolt a képessége. De minél idősebb lett, s minél közelebbről ismerte meg a bátyját, lelke mélyén annál sűrűbben és sűrűbben merült föl a gondolat, hogy ez a képesség a közjó előmozdítására, amely, úgy érezte, belőle teljesen hiányzik, talán nem is képesség, hanem valaminek a hiánya - nem a derék, becsületes, nemes vágyaké, hajlamoké, hanem az életerőé, amit szívnek is neveznek, azé a törekvésé, amely arra sarkallja az embert, hogy az élet előtte álló megszámlálhatatlan útja közül egyet kiválasszon, és csak azt kívánja. Minél inkább megismerte a bátyját, annál többször figyelte meg, hogy Szergej Ivanovicsot, éppúgy, mint a közjó más előmozdítóit, nem a szívük viszi a közjó szeretetére; az elméjükben tökélik el, hogy ilyesmivel szép dolog foglalkozni, s csak azután kezdenek foglalkozni vele. Megerősítette Levint ebben a föltevésében az az észrevétel, hogy bátyja semmivel sem vette jobban a szívére a közjó vagy a lélek halhatatlanságának a kérdését, mint hogyha egy sakkpartiról vagy egy új gép elmés szerkezetéről volt szó.

Falusi együttlétük még azért is kényelmetlen volt Levin számára, mert falun, különösen nyáron, őt állandóan elfoglalta a gazdaság, s a hosszú nyári nap sem volt elég, hogy amit kellett, elintézze; Szergej Ivanovics viszont pihent. De ha pihent is, azaz nem dolgozott a művein, a szellemi tevékenységhez annyira hozzászokott, hogy az eszébe ötlő gondolatokat szerette szép, tömör alakban kifejezni, s szerette, ha ilyenkor hallgatója akadt. A legnyilvánvalóbb és legtermészetesebb hallgatója az öccse volt. Épp ezért, noha viszonyuk baráti és közvetlen volt, Konsztantyint feszélyezte, hogy egyedül hagyja. Szergej Ivanovics szeretett a fűben heverészni, sütkérezni és kényelmesen fecsegni.

- Nem is képzeled - mondta az öccsének -, milyen élvezet ez a hohol[53] henyélés. Üres a fejem, sehol egy gondolat.

De Konsztantyin Levin unta, hogy ott üljön s hallgassa, különösen mikor tudta, hogy ha nincs ott, nem a kijelölt földre viszik a trágyát, s ha nem ellenőrzi, ki tudja, hogy terítik szét. A csoroszlyát nem csavarják rá az ekére, hanem még le is szedik, s azután azt mondják, hogy a vaseke haszontalan kitalálás, s a régi jó András ekéje, az az igazi.

- Eleget mászkáltál már ebben a hőségben - mondta Szergej Ivanovics.

- Csak egy pillanatra futok be az irodába - mondta Levin, és szaladt a földekre.

[53] Ukrán. (gúnyos)

2

Június első napjaiban történt, hogy a gazdasszony és hajdani dajka, Agafja Mihajlovna, egy csupor frissen sózott gombát vitt le a pincébe, megcsúszott, elesett, s kificamította csuklóban a kezét. Eljött a fiatal, fecsegő zemsztvo-orvos, aki csak nemrég végezte az egyetemet. Megnézte a kezét, s azt mondta, nincs kificamodva, borogatást tett rá, s ott maradt ebédre; nyilván nagy gyönyörűsége telt benne, hogy a híres Szergej Ivanovics Koznisevvel beszélgethet. Hogy felvilágosodott nézeteit kimutathassa, elmondta az összes járási pletykákat, s elpanaszolta, hogy a zemsztvo ügyei is milyen rosszul állnak. Szergej Ivanovics figyelmesen hallgatta, kérdezgette; az új hallgatón fölbuzdulva mind beszédesebb lett, s néhány találó és fontos megjegyzést tett, amelyeket a fiatal doktor tiszteletteljesen méltányolt, s végül is abba az öccse előtt jól ismert eleven lelkiállapotba került, amelybe ragyogó és élénk beszélgetések után rendesen kerülni szokott. A doktor távozása után horgászni kívánkozott a folyóra. Szeretett horgászni, szinte büszkélkedett vele, hogy ilyen ostoba foglalkozást szeretni tud. Konsztantyin Levin, akinek a szántás és a kaszálók után kellett nézni, ajánlkozott, hogy a bricskán majd kiviszi.

A nyár hágója, az a szaka volt az esztendőnek, amikor az idei termés sorsa már eldőlt, a jövő esztendő vetésgondjai kezdődnek, s itt a szénakaszálás ideje, amikor a rozs már egészen kihányta fejét, szürkészölden, még könnyű, üres kalásszal hullámzik a szélben; a zöld zab, a sárga fű közibeszórt bokraival, egyenlőtlenül hajt a kései vetésben, a leveledző korai hajdina pedig már betakarja a földet; amikor a marháktól kőkeményre tiport parlagok, meghagyott utaikkal, amelyeket az eke nem vág föl, félig fel vannak már szántva; a kihordott trágya száradó halmai együtt árasztják szagukat az alkonyatban a méztermő gyomokkal; a laposokban pedig kaszát várva, sűrű tengerként nyúlnak el a jól gondozott rétek, köztük a kigyomlált sóska feketedő szárának csomói.

Az az idő, amikor a mezei munkában, az évente ismétlődő s a nép erejét esztendőről esztendőre igénybe vevő aratás kezdete előtt rövid pihenő áll be. A termés gyönyörű volt, a ragyogó, forró nyári napok rövid, harmatos éjszakákkal váltakoztak.

A két testvérnek az erdőn át kellett hajtania, hogy kijussanak a kaszálóra. Szergej Ivanovics egész idő alatt a sűrűsödő lombú erdő szépségében gyönyörködött, egy öreg, virágozni készülő, sárga bimbóktól tarka, árnyékos oldalán sötét hársfát mutatott öccsének, majd a fák ez idei, smaragdszínű, ragyogó hajtását dicsérte. Konsztantyin Levin nem szeretett a természet szépségeiről sem beszélni, sem hallani. A szavak elvették a szépségét annak, amit látott. A bátyja beszédjére rábólintott, de akaratlanul is máson kezdett gondolkozni. Amikor átértek az erdőn, egész figyelmét a parlag foglalta le fönn a halmon, amely hol fűvel sárgállt, hol legázolt és kivájt foltokkal volt kockás, hol kupacokkal szórták teli, hol pedig föl is szántották már. A földeken hosszú sorban jöttek a szekerek. Levin megszámolta őket; elégedetten látta, hogy amit kellett, mindent kihordanak, s gondolatai a rét láttára a széna kaszálására kanyarodtak. A szénakaszálásban volt valami, ami mindig az elevenébe nyilallt. Ahogy a réthez ért, megállította a lovát.

A reggeli harmat még ott ült a fű sűrű tövén, s Szergej Ivanovics, hogy a lábát be ne vizezze, arra kérte, hogy vigye őt oda a bricskán a fűzfabokorhoz, amelynél a sügért szokták fogni. Akárhogy fájt is Konsztantyin Levinnek, hogy a füvét legázolja, bement a rétre. A magas fű lágyan csavarodott a kerék és a lova lába köré, otthagyva magvait a nedves küllőkön és a kerékagyon.

A bátyja leült a bokor alá, szétszedte a horgászószerszámát, Levin pedig elvezette és kikötötte a lovát, és bement a rét hatalmas, szél nem mozgatta, szürkészöld tengerébe. Az ártéren majd övig ért a selymes, érett magvú fű.

Ahogy a réten keresztülvágott s az útra tért, Konsztantyin Levin egy dagadt szemű öreggel találkozott, aki egy rajfogót vitt méhekkel a vállán.

- Mi az, tán fogtad, Fomics? - kérdezte tőle.

- Már hogy fogtam volna, Konsztantyin Dmitrics? Elég, ha a magáét megőrzi az ember. Már másodszor szöknek el az idén. Szerencsére a gyerekek odavágtattak. Épp az úrnál szántanak. Kifogták a lovat, s utánanyargaltak.

- No, mit mondasz, Fomics, kaszáljunk már, vagy várjunk még?

- Hát hogyne! Mi azt tartjuk, meg kell a Péter napját várni. De az úr mindig korábban kaszál. Ha Isten akarja, jó lesz a fű. Legelője is lesz a baromnak.

- Hát az idő, mit gondolsz?

- Isten dolga. Lehet, hogy az idő is jó lesz.

Levin odament a bátyjához. Szergej Ivanovics nem fogott semmit, de azért nem unatkozott, a legvidámabb hangulatban volt. A beszélgetés a doktorral, Levin látta, fölvillanyozta, s most újra beszélgetni akart. Levin pedig, épp ellenkezőleg, minél előbb otthon akart lenni, hogy holnapra kaszásokat hívasson, hogy a kaszálás dolgában, amely erősen foglalkoztatta, döntsön végre.

- Hát akkor menjünk - mondta.

- Hová sietnénk? Üljünk le. Hogy átizzadtál! Ha nem is fogtam, azért csak szép itt. A vadászatban, akármiféle, az a szép, hogy a természettel van dolgod. Micsoda gyönyörűség ez az acélos víz - mondta. - Ezek a partok, rétek - folytatta - mindig arra a találós kérdésre emlékeztetnek. Ismered? A fű azt mondja a víznek: ingadozzunk, tántorogjunk.

- Nem ismerem ezt a találós kérdést - felelte Levin csüggedten.

3

- Tudod, hogy épp felőled gondolkoztam - mondta Szergej Ivanovics. - Igazán példátlan, ami a járásban történik, ahogy ez a doktor elmesélte. Egyáltalán nem ostoba fiú. Mondtam már neked, és most is azt mondom, nem szép, hogy nem jársz el a gyűlésekre, általában távol tartod magad a zemsztvo ügyeitől. Ha a tisztességes emberek távol tartják magukat, persze hogy rosszul megy minden. A pénzt kifizetjük, el is megy fizetésekre, aztán se iskola, se felcser, se szülésznő, se patika - semmi sincsen.

- Hiszen én próbáltam - felelte halkan és kelletlenül Levin -, de nem bírom! Mit csináljak hát?

- De hát miért nem bírod? Bevallom, nem értem. Közönyösséget, tudatlanságot nem tételezek föl benned; valóban csak lustaság?

- Sem ez, sem az, sem a harmadik. Megpróbáltam, s látom, hogy semmit sem bírok tenni - mondta Levin.

Nemigen fogta föl, amit a bátyja mondott. Ahogy a folyón túl a szántást nézte, valami feketét vett észre, de nem tudta kivenni, magányos ló-e az vagy a kasznárja lóháton.

- Semmit sem tudsz tenni? Megpróbáltad, szerinted nem sikerült, s most beletörődsz. Hát nincs benned hiúság?

- Hiúság? - mondta Levin, akit a bátyja szava elevenén talált. - Nem értelek. Ha az egyetemen azt hallottam volna, hogy a többiek értik az integrálszámítást, én pedig nem, az sértette volna a hiúságom. De ehhez előzetes meggyőződésre van szükség, biztosnak kell lennem abban, hogy ezekhez a dolgokhoz tehetség kell, s ami a lényeg, hinnem kell, hogy mindezek a dolgok nagyon fontosak.

- Hogyan! Hát ez talán nem fontos? - kiáltotta Szergej Ivanovics, akinek meg az nyilallt elevenébe, hogy az öccse nem tartja fontosnak, amit ő annak tart, különösképp pedig, hogy szemmel láthatóan alig figyel rá.

- Én nem tartom fontosnak; nem vonz, mit akarsz hát tőlem? - felelte Levin. Most már tudta, hogy amit látott, az ispán volt, s hogy az ispán nyilván elengedte a szántásból a parasztokat. Már meg is fordították az ekéket. „Igazán fölszántottak már?” - gondolta.

- De hallgass meg legalább - mondta a bátyja, és szép, okos arca elkomorodott. - Mindennek van határa. Nagyon szép dolog, ha az ember különc, szereti az őszinteséget, a hamis dolgokat meg nem szereti; mindezt tudom, de annak, amit mondasz, vagy nincs értelme, vagy nagyon csúnya értelme van. Hogy tarthatod nem fontosnak, hogy a nép, amelyet, mint bizonygatod, szeretsz...

„Sohasem bizonygattam” - gondolta Levin.

- ...elpusztul, mert nem segítenek rajta? Ostoba javasasszonyok gyerekeket mérgeznek, a nép belecsontosodik a műveletlenségbe, s minden kis írnoknak ki van szolgáltatva; te pedig, noha kezedben van a segítség, nem segítesz rajta, mert szerinted nem fontos. - És Szergej Ivanovics dilemmát állított fel neki: - Vagy fejletlen vagy, s nem tudod átlátni, mit tehetnél, vagy nem akarsz a nyugalmadból és hiúságodból, vagy nem tudom, miből, engedni, hogy megtedd.

Konsztantyin Levin érezte, hogy itt nem marad más, mint megadni magát, vagy elismernie, hogy nincs benne elég szeretet a közjó iránt. S ez bántotta és elkeserítette.

- Ez is, az is - mondotta elszántan. - Nem látom, hogy egyáltalán lehetséges volna...

- Hogyan? Ha a pénzt jól használjuk fel, nem lehet orvosi segítséget adni?

- Nem lehet, én úgy látom legalább... A mi járásunk négyezer négyzetversztáján, a mi jégzajlásaink, hóviharaink, munkaidőnk mellett, nem látom, hogy adhatnánk mindenkinek orvosi segítséget. Különben sem hiszek az orvostudományban.

- Már megbocsáss, ez igazságtalan... Ezer példát hozhatnék föl... No és az iskolák?

- Minek iskola?

- Mit mondasz? Lehet kételkedni a műveltség hasznában? Ami jó belőle neked, mindenkinek jó.

Levin érezte, hogy erkölcsileg sarokba szorították, s ettől úgy méregbe gurult, hogy önkéntelenül is kimondta a közügyek iránti közönyének a fő okát.

- Lehetséges, hogy mindez jó - mondta -, de miért vesződjek én orvosi központok fölállításával, amikor soha nem veszem hasznukat, iskolákkal, amelyekbe az én gyermekeimet soha nem járatnám, s a parasztok sem akarják a magukét elküldeni, de még magam sem vagyok egészen meggyőződve - mondta -, hogy oda kell küldeniük?

Szergej Ivanovicsot ez a váratlan szemlélet meglepte egy percre, de azonnal ki is dolgozta az új támadási tervet.

Elhallgatott, kirántotta és újra bedobta az egyik horgát, s mosolyogva fordult az öccséhez.

- Ide figyelj... Először is, orvosi rendelőkre szükség van. Lám, mi is zemsztvo-orvost hívtunk Agafja Mihajlovnához.

- Ferde is marad a keze, azt hiszem.

- Ez más kérdés. Aztán az írástudó paraszt mint munkás neked is jobban kell, s többet ér.

- Nem, kérdezz meg akárkit - felelte elszántan Konsztantyin Levin. - Az írástudó mint munkás sokkal rosszabb. És az utakat sem lehet kijavíttatni: a hidat, ahogy megcsinálják, el is lopják.

- Különben - mondta a homlokát ráncolva Szergej Ivanovics, aki nem szerette az ellentmondást, különösen nem azt, amelyik egy dologról folyton a másikra ugrik, s minden összefüggés nélkül új és új érvvel áll elő, úgyhogy az ember nem tudja, melyikre válaszoljon -, különben is nem erről van most szó. Már engedd meg. Elismered, hogy a műveltség áldás a népre?

- Elismerem - mondta Levin találomra, s rögtön észre is vette, hogy nem azt mondja, amit gondol. Hogyha ezt elismeri, érezte, rábizonyítják, hogy haszontalanságokat beszél, amiknek semmi értelmük nincs. Hogy ezt hogy bizonyítják rá, nem tudta, de kétségkívül tudta, hogy ki fogják logikailag mutatni, s várta a bizonyítást.

A bizonyítás sokkal egyszerűbben ütött ki, mint ahogy Konsztantyin Levin várta.

- Ha elismered, hogy áldás - mondta Szergej Ivanovics -, akkor mint becsületes ember, lehetetlen, hogy ne szeresd és együtt ne érezz ezzel a dologgal, s az is, hogy dolgozni ne kívánj érte.

- Csakhogy én még nem ismertem el egészen, hogy jó - mondta Konsztantyin Levin elpirulva.

- Hogyan? Hiszen most mondtad...

- Vagyis nem ismerem el sem jónak, sem lehetségesnek.

- Ezt nem tudhatod, hiszen még nem tettél érte semmit.

- Nos, gondoljuk el - mondta Levin, noha egyáltalán nem így gondolta -, gondoljuk el, hogy úgy van, akkor se látom be, miért vesződjem vele?

- Hogyhogy?

- Nem, ha egyszer már belefogtunk, magyarázd meg filozófiai szempontból - mondta Levin.

- Nem értem, mire kell itt a filozófia? - mondta Szergej Ivanovics olyan hangon - Levinnek legalább úgy rémlett -, mintha nem ismerné el öccse jogát a filozófiai elmélkedésekre. S ez fölingerelte Levint.

- Hogy mire? - mondta heveskedve. - Tetteinknek, én azt hiszem, mégiscsak egyéni boldogulásunk a mozgatója. A zemsztvo-intézményekben én mint nemesember egyelőre nem látok semmit, ami a boldogulásomat elősegítené. Az utak nem jobbak, és nem is lehetnek jobbak; lovaim pedig elvisznek a rosszon is. Orvosok és egészségügyi állomások nekem nem kellenek, a békebíróra nincs szükségem, sohasem fordultam hozzájuk, s nem is fogok. Az iskolákra nemcsak szükségem nincs, de ahogy mondtam már, káromra vannak. A zemsztvo-intézmények számomra csak kötelezettséget jelentenek: tizennyolc kopejkát fizetni gyeszjatyinánként, s a városba hajtatnom, ott poloskák közt éjszakázni, mindenféle esztelenséget és undokságot meghallgatni; az egyéni érdek nem serkent közben.

- Már engedd meg - szakította félbe Szergej Ivanovics mosolyogva -, az egyéni érdek arra sem serkentett minket, hogy a jobbágyság felszabadítása érdekében dolgozzunk, s mégiscsak dolgoztunk.

- Nem! - szakította félbe Konsztantyin, mindjobban nekihevülve. - A jobbágyfelszabadítás más dolog. Ott megvolt az egyéni érdek. Le kellett dobnunk magunkról ezt a jármot, amely, mint minden rendes embert, minket is nyomott. De bizottsági tagnak lenni, vitatkozni, hogy hány árnyékszéktisztító legyen, s hogy vezessék a csövet egy városban, ahol én nem lakom, esküdtnek lenni és sonkatolvaj parasztokon ítélkezni; hat órán át hallgatni mindenféle esztelenséget, amit a védők és a vádlók összezagyválnak; s hogy az elnök hogy kérdezi az én vén bolond Aljoskámat: „Elismeri-e ön, vádlott úr, a sonka eltulajdonításának tényét?" „Mi?"

Konsztantyin Levint már megint elkapta a hév, maga előtt látta az elnököt, a bolond Aljoskát, s azt hitte, ez célravezető eszmefuttatás.

De Szergej Ivanovics a vállát vonta.

- No és mit akarsz ezzel mondani?

- Én csak azt, hogy azokat a jogokat, melyek engem, az én érdekeimet illetik, mindig, minden erővel védeni fogom. Amikor nálunk, diákoknál, házkutatást tartottak, s csendőrök olvasták a leveleinket, én minden erőmmel kész voltam a jogaimat védeni, az *én* jogaimat a tanulásra és szabadságra. Megértem a katonakötelezettséget, mert a gyermekeim, testvéreim s a magam sorsába vág. Azt, ami rám tartozik, kész vagyok mérlegelni: de eldönteni, hogy negyvenezer rubel zemsztvo-pénzt mire fordítsanak, vagy hogy a bolond Aljoskán ítélkezzem, ehhez nem értek, s erre képtelen is vagyok.

Konsztantyin Levin úgy beszélt, mintha szavai gátat szakítottak volna. Szergej Ivanovics elmosolyodott.

- És ha holnap te kerülsz bíróság elé? Kellemesebb lesz, ha a régi törvényszék ítélkezik fölötted?

- Én nem kerülök bíróság elé. Soha meg nem ölök senkit; nincs is szükségem rá. Ugyan már! - folytatta, megint olyasmire ugorva, ami egyáltalán nem ide tartozott. - A mi zemsztvo-intézményeink a többi effélékkel a nyírfákhoz hasonlók, amelyeket pünkösdkor tűzdelünk le, hogy egy Európában magától kinőtt erdőre hasonlítsanak. Nem tudom szívből öntözni, nem tudok hinni ezekben a nyírfácskákban.

Szergej Ivanovics csak a vállát vonogatta, ezzel mutatta csodálkozását, honnan kerültek vitájukba a nyírfák, bár rögtön megértette, hogy az öccse mit akar mondani vele.

- Bocsáss meg, de így nem lehet vitatkozni - jegyezte meg.

De Konsztantyin Levin igazolni szerette volna fogyatékosságát, melyet maga is ismert, hogy közönyös a közjó iránt.

- Én azt gondolom - folytatta -, semmiféle tevékenység sem lehet elég megalapozott, ha nem az egyéni érdekeltségben gyökeredzik. Ez általános filozófiai igazság - mondta, elszántan ismételve meg a filozófia szót, mintha meg akarta volna mutatni, hogy neki is joga van, mint akárkinek, filozófiáról beszélni.

Szergej Ivanovics még egyszer elmosolyodott. „Neki is van - gondolta - hajlamai igazolására valami külön filozófiája."

- Nos, a filozófiát hagyd csak - mondta. - A filozófia fő feladata minden korban épp az volt, hogy megtalálja az egyéni és közérdek közt a kikerülhetetlen kapcsolatot. De ez nem tartozik ide, ide az tartozik, hogy ki kell javítanom a hasonlatodat. A nyírfákat nem úgy tűzték le; egyiket ültették, a másikat vetették, s most csínján kell bánni velük. Csak azoknak a népeknek van jövőjük, azokat lehet történelmi népeknek nevezni, amelyek érzik, hogy intézményeikben mi a fontos és jelentős, és ragaszkodnak hozzájuk.

És Szergej Ivanovics filozófiatörténeti területre vitte a kérdést, ahova Levin nem tudta már követni, s kimutatta nézete teljes helytelenségét.

- Ami pedig azt illeti, hogy neked mindez nem tetszik, már megbocsáss, ez csak a mi orosz lomhaságunk és úrhatnámságunk, meg is vagyok győződve, hogy nálad ez múló eltévelyedés csak, amely megszűnik majd.

Konsztantyin hallgatott. Érezte, hogy tökéletesen meg van verve, de egyszersmind azt is, hogy a bátyja nem értette meg, amit mondani akart. Csak azt nem tudta, miért nem: azért-e, mert nem tudta világosan kifejezni, amit akart, vagy mert a bátyja nem akarta vagy nem tudta megérteni. De nem mélyedt bele ezekbe a gondolatokba, nem mondott ellent, egészen máson gondolkozott már - a maga dolgán.

Szergej Ivanovics felcsavarta az utolsó horgászzsinórt, eloldozta a lovat, s elindultak.

4

A maga ügye, ami Levint a beszélgetés alatt foglalkoztatta, a következő volt: amikor egyszer az elmúlt esztendőben kiment a szénakaszáláshoz, s az ispánjára megharagudott, régi csillapítószeréhez fordult: kivette egyik muzsik kezéből a kaszát, és elkezdett kaszálni.

Ez a munka annyira megtetszett neki, hogy néhányszor azóta is hozzálátott a kaszáláshoz, a ház előtt az egész rétet lekaszálta, s idén tavasszal úgy tervezte már, hogy egész napokat együtt kaszál majd a parasztokkal. Hogy a bátyja megjött, habozott, kaszáljon-e vagy sem. Röstellte, hogy egész napokra egyedül hagyja, de meg félt is, nem neveti-e ki a bátyja majd miatta. De ahogy átment a réten s a kaszálás emléke eszébe jutott, majdnem el is tökélte már, hogy kaszálni fog. A bátyjával folytatott idegesítő beszélgetés után megint visszaemlékezett a szándékára.

„Szükségem van testmozgásra, a jellemem különben végképpen megromlik” - gondolta, s eltökélte, hogy kaszálni fog, akármilyen kényelmetlen lesz is ez neki bátyja s a nép előtt.

Este Konsztantyin Levin bement az irodájába, intézkedett a munkák felől, s kaszásokért küldött a falvakba másnapra, akikkel a kalinovi mezőt, a legnagyobbat és legszebbet, lekaszáltassa.

- Igaz, az én kaszámat is küldje el, kérem, Tyithez, hogy kalapálja ki, és hozza el holnap; lehet, magam is kaszálok majd - mondta, s iparkodott zavarba nem jönni.

Az ispán elmosolyodott.

- Szolgálatjára - mondta.

Este a teánál a bátyjának is előhozta:

- Az idő, úgy látszik, megállapodott - mondta. - Holnap hozzálátok a széna kaszálásához.

- Nagyon szeretem ezt a munkát - mondta Szergej Ivanovics.

- Én is. Roppantul. Magam is kaszáltam néha a parasztokkal; holnap egész nap kaszálni akarok.

Szergej Ivanovics felütötte a fejét, s kíváncsian nézett az öccsére.

- Hogy érted ezt? A parasztokkal együtt, egész nap?

- Igen, nagyon kellemes dolog - mondta Levin.

- Testgyakorlatnak kitűnő, de aligha fogod bírni - mondta Szergej Ivanovics minden gúny nélkül.

- Próbáltam már. Kezdetben nehéz; aztán belejön az ember. Úgy hiszem, nem maradok le...

- Ugyan! De mondd, a parasztok mit szólnak hozzá? Biztosan nevetnek, hogy az úr különcködik.

- Nem, nem hiszem; de különben is olyan vidám s amellett olyan nehéz munka ez, hogy az ember nem is ér rá gondolkozni.

- De hogy fogsz velük ebédelni? Idétlen dolog volna Lafite-et[54] és sült pulykát küldeni utánad.

- Nem, a pihenőjük alatt hazafutok majd.

Másnap reggel Konsztantyin Levin korábban kelt föl a szokottnál, de gazdasági teendői visszatartották, úgyhogy amikor a kaszálóra ért, a kaszások már a második rendet vágták.

Már a hegyről föltárult előtte a rét árnyékos, lekaszált fele a hegylábban, rajta a szürke rendek s a felsőruhák fekete halma, melyeket a kaszások ott vetettek le, ahol az első rendnek nekiálltak.

Ahogy mind közelebb ért, az elnyúlt sorban egymás nyomába lépő, kaszájukat másképp és másképp lendítő kaszásokat is látta már, egyik ruhában volt, a másik csak ingben. Negyvenkét embert számolt meg.

Lassan mozogtak a rét egyenlőtlen földjén, melyen egy régi töltés is volt. Levin megismert néhányat az övéiből. Ott volt rendkívül hosszú, fehér ingében az öreg Jermil, meghajolt, úgy suhintott a kaszájával; ott volt a fiatal Vaszka gyerek, aki Levinnél volt kocsis, s lendülettel vett minden rendet. Ott volt Tyit is, a kaszálásnál Levin tanítója, kis, sovány parasztocska. Ő nem hajolt meg, csak ment előre, s mintha játszana a kaszájával, úgy vágta a maga széles rendjét.

Levin leszállt a lóról, kikötötte az útszélre, és Tyithez ment, aki a bokorból egy másik kaszát vett ki, s Levinnek adta.

- Kész van, uram. Mint a beretva, magától vág - vette le Tyit mosolyogva a sapkáját, s odaadta neki a kaszát.

Levin fogta a kaszát, s próbálgatni kezdte. A kaszások, akik épp a rendjük végére értek, izzadtan és vidáman jöttek ki egymás után az útra, s mosolyogva üdvözölték az urat. Mind megnézték, de egyik sem szólt egy szót sem, míg végre egy magas, ráncos arcú, szakállatlan öreg, báránybőr ujjasában, az útra kiérve oda nem fordult hozzá:

- Vigyázz, uram; ha nekigyürkőztél, abba ne hagyd - mondta, s Levin visszafojtott nevetést hallott a kaszások közt.

- Magam is azon vagyok - mondta, s beállt Tyit mögé, az idejét várva, mikor láthat neki.

- Hát csak vigyázz - ismételte az öreg.

Tyit helyet csinált neki. Levin pedig mögéje állt. A fű alacsony volt, afféle út menti. Levin rég nem kaszált már, a rászegzett tekintetek is zavarták, úgyhogy az első percekben, noha nagyokat suhintott, rosszul kaszált. Mögötte hangok hallatszottak.

- Nem jól veszi, magasan fogja, nézd, hogy neki kell hajolnia - mondta az egyik.

- Feszülj neki jobban a sarkaddal - mondta a másik.

[54] Château-Lafite - híres francia vörös bor.

- Nem baj, jól van az, belejön - folytatta az öreg. - Lám, megy már. Ha az ember széles rendet vesz, elfárad. Nemhiába gazda, magának dolgozik. Nézd azt a rendet. A magunkfajtának a púpjára ütnek az ilyenért.

A fű puhább lett; Levin hallotta őket, de nem felelt, csak iparkodott minél jobban kaszálni. Tyit mögött ment. Vagy száz lépést haladtak, Tyit ment megállás nélkül, nyoma sem volt rajta a fáradtságnak. Levin megijedt már, hogy nem győzi, annyira kifáradt.

Érezte, hogy végső erejéből suhint, elszánta magát, hogy megkéri Tyitet, álljanak meg. De ugyanabban a pillanatban Tyit magától megállt, lehajolt, egy kis füvet tépett, megtörülte vele a kaszát, fenni kezdett. Levin kiegyenesedett, s fölsóhajtva körülnézett. A mögötte haladó paraszt is nyilván elfáradt már, mert anélkül, hogy Levint beérte volna, azonnal megállt, s ő is hozzáfogott a fenéshez. Tyit megfente kaszáját meg a Levinét is, azzal továbbmentek.

A második nekifogás éppen így ütött ki. Tyit megállás nélkül ment, lendületet véve lendület után, fáradhatatlanul. Levin ott volt a nyomában, igyekezett el nem maradni, közben egyre nehezebb és nehezebb lett neki; már úgy volt, hogy nem bírja tovább, de Tyit abban a pillanatban megállt és fent.

Így mentek végig az első renden. Ezt a hosszú rendet Levin különösen nehéznek találta, de amikor a végére értek, és Tyit vállára vetve a kaszát, a nyomon, amit a sarka a kaszálón hagyott, lassú léptekkel megindult visszafelé, Levin ugyanígy ment vissza a maga kaszálásán. A verejték csak úgy szakadt az arcáról, ott csöpögött az orrán, a hátán, mintha vízben áztatta volna, egészen nyirkos volt, mégis nagyszerűen érezte magát. Különösen az okozott örömet neki, hogy most már tudta: ki fog tartani.

Gyönyörűségét csak az mérgezte meg, hogy a rendje csúnya volt. „A karommal kisebb lendületet veszek, az egész testemmel nagyobbat” - gondolta, ahogy Tyit szinte zsinór mentén vágott rendjét a maga zilált, egyenlőtlen rendjével összehasonlította.

Az első renden, ahogy azt Levin észrevette, Tyit különösen gyorsan haladt végig, bizonyára meg akarta próbálni az urat, s rend is épp hosszabb került sorra. A következők már könnyebbek voltak, Levinnek mégis minden erejét bele kellett adni, hogy el ne maradjon a parasztoktól.

Azon kívül, hogy a parasztoktól el ne maradjon, s lehetőleg minél jobban dolgozzék, nem gondolt semmire, nem kívánt semmit sem. Csak a kaszák suhogását hallotta, s Tyit távolodó egyenes alakját látta maga előtt, a kaszája éle körül félkörben kiterülő pásztát, a hullámformán lehajló füvet és virágfejeket; messze elöl pedig a rend végét, ahol majd pihenéshez jut.

Nem értette, honnét jön s mi ez: a munka derekán hirtelen kellemes, hűvös érzése támadt forró, kiizzadt vállain. Kaszafenés alatt fölnézett az égre. Alacsony, súlyos felhő futott át rajta, nagy szemű esővel. Néhány paraszt a ruhájához szaladt és fölvette, mások, éppen úgy, mint Levin, örvendve vonogatták csak a válluk a kellemes frisseségre.

Rend következett rend után. Hosszabb, rövidebb, szebb s rosszabb fűvű rendeken mentek végig. Levin elvesztette az időérzékét; végképp nem tudta, késő van-e vagy korán. Munkájában most változás állt be, s ez óriási gyönyörűséget szerzett neki. Munka közben voltak már percei, amikor elfelejtette, mit csinál, könnyűnek érezte magát, s ezekben a percekben az ő rendje is majdnem olyan szép egyforma lett, mint Tyité. De mihelyt eszébe jutott, hogy mit csinál, s jobban akarta csinálni, a munka mindjárt nehézzé vált, s a rend is rosszabbul sikerült.

Egy újabb rendnek ért éppen a végére, indult volna vissza, de Tyit megállt, az öreghez lépve, halkan odaszólt neki. Mind a ketten a napra néztek. „Miről beszélnek itt, és miért nem

kezdenek új rendet?” - gondolta Levin. Nem jutott eszébe, hogy a parasztok legalább négy órája kaszálnak már megállás nélkül, s ideje, hogy reggelizzenek.

- Reggelizünk, uram - mondta az öreg.

- Már annyi az idő? Akkor hát reggelizzünk.

Levin odaadta a kaszáját Tyitnek, s a lekaszált csík esőfröcskölte rendjein a kenyérért, ruháikhoz siető parasztokkal együtt ő is elment a lovához. Csak itt jutott eszébe, hogy nem találta el az időt; az eső eláztatja a szénáját.

- Elromlik a széna - mondta.

- Nem lesz semmi baj, uram, esőben kaszálj, jó idővel gyűjts! - mondta az öreg.

Levin eloldotta a lovát, s hazament kávézni.

Szergej Ivanovics csak akkor kelt föl. Kávézás után, még mielőtt Szergej Ivanovics felöltözhetett s az ebédlőbe kijött volna, Levin újra visszament a kaszálóra.

5

Reggeli után Levin nem a régi helyén állt be a sorba, egy tréfás öreg hívta őt szomszédul, a közé meg egy fiatal paraszt közé állt, aki az őszön nősült csak, s első nyáron volt kinn kaszáláson.

Az öreg egyenes tartással ment elöl, egyenletesen és szélesen mozgatva kifordult lábait; a pontos, egyenletes mozdulatok, amikkel játszva terítette a magas, egyforma rendeket, szemmel láthatóan nem kerültek több fáradságába, mint járás közben a keze lóbálása. Mintha nem is ő, hanem az éles kasza sustorgott volna önmagától a nedvdús füvön.

Levin mögött a fiatal Miska lépkedett. Csinos, fiatal arca, melyet a haja mentén friss fűből csavart gúzzsal kötött körül, folyton összerándult az erőlködéstől; de ha valaki rápillantott, azonnal elmosolyodott. Látszott, hogy inkább meghal, mint hogy bevallja, hogy elfáradt.

Levin ott ment kettejük közt. A kaszálás most, a legnagyobb hőségben, nem tűnt föl olyan nehéznek. A szakadó izzadság lehűtötte; a hátát, fejét és a karját könyökig égető nap pedig erőt és kitartást adott a munkához. Már mind sűrűbben és sűrűbben álltak be azok a tudat nélküli pillanatok, amikor nem kellett arra gondolnia, hogy mit csinál. A kasza magától vágott. Boldog percek voltak ezek. De még boldogabbak voltak azok, amikor a rend végében a folyóhoz értek, az öreg a sűrű, nedves fűvel a kaszáját letörölte, acélját friss vízzel locsolta meg, s a fenőkő tokját megmerítve, Levinnek nyújtotta.

- Ehol az én kvaszom! Jó, mi? - mondta hunyorítva.

És Levin valóban nem ivott még ilyen italt, mint ez a meleg víz, a rajt úszó fűszálakkal s a bádogtokból eredő rozsdaízzel. S mindjárt utána, kaszával a karján, az a lassú, boldog séta következett, amely alatt az ember az ömlő verejtéket letörülhette, teli tüdővel egy nagyot szívhatott, s a kaszások elnyúlt során s azon, ami körül a földön s az erdőben történt, végigtekinthetett.

Minél tovább kaszált, annál sűrűbben jöttek rá a magafelejtés percei, amikor már nem karja lendítette a kaszát, hanem a kasza húzta maga után a magára ocsúdott, élettel teli testet, s a munka, anélkül hogy gondolt volna rá, mintegy varázslatszerűen ment, szabatosan és helyesen, magától. Ezek voltak a legboldogabb pillanatok.

Nehéz csak akkor lett, amikor ezeket a tudattalanul folyó mozdulatokat meg kellett szakítani és gondolkozni; amikor egy földbuckát vagy ki nem gyomlált sóskatövet kellett lekaszálni. Az öreg könnyen csinálta. Jött a bucka, változtatott a mozgásán, s apró ütésekkel - a kaszának hol a sarkával, hol a végével - verte szét kétfelől a buckát. S amíg ezt csinálta, folyton tekingetett és figyelt, mi kerül elé: hol néhány csicsókát tépett ki, megette, vagy Levint kínálta meg vele; hol egy ágat dobott félre a kasza hegyével, hol fürjfészket pillantott meg, amelyből közvetlen a kasza elől röppent föl a nőstény; hol az útjába akadó kígyót fogta meg kaszájával; mint valami villával, fölvette, odamutatta Levinnek, s messzire eldobta.

Ezek az átváltások nehezére estek Levinnek és a mögötte haladó fiatal fiúnak. Kettejüket, ha megfeszített mozgásukba belejöttek, vitte a munka heve, s nem voltak képesek ugyanakkor változtatni a mozgáson s arra is ügyelni, ami előttük van.

Levin észre sem vette az idő múlását. Ha megkérdezik, mennyi ideje kaszál, azt mondta volna, félórája, pedig ebédre járt már. Ahogy a rend végére értek, az öreg azokra a gyerekekre fordította a figyelmét, akik a magas fűben s az úton alig látszottak, úgy jöttek mindenfelől a kaszások felé; hozták a karjukat lehúzó kenyeres bugyrokat s a ronggyal bedugott kvaszos kannát.

- Ahol ni, másznak a bogárkák - mondta rájuk mutatva, s tenyere alól a napba nézett.

Még két rendet fogtak, akkor az öreg megállt.

- Ebédeljünk, uram - mondta határozottan. S a folyóhoz érve a kaszások a rendeken át a ruhájuk felé tartottak, amelyeknél ott üldögéltek már, rájuk várva, az ebédet hozó gyerekek. A parasztok letelepedtek; a messzibbre valók a szekerek, a közelebbiek egy fűzfabokor alá.

Levin odaült hozzájuk, nem akaródzott hazamenni.

Az úr jelenléte rég nem feszélyezett már senkit. A parasztok ebédhez készülődtek. Némelyik megmosdott; a fiatal gyerekek a folyóban fürödtek; mások pihenésre készítettek helyet, megoldották a kenyeres zsákjukat, kihúzták a kvaszos korsóból a dugót. Az öreg kenyeret aprított egy tálba, a kanál nyelével szétnyomkodta, a fenőkő tokjából vizet öntött rá, felaprított még egy darab kenyeret, besózta, aztán kelet felé fordult és imádkozott.

- Tessék, uram, a tyurkámból[55] - mondta a tál elé guggolva. A tyurka olyan jóízű volt, hogy Levin megváltoztatta a szándékát, nem ment haza ebédelni. Megebédelt az öreggel, elbeszélgetett vele az otthoni dolgairól, élénk részt vett bennük, s a maga ügyeiről, körülményeiről is elmondta, ami az öreget érdekelhette. Sokkal közelebb érezte magához, mint a bátyját, s a gyöngédségtől, melyet ez iránt az ember iránt érzett, önkéntelenül is elmosolyodott. Az öreg újból fölkelt, imádkozott, s fűből készítve fejaljat, mindjárt le is feküdt a bokor alá; Levin ugyanezt tette - a napon makacs, ragadós legyek és bogarak hiába csiklandozták átizzadt arcát és testét, azonnal elaludt, s csak akkor ébredt föl, amikor a nap már a bokor másik oldalára hajlott, s kezdte beérni őt. Az öreg rég nem aludt már, ott ült, a fiatal gyerekek kaszáját verte ki.

Levin körülpillantott, s nem ismerte meg a helyet: annyira elváltozott minden. A rét hatalmas térsége le volt már kaszálva, s illatozni kezdő rendjei új, különös fényt kaptak az esti nap ferde sugaraiban. A folyónál a lekaszált bokrok és maga a folyó, amely előbb alig volt látható a kanyarulataival, most acélként csillogott; megmozduló, tápászkodó nép; a rét le nem kaszált részein a fű meredek fala; a csupasz rét fölött keringő ölyvek - mindez egészen új volt, Levin most kezdte csak ocsúdva számba venni, mennyit kaszáltak, s mennyit lehet még aznap elvégezni.

[55] Kvaszba vagy sós vízbe áztatott kenyér.

Ahhoz képest, hogy negyvenketten voltak, rendkívül sokat végeztek. Az egész nagy rét, melyet robotban harminc kasza két nap kaszált le, le volt már kaszálva. Kaszálatlanok csak a sarkok maradtak, rövid rendjeikkel. De Levin minél többet szeretett volna ezen a napon lekaszálni, s haragudott a napra, amely olyan hamar lenyugodott. Semmi fáradtságot nem érzett, csak még gyorsabban és még többet szeretett volna elvégezni.

- Mit gondolsz, lekaszáljuk még Maskin Verhet? - mondta az öregnek.

- Ha az Isten is úgy akarja. De a nap már alacsonyan áll. Tán egy kis pálinkát adnánk a fiúknak?

Uzsonnatájt, amikor megint leültek, s a dohányosok rágyújtottak, az öreg az emberek értésére adta, hogy ha Maskin Verh lemegy, lesz pálinka.

- Már hogyne kaszálnánk le! Álljunk neki, Tyit! Fürgén azt a kaszát! Majd eszel éjszaka, gyerünk! - hallatszottak a hangok, s befalva kenyerüket, a kaszások a helyükre álltak.

- Szorítsuk meg, gyerekek! - mondta Tyit, s szinte ügetve ment előre.

- Menj csak! - mondta az öreg, s utánairamodva könnyedén beérte. - Leváglak! Vigyázz!

Fiatalok és öregek szinte versenyt kaszáltak. De akárhogy siettek, nem tettek kárt a fűben; a rendek éppolyan tisztán és szabályosan terültek ki. Az egyik sarkon maradt egy kis szöglet; öt perc alatt az is a földön volt. Az utolsó kaszások a rend végén jártak még, amikor az elsők már a vállukra dobták a göncüket, s mentek az úton át Maskin Verh felé.

A nap már a fák mögé hajolt, amikor tokjaikkal zörögve, Maskin Verh erdős szakadékához értek. A fű a mélyedés közepén övig ért; gyönge volt, lágy és leveles, az erdőben itt-ott csormolya kéklett benne.

Rövid tanácskozás után, hogy hosszában vagy keresztben menjenek-e, az egyik híres kaszás, Prohor Jermilin, egy hatalmas, fekete paraszt, állt az élre. Egy rendet ment előre, majd visszafordult s kitért; a többiek utánaigazodtak; a hegy alatt a völgyhajlásban haladtak, a hegyen pedig egész az erdőszélig. A nap az erdő mögé szállt. A harmat már hullt; a kaszásokat csak fönn a hegyen érte nap; a páráit bocsátó laposban és a másik oldalon friss, harmatos árnyékban jártak. Égett a kezük alatt a munka.

A vágott fű hars hangot adott; magas rendjei fűszeresen illatoztak. A rövid rendeken mindenfelől összeszorult kaszásokon zörgött a bádogtok; hol kaszáik pendültek össze, hol a fenőkő fütyült az élesített pengén, hol maguk kurjongtak vidáman; így hajtották egymást nagy lármásan előre.

Levin még mindig a fiatal fiú és az öreg közt ment. Az öreg, akin már a báránybut ujjas is rajta volt, éppolyan vidám és tréfás volt, mozgásában éppolyan szabad. Az erdőben lépten-nyomon nyírgombára akadtak, mely a nedves fűben felpuffadt, s a kasza belevágott. Az öreg, ahányszor csak gombára akadt, mindig lehajolt, fölszedte s a mellébe dugta.

- Jó lesz az öregasszonynak - mondta -, csemegének.

De akármilyen könnyű kaszálás esett is a gyenge, nedves fűben, a szakadék meredek partján nehéz volt az ereszkedés és kapaszkodás. Az öreget azonban ez sem zavarta. Éppen úgy lendítette a kaszáját, nagy bocskorba bújtatott lábai apró, biztos lépésekkel lassan vették a meredeket, s bár egész testében rázkódott, s gatyája is lecsúszott az inge alatt, útközben egyetlen fűszálat és egyetlen gombát el nem engedett volna, s ugyanúgy tréfált a parasztokkal és Levinnel is. Levin ott ment mögötte: sokszor azt gondolta, amíg arra a meredek halomra - ahova kasza nélkül is elég volt följutni - kaszástul fölvergődik, biztosan elvágódik; de azért csak fölmászott, s tette, amit kellett. Úgy érezte, valamiféle külső erő viszi.

6

Maskin Verhet lekaszálták; a földön hevert az utolsó rend is. Fölvették a gúnyájukat, s vidáman indultak haza. Levin is fölült a lovára, nagy sajnálkozva búcsúzott el a parasztoktól, s hazanyargalt. A hegyről még visszanézett; a laposból fölszálló ködben már nem láthatta őket, csak a jókedvű, vaskos hangokat, a kacagást s az összependülő kaszákat hallhatta.

Szergej Ivanovics réges-rég megebédelt már. Jeges limonádét iszogatott a szobájában, s a postával imént érkezett napilapokat és folyóiratokat nézegette, amikor Levin az izzadságtól homlokába ragadt kócos hajjal, nedves, megfeketedett háttal és mellel s vidám szóval a szobájába toppant.

- Az egész réttel végeztünk! Ha tudnád, milyen nagyszerű volt! Hát te mit csináltál? - mondta, egész megfeledkezve a tegnapi kellemetlen beszélgetésről.

- Szent Isten! Hogy nézel ki? - kiáltotta Szergej Ivanovics, s az első pillanatban bosszúsan nézett az öccsére. - És az ajtó, tedd be az ajtót - kiáltott föl -, vagy tízet biztosan beengedtél!

Szergej Ivanovics ki nem állhatta a legyeket; szobájában csak éjszakára nyitotta ki az ablakot, s gondosan csukogatta az ajtókat.

- Bizony isten, egyet sem. De ha beengedtem, meg is fogom. Nem is hiszed, mekkora élvezet! Te hogy töltötted a napot?

- Én jól. De csakugyan egész nap kaszáltál? Éhes vagy, gondolom, mint a farkas. Kuzma mindent odakészített neked...

- Nem, nem vagyok éhes. Ott ettem. Most megyek és megmosdom.

- No, menj csak, én is mindjárt átmegyek hozzád - mondta Szergej Ivanovics, s fejcsóválva nézett az öccsére. - Menj gyorsan - tette hozzá mosolyogva, összeszedte a könyveit, s menni készült. Ő maga is egészen fölvidult, s nem volt kedve az öccsétől elválni. - Az eső alatt hol voltál?

- Miféle eső? Alig csöpörgött. Akkor hát mindjárt jövök. Szóval jól töltötted a napot? Nagyszerű! - S ment átöltözni.

Öt percre rá a két testvér lenn volt az ebédlőben. Levin maga is azt hitte, nem éhes, s csak azért ült le az ebédjéhez, hogy Kuzmát meg ne bántsa, hanem amikor hozzálátott, rendkívül ízlett neki az ebéd. Szergej Ivanovics mosolyogva nézte.

- Igaz, leveled van - mondta. - Kuzma, hozd fel, kérlek. De vigyázz, csukd be az ajtót.

A levél Oblonszkijtól jött. Levin fölolvasta. Pétervárról írt: „Levelet kaptam Dollytól, Jergusovóban van, és sehogy sem találja fel magát. Hajts át hozzá, kérlek, segítsed tanáccsal, te mindenhez értesz. Olyan öröm lesz neki, ha lát. Egész egyedül van szegény. Az anyósom az övéivel még mindig külföldön van."

- Nagyszerű! Feltétlen átmegyek - mondta Levin. - Tudod, mit? Menjünk együtt. Olyan derék asszony. Igaz?

- Nincsenek messze ide?

- Vagy harminc verszta. Negyven is megvan talán. De kitűnő út. Pompás kirándulás lesz.

- Nagyon örülök - mondta Szergej Ivanovics még mindig mosolyogva.

Öccsének vidámsága őt is egyenest jókedvre hangolta.

- Hanem étvágyad, az van! - mondta, ahogy a tányér fölé hajoló Levin vörösbarna arcára és nyakára nézett.

- Kitűnő! Nem is hinnéd, milyen hasznos ez az életmód mindenféle baj ellen. Új terminussal fogom az orvostudományt gazdagítani: *Arbeitskur*.[56]

- Neked, úgy látom, nincs rá szükséged.

- Nekem nincs, de a sokféle idegbetegnek igen.

- Csakugyan meg kell próbálni. Én is ki akartam, lám, menni a kaszáláshoz, hogy megnézzelek, de a hőség olyan elviselhetetlen volt, hogy csak az erdőig jutottam. Ültem egy kicsit, aztán elmentem az erdőn a falu felé; találkoztam a dajkáddal, s kipuhatoltam, hogy vélekednek rólad a parasztok. Ahogy értettem, nem helyeslik az ilyesmit. „Nem úrnak való" - mondta a dadád. Általában úgy látom, hogy a nép fogalom világa nagyon szigorúan szabja meg, hogy annak a bizonyos tevékenységnek, amit ők úrinak neveznek, mik a szabályai. És nem engedik, hogy az urak a fogalmaik megszabta keretből kilépjenek.

- Lehet, de ha egyszer olyan nagy élvezet; életemben sem volt ilyenben részem. Hiszen rossz nincs benne. Nem igaz? - felelte Levin. - Mit tegyek, ha nem tetszik nekik? Különben is, nincs benne semmi, azt hiszem. Mi?

- Amint látom - folytatta Szergej Ivanovics -, meg vagy a napoddal elégedve.

- Nagyon. Az egész rétet lekaszáltuk. S milyen öreggel barátkoztam ott össze! El sem tudod képzelni, micsoda gyöngyember!

- Szóval meg vagy a napoddal elégedve... Én is. Először is megoldottam két sakkrejtvényt, az egyik nagyon kedves, paraszttal nyit. Majd megmutatom. Aztán a tegnapi beszélgetésünkön gondolkoztam.

- Min? A tegnapi beszélgetésünkön? - mondta Levin, boldogan hunyorogva s az ebéd befejeztével kifújva magát. Végképp nem volt képes visszaemlékezni, mi volt az a tegnapi beszélgetés.

- Úgy találom, részben igazad van. Nézeteink abban térnek el, hogy te az egyéni érdekeket teszed meg hajtóerőnek, én meg azt tartom, hogy a közjó iránti érdeklődésnek a műveltség bizonyos fokán mindenkiben meg kell lennie. Abban igazad lehet, hogy az olyan tevékenység, amelyben anyagilag is érdekeltek vagyunk, kívánatosabb lenne. Általában te, ahogy a franciák mondják, erősen *primesautière*[57] természet vagy: szenvedélyes, energikus tevékenységet akarsz, vagy semmit sem.

Levin hallgatta a bátyját, s végképp nem értett és nem is akart mit sem érteni. Attól félt csak, hogy a bátyja olyat talál kérdezni, amiből látni való lesz, hogy oda sem figyel.

- Úgy bizony, barátocskám - mondta Szergej Ivanovics, a vállára téve a kezét.

- Hát persze. Hogy is volna! Én nem ragaszkodom ahhoz, amit mondtam! - felelte Levin bűntudatos gyermeki mosollyal. „De miről is vitatkoztam? - gondolta. - Természetesen, neki is igaza van, meg nekem is, s minden rendben van. - Csak le kell menni az irodába kiadni az utasításokat." Fölállt, kinyújtózott és elmosolyodott.

Szergej Ivanovics is mosolygott.

---

[56] Munkaterápia. (német)

[57] Aki első indulatát követi. (francia)

- Ha járni akarsz, gyerünk együtt - mondta. Nem akart elszakadni az öccsétől, akiből csak úgy áradt a frisseség és elevenség. - Gyerünk, s ha ott van dolgod, bemegyünk az irodába is.

- Úristen! - kiáltott föl Levin olyan hangosan, hogy Szergej Ivanovics megijedt.

- No, mi az már?

- Hát az Agafja Mihajlovna keze? - mondta Levin a fejére csapva. - El is feledkeztem róla.

- Sokkal jobban van.

- Mégiscsak lefutok hozzá. Mialatt kalapot veszel, megfordulok.

S ahogy a lépcsőn leszaladt, a sarka kereplőként csattogott.

7

Mialatt Sztyepan Arkagyics Pétervárott járt, hogy ott, nem hivatalnokoknak érthetetlen, de minden hivatalnok előtt ismeretes, legtermészetesebb és legfontosabb kötelességét, ami nélkül hivatalnokoskodni nem is lehet, teljesítse, azaz a minisztériumban magát megmutassa, s e kötelezettség teljesítésére hazulról szinte minden pénzt elvitt, s a lóversenyeken és nyaralóhelyeken vidáman töltötte idejét, Dolly a gyerekeivel falura utazott, hogy amennyire lehet, csökkentse a kiadásokat. A maga hozományul kapott falujába, Jergusovóba ment; oda, ahol a tavaszon az erdőt eladták, ötvenversztányira Levin Pokrovszkojéjától.

Jergusovóban a nagy, öreg épületet régen lebontották, az egyik oldalszárnyat azonban még a herceg rendbe hozatta és kibővíttette. Úgy húsz éve, Dolly gyerekkorában, ez a szárny elég tágas és megfelelő volt még, bár mint minden szárnyépület, oldalával fordult délnek s a bejárati fasornak. Most azonban ez a szárny is öreg volt már és reves. Amikor Sztyepan Arkagyics, a tavaszon még, az erdő eladására leutazott, Dolly megkérte, nézze meg a házat, s rendelje el a szükséges javításokat. Sztyepan Arkagyics, mint a bűnös férjek általában, akik mind igen nagy gondban vannak a feleségük véleménye miatt, maga nézte meg a házat, s rendelt el mindent, ami felfogása szerint szükséges lehetett. Az ő felfogása szerint szükséges volt, hogy a bútorokat kretonnal vonják be, hogy függönyöket akasszanak, a kertet kitisztogassák, a tavon a hidat megcsinálják, virágot ültessenek; megfeledkezett azonban sok más nélkülözhetetlen dologról, amelyeknek a hiánya Darja Alekszandrovnának később annyi bosszúságot okozott.

Akárhogy igyekezett is Sztyepan Arkagyics gondos apa és férj lenni, azt, hogy felesége és gyermekei vannak, sehogy sem tudta észben tartani. Legényemberhajlamai voltak. Az ízlése is egy legényemberé; ahhoz tudott csak igazodni. Amikor Moszkvába visszatért, büszkén jelentette a feleségének, hogy minden kész; a ház igazi babaház, melegen ajánlja, hogy leutazzanak. Feleségének a leutazása minden szempontból igen kellemes volt neki: a gyerekeknek jót tesz, a kiadás kisebb, ő is szabadabban van. Darja Alekszandrovna is elkerülhetetlennek tartotta, hogy a gyerekekkel nyárra falura utazzék, főként a kislány miatt, aki a vörheny óta sehogy sem tudta összeszedni magát, az apró megaláztatásoktól is szabadulni akart már, adósságaitól a fásnál, halasnál, cipésznél, amelyek annyira kínozták. Ez az utazás mindezen felül azért is kedves volt még neki, mert úgy tervezte, hogy Kittyt, akinek a nyár közepén kellett külföldről hazajönni s itthon fürdőznie, szintén lecsalja magához. Kitty a fürdőről azt írta, hogy semminek sem örül úgy, mint hogy a nyarat Dollyval Jergusovóban töltheti; ez a hely mindkettőjük számára gyermekkori emlékekkel volt teli.

Falusi életének az első ideje igen nehéz volt. Gyerekkorában időnként falun élt, s az a benyomás maradt benne, hogy a falu szabadulás minden városi kellemetlenségtől, s ha az élet ott nem is szép (Dolly ezzel könnyen megbékült), de olcsó és kényelmes, minden van, minden olcsó, mindenhez hozzá lehet jutni, s a gyerekeknek is jó. Most azonban, hogy háziasszonyként került falura, azt látta, hogy minden másképp van, mint ahogy gondolta.

Leérkezésük másnapján felhőszakadás támadt; a folyosó s a gyerekszoba az éjszaka beázott, úgyhogy a kis ágyakat a fogadószobába kellett áthurcolni. A cselédség között szakácsnő nem volt; a kilenc tehén közül, amint a tehenesné szavából kiderült, egyik vemhes volt, a másik elsőt borjazott, a harmadik öreg, a negyedik rossz tejelő; vaj és tej még a gyerekeknek sem jutott. Tojás nem volt. Csirkét nem lehetett kapni, a vén, inas, lila kakasokat sütötték, főzték. Még padlómosásra sem lehetett asszonyt kapni, mind a krumpliföldön voltak. Kikocsikázni sem lehetett; az egyik ló csökönyös volt, s a rudat rángatta. Fürdeni nem volt hol, a marhák az egész folyópartot összejárták, meg az útról is oda lehetett látni; még sétálni sem mehettek, a jószág a tört kerítésen át bejárt a kertbe; egy komor bika is volt közte, s minthogy bömbölt, biztosan döfött is. Ruhásszekrény nem volt. Ami volt is, nem csukódott, s ha elmentek mellette, magától kinyílt. Lábos, agyagedény nem volt, sem üst a mosókonyhában, sem vasalódeszka a lányoknak.

Az első időben, amikor nyugalom és pihenés helyett ebbe az ő szempontjából rettenetes szegénységbe került, Darja Alekszandrovna kétségbeesett. Minden erejéből törte magát; érezte helyzete reménytelenségét, a szemébe tóduló könnyeket kellett minduntalan visszatartania. Az ispán, egy volt őrmester, akit Sztyepan Arkagyics szép s tiszteletteljes külseje miatt kedvelt meg és emelt ki a kapusságból, semmivel sem igyekezett enyhíteni Darja Alekszandrovna nyomorúságát. „Nem lehet semmit sem kezdeni, komisz nép” - mondta tiszteletteljesen, és nem is segített semmiben sem.

A helyzet reménytelennek látszott. De az Oblonszkij-házban is, mint minden családi házban, volt egy alig észrevehető, de igen fontos és igen hasznos személy: Matrjona Filimonovna.

Ő lecsillapította úrnőjét, biztosította, hogy minden *eligazodik* (a szó az övé volt, Matvej tőle vette át); maga pedig kapkodás és izgalom nélkül tevékenykedni kezdett.

Azonnal összeült az ispánnéval; már az első nap együtt teázott vele s az ispánnal, a dolgokat meghányva-vetve, az akácfák alatt. Ezek alatt az akácfák alatt alakult meg hamarosan Matrjona Filimonovna klubja, s ezen a klubon keresztül, amely az ispánnén kívül a sztarosztából és az irodásból állt, az élet nehézségei lassacskán kezdtek elsimulni, s egy hét alatt valóban minden eligazodott. Megcsinálták a tetőt, találtak szakácsnőt, a bíróné komaasszonyát, vettek csirkét, a tehenek elkezdtek tejelni, a kertet cölöpökkel vették körül, az ács kijavította a mángorlót, a szekrényekre horgot tettek, úgyhogy nem nyíltak ki már maguktól, a katonaposztóval körülcsavart vasalódeszka is ott feszült a székhát és komód közt; a cselédszobából pedig dőlt a vasalószag.

- No lám, s hogy kétségbeesett! - mondta Matrjona Filimonovna a deszkára mutatva.

Szalmaellenzőkből még fürdőházat is csináltak; Lily fürödhetett már, s Darja Alekszandrovna reményei, ha csak részben is, teljesültek; megvolt, ha nem is nyugodt, de legalább a kényelmes falusi élet. Nyugton hat gyerekkel Darja Alekszandrovna persze nem lehetett. Az egyik már beteg volt, a másik megbetegedhetett, a harmadiknak nem volt meg valamije, a negyediken rossz természet jelei mutatkoztak stb. stb. Igen ritkán adódtak rövid, nyugodt időszakok. De ez a nyűgölődés és nyugtalanság az ő számára egyetlen lehetősége volt a boldogságnak. Ha ez nincs, magára marad, s a férjére kell gondolnia, aki nem szerette. Aztán meg akármilyen szörnyű volt is az anyának a betegség félelme, maga a betegség, s a bánat, ha rossz hajlam jelét látta a gyermekekben - maguk a gyermekek most már apró örömökkel fizettek meg a bánatért.

Ezek az örömök olyan csekélyek voltak, hogy akár a homokban az aranyat, alig lehetett észrevenni őket, rossz perceiben nem is látta, csak a homokot, a bánatokat, de voltak jó percei is, amikor csak az örömet, az aranyat látta.

Most, a falusi egyedüllétben, egyre sűrűbben ébredt ezeknek az örömöknek a tudatára. Ahogy a gyerekeire nézett, sokszor minden erejét megfeszítette, hogy tévedéséről meggyőzze magát, hogy mint anya ő is elfogult a gyermekeivel, mégsem tudta megállni: azt kellett mondania, hogy gyönyörű gyermekei vannak; mind a hat másféle, de mind olyan, amilyen ritkán terem, s boldog volt velük, és büszke rájuk.

8

Május végén, amikor többé-kevésbé minden rendbe jött már, megkapta az ura válaszát a levelére, melyben a falusi rendetlenségeket panaszolta fel. Bocsánatát kérte, hogy nem gondolt mindenre, s megígérte, hogy mihelyt lehet, lemegy hozzájuk. Ilyen lehetőség azonban nem mutatkozott, úgyhogy június elején Darja Alekszandrovna még mindig maga volt odalenn.

Péter-Pál hetében, vasárnap, Darja Alekszandrovna elment a misére, hogy a gyerekeivel együtt megáldozzék. Bizalmas filozófiai beszélgetéseikben Darja Alekszandrovna igen gyakran képesztette el szabadgondolkodó vallási nézeteivel a testvéreit, anyját, barátnőit. Megvolt a maga különös, metempszichózisos[58] vallása, amelyben szilárdan hitt, s keveset törődött az egyház dogmáival. Családjában azonban - nemcsak a példa kedvéért, de egész lelkéből - szigorúan megtartotta az egyház minden előírását. Hogy a gyerekei körülbelül egy éve nem áldoztak, igen nyugtalanította, s Matrjona Filimonovna legteljesebb helyeslése s együttérzése mellett úgy döntött, hogy most, a nyár folyamán ennek is eleget tesz.

Néhány nappal előbb egyre azon gondolkozott már, hogy öltözteti föl a gyerekeket. Ruhákat varrtak, mostak, alakítottak, szegélyeket és felhajtásokat engedtek ki, gombokat varrtak föl, szalagokat készítettek. Egyedül Tánya ruhája, melynek a varrását az angol nevelőnő vállalta, került sok mérgébe Darja Alekszandrovnának. Az angol nő átvarrás közben rossz helyre tette a szegőt, a ruhaujj erősen húzott, s a ruha egészen elromlott. Tánya ruhájának a válla annyira fölkapott, hogy rossz volt még nézni is. Matrjona Filimonovna azt találta ki, hogy varrjanak egy éket bele, s csináljanak pelerint rá. A dolog elsimult, bár majdnem összeveszett miatta a nevelőnővel. Reggelre azonban minden rendben volt, s kilencre - megkérték a pópát, hogy addig várjon rájuk a misével - az örömtől ragyogó, kicsípett gyerekek ott álltak, anyjukat várva, a feljárónál, a hintó mellett.

A hintóba a makrancos Voron helyett Matrjona Filimonovna protekciójára az ispán Buriját fogták be, s Darja Alekszandrovna, akit a toalettje tartóztatott, fehér muszlinruhájában végre maga is kijött, és beült a kocsiba.

Darja Alekszandrovna gonddal és izgatottan fésülködött és öltözködött. Valaha a maga kedvéért öltözött, hogy szép legyen s meglessék; később, ahogy öregedett, mind kellemetlenebb lett neki az öltözködés, hisz látta, hogy megcsúnyult. Most azonban megint élvezettel és izgatottan öltözött. Hiszen most nem magának, a maga szépségéért tette, hanem hogy mint ezeknek a gyönyörűségeknek az anyja, az általános benyomást el ne rontsa. S ahogy utolszor nézett a tükörbe, meg is volt magával elégedve. Szép volt. Nem úgy, ahogy a bálokon szeretett szép lenni; szép arra a célra, ami most előtte lebegett.

[58] Lélekvándorlásos.

A templomban a parasztokon, a férficselédeken s a feleségükön kívül nem volt senki sem. De Darja Alekszandrovna látta, vagy legalábbis látni vélte az elragadtatást, amelyet ő és a gyerekei keltettek. Parádés ruhájukban a gyerekek nemcsak hogy gyönyörűek voltak, de amellett kedvesek is, hogy olyan jól viselkedtek. Aljosa, igaz, nem állt egészen szépen, folyton forgott, s hátulról is látni akarta a kabátkáját, de azért mégis rendkívül kedves volt. Tánya úgy állt ott, mint egy nagy; a kisebbekre ügyelt. A legkisebb, Lily azonban bűbájos volt, ahogy naivan mindenen csodálkozott, s nehéz volt megállni mosoly nélkül, amikor áldozás közben azt mondta: *„Please some more.”*[59]

Hazaérve a gyerekek érezték, hogy valami ünnepélyes dologban volt részük, s nagyon szelídek voltak.

Otthon is szépen ment minden, de a reggeli közben Grisa fütyülni kezdett, s ami a legrosszabb, nem engedelmeskedett az angol nevelőnőnek, úgyhogy sütemény nélkül maradt. Darja Alekszandrovna, ha ott van, nem engedi meg, hogy ilyen napon megbüntessék, de most már támogatnia kellett az angol nevelőnő intézkedését, s megerősíteni a döntést, hogy Grisa nem kap süteményt. Ez az általános örömet elrontotta egy kicsit.

Grisa sírt, s azt mondta, hogy Nyikolinyka is fütyült, mégsem büntették meg, s hogy ő nem a pirog miatt sír - neki egészen mindegy -, hanem mert nem igazságosak vele. Ez már túlságosan szomorú dolog volt, s Darja Alekszandrovna elhatározta, hogy megbeszéli a nevelőnővel, s megbocsát Grisának. El is indult, de ahogy a fogadótermen keresztülment, tanúja lett egy jelenetnek, s az olyan örömmel töltötte el, hogy könnyek szöktek a szemébe, s a kis bűnösnek maga bocsátott meg.

A megbüntetett ott ült a terem sarokablakában, mellette Tánya állt, a tányérkájával. Azzal az ürüggyel, hogy a babájának szeretne ebédet adni, engedélyt kért a nevelőnőtől, hogy pirog-részét a gyerekszobába vihesse; ehelyett azonban a testvérének vitte. Az az igaztalanul elszenvedett büntetés miatt tovább sírdogált, úgy ette a kicsent pirogot, s a zokogásán át mondogatta: „Te is egyél... együtt fogjuk enni... együtt.”

Tányát előbb a Grisa iránti részvét hatotta meg; aztán jótettének a tudata; az ő szeme is könnyes volt már, de nem tiltakozott, ette a maga részét.

Ahogy az anyjukat meglátták, elrémültek; de az arcára tekintve megértették, hogy amit csinálnak, jó, és elmosolyodtak. A szájuk teli volt piroggal - s ők mosolygó ajkukat kezdték dörgölni, s ragyogó arcukat könnyel és lekvárral kenték be.

- Szent anyám! Az új fehér ruha! Tánya! Grisa! - mondta az anyjuk, s azon volt, hogy megmentse a ruhát; de könnyes szeme közben boldog, elragadtatott mosollyal mosolygott.

Az új ruhákat levetették, a lánykákra blúzt adtak, a fiúcskákra a régi zubbonyt, és befogattak - az ispán keserűségére megint Burij volt a rúdnál - a bricskába, hogy gombászni s fürödni menjenek. A gyermekszobában ujjongó visítás hangzott fel, s nem is csendesedett el, amíg el nem indultak fürödni.

Gombát egy kosárra valót szedtek, még Lily is talált egy vargányát. Azelőtt úgy szokott lenni, hogy Miss Hull találta meg, s megmutatta neki: most azonban ő akadt egy nagy vargányára, s általános volt a lelkes kiabálás: Lily egy óriásit talált!

Aztán lementek a folyóra, a lovakkal, a nyírfák alá álltak, s bevonultak a fürdőházba. Tyerentyij, a kocsis, a fához kötötte a bögölyöket hessegető lovakat, s füvet gyúrva maga alá,

[59] Kérek még egy kicsit. (angol)

a nyírfák alá feküdt, és rágyújtott; a fürdőből odahallatszott hozzá a szakadatlan vidám gyermeki rikoltozás.

S bár vesződséges volt ennyi gyerekre ügyelni, pajkosságukat visszatartani, nehéz ezeket a kis harisnyákat, nadrágokat, a különféle lábakra illő cipőcskéket észben tartani s össze nem keverni, a zsinórokat és gombokat megoldani, kigombolni és befűzni, Darja Alekszandrovna - noha magát a fürdést is szerette, mert azt tartotta, jót tesz a gyerekeknek - semmit sem élvezett úgy, mintha az egész gyerekhaddal együtt fürödhetett. Sorba menni a puha kis lábakon, fölhúzni rájuk a harisnyákat, kézbe venni s alámeríteni a meztelen testeket, hallgatni a hol ujjongó, hol ijedt visítást, látni a lihegő arcocskát, az elnyílt, megrémült, vidám szemeket, ezeket az ő fröcskölődő kerubinjait, a legnagyobb élvezet volt neki.

Amikor a gyerekek fele föl volt már öltöztetve, félősen meg-megállva asszonyok jöttek oda ünneplőben a fürdőhöz, kikiricset és nyirokgombát szedtek. Matrjona Filimonovna odakiáltotta az egyiket, hogy egy vízbe esett lepedőt, ingecskét terítsen ki szárítani. Darja Alekszandrovna beszédbe elegyedett velük. Az asszonyok előbb csak a tenyerükbe nevettek, s nem értették a kérdéseket; de csakhamar nekibátorodtak, beszédesek lettek, és őszinte gyönyörködésük a gyermekekben egyszeriben megnyerte Darja Alekszandrovnát.

- Nézd, milyen kis szépség, fehér, mint a cukor - szólt Tányuskában gyönyörködve az egyik. - Csak sovány.

- Az, beteg volt.

- Nézd csak, tán őt is megfürdették - mondta a másik a csecsemőre.

- Dehogy, hiszen csak háromhónapos - felelte büszkén Darja Alekszandrovna.

- No, nézd már!

- Hát neked van-e gyereked?

- Volt négy, kettő megmaradt; egy fiú meg egy kislány. Őt most böjt előtt választottam el.

- S mennyi idős?

- Második évében van.

- Ilyen sokáig szoptattad?

- Nálunk ez a szokás: három böjtön keresztül.

A beszélgetés nagyon érdekessé vált Darja Alekszandrovna számára: a szülése hogy folyt le? a gyereknek milyen betegsége volt? hát a férje hol van? gyakran jön-e haza?

Olyan érdekes volt elbeszélgetnie velük, annyira azonos volt az érdeklődéskörük, hogy Darja Alekszandrovnának nem akaródzott az asszonyokat otthagynia. A legkellemesebb azonban az volt, hogy ezek az asszonyok, tisztán látta, abban gyönyörködnek a legjobban, hogy annyi gyereke van, s mind olyan szépek. Az asszonyok még meg is nevettették Darja Alekszandrovnát, s megsértették az angol nevelőnőt, aki látta, hogy az érthetetlen nevetésnek ő volt az oka. Az egyik fiatalasszony, aki végignézte az utolsónak öltöző nevelőnőt, amikor már a harmadik szoknyát szedte föl, nem tudott egy megjegyzést visszatartani.

- Nézd csak, mind csavarja, csavarja, s még mindig nem csavarta be magát - mondta, s mindnyájan kacagásra fakadtak.

9

Kifürdetett, nedves hajú gyerekei közt, kendővel a fején, Darja Alekszandrovna a ház felé járt már, amikor a kocsis odaszólt:

- Valami uraság jön, a pokrovszkojei, úgy látom.

Darja Alekszandrovna előrepillantott, s megörült, mert Levin ismerős alakját látta szürke kalapban, szürke felöltőben szembejönni. Mindig örült neki, de most, hogy egész dicsőségében mutathatta be magát, különösen. Az ő nagyságát Levinnél jobban senki sem tudta méltányolni.

Levin, ahogy meglátta, azoknak a képeknek egyike előtt találta magát, amelyekben jövendő családi életét szokta elképzelni.

- Mint a kotlós, Darja Alekszandrovna.

- Ó, hogy örülök! - mondta ő, kezet nyújtva neki.

- Örül, de azért nem értesített. Nálam ott a bátyám; Sztyivától kaptam néhány sort, hogy itt van.

- Sztyivától? - kérdezte csodálkozva Darja Alekszandrovna.

- Igen, írja, hogy leköltözött, s azt hiszi, segítségére lehetnék valamiben - mondta Levin, s ahogy kimondta, már zavarba is jött, s a beszédet félbeszakítva, némán ment a bricska mellett, hárshajtásokat tépve s harapdálva. Az a föltevés hozta zavarba, hogy olyan ügyben, amit az urának kellett volna intéznie, Darja Alekszandrovnának kellemetlen lesz egy idegen férfi segítsége. Darja Alekszandrovnának csakugyan nem tetszett Sztyepan Arkagyics eljárása, hogy idegenek nyakába varrja a maga családi ügyeit. És rögtön látta, hogy Levin is érti ezt. A megértésnek ez a finomsága, ez a tapintat volt az, amiért annyira szerette.

- Elértettem természetesen - szólt Levin -, hogy ez mit jelent; maga látni akar, és nagyon örülök neki. Egy városi háziasszonynak, elképzelem, persze hogy sivár itt, s ha szüksége van valamire, szolgálatára állok.

- Ó, nem! - mondta Dolly. - Eleinte döcögött a dolog, de most, hála az én öreg dajkámnak, minden gyönyörűen rendbe jött - mondta Matrjona Filimonovnára mutatva, aki hallván, hogy róla beszélnek, vidáman és barátságosan mosolygott Levinre. Ismerte Levint, s tudta, hogy a kisasszonyuknak való vőlegény; kívánta is, hogy a dolog sikerüljön.

- Üljön föl, kérem, majd összébb szorulunk - mondta neki.

- Nem, inkább megyek gyalog. Gyerekek, ki jön velem? Versenyt futunk a lovakkal?

A gyerekek nagyon kevéssé ismerték Levint, nem is emlékeztek már, mikor látták, de nem voltak azzal a különös, szorongó és húzódó érzéssel vele szemben, amellyel mesterkélt felnőttek iránt szoktak viseltetni - s amelyért elég gyakran és keservesen ki is kapnak. A tettetés, bármiféle, megcsalhatja a legokosabb, legélesebb eszű embert; de akármilyen művészien leplezik, a legkorlátoltabb gyerek is fölismeri, és elfordul tőle. Bármilyen hibái is voltak Levinnek, a mesterkéltségnek még csak nyoma sem volt meg benne; a gyerekek épp ezért ugyanazzal a barátsággal voltak iránta, amit az anyjuk arcán láttak. Felszólítására a két idősebb mindjárt le is ugrott, s olyan természetesen futkosott vele, mintha Miss Hull-lal, a dajkájukkal vagy az anyjukkal szaladnának. Lily is lekéredzett; az anyja át is adta neki; Levin a vállára ültette, s úgy futott vele.

- Ne féljen, ne féljen, Darja Alekszandrovna - mondta az anyjára mosolyogva -, lehetetlen, hogy rosszul lépjek vagy leejtsem.

Ügyes, erőteljes, igen éber, óvatos, gondos mozdulatait látva, az anya megnyugodott, s vidám, helybenhagyó mosollyal pillantott rá.

Itt falun, a gyerekek közt, a rokonszenves Darja Alekszandrovna társaságában, Levin hamar belekerült abba a nála gyakori, gyermekesen vidám hangulatba, amelyet Darja Alekszandrovna annyira szeretett benne. A gyerekekkel szaladgálva, tornászni tanította őket; rossz angolságával megnevettette Miss Hullt; Darja Alekszandrovnának meg elmesélte, mivel foglalkozik idelenn.

Ebéd után, ahogy egyedül maradt vele az erkélyen, Darja Alekszandrovna Kittyről kezdett el beszélni.

- Tudja már? Kitty idejön, és velem tölti a nyarat.

- Igazán? - pirult el Levin, de mindjárt másra iparkodott a beszédet fordítani. - Akkor küldök tán két tehenet - mondta. - Ha fizetni akar értük, tessék, fizessen, ha nem szégyelli, öt rubelt havonta.

- Nem, köszönöm. Lesz most már nálunk is.

- Akkor megnézem a teheneiket, s ha megengedi, utasítást adok, hogyan etessék őket. A takarmánytól függ minden.

És Levin, csak hogy másra fordítsa a szót, előadta Darja Alekszandrovnának tej gazdálkodási elméletét, ami abból állt, hogy a tehén csak gép, amely a takarmányt tejjé alakítja stb.

Erről beszélt, s közben szenvedélyesen vágyott rá s egyben félt is tőle, hogy Kittyről újabb részleteket halljon. Rettenetes volt, hogy oly nehezen megszerzett nyugalma megint fölbomolhat.

- Csakhogy mindezt ellenőrizni kell, s azt ki csinálja? - mondta kelletlenül Darja Alekszandrovna.

A háztartást Matrjona Filimonovna segítségével oly szépen rendbe hozta, hogy nem szívesen változtatott rajta, de meg nem is bízott Levin gazdászi tudományában. Az az elmélet, hogy a tehén tejcsináló gép, az ő szemében gyanús volt. Az ilyenfajta elméletek, úgy rémlett neki, csak összezavarhatják a gazdaságot. Ő ezt mind sokkal egyszerűbben látta: Pjosztruhának és Belopahának, ahogy Matrjona Filimonovna elmagyarázta, csak több takarmányt és moslékot kell adni, s vigyázni, hogy a szakács a konyháról a moslékot el ne vigye a mosónő tehenének. Ez világos volt. De az elmélet a lisztes és szálas takarmányról kétes és homályos. Főképpen pedig Kittyről szeretett volna beszélni vele.

10

- Kitty azt írja, semmire sem vágyik úgy, mint az egyedüllétre és nyugalomra - mondta Dolly a beállt hallgatásban.

- No és jobban van már? - kérdezte Levin fölindultan.

- Hála Isten, egészen rendbe jött. Én nem is hittem soha, hogy tüdőbaja van.

- Ennek nagyon örülök - mondta Levin, és mialatt ezt mondta, majd némán őrá nézett, Dolly valami megilletődés- és gyámoltalanságfélét vett észre az arcán.

- Ide hallgasson, Konsztantyin Dmitrics - mondta jóságos, kicsit gúnyos mosolyával -, miért haragszik maga Kittyre?

- Én? Én nem haragszom - mondta Levin.

- De igen, haragszik. Miért nem jött el sem hozzánk, sem hozzájuk, amikor Moszkvában volt?

- Darja Alekszandrovna - mondta Levin a haja tövéig pirulva -, csodálkozom, hogy maga, a jóságával, ezt nem érzi. Hogy nem szán legalább, amikor tudja.

- Mit tudok?

- Tudja, hogy megkértem és kosarat kaptam - mondta Levin, s mindaz a gyöngédség, amit egy perccel előbb Kitty iránt érzett, szívében a sérelme miatti haraggá vált.

- Miért hiszi, hogy tudom?

- Mert mindenki tudja.

- Hát ebben téved; én sem tudtam, ha gyanítottam is.

- No, akkor most már tudja.

- Én csak azt tudtam, hogy volt valami, ami őt rettenetesen gyötörte, s kért, hogy erről sohase beszéljek vele. S ha nekem nem mondta, nem mondta senkinek sem. De hát mi volt az kettőjük közt? Mondja el.

- Elmondtam, hogy mi.

- Mikor történt?

- Amikor utoljára fönn voltam maguknál.

- S tudja, mit mondok én magának? - szólt Darja Alekszandrovna. - Én őt rettentőn, de rettentőn sajnálom. Maga csak a büszkeségétől szenved.

- Lehet - mondta Levin -, de...

- De őt, szegénykét, rettentőn, rettentőn sajnálom. Most már mindent értek.

- Nos, Darja Alekszandrovna, megbocsát - mondta Levin, és fölállt. - Isten vele, a viszontlátásra.

- Nem, várjon még - mondta Dolly, a ruhaujját megragadva. - Várjon és üljön le.

- De nagyon kérem, ne beszéljünk erről - mondta Levin leülve, s a szívében úgy érezte, közben újra mozdul s emelkedik az eltemetettnek hitt remény.

- Ha nem szeretném magát - mondta Darja Alekszandrovna, s könnyek szöktek a szemébe -, ha nem ismerném úgy, ahogy ismerem...

Az a holtnak látszó érzés mind elevenebb lett, föltámadt s hatalmába ejtette Levin szívét.

- Igen, most már mindent értek - folytatta Darja Alekszandrovna. - Maguk ezt nem tudják fölfogni. Maguk, férfiak, akik szabadok, választhatnak, maguk mindig tisztán látják, kit szeretnek. De a lányban, aki folyton csak vár, s köti a női, a hajadoni szemérem - aki magukat, férfiakat, csak távolról látja, s mindent szó szerint vesz -, sokszor van és lehet olyan érzés, hogy nem tudja, mit mondjon.

- Ha a szíve nem szólal meg...

- A szív, az szól, de gondolja csak el, maguk, férfiak, ha valami szándékuk van a lánnyal, elmennek hozzá, a közelébe kerülnek; megnézhetik, kivárhatják, hogy megtalálják-e benne azt, amit szeretnek; amikor aztán meggyőződtek, hogy szeretik, megkérik.

- Ez nem egészen így van.

- Egyre megy. Akkor kérik meg, amikor a szerelmük megérett, vagy amikor a két választható közül az egyik fölülkerült. A lányt nem kérdik meg. Azt akarják, maga válasszon; ő azonban nem tud választani, s csak igennel vagy nemmel felel.

„Igen, a választás köztem és Vronszkij közt" - gondolta Levin, s a föltámadt halott újra meghalt benne, csak a szívét nyomta gyötrelmesen.

- Darja Alekszandrovna - mondta -, így ruhát, vagy nem tudom, miféle bevásárolnivalót válogatnak, s nem szerelmet. A választás megtörtént, s annál jobb... Megismételni nem lehet.

- Gőg és gőg! - mondta Darja Alekszandrovna, mint aki azzal a másik érzéssel hasonlítja össze, amit csak a nők ismernek, s megveti őt ezért az alacsony érzésért. - Amikor maga megkérte, Kitty olyan helyzetben volt éppen, hogy nem tudhatott válaszolni. Ingadozott; maga vagy Vronszkij. Őt mindennap látta, magát meg már rég nem. Tegyük föl, hogy idősebb akkor; én például az ő helyében nem haboztam volna. Nekem Vronszkij mindig ellenszenves volt, s végül is igazam lett.

Levin visszaemlékezett Kitty válaszára. Azt mondta: „Nem, ez lehetetlen."

- Darja Alekszandrovna - mondta szárazon -, én becsülöm a bizalmát irántam, de azt hiszem, téved. Igazam van vagy nincs, a büszkeség, melyet annyira megvet, teljesen lehetetlenné teszi, hogy Katyerina Alekszandrovnára csak gondoljak is - értsen meg engem, teljesen lehetetlenné.

- Egyet mondok még: vegye tekintetbe, hogy én a húgomról beszélek, akit úgy szeretek, mint a gyermekeimet. Nem azt mondom, hogy szerette magát; azt akartam csak mondani, hogy elutasítása, abban a percben, semmit sem bizonyít.

- Én nem tudom! - mondta Levin fölugorva. - De ha maga tudná, milyen fájdalmat okoz! Olyan ez, mintha egy gyereke meghal, s magának azt mondják: most ilyen meg ilyen volna, élhetne, örömét lelhetné benne. Pedig hát meghalt, meghalt, meghalt...

- Milyen nevetséges maga - mondta Darja Alekszandrovna, Levin izgalma ellenére is, szomorú mosollyal. - Igen, most már mind jobban és jobban értem - folytatta elgondolkozva. - Így hát nem is jön el hozzánk, amikor Kitty itt lesz?

- Nem, nem jövök. Kerülni természetesen nem fogom Katyerina Alekszandrovnát; de ha csak tehetem, megkímélem kellemetlen jelenlétemtől.

- Nagyon, de nagyon nevetséges - ismételte el Darja Alekszandrovna, gyöngéden nézve az arcába. - Akkor hát jó, mintha nem is beszéltünk volna róla. Mit keresel itt, Tánya? - szólt rá franciául a belépő lánykára.

- Hol a kis lapátom, mama?

- Franciául szóltam, te is úgy felelj.

A lányka meg akarta mondani, de elfelejtette, hogy hívják franciául a lapátot; az anyja segített neki, aztán franciául mondta, hol keresse. És Levin ezt kellemetlennek találta.

Mindazt, amit Darja Alekszandrovna házában látott, beleértve a gyerekeit is, egyáltalán nem érezte már olyan kedvesnek, mint előbb.

„S miért beszél franciául a gyermekekkel? - gondolta. - Milyen természetellenes és hamis dolog ez! A gyerekek is érzik. Ráneveli a franciára, s elszoktatja az őszinteségtől." Nem tudta, hogy Darja Alekszandrovna ugyanezt hússzor is végiggondolta már, s mégis elkerülhetetlennek tartotta, hogy gyerekeit, ha az őszinteség rovására is, ilyen módon tanítsa.

- De hova siet hát? Üljön már le...

Levin ott maradt teára, de a jókedve teljesen odavolt, s kényelmetlenül érezte magát.

Tea után kiment az előszobába, befogatni, s amikor visszatért, Darja Alekszandrovnát nagy izgalomban, földúlt arccal, könnyek közt találta. Mialatt Levin kinn járt, olyasmi történt vele, ami egyszeriben földúlta egész napi boldogságát s büszkeségét a gyermekei miatt. Grisa és Tánya a labdán összeverekedtek. A gyerekszobából kiáltást hallva Darja Alekszandrovna kifutott, és rettenetes állapotban találta őket. Tánya Grisa haját markolta, ez meg a dühtől eltorzult arccal verte, ahol csak érte, az öklével. Amikor ezt meglátta, Darja Alekszandrovna szívében megszakadt valami. Mintha homály borult volna az életére; megértette, hogy a gyerekei, akikre olyan büszke, nemcsak hogy a legmindennapibb, hanem haszontalan és rosszul nevelt gyerekek is, durva, állati hajlamokkal, egyszóval rossz gyerekek.

Semmi másról nem tudott beszélni s gondolkozni többet, s nem állhatta meg, hogy boldogtalanságát Levinnek el ne mondja.

Levin látta, hogy boldogtalan, s vigasztalni iparkodott; nem vall ez, mondta, semmi rosszra, minden gyerek verekszik; de amíg mondta, a lelkében azt gondolta: „Nem, én nem töröm majd magamat, hogy a gyermekeimmel franciául beszéljek, de nekem nem is lesznek ilyen gyermekeim. Csak el ne rontsa, el ne torzítsa őket az ember, s mind kitűnő lesz. Nem, nekem nem lesznek ilyen gyermekeim."

Elbúcsúzott s elment anélkül, hogy tartóztatták volna.

11

Július derekán Levinhez a nővére falujából, amely vagy húszversztányira volt Pokrovszkojától, eljött a sztaroszta, a dolgok állásáról s a szénakaszálásról beszámolni. Nővére birtokán az árterület rétjei hozták a legtöbbet. Az előző években a szénát a parasztok adták el, húsz rubeljével gyeszjatyináját. Amikor Levin vette át a birtok kezelését, megnézte a kaszálókat; úgy látta, többet érnek, s gyeszjatyinánként huszonöt rubelben szabta meg a bérüket. A parasztok nem adták meg ezt az árat, s ahogy Levin gyanította, más vevőket is elriasztottak. Akkor Levin maga ment oda, s részint napszámosokkal, részint részesekkel kaszáltatta le a réteket. A parasztjai minden módon ellenálltak ennek az újításnak, de a dolog ment, s már az első évben majd kétszer annyit keresett rajta. Harmadéve s az elmúlt esztendőben tovább tartott a parasztok ellenállása; a gyűjtés ugyanabban a rendben ment. Ebben az évben a parasztok harmadából vállalták fel a kaszálót, s a sztaroszta most azt jött jelenteni, hogy a szénát összegyűjtötték, s ő az esőtől félve, odahívta az irodást, jelenlétében elvégezte az osztást, s már tizenegy urasági kazlat szétosztott s behordatott. De arra a kérdésre, hogy a nagy réten mennyi széna termett, igen határozatlan választ kapott, s a sztaroszta nagy sietségéből, amellyel a szénát megkérdezése nélkül szétosztotta, s általában a paraszt egész viselkedéséből Levin azt érezte, hogy ebben a szénaosztásban nem tiszta valami, s elhatározta, hogy maga megy át meggyőződni a dologról.

Ebédre érkezett a faluba, s lovát egy ismerős öregnél, bátyja dajkájának az uránál hagyta, maga meg bement az öreghez, a méhesébe, tőle szeretett volna a szénagyűjtésről egyet-mást megtudni. Parmenics, a derék, beszédes öreg örömmel fogadta Levint, megmutatta neki az egész gazdaságát; a méheiről s az ez évi rajzásról mesélt részletesen; Levin kérdéseire a kaszálásról azonban határozatlanul és kelletlenül felelt. Ez még jobban megerősítette föltevésében. Kiment a kaszálóra, és megnézte a kazlakat. A kazlakban nem lehetett meg az ötven szekér, s hogy a parasztokat leleplezze, Levin rögtön odahívta a szénahordó fogatokat; egy kazlat fölrakatott, és bevitette a pajtába. A kazal csak harminckét szekérnyi volt. Hiába

bizonygatta a bíró, hogy a széna laza volt, a kazalban süllyedt meg; hiába esküdözött, hogy minden istenesen folyt, Levin kitartott a meggyőződése mellett; a szénát nem az ő utasítására osztották szét, ezért hát nem is veszi át kazlanként ötven szekerével. Hosszú veszekedés után úgy döntöttek, hogy a parasztok ezt a tizenegy kazlat ötven szekerével a maguk részeként veszik át, az uraságét meg újból kiadják. Ez a tárgyalás s a kazlak szétosztása délutánig tartott. Amikor a széna utolja is szét volt már osztva, Levin a további felügyeletet az irodásra bízta, maga meg az egyik, fűzfaággal megjelölt boglyára ült, s onnét gyönyörködött a néptől nyüzsgő rétben.

A folyó hajlatában, a kis láp mögött asszonyok tarka füzére mozgott; csengő hangon, jókedvűen csacsogtak, s a szétterített szénából a világoszöld kaszálón szürke, kanyargó szénahányásokat húztak ki sebesen. Az asszonyok után parasztok jöttek villákkal, s a hányásokból széles, magas, duzzadó boglyák nőttek. Balra, a már letakarított réten szekerek zörögtek, s villahegyen, hatalmas csomókban felnyújtva, egymás után tűntek el a boglyák; a helyükön nehéz szekérterük nőttek ki, a lovak farára lógó illatos szénával.

- Jó idő volt a gyűjtésre! Lesz már széna! - mondta az öreg, Levin mellé ülve. - Tea ez, nem széna! Mint a kiskacsák a magot, úgy fölszedik - tette hozzá a boglyákra mutatva. - Ebéd óta jó felét elvitték.

- Az utolsó, mi? - kiáltott oda a legényre, aki a szekér elején állva, a kender gyeplőszárat rángatva haladt el mellettük.

- Az utolsó, bátyuska! - kiáltott oda a fiú a lovat megállítva, s mosolyogva nézett a vidám, piros képű asszonyra, aki maga is mosolyogva ült a szekéren, s továbbhajtott.

- Ki ez? A fiad? - kérdezte Levin.

- A legkisebbik - mondta gyöngéd mosollyal az öreg.

- Milyen nagyszerű fickó!

- Megteszi.

- S már felesége is van?

- Filipp napján volt három éve már.

- Ugyan, és gyerekei is vannak?

- Miféle gyerekei! Egy egész esztendőn át föl se fogta a dolgot, no meg szégyenkezett is - felelte az öreg. - Hanem a széna! Tea ez, csakugyan - ismételte, mint aki másról kíván beszélni. Levin figyelmesebben nézte Vanyka Permanovot s a feleségét. Tőle nem messze rakták a boglyát. Iván Permanov ott állt a kocsin; hatalmas villahegy szénákat vett át, egyengetett ki s taposott le, amelyeket előbb nyalábszám, majd ügyesen villavégen adott föl neki fiatal, csinos felesége. A menyecske könnyedén, jókedvűen és ügyesen dolgozott. A hosszú, összenyomódott szénát nem lehetett egyszerre a villára venni, ő előbb eligazította, beledöfte a villát, aztán ruganyos és gyors mozdulattal teste egész súlyával ránehezedett, széles vörös vállpánttal átfűzött háta meghajolt, majd mindjárt ki is egyenesedett, s telt mellét a fehér ing alatt kifeszítve, ügyes fogással ragadta meg a villát, s dobta föl a nyaláb szénát magasan a szekér tetejébe. Iván nyilván azon volt, hogy minden pillanat felesleges munkától megkímélje; karját szélesen széttárta, úgy kapta el s egyengette ki a kocsin a föladott nyalábot. Amikor gereblyéjével a széna alját is föladta, az asszony lerázta a nyakába szóródott töreket, megigazította a fehér, le nem sült homlokába csúszott piros kendőt, s a szekér alá mászott, lekötni a terüt. Iván tanítgatta, hogy akassza be a kötelet a karikába; az asszony közben

mondott neki valamit, amin fölkacagott. Mindkettőjük arcán az erős, ifjú, nemrég ébredt szerelem kifejezése ült.

12

A terü le volt kötve: Iván leugrott, gyeplőjénél fogva vezette a szép, jól táplált lovat. Az asszony földobta a kocsira a gereblyét, s karját lóbálva, fürge léptekkel a karba gyülekező asszonyokhoz ment. Iván kihajtott az útra, s beállt a szekérsorba. Az asszonyok, villa a vállukon, csupa tüzes szín s csengő pergő, vidám hang, a kocsik után jöttek. Egy nyers, vad asszonyi hang kezdte rá, az ismétlésig egyedül énekelte a dalt; akkor hirtelen vagy félszáz különféle mély, magas, egészséges hang zendített rá karban, az elejéről ugyanarra a dalra.

A daloló asszonyok Levin felé tartottak; úgy érezte, mintha egy felhő indult volna felé a vidámság mennydörgésével. A felhő odaért, őt is elkapta, s a boglya, amelyen feküdt, a többi boglyák, a szekerek, az egész rét a távolabbi földekkel - mind ennek a vad, vidáman áradó, kurjantásokkal, közbefütyölésekkel, dobbantásokkal kevert éneknek az ütemére ingott, himbálózott. Levin megirigyelte ezt az egészséges vidámságot, részt szeretett volna kérni az életörömnek ebből a kitöréséből. De semmit sem tehetett, feküdnie kellett, néznie és hallgatnia. Amikor az éneklő parasztok eltűntek a szeme és füle elől, súlyos bánat fogta el a magánya, a testének haszontalansága s amiatt, hogy mint ellenség áll szemben ezzel a világgal.

Néhányan épp azok közül a parasztok közül, akik a többinél is jobban veszekedtek vele a szénáért, azok, akiket megsértett, vagy akik meg akarták csalni, most vidáman köszöntek oda, nyilván nem volt és nem is lehetett bennük semmiféle harag, de még csak megbánás sem, sőt nem is emlékeztek rá, hogy meg akarták csalni. Ez mind elmerült a közös munka vidám tengerében. Isten megadta a napot, és megadta az erőt hozzá. Ők a napot és az erőt is a munkának szentelték, s megtalálták benne jutalmukat. Kié a munka? S mi lesz a gyümölcse? Mellékes, haszontalan fontolgatások.

Levin gyakran gyönyörködött ebben az életben; gyakran fogta el irigység azok iránt, akik ezt az életet élték, most azonban főként annak a hatására, amit Iván Permanov és fiatal felesége viszonyában látott, először merült föl benne világosan a gondolat, hogy egyedül tőle függ, s ezt a nagyon is terhes és haszontalan, mesterkélt és magányos életet, amelyet élt, erre a munkás, tiszta, közös, gyönyörű életre cserélheti föl.

A mellette ülő öreg már rég hazament, a nép is elszéledt. A közeliek hazamentek, a távolabb lakók vacsorára gyülekeztek, s éjjeli szállást készítettek a mezőn. Levin ott feküdt tovább is, anélkül hogy észrevették volna, nézett, hallgatózott és gondolkozott a boglyán. Akik éjszakára a réten maradtak, alig aludtak valamit a rövid nyári éjjelen. Kezdetben, a vacsora alatt, virgonc társalgás és kacagás hallatszott, aztán megint nótázás, tréfálkozás.

Ez a vidámság volt az egész hosszú munkanap egyetlen nyoma bennük. Virradat felé minden elcsendesült. Csak a fáradhatatlan békák hangja hallatszott az éjjeli mocsárból, s a lovak fúvása a mezőn emelkedő kora reggeli ködben. Fölocsúdva Levin fölállt a boglyán; a csillagokra nézett, s látta, hogy elmúlt az éjszaka.

„Mit is csinálok hát? És hogy csinálom?” - mondta magában, s azon volt, hogy megfogalmazza magának, amit ezen a kurta éjszakán végiggondolt és átérzett.

Amit végiggondolt és átérzett, három külön gondolatmenetbe vált. Az első: szakítás a régi életével, haszontalan tudásával, senkinek sem használó műveltségével. Ez a szakítás élvezet volt neki, könnyű és egyszerű. Más gondolatai és elképzelései arra az életre vonatkoztak,

amelyet most óhajtott élni. Világosan érezte ennek az életnek az egyszerűségét, tisztaságát és törvényszerűségét, s biztos volt benne, hogy megtalálja majd a megelégedést, nyugalmat s méltóságot, amelynek a hiányától annyira szenvedett. Gondolatainak harmadik rendje azt forgatta, hogy régi élete s az új közt hogy üsse nyélbe az átmenetet. Itt már nem volt semmi sem világos. Megnősüljön? Munkát vállaljon, amelyet nem lehet nem végezni? Hagyja el Pokrovszkojét? Vásároljon földet? Lépjen be az obscsinába? Vegyen el parasztlányt? „Hogy csinálom meg mindezt? - kérdezte magától újra, s nem talált választ. - De hiszen nem aludtam egész éjszaka; azért nem tudok világos választ adni - mondta magának -, később majd kitisztul. Egy bizonyos: ez az éjszaka eldöntötte a sorsomat. Minden korábbi álmom a családi életről zagyvaság, nem az igazi. Ez sokkal egyszerűbb és jobb."

„Milyen szép - gondolta, ahogy épp a feje fölött az ég közepén a fehér bárányfelhők furcsa, már-már gyöngyházfényű kagylójára nézett. - Milyen gyönyörű minden ezen az éjszakán. Mikor is képződhetett ez a kagyló? Nemrég néztem föl az égre, s nem volt rajta semmi, csak két fehér sáv. Ilyen hirtelen változtak meg, lám, az én nézeteim is az életről."

Eljött a rétről; a falu felé vivő országútnak vágott. Egy kis szél támadt, a világ szürke és komor lett. Itt volt a barátságtalan perc, mely a hajnalt, a fény teljes győzelmét szokta megelőzni a sötétség fölött.

Gyorsan ment, a hidegtől összehúzódva, földre szegzett szemmel. „Hát ez ki? Jön valaki" - gondolta, csengőhangot hallva, s fölvetette a fejét. Vagy negyven lépésre tőle, a füves országúton, amelyen maga is haladt, négyes fogat hajtott vele szemben. A rudas lovak a kerékvágásból a rúdnak szorultak, de a bakon oldalvást ülő ügyes kocsis a keréknyomban tartotta a rudat, a kerekek így simán gördültek tovább.

Levin csak ennyit vett észre, s rá sem gondolva, ki jöhet erre, szórakozottan nézett a hintóba.

A hintó sarkában egy öregasszony aludt, az ablaknál pedig egy fiatal lány ült, nyilván most ébredt föl, fehér főkötője szalagját fogta mind a két kezével. Ragyogóan és elgondolkozva, eltelve idegen, előkelő és bonyolult belső életével, a napfelkelte fényét nézte Levin mögött.

Ugyanabban a pillanatban, amelyikben a látomás már eltűnt, a becsületes szemek rápillantottak. A lány megismerte, s meglepett öröm világította be az arcát.

Nem tévedhetett. A világon csak egyetlen ilyen szempár van. Csak egy lény volt a földön, aki az ő számára az egész világot, az élet egész fényét és értelmét összpontosítani tudta. Ő volt, Kitty. Biztosan a vasútállomásról jött Jergusovóba. Mindaz, ami ezen az álmatlan éjszakán Levint fölzaklatta, mindaz, amit elhatározott, egy szemvillanás alatt elpárolgott. Undorral gondolt arra a tervére, hogy parasztlányt vesz el. Csak ott, abban a gyorsan távolodó s az út másik oldalára átvágó hintóban lehetett megoldás élete talányaira, melyek az utóbbi időben annyira gyötörték.

Kitty nem nézett ki többé. A rugók nesze megszűnt, a csengők is alig hallatszottak. Kutyaugatás jelezte, hogy a hintó átment a falun. Levin körül csak puszta földek maradtak; előtte a falu, s ő magányosan és idegenül, egyedül ballag az elhagyott országúton.

Az égre nézett; azt remélte, megtalálja rajta a kagylót, amelyben gyönyörködött, s amely a mostani éjszaka egész gondolat- és érzésáramát testesítette meg a számára. Az égen nem volt többé semmi kagylóhoz hasonló. Ott, az elérhetetlen magasságban, végbement már a titokzatos átalakulás. A kagylónak nyoma sem volt, csak a folyton kisebbedő bárányfelhők fél égre kiterülő szőnyege volt ott. Az ég kékült, fölsugárzott; ugyanazzal a gyöngédséggel és ugyanazzal az elérhetetlenséggel felelt kérdő pillantására.

„Nem - mondta magában -, akármilyen szép, egyszerű és munkás is ez az élet, nem élhetek így. Kittyt szeretem.”

13

Alekszej Alekszandrovics legmeghittebb emberein kívül senki sem tudta, hogy ennek a látszólag igen hideg és megfontolt embernek van egy gyengéje, amely ellentétben áll egész jellemével. Alekszej Alekszandrovics nem tudta közönyösen nézni és hallgatni a gyermek- és asszonysírást. Ha könnyeket látott, elvesztette a fejét, s ítélőképessége teljesen elhagyta. Titkára és irodafőnöke tudták ezt, s előre figyelmeztették a nőnemű kérelmezőket, hogy ha nem akarják a dolgukat elrontani, valahogy el ne sírják magukat. „Megharagszik - mondták -, és meg sem hallgatja magukat.” Az a lelki ziláltság, amelyet a könnyek idéztek föl Alekszej Alekszandrovicsban, ebben az esetben csakugyan hirtelen dühben szokott megnyilatkozni. „Nem tehetek, nem tehetek semmit. Távozzék, kérem!” - kiáltotta ilyenkor.

Amikor a lóversenyről visszatérőben Anna tudtára adta, hogy Vronszkijjal viszonya van, s rögtön ezután arcát eltakarva sírva fakadt, Alekszej Alekszandrovics, bármily düh gerjedt is benne ellene, annak a lelki ziláltságnak a rohamát is ott érezte magában, amelyet a könnyek szoktak fölidézni benne. Tudva ezt, s tudva, hogy magatartása ebben a pillanatban nem felelne meg a helyzetnek, azon volt, hogy minden életmegnyilvánulását visszatartsa; ezért nem mozdult meg, és nem nézett Annára. Innét volt arcán az a különös, halotti kifejezés, amely Annát annyira megdöbbentette.

Amikor a házhoz értek, kisegítette Annát a kocsiból, és erőt véve magán, a megszokott udvariassággal búcsúzott el tőle, s néhány olyan szót mondott, ami semmire sem kötelezte, másnap - mondta - közli majd, mit határozott.

Felesége szavai, amelyek a legcsúnyább gyanúját erősítették meg, kegyetlen fájdalmat keltettek Alekszej Alekszandrovics szívében. Ezt a fájdalmat csak erősítette az a sajátságos, fizikai szánalom, amelyet a könnyek ébresztettek benne. De ahogy a hintóban magára maradt, örömére és bámulatára úgy érezte, hogy teljesen megszabadult ettől a szánalomtól, az utóbbi idők gyötrő kételyétől s a féltékenység kínjaitól is.

Olyasmit érzett, mint akinek rég fájó fogát húzzák ki. A beteg rettenetes fájdalmat érez, mintha valami hatalmasat, a fejénél is nagyobbat húznának ki az állkapcsából, s utána alig akar a boldogságának hinni; ami olyan soká mérgezte az életét, béklyózta a figyelmét, hirtelen úgy érzi, nincs többé, újból élhet és gondolkozhat, érdekelheti más is, nemcsak a foga. Így érzett Alekszej Alekszandrovics is. A fájdalom furcsa és szörnyű volt, de elmúlt, s ő azt érzi, újból élhet, és másra is gondolhat, nemcsak a feleségére.

„Sem becsülete, sem szíve, sem vallása; romlott asszony! Mindig tudtam, és mindig láttam, bár szántam, s azon voltam, hogy ámítsam magam” - mondta magának. S valóban úgy rémlett, hogy ezt mindig látta. Apró események villantak föl előtte elmúlt életükből, amelyekben akkor semmi rosszat nem látott; ezek az apróságok most világosan megmutatták, hogy mindig is romlott volt. „Hibáztam, hogy az életemet az övéhez kötöttem, de e hibámban nincs semmi rossz, s épp ezért nem is lehetek boldogtalan. A bűnös nem én vagyok - mondta magának -, hanem ő. Nekem azonban nincs közöm hozzája. Az én számomra ő nem létezik...”

Mindaz, ami a feleségére s a fiára vonatkozott, aki iránt az érzései éppúgy megváltoztak, mint Anna iránt, nem foglalkoztatta többé. Egy kérdés foglalkoztatta csak, hogy verhetné le a legjobb, legillőbb, számára a legmegfelelőbb, tehát legigazságosabb módon a sarat, mellyel a

felesége bukásában befröcskölte, s becsületes, hasznos és tevékeny élete útján hogy halad majd tovább.

„Nem lehetek boldogtalan, mert egy megvetésre méltó nő bűnbe esett; az én kötelességem, hogy nehéz helyzetemből, amelybe ő juttatott, a legjobb kivezető utat megtaláljam. És meg is találom - mondta magának, mindjobban elkomorodva. - Nem én vagyok az első, s nem én az utolsó.” S elhagyva a történelmi példákat, Menelaoszon kezdve, akit a *Szép Heléna* mindenki emlékezetében újra fölidézett, az asszonyi hűtleség eseteinek egész sora merült föl képzeletében a legmagasabb társaság életéből. „Darjalov, Poltavszkij, Karibanov herceg, Paszkugyin gróf, Dram... igen, Dram is... ez a becsületes, dolgos ember... Szemjonov, Csagin, Szigonyin - sorolta Alekszej Alekszandrovics. - Valami érthetetlen *ridicule*[60] hull, ismerjük el, ezekre az emberekre, bár én szerencsétlenségen kívül soha semmit sem láttam benne, s mindig részvétet éreztem irántuk” - mondta magában Alekszej Alekszandrovics; noha ez sem volt igaz, mert hisz sohasem volt részvéttel az ilyesféle boldogtalanság iránt, s annál többre becsülte magát, minél sűrűbbé lett a férjüket megcsaló asszonyok példája. „Olyan szerencsétlenség ez, amely mindenkit utolérhet. Most engem is utolért. A kérdés az, hogy lehet az ilyen helyzetet a legkönnyebben elviselni.” S hozzáfogott, hogy azoknak az embereknek a viselkedését, akik az övéhez hasonló helyzetben voltak, apróra megvizsgálja.

„Darjalov megverekedett.”

A párbaj gondolata, éppen mert testileg félénk ember volt, s ezt tudta is, ifjúkorában különösen vonzotta Alekszej Alekszandrovicsot. Nem tudott borzalom nélkül a ráirányított pisztolyra gondolni, és soha életében nem nyúlt semmiféle fegyverhez sem. Ez a borzalom kora ifjúságától gyakran ösztönözte, hogy a párbajra gondoljon, s képzeletében kipróbálja a helyzetet, melyben életét veszedelemnek kell kitennie. Az életben elért sikere és biztos helyzete rég elfeledtették vele ezt az érzést; de a megszokás követelte a magáét, s elrémülése gyávasága fölött most is olyan erősnek bizonyult, hogy hosszan, minden oldalról körülgondolta s elbecézgette a párbaj gondolatát, noha előre tudta, hogy megverekedni nem fog soha, semmilyen esetben.

„A mi társadalmunk kétségkívül annyira vad még (nem úgy, mint az angol), hogy igen sokan (s e sokak közt voltak olyanok is, akiknek a véleményét Alekszej Alekszandrovics különösen nagyra becsülte) helyeslik a párbajt; de mit lehet elérni vele? Tegyük föl, kihívom párbajra - vitte végig Alekszej Alekszandrovics magában a gondolatot (s olyan élénken állt előtte a kihívást követő éjszaka, hogy soha meg nem tenné) -, tegyük föl, kihívom párbajra. Tegyük föl, megtanítanak rá - gondolta tovább -, hogy kell odaállnom, meghúzom a ravaszt - folytatta a szemét elfödve -, és kiderül, hogy megöltem - mondta magának Alekszej Alekszandrovics, s megrázta a fejét, hogy elűzze ezeket az ostoba gondolatokat. - Mi értelme az emberölésnek, amikor az ember a bűnös feleségével s a fiával akarja a viszonyát rendezni? Akkor is csak el kell döntenem, hogy mit csináljak velük. S ami még valószínűbb, s kétségkívül úgy is lenne, engem ölnek vagy sebesítenek majd meg. Én, az ártatlan, leszek az áldozat - halott vagy sebesült. Ez még értelmetlenebb. De mind semmi: a kihívás nem is lenne tisztességes lépés a részemről. Vagy tán nem tudom előre, hogy barátaim soha oda nem engednek a pisztolya elé, nem engedik meg, hogy egy államférfi, akire Oroszországnak szüksége van, kockára tegye az életét? Mi sül ki akkor? Az, hogy előre tudom, hogy a dolog nem jár veszéllyel, s a kihívással némi hazug fényt akartam magamra lopni. Ez becstelen, hazug dolog, mások és a magam becsapása. A párbajnak nincs értelme, és nem is várja el tőlem senki. Az én célom megóvni a reputációmat, amelyre, hogy működésemet akadálytalanul folytathassam, szükségem van.”

[60] Nevetségesség. (francia)

Hivatali munkájának régebben is nagy jelentősége volt Alekszej Alekszandrovics szemében; most azonban különösen fontosnak tűnt föl.

Miután a párbajt megfontolta és elvetette, Alekszej Alekszandrovics a válást vette elő - ez volt a másik kivezető út, az emlékezetében megjelenő férjek közül néhány ezt választotta. Az összes ismert válási eseteket sorra véve - a legmagasabb társaságban, amelyet jól ismert, igen sok példa volt rá -, Alekszej Alekszandrovics egyetlenegyet sem talált, ahol a válás célja az lett volna, ami az ő szeme előtt lebegett. A férj ezekben az esetekben átengedte vagy eladta a hűtlen asszonyt, s épp az a fél, akinek bűne miatt nem volt joga házasságra lépni, új férjével koholt módon állítólag törvényes viszonyra léphetett. Alekszej Alekszandrovics látta, hogy az ő esetében törvényes válást, azaz olyat, amely csak a bűnös nőt löki el, elérni lehetetlen. Bonyolult életkörülményei, belátta, nem tűrik el a durva bizonyítékokat, amelyeket a törvény a női bűnösség megállapításához megkövetel. Ez az élet, mint ismeretes, olyan kifinomult, hogy a fölhasználását sem tűri el ezeknek a bizonyítékoknak, még ha vannak is. Ha fölhasználná, az a közvéleményben többet ártana neki, mint a feleségének.

A válási kísérlet csak botrányos pörre vezethetne, amely ellenségeinek volna csak csemege, s a pletykát, magas társadalmi helyén a gyalázatot szabadítaná rá. A fő célt - minél biztosabb helyzet minél kisebb megrázkódtatás árán - a válással sem érhetné el. Azonkívül válás esetén, már a megkísérlésnél is, bizonyos volt, hogy a felesége szakít vele, s szeretőjéhez költözik. S akármilyen teljes volt is most, mint ő hitte, lelkében a megvető közönyösség felesége iránt, egy érzése megmaradt vele szemben: nem óhajtotta, hogy akadály nélkül egyesülhessen Vronszkijjal, s a bűnéből még haszna is legyen. Elég volt erre gondolnia, és Alekszej Alekszandrovics olyan izgalomba jött, hogy mihelyt elképzelte, felnyögött a belső fájdalomtól; fölkelt, és helyét váltogatta a hintóban; csontos, didergő lábait csak jóval utóbb csavarta be elkomorodva a bolyhos takaróba.

„A formális váláson kívül eljárhat még úgy is az ember, mint Karibanov, Paszkugyin s ez a derék Dram; azaz elköltözik az asszonytól” - folytatta megnyugodva a gondolatait; ez az eljárás azonban éppúgy kitette volna a szégyen kellemetlenségeinek, mint a formális válás, s ami a legfőbb, szinte éppúgy Vronszkij karjaiba dobná a feleségét, mint az. „Nem, ez lehetetlen, lehetetlen - mondta fennhangon, a plédjét újra megforgatva. - Én nem lehetek boldogtalan, és nekik sem szabad boldogoknak lenniük.”

A féltékenység, amely a bizonytalanság idején gyötörte, elmúlt abban a percben, amikor az asszony szava a fájdalommal együtt a fogat is kihúzta. De ezt az érzést egy másik váltotta fel, a kívánság, hogy felesége ne csak ne győzedelmeskedjék, de bűne meg is toroltassék. Nem ismerte föl ezt az érzést, de lelke mélyén azt kívánta, hogy felesége megszenvedjen, amiért becsületét és nyugalmát feldúlta. S miután újra végigment a párbajon, váláson és szétköltözésen, s újra elvetette őket, Alekszej Alekszandrovics arra a meggyőződésre jutott, hogy csak egy kivezető út maradt: ott tartani a feleségét maga mellett; ami történt, elrejteni a világ elől; minden eszközt fölhasználni a viszony megszakítására, főként pedig - ezt magának sem ismerte be - Anna megbüntetésére. „Közölnöm kell vele elhatározásomat, hogy megfontolva a súlyos helyzetet, amelybe családját juttatta, a legjobb megoldás mindkét fél részére a status quo fönntartása a külvilág számára, s én hajlandó is vagyok erre, azzal a szigorú föltétellel persze, hogy teljesíti akaratomat, azaz szakít a szeretőjével.” Elhatározása megerősítéséül, amikor végképp elfogadta már, Alekszej Alekszandrovicsnak még egy fontos gondolata támadt. „A vallással is egyedül ez a döntés van összhangban - mondotta magában. - Ha így döntök, nem dobom el a bűnös nőt, lehetőséget adok neki a javulásra; sőt - bármily nehezemre esik is - erőm egy részét megjavítására s megmentésére fordítom.” Habár Alekszej Alekszandrovics tudta, hogy a feleségére úgysem hathat erkölcsi szempontjaival, és hogy ebből az egész megjavítási kísérletből nem lesz semmi, csak csupa hazugság, s habár, miközben átélte ezeket

a súlyos perceket, egyszer sem gondolt arra, hogy a vallásban keressen vezérlő elvet, most, hogy döntése - ahogy ő képzelte - egybeesett a vallás követelményeivel, elhatározásának vallásos szentesítése tökéletes megelégedésére szolgált, s egy kissé meg is nyugtatta. Öröm volt elgondolnia, hogy ilyen életbevágó dologban senki sem mondhatja majd, hogy nem ama vallás szabályaival összhangban járt el, melynek zászlaját az általános elhidegülés és közönyösség közepette mindig magasan tartotta. S ahogy a további részleteken is végigment, Alekszej Alekszandrovics már azt sem látta be, miért ne maradhatna kettőjük viszonya csaknem olyan, mint azelőtt volt. Kétségtelen, hogy ő sohasem fordulhat Anna felé a régi tisztelettel, de nem volt és nem lehetett semmiféle oka, hogy életét feldúlja, s azért szenvedjen, mert rossz és hűtlen felesége van. „Igen, múlik az idő, a mindent rendező idő, s viszonyunk megint a régivé válik - mondta magában Alekszej Alekszandrovics -, a régivé olyan mértékben, hogy életem folyásában zavart nem érzek majd. Neki boldogtalannak kell lennie, én azonban nem vagyok bűnös, s épp ezért boldogtalan sem lehetek."

14

Mialatt Pétervárra hajtatott, nemcsak elhatározásában állapodott meg teljesen, de a levelet is megfogalmazta a fejében, amit a feleségének ír majd. A portásfülkébe lépve egy pillantást vetett a minisztériumból érkezett levelekre és iratokra, s utasítást adott, hogy hozzák utána a dolgozószobájába.

- Fogjanak ki, senkit sem fogadok - mondta a portás kérdésére némi elégültséggel, amely jó hangulatának volt a jele, a „nem fogadok" szavakat megnyomva.

Alekszej Alekszandrovics végigment vagy kétszer a dolgozószobáján, s a hatalmas íróasztal előtt állt meg, amelyen a komornyik hat gyertyát gyújtott meg előre, megreccsentette ujjait, s írószerszámai közt válogatva leült. Könyökét az asztalra helyezte, fejét oldalt fordította, egy percig gondolkozott, aztán nekifogott az írásnak, egy pillanatra sem állva meg közben. Megszólítás nélkül írt, franciául; az ön névmásnak, amelyet használt, így nem volt olyan hideg a jellege, mint az orosz nyelvben.

Utolsó beszélgetésünk során azt a szándékomat fejeztem ki, hogy tudatára adom, beszélgetésünk tárgyában mit döntöttem. Alaposan végiggondolva mindent, most azért írok, hogy ígéretemet teljesítsem. Határozatom a következő: bármit tett is Ön, úgy vélem, nincs jogom elszakítani a köteléket, amellyel felsőbb hatalmak kötöttek össze minket. A családot nem lehet a házastársak egyikének a szeszélye, önkénye vagy akár félrelépése miatt földúlni; a mi életünknek is folynia kell, ahogy idáig folyt. Erre van szükségem, nekem, Önnek, a fiunknak. Meggyőződésem, hogy megbánta s megfogja bánni, ami levelem írására okot ad, s együttműködik majd velem, hogy viszályunk indítékát gyökerestül kitépjük, s a múltat elfeledjük. Ellenkező esetben elképzelheti, mi vár Önre s a fiára. Minderre előszóval, remélem, még részletesebben is visszatérhetek. Minthogy a nyaralószezon vége felé jár, megkérem, hogy minél előbb, de legkésőbb keddig költözzék vissza Pétervárra. A költözéshez szükséges intézkedéseket megteszem. Jegyezze meg, kérem, hogy óhajom teljesítésére külön súlyt helyezek.

A. Karenin

P. S. A levélhez pénzt is mellékelek, kiadásai fedezésére, szüksége lehet rá.

Átolvasta a levelet, s meg volt elégedve, különösen hogy eszébe jutott pénzt is küldeni; nem volt benne egyetlen durva szó, szemrehányás, de nem volt elnézés sem. S ami a legfőbb: ott volt az aranyhíd a visszatéréshez. A levelet összehajtogatta, s a pénzzel együtt borítékba tette;

aztán azzal a gyönyörűséggel, amely mindig elfogta, ha szépen elrendezett írószerszámaival foglalkozott, nagy, masszív, elefántcsont késével végigsimította a levelet, s csöngetett.

- Add át a futárnak, hogy holnap juttassa el Anna Arkagyevnához a nyaralóba - mondta és fölállt.

- Szolgálatára, kegyelmes uram. A teát a dolgozóba parancsolja?

Alekszej Alekszandrovics a teáját a dolgozószobájában szolgáltatta föl, s masszív késével játszadozva karosszékéhez ment, amely mellé oda volt már készítve a lámpával együtt a megkezdett francia könyv az eugubiai feliratokról. A karosszék fölött aranykeretben Anna ovális képe függött, egy neves festő remeke. Alekszej Alekszandrovics fölpillantott rá. Kifürkészhetetlen szempár nézett rá gúnyosan és szemtelenül, mint azon az estén, amikor magyarázatot kért tőle. Különösen fején a kitűnően megfestett fekete csipke, a fekete haj, gyönyörű fehér keze, a gyűrűkkel borított gyűrűsujj volt az, amit Alekszej Alekszandrovics elviselhetetlenül szemtelennek és kihívónak érzett. Vagy egy percet nézte a képet, s úgy összerázkódott, hogy ajkai összeverődtek s egy „brr" hangot adtak, azután elfordult. A karosszékhez sietett, leült, s kinyitotta a könyvet. Megpróbált olvasni, de sehogy sem bírta korábbi, igen élénk érdeklődését az eugubiai feliratok iránt felkelteni. A könyvet nézte, és másra gondolt. Nem a feleségére, hanem közéleti tevékenységének egy nemrég fölmerült bonyodalmára, amely hivatali érdeklődését ez idő tájt leginkább foglalkoztatta. Érezte, hogy mélyebben hatol, mint bármikor, ebbe a bonyodalomba, s fejében, nagyzolás nélkül mondhatta, egy kapitális gondolat született; alkalmas rá, hogy az egész ügyet megoldja, őt hivatali pályáján följebb vigye, ellenségeit tönkretegye, s ezzel az államnak is a legnagyobb hasznot hajtsa. Mihelyt a teát fölszolgáló inas a szobából kiment, Alekszej Alekszandrovics fölkelt, s az íróasztalhoz lépett. A folyó ügyek dossziéját középre húzta; a tartóból az önelégültség alig észrevehető mosolyával egy ceruzát vett ki, s a mostani bonyodalommal összefüggő komplikált ügyirat olvasásába mélyedt. A bonyodalom a következő volt: Alekszej Alekszandrovicsnak mint államférfiúnak volt egy sajátos jellemvonása, amely minden kiváló hivatalnokban megvan, s makacs becsvágyával, kitartásával, becsületességével és önbizalmával együtt karrierjének alapja volt: nem sokat törődött a hivatal papírvilágával, levelezését csökkentette, amennyire lehetett, az élő üggyel került közvetlen viszonyba, amellett még takarékos is volt. Most az történt, hogy a nevezetes június 2-i bizottsági ülésen a zarajszki kormányzóságbeli földek öntözése került szőnyegre. Ez az ügy Alekszej Alekszandrovics minisztériuma alá tartozott, s a bürokrata gazdálkodás és meddő költekezés szembeszökő, ékes példája volt. Alekszej Alekszandrovics tudta, hogy ez így van. A zarajszki kormányzóságbeli földek öntözésének intézését az ő elődjének az elődje kezdte el. Erre a dologra valóban igen sok pénzt pocsékoltak s pocsékolnak is még majd el teljesen haszontalanul, hisz az egész ügyből nyilvánvalóan semmi sem sülhetett ki. Alekszej Alekszandrovics, ahogy hivatalát elfoglalta, rögtön látta ezt; bele is akart nyúlni, de az első időben, amikor nem érezte még elég erősnek magát, tudta, hogy nagyon sok érdeket érintene vele, úgyhogy nem lett volna bölcs dolog megbolygatnia, később pedig más ügyek foglalták el, s egyszerűen elfelejtette. Ment magától, mint a legtöbb ügy, a dolog tehetetlenségénél fogva. (Sok ember élt belőle, többek közt egy igen tisztességes, zeneértő család: a lányok mind húros hangszeren játszottak. Alekszej Alekszandrovics ismerte a családot, s tiszteletbeli örömapja volt az idősebb lányok egyikének.) Hogy az ellenséges minisztérium ezt az ügyet szőnyegre hozta, véleménye szerint nem volt tisztességes dolog; hiszen minden minisztériumnak van ennél különb ügye is, amelyet bizonyos hivatali illemből senki sem bolygat. De most, ha egyszer már odadobták neki a kesztyűt, merészen fölvette, s különbizottság kinevezését sürgette, amely a zarajszki kormányzóság mezőöntözési bizottságának a munkáját tanulmányozza s felülvizsgálja. Hanem aztán most már ő sem hagyott nyugtot ezeknek az uraknak. Még egy különbizottság kinevezését sürgette, amely a másnemzetiségűek helyzetét

vizsgálja felül. A másnemzetiségűek helyzete véletlenül került a június 2-i ülésen szőnyegre; Alekszej Alekszandrovics azonban erőteljesen felkarolta, mint olyan ügyet, amely a másnemzetiségűek siralmas helyzete miatt nem tűrhet halasztást. A bizottságban ez az ügy több minisztérium összekülönbözésére adott alkalmat. Az Alekszej Alekszandroviccsal szemben ellenséges minisztérium kimutatta, hogy a másnemzetiségűek helyzete kifejezetten virágzó, a tervbe vett intézkedések csak rontanának rajta; ha van is valami rossz, az abból ered, hogy Alekszej Alekszandrovics minisztériuma nem hajtotta végre a törvény előírta rendszabályokat. Alekszej Alekszandrovics most a következőket szándékozott követelni: először is, hogy új bizottságot állítsanak föl, amelynek az a feladata, hogy a helyszínen vizsgálja meg a másnemzetiségűek állapotát; másodszor, ha az bizonyosodik be, hogy a másnemzetiségűek helyzete valóban olyan, mint ahogy az a bizottság kezében levő hivatalos adatokból kitűnik, nevezzenek ki még egy tudományos bizottságot is, amely a másnemzetiségűek vigasztalan helyzetének az okát tanulmányozza, éspedig *a)* politikai, *b)* közigazgatási, *c)* gazdasági, *d)* néprajzi, *e)* anyagi, *f)* vallási szempontból; harmadszor felvilágosítást kell kérni az ellenséges minisztériumtól azokról a rendszabályokról, amelyeket ez a minisztérium az utolsó tíz évben a meg nem felelő viszonyoknak, melyek között a másnemzetiségűek leledzenek, a megváltoztatására tett; negyedszer s legvégül felvilágosítás követelendő a minisztériumtól arra vonatkozólag, hogy amint 1863. december 5-i és 1864. június 7-i kelettel 17015. és 18308. szám alatt a bizottsághoz érkezett jelentésükből kitűnik, miért járt el az alap- és szervezeti törvény 18. cikkelyével s a 36. cikkelyhez fűzött megjegyzésekkel épp ellenkező szellemben? Míg ezeknek a gondolatoknak vázlatát gyorsan papírra vetette, Alekszej Alekszandrovics arcát élénk pír öntötte el. Teleírt egy ívet, fölkelt, csöngetett, egy kis cédulát küldött az irodafőnökének, hogy milyen felvilágosításokra van szüksége. Ahogy fölállt, s a szobán végigment, újra fölpillantott az arcképre, elkomorodott, s megvetően elmosolyodott. Egy kicsit olvasott még az eugubiai feliratokról szóló könyvből, érdeklődése föl is újult iránta, tizenegy órakor azonban lefeküdt, s ahogy az ágyában a felesége dolgára visszagondolt, egyáltalán nem látta már olyan komor színben, mint előbb.

15

Noha Anna makacsul és dühösen tiltakozott, amikor Vronszkij helyzete lehetetlen voltát emlegette, s rábeszélte, valljon be mindent a férjének, helyzetüket a lelke mélyén ő is hazugnak és becstelennek tartotta, s szíve minden vágya az volt, hogy változtasson rajta. A lóversenyről visszatérőben az izgalom egy pillanatában mindent szemébe mondott az urának, s akárhogy fájt is akkor, örült, hogy így történt. Amikor az ura egyedül hagyta, magában azt mondta, hogy örül; hisz most minden tisztázódik, s hazugság és csalás legalább nem lesz többet. Kétségtelennek tartotta, hogy helyzete most már végleg rendeződik. Ez az új helyzet, lehet, rossz lesz, de egyértelmű; nem lesz benne homály és hazugság. A fájdalom, melyet szavai kimondásával magának és férjének okozott, úgy gondolta, kárpótlást nyer azzal, hogy minden megállapodik. Vronszkijjal még aznap este találkozott, de nem szólt róla, hogy közte s az ura közt mi történt, bár, ha helyzetét rendezni akarta, meg kellett mondania.

Amikor másnap reggel fölébredt, a férjének mondott szavak jutottak elsőül eszébe. Ezek a szavak most szörnyűnek tűntek föl; meg sem tudta érteni, hogy ezeket a durva, különös szavakat hogy is ejthette ki, s el sem tudta képzelni, mi lesz mindennek a vége. De a szavakat kimondta; s Alekszej Alekszandrovics elment, anélkül hogy egy szót is szólt volna. „Találkoztam Vronszkijjal, és nem mondtam meg neki. Az utolsó pillanatban, amikor elment, vissza akartam hívni, hogy megmondjam, de meggondoltam; furcsa lett volna, hogy miért nem szóltam mindjárt az első percben. Miért akartam, és miért nem tettem meg?” S feleletül erre a

kérdésre a szégyen égő pírja öntötte el az arcát. Értette már, mi tartotta vissza; megértette, hogy szégyellte magát. Helyzete, amely tegnap, úgy látta, kitisztult, nemcsak hogy nem tisztult ki, de hirtelen minden kivezető út nélkül állt előtte. Megborzadt a gyalázattól, amelyre idáig nem is gondolt. Ha csak eszébe is jutott, mit csinál majd az ura, a legrettenetesebb gondolatai támadtak. Az jutott eszébe, hogy jön mindjárt az irodafőnök, kikergeti a házból, s gyalázatát világgá kürtölik. Hová megy, tette föl magának a kérdést, ha hazulról elűzik, s nem talált választ rá.

Amikor Vronszkijra gondolt, azt képzelte, ő sem szereti, terhére van már a férfinak, úgyhogy nem is ajánlhatja föl magát neki, s emiatt ellenségesen érzett iránta. Úgy rémlett neki, hogy az urának mondott szavakat, amelyeket magában szüntelen ismételgetett, az egész világnak mondta, s mindenki hallotta is. Nem tudta rászánni magát, hogy a szemébe nézzen azoknak, akik egy fedél alatt laktak vele. Nem tudta elhatározni, hogy a szobalányt behívja; még kevésbé, hogy elmenjen s megnézze a fiát s a nevelőnőt.

A lány, aki rég ott hallgatózott már az ajtóban, maga jött be hozzá. Anna kérdőn nézett a szemébe, s ijedtében elpirult. A lány szabadkozott, hogy bejött, úgy hallotta - mondta -, hogy csöngettek. A ruhát hozta s egy levelet. A levelet Betsy írta. Emlékeztette, hogy ma reggel Liza Merkalova és Stolz bárónő ott lesznek nála egy játszma krokettre a hódolóikkal, Kaluzsszkijjal és az öreg Sztremovval. „Jöjjön el, ha másért nem, szemlélődni, az erkölcsöket tanulmányozni. Várom” - írta a végére.

Anna elolvasta a levelet, s mélyet sóhajtott.

- Nem kell, nincs semmire szükségem - mondta Annuskának, aki az üvegcséit és keféit rakosgatta az öltözőasztalon. - Menjen csak, rögtön felöltözöm, és lemegyek. Nincs semmire szükségem.

Annuska kiment, de Anna nem fogott hozzá az öltözéshez, ott ült tovább, a fejét és karját eleresztve ugyanabban a helyzetben; időnként egész testében összerándult, mintha egy mozdulatot akart volna tenni, mondani valamit, azután megint megdermedt. „Én Istenem, én Istenem” - ismételte szünet nélkül. De sem az Istennek, sem annak, hogy „én”, nem volt a számára értelme. Bár a vallásban, melyben nevelkedett, sohasem kételkedett, az, hogy ebben keressen támaszt, éppolyan idegen gondolat volt, mint hogy Alekszej Alekszandrovicshoz forduljon segítségért. A vallás segítségének, előre tudta, az lehet csak a feltétele, hogy lemond arról, ami életének értelme lett. Nemcsak nyomasztó volt a hangulata, de lassanként félni kezdett egy új, sosem tapasztalt lelkiállapottól. Lelkében, úgy érezte, minden megkettőződik, mint ahogy a fáradt szemben néha a tárgyak is megkettőződnek. Olykor nem is tudta már, mitől fél, mit kíván. Féli vagy inkább kívánja azt, ami volt, ami lesz, és mit is kíván tulajdonképpen - nem tudta.

„Jaj, mit tegyek?” - mondta magában, s hirtelen a feje mindkét oldala nyilallni kezdett. Amikor fölocsúdott, azon kapta magát, hogy haját a halántéka táján mind a két kezével fogja és szorongatja. Fölugrott, és járkálni kezdett.

- A kávé kész, a kisasszony és Szerjozsa várják már - mondta Annuska, aki újra bejött, s Annát ugyanabban a helyzetben találta.

- Szerjozsa? Mi van Szerjozsával? - kérdezte Anna megelevenedve. Egész reggel most gondolt először arra, hogy fia is van.

- Úgy látszik, bűnt követett el - felelte Annuska elmosolyodva.

- Bűnt?

- Az ön őszibarackjai ott voltak a sarokszobában; úgy látszik, alattomban megevett egyet.

Fiának az említése egyszeriben kiragadta Annát kiúttalan helyzetéből. Eszébe jutott a fiának élő anya szerepe, amelyet az utóbbi években félig-meddig őszintén, de erősen túlozva magára vett, s örömmel érezte, hogy mostani állapotában is van támasza, amely független attól, hogy a férjével és Vronszkijjal milyen viszonyba kerül. Ez a támasz a fia. Akármilyen helyzetbe jutott is, a fiát nem hagyhatja el. Csak szégyenítse meg és űzze el az ura, hidegedjen el tőle Vronszkij, s folytassa tovább független életét (megint epésen és szemrehányóan gondolt rá), a fiát nem hagyhatja el. Van célja az életének. Cselekednie kell, biztosítania kettejük viszonyát, hogy a fiát el ne vegyék tőle. Minél előbb, amilyen hamar csak lehet, cselekednie kell; ameddig el nem veszik a fiát. Fogja és elutazik vele. Ez az, amit most tennie kell. Meg kellett találnia a nyugalmát, kiszabadulnia ebből a gyötrő állapotból. A fiával kapcsolatos, közvetlen teendő gondolata - elutazni vele most mindjárt valahová - megadta ezt a nyugalmat.

Gyorsan felöltözött, lement, s határozott léptekkel nyitott a szalonba, ahol szokás szerint a kávé és Szerjozsa várt már rá a nevelőnőjével. Szerjozsa ott állt tiszta fehérben az asztalnál a tükör alatt, a háta meggörnyedt, a fejét lehajtotta, arcán az a feszült figyelem volt, amelyet Anna olyan jól ismert, s amely olyan hasonlatossá tette az apjához; a magával hozott virágokon babrált.

A nevelőnő rendkívül szigorú képet vágott. Szerjozsa, ahogy gyakran megtörtént, éleset kiáltott - „Á, mama!” -, aztán habozva megállt: odamenjen-e az anyjához köszönni, s hagyja a virágokat, vagy befejezze a koszorút, s a virágokkal menjen.

A nevelőnő köszönt, s hosszan, szabatosan kezdte Szerjozsa vétkét magyarázni; de Anna nem figyelt rá, azon gondolkozott, magával vigye-e őt is. „Nem, nem viszem - határozta el. - Magam megyek a fiammal.”

- Ez bizony nagyon csúnya - mondta Anna a fia vállát megfogva, s nem szigorú, inkább félénk tekintettel pillantott rá, amely a fiúcskát megzavarta, de ugyanakkor meg is örvendeztette, és megcsókolta. - Hagyja őt velem - mondta a csodálkozó nevelőnőnek, el nem engedve a fia kezét, s odaült a terített asztalhoz, a kávéja mellé.

- Mama! Én... én... nem... - mondta a fiú, s anyja arckifejezéséből iparkodott kiolvasni, mi vár rá a barack miatt.

- Szerjozsa - mondta Anna, mihelyt a nevelőnő kiment a szobából -, ez csúnya dolog volt, de többet nem teszed, ugye? És szeretsz engem?

Érezte, hogy könnyek szöknek a szemébe. „Hát lehet nem szeretnem? - mondta magában, a fia rémült és egyben örvendező tekintetébe mélyedve. - Csakugyan összefog majd az apjával, hogy megbüntessen? Lehetséges, hogy nem lesz benne szánalom irántam?” A könnyek ott folytak már az arcán, s hogy elrejtse, heves mozdulattal fölállt, s majdnem futott ki a teraszra.

Az utóbbi napok viharos esői után hideg, derűs idő állt be. A ragyogó nap áttűzött a lemosott leveleken, a levegő azonban hideg volt. Összerándult a hidegtől, de a belső rémülettől is, amely a tiszta levegőn új erővel fogta el.

- Menj, menj Mariettához - mondta az utánajövő Szerjozsának, s föl-alá kezdett járkálni a terasz szalmaszőnyegén. „Lehetséges vajon, hogy nem bocsátanak meg nekem - gondolta -, nem értik meg, hogy nem történhetett másképp?”

Megállt, s a nyárfa szélingatta csúcsára nézett, a hideg napban ragyogva csillogó esőmosta levelekre, és megértette, hogy nem bocsátják meg; hogy mint ez az ég, mint ez a lomb, most már minden és mindenki kíméletlen lesz iránta. S a lelkében kettőződést érzett megint. „Nem kell, nem szabad gondolkoznom - mondta magában. - Csak szedni a sátorfám. Hova, mikor? Kit vigyek magammal? Moszkvába, igen, az esteli vonattal. Annuska és Szerjozsa s a leg-

szükségesebb holmi. De előbb mindkettőjüknek írok.” Bement gyorsan a házba, a szobájába, asztalhoz ült, s levelet írt a férjének.

„Az után, ami történt, nem maradhatok tovább a házában. Elutazom, s magammal viszem a fiamat. Nem ismerem a törvényt, nem is tudom hát, melyik szülőnél kell maradnia; de magammal viszem, mert nélküle nem élhetek. Legyen nagylelkű, hagyja meg nekem.”

Idáig gyorsan és természetesen írt, de hogy Karenin nagylelkűségére apellált, pedig nem hitt benne, s a kényszerűség, hogy valami megindító dologgal zárja a levelet, megállította.

„A bűnömről és megbánásomról nem beszélhetek, hiszen...”

Megint megállt, mert gondolatai közt nem volt összefüggés.

„Nem - mondta magában -, nem kell semmi.” Széttépte s újra megírta a levelet, nem említve a nagylelkűséget, s leragasztotta.

A másik levelet Vronszkijnak kellett írnia. „Mindent megmondtam az uramnak” - írta, és sokáig ült ott, mert nem volt ereje tovább írni. Olyan durva dolog volt, olyan nőietlen. „Aztán meg mit is írhatok neki?” - mondta magában. A szégyenpír megint elfutotta az arcát; Vronszkij nyugalma jutott az eszébe, s bosszúsága arra ösztökélte, hogy apró darabokra szaggassa a papírt, a ráírt mondattal együtt. „Nem kell semmi sem” - mondta magában, s összehajtva a mappát, fölment, s tudomására hozta a nevelőnőnek s a személyzetnek, hogy még ma Moszkvába utazik, s mindjárt hozzá is fogott a csomagoláshoz.

16

A nyaraló szobáiban háziszolgák, kertészek, inasok járkáltak, hurcolták ki a holmit. A szekrények és komódok fölnyíltak, kétszer futottak zsinegért a boltba, a padlón újságpapír hányódott. Két láda, a zsákok, az átkötött plédek az előszobában voltak már. A hintó s két bérkocsi ott állt a felhajtónál. Anna a csomagolás munkájában elfeledkezett belső izgalmáról; a szobájában állt az asztal előtt, s épp az útitáskáját csomagolta, amikor Annuska a ház elé álló fogat zajára hívta fel a figyelmét. Kitekintett az ablakon, s Alekszej Alekszandrovics futárját pillantotta meg a ház előtt, amint a bejárónál csenget.

- Menj, tudd meg, mi az - mondta, s kezét a térdén összetéve, mindenre nyugodtan felkészülve egy karosszékbe ült. Az inas egy vastag csomagot hozott Alekszej Alekszandrovics címzésével.

- A futárnak - mondta - választ kell vinnie.

- Jól van - szólt Anna, s mihelyt a szolga kiment, reszkető ujjal bontotta föl a levelet. Behajtatlan bankjegycsomó hullott ki belőle, keresztkötésben. Kiszabadította a levelet, s a vége felől kezdte olvasni. „A költözéshez szükséges intézkedéseket megteszem. Jegyezze meg, kérem, hogy óhajom teljesítésére különös súlyt helyezek” - olvasta. Továbbfutott, vissza; elolvasott mindent, aztán még egyszer az egész levelet, az elejétől. Ahogy befejezte, érezte, hogy fázik, olyan rettenetes szerencsétlenség szakadt rá, amilyenre nem számított.

Reggel bánta, hogy szólt az urának; egyet kívánt csak, hogy bár azok a szavak kimondatlanok volnának. Most itt van ez a levél, ki nem mondottá tette a szavakat, megadta, amit kívánt. S a levél szörnyűbb volt, mint bármi, amit el tudott képzelni.

„Igaza van! Igaza! - mondogatta. - Mindig igaza, természetes; keresztény, nagylelkű! Az aljas, az undok! Ezt kívülem senki sem érti s nem fogja érteni, s én sem tudom megmagyarázni. Azt mondják: vallásos, erkölcsös, becsületes, okos; de nem látják, amit én láttam. Nem tudják,

hogy fojtogatta nyolc éven át az életemet, hogy fojtott meg bennem mindent, ami élt; egyszer sem gondolt arra, hogy eleven asszony vagyok, akinek szerelemre van szüksége. Nem tudják, hogy bántott meg lépten-nyomon, s milyen elégedett volt közben önmagával. Nem voltam rajta minden erőmmel, hogy az életem igazolását megtaláljam? Nem próbáltam meg szeretni az uram, s amikor az uramat már nem szerethettem, a fiam? De eljött az idő, beláttam, hogy tovább nem csalhatom magam; eleven ember vagyok; nem az én hibám; Isten teremtett olyanná, hogy szeretnem s élnem kell. És most? Ha megölne engem, megölné Vronszkijt, mindent elviselnék, mindent megbocsátanék, de nem, ő...

Hogy nem találtam ki, mit tesz majd? Azt teszi, ami alantas jelleméhez illő. Neki továbbra is igaza lesz, s engem, az elbukottat, még jobban, még mélyebbre buktat! »Elképzelheti, mi vár önre s a fiára« - jutottak eszébe a levél szavai. - Ez fenyegetés, hogy elveszi tőlem a fiamat, s az ő ostoba törvényeik szerint bizonyosan meg is teheti. Vagy tán nem tudom, miért mondja ezt? Még abban sem hisz, hogy szeretem a fiam, vagy megveti (ahogy mindig is csúfolódott rajta) az érzésemet; azt azonban tudja, hogy nem hagyom el, nem tudom elhagyni a fiam, hogy nélküle, azzal sem élet az élet, akit szeretek, ha pedig elhagyom s elszököm tőle, a leggyalázatosabb, legundokabb asszonyok módjára cselekszem - mindezt tudja, s azt is, hogy nem lesz erőm megtenni.

»Az életünknek úgy kell folynia, mint eddig« - jutott eszébe a levél másik mondata. - Ez az élet idáig is gyötrő volt, az utóbbi időben rettenetes. Mi lesz most? Ő mindezt tudja; tudja, hogy nem bánhatom meg, amiért lélegzek, szeretek; hazugságon és csaláson kívül, tudja, mindebből semmi sem lesz; de azért tovább kell kínoznia. Ismerem, tudom, hogy mint hal a vízben, úgy úszkál és kéjeleg a hazugságban. De én nem szerzem meg neki ezt az élvezetet, történjék bármi, szétszakítom a hazugságnak ezt a pókhálóját, amelybe bele akar keverni. Minden jobb a hazugságnál és csalásnál.

De hogyan? Én Istenem! Én Istenem! Volt asszony valaha ilyen boldogtalan?”

- Nem, én széttépem, széttépem! - kiáltotta, s könnyeit visszatartva talpra szökött. Odament az íróasztalhoz, hogy egy másik levelet írjon. Lelke mélyén azonban érezte már, hogy nem lesz ereje semmit sem széttépni; nem lesz ereje eddigi helyzetéből, akármilyen hazug és becstelen, kiszabadulni.

Odaült az íróasztalhoz, de ahelyett, hogy írt volna, kezét összetette az asztalon, a fejével ráborult, és zokogva, egész melléből rázkódva, ahogy a gyerekek sírnak, elsírta magát. Sírt, mert ábrándja, hogy helyzete tisztázódik, rendeződik, örökre szétfoszlott. Tudta előre, hogy minden a régiben marad, sőt sokkal rosszabb lesz, mint idáig volt. A világban elfoglalt helyzete, amely reggel egész mellékesnek tűnt föl, érezte, drága neki, s nem lesz ereje annak a nőnek a gyalázatára fecsérelni, aki az urát és fiát elhagyva a szeretőjével egyesül; hogy bármint erőlködjék, önmagánál erősebb nem lehet. A szerelem szabadságát már meg nem ismeri, bűnös nő marad örökre, a leleplezés percenkénti fenyegetésével a feje fölött; hisz megcsalta az urát, hogy egy független, idegen férfival tartson fenn szégyenletes viszonyt, akivel közös életet nem élhet sohasem. Tudta, hogy ez így lesz, ugyanakkor olyan borzasztó volt, hogy el sem tudta képzelni, mi lesz hát a vége. És sírt, odaadva magát a sírásnak, mint a megbüntetett gyerek.

Az inas lépteit hallotta, az riasztotta föl. Hogy arcát elrejtse, úgy tett, mint aki ír.

- A futár választ vár - jelentette az inas.

- Választ? Jó - mondta Anna -, csak várjon. Majd csöngetek.

„Mit írhatok neki? - gondolta. - Mit határozhatok egyedül? Mit tudok? Mit akarok? Mit szeretnék?” Azt a kettőződést kezdte megint a lelkében érezni. Ez az érzés megrémítette,

utánakapott az első tevékenységet kínáló ürügynek, amely elvonhatta attól, hogy magára gondoljon. „Látnom kell Alekszejt (gondolatban így hívta Vronszkijt), csak ő mondhatja meg, mit csináljak. Elmegyek Betsyhez; ott, lehet, találkozom vele” - mondta magában. Teljesen megfeledkezett róla, hogy tegnap, amikor megmondta neki, hogy nem megy el Tverszkaja hercegnőhöz, Vronszkij azt mondta, akkor ő sem lesz ott. Odalépett az asztalhoz, s ennyit írt csak a férjének: „Levelét megkaptam, A.” Aztán csöngetett, s odaadta az inasnak.

- Nem utazunk - mondta a bejövő Annuskának.

- Egyáltalán nem?

- Nem, de holnapig ne csomagoljatok ki, a hintó is maradjon. Elmegyek a hercegnőhöz.

- Melyik ruhát készítsem ki?

17

A krokett-társaságnak, amelybe Tverszkaja hercegnő Annát meghívta, két hölgyből s a hódolóikból kellett állnia. Ez a két hölgy fő képviselője volt egy új, előkelő pétervári körnek, amely egy utánzás utánzásaként *les sept merveilles du monde*-nak[61] nevezte magát. Ezek a hölgyek, igaz, hogy a legmagasabb körhöz tartoztak, de ez a kör a legellenségesebb viszonyban volt azzal, amelybe Anna járt. Az öreg Sztremov, Pétervár egyik legbefolyásosabb embere, Liza Merkalova tisztelője, ezenkívül hivatali ellensége volt Alekszej Alekszandrovicsnak. Mindezt megfontolva, Anna nem akart elmenni; Tverszkaja hercegnő erre a lemondásra célzott levelében. Abban a reményben, hogy Vronszkijjal találkozik, most mégis kedve támadt elmenni.

Anna a többi vendég előtt érkezett Tverszkaja hercegnőhöz.

Abban a pillanatban ért oda, mikor Vronszkij szétfésült oldalszakállú, kamarásforma inasa is belépett. Megállt az ajtóban, levette sapkáját, s előreengedte Annát. Anna megismerte, s csak most jutott eszébe Vronszkij tegnapi mondása, hogy nem jön el. Bizonyára ezért küldte a levelet.

Mialatt felsőruháját az előszobában levetette, hallotta, amint az inas, aki az „r” hangot is kamarás módon ejtette, azt mondta: „A gróftól a hercegnőnek”, s átadta a levelet.

Meg szerette volna kérdezni, hol van a gazdája. Vissza szeretett volna fordulni, levelet küldeni, hogy vagy jöjjön el, vagy ő megy el hozzá. De sem ezt, sem azt nem tehette, sem valami harmadikat; hallotta maga előtt a jövetelét jelző csengőt, s Tverszkaja hercegnő inasa, félig felé fordulva, ott állt már a kinyitott ajtóban, várva, hogy a belső szobákba menjen.

- A hercegnő a kertben van, azonnal jelentik. Nem szíveskedne a kertbe fáradni? - jelentette a másik inas a másik szobában.

A határozatlanság és homály ugyanaz volt, mint otthon, rosszabb még, hisz nem lehetett semmihez sem fogni, lehetetlen Vronszkijjal találkozni, itt kellett maradnia ebben az idegen, annyira ellentétes hangulatú társaságban. De olyan toalettben volt, amelyről tudta, hogy jól áll neki, azután meg nem volt maga, ott volt körülötte a megszokott, parádés és henye környezet; mégiscsak könnyebb volt, mint otthon, nem kellett gondolkodnia, hogy mit csináljon. Itt minden magától csinálódott. Ahogy Betsy meglepő eleganciájú fehér ruhájában elébe sietett, s ő szembekerült vele, mint mindig, most is elmosolyodott. Tverszkaja hercegnő Tuskeviccsel s

[61] A világ hét csodája. (francia)

egy rokon kisasszonnyal volt, aki vidéken lakó szülei nagy boldogságára a nyarat a híres hercegnőnél töltötte.

Annán bizonyára volt valami furcsa, mert Betsy szóvá tette.

- Rosszul aludtam - felelte Anna, az inasra pillantva, aki szembejött, s számítása szerint Vronszkij levelét hozta.

- Mennyire örülök, hogy eljött - mondta Betsy. - Fáradt vagyok; épp egy csésze teát akartam meginni, amíg megérkeznek. Elmehetnének Másával - fordult Tuskevicshez -, próbálják ki a *croquet-ground*-ot[62] ott, ahol megnyírták. Mi meg a tea mellett jól kibeszélgetjük magunkat. *We'll have a cosy chat,*[63] igaz? - fordult mosolyogva Annához, megszorítva a napernyőt tartó kezét.

- Annál inkább, mert nem maradhatok sokáig, föltétlenül el kell mennem az öreg Vredéhez. Száz éve ígérem - mondta Anna, akinek a hazugság, bár a természetétől idegen volt, társaságban nemcsak hogy egyszerűvé és természetessé vált, de még gyönyörűséget is okozott.

Hogy miért mondta épp ezt, amire egy másodpercre nem is gondolt, nem tudta volna semmiképp sem megmagyarázni. Azért mondta, mert látta, hogy Vronszkij nem lesz itt, s biztosítania kellett a szabadságát, megkísérelnie akárhogy is a találkozást.

De hogy jött éppen az öreg Vrede udvarhölgy a szájára, akihez éppúgy el kellett volna mennie, mint sok máshoz, nem tudta volna megmagyarázni; pedig, mint később kiderült, találkozásukra kieszelhette volna a legfurfangosabb módot, jobbat akkor sem tudott volna kitalálni.

- Nem, én semmiképp sem engedem el - felelte Betsy, figyelmesen pillantva Anna arcába. - Igazán megsértődnék, ha nem szeretném annyira. Mintha attól félne, hogy a társaságom kompromittálhatja. A kis szalonba kérem a teát - mondta, és mint mindig, ha az inashoz fordult, összehúzta a szemét.

Elvette tőle a levelet, s átolvasta.

- Alekszej felültetett minket - mondta franciául -, azt írja, nem jöhet - tette hozzá olyan természetesen és egyszerű hangon, mintha soha eszébe sem jutott volna, hogy Vronszkij mást is jelenthet Annának, mint partnert a krokettjátékban.

Anna tudta, hogy Betsy mindent tud, de hallva, hogyan beszél előtte Vronszkijról, egy-egy percre mindig elhitette magával, hogy semmit sem tud.

- Á - mondta Anna közönyösen, mintha kevéssé érdekelné, s mosolyogva folytatta: - Hogy kompromittálhatna bárkit is a maga társasága? - Ez a játék a szavakkal, a titoknak ez a rejtegetése, mint minden asszonynak, Annának is gyönyörűségére volt. Nem az, hogy el kellett rejteni, nem a cél, amelyért a rejtegetés történt, maga a rejtegetés volt, ami vonzotta. - Én nem lehetek - mondta - pápább a pápánál. Sztremov és Liza Merkalova a társaság krémjének is krémje. Aztán meg mindenütt fogadják is őket, és én - az „én"-t jól megnyomta - sohasem voltam szigorú és türelmetlen. Egyszerűen nincs időm.

- Talán Sztremovval nem akar találkozni? Ők csak törjenek lándzsát Alekszej Alekszandroviccsal a bizottságban; nem tartozik ránk. Társaságban a legszeretetreméltóbb ember, akit csak ismerek, s szenvedélyes krokettjátékos. Majd meglátja. S akármilyen nevetséges is vén szerelmesként Liza mellett a helyzete, látni kell, hogy vágja ki magát ebből a nevetségességből. Nagyon kedves ember. Sappho Stolzot ismeri? Egészen új tónus, egészen új.

---

[62] Krokettpálya. (angol)

[63] Kellemesen elcsevegünk. (angol)

Betsy folyton beszélt, vidám és értelmes szemén Anna látta, hogy kapiskálja a helyzetét, s forral valamit. A kis szalonban voltak.

- Hanem most írnom kell Alekszejnek. - Betsy leült az asztalhoz; írt néhány sort, és borítékba tette. - Azt írom, jöjjön el ebédre. Az ebédnél egy hölgy gavallér nélkül maradt. Nézze meg, elég meggyőző? Bocsánat, egy pillanatra magára hagyom. Kérem, ragassza le és küldje el - mondta az ajtóból -, valamit el kell intéznem.

Anna egy pillanatot sem habozott, leült Betsy levelével az asztalhoz, s el sem olvasva, ezt írta hozzá: „Föltétlenül találkoznom kell magával. Jöjjön el Vrede kertjéhez. Hat órakor ott leszek." Leragasztotta, s Betsy, aki visszajött közben, előtte adta oda a levelet.

A tea alatt, melyet a hűvös kis fogadóban egy tálalóasztalkán szolgáltak föl, a két asszony közt csakugyan megindult a *cosy chat*, amit Tverszkaja hercegnő a vendégek érkeztéig ígért. Azokról traccsoltak, akiket vártak, s a beszélgetés Liza Merkalován állapodott meg.

- Nagyon kedves - mondta Anna. - Nekem mindig rokonszenves volt.

- Szeretnie is kell. Mindig magáról ábrándozik. Tegnap a lóverseny után odajött hozzám, s kétségbe volt esve, hogy nem találta ott. Azt mondja, maga igazi regényhősnő; ha férfi volna, millió ostobaságot követne el magáért. Sztremov azt mondja, így is követ el eleget.

- De mondja, kérem, én sohasem tudtam megérteni - szólt Anna némi hallgatás után, olyan hangon, mely elárulta, hogy nem üres kérdést tesz föl, hanem amit kérdez, fontosabb neki, mint ahogy képzelnék. - Mondja, milyen viszonyban van ő Kaluzsszkij herceggel, azzal az úgynevezett Miskával? Keveset találkoztam velük. Mi van köztük?

Betsy szeme mosolygott, s figyelmesen pillantott Annára.

- Ez az új modor - mondta. - Most mind ezt veszik föl. A sarokba dobják a főkötőt. De nem mindegy, ki hogy dobja oda.

- Jó, jó, de milyen viszonyban van Kaluzsszkijjal?

Betsy, ami ritkán történt meg vele, váratlanul vidám, visszatarthatatlan kacagásra fakadt.

- Maga most Mjagkaja hercegnő szerepét bitorolja. A rettenetes gyermek tesz fel ilyen kérdéseket. - Nyilván akarta, de nem tudta türtőztetni magát, s abba a ragadós nevetésbe tört ki, amivel a ritkán nevető emberek nevetnek. - Őket kell megkérdezni - mondta a kacagás könnyein keresztül.

- Nevet - mondta Anna, s a kacagás akarata ellenére őrá is átragadt -, de én sohasem tudtam ezt megérteni. A férj szerepe az, amit nem értek.

- A férj? Liza Merkalovának a férje utánaviszi a plédet, és kész minden szolgálatra, s hogy valójában mi is van köztük, senki sem kíváncsi rá. Jó társaságban, hisz tudja, nem beszélnek és nem is gondolnak bizonyos ruhadarabokra. Ezzel is így van.

- Ott lesz Rolandaki ünnepélyén? - kérdezte Anna, hogy a társalgást másfelé terelje.

- Nem hiszem - felelte Betsy, s anélkül, hogy barátnőjére pillantott volna, az apró, átlátszó csészébe óvatosan töltögetni kezdte az illatozó teát. Majd Anna elé tolva a csészéjét, egy cigarettát vett elő, ezüstszipkába tette és rágyújtott.

- Én, látja, szerencsés helyzetben vagyok - kezdte a csészével a kezében, most már nevetés nélkül. - Értem magát, és értem Lizát. Liza egyike azoknak a naiv természeteknek, akik, mint a gyerek, nem értik, mi a jó, s mi a rossz. Legalábbis amikor nagyon fiatal volt, nem értette. Most pedig tudja, hogy ez a nemértés jól áll neki. S talán már szándékosan nem érti - mondta Betsy finom mosollyal. - De még mindig jól áll neki. Ugyanazt a dolgot lehet, látja, tragikusan

nézni, s gyötrelmet csinálni belőle - s lehet egyszerűen, sőt jókedvűen. Magában talán nagyon is erős a hajlam, hogy a dolgokat tragikusan nézze.

- Hogy szeretnék másokat úgy ismerni, mint magamat - mondta Anna komolyan elgondolkozva. - Vajon rosszabb vagy jobb vagyok-e másoknál? Azt hiszem, rosszabb.

- Rettenetes gyerek, rettenetes gyerek - ismételgette Betsy. - De itt is vannak már.

18

Léptek hangzottak föl és férfihang, aztán egy nő hangja; utána nevetés; s nyomban utána a várt vendégek léptek be: Sappho Stolz és egy erőfölöslegtől sugárzó fiatalember, bizonyos Vaszka. Meglátszott rajta, hogy nemhiába táplálkozott véres marhahússal, szarvasgombával s burgundival. Meghajolt a hölgyek előtt, rájuk nézett, de csak egy pillanatra. Aztán ment Sappho után a szalonba; ott is mindig a nyomában, mintha hozzá lett volna kötve, s le nem vette róla ragyogó szemét, mintha csak meg akarná enni. Sappho Stolz szőke volt, a szeme fekete. Apró, fürge léptekkel jött be magas cipősarkán, s férfi módra jól megszorította a hölgyek kezét.

Anna nem találkozott még ezzel az új hírességgel, s meg volt lepve, hogy milyen szép, a toalettje milyen különc, a modora milyen merész. Gyöngéd aranyszínű hajából, a magáéból és a máséból, akkora frizura-*échafandag*e-t[64] készítettek, hogy a feje semmivel sem volt kisebb, mint merészen előreálló s igencsak fedetlen keble. Olyan hevesen tört előre, hogy térde s combja minden mozdulatnál kiütközött a ruhája alól; az ember önkéntelenül is azt kereste, hogy ebben a jól fölépített, ingó-ringó hegyben hol is végződik az ő valódi, apró és arányos, fönn nagyon meztelen, hátul és lefelé nagyon is elrejtett teste.

Betsy gyorsan összeismertette Annával.

- Képzeljék csak, majdnem elgázoltunk két katonát - kezdte rögtön mesélni, s közben egyre hunyorgatott és mosolygott, s hátra-hátrarántotta a sleppjét, amelyet rögtön megint az oldalára csapott. - Vaszkával jöttem... Ah, persze, nem is ismerik egymást... - S a családi nevét is megmondva, bemutatta a fiatalembert: majd elpirult, s hangosat nevetett a nyelvbotlásán, hogy egy idegen nő előtt Vaszkának nevezte.

Vaszka még egyszer meghajolt Anna előtt, de nem szólt semmit. Sapphóhoz fordult.

- Elvesztette a fogadást. Előbb érkeztünk. Tessék fizetni - mondta mosolyogva.

Sappho még vidámabbat kacagott.

- De most nem - mondta.

- Mindegy, később majd megkapom.

- Ah, igaz! - fordult Sappho hirtelen a háziasszonyhoz. - Jó alak vagyok. El is feledtem... Vendéget hoztam. Íme.

A váratlan fiatal vendég, akit Sappho magával hozott, s akiről elfeledkezett, fiatalsága ellenére olyan fontos személy volt, hogy a két hölgy fölállt, úgy fogadta.

Sappho új hódolója volt. Mint Vaszka, ő is folyton a sarkában járt.

---

[64] Emelvény. (francia)

Kaluzsszkij herceg és Liza Merkalova is megjött Sztremovval csakhamar. Liza Merkalova sovány, barna nő volt; tunya, keleties arc s gyönyörű, ahogy mindenki mondta, megfejthetetlen szemek. Sötét ruhájának a jellege (Anna rögtön észrevette s méltányolta) teljes összhangban volt szépségével. Amilyen kemény és felajzott volt Sappho, olyan lágy és ernyedt Liza.

De Anna ízlése szerint Liza sokkal vonzóbb volt. Betsy úgy beszélt róla, mint aki egy tudatlan gyerek modorát ölti magára; Anna azonban, ahogy meglátta, érezte, hogy ez nem igaz. Liza valóban tudatlan volt és romlott, de kedves és nemtörődöm. A modora, igaz, ugyanolyan volt, mint Sapphóé; hozzátapadva szinte s majd fölfalva a szemükkel, az ő nyomában is két udvarló járt, egyik fiatal, a másik öreg; de benne volt valami magasabb rendű is, mint ami körülvette - üvegcserepek közt a valódi gyémánt csillogása. Ez sugárzott gyönyörű, valóban megfejthetetlen szemeiből. Ezeknek a sötét karikás szemeknek fáradt s ugyanakkor szenvedélyes pillantása teljes őszinteségével lepte meg az embert. Aki ebbe a szembe belenézett, úgy rémlett, egészen kiismerte, s ha egyszer ismerte, nem lehetett nem szeretnie. Anna láttára örvendező mosollyal sugárzott föl az arca.

- Milyen boldog vagyok, hogy láthatom! - mondta hozzálépve. - Tegnap a versenyen épp oda akartam menni magához, amikor elment. Annyira szerettem volna épp tegnap látni. Rettenetes volt, igaz? - mondta Annára pillantva, s úgy rémlett, egész lelkét feltárja.

- Igen, nem is vártam volna, hogy annyira fölizgat - mondta Anna, és elpirult.

A társaság ebben a pillanatban fölállt, hogy a kertbe induljon.

- Én nem megyek - mondta Liza, s Annához ült. - Maga sem? Micsoda élvezet, krokettet játszani!

- Én szeretek - mondta Anna.

- De mondja, hogy csinálja, hogy nem unatkozik? Ha az ember magára néz, örül a szíve. Él, én meg csak unatkozom.

- Hogy unatkozna? - mondta Anna. - Hisz a maguké a legvidámabb társaság Péterváron.

- Akik nem tartoznak belé, lehet, még jobban unatkoznak, de mi sem mulatunk; én bizonyosan nem, ellenkezőleg, rettenetesen, de rettenetesen unatkozom.

Sappho cigarettára gyújtott, s a két fiatalemberrel kiment a kertbe. Betsy és Sztremov benn maradtak és teáztak.

- Már hogy lenne unalmas? - szólt Betsy. - Sappho azt mondja, tegnap kitűnően mulatott maguknál.

- Hogy micsoda keserves dolog volt - mondta Liza Merkalova. - A verseny után mind fölmentünk énhozzám. Mindig ugyanazok, mindig ugyanazok! Egy és ugyanaz! Egész este a díványokon henteregtünk. Mi a mulatság ebben? Hogy csinálja, igazán, hogy nem unatkozik? - fordult megint Annához. - Elég ránézni, s az ember látja: egy nő, aki lehet boldog vagy boldogtalan, de nem unatkozik. Tanítson meg rá, hogy csinálja?

- Sehogy sem csinálom - felelte Anna, a tolakodó kérdésekbe belepirulva.

- Ez a legjobb mód rá - vegyült a beszélgetésbe Sztremov.

Sztremov ötven körüli férfi volt, félig ősz már, de még üde, nagyon csúnya, de arca okos és jellegzetes. Liza Merkalova a feleségének volt unokahúga, minden szabad óráját ővele töltötte. Hivatali ellensége volt Alekszej Alekszandrovicsnak, de most, hogy Anna Kareninával

találkozott, mint okos, nagyvilági ember, azon volt, hogy ellensége feleségéhez különösen szívélyes legyen.

- „Sehogy” - kapta föl finom mosollyal -, ez a legjobb mód. Rég mondom magának - fordult Liza Merkalovához -, ha nem akar unatkozni, ne gondoljon arra, hogy unatkozni fog. Ugyanúgy, mintha álmatlanságban szenved: nem szabad félni, hogy nem alszik el. Ez ugyanaz, mint amit Anna Arkagyevna mond.

- Nagyon örülnék, ha ezt mondtam volna, mert nemcsak okos, de igaz is - szólt Anna mosolyogva.

- De csakugyan, mondja meg, miért nem tud elaludni az ember, és miért unatkozik?

- Mert az alvásért is meg kell dolgozni, és a mulatságért is.

- Miért dolgoznék én, amikor a munkámra senkinek sincs szüksége? Szántszándékkal színlelni nem tudok, s nem is akarok.

- Javíthatatlan - mondta Sztremov, anélkül, hogy ránézett volna, s újból Annához fordult.

Minthogy ritkán találkozott vele, banalitásokon kívül nem mondhatott egyebet neki, de ezeket a banalitásokat, hogy mikor költözik be Pétervárra, vagy mennyire szereti őt Ligyija Ivanovna grófnő, olyan arckifejezéssel mondta, amely arra vallott, hogy legfőbb vágya kedvesnek lenni hozzá; bebizonyítani, mennyire tiszteli, sőt ennél többet is.

Tuskevics jött be; a társaság, jelentette, már várja a krokettjátékosokat.

- Nem, ne menjen el, kérem - esdekelt Liza Merkalova, megtudva, hogy Anna máris indul. Sztremov is hozzászegődött.

- Nagyon nagy ellentét - mondta - ebből a társaságból az öreg Vredéhez menni. Neki csupán mások megszólására ad majd alkalmat, míg itt a legszebb érzéseket ébreszti, a kajánkodással épp ellenkezőket.

Anna egy percig határozatlanul tűnődött. Ennek az okos embernek a hízelgő beszéde, a naiv, gyermeki rokonszenv, amelyet Liza Merkalova mutatott iránta, a megszokott nagyvilági környezet - mindez olyan könnyű volt, s ami rá várt, olyan nehéz; egy pillanatra habozott, maradjon-e, ne tolja-e ki még a magyarázkodás nehéz perceit. De visszaemlékezett, mi vár rá otthon, egyedül, ha semmi elhatározásra nem jut; visszaemlékezett arra a mozdulatra, amelyre még emlékezni is szörnyű volt, amint mind a két kezével a hajához kapott, és elbúcsúzott s elhajtatott.

19

Vronszkij könnyelműnek látszó nagyvilági élete ellenére olyan ember volt, aki gyűlölte a rendetlenséget. Még fiatal korában, katonaiskolásként, amikor egyszer megszorult és kölcsönkért, megalázó visszautasításban volt része, s azóta egyszer sem tette ki magát ilyesminek.

Hogy az ügyeit mindig rendben tartsa, sűrűbben vagy ritkábban, körülbelül ötször egy évben, ahogy a szükség hozta, elvonult és rendbe hozta az ügyeit. Ez volt, amit ő elszámolásnak vagy *faire la lessive*-nek[65] nevezett.

Amikor a verseny másnapján későn ébredt, meg sem borotválkozott, fürdőt sem vett, csak a köntösét kapta magára, az asztalra terítette a pénzét, számlákat, leveleket, s hozzáfogott a

[65] Nagymosást rendezni. (francia)

munkához. Petrickij tudta már, hogy ilyenkor könnyen megharagszik, s amikor fölébredt s cimboráját az íróasztalnál látta, csöndben felöltözött, s elment anélkül, hogy megzavarta volna.

Aki a maga életkörülményeinek bonyolultságát apróra ismeri, önkéntelenül is azt képzeli, hogy bonyolultságuk s a fáradság, amibe kibonyolításuk kerül, az ő különös, véletlen helyzetéből fakadnak, és sehogy sem akarja elhinni, hogy egyéni viszonyaik másokat is ugyanilyen labirintussal vesznek körül, így rémlett Vronszkijnak is, s nem minden belső büszkeség nélkül gondolta el, sőt nem is minden alap nélkül, hogy akárki más, ha ilyen nehéz viszonyok közé kerül, rég belezavarodik, vagy valami csúnya lépésre kényszerül. Épp most azonban úgy érezte, hogy ha össze nem akar zavarodni, feltétlenül számot kell vetnie magával, és tisztázni a helyzetét.

Elsőül, mint a legkönnyebbhez, pénzügyeihez látott hozzá. Apró betűivel egy levélpapíron összeírt mindent, amivel tartozott, összeadta, s úgy találta, hogy tizenhétezer rubellel adós, s még pár százzal, amit az egyszerűség kedvéért elhagyott. Aztán a pénzét s a csekk-könyvét számlálta össze, s azt látta, hogy mintegy ezernyolcszáz rubelje marad; bevételre azonban újévig nem számíthat. Átolvasva adósságai jegyzékét, három csoportba osztotta s újból leírta őket. Az első csoportba azok az adósságok tartoztak, amelyeket azonnal ki kellett fizetnie, vagy legalábbis készenlétben tartania a pénzt, hogy kifizethesse, nehogy egy percet is késsék, ha követelik. Ilyen adóssága négyezer körül volt; ezerötszáz a lóért, kétezerötszáz a kezesség egy fiatal bajtársáért, Venyevszkijért, akitől egy hamiskártyás az ő jelenlétében nyerte el a pénzt. Vronszkij már akkor oda akarta adni (volt nála pénz), de Venyevszkij és Jasvin ragaszkodtak hozzá, hogy ők fizetik meg s nem Vronszkij, aki nem is játszott. Ez nagyon szép lett volna, de Vronszkij tudta, hogy ebben a piszkos ügyben, amelyben csak annyi része volt, hogy Venyevszkijért szóbelileg jótállt, kétezer-ötszázat okvetlenül készenlétben kell tartania, hogy a gazfickónak odavághassa, s többé ne legyen vele dolga. Erre a legfontosabb csoportra tehát négyezer rubel kellett. A második csoport - nyolcezer - a kevésbé fontos adósságok. Ezek az adósságok nagyobbrészt a versenyistállóval függtek össze, a zab- és szénaszállítónak, az angoljának, a nyergesnek stb. tartozott vele. Ezekre az adósságokra is félre kellett tennie vagy kétezret, hogy egészen nyugodt lehessen. Az adósságok utolsó csoportjába - boltos, vendéglő, szabó - olyanok tartoztak, amikkel nem kellett sokat törődnie. A folyó kiadásokra legalább hatezer kellett volna, azonban csak ezernyolcszáza volt. Egy százezres jövedelmű embernél - ennyire becsülték Vronszkij vagyonát - ekkora adósság látszólag nem okozhatott nehézséget; csakhogy egyáltalán nem volt százezer rubele. A hatalmas apai vagyont, amely egymaga évi kétszázezret hozott, a két fiú között még nem osztották föl. Amikor bátyja, nyakig adósságban, Varja Csirkova hercegnőt, egy dekabrista vagyontalan leányát elvette, Alekszej az atyai vagyon minden jövedelméről lemondott bátyja javára, csak évi huszonötezret kötött ki magának. Alekszej akkor azt mondta a bátyjának, hogy amíg meg nem nősül, ami valószínűleg sosem történik meg, ennyi elég lesz. S bátyja, aki az egyik legdrágább ezred parancsnoka volt, s éppen akkor nősült, nem tehetett mást, elfogadta az ajándékot. Anyja, akinek különvagyona is volt, a kikötött huszonötezren kívül még húszat adott neki évente, s azt Alekszej el is költötte. De az anyja Annával való viszonya miatt, meg amiért Moszkvából eljött, az utóbbi időben haragudott rá, s nem küldött több pénzt. Vronszkij, aki megszokta már, hogy életmódját a negyvenötezerhez szabja, s most csak huszonötöt kapott, pénzgondokban volt. Hogy gondjaitól szabaduljon, az anyjától nem kérhetett pénzt. Utolsó levele, amelyet előző este kapott meg, különösen felháborította: arra volt benne célzás, hogy az anyja társasági és szolgálati előmenetelében kész őt támogatni, de az olyan életben, amely az egész jó társaságot megbotránkoztatja: nem. Anyja igyekezete, hogy megvásárolja, a lelke mélyéig sértette, s még jobban elhidegítette tőle. A nagylelkűen kimondott szót azonban nem vonhatta vissza, bár mióta gyanítani kezdte, hogy szerelmi viszonyának milyen következményei lehetnek, a nagylelkű szót, érezte már, könnyelműen mondta ki, hisz nőtlenként is szüksége

lehet az egész százezerre! Visszavonásról azonban szó sem lehetett. Elég volt bátyja feleségére gondolnia, arra, hogy ez a kedves és derék Varja minden alkalommal emlékeztette rá, hogy nagylelkűségét az eszében tartja és becsüli; s be kellett látnia, milyen lehetetlen az odaadottat visszavenni. Éppolyan lehetetlen, mint asszonyt ütni, lopni vagy hazudni. Egy volt, ami lehetséges volt és szükséges is, s amire Vronszkij egy percnyi habozás nélkül rászánta magát - s nem is okozhatott nehézséget: egy uzsorásnál tízezret fölvenni, a kiadásait megnyírni, a versenylovait eladni. Ahogy ezt elhatározta, írt is mindjárt egy levelet Rolandakinak, aki nemegyszer üzent már neki, hogy a lovait megveszi. Aztán az angoljáért s az uzsorásért küldött, s a nála levő pénzt elosztotta a számlákra. Miután mindezzel végzett, hideg és éles választ írt az anyja levelére. Majd Anna három levelét vette ki a tárcájából, átolvasta és elégette. Erről a tegnapi beszélgetésük jutott eszébe, s azon kezdett el tűnődni.

20

Vronszkij életét különösen szerencséssé tette, hogy volt egy minden kétséget kizáró szabálygyűjteménye arra vonatkozólag, mit szükséges és mit tilos tennie. Ez a gyűjtemény az esetek igen kis körét ölelte föl, de szabályai kétségbevonhatatlanok voltak, s Vronszkij, aki sohasem lépett ki ebből a körből, egy pillanatra sem ingadozott, ha valamit meg kellett tennie. Ezek a szabályok félreérthetetlenül megszabták, hogy a hamiskártyást ki kell fizetni, a szabót azonban nem szükséges, hogy férfiaknak nem muszáj hazudni, nőknek azonban lehet, megcsalni senkit sem szabad, férjet azonban igen; hogy a sértést megbocsátani lehetetlen, sérteni azonban lehet stb. Mindezek a szabályok lehettek oktalanok, rosszak, de kétség nem fért hozzájuk, s ha megtartotta őket, úgy érezte, nyugodt lehet, és magasan hordhatja a fejét. Csak az utóbbi időben, Annához való viszonya során támadt olyan érzése, hogy ez a törvénykönyv mégsem ölel föl minden esetet, s a jövőben olyan nehézségek és kétségek várnak rá, amelyekhez nincs vezérfonál.

Mostani viszonya Annához s a férjéhez az ő szemében egyszerű és világos volt; szabálygyűjteményében, amelyhez igazodott, világosan és pontosan meg volt határozva.

Anna tisztességes asszony, aki megajándékozta a szerelmével; ő is szereti, épp ezért annyi, sőt még több tiszteletre érdemes, mint egy törvényes feleség. Előbb levágatta volna a kezét, mint hogy olyan szót, célzást engedjen meg magának, amely nemhogy megsérti, de nem a legnagyobb tiszteletet árulja el, amire asszony csak számíthat.

A társasághoz is világos volt a viszonya. Mindenki tudhatja, gyaníthatja, de senki se merészeljen beszélni róla. Ellenkező esetben kész a beszélőt elhallgattatni és, kényszeríteni, hogy annak a nőnek, akit ő, Vronszkij szeret, a nem létező becsületét tartsa tiszteletben.

Viszonya a férjhez mindennél világosabb volt. Attól a perctől, hogy Anna beleszeretett, Vronszkij úgy érezte, elvitathatatlan joga van rá. A férj fölösleges és zavaró személy csak. Szánalmas helyzetbe került, ez kétségtelen, de mit lehet itt tenni? Egyetlen, amire a férjnek joga van, fegyverrel a kézben kérni elégtételt, s erre Vronszkij az első perctől kész volt.

Az utóbbi időben azonban új, bensőséges kapcsolat támadt közte és Anna közt, amely határozatlanságával megrémítette. Anna épp tegnap közölte vele, hogy állapotos. Ez a hír, s amit Anna elvár tőle, úgy érezte, valami olyasmit követel tőle, ami abban az illemkódexben, amelyhez az életben tartotta magát, nincs teljesen előírva. A hír váratlanul érte, s az első pillanatban, amikor Anna a helyzetét föltárta, a szíve azt súgta, ott kell hagyatnia vele az urát. Ezt is mondta neki, de most, újból átgondolva, világosan látta, hogy ezt mégiscsak jobb lenne elkerülni; miközben ezt mondta magában, mégis félt, nem csúnya dolog-e ez.

„Ha azt mondom neki, hagyja ott az urát, ez annyit jelent, hogy költözzék hozzám. Kész vagyok-e erre? Hogy veszem magamhoz, amikor nincs pénzem? Tegyük föl, hogy ezt még megoldom valahogy. De hogy veszem magamhoz, amikor szolgálok? De ha mondtam, készen is kell rá lennem, azaz pénzemnek kell lenni, s ki kell lépnem a szolgálatból."

Elgondolkozott. A kérdés, hogy kilépjen-e vagy sem, élete másik titkos, de titkoltan is szinte legfontosabb törekvéséhez vezette, amelyről egyedül ő tudott.

A katonai karrier gyermekkorának s ifjúságának régi ábrándja volt; ábránd, amelyet magának sem vallott be, olyan erős mégis, hogy szerelmével most is harcba szállt. Első lépései a társaságban és a szolgálatban szerencsések voltak; két évvel ezelőtt azonban durva hibát követett el. A függetlenségét akarta kimutatni és följebb emelkedni, s egy állást, amelyet fölajánlottak neki, visszautasított, azt remélve, hogy ez a visszautasítás emeli az értékét. De amint kiderült, nagyon vakmerő volt, és otthagyták; akarva, nem akarva a független ember szerepét vívta ki s hordta is; most már igen finoman és okosan úgy viselkedett, mintha senkire nem haragudna, mint akit egyáltalán nem sértettek meg, s csak arra vágyik, hogy békén hagyják, minthogy így érzi jól magát. Ez a jó érzés valójában már a múlt évben megszűnt, amikor Moszkvába utazott. Ez a szerep, a független emberé, aki mindent megtehetne, épp csak nem akarja, érezte, kezd már laposodni; sokan azt gondolják, hogy becsületes és derék fiú, nem is telne tőle több. Viszonya Kareninával, amely akkora zajt vert fel s minden figyelmet felé fordított, új fényt sugárzott rá, s megnyugtatta a becsvágy rágó férgét. Egy héttel ezelőtt azonban ez a féreg új erővel ébredt föl. Gyerekkori cimborája, kivel egy körbe, egy társaságba tartozott, s a katonaiskolában is társa volt, Szerpuhovszkoj, akivel egyszerre végzett, s akivel tanulásban, tornában, csínyben s becsvágyó ábrándjaiban is versengett már, a napokban tért vissza Közép-Ázsiából; két rangfokozatot ugrott, s olyan kitüntetést kapott, amilyet ennyire fiatal tábornok ritkán kap meg.

Amikor Pétervárra érkezett, úgy kezdtek beszélni róla, mint újonnan feltűnt elsőrendű csillagról. Vronszkij kortársa volt és osztálytársa, s már tábornok, s olyan megbízásra várt, amelynek az államügyek menetére is befolyása lehet. Vronszkij pedig, bár független és ragyogó ember, egy gyönyörű asszony kedvese, de mégiscsak százados, akire ráhagyták, maradjon független, ameddig kedve tartja. „Én természetesen nem irigylem, nem is irigyelhetem Szerpuhovszkojt, de emelkedése arra figyelmeztet, hogy csak az időt kell kivárni, s az olyan ember, mint én, igen gyorsan karriert csinálhat. Három éve ugyanott tartott, ahol én. Ha kilépek, fölégetem a hajóimat. Ha szolgálatban maradok, nem vesztek semmit sem. Hisz Anna maga mondta, hogy nem akar a helyzetén változtatni. Én pedig, szerelme birtokában, nem irigyelhetem Szerpuhovszkojt." S bajszát egy lassú mozdulattal megpödörve, fölállt az asztaltól, s végigment a szobán. Szeme a szokottnál is fényesebben csillogott; abban a határozott, nyugodt és örömteli hangulatban volt, amelyben dolgai rendbe szedése után szokott lenni. Tiszta és világos volt minden, mint a régi számvetések után. Megborotválkozott, hideg fürdőt vett, felöltözött s elment.

21

- Téged kereslek. A nagymosás ma sokáig tartott - mondta Petrickij. - Elkészültél?

- El - felelte Vronszkij, csak a szemével mosolyogva, s olyan óvatosan csavargatta a bajusza hegyét, mintha minden túlságosan gyors és merész mozdulat megbonthatná a rendet, amelybe dolgait hozta.

- Olyan vagy utána mindig, mint aki gőzfürdőből jött - mondta Petrickij. - Grickától jövök (így hívták egymás között az ezredparancsnokot); várnak már.

Vronszkij nem felelt, a barátjára nézett, és másra gondolt.

- Nála szól a muzsika? - kérdezte az odáig szálló polkák és valcerek trombitahangjaira fölfigyelve. - Mit ünnepelnek?

- Szerpuhovszkoj jött el.

- Áá! - mondta Vronszkij. - Nem is tudtam.

Szemében a mosoly még ragyogóbb lett.

Miután egyszer elhatározta magában, hogy szerelmében boldog s becsvágyát föláldozta - legalábbis ezt a szerepet öltötte magára -, Vronszkij nem tudott Szerpuhovszkojra irigykedni, bosszankodni sem, amiért az ezredet meglátogatta, s nem hozzá jött elsőnek. Szerpuhovszkoj jó barát volt, s örült neki.

- Á, nagyon örülök.

Gyemin ezredparancsnok nagy uraságí házban lakott. Az egész társaság ott volt a tágas, alsó teraszon. Az udvaron a vászonruhás énekesek tűntek először Vronszkij szemébe, ott álltak a pálinkáshordó mellett; majd tisztjei közt az ezredparancsnok egészséges, vidám alakja, amint a terasz alsó lépcsőjére lépett, s az Offenbach-négyest játszó zenét túlkiabálva valamit rendelkezik, s az oldalt álló katonák felé integet. Egy csoport katona, egy őrmester s néhány altiszt Vronszkijjal együtt indult a terasz felé. Az ezredparancsnok az asztalhoz ment, majd serlegével újra kijött a ház elé, és tósztot mondott: „A mi volt bajtársunk, a bátor tábornok, Szerpuhovszkoj herceg egészségére. Hurrá!”

Az ezredparancsnok nyomában, serleggel a kezében, a mosolygó Szerpuhovszkoj is kijött.

- Egyre fiatalabb leszel, Bondarenko - fordult a közvetlen előtte álló, piros képű, fiatalos külsejű zupás őrmesterhez.

Vronszkij három éve nem látta Szerpuhovszkojt. Megférfiasodott, pofaszakállt növesztett, de ugyanolyan jókötésű volt; nem annyira szépsége, inkább arcának és termetének a finomsága, előkelősége lepte meg az embert. Az egyetlen változás, amit Vronszkij észrevett rajta, az az állandó, csöndes sugárzás volt, amely a sikert arató és sikerük elismeréséről meggyőződött emberek arcán szokott kiütni. Vronszkij ismerte ezt a sugárzást, s Szerpuhovszkojon rögtön fölismerte.

A lépcsőn lejövet Szerpuhovszkoj észrevette Vronszkijt. Az öröm mosolya ragyogta be az arcát. A fejét fölvetve odaintett, s üdvözlésül felemelte a serleget, ezzel a mozdulattal mutatta, hogy előbb az őrmesterhez kell odamennie, aki már kihúzta magát, s az ajkát csókra csücsörítette.

- Itt van ő! - kiáltott föl az ezredparancsnok. - Jasvin azt mondta, rossz kedvedben vagy.

Szerpuhovszkoj megcsókolta a derék őrmester nedves és üde ajkait, s a száját kendőjével megtörölve Vronszkijhoz lépett.

- Mennyire örülök! - szorította meg a kezét, s mindjárt félrevonta.

- Foglalkozzon velük! - kiáltott oda Vronszkijra mutatva az ezredparancsnok Jasvinnak, s lement a katonák közé.

- Miért nem voltál ott tegnap a versenyen? Azt hittem, találkozom veled - mondta Vronszkij, Szerpuhovszkojra pillantva.

- Odamentem, de későn. Bocsánat - tette hozzá, s az adjutánsához fordult: - Osztassa szét, kérem, amennyi egy emberre esik, a nevemben.

A tárcájából három százrubelest vett ki nagy gyorsan, és elpirult.

- Vronszkij! Eszel valamit, vagy iszol inkább? - kérdezte Jasvin. - Hé, adjatok enni a grófnak! De előbb idd ki ezt.

A mulatozás az ezredparancsnoknál jó soká eltartott. Igen sokat ittak. Szerpuhovszkojt meglóbálták és föl-földobták. Aztán az ezredparancsnokot lóbálták meg. Az ezredparancsnok később az énekesek szeme láttára Petrickijjel táncolt. Majd némileg elgyöngülve már, az udvaron egy padra ült, s bizonygatni kezdte Jasvinnak Oroszország fölényét Poroszország fölött, különösen a lovasrohamokban. A mulatság egy percre elcsendesedett. Szerpuhovszkoj bement a házba, a mosdóba, hogy kezet mosson, s ott Vronszkijba akadt, aki épp vízzel locsolta magát. Levette a zubbonyát; szőrrel benőtt vörös nyakát a mosdó vízsugara alá tartotta, s azt is meg a fejét is jól megdörgölte. Miután a mosdást befejezte, Vronszkij odaült Szerpuhovszkojhoz. Ott ültek egymás mellett a díványon, s mindkettőjüket igen érdeklő beszélgetésbe merültek.

- A feleségem révén mindent tudtam rólad - mondta Szerpuhovszkoj. - Örülök, hogy gyakran találkoztatok.

- Barátnője Varjának, ők ketten az egyedüli asszonyok Pétervárott, akikkel kellemes együtt lennem - felelte Vronszkij mosolyogva.

Azért mosolygott, mert látta már, merre fordul a beszéd, s ez jólesett neki.

- Az egyedüliek? - kérdezte Szerpuhovszkoj mosolyogva.

- Én is tudtam rólad, de nemcsak a feleségedtől - mondta Vronszkij, szigorú arckifejezéssel tiltva le a célzást. - Nagyon örültem a sikerednek, bár egyáltalán nem csodálkoztam rajta. Még többet vártam.

Szerpuhovszkoj elmosolyodott. Nyilván jólesett neki, hogy így vélekednek róla, s nem is tartotta szükségesnek, hogy rejtegesse.

- Én, ellenkezőleg, őszintén bevallom, kevesebbet vártam. De örülök, nagyon örülök neki. Becsvágyó vagyok, ez a gyöngém, de bevallom.

- Ha nem lenne sikered, talán nem vallanád be - mondta Vronszkij.

- Nem hiszem - mondta Szerpuhovszkoj, s újra elmosolyodott. - Nem mondom, hogy nem volna érdemes élni nélküle, de unalmas lenne. Lehet, természetesen, hogy tévedek, de ahhoz a tevékenységhez, amelyet választottam, úgy látom, van némi tehetségem, s a hatalom, bármiféle legyen is, ha lesz, jobb helyen van az én kezemben, mint sokakéban, akiket ismerek - mondta Szerpuhovszkoj sikere sugárzó tudatában. - S épp ezért, minél közelebb vagyok hozzá, annál elégedettebb vagyok.

- Lehet, hogy te így vagy vele - mondta Vronszkij -, de nem mindenki. Én is gondolkoztam így; de lám, élek, s azt látom, nem érdemes egyedül ezért élni.

- Ez az! Ez az! - mondta nevetve Szerpuhovszkoj. - Azzal kezdtem, hogy hallottam rólad, s tudom, mit utasítottál vissza... Magától értetődik, igazat adok. De mindennek megvan a módja. A lépés maga, úgy hiszem, helyes volt, de nem úgy csináltad, ahogy kellett volna.

- Ami megtörtént, megtörtént. Ismersz, sohasem tagadom meg, amit elkövettem. Aztán meg olyan jól is érzem magam.

- Jól, egy ideig. Csakhogy téged ennyi nem elégít ki. A bátyádról nem beszélek. Kedves gyerek, mint ez a mi házigazdánk. Hallod? - tette hozzá, a hurrákiáltásra fölfigyelve. - Ő is jól érzi magát, de neked ez nem elég.

- Nem is mondom, hogy elég.

- És nemcsak ez. Az ilyen emberekre, mint te, szükség is van...

- Kinek?

- Kinek? A társadalomnak, Oroszországnak; emberek kellenek, egy párt, különben minden ebek harmincadjára jut.

- Mi lenne az? Bertyenyev pártja az orosz kommunisták ellen?

- Nem - mondta Szerpuhovszkoj, s a bosszúságtól, hogy ilyen ostobaságot tesznek föl róla, összevonta a homlokát. - *Tout ça est une blague.*[66] Ilyesmi mindig volt, mindig lesz. Nincsenek is kommunisták. De az intrikusoknak mindig ki kell találniuk valamilyen kártékony és félelmetes pártot. Régi fogás ez. Egy hatalommal bíró pártra van szükség, független emberekből, mint te meg én.

- De hát miért? - Vronszkij megnevezett néhány hatalmon levő embert. - Ezek miért nem függetlenek?

- Egyszerűen mert nincs meg vagy nem volt meg születésüktől fogva a független helyzetük; nem volt vagyonuk, nem születtek olyan közel a naphoz, mint mi. Meg lehet vásárolni őket, pénzzel vagy hízelgéssel. S hogy tarthassák magukat, irányzatokat kell kitalálniuk. Keresztülvisznek valami gondolatot, irányt, amelyben maguk sem hisznek, de kárt okoz. Az a sokféle irány mind arra való csak, hogy kincstári házuk legyen, s ennyi meg ennyi fizetésük. *Cela n'est pas plus fin, que ça*,[67] ha a kártyájukba nézel. Lehet, hogy én rosszabb és ostobább vagyok, mint ők, bár nem látom be, mért kellene rosszabbnak lennem; nekem azonban van egy igazán fontos előnyöm, az, hogy az én fajtámat nehezebb megvenni. Az ilyen emberekre nagyobb szükség van ma, mint bármikor.

Vronszkij figyelmesen hallgatta; nem is annyira a szavak tartalma foglalkoztatta, mint az, ahogy Szerpuhovszkoj a dolgokhoz viszonyul; már arra gondol, hogy a hatalommal harcba szálljon, s ebben a harcban megvannak az ellen- és rokonszenvei; míg ő a szolgálatban csak százada érdekét nézi. Azt is átlátta, hogy kétségtelen ítélő- s értelmi képessége, esze s a köreikben oly ritka szónoki tehetség milyen erőssé tehetik Szerpuhovszkojt. S akármennyire szégyellte is, irigység fogta el.

- Belőlem azonban egy nagy dolog hiányzik ehhez - felelte -, nincs bennem hatalomvágy. Volt, de vége.

- Bocsáss meg, de ez nem igaz - mondta elmosolyodva Szerpuhovszkoj.

- De igaz, igaz!... Most legalábbis - tette hozzá Vronszkij -, hogy őszinte legyek.

- *Most*, persze, ez már más; csakhogy ez a *most* nem tart örökké.

- Lehet - felelte Vronszkij.

- Azt mondod, *lehet* - folytatta Szerpuhovszkoj, kitalálva szinte a gondolatát -, én pedig azt mondom, *biztosan*. S ezért akartam találkozni veled. Úgy jártál el, ahogy kellett. Ezt meg-

[66] Mindez ostoba fecsegés. (francia)

[67] Nem is olyan ravasz az egész. (francia)

értem, de megmakacsolnod magad nem kell. Nem kérek tőled, csak *carte blanche*-t[68] Nem akarlak gyámolítani... Bár miért ne gyámolítanálak? Te hányszor gyámolítottál! A barátságunk, remélem, fölötte áll ennek. Igen - mondta, s mint egy nő, gyengéden rámosolygott. - Adj *carte blanche*-t, hagyd ott az ezredet, s én észrevétlen bevonlak az ügyekbe.

- De értsd meg, nekem nincs semmire szükségem - mondta Vronszkij -, legyen csak minden, ahogyan eddig volt.

Szerpuhovszkoj fölkelt, és szembeállt vele.

- Azt mondod, legyen, ahogy eddig volt. Értem, mit jelent. De hallgass meg, kortársak vagyunk, lehet, hogy te több asszonyt ismertél, mint én. - A mosolya és mozdulatai azt mondták, hogy Vronszkijnak nem kell félnie: gyöngéden és vigyázatosan nyúl a fájdalmas ponthoz. - De én nős vagyok, s hidd el, úgy van (ahogy azt valaki megírta), ha a magad feleségét, azt az egyet, akit szeretsz, kiismered, jobban ismered valamennyi nőt, mintha ezrével lett volna dolgod velük.

- Tüstént megyünk! - kiáltott oda Vronszkij a szobába bekukkantó tisztnek, aki az ezredparancsnokhoz hívta őket.

Szerette volna végighallgatni, s megtudni, mit mond még.

- Hallgasd meg hát a véleményem. Az asszonyok: a férfi tevékenységének legfőbb kerékkötői. Bajos asszonyt szeretni, és csinálni is közben valamit. Kényelmesen és akadálytalan szeretni - erre *egy* mód van: megnősülni. Hogy is mondjam el, mit gondolok - mondta Szerpuhovszkoj, aki szerette a hasonlatokat. - No, várj csak. *Fardeau*-t[69] vinni, s közben a kezeddel is csinálni valamit, akkor lehet csak, ha a *fardeau* a hátadra van kötve. Ez a házasság. Ezt éreztem én, amikor megnősültem. A kezem egyszeriben szabaddá vált. De ha házasság nélkül cipeled a *fardeau*-t, a kezed úgy teli lesz, hogy nem kezdhetsz semmit vele. Nézd meg Mazankovot, Krupovot. Nő miatt tették tönkre a pályájukat.

- S micsoda nők miatt! - mondta Vronszkij, visszaemlékezve a színésznőre s a francia lányra, akikkel az említetteknek viszonyuk volt.

- Minél szilárdabb a nő társadalmi helyzete, annál rosszabb. Olyan az, mintha nemcsak cipelned kellene a kezeddel a *fardeau*-t, de a máséból kellene kitépned.

- Sohasem szerettél - mondta Vronszkij csendben maga elé nézve, s Annára gondolt.

- Lehet. De emlékezz arra, amit mondtam. S még egyet: a nők mindig anyagiasabbak a férfiaknál. Mi a szerelemből mindig valami óriási dolgot csinálunk; ők mindig *terre-à-terre*[70] vannak.

- Azonnal, azonnal! - fordult a belépő inashoz. De az inas nem azért jött, hogy, mint gondolta, újból hívja őket. Vronszkijnak hozott levelet.

- Tverszkaja hercegnő küldi.

Vronszkij feltörte s elpirult.

- Megfájdult a fejem, hazamegyek - mondta Szerpuhovszkojnak.

- Akkor hát isten veled. Adsz tehát *carte blanche*-t?

- Beszélünk még róla; Pétervárott majd megtalállak.

---

[68] Fehér lapot, azaz szabad kezet. (francia)

[69] Teher. (francia)

[70] A föld közelében. (francia)

22

Hat fele járt már, s hogy idejében érjen oda, s ne a maga lovain menjen, amelyeket mindenki ismert, Jasvin bérkocsijába ült, s megparancsolta, hajtson, ahogy csak tud. A négyüléses, öreg bérkocsi jó tágas volt. Ő a sarkába vette be magát; lábait a szemben lévő ülésre rakta, s elgondolkozott.

A homályos tudat, hogy a dolgait rendbe szedte, a homályos emlék, hogy Szerpuhovszkoj barátian és hízelgőn bánt vele s nélkülözhetetlen embernek tartja, legfőképpen azonban a várt viszontlátás az életöröm általános érzésébe folyt össze benne. Ez az érzés olyan erős volt, hogy akaratlan elmosolyodott. A lábait leeresztette, a térdeit átvetette egymáson, ruganyos lábikráját, amelyet esés közben tegnap megsértett, a kezébe vette és megtapogatta, s hátravetve magát, néhányszor teli tüdőből sóhajtott.

„Jó, nagyon jó!” - mondta magamagának. Korábban is gyakran érezte testének ezt az örömteli öntudatát, de soha így nem szerette még önmagát, a testét, mint most. Erős lábában kellemes volt a könnyed fájdalom érzése; lélegző mellében kellemes a mozgással járó izomérzés. Ugyanazt a derűs és hideg augusztusi napot, amely olyan vigasztalanul hatott Annára, ő serkentően elevennek találta, a mosdástól égő arca és nyaka felfrissült tőle. Bajszának brillantinszaga is rendkívül kellemesnek tűnt föl ebben a friss levegőben. Amit a sápadt alkonyfényben, a tiszta és hideg levegőben a kocsi ablakán át látott: a hanyatló nap fényében csillogó háztetők, a kerítések és házsarkok éles rajza, a nagy ritkán szembejövő gyalogosok és fogatok, a fák és füvek mozdulatlan zöldje, a szabályos krumplisorokkal átszelt földek, házak, fák, bokrok, sőt a krumplisorok ferde árnyékai - mindez olyan üde volt, olyan vidám és erőteljes, mint ő maga. Olyan szép volt az egész, mint egy szép kis tájkép, amelyet épp most fejeztek be és vontak be lakkal.

- Gyorsabban, gyorsabban! - mondta az ablakon kihajolva; a zsebéből egy háromrubeles bankót kotort elő, s odanyomta a hátratekintő kocsisnak. A bérkocsis keze kitapogatott valamit a lámpa mellett, ostorpattogtatás hallatszott, s a fogat gyorsan gördült tovább a sima műúton.

„Semmi, semmi sem kell nekem ezen a boldogságon kívül - gondolta a két ablak közében a csengő csontgombjára nézve, s elképzelte Annát, amilyennek utoljára látta. - Minél tovább tart, annál jobban szeretem őt. Ez itt Vrede kincstári nyaralójának a kertje. Hol van vajon? Hol? Hogy került ide? Miért ide hívott találkára, s miért a Betsy levelébe írt?” Csak most kezdett gondolkozni rajta, de a gondolkodásra nem volt már ideje. Mielőtt a fasorhoz ért volna, intett a kocsisnak, kinyitotta az ajtócskát, s menet közben kiugorva, bement a ház felé vezető fasorba. A fasorban nem volt senki, de ahogy jobbra nézett, észrevette Annát. Arcát fátyol borította, de ő boldog pillantással ölelte körül különös, jellemző járását, válla hajlását, fejtartását, s testén mintha villanyos áram csapott volna át. Lába ruganyos mozdulataitól lélegző tüdeje mozgásáig megújult erővel érzékelte önmagát, s az ajkát csiklandozni kezdte valami.

Ahogy találkoztak, Anna erősen megszorította a kezét.

- Nem haragszol, hogy idehívtalak? Föltétlenül találkoznom kellett veled - mondta, s ajkának komoly szigorúsága, amit a fátyolon át is észrevett, Vronszkij hangulatát egyszeriben megváltoztatta.

- Én, haragudni! De hogy kerültél ide, hova készülsz?

- Mindegy - mondta Anna, karját az övébe öltve. - Gyerünk, sok mindent kell megbeszélnünk.

Vronszkij megértette, hogy történt valami, s ez a találka nem lesz örvendetes. Ha Anna ott volt, nem volt külön akarata; nem ismerte még izgalmának az okát, de az izgalom, érezte, önkéntelen is átterjedt már rája.

- Mi az, mi történt? - kérdezte, könyökével megszorítva karját, s arcáról próbálta gondolatait leolvasni.

Anna némán ment néhány lépést, hogy összeszedje magát, s hirtelen megállt.

- Tegnap nem mondtam meg neked - kezdte, gyorsan és nehezen szedve a levegőt -, amikor Alekszej Alekszandroviccsal hazamentünk, mindent bevallottam neki... megmondtam, hogy nem lehetek a felesége, hogy... megmondtam mindent.

Vronszkij hallgatta, s a teste közben önkéntelen is meghajolt, mintha ezzel akarná Anna számára helyzete súlyát enyhíteni. De ahogy az asszony elhallgatott, Vronszkij hirtelen kiegyenesedett; arca büszke és szigorú kifejezést vett föl.

- Igen, igen, jobb így, ezerszerte jobb! Megértem - mondta -, milyen nehéz volt neked.

De Anna nem hallgatta, mit mond, arcjátékában kereste a gondolatait. Nem tudhatta, hogy Vronszkij arckifejezése az első eszébe ötlő gondolatnak szólt: a kikerülhetetlen párbajnak. Eszébe sem jutott, hogy a párbajra gondoljon, az átfutó szigort másra magyarázta.

Amikor a férje levelét megkapta, lelke mélyén tudta már, hogy minden a régiben marad, nem lesz ereje társadalmi helyzetét semmibe venni, a fiát odadobni, s a szeretőjével egyesülni. A Tverszkaja hercegnőnél eltöltött délelőtt még jobban megerősítette ebben. Ez a találkozó mégis rendkívül fontos volt neki. Ez a találkozó, azt remélte, változtat a helyzetükön, és megmenti őt. Ha Vronszkij erre a hírre szenvedélyesen és határozottan, egy percnyi ingadozás nélkül azt mondja: „Hagyj ott mindent, s szökj meg velem!” otthagyja a fiát, és vele megy. De a hír nem azt váltotta ki, amit remélt; Vronszkij inkább mintha valamin megsértődött volna.

- Énnekem egyáltalán nem volt nehéz. Magától ment - mondta ingerülten -, de itt van... - s kivette az ura levelét a kesztyűjéből.

- Értem, értem - szakította félbe Vronszkij, a levelet átvéve; de nem olvasta el, Annát igyekezett megnyugtatni. - Én erre vágytam, egyet kértem: fölbontani ezt a helyzetet, hogy egész életem a te boldogságodnak szentelhessem.

- Miért mondod ezt nekem? - szólt Anna. - Kételkedhetek tán benne? Ha kételkednék...

- Ki jön ott? - mondta hirtelen Vronszkij két szembejövő hölgyre mutatva. - Esetleg ismernek bennünket - s gyorsan egy oldalútnak vágott, Annát is maga után húzva.

- Eh, énnekem mindegy már! - mondta Anna. Az ajka reszketett: szeme, Vronszkijnak úgy rémlett, különös haraggal pillant rá a fátyol alól. - Mondom, nem erről van szó, ebben nem is kételkedhetem, de nézd, mit ír nekem. Olvasd. - S újra megállt.

S ahogy Vronszkij a levelet olvasta, éppúgy, mint az első pillanatban, arra a hírre, hogy Anna szakított a férjével, önkéntelen is átadta magát annak a természetes érzésnek, amelyet a megsértett férj váltott ki belőle. Most, amikor a levele ott volt a kezében, önkéntelen is a kihívásra gondolt, amelyet ma vagy holnap megkap; a párbajra magára, amely alatt ugyanazzal a hideg és büszke kifejezéssel, ami most volt az arcán, lő majd a levegőbe, s állja a sértett férj lövését. Ugyanakkor az is fölmerült a fejében, amit csak az imént mondott neki Szerpuhovszkoj, s amire reggel maga is gondolt - hogy jobb, ha nem köti le magát -, de tudta, hogy ezt Annának nem mondhatja meg.

Ahogy a levelet átolvasta, Annára emelte a szemét, de a pillantásában nem volt eltökéltség. Anna rögtön megérezte, hogy régebben is gondolkozott már erről. Tudta, hogy bármit mond,

nem mondja ki mindazt, amit gondol. S megértette, hogy az utolsó remény is megcsalta. Nem ez volt, amire várt.

- Látod, milyen ember... - mondta reszkető hangon. - Képes...

- Bocsáss meg, de én örülök ennek - szakította félbe Vronszkij. - Az Isten szerelmére, engedd befejeznem - tette hozzá könyörgő pillantással, hogy szavai megmagyarázására időt kapjon. - Örülök, mert ez nem maradhat, semmiképp sem maradhat úgy, ahogy ő tervezi.

- Miért nem maradhat? - mondta Anna a könnyeit türtőztetve: nyilván semmi jelentőséget sem tulajdonított már Vronszkij szavainak. A sorsa, érezte, eldőlt.

Vronszkij azt akarta mondani, hogy véleménye szerint a párbaj elkerülhetetlen, s utána nem maradhat ennyiben a dolguk, de mást mondott.

- Ez nem mehet így tovább. Ezek után, remélem, otthagyod. Remélem... - itt megzavarodott és elvörösödött - megengeded nekem, hogy az életünket rendezzem s megfontoljam. Holnap... - kezdte volna.

De Anna nem hagyta beszélni.

- És a fiam? - kiáltott föl. - Látod, mit ír? Ott kell hagynom, s én nem tudom, nem akarom.

- De az Isten szerelmére, mi jobb? Otthagyni a fiad, vagy tovább tűrni ezt a megalázó helyzetet?

- Kit aláz meg?

- Valamennyiünket, de leginkább téged.

- Azt mondod, megalázó... ne mondd. Ezeknek a szavaknak nincs a számomra értelmük - szólt reszkető hangon. Nem akarta, hogy olyat mondjon neki, ami nem igaz. Nem maradt meg, csak a szerelme, és szeretni akarta. - Az én számomra attól a naptól, hogy megszerettelek, értsd meg, minden megváltozott. Az én számomra egyetlen dolog létezik: a szerelmed. Ha az az enyém, olyan magasan érzem magam, olyan szilárdan, hogy semmi sem alázhat meg. Büszke vagyok a helyzetemre, mert... büszke vagyok arra, hogy... büszke... - Nem mondta meg, hogy mire büszke. A szégyen és kétségbeesés könnyei fojtották el a hangját. Megállt és fölzokogott.

Vronszkij is azt érezte, hogy valami emelkedik a torkában, s az orrát facsarja; életében először érezte úgy magát, mint aki sírni készül. Nem tudta volna megmondani, mi is hatotta meg. Sajnálta Annát; azt érezte, hogy nem tud segíteni rajta: egyben azt is tudta, hogy boldogtalanságában ő a bűnös, hogy valamit nem jól csinált.

- De hát nem lehetséges elválni? - kérdezte halkan. Anna nem felelt, a fejét rázta. - Vagy hogy elvidd a fiadat, s mégiscsak otthagyjad?

- De, csakhogy ez mind őtőle függ. Most őhozzá kell mennem - mondta szárazon. Előérzete, hogy minden a régiben marad, nem csalta meg.

- Kedden Pétervárott leszek, s minden eldől.

- Igen - mondta Anna. - De erről ne beszéljünk többet.

Anna kocsija, amelyet elküldött s a Vrede-kert rácsához rendelt, előállt. Anna elbúcsúzott Vronszkijtól, s hazament.

23

Hétfőn megvolt a június 2-i bizottság szokásos ülése, Alekszej Alekszandrovics bement az ülésterembe; üdvözölte, ahogy szokta, a tagokat és az elnököt, s leült a helyére, kezét az elébe készített iratokra téve. Ezek közt az iratok közt ott voltak a szükséges adatok s annak az előterjesztésnek a vázlata, amelyet tenni szándékozott. Különben nem is volt szüksége adatokra. Mindenre emlékezett, s nem tartotta szükségesnek, hogy amit majd mond, emlékezetében felújítsa. Ha eljön az ideje, s ott látja maga előtt ellenfele arcát, amint hasztalan igyekszik közönyös lenni, a beszéd ömlik majd, tudta, magától is, jobban, mintha felkészülne raja. Beszédének a tartalma, érezte, olyan nagyszabású, hogy minden szavának meglesz a jelentősége. Közben a szokásos jelentést hallgatva, a legártatlanabb, leghétköznapibb képpel ült ott. Fehér, duzzadt erű kezére nézve, amely finom, hosszú ujjaival az előtte levő papírlapok két szélét tapogatta, félrehajtott fején a fáradtság kifejezését látva, senki sem gondolta volna, hogy szájából olyan rettenetes vihart kavaró beszéd fog azonnal ömleni, hogy hatására a tagok egymást félbeszakítva kiáltoznak majd, s az elnök kénytelen lesz figyelmeztetni őket. Amikor a jelentés véget ért, Alekszej Alekszandrovics finom, csöndes hangján bejelentette, hogy néhány elgondolását szeretné közölni a más nemzetiségűek helyzetéről. A figyelem egyszerre felé fordult; Alekszej Alekszandrovics köhintett, s ahelyett, hogy ellenfelére nézett volna, ahogy ez már beszédei alatt szokása volt, a vele szemben ülő alakot szemelte ki, egy kicsiny, békés öreget, akinek a bizottságban soha semmiféle véleménye nem volt, s annak kezdte a gondolatait kifejteni. Amikor az alaptörvényig ért, az ellenfél fölugrott, és ellentmondott. Sztremov, aki szintén tagja volt a bizottságnak, s a beszéd az elevenébe vágott, igazolni igyekezett magát... s az ülés általában viharossá vált. Alekszej Alekszandrovics azonban győzedelmeskedett, javaslatát elfogadták; három új bizottságot neveztek ki, s másnap egy bizonyos pétervári körben másról sem folyt a beszéd, csak erről az ülésről. Alekszej Alekszandrovics sikere még nagyobb volt, mint várta.

Másnap, kedd reggel, Alekszej Alekszandrovics, ahogy fölébredt, elégülten emlékezett vissza tegnapi győzelmére, s bár közömbös igyekezett maradni, nem tudta megállni, hogy el ne mosolyodjék, amikor az irodafőnöke, aki hízelegni kívánt neki, elmondta, ami a bizottságban történtekről a fülébe jutott.

Az irodafőnökével tárgyalva Alekszej Alekszandrovics teljesen megfeledkezett róla, hogy ez az a kedd, amit Anna Arkagyevna beköltözésére kitűzött, s kellemetlen meglepetésként érte, amikor az inas Anna érkezését jelentette.

Anna kora reggel érkezett Pétervárra; s sürgönyére fogatot küldtek érte; Alekszej Alekszandrovics ezért tudhatott a jöveteléről. De amikor megérkezett, nem találkozott vele. Annának azt mondták, hogy még nem jött ki, az irodafőnökével van elfoglalva. Anna meghagyta, mondják meg neki, hogy megérkezett, s bement a szobájába; holmija szétválogatásába merült, várva, hogy az ura bejön hozzá. De eltelt egy óra, s nem jött. Intézkedések ürügyén kiment az ebédlőbe; készakarva jó hangosan beszélt, várva, hogy odajön, de nem jött, noha Anna hallotta, hogy az irodafőnököt kikísérve a dolgozószoba ajtajába lépett. Tudta, hogy szokása szerint nemsokára elmegy a hivatalba; azelőtt akart még találkozni vele, hogy a kettejük dolga eldőljön végre.

Átment hát a termen, elszánva magát, hogy bemegy hozzá. Ahogy a szobájába lépett, Alekszej Alekszandrovics egyenruhában, szemmel láthatóan indulásra készen ült ott, a kis asztalra könyökölve, s csüggedten nézett maga elé. Anna előbb látta meg, mint a férje őt, s megértette, hogy rá gondol.

Ahogy feleségét meglátta, föl akart kelni, aztán meggondolta magát: s amit Anna eddig sohasem látott, az arca lángba borult; gyorsan fölkelt, s elébe ment, de nem a szemébe nézett, hanem följebb, a homlokára, a frizurájára. Odament hozzá, megfogta a kezét, és leültette.

- Nagyon örülök, hogy megjött - mondta melléülve; látszott, mondani akart valamit, de megakadt. Néhányszor hozzáfogott a beszédhez, de megállt. Annak ellenére, hogy készült erre a találkozásra, s készült rá, hogy megvetéssel, vádakkal sújtsa, Anna nem tudta, mit mondjon; sajnálta. A hallgatás így elég sokáig tartott.

- Szerjozsa egészséges? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics, s választ sem várva, hozzátette: - Nem ebédelek ma itthon, hamarosan el kell mennem.

- Moszkvába akartam utazni - mondotta Anna.

- Nagyon, nagyon jól tette, hogy hazajött - mondta Alekszej Alekszandrovics, s újra elhallgatott.

Látva, hogy nincs ereje beszélgetést kezdeni, Anna maga kezdte el.

- Alekszej Alekszandrovics - nézett föl rá, nem sütve le a szemét a hajára irányított tekintete előtt -, én bűnös asszony vagyok, rossz asszony, de ugyanaz, ami voltam, aminek akkor mondtam magam, s azt jöttem megmondani, hogy semmin sem tudok változtatni.

- Ezt nem kérdeztem - mondta Alekszej Alekszandrovics hirtelen határozottsággal s gyűlölettel nézve egyenesen a szemébe -, ezt úgyis előre tudtam. - A harag nyilván újra képességei urává tette. - Ahogy mondtam és írtam is - szólt éles, vékony hangon -, ismétlem, nem vagyok köteles erről tudni. Ignorálom. Nem minden asszony olyan jó, mint ön, hogy ezt a *kellemes* hírt siet az urával közölni - mondta, a kellemes szót jól megnyomva. - És én, amíg a világ meg nem tudja, amíg a nevemet meg nem gyalázzák, nem is veszek róla tudomást. Épp ezért csak arra figyelmeztetem, hogy viszonyunknak olyannak kell maradnia, amilyen eddig volt. Csak ha *kompromittálja* magát, abban az esetben leszek kénytelen a becsületem védelmére intézkedéseket tenni.

- De a mi viszonyunk nem lehet olyan, mint eddig - szólt Anna bátortalan hangon, s félelemmel pillantott rá.

Ezeket a nyugodt mozdulatokat látva, ezt az átható, gyermekes, gúnyos hangot hallva, az undor elnyomta benne az iménti szánalmat; most már csak félelem volt benne, de mindenáron tisztázni akarta a helyzetét.

- Nem lehetek a felesége, amikor... - kezdte volna.

Alekszej Alekszandrovics hideg, gonosz nevetéssel szakította félbe.

- Az az élet, amelyet választott, úgy látszik, a fogalmaira is visszahat. Én annyira tisztelem ezt, s annyira megvetem azt - tisztelem, ami volt, s megvetem, amivé lett -, hogy távol álltam attól az interpretálástól, amelyet maga ad a szavaimnak.

Anna fölsóhajtott, és lehorgasztotta a fejét.

- Különben nem értem - folytatta Alekszej Alekszandrovics indulatosan -, hogy akinek, mint önnek, volt bátorsága hűtlenségét a férje szemébe mondani, s ebben semmi méltatlant nem talált, azt, hogy egy asszony a férje iránti kötelességét teljesítse, amint látom, méltatlannak találja.

- Alekszej Alekszandrovics! Mit akar tőlem?

- Azt akarom, hogy ne találkozzam itt azzal az emberrel; viselkedjék úgy, hogy se a *világ*, se a *személyzet* ne vádolhassa, s hogy... ne találkozzék vele itt. Ez, úgy hiszem, nem sok. S ennek

fejében a tisztességes nő jogait élvezheti, anélkül, hogy kötelességét teljesítené. Ez minden, amit mondani akartam. Most mennem kell. Nem ebédelek itthon.

Fölállt, s az ajtó felé indult. Anna is fölkelt. Ő némán meghajolt, s előreengedte.

24

Az az éjszaka, melyet Levin a szénaboglyán töltött, nem múlt el következmények nélkül. Az a gazdálkodási mód, amelyet folytatott, ellenszenvessé lett neki, s nem érdekelte már. Hiába volt a termés kitűnő, nem érte soha, vagy legalábbis őneki úgy tűnt föl, ennyi kudarc, s ennyi ellenségeskedés sem volt soha közte s a parasztok közt, mint ebben az esztendőben. A kudarcoknak és az ellenségességnek az oka most már teljesen világos volt előtte. A gyönyörűség, amit a munkában talált, az, hogy ennek révén közelebb került a parasztokhoz, az irigység, amely felébredt benne az életük iránt, a vágy, hogy átkerüljön abba az életbe, a vágy, ami ezen az éjszakán már nem ábránd, hanem szándék volt számára, aminek megvalósítását részletesen végiggondolta, mindez olyannyira megváltoztatta a maga gazdálkodási módjáról addig érvényesnek tartott nézeteit, hogy sehogy sem tarthatta már olyan érdekesnek, és nem kerülhette el, hogy észrevegye, milyen kellemetlen viszonyban van a munkásaival - márpedig ez a viszony volt mindennek az alapja. A legjobb tehéngulya, olyan tehenek, mint Páva, a vasekével fölszántott, megtrágyázott földek fűzfabokrokkal szegett kilenc egyforma rétje, kilencven gyeszjatyina mélyen szántott, trágyázott föld, a sorvető gépek stb. - mindez gyönyörű, ha ő maga csinálja, vagy olyan munkatársakkal, akik egyetértenek vele. De most már világosan látta (s ebben nagy része volt a mezőgazdaságról készülő könyvének, mely szerint a gazdálkodás fő tényezőjének a munkásnak kéne lennie), hogy az a gazdálkodás, amit ő folytatott, kegyetlen és makacs harc közte s a munkások közt, melyben az egyik oldalon, az övén, ott van az állandó megfeszített iparkodás, hogy mindent a legjobbnak tartott példák szerint alakítson át, a másikon a dolgok természetes rendje. S ebben a harcban, a legnagyobb erőmegfeszítéssel az ő oldalán és az erőfeszítésnek még csak a szándéka nélkül is a másik oldalon, mindössze azt érik el, hogy a gazdaság éppen csak hogy van, a gyönyörű fölszerelés, gyönyörű föld és barom egész haszontalan romlik. S ami a fő, nemcsak hogy a ráfordított energia vész el egész haszontalanul, de most már, hogy gazdálkodásának a jellege meztelenül állt előtte, nem lehetett nem éreznie, hogy ennek az erőfeszítésnek a célja is a legméltatlanabb. Miben is állt valójában a harc? Ő küzdött minden garasért (s nem lehetett nem küzdenie, mert elég volt az erejét kicsit ellazítani, s nem lett volna pénze a munkásokat kifizetni), a munkások meg csak azon voltak, hogy nyugodtan és kényelmesen dolgozzanak, vagyis ahogyan megszokták. Az ő érdeke az volt, hogy minden munkás minél többet dolgozzon; magáról amellett ne feledkezzen meg, a rostálógépet, ekekapát, cséplőt igyekezzék el nem törni, s gondolkozzék azon, amit csinál; a munkás pedig minél kényelmesebben akart dolgozni, pihenőkkel, s ami a fő, gond nélkül, belefeledkezve, nem okoskodva. Ezen a nyáron Levin minden lépten-nyomon csak ezt látta. Kiküldte őket lucernaszénát kaszálni; a rosszabb, fűvel és ürömmel benőtt, magnak nem való gyeszjatyinákat szemelte ki, s a legjobb, magnak való gyeszjatyináit kaszálták le sorra, s azzal védekeztek, hogy az ispán parancsolta, s vigasztalták, hogy a szénája nagyszerű lesz; ő azonban tudta, hogy azért történt, mert ezeken a gyeszjatyinakon könnyebb kaszálás esett. Kiküldte a szénaforgatót a szénát fölrázni; az első renden eltörték: a parasztnak nem volt kedve ott ülni a bakon, a feje fölött csapkodó szárnyak alatt. Neki meg azt mondták: „Ne méltóztassék nyugtalankodni, az asszonyok egykettő megforgatják.” Az ekék használhatatlannak bizonyultak, mert a munkásnak nem jutott eszébe, hogy a fölhúzott ekevasat le kell ereszteni; az erőszakos fordulóval így elgyötörte a lovat, s a földet is rontotta csak, őt meg arra kérték, hogy maradjon csak nyugodt. A lovakat beengedték

a búzába, mert egyik munkás sem akart éjjeliőr lenni; s bár meg volt parancsolva, hogy ne tegyék, éjszakán át fölváltva őrködtek, Vanyka pedig, aki egész nap dolgozott, el is aludt, s bűnét bánva mondta: „Rendelkezzék velem.” A három legjobb borját agyonzabáltatták, mert itatás nélkül engedték ki a lóherére, és sehogy sem akarták elhinni, hogy a lóhere fújta fel őket; vigaszul elmesélték, hogy a szomszédnál száztizenkét darab hullott el három nap alatt. Mindez nem azért történt, mert valaki rosszakarattal volt iránta vagy a gazdasága iránt, ellenkezőleg, tudta, hogy szeretik; egyszerű úrnak tartották, ami a legnagyobb dicséret; azért történt csak, mert vígan és gond nélkül akartak dolgozni, s az ő érdekei nemcsak idegenek és érthetetlenek voltak a számukra, de végzetesen ellentétesek is a maguk jogos érdekeivel. Levin rég elégedetlenkedett már vele, hogy milyen viszonyban van a gazdaságával. A ladikja, látta, ereszt, de nem látta s nem is kereste a lyukat; lehet, szándékosan is csalta magát. De most már nem csalhatta tovább. A gazdálkodás, amelyet folytatott, nemcsak érdektelenné, de undorítóvá is lett, s nem tudott többet törődni vele.

Ehhez járult, hogy Kitty Scserbackaja, akit látni akart s nem láthatott, harminc versztányira volt tőle. Darja Alekszandrovna Oblonszkaja, amikor nála volt, meghívta: jöjjön el, s kérje meg újra a húgát, aki, azt éreztette, most nem adna kosarat. Maga Levin, amikor Kittyt megpillantotta, megértette, hogy még mindig szereti, de tudva, hogy ott van, képtelen volt elmenni Oblonszkijékhoz. Az, hogy megkérte s Kitty visszautasította, áthághatatlan falat emelt közébük. „Nem kérhetem meg, hogy legyen a feleségem, csak mert nem lehetett azé, akié lenni szeretett volna” - mondta magában. S ha erre gondolt, hidegség és ellenségesség fogta el iránta. „Nem lenne erőm szemrehányás nélkül beszélni s harag nélkül tekinteni rá, s ő egész bizonyosan csak még jobban meggyűlölne. De meg azok után, amiket Darja Alekszandrovna mondott, hogy is mehetnék el hozzájuk? Tehetek-e úgy, mintha nem tudnám, mit mondott? Odamenjek nagylelkűen megbocsátani, megkönyörülni? Annak a szerepében álljak elé, aki megbocsát, és szerelmére méltatja? Minek is szólt Darja Alekszandrovna? Találkozhattam volna vele véletlenül; akkor minden magától ment volna; most már lehetetlen, lehetetlen.”

Darja Alekszandrovna egy levelet küldött hozzá; női nyerget kért Kittynek. „Azt mondták, van nyerge - írta. - Remélem, maga hozza el.”

Ezt már nem tudta elviselni. Egy okos, finom lelkű nő hogy alázhatja meg ennyire a húgát? Tíz levelet is írt, s mind eltépte; végül is minden válasz nélkül küldte el a nyerget. Azt, hogy elmegy, nem írhatta, mert hiszen nem mehet el; azt írnia, hogy nem mehet, mert akadályozza valami vagy elutazik, még rosszabb. Válasz nélkül küldte el a nyerget, abban a tudatban, hogy valami szégyenletest követett el, s megunt gazdaságát másnap az ispánra bízva, egy távoli járásba utazott, barátjához, Szvijazsszkijhoz; az ő környékén nagyszerű szalonkás mocsarak voltak, s csak nemrég írt neki, kérve, valósítsa meg régi tervét, látogassa meg. A szurovszki járás szalonkás lápjai rég csábították Levint, de a gazdaságban levő teendői miatt folyton halogatta az utazását. Most azonban örült, hogy Scserbackijék szomszédságából, s ami a fő, a gazdaságból elutazhatott; éppen vadászatra, ami minden bánatra a legjobb vigasztalás.

25

A szurovszki járásban nem volt sem vasút, sem postaút, Levin is a maga tarantászán ment.

Félúton egy gazdag parasztnál állt meg etetni. A kopasz és üde öregember, széles, vörös szakállával, amely az orcáján őszült már, a kapufához lapulva nyitott kaput, hogy a trojkát beengedje. A kocsisnak a tisztára takarított, perzselt kerítésű, nagy udvaron, a nyitott fészerben mutatta meg a helyét, Levint pedig a szobába tessékelte. Egy tisztán öltözött menyecske, meztelen lábára húzott sárcipőben, az új pitvar padlóját mosta meghajolva. A

Levin nyomán befutó kutyától megijedt s fölsikoltott, de látva, hogy a kutya nem mérges, mindjárt el is nevette magát az ijedelmén. Feltűrt ruhaujjú karjával a szobaajtóra mutatott, aztán lehajolva megint, elrejtette szép arcát, s folytatta a fölmosást.

- Hozzam a szamovárt? - kérdezte.

- Igen, kérem.

A tisztaszoba nagy volt, benne hollandi kályha s válaszfal. A szentképek alatt kis, mintásra festett asztal állt, pad és két szék. Az almárium a bejárónál volt. Az ablaktáblák betéve, légy kevés, s minden olyan tiszta, hogy Levin gondoskodott róla, hogy Laszka, aki futva tette meg az utat s minden tócsában megfürdött, be ne sározza a padlót; az ajtó mellett a sarokba zavarta. Miután a szobában körülnézett, Levin a hátsó udvarba ment. A jóképű, kalocsnis menyecske rúdon lóbált üres vedrével előtte futott ki a kútra.

- Csak frissen! - kiáltott rá vígan az öreg, s Levinhez lépett. - Mi az, uram, Nyikolaj Ivanovics Szvijazsszkijhoz tart? Ő is be-benéz hozzánk - kezdte beszédre éhesen, a tornác korlátjának támaszkodva.

Az öreg javában mesélt ismeretségéről Szvijazsszkijjal, amikor a kapu megint megcsikordult, s mezei munkások jöttek be, ekével, boronával. Az ekébe és boronába befogott lovak jól táplált, megtermett állatok voltak. A munkások nyilván a háznéphez tartoztak; kettő fiatal volt, kartoninget és sapkát hordott; a másik kettő, a gyolcsingesek, napszámosok lehettek, az egyik öreg, a másik fiatal legény. Az öreg lement a tornácról, a lovakhoz állt, s kifogott.

- Mit szántottak? - kérdezte Levin.

- Krumplit töltöttek. Van egy kis földecskénk. Te, Fjodor, ne engedd el azt a heréket; vezesd a vályúhoz. Majd a másikat fogjuk be...

- Meghagytam, bátyuska, hogy vegyen néhány ekevasat, hozott? - kérdezte egy szálas, egészséges legény, nyilván az öregnek a fia.

- Ott van a pitvarban - felelte az öreg, a levett gyeplőt föltekerve s a földre dobva. - Szereld föl, amíg ebédelnek.

A jóképű menyecske a vállait lehúzó teli vödrökkel bement a pitvarba. Valahonnan még néhány asszony került elő; fiatalok és szépek, középkorúak és öregek, nem szépek; gyerekkel, gyerek nélkül.

A szamovár csöve búgott, a munkások és családtagok, miután a lovakkal végeztek, jöttek ebédelni; Levin kiszedte a hintóból az elemózsiát, s meghívta az öreget teára.

- De hisz ittunk ma már - mondta az öreg, aki nyilvánvaló örömmel fogadta a meghívást. - No, egy kicsit, a társaság kedvéért.

Teázás közben Levin kitudta az öreg gazdaságának az egész történetét. Tíz évvel ezelőtt százhúsz gyeszjatyina földet bérelt egy földbirtokosnőtől, a múlt évben meg is vette, s még háromszázat bérelt a szomszéd birtokból. A föld kis részét, a legrosszabbat, szétosztogatta bérbe; de vagy negyven gyeszjatyinát maga szántott a családjával s két napszámossal. Panaszkodott, hogy rosszul megy a sora. De Levin elértette, hogy csak illendőségből panaszkodik, s a gazdasága virágzó. Ha rosszul megy, nem vesz százöt rubelével földet, s nem nősíti meg három fiát s egy unokaöccsét, két tűzvész után nem építkezik mind jobban és jobban. Panaszai ellenére is látni lehetett, hogy joggal büszke a módjára, fiaira, unokaöccsére, a menyeire, lovaira, teheneire, s különösképp arra, hogy a gazdaság ilyen jó karban van. Beszélgetésükből Levin azt is megtudta, hogy nincs az újítás ellen. Sok krumplit vetett, s a krumplija, amit jövet Levin is látott, elvirágzott már és kötött, amikor az övé most volt csak virágban. „Vazsegével”

szántott a krumpli alá, ahogy ő a földesúrtól vett ekét hívta. Búzát is vetett. Az az apróság, hogy a kigyomlált rozsot a lovaival föletette, különösen meglepte Levint. Látva a veszendőbe menő nagyszerű takarmányt, hányszor akarta ő is összeszedetni, de sose sikerült. A parasztnál, lám, ment, s az öreg nem győzte ezt a takarmányt dicsérni.

- Mi más dolguk az asszonyoknak? Kiviszik a kupacokat az útra, a szekér meg odamegy.

- Hanem nálunk, földesuraknál, minden rosszul megy a munkásokkal - mondta Levin, egy pohár teát téve elé.

- Köszönöm - felelte az öreg. A poharat elvette, de a cukrot elhárította, s egy körülrágott megmaradt darabra mutatott. - Hogy is lehetne munkásokkal boldogulni? - mondta. - Kész pusztulás. Itt van Szvijazsszkij. Ismerjük, milyen föld az: mint a vaj, s mégsem igen dicsekedhetik a termésével. A gondatlanság!

- De hiszen te is munkásokkal gazdálkodsz!

- Nálunk paraszt módra megy. Mi mindent magunk csinálunk. Ha rossz a munkás, ki vele; s megtesszük mi magunk.

- Bátyuska, Finogen kátrányt kéret - mondta a belépő sárcipős menyecske.

- Úgy bizony, uram! - mondta az öreg fölállóban; nagy hosszadalmasan keresztet vetett, megköszönte Levinnek a teát, és kiment.

Amikor Levin a cselédházba lépett, hogy a kocsisát szólítsa, a család férfiait az asztalnál találta. Az asszonyok állva szolgáltak fel. Az a fiatal, egészséges fiú, a szája kásával teli, valami mulatságosat mesélt, s mind kacagtak, de különösen vígan a sárcipős menyecske, aki épp a káposztalevest öntötte a táljába.

A sárcipős menyecske csinos képének, nagyon meglehet, sok része volt benne, hogy Levinre ez a parasztház a jólét benyomását tette; ez a benyomás azonban oly erős volt, hogy sehogy sem tudott szabadulni tőle. Az öregtől Szvijazsszkijig az egész úton újra és újra visszaemlékezett erre a gazdaságra, mintha lett volna valami ebben az élményben, ami különös figyelmet követelt.

26

Szvijazsszkij nemességi vezető volt a járásban. Öt évvel volt idősebb Levinnél, s régen nős. A házban ott élt fiatal sógornője is, akit Levin igen rokonszenvesnek talált. Azt is tudta, hogy Szvijazsszkij meg a felesége nagyon szívesen adnák hozzá a lányt. Minden kétségen felül tudta ezt, ahogy a fiatalemberek, az úgynevezett vőlegényjelöltek mindig is tudják, bár soha senkinek el nem mondta volna; s azt is tudta, hogy bár ő meg akar nősülni, s ez a rendkívül vonzó lány minden jel szerint nagyszerű feleség lenne, mégis éppúgy lehetetlen, hogy feleségül vegye, még ha nem is volna Kitty Scserbackajába szerelmes, mint ahogy az égbe sem repülhet föl. S ez a tudat megmérgezte az örömét, amelyet látogatása, úgy remélte, okozni fog.

Ahogy Szvijazsszkij levelét s benne a meghívást a vadászatra megkapta, Levinnek rögtön ez is eszébe jutott, de aztán mégiscsak úgy döntött, hogy Szvijazsszkijék szándéka vele csak az ő meg nem alapozott föltevése, s mégiscsak elmegy. Azonkívül a szíve mélyén kedve is volt kipróbálni még egyszer önmagát, hátha mégis illik hozzá ez a lány. Szvijazsszkijék családi élete a lehető legkellemesebb volt, maga Szvijazsszkij pedig az általa ismert zemsztvo-tagok legkülönb típusa, mindig rendkívül érdekelte.

Szvijazsszkij egyike volt azoknak a Levint bámulatba ejtő embereknek, akiknek rendkívül következetes, bár sohasem önálló gondolkodásuk megy a maga útján, és erősen megszabott s határozott irányú életük is halad a magáén, teljesen függetlenül s csaknem mindig ellentétben a gondolataikkal. Szvijazsszkij rendkívül liberális volt. Megvetette a nemességet, a nemesek nagy részét a jobbágyvilág titkos hívének tekintette, akik ezt csak félénkségből nem mondják ki. Oroszországot Törökországhoz hasonló, elveszett országnak tartotta; az orosz kormányt pedig annyira rossznak, hogy még azt sem engedte meg soha magának, hogy komolyan bírálja; ugyanakkor maga is tisztet viselt, s mintaszerű vezére volt a nemességnek; s ha úton volt, mindig fölvette a kokárdás, vörös szegélyű sapkát. Az volt a véleménye, hogy emberi életet csak külföldön lehet élni, s ha csak módja volt rá, ki is utazott, ugyanakkor Oroszországban igen bonyolult és fejlett gazdálkodást folytatott, s rendkívüli figyelemmel kísért és tartott számon mindent, ami az országban történik. Az orosz paraszt, azt tartotta, a fejlődés közbülső fokán áll a majom és az ember között; ugyanakkor a zemsztvo-választásokon ő szorongatta a legszívélyesebben a parasztok kezét, hallgatta meg véleményüket.

Nem hitt sem ördögben, sem Istenben, de nagy gondja volt a papság helyzetének a javítása, a papi jövedelmek csökkenése, s különösen sokat fáradt azon, hogy falujában a templom fönnmaradjon.

A nőkérdésben szélsőséges híve volt az asszonyok szabadságának, különösen pedig a munkához való joguk szélsőséges hívei közé tartozott; közben úgy élt a feleségével, hogy kiegyensúlyozott, gyermektelen családi életében mindenki gyönyörködött; felesége életét pedig úgy rendezte be, hogy nem csinált és nem is csinálhatott semmit, arra volt csak gondja, hogy töltse el minél jobban és minél vidámabban a férjével együtt az idejét.

Ha Levin nem olyan, hogy az emberek viselkedését a legelőnyösebb oldalról ítéli meg, Szvijazsszkij jelleme nem okoz fejtörést neki; azt mondja: „ostoba vagy rongy ember”, s mindent megmagyarázott. De nem mondhatta róla, hogy ostoba, hisz Szvijazsszkij kétségkívül nemcsak nagyon okos, de nagyon művelt ember is volt, s egyúttal szokatlanul szerény. Nem volt tárgy, amihez nem értett; de ismereteit csak akkor mutatta ki, amikor szükség volt rá. Még kevésbé mondhatta azt, hogy rongy ember, hisz Szvijazsszkij kétségkívül becsületes, jó és okos ember volt, akinek víg, eleven és szakadatlan tevékenységét a környezete nagyra becsülte, s tudatosan bizonyára sosem követett el s nem is tudott rosszat elkövetni.

Levin azon volt, hogy megértse, s nem értette, s mindig mint élő talányra nézett rá és az életére.

Barátságban volt Levinnel; ezért Levin megengedhette magának, hogy kifürkéssze, s életfelfogásának az alapjáig iparkodjék hatolni; de mindig hasztalanul. Valahányszor beljebb akart nyomulni esze mindenki számára nyitott fogadószobáinál, azt vette észre, hogy Szvijazsszkij egy kicsit zavarba jön: alig észrevehető félelem jelent meg tekintetében, mintha félt volna, hogy Levin rajtakapja valamin, s jólelkűen és vidáman hárította el.

Most, hogy a gazdálkodásból kiábrándult, Levinnek különösen jólesett Szvijazsszkijéknál lennie. Nem beszélve arról, hogy ez a boldog, magával és mindenkivel elégedett galambpár s az ő jól berendezett fészkük vidámítón hatott rá, most, hogy életével annyira elégedetlen lett, nagy kedve volt Szvijazsszkij titkáig hatolni, amely olyan derültté, határozottá és jókedvűvé tette az életét. Ezenkívül azt is tudta, hogy Szvijazsszkijnál birtokos szomszédokkal találkozik, s az ő számára most rendkívül érdekes volt ezeket a gazdabeszélgetéseket termésről, munkásszegődtetésről stb. végigbeszélni, végighallgatni. Mások, tudta, nagyon lenézik az ilyesmit; neki azonban most csak ezek voltak fontosak. „Lehet, hogy nem volt fontos a jobbágyidőkben - gondolta Levin -, vagy nem fontos Angliában. A feltételek mindkét esetben meg voltak szabva: Oroszországban azonban most, amikor még minden alakulóban van s

éppen csak hogy rendeződni kezd, ezeknek a feltételeknek a kialakítása az egyetlen fontos kérdés."

A vadászat rosszabbul sikerült, mint Levin gondolta. A láp kiszáradt, szalonka egyáltalán nem volt. Egész nap járt, s csak három darabot hozott haza; hozott azonban ehelyett, mint a vadászatról mindig, kitűnő étvágyat, kitűnő hangulatot s azt a szellemi fölszabadulást, amely nála mindig vele járt az erős testmozgással. S a vadászaton is, amikor látszólag semmire sem gondolt, újra és újra eszébe ötlött az öreg és családja, s ez az emlék mintha nemcsak a figyelmét követelte volna meg, de valaminek, ami összefüggésben volt vele, az eldöntését is.

S este a teánál a két birtokossal, akik valami gyámügyben jártak ott, valóban megindult az az érdekes beszélgetés, amelyre Levin számított.

Levin a teásasztalnál a háziasszony mellett ült; vele és a húgával kellett beszélgetnie, aki szemben ült. A háziasszony szőke volt, kerek arcú, alacsony, az arcán gödröcskék, s csak úgy sugárzott a mosolya. Levin rajta át próbálta megoldani a fontos talányt, amit a férje jelentett neki; a gondolatai azonban nem voltak egész szabadok, mert állandóan kínos félszegséget érzett. Kínos félszegséget pedig azért érzett, mert szemben vele ott ült a sógornő, az ő tiszteletére felöltött - Levinnek legalább úgy rémlett - különös ruhában, fehér mellén egy különös, trapézforma kivágással. Ez a négyszögletes kivágás, annak ellenére, hogy a melle igen fehér volt, vagy talán épp azért, mert igen fehér volt, megfosztotta Levint gondolatai szabad mozgásától. Azt képzelte, bizonyára tévesen, hogy ez a kivágás miatta készült, s azt tartotta, nincs joga ránézni; iparkodott is nem rá nézni, de úgy érezte, már az is az ő bűne, hogy azt a kivágást megcsinálták. Úgy tűnt föl, hogy megcsal valakit; hogy illene megmagyarázni valamit, megmagyarázni azonban lehetetlen, s emiatt állandóan pirult, nyugtalan volt és félszeg. A félszegsége a csinos sógornőre is átragadt. A háziasszony azonban, úgy látszik, nem vette ezt észre, s a lányt is belevonta szándékosan a társalgásba.

- Maga azt mondja - folytatta a megkezdett beszélgetést -, hogy az uramat nem érdekli, ami orosz. Épp ellenkezőleg, külföldön nagyon vígan szokott lenni, de sohasem így, mint itt. Itt elemében érzi magát. Annyi a dolga, s megvan a képessége, hogy minden érdekelje. De maga, ugye, nem volt még az iskolánkban?

- Láttam. Az a repkénnyel befutott házacska?

- Igen. Nasztyenka műve - mondta a húgára mutatva.

- És maga tanít? - kérdezte Levin, azon igyekezve, hogy a kivágás mellé nézzen, de érezte, hogy akárhová néz is, a kivágást látni fogja.

- Igen, tanítottam s fogok is tanítani, de van egy kitűnő tanítónőnk. És a tornát is bevezettük.

- Nem, köszönöm, nem kérek több teát - mondta Levin, s bár érezte, hogy udvariatlanságot követ el, nem volt ereje tovább folytatni a beszélgetést, s elvörösödve fölállt. - Igen érdekes társalgást hallok - tette hozzá, s az asztal másik végére ment, ahol a háziúr ült a két birtokossal. Szvijazsszkij oldalt fordult az asztalnak, könyöklő kezében a csészéjét forgatta, a másikkal a szakállát fogta marokra, s mintha szagolgatta volna, az orrához emelte, majd megint leengedte. Csillogó fekete szemével a fölgerjedt, ősz bajszos birtokost nézte; nyilván szórakozott a beszédén. A birtokos a népre panaszkodott. Levin előtt világos volt, hogy Szvijazsszkijnak olyan válasza volna a panaszára, ami egyszeriben tönkretenné az érveit; de helyzete miatt nem adhatja meg ezt a választ, s nem minden gyönyörűség nélkül hallgatja a földbirtokos komikus beszédét.

Az ősz bajszos földbirtokos nyilván megrögzött jobbágytartó volt, régi vágású falusi ember, szenvedélyes gazda. Ennek a jelét Levin már a ruháján is látta; a régimódi, viseltes kabáton,

amelyben szemlátomást szokatlanul érezte magát, aztán okos, hunyorító szemén, szép, tömör orosz beszédén, nyilván hosszú-hosszú gyakorlatban elsajátított parancsoló hangján, szép, nagy, lesült kezének - amelynek csak a negyedik ujján volt egy öreg jegygyűrű - határozott mozdulatain.

27

- Ha nem sajnálnám otthagyni, ami benne van... a sok beleölt munkát... legyintenék és eladnám, mennék, mint Nyikolaj Ivanovics... *Heléná*-t hallgatni - mondta a birtokos, és okos, vén arcát kellemes mosoly ragyogta be.

- De mégsem hagyja ott - mondta Nyikolaj Ivanovics Szvijazsszkij -, tehát megtalálja a maga számítását.

- Az én számításom annyi, hogy a magam házában lakom, nem vásároltban vagy béreltben. Aztán meg egyre bízik is az ember, hogy a nép megokosodik. Ami most van, higgye el... részegség, feslettség! Elzüllött mind, se lovacskája, se egy kis tehénkéje. Megdöglik az éhségtől, s ha fölfogadja az ember, kárt igyekszik tenni, és még ő mászkál békebíróhoz.

- De azért maga is csak panaszt tesz a békebírónál - jegyezte meg Szvijazsszkij.

- Én, panaszt? A világon semmiért! Olyan szóbeszéd lenne belőle, hogy nincs a panaszban köszönet. Itt van a gyár; fölvették az előleget, és elmentek. Mit csinált a békebíró? Nekik adott igazat. Már csak a régi községi bírók meg a sztaroszták tartják fönn a rendet. Azok a régi szokás szerint kiporolják őket, mint régen. Ha ez sincs, hagyjon ott mindent az ember, s fusson a világból!

A birtokos nyilván ugratta Szvijazsszkijt, de Szvijazsszkij nemcsak hogy nem haragudott meg, hanem szemmel láthatóan szórakozott rajta.

- De mi mégiscsak az effélék nélkül gazdálkodunk - mondta elmosolyodva. - Én, Levin, ők.

S a másik földbirtokosra mutatott.

- Mihail Petrovics, igaz, boldogul, de kérdezze meg, hogyan. Az talán racionális gazdálkodás? - kérdezte a birtokos, szemmel láthatóan kérkedve a „racionális” szóval.

- Az én gazdálkodásom egyszerű - mondta Mihail Petrovics. - Hála az Istennek. Az egész annyi, hogy az őszi adókra a pénzem készen álljon. Jönnek a parasztocskák: „Bátyuskám, apánk, segíts.” S minthogy szomszédaim, megszánom őket. Ad az ember az első harmadra, s annyit mond: „Aztán tartsátok eszetekben, gyerekek, én segítettem rajtatok, de ti is segítsetek, ha szükség lesz rá.” Zabvetéskor, szénagyűjtésnél, aratáskor; meg azt is kikötöm, mennyi igát adjanak. Köztük is van lelkiismeretlen, ez igaz.

Levin ismerte rég ezeket a patriarkális fogásokat, összepillantott Szvijazsszkijjal, s Mihail Petrovicsot félbeszakítva, megint az ősz bajuszú birtokoshoz fordult.

- Önnek mi a véleménye? - kérdezte. - Hogy kell most gazdálkodni?

- Úgy kell, ahogy Mihail Petrovics csinálja: vagy felesbe, vagy bérbe adni a muzsikoknak; ezt meg lehet tenni, csakhogy ezzel a közvagyon pusztul. Ahol az én földem jobbágymunkával jó gazdálkodás mellett kilencszerest hozott, felesben háromszorost hoz. A fölszabadítás megrontotta Oroszországot.

Szvijazsszkij mosolygó szemmel pillantott Levinre, alig észrevehetően még oda is hunyorított; Levin azonban nem találta a birtokos beszédét nevetségesnek - jobban értette, mint

Szvijazsszkijt. Sok abból, amit később mondott, amikor azt bizonygatta, miért rontotta meg Oroszországot az emancipáció, nagyon is igaznak tetszett, és új volt neki s megcáfolhatatlan. A birtokos, ami elég ritka eset, nyilván a maga gondolatát mondta, s erre a gondolatra nem az a vágy vezette, hogy a tétlen agyát valamivel elfoglalja: életkörülményeiből következett; ott kotlotta ki, minden oldalról megforgatva, falusi magányában.

- A dolog veleje, hadd mondjam ki, az, hogy minden haladást csak hatalommal lehet megvalósítani - mondta, nyilván azt óhajtva megmutatni, hogy nem idegenkedik ő a műveltségtől. - Vegye csak Péter, Katalin, Sándor reformjait. Vegye az európai történetet. Hát még a földművelés haladása. Még a krumplit is erővel honosították meg. Faekével sem szántottak mindig. Azt is úgy vezették be, tán a részfejedelemségek idején, de bizonyos, erővel. A mi korunkban, a jobbágy világban, mi, birtokosok, a haladás vívmányaival gazdálkodtunk, szárítók, rostálók, trágyaszekerek, az egész gazdasági fölszerelést, mind hatalommal vezettük be; a parasztok kezdetben ellenálltak, azután utánozni kezdtek. A jobbágyság eltörlésével elvették a hatalmat, s gazdálkodásunk, ahol már magas szinten volt, megint a legvadabb, legkezdetlegesebb állapotába züllik vissza. Én ezt így látom.

- De miért? Ha egyszer racionális, bérletben is művelheti - mondta Szvijazsszkij.

- Nincsen hatalmam rá. Kivel műveljem? Engedje meg a kérdést.

„Íme, a munkaerő, a gazdaság fő tényezője” - gondolta Levin.

- Munkásokkal.

- A munkások nem akarnak jól és jó szerszámokkal dolgozni. A munkás minálunk egyet tud: leinni magát, mint a disznó, s részeg fővel tönkretenni mindent, amit kezébe ad az ember. A lovat halálra itatja; a jó lószerszámot elszaggatja, a vasalt kereket kicseréli s elissza; a cséplőgépbe csapszeget enged, hogy eltörje. Rosszul lesz mindentől, ami nem az ő kedve szerint folyik. Ezért süllyed a gazdaság színvonala. A földek parlagon, benőve ürömmel, vagy eladták a parasztoknak. Ahol millió csetvertyet[71] termeltek, most százezret; a nemzeti vagyon egyre kisebb. Ha ugyanezt csinálják, de számítással...

S a maga fölszabadítási tervét kezdte fejtegetni, amely ezeket a bajokat elhárította volna.

Levint ez nem érdekelte már, s amikor befejezte, az előbbi tételére tért vissza.

- Az, hogy a gazdaság színvonala süllyed, s úgy, ahogy mi vagyunk a munkásainkkal, racionális gazdálkodást nem lehet űzni, tökéletesen igaz - mondta Szvijazsszkijhoz fordulva, hogy az ő komoly véleményét is előcsalja.

- Nem látom be, miért - mondott ellen komolyan Szvijazsszkij -, én csak azt látom, hogy nem értünk a gazdálkodáshoz, s hogy a jobbágykori gazdálkodás színvonala nemhogy túlságosan magas nem volt, hanem épp ellenkezőleg, nagyon is alacsony. Se gép, se jó igásállat, se igazi vezetés - a számvetéshez sem értünk. Kérdezzen meg egy gazdát: nem tudja, mi előnyös és mi nem.

- Olasz könyvelés - mondta a birtokos gúnyosan. - Számoljon, ahogy csak jólesik, ha mindenét elrontják, nincs haszon.

- De miért rontják el? A rongy cséplőt, az ön orosz taposóját eltörik, az én gőzgépemet nem. Az orosz lovat, mi is a neve? taszkánai fajtát, amit a farkánál fogva kell ráncigálni, elrontják; vezessen be percheron vagy ahhoz hasonló fajtát, nem rontják el. S így van mindennel. Magasabb színvonalra kell a gazdaságunkat emelni.

---

[71] Orosz gabonaűrmérték; 1 csetverty = 2,099 hektoliter.

- Ha volna miből, Nyikolaj Ivanovics. Önnek könnyű, de én egyetemre járatom a fiam, a kisebbiket gimnáziumban taníttatom, nem vehetek percheront.

- Arra való a bank.

- Hogy mindenem dobra kerüljön? Nem, köszönöm.

- Azzal, hogy a gazdaság színvonalát föl lehet és föl is kell emelni, én sem értek egyet - mondta Levin. - Azt csinálom, megvan hozzá a pénzem, mégsem értem el semmit. A bankok meg nem tudom, kinek jók. Én legalább, ami pénzt a gazdaságba beleöltem, mind kárba ment: a jószág - veszteség, a gép - veszteség.

- Ez már igaz - hagyta helyben a szürke bajuszú birtokos, az elégedettségtől elmosolyodva.

- És nemcsak én - folytatta Levin -, a gazdákra hivatkozom, akik racionálisan gazdálkodnak; ritka kivétellel mind veszteségben van. Az ön gazdasága, halljuk, tán hasznot hajtó? - mondta Levin, s Szvijazsszkij pillantásában észre is vette már az átfutó félelmet, amit mindig ott talált, ha a fogadószobáknál mélyebbre akart az agyába nyomulni.

Mellesleg ez a kérdés Levin részéről nem is volt egészen jóhiszemű. A háziasszony a teánál épp most mondta el neki, hogy a nyáron lehívattak Moszkvából egy német könyvvizsgálót, aki ötszáz rubel tiszteletdíjért áttanulmányozta az egész gazdaságukat, s azt sütötte ki, hogy háromezer-valahány rubel a ráfizetés. Nem emlékezett már pontosan, hogy mennyi, de a német, úgy rémlett, negyed kopejkáig kiszámította.

Amikor arra fordult a szó, hogy Szvijazsszkij birtoka mit jövedelmez, a földbirtokos elmosolyodott, nyilván tudta, mekkora lehet szomszédjának, a nemesség vezetőjének a haszna.

- Lehet, hogy nem jövedelmező - felelte Szvijazsszkij. - De ez vagy arra vall, hogy rossz gazda vagyok, vagy hogy a tőkémet fogyasztom, csak hogy a földjáradékot növeljem.

- Járadék! - kiáltott föl Levin elszörnyedve. - Európában, lehet, van ilyen. A föld ott valóban jobb lesz, ha munkát ölnek belé; de nálunk a föld a beléölt munkától rosszabb lesz, hiszen csak kimeríti vele az ember... tehát járadék sincsen.

- Hogyne lenne? Ez gazdasági törvény.

- Akkor mi törvényen kívül vagyunk. A földjáradék nekünk nem magyaráz meg semmit, éppen ellenkezőleg, összezavar. De mondja hát meg, hogy lehet a földjáradék tanát...

- Parancsolnak aludttejet? Mása, aludttejet vagy málnát ide - fordult Szvijazsszkij a feleségéhez. - A málna az idén feltűnő sokáig terem.

A legkellemesebb hangulatban kelt föl s ment odább, nyilván úgy találta, hogy a társalgás lezárult, pont ott, ahol Levin érzése szerint elkezdődött volna.

Beszélőtársától megfosztva, Levin a birtokossal beszélt tovább, azt akarta bebizonyítani neki, hogy minden baj a mi tudatlanságunkból ered; nem akarjuk kiismerni munkásaink természetét és szokásait; a birtokos azonban, mint minden magános és eredeti gondolkozó, az idegen gondolat megértésében lomha volt, a magáéban meg szenvedélyesen elfogult. Kitartott amellett, hogy az orosz paraszt disznó, a disznóságot szereti, s ahhoz, hogy a disznóságból kihúzzuk, hatalom kell, az pedig nincs. Bot kell, s mi olyan liberálisak lettünk, hogy az ezeréves botot holmi ügyvédekre és börtönökre cseréltük föl, ahol a haszontalan, büdös parasztokat jó levessel etetik, s köblábszámra számítgatják neki a levegőt.

- Miért gondolja - igyekezett Levin a tárgyhoz visszatérni -, hogy lehetetlen a munkaerővel olyan viszonyba kerülnünk, amely mellett a munka is hasznot hajtó volna?

- Az orosz néppel ez nem megy soha. Nincs hatalom - felelte a birtokos.

- De hogy is lehetne új feltételeket kitalálni? - mondta Szvijazsszkij, aki miután az aludttejét megitta s rágyújtott, ismét odament a vitatkozókhoz. - A munkaerőhöz való minden lehetséges viszonyt definiáltak és tanulmányoztak már - mondta. - A kezdetleges obscsina a kölcsönös kezességgel együtt, mint a barbár kor maradványa, magától szétesik; a jobbágyrendszer megszűnt; csak a szabad munka marad, annak a formái pedig készek, meghatározottak, élni kell csak velük. Urasági cseléd, napszámos, bérlő - ez az, amiből nem juthatunk ki...

- De Európa elégedetlen ezekkel a formákkal.

- Elégedetlen, és újakat keres. S meg is találja, bizonyára.

- Én is erről beszélek - felelte Levin. - Miért ne keressünk mi is a magunk szakállára?

- Mert ez ugyanaz volna, mint új eljárásokat eszelni ki a vasútépítésre. Azok készek már, kigondolták őket.

- De ha mihozzánk nem illenek, ha ostobák?

S újra ott látta Szvijazsszkij szemében azt az ijedelmet.

- Ez az, fölhajítjuk a sipkánkat, mi megtaláltuk, amit Európa keres. Ezt ismerem már, de bocsásson meg, tud ön mindent, amit Európa a munkáskérdésben csinált?

- Rosszul.

- Ez a kérdés ma Európa legjobb agyvelőit foglalkoztatja. Schulze-Delitzsch irányzata. Aztán a munkáskérdésnek az a hatalmas irodalma, a Lassalle-féle lehető legliberálisabb irányzaté, a Mühlhausen-féle szervezet. Ez már meg is valósult, amint azt bizonyára tudja.

- Van valami fogalmam, de igen zavaros.

- Ezt csak mondja, bizonyára éppen úgy tudja, mint én. Én persze nem vagyok a társadalomtudomány professzora, de a téma érdekelt, s ha önt is érdekli, biztosan foglalkozik majd vele.

- No és mire jutottak?

- Bocsánat...

A birtokosok fölálltak, s Szvijazsszkij, aki újból megzavarta Levint kellemetlen szokásában, hogy esze fogadószobái mögé nézzen, kikísérte vendégeit.

28

Levin elviselhetetlenül unatkozott ezen az estén a hölgyekkel. Fölizgatta, jobban, mint valaha, a gondolat, hogy mostani elégedetlensége a gazdaságával nem kizárólag az ő ügye, hanem közügy; egész Oroszországban ez a helyet, s az olyanféle munkaviszonyoknak a megteremtése, amelyben úgy menne a dolog, mint annál az útba ejtett parasztnál, nem is ábránd, hanem feladat, amelyet föltétlen meg kell oldani. S ezt a feladatot, úgy látta, meg is lehet oldani, csak meg kell kísérelni.

Miután a hölgyektől elbúcsúzott, s megígérte, hogy másnap egész nap itt lesz még, s együtt lovagolnak ki a kincstári erdőbe egy érdekes beomlást megnézni, elalvás előtt bement még a házigazda dolgozószobájába, hogy elhozza a munkáskérdésről szóló könyveket, amelyeket Szvijazsszkij ajánlott neki. Szvijazsszkijnak hatalmas dolgozószobája volt; körül könyvszekrények; két asztal, az egyik tömör íróasztal, a szoba közepén; a másik kerek, rajta lámpa, a különféle nyelvű újságok és folyóiratok legfrissebb számaival csillag alakban körülrakva. Az íróasztal mellett állvány, rajta aranyos címkékkel megjelölt ládikókban mindenféle ügyirat.

Szvijazsszkij levett egy könyvet, s a hintaszékbe ült.

- Mit néz ott? - mondta Levinnek, aki a kerek asztalnál állva a különféle folyóiratokat nézegette.

- Ah, igaz is, abban egy igen érdekes cikk van - mondta a Levin kezében levő folyóiratra. - Az derül ki - tette hozzá felvillanyozottan -, hogy Lengyelország fölosztásában a fő bűnös egyáltalán nem Frigyes volt. Kiderült...

S a rá jellemző világossággal rövidre fogva el is mondta, hogy mi ennek az új, igen fontos és érdekes fölfedezésnek a lényege. Noha Levint elsősorban a gazdaság foglalkoztatta, házigazdáját hallgatva, azt kérdezte magától; „Mi lakik ebben az emberben? S miért érdekli őt Lengyelország fölosztása?" Amikor Szvijazsszkij befejezte, Levin önkéntelen megkérdezte: „No és aztán?" De nem volt semmi sem. Az érdekes csak az volt, hogy ez „kiderült". Azt azonban nem magyarázta meg, és nem is tartotta szükségesnek megmagyarázni, hogy miért érdekli.

- Igen, de engem nagyon foglalkoztat ez a haragos birtokos - mondta Levin fölsóhajtva. - Okos ember, és sok igazat mondott.

- Menjen már! Megcsontosodott, titkos jobbágytartó, mint a többi - mondta Szvijazsszkij.

- Akiknek ön a vezetőjük...

- Igen, csakhogy én a másik irányba vezetem őket.

- Engem nagyon foglalkoztat a következő - mondta Levin -: A mi dolgunk, a racionális gazdálkodás, igaza van, nem megy; csak az uzsorás gazdálkodás megy - amilyen azé a csöndes kis emberé -, vagy a legegyszerűbb. Ki a hibás ebben?

- Magától értetődik, mi magunk. Aztán meg nem is igaz, hogy nem megy. Vaszilcsikové megy.

- Méntelep...

- Tulajdonképpen még most se tudom, min csodálkozik. A nép az anyagi és erkölcsi fejlettség olyan alacsony fokán áll, hogy nyilvánvalóan ellene kell szegülnie mindennek, ami idegen neki. Európában a racionális gazdálkodás azért megy, mert a nép művelt; nálunk is művelni kell tehát a népet, ennyi az egész.

- De hogy művelné a népet?

- A népműveléshez három dolog kell: iskolák, iskolák, iskolák.

- De hisz maga mondta, hogy a nép az anyagi fejlettség alacsony fokán áll. Mit segít itt az iskola?

- Maga engem egy anekdotára emlékeztet. Tanácsokat adnak a betegnek. „Tán próbálkozzék meg hashajtóval." „Adtak már: rosszabb." „Akkor próbáljon piócát." „Próbálták: még rosszabb." „Imádkozzék hát Istenhez." „Megpróbáltuk: még rosszabb." Így vagyunk mi is magával. Azt mondom: közgazdaságtan, azt feleli: rosszabb. Szocializmus: rosszabb. Műveltség: még rosszabb.

- De hát mit segíthet az iskola?

- Új igényeket teremt.

- Ezt már aztán egyáltalán nem értem - felelte Levin nekitüzesedve. - Hogy segítheti a népet az iskola, hogy anyagi helyzetén javítson? Az iskolák, a műveltség, azt mondja, új igényekre neveli. Annál rosszabb, hisz nem lesz tehetsége kielégíteni. Azt azonban, hogy az összeadás, kivonás meg a katekizmus mit segít, hogy anyagi helyzetén javíthasson, nem tudom felfogni.

Tegnapelőtt este egy asszonnyal találkoztam, a csecsemőjét vitte; kérdem, hova megy. Azt mondja: „A bábánál voltam, a kisfiúra rájött a frász, elvittem, hogy meggyógyítsa.” „S hogyan gyógyítja - kérdeztem - a bába a frászt?” „Odaülteti a gyereket a tyúkokhoz a tyúklétrára, s ráolvas valamit.”

- No lám, maga is mondja! Hát azért kell, hogy ne a tyúklétrára vigye a frászt kúrálni - mondta Szvijazsszkij vidáman elmosolyodva.

- Dehogyis! - szólt bosszúsan Levin. - Ez a gyógykezelés engem arra emlékeztet, amikor a népet iskolával gyógyítják. A nép szegény és műveletlen; ezt mi éppoly jól látjuk, mint az asszony a frászt, hisz a gyerek sivít. De hogy a szegénységnek és a műveletlenségnek ezen a nyomorúságán az iskola hogyan segít, az éppolyan érthetetlen, mint hogy a frásznak mit használ a tyúk meg a tyúklétra. Azon kell segíteni, amitől szegény.

- Ebben legalább egyetért Spencerrel, akit annyira nem szeret; ő is azt mondja, hogy a műveltség csak a nagyobb jólétnek, a kényelemnek, ahogy mondja, a sűrűbb mosdásnak lehet a következménye, nem pedig hogy olvasni és számolni tudunk.

- Nagyon örülök, vagy épp ellenkezőleg, nagyon nem örülök, hogy Spencerrel egy nézeten vagyok, csakhogy én ezt már réges-rég tudom. Az iskolák nem segítenek; olyan gazdasági rend segít, amely mellett a nép gazdagabb lesz, több a szabad ideje - akkor majd iskolái is lesznek.

- Az iskoláztatás mégis egész Európában kötelező már.

- És maga egyetért ebben Spencerrel? - kérdezte Levin. De Szvijazsszkij szemében megint fölvillant a félelem.

- Hanem ez a frász kitűnő - mondta elmosolyodva. - Igazán saját maga hallotta?

Levin látta, hogy ennek az embernek az élete s gondolatai közt most sem találja meg a kapcsolatot. Nyilvánvalóan egész mindegy volt neki, hogy véleménye hova vezet, neki csak a vélekedés folyamatára volt szüksége. S kellemetlen volt, ha ez a folyamat zsákutcába vitte. Ezt az egyet nem szerette, s ki is kerülte, valami kellemesebbre és vidámabbra fordítva a beszélgetést.

Ennek a napnak az eseményei, kezdve az útba ejtett paraszton, aki a nap benyomásaihoz és gondolataihoz mintegy alapul szolgált, erősen fölizgatták Levint. Ez a kedves Szvijazsszkij, aki csak társasági használatra tartogatta a gondolatait, s nyilván valami más, Levin előtt titkolt életelvekhez igazodott, ugyanakkor a tömeg segélyével, melynek a száma légió, tőle idegen gondolatokkal irányította a közvéleményt; ez a dühös gazda, akinek teljesen igaza volt az élet kigyötörte nézeteiben, viszont nem volt igaza a haragban, mellyel egy egész osztály, a legkülönb orosz társadalmi osztály iránt viseltetett; elégedetlensége a maga munkájával, s a homályos remény, hogy minderre valami gyógyszert találhat - mindez belső izgalomba, a közeli döntést megelőző várakozásba olvadt benne össze.

Amikor szobájában magára maradt, a ruganyos matracon fekve, amely, ahogy kezét vagy lábát megmozdította, váratlanul lökött rajta egyet, Levin sokáig hevert még álmatlan. Amit Szvijazsszkijjal beszélt, bár sok okosat mondott, nem érdekelte; az ősz bajuszú birtokos érveit azonban meg kellett fontolnia. Önkéntelen is fölidézte minden szavát, s képzeletben kiigazította a maga válaszát.

„Azt kellett volna mondanom neki: ön szerint a mi gazdálkodásunk azért nem megy, mert a paraszt minden tökéletesítést gyűlöl; hatalommal kéne ráerőszakolni. És ha a gazdálkodás ezek nélkül a reformok nélkül egyáltalán nem menne, igaza is lenne; csakhogy megy, mégpedig kizárólag ott, ahol a munkás a maga szokásai szerint dolgozhat, mint annál az öreg parasztnál. A mi elégedetlenségünk azt bizonyítja, hogy vagy bennünk, vagy a munkásainkban van a hiba.

Mi rég törjük már magunkat, hogy az európai módszereket bevezethessük, nem törődve azzal, mik a munkaerő sajátságai. Próbáljuk most elismerni, hogy a munkaerő nem az *ideális* munkaerő, hanem *az orosz muzsik* az ő ösztöneivel, s szervezzük meg ezzel összhangban a gazdaságot. Képzelje el - kellett volna mondanom neki -, hogy az ön gazdasága úgy megy, mint azé az öregé; megtalálta a módját, hogy a munka sikere a munkások érdeke is legyen, s megtalálta a reformokban azt a középutat, amelyet ők is elismernek, s anélkül, hogy tönkretenné a talajt, a kétszeresét, háromszorosát kapja a réginek. Ossza ketté a földjét, adja oda felét a munkaerőnek; az a rész, amely önnek marad, nagyobb lesz, s a munkaerőnek is több marad. Hogy ezt megtehesse, le kell szállítani a gazdálkodás színvonalát; s a munkást érdekeltté tenni a gazdálkodásban. Hogy ezt hogy csinálja: részletkérdés, de kétségtelen, hogy lehetséges."

Ez a gondolat Levint erős izgalomba hozta. Nem aludt fél éjjel, folyton a részleteket latolgatta, hogy hajtsa végre. Nem akart másnap hazautazni, de most eltökélte, hogy már korán reggel elmegy. Ez a kivágott ruhájú sógornő is szégyenhez hasonló érzést keltett benne, mint akinek egy rossz cselekedetet kell megbánnia. A fő azonban: nem halaszthatta, mennie kellett: hisz minél előbb, még az őszi vetés előtt elő kellett a parasztoknak az ő új tervét adnia, hogy már az új alapon vethessenek. Úgy döntött, hogy egész addigi gazdálkodását megváltoztatja.

29

Levin terveinek végrehajtása igen sok nehézségbe ütközött, de ő minden erejéből küzdött, s ha nem is azt érte el, amit akart, hanem amit tudott, önámítás nélkül hihette, hogy a dolog megéri a fáradságot. Az egyik legnagyobb nehézség az volt, hogy a gazdaság ment már, lehetetlen volt megállítani s mindent elölről kezdeni; a gépet működés közben kellett átszerelni.

Amikor aznap este még, hogy hazaért, elmondta tervét az ispánnak, az nyilvánvaló elégtétellel értett egyet beszéde első részével, amely azt mutatta ki, hogy amit eddig csináltak, képtelenség volt és nem jövedelmező. Az ispán azt mondta, ő rég hajtogatja már ezt, de nem akarták meghallgatni. Ami Levin javaslatát illeti, hogy az egész gazdasági vállalkozásban a munkásokkal együtt mint részestárs vegyen részt - erre az ispán a legnagyobb fokú csüggedtségen kívül semmi határozott véleményt nem nyilvánított, s arról kezdett el tüstént beszélni, hogy a kinn maradt rozskévéket holnap okvetlen össze kell gyűjteni, aztán keresztbe rakni. Levin érezhette, hogy most nem tehet semmit.

Amikor a parasztokkal beszélt a dologról, s fölajánlotta, hogy az új feltételek mellett földet ad nekik, ugyanilyen nehézséggel találkozott: annyira el voltak foglalva a napi munkájukkal, hogy nem volt idejük a vállalkozás előnyét, hátrányát meggondolni.

Egy naiv paraszt, a tehenész Iván, mintha teljesen megértette volna Levin ajánlatát, hogy a marhagazdaság hasznában a családjával együtt részesedjék, s teljesen együtt érzett volna a kezdeményezéssel. De amikor Levin a várható előnyöket akarta magyarázni neki, Iván arcára izgalom és sajnálkozás ült ki, hogy nem hallgathatja tovább, s azon volt, hogy valami halogatást nem tűrő dolgot találjon: vagy a villát kapta föl, s a szénát hányta ki a marhaistállóból, vagy locsolni kezdett, vagy a trágyát takarítgatta.

A másik nehézség a parasztok legyőzhetetlen bizalmatlansága volt; nem hitték el, hogy a földesúr célja más is lehet, mint minél jobban megkopasztani őket. Az igazi célja (akármit mond is), meg voltak győződve, mindig az lesz, amit nem mond ki előttük. S ők maguk is úgy szóltak hozzá a dologhoz, hogy sokat beszéltek, de sohasem mondták azt, ami a valódi céljuk volt. A parasztok ezenkívül minden megegyezés első, változhatatlan feltételéül azt szabták ki

(az epés földbirtokosnak, Levin érezte, igaza volt), hogy semmiféle új gazdasági eljárásra vagy új eszközök használatára ne kényszerítsék őket. Elismerték, hogy a vaseke jobban szánt, hogy a fogasoló gyorsabban dolgozik, de ezer okot találtak, hogy miért nem használhatják sem ezt, sem amazt. S ha Levin meg is volt győződve, hogy a gazdálkodás szintjét le kell szállítani, a tökéletesebb eszközökről, amelyeknek haszna oly nyilvánvaló volt, mégis fájt lemondania. De ennyi nehézség ellenére keresztülvitte a magáét, s őszre a dolog megindult, vagy legalább neki úgy tetszett.

Eleinte azt gondolta, hogy egész gazdaságát, úgy, ahogy volt, az új társas feltételek alapján a parasztmunkások és az ispán kezére adja, de igen hamar meggyőződött róla, hogy ez lehetetlen, s a gazdaság felosztása mellett döntött. A marhaistálló, a gyümölcsös, veteményes, kaszáló, a parcellákra osztott szántók külön területeket alkotnak. Úgy látta, hogy Iván, a naiv tehenész érti meg a legjobban a dolgot; az az artyel, amelyet jórészt a maga családjából szervezett, a marhagazdaságban lett részes. Egy távolabbi földet, amely nyolc éve hevert parlagon, az okos ács, Fjodor Rezunov közvetítésével hat parasztcsalád vett ki új, szövetkezeti alapon. Egy Surajev nevű paraszt a veteményeskerteket vette át, ugyanilyen feltételek mellett. Ami fönnmaradt, ment a régi módon; ez a három egység volt az új berendezés kezdete, s Levin minden idejét ezeknek szentelte.

A tehenészetben a dolgok, igaz, nem mentek jobban, mint előbb; Iván a tehenek meleg teleltetésének s a tejszínből készült vajnak erősen ellene volt; azt erősítgette, hogy a tehénnek a hidegen kevesebb takarmány kell, s a tejfölből készült vaj kiadósabb; a fizetést is megkövetelte, mint régen, s egyáltalán nem érdekelte, hogy a pénz, amit kap, nem fizetés, hanem előleg a haszonrészre.

Fjodor Rezunov társasága, igaz, nem szántott másodszor, ahogy kikötötték, ekével a vetés alá, azzal mentette magát, hogy nem volt rá idő. Az is igaz, hogy ennek a csoportnak a parasztjai, noha megegyeztek benne, hogy az új alapon viszik a dolgot, mégsem nevezték közösnek, hanem csak felesnek a földet, s a szövetkezet parasztjai, sőt maga Rezunov is nemegyszer mondták Levinnek: megkapná a kis pénzét a földjéért, az úr nyugodtabban lenne, mi meg szabadabban. Azonkívül ezek a parasztok a legkülönfélébb ürügyön egyre halogatták, amíg csak a tél be nem állt, hogy a kikötött karámot és gabonaszárítót a földjükre fölépítsék.

Az is igaz, hogy Surajev a kivett veteményeskertet kisebb bérletekben a parasztoknak akarta szétosztani. Nyilván egész hamisan értette, valószínűleg készakarva, a föltételeket, amelyek mellett a földet kapta.

Igaz az is, hogy a parasztokkal beszélgetve s a vállalkozás előnyeit bizonygatva Levin gyakran érezte, hogy a parasztok csak a hangja zengését hallgatják, s el vannak tökélve, hogy akármit beszél is, nem hagyják becsapni magukat. Ezt különösen akkor érezte tisztán, amikor a legokosabb paraszttal, Rezunovval beszélt, s szemében ott látta azt a játékosságot, amely világosan elárulta a Levinnek szóló gúnyt, de azt a szent meggyőződést is, hogy ha itt megcsalnak valakit, az nem Rezunov lesz.

Levin mindennek ellenére úgy találta, hogy a dolog megy, s ha a számadásokat szigorúan vezeti s nem tágít, bebizonyítja majd nekik az új módszer hasznát, s akkor az egész magától megy már.

Ezek az ügyek, a kezén maradt gazdaság dolga s a könyve fölött a szobában eltöltött órák ezen a nyáron annyira elfoglalták, hogy vadászni is alig járt el. Augusztus végén tudta meg attól az embertől, aki a nyerget visszahozta, hogy Oblonszkijék Moszkvába utaztak. Amikor Darja Alekszandrovna levelére nem felelt, udvariatlanságával (melyre szégyenpír nélkül nem tudott gondolni), érezte, fölégette maga mögött a hajóit, most már nem is megy sohasem hozzájuk. Ugyanígy bánt el Szvijazsszkijjal, amikor búcsú nélkül jött el tőlük. De hozzájuk sem megy

soha. Most már minden mindegy volt neki. A gazdaság újjászervezése annyira elfoglalta, mint soha semmi az életben. Átolvasta a Szvijazsszkijtól kapott könyveket, megrendelte, ami őnála nem volt meg, átolvasta a tárgyról szóló közgazdasági és szocialista irodalmat, s ahogy várta is, nem talált semmit, ami a tervbe vett dologra vonatkozott volna. A közgazdaságtani könyvekben, Millben például, akit a legnagyobb hévvel elsőül olvasott el, a maga kérdéseire várva minden pillanatban választ, csak az európai gazdasági helyzetből levont törvényeket talált, de nem tudta semmiképp belátni, hogy ezek a törvények, amelyek Oroszországra sehogy sem illettek, miért lennének általánosak. Ugyanezt látta a szocialista könyvekben: vagy gyönyörű, de használhatatlan álmodozások voltak, amelyekbe még mint diák belehabarodott; vagy az Európában uralkodó viszonyok javítgatásai, tatarozásai, amelyekhez az orosz földművelés ügyének semmi köze sem volt. A közgazdaságtan azt mondta, hogy a törvények, amelyek szerint Európa gazdasága kifejlődött és fejlődik, általános, kétségbevonhatatlan törvények. A szocialista tan azt mondta, hogy a fejlődés ugyanezen törvények szerint a pusztulásba visz. És sem az egyik, sem a másik nemcsak hogy feleletet nem adott, de a legkisebb célzást sem tette rá, hogy ő, Levin, s az a sok orosz paraszt és földbirtokos a millió kezével s gyeszjatyinájával mit kezdjen, hogy a köznek a legtöbbet termelhesse.

De ha egyszer már belekapott, lelkiismeretesen elolvasott mindent, ami a tárgyára tartozott, s az volt a szándéka, hogy ősszel külföldre utazik, s a helyszínen tanulmányozza a dolgot, nehogy ebben a kérdésben is az történjék, ami más kérdésekben olyan gyakran történt vele. Az szokott történni ugyanis, hogy amikor annak, akivel beszélt, az eszméit kezdte megérteni, s a magáét is elkezdte volna kifejteni, hirtelen azt mondták neki: „Hát Kauffmann, Jones, Dubois, Mitchelli? Nem olvasta őket? Olvassa el, ők feldolgozták ezt a kérdést."

Most már világosan látta, hogy Kauffmann és Mitchelli semmit sem mondhatnak neki. Tudta, hogy mit akar. Oroszországnak, látta, gyönyörű földjei, nagyszerű munkásai vannak, s bizonyos esetekben, mint az útba ejtett parasztnál, munkás és föld sokat is hoz, viszont amikor európai módra fektetik be a tőkét, a legtöbbször keveset jövedelmez. Ez egyedül onnét van, hogy a munkások csak a maguk módján akarnak dolgozni, s csak úgy dolgoznak jól; az ellenszegülés pedig nem véletlen, hanem állandó, s alapja a nép lelkében van. Az orosz nép, amelynek az a hivatása, hogy hatalmas, el nem foglalt térségeket telepítsen be és műveljen meg, amíg csak minden föld el nincs foglalva, úgy gondolta, tudatosan ragaszkodik az ehhez szükséges szokásokhoz, s ezek a szokások egyáltalán nem olyan rosszak, mint ahogy rendesen gondolják. Ezt akarta ő kimutatni, elméletileg könyvben, gyakorlatilag a gazdaságában.

30

Szeptember végén leszállították a fát, amelyből a szövetkezetnek átadott földön majd istállót építenek; eladták a vajat, és szétosztották a hasznot. Gyakorlatban kitűnően mentek a gazdaság dolgai, Levinnek legalább úgy tetszett. De hogy elméletben is megmagyarázzon mindent s befejezze a művét, amelynek álmai szerint a közgazdaságtanban nemcsak hogy fordulatot kellett jelenteni, de meg is semmisítené ezt a tudományt, s nép és föld viszonyáról egy új tudomány alapját vetné meg, külföldre kellett utaznia, a helyszínen tanulmányozni, mi is történt ezen a téren, s meggyőző bizonyítékokat találni, hogy ami történt, nem az, amire szükség van. Levin csak a búzaszállítást várta, hogy pénzt kapjon s elutazhassék. De elkezdett esni, a földeken maradt gabonát és krumplit nem lehetett behordani; minden munka, így a búza szállítása is elmaradt. Az utakon járhatatlan sár volt, az áradás elvitt két malmot, s az idő mind rosszabb és rosszabb lett.

Szeptember 30-án reggel kisütött a nap, s Levin a jó időben bízva egész komolyan hozzálátott az úti készületekhez. Zsákokba töltötte a búzát, elküldte az ispánt pénzért a kereskedőhöz, maga meg kiment a gazdaságba, hogy utazása előtt az utolsó intézkedéseket megtegye.

Miután mindent elintézett, nedvesen a víztől, amely a bőrkabátról hol a nyakába, hol a csizmaszárába folyt be, de a legelevenebb és leglelkesebb lelkiállapotban tért estefelé haza. Az idő estére még rosszabbra fordult, a hódara úgy csípte az egészen átázott, fülét s fejét rázó lovat, hogy oldalazva ment. Levin azonban jól érezte magát a csuklyában, vidáman pillantgatott maga körül, hol a keréknyomban szaladó zavaros vízeret nézte, hol a pucér ágacskákról csüngő vízcseppeket, hol a híd deszkáin a szét nem olvadt hódarafolt fehérségét, hol a szilfa nedves, még húsos levelét, amely vastag rétegben vette körül a levetkőzött fát. A környező természet hiába volt olyan komor, ő élénknek érezte magát. Egy távoli falu parasztjaival beszélgetett, s azt látta, hogy kezdenek hozzászokni az új viszonyokhoz. Az öreg cseléd, akihez szárítkozni bement, szemmel láthatóan helyeselte Levin tervét, s maga ajánlotta, hogy belép a marhabeszerző közösségbe.

„Csak kitartóan a cél felé, s elérem, amit akarok - gondolta Levin. - Van miért dolgozni s vesződni. Ez nem az én személyes ügyem: a közjó kérdése. Az egész gazdálkodási módnak, s ami a fő, az egész nép helyzetének tökéletesen meg kell változnia. Szegénység helyett általános jólét és megelégedés; gyűlölködés helyett egyetértés s az érdekek kapcsolata. Egyszóval: vértelen, de nagyszabású forradalom; kezdetben járásunk kis körében, aztán az egész kormányzóságban, Oroszországban, az egész világon. Minthogy a gondolat helyes, nem lehet gyümölcstelen. Igen, ez olyan cél, amelyért érdemes fáradni. S az, hogy én Kosztya Levin vagyok, ugyanaz, aki fekete nyakkendőben ment el a bálra, s akit Scserbackaja kikosarazott, önmagam szemében is szánalmas és jelentéktelen alak - semmit sem bizonyít. Meg vagyok győződve, hogy Franklin ugyanilyen jelentéktelennek érezte magát, s éppígy nem bízott magában, ha elgondolta, ki ő. Ez nem tesz semmit. Neki is volt bizonyára egy Agafja Mihajlovnája, akinek bizalmasan előadta a terveit."

Sötét volt már, amikor Levin ilyen gondolatok között hazaért.

Az ispán, aki a kereskedőnél járt, megjött s elhozta a búza árának egy részét. Az öreg cseléddel is megállapodtak, s az ispán útközben arról győződött meg, hogy a gabona mindenütt ott áll a földeken; az ő be nem hozott százhatvan keresztjük semmi ahhoz képest, ami másoknál kinn maradt.

Levin megebédelt, s ahogy szokta, leült egy könyvvel karosszékébe. Olvasás közben tovább gondolkozott, a könyvvel kapcsolatban, az előtte álló útról. Most már egészen tisztán látta munkája jelentőségét; fejében maguktól álltak össze az eszméje lényegét kifejező körmondatok. „Le kell írnom - gondolta. - Ez lesz az a rövid bevezetés, amelyet eddig fölöslegesnek tartottam." Fölkelt, hogy az íróasztalhoz menjen. A lábánál fekvő Laszka is fölkelt, nagy nyújtózva, s ránézett, mintha kérdezné, hová. De írnia nem lehetett, a munkavezetők jöttek utasításokért, s Levin kiment hozzájuk az előszobába.

Parancsosztás után, azaz miután a másnapi munkára utasítást adott, s a parasztokat, akiknek dolguk volt vele, fogadta, Levin a dolgozójába ment, s munkához ült. Laszka az asztal alá feküdt, Agafja Mihajlovna is odaült kötésével a helyére.

Miután egy darabig írt, Levin előtt hirtelen szokatlan elevenséggel jelent meg Kitty, visszautasítása, az utolsó találkozás. Fölállt, s járkálni kezdett a szobában.

- Mit unatkozik itt? - mondta neki Agafja Mihajlovna. - Folyton csak itthon ül. Ahelyett, hogy elmenne valami hévízre, ahogy ígérte.

- Holnapután megyek, Agafja Mihajlovna. Be kell a dolgomat fejeznem.

- Mi az a dolog? Tán keveset ajándékozott még a parasztoknak? Így is azt mondják: „A ti uratok nagy kegyben részesül emiatt a cárnál.” Furcsa is: mit veszkődik annyit a parasztok miatt?

- Én nem miattuk veszkődöm, magamért csinálom.

Agafja Mihajlovna Levin gazdálkodási terveinek minden részletét ismerte. Levin gyakran fejtette ki neki minden finom ágbogukkal a gondolatait, s nemegyszer vitába is szállt vele, az érveit cáfolva. Most azonban Agafja Mihajlovna egészen másképp értette, amit mondott.

- A lelkünkkel gondolni, tudott dolog, mindennél fontosabb - mondta fölsóhajtva. - Itt van Parfjon Gyenyiszics, hiába volt írástudatlan, úgy halt meg, az Isten adjon olyat mindenkinek - mondta a nemrég elhalt béresről. - Megáldozott, az utolsó kenetet is fölvette.

- Én most nem erről beszélek - szólt Levin. - Azt mondom, hogy a magam hasznára dolgozom. Nekem is előnyösebb, ha a munkások jobban dolgoznak.

- Akármit csinál, amelyik lusta, annak mintha falra borsót hányna. Ha lelkiismeretes, dolgozik; ha meg nem, nem tehet semmit vele.

- De hisz maga mondja, hogy Iván is többet törődik a jószággal.

- Én egyet mondok - felelte Agafja Mihajlovna, nyilván nem véletlenül, hanem gondolatai szigorú következetességével -, meg kell nősülnie, ez az.

Hogy Agafja Mihajlovna arra emlékeztette, amin az imént maga is gondolkozott, elkeserítette és bántotta. Elkomorodott, s nem felelt, csak visszaült a munkájához, elismételve magában, amit műve jelentőségéről gondolt. A csöndben csak nagy néha figyelt föl Agafja Mihajlovna kötőtűinek a hangjára; azután, hogy eszébe jutott, amire nem akart emlékezni, újra összehúzta a homlokát.

Kilenc óra tájt csengőszó hallatszott s egy kocsikas tompa rengése a sárban.

- Lám, vendége jött, nem fog unatkozni - mondta Agafja Mihajlovna, s az ajtó felé indult. De Levin megelőzte. A munkája nem ment, s örült, akárki lesz is az a vendég.

31

Ahogy a lépcső feléig leszaladt, az előszobában ismerős köhécselést hallott, de lépései neszétől nem hallotta tisztán, s azt remélte, téved; a csontos, hosszú, jól ismert alakot is látta már, úgy tetszett, nem csalódhatik, de ő még mindig abban reménykedett, hogy téved, s ez a bundáját vető, hosszú, köhécselő ember nem az ő Nyikolaj bátyja. Levin szerette a bátyját, de együtt lenni vele mindig kín volt neki.

Most, amikor az eszébe ötlött gondolat s Agafja Mihajlovna megjegyzése úgyis bizonytalan, zavart állapotba hozta, a rá váró együttlét különösen nehéznek ígérkezett. Vidám, egészséges, idegen vendég helyett, aki borongásában, mint remélte, elszórakoztatja, a bátyjával kell együtt lennie, aki keresztül-kasul ismeri őt, a legtitkosabb gondolatait is előhúzza s kimondatja vele. Ehhez pedig nem volt kedve.

A csúf érzés miatt megharagudott magára; így futott le az előszobába. De mihelyt közelről látta, személyes csalódása egyszeriben megszűnt, s részvétbe ment át. Akármilyen szörnyű volt Nyikolaj bátyja soványságával, betegségével azelőtt is, most még soványabb lett, s még jobban elgyengült. Egy csontváz, bőrrel beborítva.

Ott állt az előszobában, a sál lefejtése közben hosszú, sovány nyakát rángatta, s furcsán, szánalmasan mosolygott. Ahogy ezt a szelíd és alázatos mosolyt megpillantotta, Levin úgy érezte, görcs szorítja össze a torkát.

- Itt vagyok, eljöttem - mondta Nyikolaj tompa hangon, egy pillanatra sem véve le öccse arcáról a szemét. - Rég akartam, de folyton betegeskedtem. Hanem most már sokkal jobban vagyok - mondta nagy, sovány tenyerét szakállán végighúzva.

- Igen, igen - felelte Levin. S most, hogy megcsókolta, s ajkán érezte teste szárazságát, s közelről látta nagy, különös ragyogású szemét, még jobban elborzadt.

Néhány hete levelet írt a bátyjának, hogy eladta azt a kis földdarabot, amely az örökségből osztatlan maradt; a bátyja fölveheti a részét, kétezer rubelt körülbelül.

Nyikolaj azt mondta, ezért a pénzért jön, s még inkább a régi fészek kedvéért; meg akarja érinteni a földet, hogy mint a daliák, erőt merítsen az előtte álló vállalkozásra. Még görnyedtebb lett, s magas termete még megdöbbentőbbé tette soványságát; mozdulatai azonban gyorsak és hevesek voltak, mint rendesen. Levin bevezette a szobájába.

A bátyja, ami nem volt régebben szokása, különös gonddal öltözött át, megfésülte ritka, egyenes szálú haját, s mosolyogva ment fölfelé.

A legnyájasabb és legvidámabb hangulatban volt; Levin gyerekkorukban gyakran látta őt ilyennek. Még Szergej Ivanovicsról is harag nélkül emlékezett meg. Ahogy Agafja Mihajlovnát meglátta, eltréfált vele, s a régi szolgák felől kérdezgette. Parfjon Gyenyiszics halálhíre kellemetlenül érte. Arcára félelem ült ki, de tüstént összeszedte magát.

- Elég öreg volt már - mondta, s másra terelte a szót. - Itt töltök nálad egy hónapot, kettőt, aztán vissza Moszkvába. Tudod, Mjagkov állást ígért, szolgálatba lépek. Egész másképp rendezem be az életemet - folytatta. - Azt az asszonyt, tudod, elzavartam.

- Marja Nyikolajevnát? De hát miért?

- Undok nő volt! Tömérdek kellemetlenséget szerzett. - Azt azonban nem mondta el, mik voltak a kellemetlenségek. Nem mondhatta el, hogy azért zavarta el, mert oly gyenge volt, s mert - és ez a lényeg - Marja Nyikolajevna úgy bánt vele, mint egy beteggel. - Meg aztán egészen meg akarom az életem változtatni. Mint mindenki, én is csináltam ostobaságokat, de a vagyon nem számít; nem sajnálom. Legfőbb az egészség, s nekem, hála Isten, rendbe jött az egészségem.

Levin hallgatta, gondolkozott, s nem tudta eltalálni, mit mondjon. Nyikolaj nyilván ugyanúgy volt vele; a maga ügyeiről kezdte az öccsét kérdezgetni, s Levin örült, hogy magáról beszélhet, így legalább nem kellett színlelnie. Elmesélte bátyjának a terveit, s hogy mit hajtott végre.

A bátyja hallgatta, de nyilván nem érdekelte.

Ez a két ember annyira rokon volt, olyan közel álltak egymáshoz, hogy a legkisebb mozdulat, a hang színe mind a kettőjüknek többet mondott, mint mindaz, amit szavakkal mondhattak.

Most mind a ketten egyre gondoltak, Nyikolaj betegségére s közeli halálára; minden más háttérbe szorult. De sem az egyikük, sem a másikuk nem mert beszélni róla, s így mindaz, amiről beszéltek - anélkül, hogy kimondták volna az egyedülit, ami foglalkoztatta őket -, hazugság volt. Levin sosem örült még úgy, hogy az estének vége van, s aludni kell menni. Semmiféle idegennel, még hivatalos viziteken sem volt olyan mesterkélt és hazug, mint most. S ennek a mesterkéltségnek a tudata s a bűntudat miatta még mesterkéltebbé tették. Sírni lett volna kedve az ő drága, haldokló bátyja fölött, s hallgatnia kellett, s arról társalogni, hogy fog ezentúl élni.

Minthogy a ház nedves volt, s csak egy szobát fűtöttek, Levin a maga hálószobájában, a válaszfal mögött fektette le a bátyját.

Az lefeküdt, s aludt vagy nem aludt - mint afféle beteg, forgott, köhécselt, s ha nem tudta kiköhögni magát, morgott is kicsit. Néha egy nehezet sóhajtott. „Jaj, Istenem!” - mondta ilyenkor. Máskor meg, ha a nyál fojtogatta, „Az ördögbe!”, fakadt ki bosszúsan. Levin sokáig nem aludt; hallgatta. Gondolatai a legkülönfélébbek voltak, de minden gondolatának a vége egy volt: a halál.

A halál, mindennek a kikerülhetetlen vége, első ízben jelent meg előtte elháríthatatlan erejében. S ez a halál itt, az ő félálomban nyögő bátyjában, aki szokása szerint válogatás nélkül fordult hol Istenhez, hol pedig az ördöghöz, egyáltalán nem volt olyan messze tőle, mint ahogy azelőtt gondolta. Ott volt, érezte, benne magában is. Ha nem ma, hát holnap, ha nem holnap, hát harminc év múlva, nem mindegy talán? S hogy ez a kikerülhetetlen halál micsoda, nemcsak hogy nem tudta, nemcsak hogy nem gondolkozott rajta, de nem is tudott és nem is mert gondolkozni rajta.

„Dolgozok, csinálni akarok valamit, s elfeledem, hogy mindennek vége a halál.”

Ott ült az ágyán a sötétben, átkulcsolt térddel, összekuporodva, s a lélegzete is elállt, olyan feszülten gondolkodott. De mennél jobban megfeszítette az eszét, annál világosabb lett előtte, hogy kétségkívül így van: valóban elfelejtkezett, semmibe vett egy apró körülményt: hogy jön a halál, mindennek vége lesz, semmit sem érdemes kezdeni, és hogy ezen bizony nem lehet segíteni. Szörnyű, de így van.

„De hiszen élek még. Mit tegyek hát most, mit?” - mondogatta kétségbeesetten. Meggyújtotta a gyertyát, nagy óvatosan fölkelt, a tükörhöz ment, s az arcát, a haját kezdte nézegetni. A halántékán bizony már ősz hajszálak voltak. Kinyitotta a száját. A hátsó fogai romlani kezdtek. Lemeztelenítette izmos karját. Ereje, az van. De Nyikolajnak, aki a maradék tüdejével zihál, szintén ép volt a teste. Az jutott hirtelen eszébe, amikor gyerekként együtt feküdtek le, s csak azt várták, hogy Fjodor Bogdanics kimenjen, s párnákkal kezdték hajigálni egymást, és kacagtak, olyan féktelenül kacagtak, hogy a Fjodor Bogdanicstól való félelem sem tudta az életöröm habzó, túláradó tudatát megállítani. „S most ez a beesett, üres mell, és én, aki nem tudom, miért vagyok, s mi is történik velem?”

- Kha! Kha! Az ördögbe is! Mit matatsz ott, miért nem alszol? - szólt rá a bátyja hangja.

- Nem is tudom, álmatlanság.

- Én egész jól aludtam, most már nem izzadok. Nézd csak, tapogasd meg az ingem. Ugye, nem izzadt?

Levin megtapogatta, aztán kijött a válaszfal mögül, s eloltotta a gyertyát; de még sokáig nem aludt el. Alig tisztult ki előtte kicsit, hogy miként éljen, itt volt előtte az új, megoldhatatlan kérdés: a halál.

„Meghal, meg fog halni a tavasszal már, hogy segítsek rajta? Mit mondhatok neki? Mit tudok én erről? El is felejtettem, hogy ez van.”

32

Levin rég megfigyelte már, hogy amikor rendkívüli előzékenységük és alázatosságuk miatt az együttlét az emberekkel kényelmetlenné kezd válni, hamarosan követelőzésük és kötekedésük miatt lesz elviselhetetlen, így lesz, érezte, a bátyjával is. S a bátyja szelídsége valóban nem soká tartott. Már másnap reggel ingerültté vált, s a legfájdalmasabb pontokat érintve, minduntalan belekötött az öccsébe.

Levin hibásnak érezte magát, de nem tudott a dolgon segíteni. Érezte, hogy ha nem színészkednek mind a ketten, hanem, ahogy mondani szokás, a szívük szerint beszélnek, azaz csakis azt mondhatta volna: „Meghalsz, meghalsz, meghalsz." Nyikolaj pedig csak ezt felelhette volna: „Tudom, hogy meghalok, de félek, félek, félek." Ha a szívük szerint beszélnek, többet nem is szólnak. De így nem lehet élni; így hát Konsztantyin azt próbálta, amit egész életében próbált és nem tudott, s amit, megfigyelése szerint, sokan olyan kitűnően csináltak, s ami nélkül nem lehet élni: megpróbálta nem azt mondani, amit gondol; s az volt az állandó érzése, hogy hamisan üt ki, a bátyja rajtaéri, és mérges lesz miatta.

Harmadnap Nyikolaj megint előadatta az öccsével a tervét, s nemcsak hogy elítélte, de szántszándékkal a kommunizmussal keverte össze.

- Fogtad azt az idegen eszmét, eltorzítottad, s arra alkalmaznád, amire nem lehet.

- De mondom, hogy semmi közös nincs bennük. Ők tagadják a magántulajdon, a tőke, az öröklés jogos voltát; én nem tagadom ezeket a nagy stimulusokat (nem szerette, hogy ilyen szavakat használ, de amióta a munkája elragadta, akaratlanul is mind sűrűbben használt nem orosz szavakat), én csak a munkát akarom szabályozni.

- Éppen ez az, vettél egy idegen gondolatot, lenyestél róla mindent, ami az erejét adja, s el akarod hitetni, hogy ez valami új - mondta Nyikolaj, dühösen rángatva a nyakát a szoros nyakkendőben.

- De az én gondolatomnak nincs semmi köze...

- Ott legalább - mondta haragosan csillogó szemmel és ironikusan mosolyogva Nyikolaj -, ott legalább megvan a világosságnak, határozottságnak, hogy úgy mondjam, geometriai gyönyöre. Lehet, hogy utópia. De tegyük föl, hogy minden eddigi után tabula rasát lehet csinálni: nincs magántulajdon, nincs család, a munka is megszerveződik majd. Nálad azonban nincs semmi...

- De mért kevered össze? Én sohasem voltam kommunista.

- Én voltam, s azt tartom, korai még, de van értelme s jövője, mint az első századok kereszténységének.

- Én úgy vélem, hogy a munkaerőt természettudományos szempontból kell nézni, azaz tanulmányozni, megismerni a sajátságait, és...

- Csakhogy mindez hiábavaló. Ez az erő maga is megtalálja fejlődése mindegyik fokán cselekvésének bizonyos formáját. Mindig voltak rabszolgák, aztán *mélayer*-k,[72] nálunk is van feles munka, árenda, napszámosmunka; mi az, amit keresel?

Ezekre a szavakra Levin, mivel a lelke mélyén félt, hogy a bátyjának igaza van - igaz, hogy ő a kommunizmus és az adott formák közt akar egyensúlyozni, s ez alig lehetséges, hirtelen fellobbant.

[72] Kisbérlő. (francia)

- Módot keresek, hogy én is meg a munkás is haszonnal dolgozhassunk. Meg akarom szervezni... - felelte hevesen.

- Semmit sem akarsz megszervezni, egyszerűen eredetieskedni akarsz, mint egész életedben; megmutatni, hogy nemcsak úgy egyszerűen zsákmányolod ki a muzsikot, hanem valami eszmével.

- Nos, ha így gondolod, maradj meg hitedben! - felelt Levin, s a bal arcában, érezte már, visszatarthatatlanul rángatózik az izom.

- Teneked nem volt és nincs is meggyőződésed; csak a hiúságodat akarod kielégíteni.

- Nagyszerű, de hagyjál már!

- Hagylak is. Legfőbb ideje, pusztulj a pokolba! Nagyon sajnálom, hogy lejöttem ide.

Akárhogy csillapította is utóbb Levin a bátyját, az nem akart semmit sem hallani; azt mondta, sokkal jobb, ha elválnak; Konsztantyin látta, hogy az élet a bátyja számára egyszerűen tűrhetetlenné lett.

Nyikolaj teljesen fölkészült már az útra, amikor Konsztantyin megint odament hozzá, s nem természetes hangon kérlelni kezdte: bocsásson meg, ha valamivel megbántotta.

- Ó, ez a nagylelkűség - mondta Nyikolaj, és elmosolyodott. - Nos, ha azt akarod, hogy igazad legyen, megszerezhetem a gyönyörűséget. Igazad van, de én mégiscsak elmegyek.

Közvetlen az elutazás előtt Nyikolaj megcsókolta az öccsét.

- Azért ne gondolj rám haraggal, Kosztya - nézett rá különös komolyan. S a hangja megremegett.

Ezek voltak az egyedüli őszinte szavak. Levin megértette, mit kell érteni rajta: „Látod és tudod, hogy rosszul vagyok, lehet, nem látjuk többet egymást.” Megértette, s könny csordult ki a szeméből. Még egyszer megcsókolta a bátyját, de nem tudott volna s nem is volt képes semmit sem mondani.

Három nappal a bátyja elutazása után Levin is külföldre utazott. A vasútnál Scserbackijjal, Kitty unokabátyjával találkozott. Az nagyon elcsodálkozott Levin komorságán.

- Mi lelt? - kérdezte.

- Semmi különös; éppen hogy kevés az öröm a világban.

- Hogy lenne kevés? Holmi Mulhouse helyett elmegyünk együtt Párizsba. Meglátod, milyen jól mulatsz majd!

- Nem, énnekem már végem. Ideje meghalnom.

- Mi a csuda! - mondta mosolyogva Scserbackij. - Én most akarom elkezdeni.

- Nemrég még én is azt gondoltam, de most már tudom, hogy csakhamar meghalok.

Azt mondta, amit az utóbbi időben őszintén gondolt is. Mindenben csak a halált látta vagy közeledtét. A tervbe vett munka azonban annál jobban foglalkoztatta. Amíg a halál el nem jön, le kell valahogy élni az életet. A sötétség miatt, az egyetlen vezérfonal benne, úgy érezte, csak a munkája lehet, s utolsó erejét összeszedve kapaszkodott belé.

NEGYEDIK RÉSZ

1

Kareninék, férj és feleség, továbbra is egy házban éltek, mindennap találkoztak, de teljesen idegenek voltak egymás számára. Alekszej Alekszandrovics szabályul állította föl, hogy mindennap találkozzék a feleségével - hogy a személyzetnek ne legyen oka találgatásokba bocsátkozni -, de lehetőleg nem ebédelt otthon. Vronszkij nem fordult meg Alekszej Alekszandrovics házában, de Anna házon kívül találkozott vele, s ezt a férje is tudta.

A helyzet mindhármójuknak kínos volt, s egyiküknek sem lett volna ereje csak egy napot is tovább élni benne, ha arra nem számítanak, hogy megváltozik, s mindez csak időleges, keserves akadály, amely elmúlik majd. Alekszej Alekszandrovics azt várta, hogy ez a szenvedély, mint minden a világon, elmúlik, mindenki elfeledkezik róla, s az ő nevére nem tapad folt. Anna, akitől a helyzet függött, s akit a legjobban gyötört, azért viselte el, mert nemcsak várta, de meg is volt győződve, hogy az egész igen hamar megoldódik és kitisztul. Hogy mi oldja meg, azt pontosan nem tudta, de szentül hitte, hogy ez a valami most már igen hamar bekövetkezik. Vronszkij, aki önkéntelenül is alárendelte magát neki, szintén valami nem tőle függőre várt, aminek minden nehézséget el kell oszlatnia.

A tél derekán Vronszkijnak igen unalmas hete volt. Egy Pétervárra érkezett idegen herceg mellé osztották be, Pétervár nevezetességeit kellett megmutatnia neki. Vronszkij magában véve is jó megjelenésű ember volt, ezenkívül művésze a méltóságosan tiszteletteljes viselkedésnek; meg is szokta, hogy ilyesféle emberekkel érintkezzék, ezért rendelték ki a herceg mellé. De a megbízást most nagyon terhesnek találta. A herceg semmit sem akart elszalasztani, amiről otthon megkérdezhetik, látta-e Oroszországban, de meg az orosz mulatságokból maga is ki akarta venni, amennyire csak lehet, a részét. Vronszkijnak ebben s amabban is kalauzolnia kellett. Délelőtt nevezetességeket mentek nézni, este a nemzeti mulatságokban vettek részt. A herceg még a hercegek közt is ritka egészségnek örvendett; hála a tornának s a gondos testápolásnak, olyan erőben volt, hogy bármily mértéktelenül vetette magát az élvezetekbe, friss volt, mint egy nagy, fényes, zöld hollandi uborka. A herceg sokat utazott, s a mostani könnyű közlekedésnek, úgy találta, egyik legfőbb haszna, hogy az ember könnyen fér hozzá más nemzetek élvezeteihez. Járt Spanyolországban, s ott szerenádot adott, s egy mandolinozó spanyol nőnek udvarolt. Svájcban zergét lőtt, Angliában vörös frakkban sövényeken ugratott át, s fogadásból kétszáz fácánt lőtt le. Törökországban háremekben járt; Indiában elefánton utazott; most Oroszországban is meg akart ízlelni minden különös orosz élvezetet.

Vronszkijnak, aki a fő ceremóniamestere lett, nagy nehézségébe került mindazokat az orosz gyönyörűségeket, amiket különféle emberek a hercegnek ajánlottak, osztályoznia. Volt ügetőverseny, palacsintaevés, medvevadászat, trojka, cigányok, tányértörős orosz tivornya. S a herceg rendkívüli könnyedséggel sajátította el az orosz szellemet; tálcaszám törte az edényt, ölébe cigánylányt ültetett, s mintha csak azt kérdezte volna: mi van még, vagy csak ennyi az egész orosz szellem?

Valójában az összes orosz gyönyörűségek közül a francia színésznők, egy kis balett-táncosnő s a fehér pecsétes pezsgő tetszett neki a legjobban. Vronszkij hozzá volt szokva a hercegekhez, de azért-e, mert az utóbbi időben megváltozott, vagy mert ehhez a herceghez nagyon is közel

került, ez a hét igen terhesnek tűnt föl neki. Az egész héten át mindig olyan érzése volt, mint annak, akit veszélyes őrjöngő mellé állítottak; félt az őrülttől, de ugyanakkor a közelség miatt a maga eszét is féltette. Úgy érezte, egy pillanatra sem lazíthat a szigorú, hivatalos tisztelet hangján, nehogy meg találják őt sérteni. A herceg viselkedése még azok iránt az emberek iránt is, akik Vronszkij csodálkozására majd kiugrottak a bőrükből, hogy orosz élvezetekben részesítsék, megvető volt. Véleménye az orosz nőkről, akiket tanulmányozni óhajtott, nemegyszer a fölháborodás pírját kergette Vronszkij arcába. A fő ok azonban, amiért a herceg különösen nyomasztotta, az volt, hogy akaratlanul is magát látta benne. S amit ebben a tükörben látott, nem hízelgett az önérzetének. Igen ostoba és igen magabízó, igen egészséges és igen tiszta ember volt, azonkívül semmi. Gentleman volt, igaz, ezt Vronszkij sem tagadhatta meg tőle. Sima és keresetlen a fölötte állókkal, fesztelen és egyszerű, ha egyenrangúakkal érintkezett, megvetően kedélyes az alantasokkal. Vronszkij maga is ilyen volt, s ezt nagy érdemének tartotta; a herceg mellett azonban ő is alantas volt, s ez a megvetően kedélyes modor föllázította.

„Buta marha! - gondolta. - Én is ilyen volnék?”

Akárhogy is volt, amikor hetednap, Moszkvába utazása előtt, a herceg elbúcsúzott tőle, s köszönetet mondott neki, boldog volt, hogy a kényelmetlen szerepből kikerült, s a kellemetlen tükörtől megszabadult. Az állomáson búcsúzott el tőle, medvevadászatról jövet, ahol az orosz virtust mutatták be nekik egész éjszaka.

2

Hazaérve Anna levele várta már. „Beteg vagyok és boldogtalan - írta. - Nem mehetek ki, de nem is tudok meglenni tovább, hogy ne lássam. Jöjjön el este. Alekszej Alekszandrovics hétkor gyűlésbe megy, s tízig ott marad.” Egy pillanatig elgondolkozott rajta, milyen különös, hogy magához hívja, amikor az urának az volt a követelése, hogy ne fogadja, de aztán úgy döntött, hogy elmegy.

Vronszkijt ezen a télen ezredessé nevezték ki, elköltözött az ezredéből, s egyedül lakott. Megreggelizett, s rögtön a díványra dőlt. Az utolsó napokban látott idétlen jelenetek emléke vagy öt percen át Anna képével s a nyomkutató parasztéval keveredett s bogozódott össze, aki a medvevadászaton fontos szerepet játszott - aztán elaludt. Sötéttel ébredt, a félelemtől reszketve, s gyorsan gyertyát gyújtott. „Mi volt az? Mi? Mit álmodtam, micsoda rettenetest? Igen, igen, a nyomkereső paraszt, egy apró, piszkos, kuszált szakállú ember, úgy látszik, ő csinált előrehajolva valamit, s franciául hirtelen valami különöset mondott. Más semmi sem történt - mondta magában. - De miért volt olyan rettenetes?” Élénken előtte volt a paraszt s azok az érthetetlen francia szavak, s újra végigfutott hátán a hideg.

„Micsoda badarság” - gondolta, s az órájára nézett.

Fél kilenc volt már. Becsöngette az inasát, gyorsan felöltözött, s kiment a ház elé. Már egészen elfeledte az álmát, csak a késése bántotta. Ahogy Kareninék kapujához ért, az órájára pillantott, látta, hogy tíz perc múlva kilenc. Egy magas, keskeny kocsi, előtte egy pár szürke, ott állt a kapu előtt. Ismerte, Anna kocsija volt. „Hozzám készül - gondolta -, jobb is lett volna. Kellemetlen belépnem ebbe a házba. De mindegy, nem bújhatok már el” - mondta magának, s olyan ember módján, aki gyerekkorától megszokta, hogy nincs mit szégyellnie, kilépett a kapu alól, s az ajtó felé tartott. Az ajtó kinyílt, a kapus egy pléddel a kezében a hintót szólította. Vronszkij nem szokott apróságokra figyelni, most mégis feltűnt neki, hogy a kapus milyen csodálkozva néz rá. Pont az ajtóban csaknem beleütközött Alekszej Alekszandrovicsba. A

gázláng épp rávilágított sápadt, lesoványodott arcára a fekete kalap alatt s a kabát hódprémjéből kivilágító fehér nyakkendőjére. Mozdulatlan, homályos szemei Vronszkij arcára meredtek. Vronszkij meghajolt, Alekszej Alekszandrovics a szája szélét beharapva a kalapjához emelte a kezét, és továbbment. Vronszkij látta, amint vissza se nézve a hintójába ül; az ablakon át beveszi a plédet és a látcsövet, s elhajtat. Vronszkij az előszobába lépett. Szemöldöke össze volt húzva, a szeme gonosz, büszke fényben villogott.

„Micsoda helyzet! - gondolta. - Ha harcolna legalább, ha kiállna a becsületéért, tehetnék valamit; megmutathatnám az érzéseimet, de ez a gyengeség vagy aljasság... A csaló szerepére kényszerít, amikor nem akartam és nem is akarok az lenni."

Amióta Annával Vrede kertjében beszélt, Vronszkij nézetei sokat változtak. Akaratlanul is átragadt rá Anna gyengesége, aki teljesen átadta magát neki, s csak tőle várta, előre belenyugodva mindenbe, sorsa eldöntését. Ő sem hitte már, hogy ez a viszony véget érhet, ahogy akkor gondolta. Becsvágyó tervei megint a háttérbe szorultak; kilépett, érezte, abból a tevékenységi körből, amelyben minden meg volt szabva, s egészen átadta magát érzéseinek. Ez az érzés pedig mind erősebben és erősebben fűzte őt Annához.

Az előszobából még Anna távolodó lépteit hallotta. Kitalálta, hogy őt várta, ezért hallgatózott, s most megy vissza a fogadóba.

- Nem! - kiáltott föl Anna, amikor meglátta, s amint megszólalt, könnyek szöktek a szemébe. - Ha ez így folytatódik, akkor még sokkal, de sokkal előbb be fog következni.

- Micsoda, kedvesem?

- Mi? Én várok, kínlódom, egy órát, kettőt... Nem, nem teszem. Nem tudok veszekedni veled. Biztosan nem tudtál jönni. Nem veszekszem.

Mindkét kezét a vállára tette, és sokáig nézte őt rajongó s ugyanakkor kutató, mély pillantásával. Az arcát tanulmányozta, mit változott, mióta nem látta. Mint minden találkozásukkor, összehasonlította elképzelt (hasonlíthatatlanul szebb, a valóságban lehetetlen) képét azzal, amilyen valóban volt.

3

- Találkoztál vele? - kérdezte Anna, amikor odaültek a lámpa alá az asztalhoz. - Ez a büntetésed, amiért elkéstél.

- De hát hogy történhetett? Hisz az ülésen kellene lennie.

- Ott volt, s már visszajött. Most megint elment valahová. De nem tesz semmit. Ne is beszélj erről. Hol voltál? Egyre a herceggel?

Élete minden részletét ismerte. Vronszkij azt akarta mondani, hogy egész éjszaka nem aludt és elbóbiskolt, de ahogy fölzaklatott, boldog arcára nézett, elszégyellte magát. Jelentést kellett tennie, azt mondta, a herceg elutazásáról.

- S most vége? Elutazott?

- Hála Isten, vége. Nem is hiszed, milyen elviselhetetlen volt.

- Miért? Hiszen ti, fiatal férfiak állandóan így éltek - mondta a szemöldökét összehúzva, s az asztalon fekvő horgolás után nyúlt; abból kezdte, anélkül, hogy Vronszkijra nézett volna, a horgolótűt kiszabadítani.

- Én már rég fölhagytam ezzel a élettel - mondta Vronszkij, azon csodálkozva, hogy mennyire megváltozott közben Anna arca, próbálta megfejteni, mit jelent ez. - És be kell vallanom - mondta sűrű, fehér fogsorát egy mosolyban kivillantva -, ezen a héten, ahogy ezt az életet néztem, szinte tükörbe pillantottam, s ez nem volt kellemes.

Anna ott tartotta kezében a horgolást, de nem horgolt; furcsán csillogó, ellenséges pillantással nézte.

- Ma reggel itt volt Liza, ők még nem félnek hozzám járni, Ligyija Ivanovna grófnő ellenére sem - állt föl Anna -, s mesélt a ti athéni lakomátokról. Micsoda undokság!

- Épp azt akartam mondani, hogy...

De Anna félbeszakította:

- Ez az a Thérèse, akit te is ismertél azelőtt?

- Azt akartam mondani...

- Milyen undokok vagytok, férfiak! Nem tudjátok elképzelni, hogy egy nő sem felejtheti el az ilyet - mondta egyre indulatosabban, s ezzel ingerültsége okát is elárulta. - Főleg az olyan nő, aki nem ismerheti meg az életedet. Mit tudok én? És miről tudtam? Amit te elmondasz. S honnét tudjam, hogy igazat mondasz-e?

- Anna! Megsértesz. Nem bízol bennem? Nem megmondtam, hogy nincs gondolatom, amit eltitkolnék előtted?

- Igen, igen - mondta Anna; szemmel láthatólag azon volt, hogy a féltékeny gondolatokat elkergesse. - De ha tudnád, milyen nehéz nekem. Igen, hiszek neked. Miről is beszéltél?

De Vronszkij nem tudott visszaemlékezni mindjárt, mit akart mondani. A féltékenységnek ezek a rohamai, melyek az utóbbi időben mind gyakrabban és gyakrabban jöttek rá Annára, megijesztették, és akárhogy igyekezett is elrejteni, hiába tudta, hogy féltékenységének a szerelem az oka, lehűtötték iránta. Hányszor mondta magának, hogy Anna szerelme a boldogság. Itt van, szerette őt, ahogy csak az olyan asszony szerethet, akinek a szívében a szerelem az élet minden javánál több, s ő sokkal messzebb volt a boldogságtól, mint amikor Moszkvából utánautazott. Akkor boldogtalannak tartotta magát, a boldogság azonban még előtte volt; most azonban azt érezte, hogy a legnagyobb boldogság mögötte van már. Anna egyáltalán nem az volt, akinek az első időben látta; testben-lélekben hátrányára változott. Elnehezedett; arca, amikor arról a színésznőről beszélt, gonosz, torz kifejezést öltött. Vronszkij úgy nézett rá, ahogy a leszakított, hervadó virágra néz az ember, alig találva meg rajta a szépséget, amelyért leszakította és elpusztította. S mégis, amikor a szerelme erősebb volt, érezte, ha akarja, ki tudta volna tépni a szívéből; most pedig, amikor, mint ebben a pillanatban is, úgy rémlett, nem is érez szerelmet iránta, kötelékük, tudta, széjjeltéphetetlen.

- Nos, mit akartál a hercegről mondani? Elűztem, elűztem már az ördögöt - tette hozzá. A féltékenységet nevezték ördögnek maguk közt. - Nos, mit kezdtél a hercegről mondani? Miért volt annyira terhedre?

- Kibírhatatlan volt - mondta Vronszkij, az elvesztett gondolat fonalát keresve. - Nincs előnyére, ha közelről ismeri meg az ember. Ha jellemezni akarom, gyönyörűen táplált állat; a kiállításokon ilyenek nyerik az első díjat; több semmi - mondta Anna kíváncsiságát fölébresztő bosszúsággal.

- De hát hogyan? - vetette ellen Anna. - Mégiscsak sokat látott és művelt is?

- Egészen másfajta műveltség az - az ő műveltségük. Nyilván csak azért műveltek, hogy joguk legyen megvetniük a műveltséget, mint ahogy az állati élvezetet kivéve, meg is vetnek mindent.

- De hisz ti is szeretitek az állati élvezetet - mondta Anna, s Vronszkij megint észrevette tekintetét kerülő komor pillantását.

- Mit véded őt? - mondta mosolyogva.

- Nem védem, nekem egészen mindegy, én csak azt gondolom, ha magad nem szeretnéd ezeket az élvezeteket, lemondhattál volna. De neked is gyönyörűség Thérèse-t Éva-kosztümben látni.

- Már megint, megint az ördög! - mondta Vronszkij, és megcsókolta az asztalon nyugvó kezét.

- Nem tehetek róla! Nem tudod, mennyit gyötrődtem, mialatt vártalak! Azt hiszem, nem vagyok féltékeny. Nem is vagyok; amikor itt vagy velem, bízom is benned; de amikor, ki tudja, hol, magadban folytatod a te érthetetlen életedet...

Elfordult tőle, kiszabadította végre a horgolásból a tűt, s mutatóujja segítségével gyors egymásutánban rakta a lámpafényben csillogó fehér gyapjúszálból a szemeket, vékony csuklóját gyorsan és idegesen forgatva a hímzett ruhaujjban.

- Hogy történt? Hol találkoztál Alekszej Alekszandroviccsal? - csendült fel természetellenesen a hangja.

- Az ajtóban ütköztünk össze.

- Hogy hajolt meg? Így?

Elnyújtotta az arcát, és behunyta félig a szemét; arckifejezése gyorsan elváltozott, s kezét egymásba tette, s szép arcán Vronszkij egyszer csak ugyanazt a kifejezést látta, amellyel Alekszej Alekszandrovics köszönt neki. Vronszkij elmosolyodott. Ő pedig vidáman fölnevetett, azzal a kedves, mellből jövő nevetéssel, amely egyik legfőbb varázsa volt.

- Sehogy sem értem őt - mondta Vronszkij. - Ha a nyaralóban a vallomásod után szakít veled, ha párbajra hív... de azt nem értem, hogy tudja ezt a helyzetet elviselni? Szenved tőle, az bizonyos.

- Ő? - mondta Anna gúnyosan. - Tökéletesen elégedett.

- De akkor mit kínlódunk mindnyájan? Amikor minden olyan jó lehetne?

- De nem neki. Nem ismerem tán őt, a hazugságot, ami átitatja? Élhet úgy valaki, ha érzés van benne, ahogy ő énvelem? Nem ért és nem érez semmit sem. Lakhat egy ember, akiben érzés van, egy házban a házasságtörő feleségével? Tudhat beszélni vele? Tegezheti?

S önkéntelen is újra elképzelte őt. „Te, *ma chère* Anna, te!”

- Ez nem férfi, nem ember, bábu. Senki sem tudja, de én igen. Ha én lennék a helyén, rég megölöm, darabokra tépem az asszonyt, aki olyan, mint én, és nem mondom neki: te, *ma chère* Anna. Ez nem ember, ez egy minisztériumi masina. Nem érti, hogy én a te feleséged vagyok, s ő idegen, fölösleges. Nem, ne is beszéljünk erről.

- Nincsen igazad, nincsen igazad, kedvesem - mondta Vronszkij, csillapítani próbálva. - De mindegy, ne beszéljünk róla. Mondd el, mit csináltál? Mi bajod? Mit mondott a doktor, miféle betegség ez?

Anna gúnyos örömmel pillantott rá. Nyilván még más nevetséges és torz vonásokat is talált a férjében, s az alkalmat kereste, hogy elmondhassa.

De Vronszkij tovább beszélt.

- Azt gyanítom, nem is betegség ez: az állapotod. Mikorra várod?

A gúnyos fény kialudt Anna szemében, s egy másféle mosoly - valami csendes bánatnak, Vronszkij számára ismeretlen tudásnak a jele - váltotta föl előbbi arckifejezését.

- Hamarosan, hamarosan. Azt mondtad, hogy a helyzetünk kínos, meg kell oldani. Ha tudnád, milyen nehéz nekem; mit adnék érte, ha szabadon s bátran szerethetnélek. Nem gyötörném sem magam, sem téged a féltékenységemmel... Hamarosan meg is lesz, de nem úgy, ahogyan gondoljuk.

Arra gondolva, hogy lesz meg, annyira megszánta magát, hogy könny tolult a szemébe, s nem tudta folytatni. A lámpafényben gyűrűktől és fehérségtől csillogó kezét Vronszkij kabátujjára tette.

- Nem úgy lesz, ahogyan gondoljuk. Nem akartam beszélni erről, te késztetsz rá. Nemsokára minden, minden megoldódik, mindnyájan megnyugszunk, s nem gyötrődünk többet.

- Nem értem - mondta Vronszkij, noha megértette.

- Azt kérded, mikor? Hamar. S én nem élem túl. Ne, ne szakíts félbe. - Mind sebesebben beszélt. - Tudom, bizonyosan tudom. Meghalok, és örülök neki, hogy meghalok; ez lesz nekem és nektek is a szabadulás.

Könnyek csordultak ki a szeméből. Vronszkij a kezére hajolt, csókolni kezdte, s azon volt, hogy elrejtse izgalmát, melynek, tudta, nem volt alapja, de mégsem tudott fölébe kerülni.

- Így van ez, s így lesz a legjobb - mondta Anna, hevesen megszorítva a kezét. - Ez az egy, ez maradt meg nekünk.

Vronszkij fölocsúdott, s fölvetette a fejét.

- Micsoda csacsiság! Micsoda értelmetlen csacsiságokat beszélsz!

- Nem, ez az igazság.

- Mi az igazság?

- Hogy meghalok. Megálmodtam.

- Megálmodtad? - ismételte Vronszkij, s hirtelen eszébe jutott az álombéli paraszt.

- Meg - mondta Anna. - Már rég történt. Azt álmodtam, beszaladok a hálószobámba; ki kellett hoznom, meg kellett tudnom ott valamit, tudod, hogy van ez álmunkban - mondta a borzalomtól elnyílt szemmel -, s a hálószobában a sarokban ott áll valami.

- Eh, micsoda badarság. Hogy lehet azt hinni, hogy...

De Anna nem hagyta, hogy félbeszakítsa. Amit mondott, őneki rendkívül fontos volt.

- S ez a valami hirtelen megfordult; látom, hogy egy apró, bozontos szakállú paraszt, de rettenetes. El akartam futni, de ő ráhajol a zsákra, s a kezével matat valamit...

Meg is mutatta, ahogy a zsákban matat. Az arcán borzalom volt. S Vronszkijnak, az álmára emlékezve, ugyanaz a borzalom töltötte el a lelkét.

- Ott matat, s franciául hadar valamit, orrhangon, tudod: *„Il faut le battre le fer, le broyer, le pétrir.”*[73] Föl szerettem volna ébredni, félelmemben föl is ébredtem, de csak álmomban. Mit

[73] A vasat verni kell, zúzni, gyúrni. (francia)

jelent ez, kezdtem tűnődni magamban. Mire Kornyej azt mondta: „Szülésben halsz meg, szülésben, mátuska.” Erre aztán tényleg fölébredtem.

- Milyen csacsiság, milyen csacsiság - mondta Vronszkij, de maga is érezte, hogy nincs semmi meggyőződés a hangjában.

- Ne is beszéljünk róla. Csöngess, behozatom a teát. Várjál csak, én már nem sokáig...

De hirtelen megint megállt. Arca egy szemvillanás alatt elváltozott. A borzalmat és zaklatottságot csöndes, komoly, boldog figyelem cserélte fel. Vronszkij nem tudta megérteni, mit jelent ez a változás. Anna egy új élet mozdulását figyelte magában.

4

Alekszej Alekszandrovics, miután a maga háza előtt Vronszkijba ütközött, ahogy szándéka is volt, az olasz operába ment. Végigült két felvonást, s találkozott, akivel találkoznia szükséges volt. Amikor hazatért, megnézte figyelmesen a fogast, s látva, hogy katonakabát nincs rajta, szokása szerint a dolgozószobájába ment. De az már szokása ellenére volt, hogy nem feküdt le, hanem éjjel háromig föl-alá járkált a szobájában. Haragja a felesége iránt, aki már az illemre sem ügyel, s az egyetlen előírt feltételt sem akarja betartani, hogy ne fogadja otthon a szeretőjét, nem hagyott nyugtot neki. Nem teljesítette a követelését; meg kell büntetnie, beváltania a fenyegetését - kikövetelni a válást, s elvenni tőle a fiát. Ismerte mindazokat a nehézségeket, amik várnak rá, de azt mondta, megteszi, s most be kell váltania a fenyegetését. Ligyija Ivanovna grófnő célzott már rá, hogy ebből a helyzetből ez a legjobb szabadulás, s a válás gyakorlata az utóbbi időben annyira tökéletesült, hogy Alekszej Alekszandrovics úgy látta, a formai akadályokat legyőzheti. A baj persze sosem jön magában, s a más nemzetiségűek helyzete és a zarajszki kormányzóságbeli mezőöntözések olyan hivatali kellemetlenséget zúdítottak Alekszej Alekszandrovicsra, hogy az utóbbi időben állandóan a legnagyobb izgalomban volt.

Egész éjjel nem aludt, s dühe, amely valami hatalmas haladvány szerint nőtt, reggelre tetőfokot ért el. Sebtében fölöltözött, s mint akinek egy teli csésze düh van a kezében, s fél, hogy kifröccsenti, ő is félt, hogy haragjával együtt a tárgyaláshoz szükséges energiát is elveszti, s mihelyt meghallotta, hogy Anna fölkelt, bement hozzá.

Anna, aki azt hitte, hogy kitűnően ismeri az urát, megdöbbent tőle, amikor belépett. A homloka felhős volt, szeme, a felesége tekintetét kerülve, komoran meredt maga elé; a száját keményen, megvetéssel szorította össze. Járásában, mozgásában, hanghordozásában olyan határozottság és elszántság volt, amilyet a felesége még sohasem tapasztalt. Bejött a szobába, s nem is köszönt, egyenesen az íróasztalhoz ment, fogta a kulcsot, s kinyitotta a fiókot.

- Mit akar? - kiáltott föl Anna.

- A szeretője leveleit.

- Azok nincsenek ott - mondta Anna, a fiókot bezárva. Alekszej Alekszandrovics épp ebből a mozdulatból látta, hogy jó helyen keres; gorombán odább lökte a kezét, s kikapta a tárcát, amelyben, tudta, hogy a legfontosabb iratait tartja. Anna ki akarta tépni a kezéből, de ő eltaszította.

- Üljön le, beszélnem kell magával - mondta, s a levéltárcát a hóna alá csapva, könyökével úgy odaszorította, hogy a válla fölemelkedett bele.

Anna csodálkozva, félénk hallgatással nézte.

- Megmondtam, nem engedem meg, hogy a szeretőjét itthon fogadja.

- Találkoznom kellett vele, mert...

Megállt, nem talált semmi ürügyet rá.

- Nem megyek bele a részletekbe, hogy egy asszonynak miért kell a szeretőjével találkoznia.

- Én csak... - mondta Anna elpirulva. A gorombasága fölingerelte, és bátorrá tette. - Valóban nem érzi - mondta -, milyen könnyű megsértenie?

- Megsérteni csak tisztességes embert és tisztességes asszonyt lehet; a tolvajnak azt mondani, hogy tolvaj, csak *constatation d'un fait*.[74]

- Ez a kegyetlenség új vonás, ezt eddig nem ismertem magában.

- Kegyetlenségnek nevezi, hogy egy férfi szabadjára engedi a feleségét, odaadja neki védelmül a becsületes nevét, azzal a feltétellel, hogy vigyáz az illemre? Ez kegyetlenség?

- Ez rosszabb a kegyetlenségnél, ez aljasság, ha tudni akarja! - kiáltott föl Anna kitörő dühvel, s fölállt, hogy kimegy.

- Nem! - kiáltott rá Alekszej Alekszandrovics sipító hangján, amely most még följebb siklott a szokásosnál, s nagy ujjaival olyan erősen fogta meg Anna karját, hogy miközben erőszakkal a helyére ültette, az odaszorított karkötő vörös nyomot hagyott rajta. - Aljasság? Ha már használni akarja a szót, hát eldobni a férjét és fiát egy szeretőért, s közben a férj kenyerét enni - ez, ami aljasság.

Anna lehajtotta a fejét. Nemcsak azt nem mondta, amit tegnap a kedvesének, hogy ő a férje, a férje pedig fölösleges személy; nem is gondolt erre. Érezte, hogy az ura szavai teljesen jogosak.

- Nem festheti le - mondta csak csendesen - rosszabbnak a helyzetem, mint amilyennek magam látom. De miért mondja mindezt?

- Miért mondom? Miért? - folytatta Alekszej Alekszandrovics dühösen. - Hogy megtudja: minthogy a kívánságomat nem teljesítette, az illendőségre nem vigyázott, intézkedni fogok, hogy véget vessek ennek a helyzetnek.

- Véget ér úgyis igen hamar - mondta Anna, s a közeli halál gondolatára, amelyet most kívánt is, megint könnybe lábadt a szeme.

- Hamarább, mint ahogyan a szeretőjével gondolták! Magának ki kell az állati szenvedélyét elégítenie.

- Alekszej Alekszandrovics! Nem azt mondom, hogy nem nagylelkű, de egyszerűen nem tisztességes megütni azt, aki a földön fekszik.

- Maga csak magára gondol; annak az embernek a szenvedése, aki a férje volt, nem érdekli. Mindegy, hogy az egész élete összeomlik, hogy mit szeny... sen... senved.

Alekszej Alekszandrovics olyan gyorsan beszélt, hogy belezavarodott, és sehogy sem tudta a szót kimondani. Végül is úgy mondta ki, hogy „senved". Annának nevethetnékje támadt, de mindjárt el is szégyellte magát, hogy ilyen pillanatban valamit nevetségesnek talál. Első ízben érzett egy pillanatra együtt vele; a helyébe képzelte magát, és megszánta. De mit mondhatott vagy mit tehetett volna? Lehorgasztotta a fejét, és hallgatott. Alekszej Alekszandrovics is hallgatott egy darabig. Ahogy megszólalt, a hangja nem volt már olyan sipító és hideg:

[74] Ténymegállapítás. (francia)

szeszélyesen összeválogatott szavait, amelyeknek tulajdonképpen semmi fontosságuk sem volt, időnként meg-megnyomta.

- Azt jöttem közölni... - mondta.

Anna ránézett. „Nem, csak nekem rémlett úgy - jutott eszébe az arckifejezésére gondolva, amellyel a »senved« szóba belekavarodott. - Ezekkel a zavaros szemekkel, ezzel az önelégült nyugalommal érezhet ember valamit?”

- Nem változtathatok semmin - suttogta.

- Azt jöttem közölni, hogy holnap Moszkvába utazom, s nem térek vissza többé ebbe a házba; az ügyvédtől, akire a válópert rábízom, majd értesül elhatározásomról. A fiam átköltözik a nővéremhez - mondta Alekszej Alekszandrovics. Csak nagy nehezen jutott eszébe, hogy mit is akart a fiáról mondani.

- Szerjozsára azért van szüksége, hogy fájdalmat okozzon nekem - mondta Anna orvul rápillantva. - Hiszen nem is szereti. Hagyja meg nekem!

- Igen, a szeretetemet iránta, azt is elvesztettem; az utálat, amit maga iránt érzek, rá is ráragad. De azért elviszem. Isten vele!

Ki akart menni, de most Anna tartotta vissza.

- Alekszej Alekszandrovics, hagyja nálam Szerjozsát! - suttogta még egyszer. - Más mondanivalóm nincs. Hagyja meg Szerjozsát, amíg... Hamarosan szülök, hagyja itt őt.

Alekszej Alekszandrovics elvörösödött, kirántotta a kezét, s szó nélkül ment ki a szobából.

5

A híres pétervári ügyvéd várószobája, amikor Alekszej Alekszandrovics belépett, teli volt. Három hölgy ült ott: egy öreg, egy fiatal és egy kereskedőné s három úr - az egyik egy német bankár, az ujján pecsétgyűrű, a másik egy szakállas kupec, a harmadik egy haragos hivatalnok, egyenruhában, kereszttel a nyakán; nyilván rég várakoztak már. A két ügyvédbojtár a tollat percegtetve az asztalnál írt. Az írószerszámok, melyeknek Alekszej Alekszandrovics nagy kedvelőjük volt, szokatlanul szépek voltak. Alekszej Alekszandrovics nem tehetett róla, ezt is megfigyelte. Az egyik bojtár, föl sem állva, bosszús hunyorgások közt fordult Alekszej Alekszandrovics felé.

- Mivel szolgálhatok?

- Az ügyvéd úrral van dolgom.

- Az ügyvéd úr el van foglalva - felelte ridegen a bojtár, tollával a várakozókra mutatott, s tovább írt.

- Nem szakíthatna időt? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics.

- Nincs szabad ideje, állandóan el van foglalva. Méltóztassék várni.

- Akkor legyen szíves, adja át neki a névjegyemet - szólt méltósággal Alekszej Alekszandrovics, látva, hogy inkognitóját föl kell fednie.

A bojtár fogta a névjegyet, szemmel láthatóan nem tetszett neki, ami rajta állt, s eltűnt az ajtó mögött.

Alekszej Alekszandrovics elvben helyeselte a nyilvános bíráskodást, de azzal, ahogy náluk alkalmazták, egyes részleteiben, magasabb, előtte jól ismert szolgálati okokból nem értett egészen egyet, sőt el is ítélte, amennyire már ő valamit, amit legfelsőbb helyen megerősítettek, el tudott ítélni. Egész élete adminisztratív tevékenységben telt el, s így ha valamivel nem értett egyet, rosszallását enyhítette a tudat, hogy a hibák elkerülhetetlenek, s a javítás lehetősége minden ügyben megvan. De idáig nem volt dolga ügyvédekkel, s így helytelenítése csak elméleti volt; most azonban az a kellemetlen benyomás is erősítette, amit az ügyvéd előszobájában nyert.

- Tüstént kijön - mondta az ügyvédbojtár, s két perc múlva egy öreg jogász alakja tűnt föl, aki az ügyvéddel tanácskozott; majd magáé az ügyvédé is.

Az ügyvéd kicsiny, zömök ember volt, kopasz, a szakálla feketésvörös, szemöldöke hosszú és világos, a homloka előreugró. Nyakkendőjétől és dupla óraláncától a lakkcipőig úgy ki volt csípve, mint egy vőlegény. Arca okos volt, parasztos; az öltözete ficsúros, rossz ízlésű.

- Parancsoljon - mondta az ügyvéd Alekszej Alekszandrovicshoz fordulva. Komor képpel bocsátotta be őt maga mellett, s betette az ajtót.

- Tessék helyet foglalni. - Egy karosszékre mutatott az ügyiratokkal elborított asztal mellett, maga meg a fő helyre ült, s kurta, világos szőrrel benőtt ujjaival kicsi kezeit dörgölgetve, oldalt hajtotta a fejét. De alig nyugodott meg ebben a pózban, az asztal fölött egy moly repült át. Olyan gyorsasággal, amilyet az ember nem várt volna tőle, kinyújtotta a kezét, elcsípte a molyt, s megint az előbbi tartást vette föl.

- Mielőtt a dologra térnék - mondta Alekszej Alekszandrovics, aki csodálkozva követte az ügyvéd mozdulatát -, meg kell jegyeznem, hogy az ügy, amelyről beszélni akarok önnel, titoktartást kíván.

Az ügyvéd lelógó bajuszát alig észrevehető mosoly rándította meg.

- Nem volnék ügyvéd, ha nem őrizném meg a rám bízott titkot. De ha biztosítékra van szüksége...

Alekszej Alekszandrovics az arcára nézett; okos, szürke szemei, úgy látta, nevetnek, mintha mindent tudnának már.

- Ismeri a nevemet? - folytatta Alekszej Alekszandrovics.

- Ismerem önt s az ön - újból elcsípett egy molyt - közhasznú tevékenységét, mint minden orosz - mondta az ügyvéd, meghajtva magát.

Alekszej Alekszandrovics fölsóhajtott, s bátorságot gyűjtött. De ahogy egyszer rászánta magát, bátortalanság és megtorpanás nélkül folytatta, sipítós hangján, egy-egy szót kiemelve.

- Az a szerencsétlenség ért - mondta Alekszej Alekszandrovics -, hogy megcsalt férj vagyok, s törvényesen is meg szeretném szakítani viszonyomat a feleségemmel; válni tehát; de úgy, hogy a fiam ne maradjon az anyjánál.

Az ügyvéd szürke szemei iparkodtak nem nevetni, de csak úgy repestek a visszatarthatatlan örömtől. Alekszej Alekszandrovics látta, hogy ez nemcsak a jövedelmező megbízást kapó ember öröme - győzelem volt és elragadtatás; fénye ahhoz a vészjósló csillogáshoz hasonló, amit a felesége szemében látott.

- S az én közreműködésemet kéri a válás lebonyolításában?

- Igen, de figyelmeztetnem kell, hogy esetleg visszaélek a figyelmével. Azért jöttem, hogy előzetes megbeszélést folytassak önnel. Kívánom a válást, de a formák is fontosak nekem,

amelyek közt az lehetséges. Nagyon könnyen meglehet, hogy ha a formák kívánságaimnak nem felelnek meg, lemondok a törvényes keresetről.

- Ó, ez mindig így van - mondta az ügyvéd -, s ez bármikor módjában is áll.

Az ügyvéd Alekszej Alekszandrovics lábára nézett; visszatarthatatlan örömével, úgy érezte, megsérthetné a kliensét. Az orra előtt szálló molyra nézett, a keze megrándult, de Alekszej Alekszandrovics rangja iránti tiszteletből nem fogta meg.

- Bár törvényeink rendelkezéseit ebben a tárgyban nagy vonásokban ismerem - folytatta Alekszej Alekszandrovics -, mégis ismerni szeretném a formaságokat, amelyek közt az efféle ügyek a gyakorlatban lefolynak.

- Ön azt óhajtja - mondta az ügyvéd, anélkül, hogy a tekintetét felemelte volna, nem minden gyönyörűség nélkül véve át kliense beszédmodorát -, hogy kifejtsem a módozatokat, amelyek mellett kívánsága teljesedésbe mehet.

És Alekszej Alekszandrovics helybenhagyó fejbólintására tovább beszélt, ritkán vetve csak egy futó pillantást kliense vörös foltokban piruló arcára.

- A mi törvényeink szerint - mondta a rosszallás könnyed árnyalatával törvényeink iránt - a válás, amint ön is tudja, a következő esetekben lehetséges. Várjon, kérem - fordult az ajtón bekukkantó ügyvédbojtárhoz, hanem azért mégiscsak fölállt, mondott néhány szót, s újból leült. - A következő esetekben: a házastársak testi fogyatkozása; az egyik fél öt éven át nem ad hírt magáról (mondta szőrrel benőtt rövid ujját behajlítva); azután házasságtörés (ezt látható gyönyörűséggel ejtette ki). Az alosztályok a következők (tovább hajtogatta kövér ujjait, noha az esetek s az alosztályok nyilván nem tartoztak egymás mellé): a férfi vagy a nő fizikai alkalmatlansága, a férj vagy a nő házasságtörése. - Minthogy minden ujjából kifogyott, mindet kiegyenesítette, s úgy folytatta: - Ez a dolog elméleti oldala, de ön, fölteszem, azért tisztelt meg és fordult hozzám, hogy a gyakorlati alkalmazást megismerje. S épp ezért, a gyakorlat ismeretében, a válási esetek, azt kell mondanom, a következőkre redukálódnak: fizikai alkalmatlanság, amint értettem, nincs, híradás nélküli távollét sem...

Alekszej Alekszandrovics helybenhagyólag bólintott.

- A következőkre redukálódnak: a házastársak egyikének a házasságtörése s rábizonyítás a vétkes félre, közös megegyezéssel; ha pedig ilyen megegyezés nincs, kényszerű rábizonyítás. Meg kell mondanom, hogy az utóbbi eset a gyakorlatban ritkán fordul elő - szólt az ügyvéd, s futva Alekszej Alekszandrovicsra nézett s elhallgatott, mint a pisztolyárus, aki az egyik meg a másik fegyver előnyeit is leírta, s most várja, a vevője mit választ. De Alekszej Alekszandrovics hallgatott; tehát az ügyvéd beszélt tovább: - A leggyakoribb és legegyszerűbb és nézetem szerint a legésszerűbb is: a házasságtörés közös megegyezés alapján. Ha műveletlen emberrel volna dolgom, nem engedném meg, hogy így fejezzem ki magam, de ön, föltételezem, megért.

Csakhogy Alekszej Alekszandrovics zavarában nem értette meg mindjárt, hogy a házasságtörés közös megegyezéssel mért olyan ésszerű, s tanácstalansága az arcára is kiült. Az ügyvéd azonban tüstént segítségére sietett.

- A felek nem tudnak többé együtt élni - ez a tény. S ha ebben mindketten egyetértenek, a részletek és külsőségek közömbösek már. Ugyanakkor a legegyszerűbb és legbiztosabb eljárás.

Alekszej Alekszandrovics most már teljesen értette. De neki vallási igényei is voltak, s azok nem engedték, hogy ezt a módszert helyeselje.

- Ez ebben az esetben nem jöhet szóba - mondta. - Itt csak egy eset lehetséges, egyoldalú rábizonyítás megegyezés nélkül, a birtokomban levő levelek segítségével.

A levelek említésére az ügyvéd beszívta a szája szélét, s egy vékony, részvevő és megvető hangot bocsátott ki.

- Méltóztassék meggondolni - kezdte -, hogy az efféle ügyek eldöntése, mint ismeretes, az egyházi hatóságra tartozik, s a protopópák nagy kedvelői az efféle ügyekben a legapróbb részleteknek - mondta olyan mosollyal, amely megértést árult el a protopópák ízlése iránt. - A levelek kétségkívül bizonyíthatnak valamit, de bizonyítani közvetlenül kell, azaz szemtanúkkal. Általában, ha már bizalmával tisztel meg, hagyja rám, hogy én válasszam meg, milyen eljárásra van szükség. Aki eredményt akar, annak az eszközöket is vállalnia kell.

- Ha így van... - mondta Alekszej Alekszandrovics elsápadva; de az ügyvéd ebben a pillanatban megint fölállt, s az ajtóhoz ment, az újból bekukkantó ügyvédbojtárhoz.

- Mondja meg neki, hogy nem vagyunk olcsójánosok! - szólt, s visszaült Alekszej Alekszandrovicshoz.

A helyére érve, újra elcsípett észrevétlen egy molyt. „Milyen lesz a ripszem nyárra!” - gondolta komoran.

- Tehát ön azt méltóztatik... - mondta.

- Levélben közlöm majd elhatározásomat - állt föl Alekszej Alekszandrovics az asztalba kapaszkodva. Miután egy darabig némán állt ott, így szólt: - Az ön szavaiból ezek szerint arra következtethetek, hogy a válás lehetséges. Még arra kérném, hogy az ön igényeit is közölje.

- Ha szabad kezet biztosít nekem, minden lehetséges - mondta az ügyvéd, anélkül, hogy a kérdésre felelt volna. - Mikor számíthatok rá, hogy értesítést kapok? - kérdezte, s csillogó szemmel és csillogó lakkcipővel indult az ajtó felé.

- Egy héten belül. S a válaszát is lesz szíves közölni majd, elfogadja-e s milyen feltételek mellett ennek az ügynek a vitelét.

- Nagyon szívesen.

Az ügyvéd tiszteletteljesen meghajolt, kiengedte az ajtón a kliensét, s egyedül maradva átadta magát az örömének. Olyan jó kedve kerekedett, hogy elvei ellenére engedett valamit egy alkudozó hölgynek, abbahagyta a molyfogdosást, s végképp elhatározva, hogy jövő télre (ahogy Szigonyinnál látta) bársonnyal huzatja be a bútorát.

6

Alekszej Alekszandrovics ragyogó győzelmet aratott az augusztus 17-i bizottsági ülésben, de ennek a győzelemnek a következményei neki is épp eleget ártottak. Az új bizottságot, melynek a más nemzetiségűek életkörülményeit kellett megvizsgálnia, Alekszej Alekszandrovics sürgetésére szokatlan gyorsasággal és eréllyel állították össze s irányították a kérdéses helyre. Három hónap múlva pedig beterjesztették a jelentést. A más nemzetiségűek életkörülményeit politikai, adminisztratív, gazdasági, etnográfiai, anyagi és vallási szempontból vizsgálták meg. A kérdésekre gyönyörű válaszokat szerkesztettek, s ezek a válaszok, minthogy nem a tévedésnek kitett emberi ész, hanem szolgálati tevékenység termékei voltak, minden kétségen fölül állottak. A válaszok mind hivatalos adatokra támaszkodtak, a kormányzók és püspökök jelentéseire, azoknak alapja a megyei főnökség és prépostok adatszolgáltatása, annak pedig a járási vezetők és az egyházközségek papjainak az adatszolgáltatása volt; így aztán kétség nem

férhetett hozzájuk. Az olyan kérdésekre, mint például hogy mitől rossz a termés, miért ragaszkodnak a lakosok a hitükhöz és így tovább, melyeket a hivatalos gépezet előnyeinek kihasználása nélkül nem lehet s nem is tudtak volna századokon át eldönteni, világos és kétségen felül álló választ kaptak. Ez a válasz Alekszej Alekszandrovics véleményének kedvezett. De Sztremov, akinek az utolsó ülés az elevenébe vágott, amikor a bizottság jelentését megkapták, meglepő taktikához folyamodott. Megnyert még néhány bizottsági tagot, hirtelen Alekszej Alekszandrovics oldalára állt, s nemcsak azokat a rendszabályokat védelmezte nagy hévvel, amelyeket Karenin javasolt, hanem más, még túlzóbbakat terjesztett elő, ugyanabban a szellemben. Ezeket a rendszabályokat, amelyek Alekszej Alekszandrovics eredeti gondolatainál még erélyesebbek voltak, elfogadták, s ekkor lett nyilvánvaló Sztremov taktikája. Ezek a túlságba vitt rendszabályok olyan ostobának bizonyultak, hogy mind a közéleti emberek, mind a közvélemény, az okos asszonyok éppen úgy, mint az újságok, egyszerre estek nekik, s fejezték ki rosszallásukat a rendszabályokkal és közismert atyjukkal, Alekszej Alekszandroviccsal szemben. Sztremov pedig félreállt, s úgy tett, mint aki csupán vakon követte Karenin tervét, s most bámul, és föl van háborodva azon, ami történt! Ez ásta alá Alekszej Alekszandrovics tekintélyét. De Alekszej Alekszandrovics hanyatló egészsége és családi bajai ellenére sem adta meg magát. A bizottság kettészakadt. Egyes tagok, Sztremovval az élükön, azzal mentették tévedésüket, hogy ők megbíztak az Alekszej Alekszandrovics vezetése alatt álló ellenőrző bizottságban, amely a jelentést benyújtotta, s azt mondták, hogy ennek a bizottságnak a jelentése zagyvaságokkal telefirkált papír. Alekszej Alekszandrovics, azoknak az embereknek a pártjával, akik veszélyesnek tartották, hogy a papírokkal ilyen forradalmi viszonyba kerüljenek, továbbra is ragaszkodott az ellenőrző bizottság adataihoz. Ennek következtében a felsőbb körökben, sőt a társaságban is nagy kavarodás támadt, s noha a dolog mindenkit rendkívül érdekelt, senki sem tudta, nyomorognak és pusztulnak-e hát valójában a más nemzetiségűek, vagy a legjobban megy a soruk. Részben ez, részben a felesége hűtlensége miatt ráhulló megvetés teljesen megingatta Alekszej Alekszandrovics pozícióját. Alekszej Alekszandrovics ebben a helyzetben fontos dologra határozta el magát. A bizottság csodálkozására kijelentette, hogy engedélyt kér, s maga utazik a dolog tanulmányozására a helyszínre. S az engedélyt megkapva, el is indult a távoli kormányzóságokba.

Alekszej Alekszandrovics elutazása nagy port vert fel, annál inkább, mert az útiköltséget, amely tizenkét lóra szólt egész a rendeltetési helyig, elutazása előtt hivatalosan visszautasí-totta.

- Én ezt nagyon nemes gesztusnak tartom - mondta erről Betsy Mjagkaja hercegnőnek. - Minek postalovakra pénzt adni, amikor mindenki tudja, hogy ma már mindenütt vasút jár?

De Mjagkaja hercegnő nem értett egyet vele, Tverszkaja hercegnő véleménye még föl is ingerelte.

- Könnyen beszél maga - mondta -, amikor nem tudom, hány milliója van; én bizony nagyon szeretem, ha az uram nyáron ellenőrző körútra megy. Neki jót is tesz, és kellemes is az utazgatás; én meg úgy vezettem már be, hogy ezen a pénzen tartok fogatot s kocsist.

A távoli kormányzóságok felé utaztában Alekszej Alekszandrovics három napra Moszkvában is megállt.

Az érkezését követő napon látogatóba ment a főkormányzóhoz. Az egyik kis mellékutca, a Gazetnij köz torkolatánál, ahol mindig egész csomó fogat és bérkocsi gyűlik össze, Alekszej Alekszandrovics egyszer csak a nevét hallotta. Olyan hangosan és vidáman kiáltották, hogy nem lehetett meg nem fordulnia. Rövid, divatos kabátban, félrevágott, divatos, alacsony kalapban, vörös ajkai közt mosolygó fogait csillogtatva Sztyepan Arkagyics Oblonszkij állt

vidáman, sugárzón és ifjan a járda sarkán, s elszántan és makacsul kiabált, s követelte, hogy álljon meg már. Egyik kezével a sarkon álló fogat ablakát fogta, amelyből egy bársonykalapos asszonyfej s két gyerekfejecske hajolt ki, és mosolyogva integetett a sógorának. A hölgy is jóságosan mosolygott, s ő is integetett. Dolly volt, a gyerekeivel.

Alekszej Alekszandrovics senkivel sem akart Moszkvában találkozni, legkevésbé a felesége bátyjával. Megemelte a kalapját, s tovább akart hajtatni, de Sztyepan Arkagyics megállította a kocsisát, s a havon át odafutott hozzá.

- Ez meg mi dolog, hogy nem is üzentél? Rég vagy itt? Tegnap voltam Dussot-nál, látom a táblán, hogy Karenin, de eszembe sem jutott, hogy te vagy! - mondta Sztyepan Arkagyics, fejét a fogat ablakán bedugva. - Különben elmentem volna hozzád. Mennyire örülök, hogy látlak - mondta egyik lábát a másikhoz koppintva, hogy lerázza róla a havat. - Csúnya dolog - ismételgette -, hogy nem tudósítottál.

- Nem volt időm, nagyon el vagyok foglalva - felelte szárazon Alekszej Alekszandrovics.

- Gyerünk oda a feleségemhez, annyira szeretne látni.

Alekszej Alekszandrovics kibontotta a plédet, amelybe didergő lábát göngyölte, kiszállt a fogatból, s a havon át Darja Alekszandrovnához lábalt.

- Mit jelent ez, Alekszej Alekszandrovics, miért kerül bennünket? - mondta Dolly mosolyogva.

- Nagyon el voltam foglalva. Örülök, hogy láthatom - mondta olyan hangon, amely világosan mutatta, hogy el van miatta keseredve. - Az egészsége?

- Hát az én kedves Annám?

Alekszej Alekszandrovics nyögött valamit, s el akart menni. De Sztyepan Arkagyics megállí-totta.

- Lássuk előbb, mit csinálunk holnap. Dolly, hívd meg ebédre! Meghívjuk Koznisevet és Peszcovot, vendégeljük meg a moszkvai intelligenciával.

- Igen, jöjjön el, kérem - mondta Dolly -, öt-hat óra tájt várjuk. De hát hogy van az én kedves Annám? Olyan régen...

- Egészséges - nyögte elkomorodva Alekszej Alekszandrovics. - Nagyon örültem... - s a kocsija felé indult.

- Eljön? - kiáltott utána Dolly.

Alekszej Alekszandrovics motyogott valamit, amit a mozgó fogatok zajában Dolly nem hallhatott.

- Holnap érted megyek! - kiáltott utána Sztyepan Arkagyics.

Alekszej Alekszandrovics a kocsijába ült, s úgy húzódott belé, hogy ő se lásson, s őt se láthas-sa senki sem.

- Csodabogár! - mondta Sztyepan Arkagyics a feleségének, s az órájára nézve egy mozdulatot tett az arca előtt - ezzel fejezte ki gyöngédségét a felesége és a gyerekei iránt -, s legényesen nekivágott a járdának.

- Sztyiva! Sztyiva! - kiáltott utána Dolly elpirulva.

Megfordult.

- Kabátot kell vennem, tudod, Grisának s Tányának. Adj rá pénzt!

- Semmi baj, mondd meg, hogy majd én kifizetem - s vidáman odabólintva egy arra jövő ismerősnek, eltűnt a szemük elől.

7

Másnap vasárnap volt; Sztyepan Arkagyics elment a Nagyszínházba, a balett próbájára, ahol Mása Csibiszovának, a pártfogása révén nemrég szerződtetett csinos táncosnőnek átadta az előző este megígért korallfüzért, s a színfalak mögött, a színház nappali homályában sikerült is az ajándéktól fölsugárzó csinos arcocskáját megcsókolnia. A korall átadásán kívül egy találkát is meg kellett beszélnie vele a balett utánra. Miután megmagyarázta neki, hogy a balett kezdetére nem lehet ott, megígérte, hogy az utolsó felvonásra eljön, s elviszi vacsorázni. A színházból Sztyepan Arkagyics az Ohotnij Rjadra ment, maga választotta ki az ebédhez a halat és a spárgát, s tizenkettőre már Dussot-nál volt, ahol három ismerősét kellett meglátogatnia, akik szerencséjére mind egy szállóban laktak; Levint, aki nemrég jött meg külföldről, s most itt szállt meg, új főnökét, aki nemrég került erre a magas polcra, s ellenőrző úton épp Moszkvában járt, végül Karenin sógorát, hogy az ebédre föltétlenül elvigye.

Sztyepan Arkagyics szeretett ebédeken részt venni, de még inkább ebédeket adni: nem nagyokat, de ételben, italban s a vendégek megválasztásában finomat. A mostani ebéd programja nagyon tetszett neki, lesz friss sügér, spárga és *la pièce de résistance:*[75] egyszerű, de remek rosztbif s a hozzá illő borok: ennyi az ételről-italról. Vendégnek ott lesz Kitty és Levin, s hogy ne legyen feltűnő, egyik unokahúga s a fiatal Scserbackij, és a vendégek *pièce de résistance*-a: Szergej Koznisev és Alekszej Alekszandrovics, Szergej Ivanovics - moszkvai és filozófus, Alekszej Alekszandrovics - pétervári és a gyakorlat embere; meghívja még a híres különcöt, a fantaszta Peszcovot, ezt a szabadelvű, beszédes, zenekedvelő történészt és ötvenesztendős igen kedves ifjút; ő lesz a mártás vagy köret Koznisevhez és Kareninhoz. Ő majd megborsozza, fölpaprikázza őket.

Az erdő árának a második részletét a kereskedő már megküldte, s még nem fogyott el. Dolly nagyon kedves volt az utóbbi időben, s ennek az ebédnek a gondolata Sztyepan Arkagyicsnak minden tekintetben örömére szolgált. A legvidámabb hangulatban volt. Két kellemetlen körülmény volt csak, de ez a két körülmény elmerült a Sztyepan Arkagyics lelkében hullámzó kedélyes vidámság tengerében. A két körülmény ez volt: az egyik, hogy tegnap, amikor az utcán Alekszej Alekszandroviccsal találkozott, az, amint észrevette, száraz és merev volt vele szemben, s arckifejezését, meg hogy nem jött el hozzájuk és életjelt sem adott, az Annáról s Vronszkijról hallott hírekkel összevetve, Sztyepan Arkagyics kitalálta, hogy férj és feleség közt valami nincs rendjén.

Ez volt az egyik kellemetlenség. A másik kellemetlen dolog, hogy az új főnök, mint minden új hivatalfőnök máris rettenetes ember hírében állt; reggel hatkor kel, dolgozik, mint a ló, s azt kívánná, hogy alárendeltjei is így dolgozzanak. Azt is mondják róla, hogy az érintkezésben faragatlan, s épp az ellenkező irányhoz tartozik, mint az előbbi főnök s mind ez ideig Sztyepan Arkagyics is. Az előző nap Sztyepan Arkagyics egyenruhában jelent meg a hivatalban, s az új főnök igen barátságos volt, mint régi ismerőssel beszélgetett vele, úgyhogy Sztyepan Arkagyics elkerülhetetlennek tartotta, hogy civil ruhában leviziteljen nála. Az a gondolat, hogy az új főnök esetleg nem fogadja barátságosan, volt a második kellemetlen mozzanat. De Sztyepan Arkagyics ösztöne azt súgta, hogy minden gyönyörűen *eligazodik*. „Emberek

[75] A fő fogás. (francia)

vagyunk, gyarlók, mit haragudnánk és veszekednénk hát?” - gondolta, ahogy a szállodába bement.

- Adjon isten, Vaszilij - fordult az ismerős inashoz, ahogy félrevágott kalappal a folyosón végigment. - Te szakállat eresztettél? Levin a hetesben lakik, mi? Vezess oda, kérlek. Aztán tudd meg, Anyicskin gróf (ez volt az új főnök) fogad-e.

- Szolgálatára - felelte Vaszilij mosolyogva. - Rég nem méltóztatott nálunk lenni.

- Tegnap is voltam, csak a másik bejáró felől. Ez itt a hetes?

Levin, amikor Sztyepan Arkagyics belépett, ott állt egy tveri paraszttal a szoba közepén, s rőffel a kezében egy friss medvebőrt méregetett.

- Te lőtted? - kiáltott föl Sztyepan Arkagyics. - Nagyszerű példány. Nőstény medve? Adj’ isten, Arhip!

Kezet fogott a paraszttal, s odaült a székre, anélkül, hogy kabátját, kalapját levette volna.

- Vetkőzz már le, s ülj csak nyugodtan - szedte le róla Levin a kalapot.

- Nem, nincs időm, egy másodpercre jöttem - felelte Sztyepan Arkagyics. Kigombolta, majd le is vette a kabátját, s egy egész órát elült, a vadászatról s egyéb szívet melengető dolgokról beszélve Levinnel.

- No, mondd el hát, kérlek, mit csináltál ott külföldön? Hol voltál? - szólt Sztyepan Arkagyics, amikor a paraszt kiment.

- Hát voltam Németországban, Poroszországban, Franciaországban, Angliában, de nem a fővárosokban, hanem a gyártelepeken. Sok újat láttam, s boldog vagyok, hogy elmentem.

- Igen, ismerem ezt az elgondolásodat... a munkáskérdés rendezése.

- Egyáltalán nem, Oroszországban nem lehet munkáskérdés. Oroszországban a munkásnép és a föld viszonya a kérdés; ott is megvan ez, de ott csak az elrontottat kell kijavítani, míg nálunk...

Sztyepan Arkagyics figyelmesen hallgatta Levint.

- Igen, igen - mondta. - Nagyon meglehet, hogy igazad van. Örülök, hogy így föl vagy villanyozva, medvére vadászol, dolgozol, szórakozol. Ez a Scserbackij meg azt mondta, találkozott veled, búskomor vagy, folyton a halálról beszélsz.

- Hogyne, azóta is egyre gondolok rá - mondta Levin. - Az igazság az, hogy ideje volna meghalnunk. S hogy mindez értelmetlenség. Megmondom neked az igazat: ez az én gondolatom meg a munkám is szörnyen a szívemhez nőtt, de lényegében... gondold csak el... ez a mi egész világunk itt egy kis penész egy morzsányi planétán. S mi azt gondoljuk, hogy itt valami nagy is lehet: eszmék, ügyek. Homokszem mind.

- Régi dolog ez, testvér, akár a világ.

- Régi, de látod, ha ezt világosan megérted, mintha minden semmiséggé válna. Amikor belátod, hogy maholnap meghalsz, és nem marad semmi, egyszerre minden semmivé lesz. Nagyon fontosnak tartom a gondolatomat, s az is olyan haszontalannak tűnik föl, még ha teljesül is, mint ezt a nőstény medvét tőrbe csalni. De az életet így is csak eltöltöd, vadászgatsz, dolgozol, csak hogy a halálra ne gondolj.

Sztyepan Arkagyics, mialatt Levint hallgatta, finoman és nyájasan elmosolyodott.

- Hát persze! Bejöttél az utcámba. Emlékszel, hogy nekem estél, amiért az életben élvezetet keresek? *Moralista, ne légy oly szigorú!*

- Nem, az életben azért jó az, hogy... - Levin belezavarodott. - Hát nem tudom. Azt tudom csak, hogy nemsokára meghalunk.

- Miért nemsokára?

- És tudod, ha az ember a halálra gondol, az élet varázsa megfogy, de nyugodtabb lesz.

- Épp ellenkezőleg, az utója a legvidámabb. No de énnekem mennem kell már - mondta Sztyepan Arkagyics, vagy tizedszer állva már fel.

- Ne, ülj le már - tartóztatta Levin. - Mikor látjuk egymást? Holnap elutazom.

- Na, én jól csinálom! Hisz épp ezért jöttem. Okvetlen gyere el ma ebédre. A bátyád is ott lesz, meg a sógorom, Karenin.

- Hát itt van? - mondta Levin, s Kittyről szerette volna kérdezni. Hallotta, hogy a tél elején Pétervárott volt, a diplomatafeleség nővérénél, s nem tudta, hazajött-e vagy sem, de aztán meggondolta, s nem kérdezősködött. Ott lesz vagy sem, egyre megy.

- Akkor hát eljössz?

- Magától értetődik.

- Ötkor, zakóban.

Sztyepan fölállt, s lement az új főnökéhez. Az ösztöne nem csalta meg. A rettenetes új főnök egész nyájas embernek bizonyult. Sztyepan Arkagyics vele reggelizett, s úgy elüldögélt nála, hogy csak négy óra tájt jutott el Alekszej Alekszandrovicshoz.

8

Alekszej Alekszandrovics, a miséről hazatérve, az egész délelőttöt otthon töltötte. Ezen a délelőttön két dolog várt rá: először is fogadni s útbaigazítani a más nemzetiségűek Pétervárra igyekvő küldöttségét, amely most épp Moszkvában volt; a másik: ügyvédjének az ígért levelet megírni. A küldöttség, noha épp Alekszej Alekszandrovics kezdeményezésére alakították meg, igen kényelmetlenné, sőt veszedelmessé válhatott, s Alekszej Alekszandrovics nagyon örült, hogy sikerült Moszkvában elcsípnie.

A küldöttség tagjainak halvány fogalmuk sem volt szerepükről és kötelességükről. Naivul meg voltak győződve, hogy az ő dolguk az, hogy bajaikat, kívánságaikat s az ügyek valódi állását előadják, és a kormány segítségét kérjék; végképp nem értették, hogy egynémely kijelentésük és követelésük az ellenséges párt malmára hajtja a vizet, s árt az ügynek. Alekszej Alekszandrovics sokáig vesződött velük: napirendet írt elő nekik, amelytől nem szabad eltérniük, s miután elbocsátotta őket, leveleket írt Pétervárra, a küldöttség útbaigazítása végett. Legfőbb segítségének Ligyija Ivanovna grófnőnek kellett ebben az ügyben lennie. Küldöttségek terén ő specialista volt, senki sem értett úgy hozzá, hogy megdolgozza s a helyes irányba terelje őket. Amikor velük végzett, megírta a levelet az ügyvédjének. A legkisebb ingadozás nélkül adta meg a felhatalmazást, hogy járjon el belátása szerint. A levélhez Vronszkijnak az elkobzott tárcában talált három levelét mellékelte.

Amióta otthonról eljött, azzal az elhatározással, hogy a családjához nem tér vissza többé, s az ügyvédnél is járt, és legalább egy embernek beszélt a szándékáról, főként pedig amióta az élő

ügyet irattá alakította, Alekszej Alekszandrovics mind jobban és jobban hozzászokott a tervhez, s most már világosan látta, hogy végre is hajthatja.

Épp az ügyvéd borítékát zárta le, amikor Sztyepan Arkagyics hangja zendülését meghallotta. Sztyepan Arkagyics Alekszej Alekszandrovics szolgájával pörölt; azt követelte, jelentsék be.

„Mindegy - gondolta Alekszej Alekszandrovics -, legalább mindjárt fölvilágosítom, milyen viszonyban vagyok a húgával, s miért nem ebédelhetek nála."

- Ereszd be! - mondta hangosan, összeszedve s a mappába dugva az iratait.

- Ugye látod, hogy hazudsz, idehaza van! - felelte Sztyepan Arkagyics hangja az inasnak, aki nem akarta beengedni, s felöltőjét már útközben levetve, a szobába lépett. - Nagyon örülök, hogy elcsíptelek. Remélhetem tehát... - kezdte vidáman Sztyepan Arkagyics.

- Nem mehetek el - mondta Alekszej Alekszandrovics kimérten állva, s a vendéget sem ültette le.

Azt gondolta, rögtön azt a hideg modort veszi fel, amelyet a felesége bátyjával, ha egyszer a válópört megindította, használnia kell; csakhogy nem számolt a jólelkűségnek azzal a tengerével, amely Sztyepan Arkagyics lelke partján kicsapott.

Sztyepan Arkagyics tágra nyitotta ragyogó, világos szemeit.

- Miért nem jöhetsz? Mit akarsz ezzel mondani? - mondta elképedve, franciául. - De hiszen megígérted. És számítottunk rád.

- Azt akarom mondani, hogy nem mehetek el önökhöz, mert a köztünk levő rokoni viszonynak meg kell szűnnie.

- Hogy? Mit jelentsen ez? Miért? - mondta Sztyepan Arkagyics mosolyogva.

- Válópört indítok ugyanis az ön húga, a feleségem ellen. Meg kellett tennem...

Alekszej Alekszandrovics azonban nem fejezhette be a szavait, mert Sztyepan Arkagyics egyáltalán nem úgy viselkedett, ahogy várta. Sztyepan Arkagyics följajdult, s egy karosszékbe rogyott.

- De Alekszej Alekszandrovics, mit beszélsz? - kiáltott föl, s szenvedés ült ki az arcára.

- Ez a helyzet.

- Bocsáss meg, de nem tudom, nem tudom elhinni...

Alekszej Alekszandrovics leült; szavainak, érezte, nem volt meg a várt hatásuk; a magyarázkodás elkerülhetetlen lesz, s akárhogy üt is ki, viszonya a sógorához attól a régi marad.

- Igen - mondta -, az elé a súlyos kényszerűség elé állítottak, hogy a válást kell követelnem.

- Egyet mondok, Alekszej Alekszandrovics. Én kitűnő, igazságszerető embernek ismerlek, Annát pedig - bocsáss meg, nem tudom megváltoztatni róla a véleményemet - nagyszerű, kitűnő asszonynak; épp ezért, engedd meg, nem tudom elhinni ezt. Itt valami félreértés van - mondta.

- Ha csak félreértés volna...

- Bocsáss meg, én megértelek - szakította félbe Sztyepan Arkagyics. - De természetes... Egyet csak: ne hamarkodd el. Nem szabad, nem szabad elhamarkodnod.

- Nem hamarkodtam el - mondta hidegen Alekszej Alekszandrovics -, de ilyen ügyet senkivel sem lehet megtanácskozni. Szilárdan el vagyok tökélve.

- Ez rettenetes! - mondta Sztyepan Arkagyics, mélyet sóhajtva. - Egyet azonban még megtennék a helyedben, Alekszej Alekszandrovics. Tedd meg, könyörgöm! A dolog, ahogy látom, nincs még elindítva. Mielőtt elkezded, látogasd meg a feleségemet, mondd el neki is. Úgy szereti Annát, mint a testvérét, téged is szeret; csodálatos asszony. Az Isten szerelmére, beszélj vele. Tedd meg nekem, könyörgöm, ezt a szívességet!

Alekszej Alekszandrovics elgondolkozott. Sztyepan Arkagyics részvéttel nézett rá, s nem szakította félbe hallgatását.

- Eljössz hozzá?

- Még nem tudom. Ezért nem voltam nálatok. A mi viszonyunknak, úgy gondolom, meg kell változnia.

- De miért? Nem látom be. Köztünk, engedd hinnem, nemcsak rokoni kapcsolat van; részben talán te is azzal a baráti érzéssel vagy irántam, amellyel én voltam mindig teirántad... Azzal az őszinte tisztelettel - mondta Sztyepan Arkagyics Alekszej Alekszandrovics kezét megszorítva. - Még ha a te legrosszabb feltevéseid jogosak volnának is, én nem veszem és sosem fogom magamra venni, hogy ezt vagy azt a felet elítéljem, s nem látom okát, hogy a viszonyunknak miért kellene megváltoznia. De most tedd meg, gyere el a feleségemhez.

- Eltérően gondolkozunk erről a dologról - mondta hidegen Alekszej Alekszandrovics. - Különben ne is beszéljünk róla.

- De igazán, miért ne jönnél el? Legalább ma ebédre. A feleségem vár, kérlek, gyere el. S ami a fő, beszéld meg vele. Dolly csodálatos asszony. Az Isten szerelmére, térden állva kérlek.

- Ha annyira akarja, jó, elmegyek - mondta Alekszej Alekszandrovics fölsóhajtva, s mivel másra akarta a társalgást terelni, arról kezdte kérdezni, ami mindkettőjüket érdekelte: Sztyepan Arkagyics új főnökéről, aki nem is idős ember, s már ilyen magas megbízást kapott.

Alekszej Alekszandrovics azelőtt sem szerette Anyicskin grófot, véleménye mindig eltért az övétől, és most nem tudta visszatartani a szolgálatban vereséget szenvedő ember hivatalnokok számára érthető gyűlöletét az előléptetett iránt.

- Nos, találkoztál már vele? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics epés mosollyal.

- Hogyne, ott volt tegnap a hivatalban. Úgy látszik, kitűnően érti a dolgát, és nagyon tevékeny ember.

- Igen, de mire irányul a tevékenysége? - mondta Alekszej Alekszandrovics. - Hogy valóban csináljon valamit, vagy hogy átalakítsa, amit már megcsináltak? A mi országunk szerencsétlensége az a papíradminisztráció, amelyiknek ő egyik méltó képviselője.

- Nem tudom, mi a kárhoztatható benne. Hogy milyen irányzatot képvisel, nem tudom; egy biztos, pompás fiú - felelte Sztyepan Arkagyics. - Most voltam nála, s igazán pompás fiú. Megreggeliztünk, s megtanítottam annak az italnak a készítésére - tudod, bor naranccsal. Nagyon hűsít. Csodálatos, de nem ismerte. Nagyon tetszett neki. Nem, igazán pompás fiú.

Sztyepan Arkagyics az órájára nézett.

- Már ötre jár, uramisten, s még Dolgovusinhoz kell mennem! Tehát jöjj el, kérlek, az ebédünkre. Nem tudod elképzelni, mennyire megbántanál engem s a feleségemet is.

Alekszej Alekszandrovics egész másképp kísérte ki a sógorát, mint ahogy fogadta.

- Megígértem és elmegyek - felelte csüggedten.

- Hidd el, méltányolom, s remélem, nem fogod megbánni - felelte mosolyogva Sztyepan Arkagyics.

A felöltőjét útközben magára véve, véletlenül beleütközött a karjával az inas fejébe, elnevette magát, és kiment.

- Ötre, zakóban, kérlek! - kiáltotta még egyszer, megfordulva.

9

Öt óra elmúlt, néhány vendég ott is volt már, amikor maga a házigazda is megérkezett. Szergej Ivanovics Koznisevvel és Peszcovval lépett be egyszerre, akik a följárónál találkoztak össze. Ők voltak, ahogy Oblonszkij hívta őket, a moszkvai intelligencia két fő képviselője. Tiszteletben álló emberek, mind jellemüknél, mind eszüknél fogva. Egymást is tisztelték, de csaknem mindenben tökéletesen és reménytelenül más véleményen voltak; nem mintha ellenkező irányzatokhoz tartoztak volna, hanem épp azért, mert egy táborban voltak (ellenségeik össze is keverték őket), ebben a táborban azonban különböző árnyalatokat képviseltek. S minthogy nincs semmi, ami az egyetértésnek nagyobb akadálya lenne, mint félig elvont dolgokban a másféle észjárás, véleményeik nemcsak hogy sohasem egyeztek, de rég meg is szokták, hogy egymás javíthatatlan tévelygésén harag nélkül mosolyogjanak.

Az időjárásról beszélgetve mentek be az ajtón, amikor Sztyepan Arkagyics beérte őket.

A szalonban már ott ült Alekszandr Dmitrijevics herceg, Oblonszkij apósa; a fiatal Scserbackij, Turovcin, Kitty és Karenin.

Sztyepan Arkagyics rögtön látta, hogy a szalonban minden rosszul megy nélküle. Darja Alekszandrovna parádés szürke selyemruhájában nyilván a gyerekei miatt volt gondban, akiknek magukban kellett a gyerekszobában enniük, meg hogy az ura miért nem jön már, és sehogy sem tudta a társaságot szépecskén megkeverni. Úgy ültek, ahogy az öreg herceg kifejezte magát, mint paplány a vendégségben; nyilván nem értették, hogy csöppentek ide, s úgy préselték magukból a szót, csak hogy ne hallgassanak. A jólelkű Turovcin szemmel láthatólag nem érezte magát elemében, s kövér ajkán a mosoly, amivel Sztyepan Arkagyicsot fogadta, szinte élőszóként mondta: „No, testvér, ideültettél ezek közé az okosok közé - iddogálni és *Château des fleurs*, ez való nekem.” Az öreg herceg szótlanul ült ott; csillogó szemecskéivel oldalvást pillantgatott; Sztyepan Arkagyics látta, hogy kitalált már valami találó kifejezést, amellyel ezt az államférfit, akire mint a kecsegére, vendéget hívnak, jellemezze. Kitty az ajtót nézte, s erőt gyűjtött, hogy el ne piruljon, ha Konsztantyin Levin belép. A fiatal Scserbackij, akit Kareninnak nem mutattak be, igyekezett úgy viselkedni, mint akit ez nem feszélyez. Karenin pétervári szokás szerint, tekintve, hogy hölgyek is vannak az ebéden, frakkban és fehér nyakkendőben volt, s Sztyepan Arkagyics látta az arcán, hogy csak azért jött el, hogy az adott szavát beváltsa, s jelenléte ebben a társaságban keserves adósság neki. Ő volt a főbűnös a fagyosságban, amely Sztyepan Arkagyics érkeztéig a vendégeket megdermesztette.

A szalonba lépve Sztyepan Arkagyics kimentette magát, megmagyarázta, hogy az a herceg tartotta föl, aki késéseinek és elmaradásainak állandó bűnbakja volt; egy pillanat alatt mindenkit összeismertetett, Alekszej Alekszandrovicsot Szergej Koznisevhez vezette, Lengyelország eloroszosítását csúsztatva témául közébük, amibe Peszcovval együtt mindjárt bele is kaptak, Turovcinnak a vállára paskolt, valami tréfásat súgott neki, s a felesége és a herceg mellé ültette, Kittynek azt mondta, hogy nagyon csinos ma, Scserbackijt pedig bemutatta Kareninnak. Egy perc alatt úgy átgyúrta a társaság-tésztát, hogy remek hangulat

támadt, s a fogadó eleven hangokkal telt meg. Csak Konsztantyin Levin nem volt még itt. De jobb is volt, mert ahogy az ebédlőbe átment, Sztyepan Arkagyics elrémülve fedezte fel, hogy a csemegebor és a xeres Deprétől és nem Löwétől való, s miután utasítást adott, hogy a kocsist, amilyen gyorsan lehet, Löwéhöz küldjék, indult vissza a szalonba.

Az ebédlőben Konsztantyin Levinnel találkozott.

- Elkéstem?

- Tudsz is te el nem késni! - mondta Sztyepan Arkagyics belékarolva.

- Sokan vannak itt? Kicsodák? - kérdezte Levin, miközben sapkájáról kesztyűjével a havat leverte, s önkéntelenül elpirult.

- Csupa jó barát. Kitty is itt van. De gyerünk, majd megismertetlek Kareninnal.

Sztyepan Arkagyics, akármilyen liberális volt is, tudta, hogy Kareninnal összeismerkedni mégiscsak hízelgő dolog, s épp ezért a legkedvesebb barátait vendégelte meg vele. Konsztantyin Levin azonban nem volt ebben a percben olyan állapotban, hogy ennek az ismeretségnek minden gyönyörét átérezhette volna. Kittyt, ha csak azt a percet nem számítja, amikor az országúton megpillantotta, az emlékezetes este óta, amelyen Vronszkijjal találkozott, nem látta. Lelke mélyén azonban tudta, hogy itt találkozni fog vele. De gondolatai szabad folyását biztosítandó, iparkodott meggyőzni magát, hogy nem tudja. Most azonban, amikor meghallotta, hogy itt van, olyan örömet s egyszersmind ijedelmet érzett, hogy a lélegzete elállt, s nem tudta kimondani, amit akart.

„Vajon milyen lehet? Olyan, mint azelőtt, vagy olyan, amilyen a hintóban volt? Hátha igazat mondott Darja Alekszandrovna? Mért is ne mondott volna?” - gondolta.

- Ó, igen, ismertess össze, kérlek, Kareninnal - nyögte ki nagy nehezen, s kétségbeesetten elszánt léptekkel ment a szalonba. Ott rögtön meglátta Kittyt.

Nem olyan volt, mint régen, nem olyan, mint a hintóban, egészen más.

Ijedt volt, félénk, szégyenkező, s ettől még gyönyörűbb. Abban a szempillantásban észrevette Levint, ahogy a férfi a szobába lépett. Várta. S most megörült, s belezavarodott az örömébe, úgyhogy abban a pillanatban, amikor Levin a háziasszonyhoz lépett s megint rátekintett, mindenki úgy látta: ő is, Levin és Dolly is, aki mindent megfigyelt, hogy nem bírja tovább, s elsírja magát. Elpirult, elsápadt, újra elpirult, megmeredt, így várta meg-megránduló ajakkal. Levin odament hozzá, meghajolt, s némán kezet nyújtott neki. Ha ajkában ott nincs az a kis reszketés, szeme ragyogását a nedvesség nem fokozza, a mosolya csaknem hogy nyugodt lett volna, amikor megszólalt:

- Milyen rég láttuk egymást! - s kétségbeesett elszántsággal szorította meg hideg kezével a Levin kezét.

- Nem látott, de én láttam - mondta Levin boldogságtól sugárzó mosolyával. - Láttam, amikor Jergusovóba ment a vasúttól.

- Mikor? - kérdezte Kitty csodálkozva.

- Jergusovóba ment - mondta Levin, s érezte, hogy elfullad a lelkét elöntő boldogságtól.

„Hogy is merészeltem én erre a szelíd teremtésre s valami nem ártatlanra együtt gondolni! Igen, úgy látszik, igaz - gondolta -, amit Darja Alekszandrovna mondott.”

Sztyepan Arkagyics kézen fogta, és Kareninhoz vezette.

- Hadd ismertesselek össze - mondta a nevüket.

- Nagyon örülök, hogy megint találkozunk mondta hidegen Alekszej Alekszandrovics, Levinnel kezet fogva.

- Ismeritek egymást? - csodálkozott el Sztyepan Arkagyics.

- Együtt töltöttünk el három órát a vasúton - mondta mosolyogva Levin -, de úgy jöttünk ki, mint az álarcosbálból, kíváncsian - én legalábbis -, hogy a másik ki is volt hát.

- No, akkor méltóztassanak - mondta Sztyepan Arkagyics, az ebédlő felé mutatva.

A férfiak átmentek az ebédlőbe, s odaléptek a büféasztalhoz, amelyre hatféle pálinka s ugyanannyi fajta sajt volt kirakva, ezüstlapátocskákkal és anélkül; meg kaviár, hering, különféle savanyúságok, tányérokon szendvicsszeletek.

A férfiak ott álltak az illatozó pálinkák és előételek körül, és a Lengyelország eloroszosításáról folyó beszélgetést Szergej Ivanovics Koznisev, Karenin és Peszcov között elnémította az ebédre való várakozás.

Szergej Ivanovics, aki nagyon értett hozzá, hogy a legelvontabb s legkomolyabb vita befejezéséül egy csepp attikai sót váratlanul odaszórjon, s a beszélgetők hangulatát ezzel megváltoztassa, most is ezt csinálta.

Alekszej Alekszandrovics azt bizonygatta, hogy Lengyelország eloroszosítása csak magasabb elvek következtében mehet végbe, amelyeket az orosz közigazgatásnak kell érvényesítenie. Peszcov kitartott amellett, hogy egyik nép csak akkor asszimilálhatja a másikat, ha nagyobb létszámú.

Koznisev elismerte ezt is, azt is, de megszorításokkal. Amikor a szalonból kijöttek, hogy a társalgást lezárja, mosolyogva így szólt:

- Eszerint a más nemzetiségűek eloroszosítására egy mód van: minél több gyereket hozni a világra. Mi az öcsémmel rosszabbul működtünk bárkinél. De önök, nős emberek, s különösen ön, Sztyepan Arkagyics, egész hazafiasan jár el; hány gyereke is van? - fordult kedveskedő mosollyal a házigazdához, s egy kis poharat állított elébe.

Mind nevettek, s különösen jókedvűen Sztyepan Arkagyics.

- Igen, ez a legjobb módszer! - mondta a sajtot majszolva, s valami egész különös fajta pálinkát töltött az odaállított pohárba. Ez a tréfa valóban megszakította a beszélgetést.

- Ez a sajt nem rossz. Parancsolnak? - mondta a házigazda. - Te megint ráadtad magad a tornára? - fordult Levinhez, bal kezével az izmait tapogatva. Levin elmosolyodott, és megfeszítette a karját, Sztyepan Arkagyics ujjai alatt a kabát vékony szövete alól, mint egy kerek sajt, acélos csomó emelkedett föl.

- Micsoda bicepsz! Sámson!

- A medvevadászathoz, úgy gondolom, nagy erőre van szükség - mondta Alekszej Alekszandrovics (akinek a vadászatról csak egész ködös fogalmai voltak), miközben a sajtot fölkente, s letört egy pókhálóvékony kenyérszeletet.

Levin elmosolyodott.

- Egyáltalán nem. Ellenkezőleg, egy gyermek is megölheti - mondta, a hölgyek útjából, akik a háziasszonnyal a harapnivalók asztalához léptek, könnyű meghajlással félreállva.

- Medvét lőtt, azt hallom - mondta Kitty, aki hasztalan erőlködött, hogy villájával egy nyugtalan, kisikamló gombát kivegyen, fehér karját átvillantó csipkéit rázva közben. - Hát van maguknál medve? - tette hozzá, félig felé fordítva gyönyörű fejecskéjét, s elmosolyodott.

Úgy látszott, nem volt semmi különös abban, amit mondott; de milyen szóban ki nem fejezhető jelentősége volt minden hangjának, ajka, szeme, keze minden mozdulatának, mialatt beszélt! Volt abban bocsánatkérés, bizakodás, kedveskedés - gyöngéd és félénk kedveskedés -, ígéret, remény és szerelem is, amelyben Levinnek nem lehetett többé nem hinnie, s boldogsággal fojtogatta.

- Nem, a tveri kormányzóságban jártunk. S ahogy visszajövök, találkozom a vonatban a *beau-frère*-jével;[76] helyesebben a *beau-frère*-je sógorával - mondta mosolyogva. - Mulatságos találkozás volt.

S vígan és mulatságosan mesélte el, hogy tört be, amúgy bekecsesen, miután egész éjszaka nem aludt, Alekszej Alekszandrovics szakaszába.

- A kalauz, a közmondás ellenére, a ruhám miatt ki akart dobni, de erre én is magas hangon kezdtem beszélni. Ön is - mondta Kareninhoz fordulva, akinek elfeledte a nevét -, a bekecsemet látva, kezdetben ön is ki akart kergetni, de aztán védelmébe vett, amiért nagyon hálás vagyok.

- Az utas joga a helymegválasztásban általában igen bizonytalan - mondta Alekszej Alekszandrovics, megtörülve kendőjével az ujja hegyét.

- Láttam, hogy nem tudta, mit gondoljon rólam - mondta Levin jóindulatú mosollyal -, de én siettem valami okos beszélgetést kezdeni, hogy jóvátegyem a bekecsemet.

Szergej Ivanovics, miközben a háziasszonnyal beszélgetett, fél fülével az öccsét hallgatta, s rásandított. „Mi lelte ma? Olyan diadalittas” - gondolta. Nem tudta, hogy Levin úgy érzi, mintha szárnya nőtt volna. Tudta, hogy Kitty hallgatja, s kellemes hallgatnia. S csak ezzel az eggyel törődött. Nemcsak ebben a szobában, de az egész világon ők voltak csak, ketten; ő, aki most rendkívül jelentőssé s fontossá vált a maga számára, és Kitty. Olyan magasságban érezte magát, hogy a feje szédült tőle, valahol messze lenn pedig ott voltak ezek a jóravaló, derék Kareninok, Oblonszkijok s az egész világ.

Sztyepan Arkagyics, anélkül, hogy rájuk nézett volna, mintha nem volna már hely hova ültetni őket, Levint és Kittyt egész észrevétlenül egymás mellé ültette.

- Te ülj akkor ide - mondta Levinnek.

Az ebéd éppolyan finom volt, mint az edények, amelyeknek Sztyepan Arkagyics nagy kedvelőjük volt. A Mária Lujza-leves kitűnően sikerült, a pirog csak úgy olvadt a szájban: nem lehetett rá semmit sem mondani. A két inas és Matvej fehér nyakkendőben észrevétlen, csendben és fürgén végezte az étel és bor körül a dolgát. S ha az ebéd anyagi tekintetben jól sikerült, nem anyagiakban sem volt kevésbé sikeres. A beszélgetés, amely hol általános volt, hol csoportokban folyt, nem némult el, s az ebéd végére olyan eleven lett, hogy a férfiak az asztaltól fölállva, tovább beszéltek; még Alekszej Alekszandrovics is megélénkült.

[76] Sógor. (francia)

10

Peszcov szeretett mindent végigvitatni, s nem nyugodott meg abban, amit Szergej Ivanovics mondott, annál kevésbé, mert a maga véleménye, érezte, nem volt helyes.

- Nem úgy értettem - mondta a leves után Alekszej Alekszandrovicshoz fordulva -, hogy egyedül a népsűrűség a fontos, hanem hogy ez a maga alapjaival s nem holmi elvekkel együtt az.

- Én úgy látom - mondta Alekszej Alekszandrovics vontatottan és lankadtan -, hogy ez egy és ugyanaz. Véleményem szerint a másik népre csak az hathat, amelyik fejlettebb, amelyik...

- De épp ez a kérdés - szakította félbe basszusával Peszcov, akinek mindig sürgős volt a beszéd, mintha egész lelkét tenné föl arra, amit mond -, hogy mi a jele ennek a magasabb fejlettségnek? Az angolok, franciák, németek: kik vannak a fejlettség magasabb fokán? Melyik asszimilálja a másikat? A Rajna-vidék, láttuk, elfranciásodott - kiáltotta -, pedig a németek nem állnak alacsonyabban! Itt más törvény lappang!

- Nekem úgy tetszik, mindig az igazibb műveltségnek van nagyobb befolyása - mondta Alekszej Alekszandrovics, szemöldökét egy kicsit fölhúzva.

- De hát miben kell felismernünk az igazi műveltség jeleit? - kérdezte Peszcov.

- Feltételezem, hogy ezek a jelek közismertek - mondta Alekszej Alekszandrovics.

- Vajon teljesen ismeretesek? - szólt közbe finom mosollyal Szergej Ivanovics. - Ma elfogadott dolog, hogy valódi műveltség csak a tisztán klasszikus lehet, de mindkét oldalról elkeseredett vitának vagyunk a tanúi, s nem lehet tagadni, hogy az ellentábornak is megvannak a maga igazán erős érvei.

- Ön a klasszikus műveltség barátja, Szergej Ivanovics. Vöröset parancsol? - érdeklődött Sztyepan Arkagyics.

- Én nem foglalok állást egyik fajta műveltség mellett sem - mondta Szergej Ivanovics leereszkedő mosollyal, mintha egy gyerekhez beszélne, és odatartotta a poharat. - Én csak azt mondom, hogy mindkét oldalnak erős érvei vannak - folytatta Alekszej Alekszandrovicshoz fordulva. - Magam, műveltségemnél fogva, klasszicista vagyok, de ebben a vitában nem találom a helyem. Nem látok világos érveket, hogy a klasszikus tudományokat miért kellene előnyben részesíteni a reáliákkal szemben.

- A természettudományoknak is ugyanannyi a nevelő hatásuk - szólt közbe Peszcov. - Vegye a csillagászatot, vegye a növénytant, állattant, egyetemes törvényeken épülő rendszerével!

- Ezzel nem tudok egészen egyetérteni - felelt Alekszej Alekszandrovics. - Azt hiszem, vitathatatlan, hogy maga a folyamat, amelynek során a nyelvek formáit tanulmányozzák, különösen áldásosan hat a lelki fejlődésre. Ezenkívül azt sem lehet tagadni, hogy a klasszikus írók hatása a legnagyobb mértékben erkölcsképző, ugyanakkor, amikor a természettudományok oktatásával szerencsétlenségünkre együtt járnak azok a kártékony és hazug tanok, amelyek korunk rákfenéi.

Szergej Ivanovics mondani akart valamit, de Peszcov mély basszusával félbeszakította. Nagy tűzzel kezdte bizonygatni ennek a nézetnek a hibás voltát. Szergej Ivanovics nyugodtan bevárta, amit mond, a diadalmas cáfolatra nyilván felkészülten.

- De - fordult Szergej Ivanovics, finoman elmosolyodva, Kareninhoz - el kell ismerni, hogy nehéz a két tudománycsoportnak előnyeit és hátrányait pontosan fölmérni. Azt a kérdést, hogy

melyiket kell többre tartanunk, nem is lehetne egyhamar és véglegesen eldönteni, ha a klasszikus tudományok oldalán ott nem volna az előny, amit ön épp most mondott ki, az erkölcsi *disons le mot*,[77] az antinihilista befolyás.

- Kétségtelen.

- Ha az antinihilista befolyás előnye a klasszikus tudományok oldalán nem volna, a két oldal érveit jobban meggondolnánk és mérlegelnénk - mondta finom mosollyal Szergej Ivanovics -, s mindkét irányzatnak teret adtunk volna. Mivel azonban tudjuk, hogy a klasszikus műveltség piruláiban ott rejlik az antinihilizmus gyógyító ereje, s bátran rendeljük a pácienseknek... Vagy tán nem is létezik ez a gyógyhatás? - fejezte be, az attikai sót elcsöppentve.

Szergej Ivanovics piruláján mindnyájan nevettek, különösen jókedvűen és hangosan Turovcin, aki végre megkapta a nevetnivalót, amire a beszélgetést hallgatva egész idő alatt várt.

Sztyepan Arkagyics nem tévedett, amikor Peszcovot meghívta. Peszcov jelenlétében a tartalmas társalgás egy pillanatra sem némulhatott el. Alig zárta be Szergej Ivanovics tréfájával a beszédet, Peszcov azonnal újat kezdett.

- Nem tudok azzal sem egyetérteni - mondta -, hogy a kormánynak ez lenne a célja. A kormányzatot nyilván általános megfontolások vezetik, s közömbös neki, hogy intézkedéseinek milyen hatása lehet. A nők képzését, művelődését például károsnak kellene tartania, s mégis női felső iskolákat nyitnak, beengedik őket az egyetemre is.

S a beszélgetés azonnal az új témára, a nők képzésére ugrott.

Alekszej Alekszandrovicsnak az volt a véleménye, hogy a nők képzését rendesen a női szabadság kérdésével keverik össze, s ez az egyedüli oka, amiért károsnak lehet tartani.

- Én, épp ellenkezőleg, azt hiszem, hogy a két kérdés elszakíthatatlanul összeforr - mondta Peszcov -, *circulus vitiosus*. A nőnek azért nincsenek jogai, mert nem eléggé művelt; műveltsége viszont azért hiányos, mert nincsenek jogai. Nem szabad elfelejteni - mondta -, hogy a nők leigázása olyan nagymérvű és ősrégi, hogy gyakran nem is akarjuk észrevenni az ösvényt, amely elválasztja őket tőlünk.

- Ön azt mondta: jogok - szólalt meg Szergej Ivanovics, bevárva, amikor Peszcov elhallgat -, jogok, hogy esküdtek, képviselőtestületi tagok, törvényszéki elnökök lehessenek, jogok, hogy tisztviselők, parlamenti tagok lehessenek...

- Kétségkívül.

- De ha a nők ritka kivételként el is foglalhatnak ilyen állásokat, a jog szót, énnekem legalább úgy tetszik, akkor sem használja helyesen. Helyesebb volna kötelességet mondani. Mindnyájan egyetértünk benne, hogy bármiféle hivatalt töltünk be, amikor esküdtek, bizottsági tagok, távírászok leszünk, úgy érezzük, kötelességet vállaltunk. S épp ezért helyesebb volna azt mondanunk, hogy a nők kötelességeket akarnak vállalni, és nagyon helyesen. S azzal az óhajukkal, hogy a férfimunkában segítségünkre akarnak sietni, csak rokonszenveznünk lehet.

- Tökéletesen igaz - hagyta helyben Alekszej Alekszandrovics. - A kérdés csak az, alkalmasak-e ezekre a munkákra.

- Nyilván nagyon is alkalmasak - szólt közbe Sztyepan Arkagyics -, mihelyt a műveltség általánossá válik köztük. Láthatjuk...

[77] Mondjuk ki a szót. (francia)

- És a közmondás? - mondta a herceg, aki rég hallgatta már, apró szemeivel tréfásan villogva, a beszélgetést. - A lányaim előtt mondhatom: hosszú haj...

- A négerekről éppígy gondolkoztak, mielőtt felszabadították őket! - mondta Peszcov haragosan.

- Én csak azt találom furcsának - szólt Szergej Ivanovics -, hogy a nők új kötelezettségeket keresnek, amikor a férfiak, sajnos, azt látjuk, menekülnek tőlük.

- Kötelezettségek és jogok együtt járnak; hatalom, pénz, megbecsülés: ezeket keresik a nők - mondta Peszcov.

- Mintha én szoptatós dajka akarnék lenni - mondta az öreg herceg -, s megsértődnék, amiért a nőket fizetik érte, engem meg nem.

Turovcin hangos nevetésbe tört ki: Szergej Ivanovics pedig sajnálta, hogy nem ő volt, aki mondta. Még Alekszej Alekszandrovics is elmosolyodott.

- Igen, csakhogy a férfi nem képes szoptatni - mondta Peszcov -, a nő pedig...

- Dehogynem, egy angol maga szoptatta a hajón a gyerekét - szólt az öreg herceg, megengedve ennyi szabadosságot a lányai előtt.

- Ahány ilyen angol van, annyi nőből lesz hivatalnok - mondta most már Szergej Ivanovics.

- De mit kezdjen a lány, akinek nincs családja? - szólt közbe Sztyepan Arkagyics, Csibiszovára gondolva; mialatt Peszcovnak helyeselt és segített, ő járt folyton az eszében.

- Ha annak a lánynak a történetét kicsit megkaparják, az derül ki, hogy az a lány otthagyta a családját, vagy a magáét vagy a testvéréét, ahol asszonyi munkát találhatott volna - elegyedett váratlanul a társalgásba Darja Alekszandrovna ingerülten; nyilván kitalálta, miféle lányka lebeg Sztyepan Arkagyics előtt.

- De mi az elvekért harcolunk, az eszményekért - tiltakozott Peszcov harsány basszusa. - A nő azt kívánja, hogy joga legyen a függetlenségre és műveltségre. Ha azt látja, hogy ez lehetetlen, korlátozottnak és elnyomottnak érzi magát.

- Én is korlátozottnak és elnyomottnak érzem magam, amiért nem vesznek föl dadának a csecsemőotthonba - szólalt meg újra az öreg herceg, Turovcin nagy örömére, aki a nevetéstől vastag végével nyomta a spárgát a mártásba.

11

Mindenki részt vett a közös társalgásban, csak Kitty és Levin nem. Kezdetben, amikor arról beszéltek, milyen hatással lehet egy nép a másikra, Levinnek önkéntelenül is eszébe ötlött, mi mondanivalója lenne erről a dologról; de ezek a gondolatok, amelyeket régebben olyan fontosnak tartott, most szinte álomszerűen merültek föl a fejében, s a legkevésbé sem érdekelték. Sőt, furcsának találta, mit hánytorgatják annyit, amire nincs senkinek szüksége. Kittyt is, azt hinné az ember, érdekelnie kéne, amit a nők jogairól és képzéséről mondtak. Hányszor gondolkozott erről, amikor külföldi barátnője, Varenyka jutott az eszébe, az ő súlyos függő helyzete; hányszor tűnődött el saját magán is, mi lesz belőle, ha nem megy férjhez, hányszor vitatkozott ezen a nővérével! Most azonban egyáltalán nem érdekelte. Közöttük is folyt, közte és Levin közt, a beszélgetés: nem is beszélgetés... valami titokzatos közlekedés, amely percről percre szorosabbra fűzte össze őket, örömteli rémületet gerjesztve mindkettőjükben az ismeretlen előtt, amibe beléptek.

Először, Kitty kérdésére, hogy a múlt évben hogy láthatta meg őt a kocsiban, Levin elmesélte, hogy jött az országúton a kaszálóról, s hogy találkozott vele.

- Korán reggel volt, egész korán. Bizonyára akkor ébredt csak föl. Anyukája a sarokban aludt. Csodaszép reggel volt. Megyek; ki jön ezzel a négyes fogattal, gondolom. Gyönyörű, csöngős négyes. Csak egy pillanatra merült föl előttem: ott látom az ablakban, ül, mind a két kezével fogja a főkötő szalagját, s valamin rettenetesen gondolkodik - mondta mosolyogva. - Hogy szerettem volna tudni, min tűnődött akkor. Valami fontoson?

„Nem voltam nagyon kócos?" - gondolta Kitty, de látva az elragadtatott mosolyt, amit ezeknek a részleteknek az emléke keltett föl Levinben, megérezte, hogy épp ellenkezőleg, a benyomás, amit tett, nagyon jó volt. Elpirult, s fölnevetett az örömtől.

- Igazán nem emlékszem.

- Milyen szépen nevet Turovcin! - mondta Levin, Turovcin nedves szemében és rázkódó testében gyönyörködve.

- Rég ismeri? - kérdezte Kitty.

- Ki nem ismeri?

- Látom, azt gondolja, hogy rossz ember.

- Nem rossz, csak jelentéktelen.

- Nem úgy van! Gondolkozzék róla minél előbb másképp! - mondta Kitty. - Nekem is gyönge véleményem volt róla; de igen kedves és csodálatosan jó ember. Arany szíve van.

- Mikor ismerhette ki a szívét?

- Ó, mi jó barátok vagyunk. Nagyon jól ismerem. Múlt télen, nem sokkal azután... hogy nálunk volt - mondta bűnbánóan s ugyanakkor bizakodó mosollyal -, Dolly gyermekei vörhenybe estek, s Turovcin valahogy elment hozzá. S képzelje el - mondta suttogva -, annyira megszánta, hogy ott maradt, segített neki, ápolta a gyerekeit. Úgy bizony; három hetet töltött nálunk, s mint valami dajka, úgy gondozta a gyerekeket.

- Turovcinról mesélek Konsztantyin Dmitricsnek, a vörhenyt - mondta Kitty a nővéréhez hajolva.

- Ó, az csodálatos volt, gyönyörű! - mondta Dolly Turovcinra pillantva, aki érezte, hogy róla beszélnek, s szelíden rámosolygott. Levin még egyszer ránézett Turovcinra, s elcsodálkozott, hogy idáig nem fogta föl ennek az embernek a nagyszerűségét.

- Bocsánat, bocsánat, nem gondolok többé rosszat az emberekről! - szólt jókedvűen, őszintén kimondva, amit most érzett.

12

Az asszonyok jogairól szőtt beszélgetésben a hölgyekre nézve kényes kérdések lappangtak: a jogok egyenlőtlensége a házasságban. Peszcov az ebéd alatt néhányszor érintette ezt, de Szergej Ivanovics és Sztyepan Arkagyics óvatosan eltérítették.

Amikor azonban az asztaltól fölálltak s a hölgyek kimentek, Peszcov nem követte őket, hanem Alekszej Alekszandrovicshoz fordult, s az egyenlőtlenség legfőbb okát kezdte fejtegetni. A házastársak egyenlőtlensége, véleménye szerint, abban állt, hogy a feleség és férj hűtlenségét a törvény s a közvélemény másképpen bünteti.

Sztyepan Arkagyics Kareninhoz sietett, s cigarettával kínálta.

- Nem kérek, nem dohányzom - felelte nyugodtan Alekszej Alekszandrovics, mintha csak készakarva mutatná, hogy nem fél ettől a beszélgetéstől, s hideg mosollyal Peszcovhoz fordult.

- Én úgy találom, hogy ennek a fölfogásnak az alapja a dolgok természetében van - mondta, és át akart menni a fogadóba, de ebben a pillanatban Turovcin szólalt meg váratlanul.

- Engedelmet, hallott Prjacsnyikovról? - fordult Alekszej Alekszandrovicshoz. A megivott pezsgő felvillanyozta, s rég várta már az alkalmat, hogy nyomasztó hallgatását megtörje. - Vaszja Prjacsnyikov - mondta, nedves, piros ajkai jóságos mosolyával elsősorban a fő vendéghez, Alekszej Alekszandrovicshoz fordulva -, ma hallottam, hogy megverekedett Tverben Kvitszkijjel, s megölte.

Az ember mintha készakarva mindig a fájdalmas helyét ütné meg; Sztyepan Arkagyics is úgy érezte most, hogy a társalgás szerencsétlen módon mindig az Alekszej Alekszandrovics fájó pontját éri. Odább akarta vinni a sógorát, de maga Alekszej Alekszandrovics kérdezte meg kíváncsian:

- És miért hívta ki?

- A felesége miatt. Legény volt a talpán. Kihívta s megölte.

- Á! - mondta Alekszej Alekszandrovics közömbösen, s szemöldökét fölhúzva átment a szalonba.

- Mennyire örülök, hogy eljött - mondta neki Dolly ijedt mosollyal, ahogy a középső szalonba menet találkozott vele. - Beszélnem kell magával. Üljünk le itt.

Alekszej Alekszandrovics azzal a közönyös arckifejezéssel ült Darja Alekszandrovna mellé, melyet fölhúzott szemöldöke adott neki, s kényszeredetten elmosolyodott.

- Annál inkább - mondta -, mert én is épp bocsánatát akartam kérni, hogy azonnal elköszönök. Holnap tovább kell utaznom.

Darja Alekszandrovna rendületlenül meg volt győződve Anna ártatlanságáról; érezte, hogy elhalványodik, az ajka reszket, olyan dühös erre a hideg, érzéketlen emberre, aki az ő ártatlan barátnőjét ilyen nyugodtan készül tönkretenni.

- Alekszej Alekszandrovics - mondta, s kétségbeesett elszántsággal nézett a szemébe -, Annáról kérdezősködtem, s nem felelt. Hogy van?

- Azt hiszem, egészséges, Darja Alekszandrovna - felelte Alekszej Alekszandrovics anélkül, hogy ránézett volna.

- Alekszej Alekszandrovics, bocsásson meg, nincs jogom rá, de én Annát mint a testvéremet tisztelem s szeretem. Kérem, könyörgök, mondja meg, mi van maguk közt? Mivel vádolja?

Alekszej Alekszandrovics összeráncolta a homlokát, a szemét csaknem egészen behunyta, és lehorgasztotta a fejét.

- A férje, fölteszem, elmondta az okokat, miért érzem szükségét, hogy eddigi kapcsolatomat Anna Arkagyevnával megváltoztassam - mondta, anélkül, hogy Dolly szemébe nézett volna; s bosszús pillantást vetett a fogadón áthaladó Scserbackij felé.

- Nem hiszem el, nem tudok hinni benne! - mondta Dolly, csontos kezeit maga előtt összeszorítva, erélyes gesztussal. Hirtelen felkelt, kezét Alekszej Alekszandrovics karjára tette. - Itt háborgatnak. Gyerünk át oda, kérem.

Dolly izgalma Alekszej Alekszandrovicsra is átragadt. Fölállt, s engedelmesen utánament a tanulószobába. Leültek a zsebkéssel összemetélt, viaszosvászon huzatú asztalhoz.

- Nem hiszem, nem hiszek ebben! - mondogatta Dolly, s azon volt, hogy kisikló pillantását elfogja.

- Nem lehet a *tényeknek* nem hinni, Darja Alekszandrovna - mondta ő a „tény" szót megnyomva.

- De hát mit csinált? - szólt Darja Alekszandrovna. - Mit csinált voltaképp?

- Megfeledkezett a kötelességéről, megcsalta az urát. Ez az, amit csinált - mondta Alekszej Alekszandrovics.

- Nem, nem, az nem lehet. Az Isten szerelmére, maga tévedett! - kapott Dolly a halántékához, s behunyta a szemét.

Alekszej Alekszandrovics hidegen mosolygott, csak az ajkával, ezzel akarta mutatni Dollynak s önmagának is meggyőződése szilárdságát; de ez a szenvedélyes védelem, ha nem is ingatta meg, föltépte a sebét. Ő is élénkebben beszélt már.

- Nagyon nehéz tévedni, amikor az asszony maga világosítja föl a férjét. Felvilágosítja, hogy nyolcévi életük, a fia, mind tévedés volt, s ő új életet akar kezdeni - mondta szipogva, haragosan.

- Anna és a bűn... nem tudom összeegyeztetni, nem tudok hinni benne!

- Darja Alekszandrovna! - mondta ő, s most már egyenest a Dolly jóságos, felzaklatott arcába nézett, s nyelve, érezte, akarata ellenére megoldódik: - Sokért nem adnám, ha még kétségem lehetne. Amíg kételkedtem, nehéz volt, de könnyebb, mint most. Amíg kételkedtem, reménykedtem is; most nincs többé reményem, s én mégis tele vagyok kétkedéssel. Annyira, hogy még a fiamat is gyűlölöm, s néha nem is hiszem már, hogy a fiam. Nagyon boldogtalan vagyok.

Nem kellett mondania, Darja Alekszandrovna látta; elég volt az arcába néznie. És megsajnálta; hite a barátnője ártatlanságában megingott.

- Ó, ez iszonyú, iszonyú! De csakugyan igaz, hogy elszánta magát a válásra?

- El, az utolsó lépésre. Nem tehetek semmi mást.

- Semmi mást, semmi mást - mondogatta Dolly könnyel a szemében. - Nem lehet - mondta -, hogy nem tehet semmi mást!

- Az ilyenféle bánatban épp az a borzasztó, hogy lehetetlen, mint bármely más esetben - csapásnál, halálnál - viselni a keresztünket. Itt cselekedni kell - mondta Alekszej Alekszandrovics, mintha csak kitalálta volna Dolly gondolatát. - Ki kell jutni a megalázó helyzetből, amelybe az ember belekerült; hármasban nem élhetünk.

- Értem, tökéletesen értem - mondta Dolly, s lehorgasztotta a fejét. Elhallgatott, magára gondolt, a maga családi bánatára, majd erélyes mozdulattal hirtelen fölvetette a fejét, s a kezét könyörögve tette össze. - De várjon csak, hisz maga keresztény. Gondoljon Annára! Mi lesz vele, ha eltaszítja?

- Ezen is gondolkoztam, Darja Alekszandrovna, mégpedig sokat - mondta Alekszej Alekszandrovics. Arcán vörös foltok ütöttek ki, zavaros szemét egyenest Dollyra szegezte. Darja Alekszandrovna most már egész szívéből sajnálta. - Amikor ő maga adta tudtomra a szégyenemet, pontosan ezt tettem: hagytam mindent a régiben. Megadtam a lehetőséget a javulásra, igyekeztem megmenteni. S mi történt? A legenyhébb kívánságomat sem teljesítette,

hogy az illemre vigyázzon - mondta fölindulva. - Megmenteni csak az olyan embert lehet, aki nem akar elpusztulni; de ha a természete annyira romlott és züllött, hogy a pusztulást tartja megváltásnak, mit kezdjen akkor az ember?

- Mindent, csak válást ne - felelte Darja Alekszandrovna.

- De hát mi az a minden?

- Nem, ez rettenetes. Senki asszonya lesz, el fog pusztulni!

- De mit tehetek én? - húzta föl Alekszej Alekszandrovics a vállát, szemöldökét. Ahogy a felesége utolsó ballépése az eszébe jutott, annyira fölindult, hogy megint olyan hideggé lett, mint beszélgetésük kezdetén. - Nagyon hálás vagyok a részvétéért - mondta fölkelve -, de sajnos mennem kell.

- Nem, várjon! Nem szabad elpusztítania! Maradjon, magamról mondok valamit. Férjhez mentem, s a férjem megcsalt; haragomban, féltékenységemben mindent otthagytam volna, én akartam... De észre tértem, és ki mentett meg? Anna. S lám, élek. A gyerekeim nőnek, a férjem megtért a családjához, érzi a bűnét, tisztábbá, jobbá válik - én pedig élek. Megbocsátottam - mondta -, magának is meg kell bocsátania!

Alekszej Alekszandrovics hallgatta, de a szava már nem hatott rá. Annak a napnak a dühe támadt föl megint lelkében, amelyen a válásra elszánta magát. Megrázkódott, s átható, éles hangon mondta:

- Megbocsátani nem tudok és nem akarok, de nem is tartanám igazságosnak. Én ezért az asszonyért mindent megtettem, s ő mindent beletaposott a sárba, amely az eleme. Nem vagyok rossz ember, soha senkit sem gyűlöltem, de őt lelkem minden erejéből gyűlölöm, s már csak azért sem tudok megbocsátani neki, mert a sok rosszért, amit ellenem elkövetett, nagyon is gyűlölöm - mondta a harag könnyeivel a szemében.

- Szeressétek, akik gyűlölnek titeket... - suttogta Darja Alekszandrovna szégyenlősen.

Alekszej Alekszandrovics megvetően mosolygott. Rég tudta ő is, de nem illett az esetére.

- Szeressétek, akik gyűlölnek titeket, de szeretni azt, akit az ember maga gyűlöl, lehetetlen. Bocsássa meg, hogy fölzaklattam. Elég mindenkinek a maga bánata. - S erőt véve magán, Alekszej Alekszandrovics nyugodtan elbúcsúzott és elment.

13

Amikor az asztaltól fölálltak, Levin Kitty után akart menni a szalonba; de félt, nem lesz-e kellemetlen neki, hogy ilyen szembetűnően foglalkozik vele. Ott maradt hát a férfiak körében, részt vett a közös társalgásban, s anélkül, hogy Kittyre nézett volna, érezte a mozgását, a tekintetét, a helyet, ahol a szalonban ült.

A legkisebb erőltetés nélkül tette máris, amit megígért; hogy mindenkiről jót gondol, és mindenkit szeretni fog. A beszélgetés az obscsinára tért, amelyben Peszcov valami különös elvet látott, ahogy ő mondta, kórus-elvet. Levin nem értett egyet sem Peszcovval, sem a bátyjával, aki a maga módján el is ismerte meg nem is az orosz faluközösség jelentőségét. De azért beszélt velük; azon volt, hogy összebékítse őket, enyhítse az ellentéteket. Egyáltalán nem érdekelte, hogy maga mit mond, még kevésbé, amit azok beszéltek; egyet kívánt csak, hogy valamennyien jól és kellemesen érezzék magukat. Tudta már, mi az egyetlen, ami fontos. Ez az egyetlen ott volt előbb a szalonban, aztán közelebb jött, s megállt az ajtóban. Nem

fordult meg; de érezte a ráirányuló tekintetet és mosolyt, s nem tudott vissza nem fordulni. Kitty az ajtóban állt Scserbackijjal, s őt nézte.

- Azt gondoltam, a zongorához megy - szólt Levin hozzálépve. - Ez az, a zene, amiben nincs részem falun.

- Nem, azért jöttünk csak, hogy magát kihívjuk, s nagyon köszönöm, hogy idejött - mondta Kitty, a mosolyával, mint valami ajándékkal jutalmazva meg Levint. - Mi örömük telik abban a vitában? Soha meg nem győzik egymást.

- Ez már igaz - mondta Levin -, többnyire úgy van, hogy az ember csak azért vitázik, tüzeskedik, mert sehogy sem tudja megérteni, mit is akar az ellenfele bebizonyítani.

Levin még a legokosabb emberek vitáiban is gyakran megfigyelte, hogy óriási erőfeszítés, szavak s logikai finomságok hatalmas özöne után a vitatkozóknak végül is be kell látniuk, hogy amiről oly szívósan próbálták meggyőzni, a másik előtt réges-rég, a vita kezdete óta ismeretes, azonban mindegyikük mást szeret, csak nem akarják elárulni, hogy mit, nehogy alulmaradjanak. Gyakran tapasztalta, hogy az ember vita közben egyszer csak rájön, hogy az ellenfele mit szeret, s hirtelen maga is beleszeret, és tüstént egyetért vele, s akkor mint fölösleges, egyszeriben minden érv lehull; máskor meg épp a fordítottja történik; az ember kimondja végre, hogy maga mit szeret, mihez eszelt ki érveket, s ha történetesen szépen és őszintén mondja ki, az ellenfél hirtelen melléáll, s nem vitázik tovább. Ezt akarta most elmondani.

Kitty ráncba szedte a homlokát, igyekezett megérteni. De alig kezdte el Levin magyarázni, már értette is.

- Értem: rá kell jönni, hogy minek az érdekében vitatkozik, s hogy mit szeret, akkor lehet csak...

Tökéletesen eltalálta s ki is fejezte az ő rosszul kifejezett gondolatát. Levin elmosolyodott az örömtől, annyira meglepte az átmenet Peszcov és a bátyja zavaros, sokszavú vitájából a legbonyolultabb gondolatoknak erre a lakonikus, világos, szinte szavak nélküli közlésére.

Scserbackij otthagyta őket; Kitty az előkészített kártyaasztalhoz ment, leült mellé, fölvett egy darab krétát, s az új, zöld posztóra csigavonalakat kezdett rajzolgatni.

Fölújították az ebéd fölötti beszédet a nők szabadságáról s munkájáról. Levin egyetértett Darja Alekszandrovnával, hogy a lány, ha nem megy férjhez, találhat női munkát a családban. Ezt azzal bizonyította, hogy nincs család, amely női segítség nélkül meglehetne, hisz minden családban, ha szegény, ha gazdag, van s kell is dajkának lennie, fogadottnak vagy rokonnak.

- Nem - mondta Kitty elpirulva, de annál bátrabban nézve rá becsületes szemével -, a leányt kezelhetik úgy is, hogy megaláztatás nélkül nem léphet be abba a családba, pedig ő...

Levin értett már ennyiből.

- Igen - mondta -, igen, igen, igaza van, teljesen igaza!

S mindent megértett, amit Peszcov az ebédnél a nők szabadságáról bizonygatott, csak mert Kitty szívében a hajadoni megaláztatás félelmét látta, s minthogy szerette, vele érezte ezt a félelmet és megaláztatást, s a maga érveiről azonnal lemondott.

Elhallgattak. Kitty még mindig az asztalon irkált a krétával. Szeme csöndes fényben ragyogott. Levinre is átragadt a hangulata; a boldogság erősödő feszültségét érezte egész lényében.

- Ó! Az egész asztalt összefirkáltam! - mondta Kitty, s a krétát lerakva olyan mozdulatot tett, mintha föl akarna kelni.

„Hogy maradjak itt nélküle?” - gondolta Levin, s elszörnyedve fölvette a krétát. - Várjon csak - mondta az asztalhoz ülve. - Rég akarok kérdezni valamit magától.

S egyenest Kitty nyájas, bár kissé ijedt szemébe nézett.

- Tessék, kérdezzen.

- Itt van - mondta Levin, s fölírta a kezdőbetűket: a, a, v: n, l, a, j: s, v, cs, a? Ezek a betűk azt jelentették: „Amikor azt válaszolta: nem lehet, azt jelentette: soha, vagy csak akkor?” Nem volt semmi valószínűsége, hogy ezt a bonyolult mondatot meg tudja fejteni, de Levin úgy nézett rá, mintha az élete függne tőle, hogy megérti-e.

Kitty egy komoly pillantást vetett rá, kezébe támasztotta összevont homlokát, s hozzáfogott a kibetűzéshez. Néha rápillantott, a tekintetével kérdezte: „Az-e, amire gondolok?”

- Megértettem - mondta és elpirult.

- Ez a szó mi? - mondta Levin az s-re mutatva, amely a soha szót jelentette.

- Ez azt jelenti: soha - mondta ő. - Csakhogy ez nem igaz!

Levin gyorsan letörölte, amit fölírt, odaadta neki a krétát, és fölállt, Kitty azt írta: a, é, n, t, m, v.

Dolly egész megvigasztalódott a bánattól, amit az Alekszej Alekszandroviccsal folytatott beszélgetés váltott ki belőle, amikor ezt a két alakot megpillantotta: Kittyt, kezében kréta, amint félénk és boldog mosollyal pillant föl Levinre, s a férfi szép alakját, amint az asztal fölé hajol, s égő szemét hol az asztalra, hol Kittyre mereszti. Most hirtelen fölsugárzott, megértette. Azt jelentette: „Akkor én nem tudtam másképp válaszolni.”

Kérdőn, félénken pillantott Kittyre.

- Csak akkor?

- Igen - felelt a mosolygása.

- És m... és most? - kérdezte Levin.

- Olvassa el. Azt mondom, amit szeretnék. Nagyon szeretnék. - S ezeket a kezdőbetűket írta föl: h, e, t, f, é, m, a, a, t. Ez azt jelentette: „Ha el tudná felejteni és megbocsátani azt, ami történt.”

Levin megfeszült, reszkető ujjaiba fogta a krétát, eltörte, s a következő szavak kezdőbetűit írta föl: „Nincs mit elfelednem és megbocsátanom, nem szűntem meg szeretni.”

Kitty elakadt mosollyal pillantott rá.

- Megértettem - suttogta.

Levin leült, és egy hosszú mondatot írt föl. Kitty mindent megértett, meg sem kérdezte, úgy van-e, fogta a krétát, és felelt.

Levin sokáig nem tudta kitalálni, mit írt, s minduntalan a szemébe nézett. A boldogságtól szinte megvakult. Sehogy sem tudta beiktatni a szavakat, amiket Kitty gondolt, de boldogságtól sugárzó, gyönyörű szeméből kiolvasta, amit tudnia kellett. Ő is felírt három betűt. Még oda sem írta, Kitty a könyöke mögül már elolvasta, s maga fejezte be és írta oda a válaszát: igen.

- *Secrétaire*-t játsztok? - mondta az öreg herceg odalépve. - Hanem gyerünk ám, ha oda akarsz érni a színházba.

Levin fölállt, s az ajtóig kísérte Kittyt.

Társalgásukban mindent elmondtak: hogy szereti Levint, s szól apjának-anyjának, hogy holnap reggel eljön hozzájuk.

14

Amikor Kitty elment, s Levin magára maradt, olyan nyugtalanság fogta el nélküle, olyan türelmetlen vágy, hogy minél előbb reggel legyen már, amikor viszontlátja s örökre egyesül vele, hogy ez a tizennégy óra, amit nélküle kellett eltöltenie, úgy megrémítette, mint a halál. Föltétlenül együtt kellett lennie s beszélgetnie valakivel, hogy ne maradjon egyedül, s megcsalja valahogy az időt. Sztyepan Arkagyics lett volna a legkellemesebb beszélgető társ, de ő, mint mondta, estélyre ment, valójában a baletthez. Levin csak annyit mondhatott neki, hogy boldog és szereti, és soha el nem felejti, amit érte tett. Sztyepan Arkagyics pillantása és mosolya azt mutatta, hogy úgy fogja föl ezt az érzést, ahogyan kell.

- Mi az, hát nem volna ideje meghalnunk? - mondta Sztyepan Arkagyics, s ellágyultan szorította meg Levin kezét.

- Nnnem - mondta Levin.

Darja Alekszandrovna búcsúzóban mintha szintén gratulált volna.

- Mennyire örülök, hogy megint összekerültek Kittyvel; meg kell becsülni a régi barátokat.

Levint azonban bántották Darja Alekszandrovna szavai. Az asszony nem érthette, milyen magasrendű s számára mennyire felfoghatatlan mindez, s nem lett volna szabad, hogy célozni merjen rá.

Levin elbúcsúzott tőlük, de hogy ne maradjon egyedül, a bátyjához csatlakozott.

- Te hova mégy?

- Gyűlésbe.

- Veled megyek. Szabad?

- Mért ne? Gyerünk - mondta mosolyogva Szergej Ivanovics. - Mi van veled ma?

- Velem? A boldogság van velem! - mondta Levin, leeresztve a fogatjuk ablakát. - Nem zavar? Olyan fülledt itt. A boldogság van velem! Te mért nem nősültél meg?

Szergej Ivanovics elmosolyodott.

- Nagyon örülök, úgy látszik, derék kislány - kezdte.

- Ne beszélj, ne beszélj, ne beszélj! - kiáltott fel Levin, bátyja bundagallérját mind a két kezével megragadva és összecsapva. „Derék kislány”: olyan közönséges, lapos kifejezés; sehogy sem felelt meg az érzésének.

Szergej Ivanovics, ami ritka volt nála, vidámat nevetett.

- Annyit mégiscsak mondhatok, hogy nagyon örülök neki.

- Holnap, majd holnap, de semmi egyebet! Semmit, semmit, hallgatás! - mondta Levin, s még egyszer összecsapta a fivére bundáját. - Nagyon szeretlek téged! - tette még hozzá. - Ott lehetek én is a gyűlésen?

- Persze hogy ott.

- Miről lesz ma szó? - kérdezte Levin, állandóan mosolyogva. Odaértek az ülésre. Levin hallotta, amint a titkár el-elakadva a jegyzőkönyvet olvassa. Nyilván maga sem értette, de Levinnek csak a titkár arcára kellett néznie, s látta, hogy milyen kedves, derék, jóságos fiú. Már abból is látni lehetett, ahogy a jegyzőkönyv olvasásában elakadt, s belezavarodott. Megkezdődtek a beszédek. Valami összegek elszámolásán s valami csövek lefektetésén vitatkoztak. Szergej Ivanovics két tagot megbántott, s nagyon hosszan és sikeresen beszélt valamiről; egy másik tag, aki egy papírra jegyzett, kezdetben megszeppent, de aztán ő is igen epésen és kedvesen felelt. Majd Szvijazsszkij is mondott (ő is itt volt) valami szépet és nemeset. Levin hallgatta őket, s egész tisztán látta, hogy az el nem számolt pénz s azok a csövek mind semmiségek; ezek itt egyáltalán nem is haragszanak, mindnyájan nagyon jó, derék emberek, s olyan kellemesen folyik itt minden. Senkit sem háborgattak, mindenki jól érezte magát. Nagyszerű volt az is, hogy most mindnyájukon úgy keresztüllátott - a legkisebb jelből, amit régebben észre sem vett, mindnyájukat mindjárt kiismerte, s tisztán látta, milyen jók mind. Különösen őt, Levint, szerették ma rendkívül, mindnyájan. Ez abból is kitűnt, ahogy beszéltek vele; még az ismeretlenek is nyájasan és gyöngéden néztek rá.

- No, meg vagy elégedve? - kérdezte tőle Szergej Ivanovics.

- Nagyon. Sohasem gondoltam, hogy ilyen érdekes! Kitűnő, nagyszerű.

Szvijazsszkij odament Levinhez, s hívta, jöjjön el hozzájuk teára. Levin sehogy sem tudta megérteni, miért is elégedetlenkedett ő Szvijazsszkijjal, meg mit is várt tőle. Hisz olyan okos és csodálatosan jó ember.

- Nagyon szívesen - mondta, s a feleségét s a sógornőjét kérdezte. S minthogy Szvijazsszkij sógornője Levin tudatában a házassággal kapcsolódott, különös gondolattársítással azt képzelte, senkinek sem beszélheti el inkább boldogságát, mint Szvijazsszkij feleségének és sógornőjének, s nagyon örült, hogy elmehet hozzájuk.

Szvijazsszkij a falujabeli dolgokról kérdezősködött, s mint mindig, a lehetőségét sem tudta elképzelni, hogy lehessen valami, amit Európában még nem találtak ki. Ez azonban most egyáltalán nem bántotta Levint. Épp ellenkezőleg, Szvijazsszkijnak, érezte, igaza van: az egész semmiség; és csodálatos finomságot és gyöngédséget látott benne, ahogy igaza rábizonyítását elkerülte. A Szvijazsszkij hölgyek is rendkívül kedvesek voltak. Levinnek úgy rémlett, hogy mindent tudnak már, együtt is éreznek vele, csak tapintatból nem beszélnek a dologról. Ott ült náluk egy órát, kettőt, hármat, elbeszélgetett a legkülönfélébb témákról, de mindenben azt kereste, ami a lelkét betöltötte, s nem vette észre, hogy rettentően untatja őket, s már rég lefeküdtek volna. Szvijazsszkij ásítozva kísérte ki az előszobába, barátja furcsa állapotán csodálkozva. Két órára járt: Levin visszatért a szállodába; s elrémült, hogy a hátralevő tíz órát türelmetlenségével egyedül maradva tölti majd el. Az éjjeles inas, aki még nem aludt, gyertyát gyújtott neki s ki akart menni, de Levin megállította. Ez az inas, Jegor, akit Levin eddig észre sem vett, nagyon okos, derék és ami a fő, jólelkű embernek bizonyult.

- Nehéz a virrasztás, Jegor?

- Mit tegyünk? A mi állásunk már ilyen. Uraságoknál nyugodtabb, itt viszont nagyobb a fizetés.

Mint kiderült, Jegornak családja is volt, három fia s egy varrónő lánya, akit egy szíjgyártósegédhez akart férjhez adni.

Levin ennek az esetnek a kapcsán elmondta Jegornak, hogy véleménye szerint a házasságban a szerelem a fő dolog; ha az ember szerelmes, a boldogság is megvan, mert a boldogságot az ember csak önmagában találja meg.

Jegor figyelmesen hallgatta, s látszott, hogy tökéletesen megértette Levin gondolatát, de helyeslésképpen egy Levint váratlanul érő megjegyzést tett; hogy amikor ő jó uraknál szolgált, mindig meg volt elégedve velük; most is teljesen meg van elégedve, ha francia is a gazdája.

„Csodálatosan derék ember” - gondolta Levin.

- No és, Jegor, amikor megnősültél, szeretted-e a feleségedet?

- Már hogyne szerettem volna - felelte Jegor.

És Levin látta, hogy Jegor is lelkesült hangulatban van, ő is a legszívbélibb érzelmeiről szeretne beszélni.

- Az én életem is csodálatos... Kicsiny koromtól... - kezdte ragyogó szemmel, nyilván rá is átragadt Levin lelkesültsége, ahogy az ásítást is elkapják az emberek egymástól.

De ebben a pillanatban csöngetés hallatszott. Jegor kiment, s Levin magára maradt. Ebédre majd semmit sem evett, Szvijazsszkijéknál visszautasította a teát és vacsorát, de nem is tudott vacsorázásra gondolni. Előző éjszaka nem aludt, de azért alvásra sem tudott gondolni. A szobában hűvös volt, de őt hőség fullasztotta. Kinyitotta mind a két szellőztetőablakot, s fölült az asztalra, a szellőztetőablakokkal szemben. A hófödte tető mögött egy díszes, láncokkal megerősített kereszt volt látható; följebb a Szekeres háromszögletű csillagképe s a sárgásan ragyogó Capella. Hol a keresztre nézett, hol a csillagokra, s nagyot szívott a friss, fagyos levegőből, amely egyenletesen ömlött a szobába, s ahogy álmában szokta az ember, a tudatában felmerülő képeket és emlékeket követte. Négy óra tájban lépéseket hallott a folyosón, s kikukkantott. Ismerőse, a kártyás Mjaszkin jött meg a klubból. Komoran jött, a homlokát ráncolva s köhécselve. „Szegény szerencsétlen” - gondolta Levin, és könnyek tódultak szemébe a szeretettől és részvéttől. Beszélgetni akart vele, megvigasztalni, de eszébe jutott, hogy ingben van, meggondolta magát, s újból odaült a szellőzőhöz, hogy fürödjék a hideg levegőben, s a csodálatos alakú, hallgatag, de neki sokat mondó keresztet és a fölemelkedő, fényes, sárga csillagot nézze. Hét óra felé fölhangzott a padlókefélők zaja, valamiért csöngettek, s Levin érezte, hogy dideregni kezd. Becsukta a szellőztetőt, megmosdott, fölöltözött, és kiment az utcára.

15

Az utcák még néptelenek voltak. Levin elment a Scserbackij-házhoz. A parádés kapu még zárva volt, mindenki aludt. Hazament szállodai szobájába, s kávét rendelt. A nappali inas, már nem Jegor, hozott; Levin vele is beszélgetést akart kezdeni, de csöngettek, s az inas elment. Levin megpróbálta meginni a kávét s a kalácsot a szájába tenni, de a szája végképpen nem tudta, mit kezdjen vele. Kiköpte a kalácsot, kabátot vett, s újra járkálni kezdett. Kilenc múlt, amikor másodszor ért a Scserbackijék tornáca elé. A házban akkor keltek, a szakács éppen bevásárolni indult. Még legalább két órát kellett kihúznia.

Ezt az éjszakát és délelőttöt Levin egész öntudatlanul élte át, az élet anyagi föltételein, úgy érezte, teljesen kívül áll. Egész nap nem evett, két éjjel nem aludt, néhány órát levetkőzve töltött a hidegen, s nemcsak hogy frissebbnek és egészségesebbnek érezte magát, mint valaha, de a testétől is egészen függetlenedett, az izmait minden erőfeszítés nélkül mozgatta, s úgy érezte, mindent meg tud tenni: ha az lett volna a kívánatos, meg volt győződve, föl is repül, s a házat is kimozdítja a sarkából. A hátralevő időt az utcán járkálta el; folyton az óráját nézegette, s jobbra-balra tekingetett.

S amit ekkor látott, később nem látta sohasem. Különösen az iskolába siető gyerekek, a tetőről a járdára röppenő szürkéskék galambok s a liszttel beszórt zsemlék, amelyeket egy láthatatlan kéz akkor rakott ki: ezek hatották meg. Ezek a zsemlék, a két fiúcska s a galambok földöntúli lények voltak. S minden egyidőben történt: a fiú a galamb felé futott, s közben mosolyogva Levinre pillantott; a galamb csapkodni kezdett a szárnyával, s a levegőben reszkető hópihék közt, a napban megvillanva fölröppent, egy ablakocskából pedig megcsapta a frissen sült kenyér illata, s ugyanakkor zsemléket raktak ki. Mindez oly szokatlanul szép volt így együtt, hogy Levin elnevette és elsírta magát az örömtől. A Gazetnij közön s a Kiszlovkán át, nagy kerülőt téve, visszament a szállodába, s az óráját maga elé rakva, leült a tizenkettőt várni. A szomszéd szobában gépekről és csalásról beszéltek valamit, s a reggeli köhögésüket végezték. Nem fogták föl, hogy a mutató már a tizenkettőhöz közelít. A mutató odaért. Levin kiment a ház elé. A kocsisok nyilván tudtak már mindent. Boldog arccal vették körül, s versengve ajánlották föl szolgálatukat. Levin azon volt, hogy a többi kocsist meg ne bántsa; megígérte, hogy máskor velük megy majd, s egyet fölfogadva, Scserbackijékhoz hajtatott. A kocsis pompás alak volt a kaftánjából kiálló fehér inggallérban, amely vastag, erős, vörös nyakára feszült. A szánkó magas volt, könnyű, olyan, amilyenen Levin később sohasem ment; a ló is jó, és igyekezett is futni; de nem jutott előbbre. A kocsis ismerte a Scserbackij-házat, s különös tiszteletből az utasa iránt, a karját begörbítve s „Hó!”-t kiáltva hajtott a följáró elé. Scserbackijék portása bizonyára mindent tudott már. Ezt látni lehetett arról, ahogy mosolyogva azt mondta:

- Rég volt itt, Konsztantyin Dmitrics.

Nemcsak hogy mindent tudott, de szemmel láthatóan ujjongott, s erőlködnie kellett, hogy az örömét elrejtse. Ahogy kedves, öreges szemébe nézett, Levin a maga boldogságában is valami újat fedezett fel.

- Fölkeltek?

- Parancsoljon. De ezt tessék itt hagyni - mondta mosolyogva, amikor Levin meg akart fordulni a sapkájáért. Ez is jelentett valamit.

- Kinek parancsolja, hogy bejelentsem?

A lakáj fiatal volt és piperkőc, mégis jó lélek volt, és mindent megértett.

- A hercegnőnek, a hercegnek... a hercegkisasszonynak... - mondotta Levin.

Az első, akivel találkozott, Mlle Linon volt. A fogadótermen ment át, s az arca és csigás fürtjei csak úgy ragyogtak. Éppen hogy szólt hozzá, az ajtó mögül már ruhasuhogás hallatszott; Mlle Linon eltűnt Levin szeme elől, s a közeli boldogság örömteli borzadálya csapott át rajta. Mlle Linon elsietett, s otthagyva őt, egy másik ajtóhoz ment. Alig ment ki, gyors, könnyű lépések hallatszottak a parketten, s a boldogság, az élete, ő maga - lényének legjobb része, az, amit olyan régen keres, sebesen közeledett hozzá. Nem lépkedett; valami láthatatlan erő hajtotta felé.

Csak tiszta, becsületes szemét látta; a szerelem örömének ugyanaz az ijedelme volt bennük, ami az ő szívét is eltöltötte. Ezek a szemek mind közelebb és közelebb ragyogtak, s elvakították a szerelem fényével. Egészen közel állt meg hozzá; megérintette. Kitty keze fölemelkedett, és a vállára ereszkedett.

Mindent megtett, amit csak tehetett, odaszaladt hozzá, s átadta magát, félénken, boldogan. Levin átölelte, s csókját kereső szájához odaszorította az ajkát.

Kitty sem aludt az éjszaka, őt várta egész délelőtt. Anyja, apja szó nélkül egyeztek bele, boldoggá tette őket a boldogsága. S most várt. Elsőül akarta Levin tudtára adni a kettőjük

boldogságát. Készült rá, hogy egyedül fogadja majd; örült ennek a gondolatnak, de félt és szégyenkezett is, s maga sem tudta, mit csinál. Hallotta Levin lépteit, hangját; az ajtó mögött várta, hogy Mlle Linon mikor megy ki. Mlle Linon kiment; ő nem gondolkozott, nem kérdezgette, hogy s mint, odament hozzá, s tette, amit tett.

- Gyerünk mamához! - mondta Levint kézen fogva. Levin jó soká nem tudott semmit sem mondani; nemcsak azért, mert félt szóval rontani meg érzése magasztosságát, hanem azért se, mert ahányszor meg akart szólalni, szó helyett, érezte, a boldogság könnye csordul ki belőle. Megfogta Kitty kezét, és megcsókolta.

- Hát igaz? - mondta végre tompa hangon. - Nem tudok hinni benne, hogy szeretsz.

Kitty elmosolyodott ezen a „te”-n s a félénkségen, amivel rápillantott.

- Igen - mondta jelentősen, lassan ejtve a szót. - Olyan boldog vagyok.

Nem eresztette el Levin kezét, úgy ment be a szalonba. A hercegnő, ahogy meglátta őket, sűrűbbeket lélegzett, s rögtön elsírta magát, majd azonnal nevetni kezdett, s olyan erőteljes léptekkel szaladt hozzá, amilyeneket Levin nem is várt volna tőle; átölelte Levin fejét, megcsókolta, s könnyel áztatta meg az orcáját.

- Megvan hát. Örülök. Szeresd. Úgy örülök, Kitty!

- Gyorsan elintéztétek! - mondta az öreg herceg, s igyekezett közönyös lenni; de ahogy odafordult hozzá, Levin látta, hogy nedves a szeme.

- Rég, mindig ezt óhajtottam - mondta, s kézen fogva Levint, magához húzta. - Már akkor, amikor ez a szeleburdi azt forgatta a fejében, hogy...

- Papa! - kiáltott fel Kitty, s befogta a száját kezével.

- Jó, nem beszélek - mondta a herceg -, nagyon, nagyon ör... Ah, milyen ostoba is vagyok.

Átölelte Kittyt, s megcsókolta az arcát, kezét, aztán megint az arcát, és keresztet vetett rá.

Látva, hogy Kitty milyen hosszan és gyöngéden csókolgatja húsos kezét, Levint a szeretet új érzése öntötte el az öreg herceg iránt, aki régebben egész idegen volt neki.

16

A hercegnő némán és mosolyogva ült a karosszékben, a herceg melléje ült, Kitty az apja karosszékénél állt, s még mindig nem eresztette el a kezét.

Mindnyájan hallgattak.

A hercegnő volt az első, aki mindent nevén nevezett, s gondolataikat és érzéseiket a gyakorlat kérdéseire fordította. Az első pillanatban ez furcsa, sőt fájó volt mindnyájuknak.

- No és mikor? Meg kell áldatni, kihirdetni. És mikor legyen az esküvő? Mit gondolsz, Alekszandr?

- Itt van ő - mondta az öreg herceg, Levinre mutatva. - Ő itt a fő személy.

- Mikor? - pirult el Levin. - Holnap. Ha engem kérdeznek, szerintem ma az áldás s holnap az esküvő.

- Menj már, *mon cher*, ez csacsiság!

- Akkor egy hét múlva.

- Meg van zavarodva.

- De hát miért ne?

- De kérlek! - mosolyodott el az anya boldogan erre a sietségre. - S a hozomány?

„Hát igazán lesz hozomány és minden egyéb? - gondolta Levin elborzadva. - Különben az a hozomány, áldás meg a többi efféle el tudja tán az én boldogságomat rontani? Semmi sem ronthatja el!” Kittyre nézett, s látta, hogy őt egyáltalán, de egyáltalán nem sérti a hozomány emlegetése. „Úgy látszik, ennek így kell lennie” - gondolta.

- Én nem értek az egészhez - mondta mentegetőzve -, csak az óhajomat mondtam meg.

- Akkor majd mi fontoljuk meg. Most meglehet az áldás és a kihirdetés, így is lesz.

A hercegnő odalépett a férjéhez, megcsókolta, és el akart menni; de az visszatartotta, átölelte, s mint a fiatal szerelmes, gyöngéden, mosolyogva, többször is megcsókolta. Az öregek egy pillanatra láthatólag zavarba jöttek; nem is tudták jóformán, ők lettek-e megint szerelmesek, vagy csak a lányuk. Mikor a herceg és a hercegnő kiment, Levin a menyasszonyához lépett, és kézen fogta. Most már ura volt magának, tudott beszélni, és sok mindent el is kellett mondania. De egyáltalán nem azt mondta, amit kellett.

- Tudtam, hogy így lesz! - szólt. - Soha nem reméltem, de a lelkem mélyén mindig meg voltam győződve. Azt hiszem, így volt elrendelve.

- Hát én? - mondta Kitty. - Már akkor is... - megállt, de aztán csak tovább mondta, a becsületes szemével elszántan nézve rá. - Már akkor is, amikor a boldogságomat ellöktem magamtól. Mindig csak magát szerettem, de eltévelyedtem. Ezt meg kell mondanom... El tudja feledni?

- Talán jobb is volt így. Magának is sok megbocsátanivalója van. El kell mondanom...

Ez lett volna az egyik, amit eltökélt, hogy megmond neki. Két dolgot mond el, úgy határozott, már az első napokban: hogy nem olyan tiszta, mint ő; a másik, hogy nem vallásos. Gyötrelmes volt, de azt tartotta, meg kell mondania ezt is meg amazt is. De meggondolta.

- Nem, nem most, később! - folytatta Levin.

- Jó, később, de föltétlen mondja meg. Nem félek semmitől. Tudnom kell mindent. Most már úgyis eldőlt...

Levin fejezte be:

- Eldőlt, hogy elfogad, akármilyen vagyok, és nem utasít el! Igaz?

- Igen, igen.

Mlle Linon szakította meg a beszélgetésüket. Ő jött elsőnek, ha színlelve is, de gyöngéden mosolyogva, kedves növendékét köszönteni. Még ki sem ment, s a személyzet jött gratulálni. Aztán a rokonok, s megkezdődött az a boldog zűrzavar, amelyből Levin az esküvője másnapjáig nem keveredett ki. Közben állandóan kényelmetlenül érezte magát, unta a dolgot, a boldogság feszültsége azonban tovább tartott, sőt folyvást erősödött. Az volt az állandó érzése, hogy olyasmit követelnek tőle, amihez ő nem ért; de megcsinált mindent, amit mondtak neki, s ez boldoggá tette. Azt hitte, az ő mátkasága semmiben sem fog más mátkaságához hasonlítani; hogy a mátkaság szokott velejárói megrontanák rendkívüli boldogságát; de a vége az lett, hogy ugyanazt csinálta, amit a többiek, s boldogsága ettől csak nőtt, s egyre rendkívülibb lett - hasonló hozzá nem volt és nem is lesz.

- Ehetnénk egy kis bonbont - mondta Mlle Linon. És Levin elment, és vett bonbont.

- Igazán nagyon örülök - mondta Szvijazsszkij -, azt tanácsolom, a csokrot Fominnál vedd.

- Azt is kell? - És elment Fominhoz.

A bátyja azt mondta, pénzt kell fölvennie, mert sok lesz a kiadás, ajándék...

- Hát ajándék is kell? - s elrohant Fuldéhoz.

S a cukrászdában, Fominnál, Fuldénál azt látta, várták már és örültek neki, és ujjongtak a boldogságán, mint mind, akikkel ezekben a napokban dolga volt. A különös az volt, hogy nemcsak hogy mindenki szerette, de az összes eddig ellenszenves, hideg és közönyös emberek is el voltak ragadtatva tőle, mindenben kedvében jártak, érzéseit gyöngéden és tapintatosan kezelték, s osztották a meggyőződését, hogy a földön ő a legboldogabb ember, minthogy menyasszonya maga a tökéletesség. Ugyanezt érezte Kitty is. Amikor Nordstone grófnő célzást mert tenni rá, hogy különb férjet kívánt neki, Kitty annyira tűzbe jött, s olyan meggyőzően bizonygatta, hogy Levinnél különb senki a világon nem lehet, hogy a grófnőnek is el kellett ismernie; Kitty jelenlétében nem is üdvözölte Levint az elragadtatás mosolya nélkül.

A megígért vallomás volt egyetlen súlyos eseménye ennek az időnek. Megbeszélte az öreg herceggel, megkapta rá az engedélyt, s átadta Kittynek a naplóját, amelyben mindent leírt, ami kínozta. Úgy is írta már ezt a naplót, jövendő menyasszonyára gondolva. Két dolog gyötörte: hogy nem volt ártatlan, és hogy nem hitt. Hitetlensége megvallásán észrevétlen siklottak át. Kitty vallásos volt, a vallás igazságaiban soha nem kételkedett, de Levin látszólagos hitetlensége nem zavarta. Szerelmével megismerte a lelkét, abban azt találta, amit keresett, s mindegy volt neki, hogy ezt a lelkiállapotot hitetlenségnek hívják-e. A másik vallomás keserves sírásra fakasztotta.

Levin nem minden belső harc nélkül adta át neki a naplóját. Tudta, hogy kettőjük közt nem lehet és nem szabad titoknak lennie, ezért is tökélte el, hogy megteszi; azzal azonban nem vetett számot, hogy Kittyre hogy hat majd, nem helyezkedett bele a lelkébe. Csak amikor azon az estén színház előtt érte jött, s szobájába lépve látta a szánalomra méltó, kedves, agyonsírt arcocskát, melyet az általa okozott jóvátehetetlen bánat tett boldogtalanná, akkor mérte föl az örvényt, mely gyalázatos múltját menyasszonya galambtisztaságától elválasztja, s csak akkor borzadt el, hogy mit csinált.

- Vigye, vigye ezeket a szörnyű könyveket! - tolta el Kitty az asztalon előtte fekvő füzeteket. - Minek is adta ide?... Nem, jobb mégis - tette hozzá, megszánva Levin kétségbeesett arcát. - De ez borzasztó, borzasztó!

Levin lehorgasztotta a fejét, és hallgatott. Nem tudott semmit sem mondani.

- Nem bocsát meg - suttogta.

- De, már megbocsátottam, hanem ez borzasztó!

Boldogsága azonban olyan nagy volt, hogy ez a vallomás nem tette tönkre, csak új árnyalatot vitt bele. Kitty megbocsátott neki; ő pedig ettől fogva még méltatlanabbnak érezte rá magát, erkölcsileg még mélyebben hajolt meg előtte, s még nagyobbra tartotta meg nem érdemelt boldogságát.

17

Emlékezetében önkéntelenül is az ebéd alatti s utáni beszélgetés mozzanatait forgatva, Alekszej Alekszandrovics visszatért magányos szállodai szobájába. Amit Darja Alekszandrovna a megbocsátásról mondott, csak bosszúságot ébresztett benne. Hogy a keresztény tanítás az ő esetére illik-e vagy sem, rendkívül nehéz kérdés volt, amelyről nem lehetett könnyedén beszélni, s ő ezt a kérdést már rég elintézte, tagadólag. Abból, amit hallott, képzeletét a legjobban az ostoba, jólelkű Turovcin szavai ragadták meg: *Legény volt a talpán; kihívta s megölte.* Nyilván mind egyetértettek vele, ha udvariasságból nem is mondták ki.

„Ez az ügy különben el van intézve, nincs mit gondolkozni rajta" - mondta magában Alekszej Alekszandrovics. S már csak az előtte álló utazásra, az ellenőrzés dolgaira gondolt. Bement a szobájába, a kapustól, aki felkísérte, megkérdezte, hol van az inasa; a kapus azt mondta, éppen most ment el; Alekszej Alekszandrovics teát rendelt, leült az asztalhoz, elővette a *Frum*-ot, s útitervét kezdte mérlegelni.

- Két sürgöny - mondta a visszatérő inas a szobába lépve. - Bocsásson meg, kegyelmes uram, csak most mentem ki.

Alekszej Alekszandrovics fogta a sürgönyöket, és feltörte. Az első sürgöny arról adott hírt, hogy Sztremovot nevezték ki arra az állásra, amelyre Karenin pályázott. Alekszej Alekszandrovics eldobta a sürgönyt, elvörösödve felállt, és föl-alá járkált a szobában. *„Quos vult perdere, dementat"*[78] - mondta; *quos*-on azokat értette, akik a kinevezésben közreműködtek. Nem azon bosszankodott, hogy nem ő kapta meg az állást, hogy szemmel láthatóan mellőzték; az érthetetlen és meglepő az volt, hogy nem látják, hogy ez a fecsegő, szószátyár Sztremov a legkevésbé alkalmas rá. Nem látják, hogy magukat a presztízsüket teszik tönkre ezzel a kinevezéssel.

„Még egy efféle" - mondta magában epésen, amikor a második sürgönyt is feltörte. A sürgöny a feleségétől jött. A kék ceruzás aláírás, Anna, ötlött legelőször a szemébe. „Haldoklom, kérlek, könyörgöm, jöjj - olvasta. - Nyugodtabban halok meg, ha megbocsátasz." Megvetően mosolyodott el, s félrelökte a sürgönyt. Hogy ez is csak csalás és furfang, abban, első pillanatra úgy rémlett neki, semmiféle kétsége sem lehet.

„Nincs csalás - gondolta -, amitől visszariad. Szülni fog. Talán a szüléstől beteg. De mi a céljuk vele? Törvényesíteni a gyermeket, kompromittálni engem, meghiúsítani a válást? De itt olyasmi van, hogy haldoklom..." Átolvasta a sürgönyt, csak most döbbent meg, mi is van benne valójában. „S hátha igaz? - mondta magában. - Hátha igaz, hogy a szenvedés perceiben, a halál közelében őszintén megbánt mindent, én meg csalásnak tartom, s nem vagyok hajlandó odamenni. Ez nemcsak kegyetlenség, amiért mindenki elítél, de ostobaság is lenne a részemről."

- Pjotr, kocsit, Pétervárra utazom - mondta az inasnak. Úgy döntött, elmegy Pétervárra, s megnézi feleségét. Ha a betegség csalás, hallgat és távozik. Ha valóban halálos beteg, s halála előtt látni akarja, amennyiben életben találja, megbocsát neki, ha pedig későn érkezik, megadja a végső tisztességet. Az úton nem gondolt többet arra, mit kell tennie.

A vonatban töltött éjszaka után a fáradtság és tisztátalanság érzésével hajtatott a reggeli ködben a puszta Nyevszkij Proszpekten; maga elé bámult, s nem gondolt arra, hogy mi vár rá. Nem gondolhatott, mert ha elképzelte, mi lesz, nem tudta leküzdeni a gondolatot, hogy a halál helyzete minden nehézségét egyszeriben megoldaná. Pékek, bezárt boltok, éjjeli bérkocsik, a

[78] Akiket el akar veszíteni, az eszüket veszi el. (francia)

járdát söprő házmesterek villantak el szeme előtt, s ő mindent megfigyelt, így iparkodott elnyomni annak, ami várja, amit remélni nem mert s mégiscsak remélt, a gondolatát. Odaért a bejáróhoz. Egy bérkocsi s egy fogat állt ott, alvó kocsisával a ház előtt. Ahogy az előcsarnokba lépett, mintha csak agya távoli sarkából venné elő az elhatározását, s ahhoz igazodna. Az így szólt: „Ha csalás, nyugodt megvetés és elutazás. Ha igaz, az illendőség megőrzése."

Alekszej Alekszandrovics még nem is csöngetett, a kapus már nyitotta az ajtót. Petrov kapus, másképpen Kapitonics, vén kabátjában, nyakkendő nélkül és papucsban, elég furcsán festett.

- Az úrnő?

- Tegnap szerencsésen átesett rajta.

Alekszej Alekszandrovics megállt és elsápadt. Most világosan megértette, milyen erősen kívánta Anna halálát.

- S az állapota?

Kornyej szaladt le reggeli kötényében a lépcsőn.

- Nagyon rosszul van - felelte. - Tegnap orvosi tanácskozás volt. A doktor most is itt van.

- Hozd a holmimat - mondta Alekszej Alekszandrovics, s arra a hírre, hogy mégiscsak van remény a halálra, némileg megkönnyebbülve lépett az előszobába.

A fogason egy katonakabát függött, Alekszej Alekszandrovics észrevette.

- Ki van itt? - kérdezte.

- A doktor, a szülésznő s Vronszkij gróf.

Alekszej Alekszandrovics bement a belső szobákba.

A szalonban nem volt senki; Anna szobájából léptei neszére a szülésznő jött ki, lila szalagos fejkötőben.

Odament Alekszej Alekszandrovicshoz, s a közeli halál bizalmasaként fogta kézen s húzta a háló felé.

- Hála Isten, hogy megjött! Folyton csak önt, csak önt emlegette.

- Jeget hamar! - hallatszott a hálóból a doktor parancsoló hangja.

Alekszej Alekszandrovics bement Anna szobájába. Az asztalnál egy alacsony széken, oldalt a támlának, Vronszkij ült, s az arcát elfödve sírt. A doktor hangjára fölugrott, levette arcáról a kezét, s észrevette Alekszej Alekszandrovicsot. A férj láttára annyira zavarba jött, hogy megint leült, fejét a válla közé húzta, mintha el akarna tűnni valahová, de aztán erőt vett magán, fölkelt, és így szólt:

- Haldoklik. A doktorok azt mondják, nincs remény. A hatalmában vagyok, de engedje meg, hogy itt legyek; különben, ahogy akarja, én...

Alekszej Alekszandrovics, Vronszkij könnyeit látva, annak a lelki ziláltságnak a dagályát érezte, amelyet a mások szenvedése idézett fel benne; elfordította a fejét, s végig sem hallgatva, mit mond, az ajtó felé ment. A hálószobából Anna hangja hallatszott, valamit beszélt. A hang vidám volt, élénk s rendkívül szabatos hangsúlyú; Alekszej Alekszandrovics a hálóba lépett, és odament az ágyhoz. Ott feküdt, arccal feléje fordulva. Az arca tűzpiros volt, a szeme csillogott, a hálókabát ujjából kinyúló apró fehér keze az összemarkolt takaró sarkával játszott. Úgy látszott, mintha nemcsak egészséges és üde lett volna, de a legjobb kedvű is. Gyorsan, csengőn s rendkívül szabályos és átérzett hangsúlyozással beszélt.

- Mert Alekszej - Alekszej Alekszandrovicsról beszélek (milyen furcsa, milyen szörnyű a sors, hogy mindkettő Alekszej, igaz?) -, Alekszej nem tagadná meg. Én elfeledném, ő megbocsátana. De miért nem jön? Hisz jó ember, maga sem tudja, mennyire jó. Ah, Istenem, milyen szomorú vagyok! Adjatok gyorsan vizet! Jaj, de ez ártani fog neki, a kislányomnak! No jó, hozzanak dajkát hozzá. Beleegyezem, jobb lesz így. Ha megjön, fáj majd látnia. Adjátok ide.

- Anna Arkagyevna, megjött. Itt van! - mondta a szülésznő, s Alekszej Alekszandrovicsra iparkodott a figyelmét fordítani.

- Ó, milyen badarság! - folytatta Anna, aki nem látta az urát. - Adjátok már ide a kislányt. Ő még nem jött meg. Azért mondjátok, hogy nem bocsát meg, mert nem ismeritek. Senki sem ismerte. Csak én, s én is belesorvadtam. A szemét kell ismerni, a Szerjozsáé is olyan; azért nem tudok belenézni. Adtatok ebédet Szerjozsának? Mindenki elfelejti, tudom. Ő nem felejtené el. A sarokszobába kell Szerjozsát vinni, s megkérni Mariettát, hogy ott aludjék.

Hirtelen összehúzódott, elcsöndesedett. Mintha ütést várna s védekezne, ijedten arcához emelte a kezét. Most látta meg a férjét.

- Nem, nem - szólalt meg -, nem tőle félek, a haláltól félek. Alekszej, gyere ide. Sietek, mert nincs időm; nem soká élhetek már. Mindjárt kezdődik a láz, és semmit sem fogok érteni. Most értek, mindent értek, és mindent látok.

Alekszej Alekszandrovics összeráncolt arca szenvedő kifejezést öltött; megfogta Anna kezét, és mondani akart valamit, de sehogy sem tudta kimondani; alsó ajka reszketett, de még küzdött az izgalmával, s csak ritkán pillantott rá. De valahányszor fölpillantott, Anna szemét látta, amely olyan meghatott, elragadtatott gyöngédséggel pillantott rá, amilyet még sosem látott bennük.

- Várj, te nem tudod... Megálljatok, megálljatok... - s elakadt, mint aki a gondolatát szedi össze. - Igen - kezdte el. - Igen, igen. Ezt akartam mondani. Ne csodálkozz rajtam. Én ugyanaz vagyok. Csak van bennem egy másik; hogy félek tőle! Az szeretett belé; meg akartalak gyűlölni, de nem tudtam elfeledni azt, aki előbb voltam. Az nem én vagyok. Most vagyok az igazi, én egészen. Most meghalok, tudom, hogy meghalok, kérdezd meg tőle. Már érzem, a súlyok itt vannak a kezemen, lábamon, az ujjaimon. Nézd meg, milyen az ujjam, hogy megnőtt! Hamarosan mindennek vége lesz... Nekem már csak egy kell: bocsáss meg, bocsáss meg egészen. Szörnyű vagyok, de a dajkám azt mondta, volt egy vértanú asszony - hogy is hívják? -, még rosszabb volt. Elmegyek Rómába, ott van egy puszta, nem leszek senki terhére, csak Szerjozsát viszem magammal s a kislányt... Nem, te nem bocsáthatsz meg! Tudom, ezt nem lehet megbocsátani! Nem, nem, menj, te túl jó vagy! - Az egyik égő kezével férje kezét fogta, a másikkal eltolta magától.

Alekszej Alekszandrovicsban a lelki ziláltság egyre erősebb lett: olyan fokot ért el, hogy már nem is küzdött ellene; egyszer csak azon kapta magát, hogy amit ziláltságnak érzett, épp ellenkezőleg, a lélek áldott állapota, amely új, soha nem érzett boldogságot ad. Nem gondolt rá, hogy a keresztény tanítás, amelyet egész életében követni akart, a megbocsátást s ellenségeink szeretetét rendeli - de a szeretet öröme, az ellenség iránti megbocsátás töltötte be a lelkét. Ott térdelt, fejét az asszony hálóruhán is áttüzelő csuklójára tette, s zokogott, mint a gyerek. Anna átölelte kopaszodó fejét, feléje húzódott, s kihívó büszkeséggel vetette föl a szemét.

- Itt van, tudtam. Most Isten veletek, Isten veletek. Már megint itt vannak, miért nem mentek ki?... Igen, vegyétek már le rólam ezeket a bundákat!

A doktor elvette a kezeit, óvatosan visszafektette a párnájára, vállig betakarta. Ott feküdt nyugodtan, hanyatt, s ragyogó pillantással nézett maga elé.

- Ezt az egyet tartsd eszedben: nekem csak a bocsánatod kellett, semmi mást nem akarok... *Ő* miért nem jön ide? - mondta az ajtó felé, Vronszkijhoz fordulva. - Gyere, gyere! Add a kezedet neki!

Vronszkij odament az ágy széléhez, s ahogy Annát meglátta, megint elfödte az arcát a kezével.

- Vedd el a kezedet, nézz rá. Szent - mondta Anna. - De ne, ne takard el az arcod, csak ne takard! - szólt rá haragosan. - Alekszej Alekszandrovics, vedd le a kezét! Látni akarom!

Alekszej Alekszandrovics megfogta Vronszkij kezét, elhúzta az arcáról, s elszörnyedt, annyi szenvedést és szégyent látott rajta.

- Add neki a kezed! Bocsáss meg neki!

Alekszej Alekszandrovics odanyújtotta a kezét, s nem tudta visszatartani a szeméből omló könnyeket.

- Hála Isten, hála Isten - mondta Anna. - Most minden kész. Csak a lábamat nyújtsam ki kicsit, így, most nagyszerű. Milyen ízléstelenek ezek a virágok, egyáltalában nem hasonlítanak ibolyához - mondta a tapétára mutatva. - Istenem, Istenem! Mikor lesz ennek vége? Morfiumot adjatok! Doktor! Morfiumot kérek. Én Istenem, Istenem!

S dobálni kezdte magát az ágyában.

A doktor s a doktorok azt mondták, gyermekágyi láz; százból kilencvenkilenc halállal végződik. A láz, félrebeszélés, öntudatlanság egész nap tartott. Éjfél felé a beteg érzéketlenül s szinte pulzus nélkül feküdt.

Várták minden percben a véget.

Vronszkij hazament, de reggel eljött érdeklődni. Alekszej Alekszandrovics az előszobában fogadta, és ezt mondta:

- Maradjon itt, lehet, hogy látni akarja - s maga vitte be a felesége szobájába.

Reggel újra elkezdődött a hánykolódás, az elevenség, a sebes beszéd és gondolatkapcsolás, s megint eszméletlenséggel ért véget. Harmadnap ugyanígy, s a doktorok azt mondták, van remény. Ezen a napon Alekszej Alekszandrovics átment abba a szobába, ahol Vronszkij volt, s az ajtót betéve, odaült szembe vele.

- Alekszej Alekszandrovics - mondta Vronszkij, érezve, hogy közeledik a kimagyarázkodás -, én képtelen vagyok beszélni, képtelen bármit is megérteni. Kíméljen. Akármilyen nehéz is önnek, nekem, higgye el, még nehezebb.

Föl akart kelni, de Alekszej Alekszandrovics megfogta a kezét, s így szólt:

- Hallgasson végig, kérem, ennek meg kell történnie. El kell magyaráznom az érzéseimet, azokat, amelyek vezetnek és vezetni fognak, hogy tisztában legyen velem. Tudja, hogy elszántam magam a válásra, meg is indítottam. Nem titkolom, hogy amikor hozzáfogtam, haboztam, gyötrődtem; az a vágy sarkallt, beismerem, hogy megbosszuljam magamat önön és rajta is. Amikor a sürgönyt megkaptam, ugyanezzel az érzéssel jöttem ide; többet mondok: a halálát kívántam. De... - tűnődve elhallgatott, fölfedje-e neki vagy sem az érzéseit. - De megláttam és megbocsátottam. S a megbocsátás boldogsága megmutatta, mi a kötelességem. Ez a megbocsátás teljes. Oda akarom tartani a másik orcámat, odaadni az ingem, miután elvették a köpenyem; Istent csak arra kérem, hogy ne vegye el tőlem a megbocsátás boldogságát! - A szemében könny volt; tiszta, nyugodt pillantása meglepte Vronszkijt. - Íme a helyzetem. Sárba taposhat, a világ csúfjává tehet, én őt nem űzöm el, s egy szó szemrehányást nem teszek önnek - folytatta. - Az én kötelességem tisztán áll előttem; vele kell maradnom, és

vele is maradok. Ha látni kívánja önt, majd értesítem, de most, úgy hiszem, jobb lesz, ha távozik.

Fölállt; a zokogás félbeszakította a szavát. Vronszkij is fölkelt, s meghajolva, görnyedten, a homloka alól pillantott rá. Nem értette, amit Alekszej Alekszandrovics érzett. De azt érezte, hogy valami magasabb, a számára el nem érhető van a világfelfogásában.

18

Azután, hogy Alekszej Alekszandroviccsal beszélt, Vronszkij kiment a Karenin-ház elé, s megállt; alig tudott ráeszmélni, hol van, és hova is kell mennie vagy hajtatnia. Megszégyenültnek, megalázottnak és bűnösnek érezte magát, a lehetőségtől is megfosztva, hogy gyalázatát lemossa. Ki volt vetve, úgy érezte, a kerékvágásból, amelyben idáig olyan büszkén és könnyedén haladt. Élete oly szilárdnak látszó szokásai és szabályai egyszerre hazugnak és alkalmazhatatlannak bizonyultak. A megcsalt férjet, aki idáig szánalmas lény volt, boldogságának véletlen és kissé komikus akadálya, egyszerre csak Anna hívja vissza, s emeli megalázkodást sugalló magasságba; a férj pedig nem bizonyult sem gonosznak, sem hamisnak, sem nevetségesnek ebben a magasban, hanem jónak, egyszerűnek és fenségesnek. Ezt nem lehetett nem éreznie. A szerepek egyszeriben fölcserélődtek. Érezte a férj nagyságát és a maga megalázottságát, az ő igazát és a maga hamisságát. Azt érezte, hogy a férj bánatában is nagylelkű volt, ő pedig a csalásban aljas és kicsinyes. De aljasságának a beismerése ezzel az emberrel szemben, akit jogtalanul megvetett, csak kis részben volt oka a bánatának. Kimondhatatlanul boldogtalannak azért érezte most magát, mert szenvedélye, amely az utóbbi időben, úgy rémlett, kihűlőben volt, most, amikor tudta, hogy Annát örökre elveszítette, erősebb lett, mint valaha. A betegsége alatt látta meg egészen, kiismerte a lelkét, s úgy tűnt föl, mintha idáig nem is szerette volna. S épp most, amikor megismerte s megszerette, úgy, ahogy szeretnie kellett, meg volt alázva előtte, s örökre elvesztette, szégyenletes emléket hagyva csak maga után. De mindennél szörnyűbb volt az a nevetséges és szégyenteljes pillanat, amikor Alekszej Alekszandrovics megszégyenült arcáról lefejtette a kezét. Ott állt a Karenin-ház előtt, fejvesztetten, s nem tudta, mit kezdjen.

- Bérkocsit parancsol? - kérdezte a kapus.

- Igen, bérkocsit.

Három álmatlan éjszaka után tért haza, de azért nem vetkőzött le, ott feküdt hanyatt a díványon, összekulcsolta a kezét, és a feje alá tette. A feje nehéz volt. Képek, emlékek, a legkülönösebb gondolatok rendkívüli gyorsasággal kergették egymást; majd a betegnek beadott orvosságot látta, amint a kanálból kicsordul, majd a szülésznő fehér kezeit, majd Alekszej Alekszandrovics különös pózát, a padlón, az ágy előtt.

„Elaludni! Elfelejteni!” - mondta magában az egészséges ember nyugodt biztonságával, aki azt hiszi, hogy ha fáradt és aludni akar, el is alszik mindjárt. És csakugyan, a feje abban a szempillantásban kavarogni kezdett, s már-már alámerült a feledés örvényébe. Az öntudatlanság tengerhullámai már összecsaptak a feje fölött, amikor hirtelen - mintha igen erős elektromos szikrát sütöttek volna át rajta - megrándult a dívány rugóin, egész testében fölvetette magát, s két kezére támaszkodva rémülten ugrott térdre. A szeme tágra nyílt, mintha nem is aludt volna. Fejének a nehézsége, tagjainak egy perccel ezelőtt érzett bágyadtsága egyszeriben megszűnt.

„Sárba taposhat” - hallotta Alekszej Alekszandrovics szavait, s ott látta őt maga előtt; látta Anna lázpiros arcát és csillogó szemét, amint gyöngéden és szerelmesen néz nem rá, hanem

Alekszej Alekszandrovicsra, s látta a maga - mint hitte - ostoba és nevetséges alakját, amikor Alekszej Alekszandrovics elveszi az arcáról a kezét. Megint kinyújtotta a lábait, az előbbi pózban dobta magát a díványra, s behunyta a szemét.

„Elaludni, elaludni" - ismételgette magában. De behunyt szemmel még tisztábban látta Anna arcát, amilyen azon az emlékezetes estén volt, a lóverseny előtt.

- Mindez nincs többé, s nem is lesz; Anna ki akarja az emlékezetéből is törülni. Én pedig nem tudok nélküle élni. Hogy békülhetnénk ki? Hogy békülhetnénk ki? - mondta fennhangon, öntudatlanul ismételgetve ezeket a szavakat. Ez az ismételgetés új képek és emlékek fölmerülését akadályozta meg, amelyek, érezte, ott tolonganak a fejében. De ez nem soká tartotta vissza képzeletét. Rendkívüli gyorsasággal merültek föl megint, egyik a másik után, legszebb perceik s velük együtt az iménti megaláztatás. „Vedd el a kezedet" - mondja Anna hangja. Elveszi, s ott érzi arcán a szégyenletes, ostoba kifejezést.

Csak feküdt, megpróbált aludni, bár érezte, hogy a legkisebb reménye sincs rá; véletlen szavakat ismételgetett suttogva egy-egy gondolatból, ezzel tartotta volna vissza a feltolakvó új képeket. Hallgatózott, különös, eszelős suttogással ismételt szavakat hallott: „Nem tudtam megbecsülni, nem tudtam élni vele; nem tudtam megbecsülni, nem tudtam élni vele."

„Mi ez? Elvesztettem az eszemet? - mondta magában. - Lehet. Mitől is megy el az ember esze, miért lövi agyon magát?" - felelt meg magának, s a szemét kinyitva, csodálkozva látta feje mellett a hímzett párnát, bátyja felesége, Varja keze munkáját. Megtapogatta a párna bojtját, s Varjára próbált gondolni, hogy mikor látta utoljára. De másvalamire gondolni gyötrő volt. „Nem, el kell aludnom." Odahúzta a párnát, s hozzászorította a fejét, de az is erőfeszítésébe került, hogy szemét csukva tartsa. Felpattant, s leült. „Ez a dolog befejeződött - mondta. - Meg kell fontolnom, mit tegyek. Mi maradt hátra?" Gondolatban gyorsan átfutotta az életét, mi maradt a szerelmén kívül.

„Becsvágy? Szerpuhovszkoj? Társaság? Az udvar?" Egynél sem tudott megállapodni. Azelőtt mindeniknek megvolt az értelme, most azonban nem volt semmi. Felállt a díványról, levette a kabátját, kieresztette a szíjat; szőrös mellét, hogy szabadon lélegezhessék, feltárta, s járkálni kezdett a szobában, „Így vesztik el az eszüket - ismételte. - Így lövik agyon magukat... hogy a szégyentől szabaduljanak" - tette hozzá lassan.

Az ajtóhoz ment, és bezárta; aztán merev tekintettel s erősen összeszorított foggal az asztalhoz ment, fogta a revolvert, megvizsgálta, kibiztosította, és elgondolkozott. Vagy két percet mozdulatlanul állt ott, leeresztett fejjel, a szellemi erőfeszítés kifejezésével az arcán, kezében a revolver, s gondolkozott. „Természetesen" - mondta magában, mintha egy logikus, folytonos, világos gondolatmenet vinné a kétségtelen következtetés felé. Ez a meggyőző „természetesen" valójában az emlékek és képzetek folyton ugyanúgy ismétlődő körének volt következménye, amelyen már vagy tizedszer ment végig ez alatt az óra alatt. Az örökre elvesztett boldogságnak ugyanazok az emlékei, a hátralevő élet értelmetlenségének ugyanaz a képe, megaláztatásának ugyanaz a tudata. És a képzetek és érzések sorrendje is mindig ugyanaz volt.

„Természetesen" - ismételte meg, amikor az esze már vagy harmadszor ment bele az emlékeknek és gondolatoknak ugyanabba a bűvös körébe, s a revolvert melle bal oldalára illesztve, mintha csak jól megmarkolta volna, egész kezével megrántotta a ravaszt. Nem hallotta a lövés zaját, de egy erős lökés a mellében leütötte a lábáról. Meg akart kapaszkodni az asztal szélében, elejtette a revolvert, megtántorodott, a földre ült, s csodálkozva körülnézett. Most az asztal hajlott lábát, a papírkosarat, a tigrisbőrt, mind alulról nézte, s nem ismert rá a szobájára. Szolgájának a szalonból áthallatszó gyors, recsegő léptei riasztották föl. Megfeszítette az eszét, s megértette, hogy a földön van, aztán a vért is meglátta a tigrisbőrön és a kezén, s megértette, hogy lőtt.

- Ostoba dolog! Nem találtam - mondta kezével a revolvere után tapogatva. A revolver mellette volt, de ő arrébb kereste. Ahogy kereste, a másik oldalra nyúlt, s nem volt ereje az egyensúlyát megtartani, s vérezve elesett.

Az elegáns, pofaszakállas szolga, aki ismerőseinek nemegyszer panaszkodott idegei gyöngeségére, gazdáját a földön látva, annyira megijedt, hogy ott hagyta vérében, és segítségért szaladt. Egy óra múlva megérkezett Varja, Vronszkij sógornője; s három doktor segítségével, akikért három különböző irányba szalajtott, s mind egyidőben érkeztek meg, föltette a sebesültet az ágyára, s ott maradt nála, hogy ápolja.

19

A hiba, amit Alekszej Alekszandrovics akkor követett el, amikor a viszontlátásra készülőben nem gondolta meg, hogy feleségének a bűnbánata őszinte is lehet - ő megbocsát, s Anna nem hal meg -, ez a hiba két hónappal azután, hogy Moszkvából visszatért, teljes nagyságában állt előtte. Ez a hiba azonban nemcsak abból eredt, hogy erre az eshetőségre nem számított; abból is, hogy amíg haldokló feleségét viszont nem látta, a maga szívét sem ismerte. Beteg felesége ágyánál életében először engedte át magát annak az ellágyult részvétnek, amelyet mások szenvedése keltett benne, s amit azelőtt szégyellt, mert kártékony fogyatékosságnak tartotta. Szánalma, a bűnbánat amiatt, hogy felesége halálát kívánta, legfőképpen pedig a megbocsátás öröme tette, hogy nemcsak szenvedései szűnését érezte hirtelen, de olyan lelki nyugalmat is, amilyet régebben sohasem tapasztalt. Ugyanaz, ami szenvedéseinek volt forrása, egyszer csak, úgy érezte, lelki öröm forrásává vált; ami megoldhatatlan volt, amikor elítélt, vádolt és gyűlölt, egyszerű lett és világos, amikor megbocsátott és szeretett.

Megbocsátott a feleségének, és sajnálta őt a szenvedéséért s megbánásáért. Megbocsátott Vronszkijnak, és szánta őt, különösen azután, hogy eljutott hozzá kétségbeesett tettének híre. A fiát is jobban sajnálta, mint azelőtt, s szemrehányást tett magának, hogy túl keveset foglalkozik vele. Az újszülött kislány iránt azonban nemcsak szánalmat, hanem egész különös gyengédséget érzett. Kezdetben puszta részvétből törődött az újszülött, gyenge leánykával, aki nem az ő lánya volt, s akit anyja betegsége alatt úgy elhanyagoltak, hogy ha ő nem gondoskodik róla, biztosan meg is hal, s maga sem vette észre, egyszer csak megszerette. Napjában többször is bement a gyerekszobába, és soká elüldögélt mellette, úgyhogy a dajka s a szoptatós dada, akik kezdetben féltek tőle, lassan hozzászoktak. Néha egy félórát is elnézte szótlan az alvó gyerek sáfrányvörös, pihés, ráncos arcocskáját; megfigyelte az összevont homlok mozdulatait, a begörbített ujjú duzzadt kezecskéket, amint hátukkal a kis szemeket s az orrnyerget dörgölték. Alekszej Alekszandrovics főként ezekben a percekben érezte tökéletesen nyugodtnak s elégedettnek magát; helyzetében nem látott semmi rendkívülit, semmi olyat, amin változtatni kellene.

De minél jobban haladt az idő, annál tisztábban látta, hogy bármily természetes is neki most ez az állapot, nem engedik, hogy megmaradjon benne. Azon az áldott szellemi erőn kívül, amely a lelkét kormányozta, van, érezte, egy másik, durvább, éppen olyan vagy még hatalmasabb erő, amely az életét irányítja, s ez az erő nem adja meg neki az alázatos nyugalmat, amelyre vágyakozott. Érezte, hogy mindenki kérdő csodálkozással néz rá, nem értik, és várnak valamit tőle. Különösképp pedig a felesége s a maga viszonyán érezte, hogy nem szilárd és nem természetes.

Amikor ellágyulása, amit a halál közelsége okozott, elmúlt, Alekszej Alekszandrovics azt vette észre, hogy Anna fél tőle, terhesnek érzi a jelenlétét, s nem tud egyenesen a szemébe nézni.

Mintha mondani akarna valamit, s nem tudná rászánni magát: mintha ő is érezné, hogy kettejük viszonya nem folytatódhat így tovább, s ő is várna valamit tőle.

Február végén történt, hogy Anna újszülött leánykája, akit szintén Annának hívtak, megbetegedett. Alekszej Alekszandrovics benn volt reggel a gyerekszobában; megparancsolta, hogy orvosért küldjenek, s elment a minisztériumba. Elvégezte a dolgát, s négy tájban hazajött. Ahogy az előszobába lépett, egy csinos, medvebőr galléros, paszománt os inast látott, kezében egy fehér, amerikai kutyabőr bunda.

- Ki van itt? - kérdezte.

- Jelizaveta Fjodorovna Tverszkaja hercegnő - felelte, Alekszej Alekszandrovicsnak úgy tetszett, mosolyogva az inas.

Társaságbeli ismerőseik, kivált a nők, amint azt Alekszej Alekszandrovics ezekben a nehéz időkben megfigyelte, különös érdeklődéssel voltak iránta s a felesége iránt. Mindezeken az ismerőseiken nehezen visszafojtható örömet vett észre valami miatt; ugyanazt, amelyet az ügyvéd szemében s most az inasában is látott. Mintha mind ujjongtak volna, mintha kiházasítottak volna valakit. Amikor találkoztak vele, alig rejthető örömmel tudakozódtak felesége állapota felől.

Tverszkaja hercegnő ittléte, a vele kapcsolatos emlékek miatt, de meg mert különben sem szerette, kellemetlen volt Alekszej Alekszandrovicsnak - s egyenest a gyerekszobába ment. Az elülső gyerekszobában, mellével az asztalnak dőlve, lábát a székre rakva, Szerjozsa valamit rajzolt, és jókedvűen beszélgetett. Az angol nevelőnő, aki Anna betegsége alatt a franciát helyettesítette, aki a fiú mellett ült, és terítőt horgolt, gyorsan fölkelt, bókolt, s megrántotta Szerjozsát.

Alekszej Alekszandrovics megsimogatta a fia fejét, felelt a nevelőnőnek, aki a felesége hogylétéről tudakozódott, s megkérdezte, mit mondott a doktor a *baby*-ről.

- Azt mondta, nem veszélyes a baj, és fürdőt rendelt, uram.

- Hogy szenved mégis - mondta Alekszej Alekszandrovics a szomszéd szoba felé, a gyeresírásra fülelve.

- Én azt hiszem, uram, a szoptatós dajka nem jó - mondta a nevelőnő elszántan.

- Miért gondolja? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics megállva.

- Pohl grófnőnél is így volt, uram. A gyereket gyógykezelték, s kiderült, hogy egyszerűen éhes; nem volt a dajkának elég teje.

Alekszej Alekszandrovics elgondolkozott, várt néhány másodpercet, aztán benyitott a másik ajtón. A kislány ott feküdt hátraszegett fejjel, a dadája karján rángatózva, a dada és a dajka hiába csitítgatták fölébe hajolva, sem az odakínált duzzadó mellet nem akarta elfogadni, sem elhallgatni.

- Még mindig nincs jobban? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics.

- Nagyon nyugtalan - felelte suttogva a dajka.

- Miss Edward azt mondja, lehet, a dadának nincs teje.

- Én is azt hiszem, Alekszej Alekszandrovics.

- Akkor miért nem szól?

- Kinek szóljak? Anna Arkagyevna még nem egészséges - szólt kelletlenül a dajka.

A dajka régi cseléd volt a házban, s egyszerű szavaiban Alekszej Alekszandrovics célzást érzett a maga helyzetére.

A gyerek még hangosabban visított, hányta magát, és hörgicsélt. A dajka legyintett, és odament hozzá; kivette a dada kezéből, s föl-alá járva, ringatni kezdte.

- El kell hívatni a doktort, hogy a dadát megnézze - mondta Alekszej Alekszandrovics.

A látszatra egészséges, csinos dada, ijedtében, hogy elküldik, morgott valamit az orra alá, s arra a feltevésre, hogy nincs elég teje, nagy mellét visszadugva, megvetően elmosolyodott. Alekszej Alekszandrovics ebben a mosolyban is gúnyos célzást érzett a helyzetére.

- Boldogtalan gyerek! - mondta a dajka, föl-le jártában a gyereket csitítva.

Alekszej Alekszandrovics leült a székre, s csüggedt, szenvedő arccal nézte a föl-alá járkáló dajkát.

Amikor a végre elcsöndesedett gyereket a mély ágyacskába fektették, s a dajka, párnáját megigazítva, eljött tőle, Alekszej Alekszandrovics is fölkelt, s bár nehezére esett, de lábujjhegyen ment a kicsi ágyáig.

Egy percig hallgatott, s ugyanazzal a csüggedt arccal nézte a gyereket, de homlokán hirtelen megmozdult a haj és a bőr, mosoly ült ki az arcára, s szép csendesen, ahogy jött, kiment a szobából.

Az ebédlőben csöngetett, s a bejövő szolgának meghagyta, hogy küldjenek megint orvosért. Bosszús volt a feleségére, hogy nem gondoskodik erről a gyönyörű gyermekről; ilyen bosszúsan nem is akart bemenni hozzá. Betsy hercegnővel sem akart még találkozni sem; a felesége azonban furcsállhatja, miért nem ment be. Ahogy a puha szőnyegen az ajtóhoz ért, önkéntelenül is kihallgatott egy beszélgetést, amelyet nem akart hallani.

- Ha nem utazna el - mondta Betsy -, megérteném a vonakodását s Alekszej Alekszandrovicsét is. De a férjének fölötte kell állni az ilyesmin.

- Én nem a férjem, magam miatt nem akarom. Ne is beszéljen erről! - felelte Anna hangja izgatottan.

- De lehetetlen, hogy el se akarjon egy embertől búcsúzni, aki majdnem meghalt maga miatt.

- Épp ezért nem akarom.

Alekszej Alekszandrovics ijedt és bűntudatos arccal állt meg, s észrevétlen vissza akart menni. De meggondolta, hogy ez nem lenne méltó; megint megfordult, s köhécselve a háló felé indult. A hangok elhallgattak, s ő belépett.

Anna szürke pongyolában ült a kereveten; rövidre nyírt fekete haja sűrű kefeként meredt föl kerek fején. Arcáról az ura láttára, mint mindig, most is eltűnt az elevenség; lehorgasztotta a fejét, s nyugtalanul pillantott Betsyre. Betsy a legeslegújabb divat szerint volt öltözve; kalapja, mint lámpa fölött az ernyő, ott lebegett valahol a feje fölött; galambkék ruháján a rikító, rézsútos csíkok a derékon az egyik, a szoknyán a másik irányba futottak, így ült magas, lapos termetét kihúzva Anna mellett; a fejét oldalt hajtotta, s gúnyosan mosolygott a feléje tartó Alekszej Alekszandrovicsra.

- Á - mondta, mintha meg lenne lepve. - Nagyon örülök, hogy itthon van. Sehol sem mutatkozik; nem is láttam Anna betegsége óta. Mindent hallottam... a gondjait. Csodálatos férj - mondta jelentős és kedveskedő pillantással, mintha a nagylelkűség érdemrendjével tüntetné ki azért, ahogy a feleségével bánt.

Alekszej Alekszandrovics hidegen meghajolt, a feleségének kezet csókolt, s megkérdezte, hogy van.

- Úgy hiszem, jobban - szólt Anna, a tekintetét elkerülve.

- De az arcszíne mintha lázas volna - mondta Alekszej Alekszandrovics, a lázas szót megnyomva.

- Túl sokat beszéltünk - mondta Betsy. - Ez egoizmus, érzem, a részemről, s már indulok is.

Fölállt, de Anna hirtelen elpirult, s elkapta gyorsan a kezét.

- Nem, maradjon még, kérem. Meg kell mondanom magának... nem... magának - fordult Alekszej Alekszandrovics felé, s pír borította el nyakát és homlokát. - Nem akarok és nem is tudok - mondta - maga elől semmit elrejteni.

Alekszej Alekszandrovics megroppantotta az ujjait, s lehorgasztotta a fejét.

- Betsy mondta, hogy Vronszkij gróf, mielőtt Taskentbe utazik, szeretne eljönni elbúcsúzni. - Nem nézett az urára, nyilván sietett, akármilyen nehezére esett is, mindent kimondani. - Azt mondtam, nem fogadhatom.

- Azt mondta, barátnőm, hogy ez Alekszej Alekszandrovicstól függ - igazította ki Betsy.

- Nem, nem fogadhatom, ez semmire se... - Hirtelen megállt, s kérdőn a férjére pillantott. Az nem nézett rá. - Egyszóval nem akarom.

Alekszej Alekszandrovics megmoccant, meg akarta fogni a kezét. Anna első mozdulata az volt, hogy elrántja az ura nedves, duzzadt erű, az övét kereső kezéből a kezét, de aztán szemlátomást erőt vett magán, és megszorította.

- Nagyon hálás vagyok a bizalmáért, de... - mondta Alekszej Alekszandrovics, s zavartan és bosszankodva vette észre, hogy amit magában oly könnyen és világosan el tudott dönteni, Tverszkaja hercegnő jelenlétében nem képes fontolóra venni. A hercegnő azt a durva erőt személyesítette meg, amelynek a világ szemében az életét irányítani kellett, s amely megzavarta abban, hogy a szeretet és megbocsátás érzésének átengedje magát. Megakadt, s Tverszkaja hercegnőre nézett.

- No, isten vele, gyönyörűségem - mondta Betsy, és fölkelt. Megcsókolta Annát, s kiment. Alekszej Alekszandrovics kikísérte.

- Alekszej Alekszandrovics! Én magát igazán nagylelkű embernek ismerem - mondta Betsy, a kis szalonban megállva, s különös erővel szorította meg még egyszer Karenin kezét. - Kívülálló vagyok, de annyira szeretem Annát és annyira tisztelem magát, hogy megkockáztatok egy tanácsot. Fogadják őt. Alekszej Vronszkij a megtestesült becsület, s el fog utazni Taskentbe.

- Köszönöm, hercegnő, a figyelmét s tanácsát. De azt, hogy fogad-e valakit vagy sem, a feleségem maga dönti el.

Szokása szerint ezt is méltóságteljesen fölhúzott szemöldökkel mondta, de mindjárt eszébe is jutott, hogy akármit mond is, méltóságról az ő helyzetében nem lehet szó. Ezt látta a türtőztetett, gonosz és súlyos mosolyból is, amellyel Betsy hercegnő nézett rá, miután elhallgatott.

20

Alekszej Alekszandrovics az előtérben meghajolt Betsy előtt, s visszament a feleségéhez. Anna feküdt, de ahogy a lépteit meghallotta, gyorsan felült, az előbbi helyzetét foglalta el, s ijedten pillantott reá. Alekszej Alekszandrovics látta, hogy sírt.

- Nagyon köszönöm a bizalmadat - ismételte meg szelíden oroszul, amit Betsy jelenlétében franciául mondott, s leült Anna mellé. Amikor oroszul beszélt és tegezte, ez a „te" rendkívül idegesítette Annát. - És nagyon köszönöm az elhatározásodat. Ha úgyis elutazik, én is azt gondolom, semmi szükség rá, hogy Vronszkij gróf idejöjjön. Különben...

- De hiszen megmondtam már, minek ismételni? - szakította félbe Anna visszafojthatatlan ingerültséggel. „Semmi szükség rá - gondolta -, hogy egy ember idejöjjön, s elbúcsúzzék az asszonytól, akit szeret, akiért el akarta pusztítani magát, s aki nem tud nélküle élni. Semmi szükség rá!" Összeszorította az ajkát, csillogó szemét Alekszej Alekszandrovics duzzadt erű, egymást lassan dörzsölgető kezeire szögezte. - Soha többé ne beszéljünk erről - tette hozzá nyugodtabban.

- Én rád bíztam ennek a kérdésnek az eldöntését, s örömmel látom... - kezdte Alekszej Alekszandrovics.

- ...hogy az én kívánságom megegyezik a magáéval - fejezte be gyorsan Anna, ingerülten, hogy olyan lassan beszél, amikor ő előre tudja már, mit mond majd.

- Úgy van - hagyta helyben a férje. - Tverszkaja hercegnő pedig egész illetéktelenül avatkozik a legsúlyosabb családi ügyekbe. Éppen ő...

- Én nem hiszek el semmit, amit róla beszélnek - mondta gyorsan Anna -, és tudom, hogy őszintén szeret.

Alekszej Alekszandrovics fölsóhajtott és elhallgatott. Anna idegesen játszott a pongyolája bojtjával, s a fizikai undor gyötrő érzésével tekintett férjére, amelyért szemrehányást tett magának, de úrrá lenni rajta nem tudott. Egyet óhajtott csak: megszabadulni ellenszenves jelenlététől.

- Épp most küldtem el a doktorért - mondta Alekszej Alekszandrovics.

- Egészséges vagyok, minek a doktor?

- A kicsi sír; azt mondják, a dadájának kevés a teje.

- Miért nem engedted meg, hiszen könyörögtem, hogy én szoptassam! De mindegy (Alekszej Alekszandrovics értette, mit jelent ez a „mindegy"), gyerek, s már halálra éheztetik. - Csöngetett, s behozatta a gyereket. - Kértem, hogy én táplálhassam, nem engedték meg, s most szemrehányást tesznek.

- Nem teszek szemrehányást.

- De, szemrehányást tesz! Istenem! Miért is nem haltam meg! - És fölzokogott. - Bocsáss meg, ideges vagyok, nem vagyok igazságos - mondta észbe kapva. - De most menj...

„Nem, ez nem maradhat így" - mondta magában Alekszej Alekszandrovics eltökélten, ahogy a feleségétől kiment.

Lehetetlen társasági helyzete, feleségének a gyűlölete, általában annak a durva, titokzatos erőnek a hatalma, amely életét lelki hajlama ellenére kormányozza, s rákényszeríti, hogy az ő kedve szerint tegyen s viszonyát a feleségével megváltoztassa, sosem volt még olyan nyilvánvaló előtte, mint most. Tisztán látta, hogy az egész világ s a felesége is követel valamit

tőle, de hogy voltaképpen mit, azt képtelen volt megérteni. S emiatt, érezte, harag emelkedik a lelkében, amely szétdúlja a nyugalmát s hőstette értékét. Ő azt tartotta, jobb lesz, ha Anna szakít Vronszkijjal, de ha a többiek mind úgy gondolják, hogy ez lehetetlen, kész újra megengedni a viszonyukat, csak a gyerekekre szégyent ne hozzon Anna, ő pedig el ne veszítse őket, s a maga helyzetén változtatni ne kelljen. Akármilyen rossz is lenne úgy, mégis jobb, mint a szakítás, amellyel a felesége kilátástalan és szégyenteljes helyzetbe kerül, maga pedig mindent elveszít, amit szeret. De erőtlennek érezte magát, tudta előre, hogy mindenki ellene van; nem engedik meg, hogy azt tegye, ami most olyan természetesnek és szépnek tűnt föl, s arra sarkallják, ami rossz, de szerintük kötelessége.

21

Betsy még alig ért ki a teremből, amikor Sztyepan Arkagyics Jeliszejev csemegekereskedéséből jövet, ahova épp friss osztriga érkezett, az ajtóban összeakadt vele.

- Ó, hercegnő! Ez aztán a kellemes találkozás! - mondta. - Épp magánál voltam.

- Percnyi találkozás, minthogy megyek is már - húzta Betsy mosolyogva a kesztyűjét.

- Várjon, ne húzza föl a kesztyűjét, hercegnő; hadd csókolom meg a kis kezét. Semmiért nem vagyok olyan hálás a régi divat visszatérésének, mint a kézcsókért. - Megcsókolta Betsy kezét. - Mikor találkozunk?

- Nem érdemli meg - felelte Betsy mosolyogva.

- De nagyon is megérdemlem, a legkomolyabb ember lett belőlem. Nemcsak a magam családi ügyeit hozom rendbe, de a másokéit is - mondta jelentős arccal.

- Á, nagyon örülök neki - felelte Betsy, elértve mindjárt, hogy Annáról beszél. Visszamentek az előtérbe, s egy sarokba húzódtak. - Halálra gyötri - suttogta Betsy fontoskodva. - Ez nem mehet, nem mehet így tovább...

- Örülök, hogy így gondolkodik - mondta Sztyepan Arkagyics komoly, fájdalmasan részvevő arccal csóválgatva a fejét. - Ezért jöttem föl Pétervárra.

- Az egész város erről beszél - mondta a hercegnő. - Lehetetlen helyzet, Anna napról napra sorvad. Az ura nem érti meg, hogy egyike azoknak az asszonyoknak, akik nem tudnak az érzéseikkel tréfálni. Kettő közül az egyik; vagy erélyesen lép föl s elviszi innen, vagy elválik, így megfullad.

- Igen... igen... pontosan - sóhajtotta Oblonszkij. - Ezért is jöttem. Azaz nem pusztán ezért... Kamarást csináltak belőlem, meg kellett köszönnöm. De a fő, hogy ezt elintézzük.

- Isten segítse! - mondta Betsy.

Miután Betsy hercegnőt a bejáratig kísérte, ott még egyszer megcsókolta a kesztyű fölött, ahol a pulzus ver, a kezét, s valami illetlen badarságot súgott neki, úgyhogy az nem tudta, haragudjék vagy nevessen, Sztyepan Arkagyics bement a húgához. Könnyek közt találta.

Akármilyen pezsgő és vidám lelkiállapotban volt is Sztyepan Arkagyics, tüstént megtalálta az átmenetet abba a részvevő, költőin-lelkesült hangnembe, amely Anna hangulatához oly kitűnően illett. Megkérdezte, hogy van, s hogy töltötte a délelőttöt.

- Nagyon, nagyon rosszul. A napot, a reggelt, minden volt s jövendő napot - mondta Anna.

- Úgy látom, átengeded magad a rossz hangulatodnak. Le kell rázni, szembenézni az élettel. Tudom, hogy nehéz, de...

- Asszonyok, azt hallottam, még a bűneikért is szeretnek férfiakat - kezdte Anna hirtelen -, de én őt az erényessége miatt gyűlölöm. Nem bírok vele élni. Értsd meg. Fizikailag hat rám, ha látom; kihoz a sodromból. Nem bírok, nem bírok együtt élni vele. Mit tegyek? Boldogtalan voltam, s azt hittem, nem lehetek már boldogtalanabb; de azt a szörnyű állapotot, amiben most vagyok, nem tudtam elképzelni. Tudom, hogy jó ember, kitűnő ember, annyit se érek, mint a körme, mégis gyűlölöm. A nagylelkűségéért gyűlölöm. Nem marad más a számomra, csak...

A halált akarta mondani, de Sztyepan Arkagyics nem engedte, hogy befejezze.

- Beteg vagy és ideges - mondta -, hidd el, rettenetesen túlzol. Nem olyan borzasztó az egész.

És Sztyepan Arkagyics elmosolyodott. Ekkora kétségbeesés láttára senki meg nem kockáztatta volna helyében ezt a mosolyt (durvaságnak tűnt volna föl); az ő mosolyában azonban annyi jóság, csaknem nőies gyöngédség volt, hogy nem sértett, inkább puhított, nyugtatott. Csöndes, csillapító beszéde és mosolya, mint a mandulaolaj, enyhítően, megnyugtatóan hatott. Anna máris megérezte.

- Nem, Sztyiva - mondta. - Elvesztem, elvesztem! Rosszabb, mintha elvesztem volna. Még nem vesztem el, nem mondhatom, hogy mindennek vége, épp ellenkezőleg, azt érzem, nincs vége. Olyan vagyok, mint a megfeszített húr, amelynek el kell pattannia. Nincs még vége; de borzasztó véget ér.

- Dehogyis; le lehet szép csendesen ereszteni a húrt. Nincs helyzet, amelyből ne volna kiút.

- Gondolkoztam és gondolkoztam. Csak egy van...

Rémült pillantásából Sztyepan Arkagyics megint csak azt olvasta ki, hogy ez az egyetlen kivezető út, véleménye szerint, a halál, s nem engedte befejezni.

- Nem, dehogyis - mondta -, engedd meg. Te nem láthatod úgy a helyzetedet, mint én. Hadd mondjam meg őszintén a véleményemet. - S mandulamosolyával óvatosan megint rámosolyodott. - Az elején kezdem: férjhez mentél egy emberhez, aki húsz évvel idősebb nálad. Férjhez mentél szerelem nélkül, vagy anélkül, hogy ismerted volna a szerelmet. Ez hiba volt persze.

- Iszonyú hiba! - mondta Anna.

- Ez azonban, ismétlem, befejezett tény. Aztán, mondjuk ki, az a szerencsétlenség ért, hogy nem az uradat szeretted meg. Ez szerencsétlenség; de ez is befejezett tény. Az urad tudomásul vette és megbocsátotta. - Sztyepan Arkagyics minden mondata után megállt, várta a tiltakozást, de Anna nem felelt semmit sem, csak várt. - Ez így van. Most az a kérdés: tudsz-e tovább élni a férjeddel? Kívánod-e? Kívánja-e ő?

- Én semmit, de semmit sem tudok.

- De hisz magad mondtad, hogy nem szenvedheted.

- Nem, ezt nem mondtam. Tagadom. Én semmit sem tudok, semmit sem értek.

- De engedd meg...

- Te ezt nem értheted meg. Fejjel lefelé zuhanok, érzem, egy szakadékba, de nem szabad megmentenem magam. És nem is tehetem.

- Nem baj, mi majd megfogunk s fölemelünk. Én megértelek; nem veheted magadra, értem, hogy te mondd ki, mit érzel, s mit kívánsz.

- Én semmit, de semmit sem kívánok, csak hogy mindennek vége legyen.

- De ő látja és tudja ezt. Azt hiszed, őt nem nyomasztja éppen úgy, mint téged? Te is kínlódsz, ő is kínlódik, mi lehet ennek a vége? Amikor a válás mindent megoldana - mondta ki nem minden erőlködés nélkül Sztyepan Arkagyics a fő gondolatot, s jelentőségteljesen pillantott Annára.

Anna nem felelt, csak megnyírt fejét rázta tagadóan. De régi szépségében felsugárzó arcán Sztyepan Arkagyics látta, hogy azért nem kívánja csak, mert képtelen boldogságnak érzi.

- Én borzasztóan sajnállak titeket! Milyen boldog lennék, ha elrendezhetném a dolgot! - mondta Sztyepan Arkagyics, s már bátrabban mosolygott. - Ne szólj, ne szólj egy szót sem! Adná Isten, hogy úgy tudnék beszélni, ahogyan érzek. Megyek be őhozzá.

Anna tűnődő, ragyogó szemekkel nézett rá, s nem szólt egy szót sem.

22

Sztyepan Arkagyics azzal a kissé ünnepélyes arccal lépett Alekszej Alekszandrovics szobájába, amellyel a hivatalában szokott az elnöki székbe ülni. Alekszej Alekszandrovics hátrakulcsolt kézzel járkált a szobában, s ugyanazon gondolkozott, amiről Sztyepan Arkagyics a feleségével beszélt.

- Nem zavarlak? - mondta Sztyepan Arkagyics, akit sógora láttán a zavar szokatlan érzése fogott el. Hogy zavarát elrejtse, nemrég vett, új módon nyíló cigarettatárcája után nyúlt, s a tárca bőrét megszagolva egy cigarettát vett ki belőle.

- Nem. Akarsz valamit? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics kelletlenül.

- Igen, szeretnék... beszédem... igen, beszédem volna veled - mondta Sztyepan Arkagyics, elcsodálkozva szokatlan félénkségén.

Ez az érzés olyan váratlan és különös volt, hogy Sztyepan Arkagyics el sem hitte, hogy ez a lelkiismeret szava, s azt mondja, rossz, amit tenni szándékozik. Sztyepan Arkagyics erőt vett magán, s legyűrte váratlan félénkségét.

- Remélem, elhiszed, hogy a húgomat szeretem, irántad pedig őszinte vonzalommal és tisztelettel vagyok - mondta elpirulva.

Alekszej Alekszandrovics megállt, s nem felelt, de arcának alázatos áldozatkészsége meglepte Sztyepan Arkagyicsot.

- A húgomról, a kettőtök viszonyáról szándékoztam... kívántam beszélni - mondta Sztyepan Arkagyics, még mindig azzal a szokatlan félszegséggel küzdve.

Alekszej Alekszandrovics szomorúan mosolygott, a sógorára nézett, s anélkül, hogy felelt volna, az asztalhoz ment, egy megkezdett levelet vett föl, s odaadta a sógorának.

- Én is csak erre gondolok szüntelen. Itt van, ezt kezdtem el írni, írásban, gondoltam, jobban mondom el, a jelenlétem csak felizgatná - szólt a levelet odaadva.

Sztyepan Arkagyics fogta a levelet; értetlen csodálkozással nézett a rámeredő, zavaros szemekbe, s elkezdte olvasni.

Látom, hogy a jelenlétem terhére van. Akárhogy fájt meggyőződnöm erről, látom, hogy így van, s nem lehet másképp. Nem vádolom; Isten a tanúm, hogy amikor betegsége idején megláttam, egész szívemből el voltam szánva, hogy elfeledjem, ami köztünk történt, s új életet kezdjek. Nem bántam meg, s nem is fogom megbánni azt, amit tettem. Egyet óhajtottam csak,

a maga, a lelke békességét, s most azt látom, épp ezt nem értem el. Mondja meg, mi adna lelkének igazi boldogságot és nyugalmat. Én meghajlok az akarata s igazságérzete előtt.

Sztyepan Arkagyics visszaadta a levelet, s továbbra is ugyanazzal az értetlen csodálkozással nézett a sógorára, nem tudva, mit szóljon. Ez a hallgatás mindkettőjüknek annyira kínos volt, hogy Sztyepan Arkagyics ajkába, mialatt Karenin arcáról a szemét le nem vette és hallgatott, beteges rángás állt.

- Ez az, amit mondani akartam neki - szólt Alekszej Alekszandrovics elfordulva.

- Igen, igen - mondta Sztyepan Arkagyics, s nem volt ereje felelni, mert könnyek fojtogatták a torkát.

- Igen, igen. Értelek én benneteket - mondta ki végre.

- Tudni szeretném, mit akar - szólt Alekszej Alekszandrovics.

- Félek, hogy maga sem érti a helyzetét. Nem tudja megítélni - mondta Sztyepan Arkagyics összeszedve magát. - Agyonnyomja, igen, egyszerűen agyonnyomja a nagylelkűséged. Ha elolvassa ezt a levelet, nem lesz ereje bármit is mondani, csak lejjebb horgasztja a fejét.

- Igen, de mi legyen akkor hát? Hogy értsük meg egymást, hogy tudjam meg az óhaját?

- Ha megengeded, hogy megmondjam a véleményem, én azt hiszem, tőled függ, hogy a rendszabályokra, amelyeket szükségesnek tartasz, rámutass, és ennek a helyzetnek véget vess.

- Egyszóval az a véleményed, hogy véget kell vetni? - szakította félbe Alekszej Alekszandrovics. - De hogyan? - mondta aztán, szokatlan mozdulatot téve szeme előtt. - Nem látok semmiféle járható utat.

- Minden helyzetből van kivezető út - mondta felélénkülve Sztyepan Arkagyics, s felállt. - Volt idő, amikor el akartad tépni a... Ha most meggyőződsz, hogy egymást kölcsönösen nem boldogíthatjátok...

- A boldogságot különféleképp lehet fölfogni. De tegyük föl, hogy mindenbe beleegyezek, nem akarok semmit. Mi a kivezető út a mi helyzetünkből?

- Ha kíváncsi vagy a véleményemre... - mondta Sztyepan Arkagyics ugyanazzal a puhító mandulamosollyal, amellyel Annával beszélt. Ez a jóságos mosoly olyan meggyőző volt, hogy gyengeségét érezve, Alekszej Alekszandrovics is behódolt, s hajlandó volt elhinni, amit Sztyepan Arkagyics mond neki. - Ő soha ki nem mondja, de csak egyetlen megoldás lehetséges, ő is egyet kívánhat csak - folytatta Sztyepan Arkagyics -, megszakítani kettőtök viszonyát; az emléket, amelyek összefüggnek vele. A ti helyzetetekben az új viszony tisztázása szerintem elkerülhetetlen. S ez a viszony csak mindkét fél szabadságán alapulhat.

- Válás - szakította félbe undorral Alekszej Alekszandrovics.

- Igen, én azt hiszem, a válás. Igen, a válás - ismételte meg Sztyepan Arkagyics elpirulva. - Házasok számára, akik olyan helyzetbe kerülnek, mint ti, ez a lehető legértelmesebb megoldás. Ha a házasfelek azt látják, hogy az életük együtt elviselhetetlen, mi mást is csinálhatnak? Ez pedig mindig megtörténhet. - Alekszej Alekszandrovics mélyet sóhajtott, s behunyta a szemét. - Itt csak egy dolgot kell mérlegelni, új házasságba kíván-e a házasok egyike lépni. Ha nem, nagyon egyszerű a dolog - mondta Sztyepan Arkagyics, szorongásától mind jobban és jobban megszabadulva.

Alekszej Alekszandrovics izgalmában a homlokát ráncolta, morgott magában valamit, s nem felelt. Mindazt, amit Sztyepan Arkagyics olyan egyszerűnek látott, ezerszer és ezerszer átgondolta. De neki mindez nemhogy egyszerű nem volt, de egészen lehetetlennek látszott. A

válás, amelynek a módozatait már ismerte, lehetetlennek tűnt föl, méltóságérzete s a vallás tisztelete nem engedte, hogy egy koholt házasságtörés bűnét vegye magára, még kevésbé engedhette, hogy felesége, akinek megbocsátott és akit szeretett, megszégyenített és kipellengérezett legyen. De a válás más fontosabb okokból is lehetetlennek látszott.

Mi lesz a fiából válás esetén? Az anyjával hagynia lehetetlen. Az elvált anyának meglesz a törvénytelen családja; a mostohafiú helyzete, neveltetése abban minden valószínűség szerint rossz lenne. Magánál tartsa? Ez, tudta, bosszú lenne a részéről, s nem akarta. De mindezeken túl, leginkább azért tartotta lehetetlennek a válást, mert azzal, hogy beleegyezik, veszni hagyja Annát. Eszébe jutott, amit Moszkvában Darja Alekszandrovna mondott; ha a válás mellett dönt, magára gondol, s nem veszi figyelembe, hogy ezzel menthetetlenül tönkreteszi Annát. És ő, összekötve ezt a gondolatot a saját megbocsátásával s kötődésével a gyerekekhez, most a maga módján értelmezte. Beleegyezni a válásba, a szabadságát visszaadni, annyi volt szerinte, mint elveszíteni az utolsó kapcsot, ami a gyerekek életéhez fűzi, akiket szeretett, Annától pedig elvenni a jó útján az utolsó támaszt, s beletaszítani a pusztulásba. Ha elvált asszony lesz, tudta, egyesül Vronszkijjal, ez a kapcsolat pedig törvénytelen és bűnös lesz, minthogy az egyház törvényei szerint asszony, amíg az ura él, nem léphet házasságra. „Egyesül vele, s egy-két év múlva vagy Vronszkij hagyja ott, vagy ő kezd új viszonyt - gondolta Alekszej Alekszandrovics. - S én, aki beleegyeztem a törvénytelen válásba, bűnös leszek a pusztulásában.” Mindezt százszor is átgondolta, s meg volt győződve, hogy a válás nemcsak hogy nem nagyon egyszerű, ahogy a sógora mondja, de teljesen lehetetlen. Nem hitt Sztyepan Arkagyics egyetlen szavában sem; ezer cáfolata volt mindarra, amit mondott, de hallgatta; szavaiban érezte, az a durva, hatalmas erő szól, amely az életét kormányozza, s amelynek be kell hódolnia.

- A kérdés csak az, hogy te milyen föltétellel egyezel bele a válásba, ő semmit sem akar, semmit sem mer kérni tőled, mindent a te nagylelkűségedre bíz.

„Én Istenem! Én Istenem! De miért?” - gondolta Alekszej Alekszandrovics. Eszébe jutott, hogyan zajlik a válóper, ha a férj veszi magára a bűnt, s szégyenében azzal a mozdulattal takarta el az arcát, amellyel Vronszkij a magáét.

- Izgatott vagy, ezt megértem. De ha meggondolod...

„Aki arcul üt téged jobb felől, fordítsd felé a másik orcádat is, s aki elveszi a köntösöd, annak add oda az inged is” - gondolta Alekszej Alekszandrovics.

- Igen, igen! - kiáltott föl sipító hangon. - Magamra veszem a gyalázatot, odaadom a fiamat is, de... de nem volna jobb így hagyni? Különben tedd, amit akarsz.

S elfordulva a sógorától, úgy, hogy az nem is láthatta őt, leült az ablaknál egy székre. El volt keseredve, szégyellte magát, de a keserűséggel és szégyennel együtt önnön alázatosságának magasztossága meg is hatotta, s örömöt is okozott.

Sztyepan Arkagyics meg volt hatva. Hallgatott.

- Alekszej Alekszandrovics, hidd el nekem, Anna méltányolni fogja a te nagylelkűségedet - mondta végül. - De ez nyilván az Isten akarata volt - tette hozzá, s ahogy kimondta, érezte is, hogy butaság volt, s nehezen türtőztetett egy mosolyt a butasága fölött.

Alekszej Alekszandrovics felelni akart valamit, de a könnyek megakadályozták benne.

- Végzetes szerencsétlenség ez, amelybe bele kell nyugodnunk - mondta Sztyepan Arkagyics. - Én ezt a szerencsétlenséget befejezett ténynek tekintem, s azon vagyok, hogy segítsek rajtatok.

Amikor Sztyepan Arkagyics a sógora szobájából kiment, meg volt hatva, ez azonban nem akadályozta meg benne, hogy meg ne legyen elégedve, amiért ilyen sikeresen intézte el ezt a dolgot; arról ugyanis meg volt győződve, hogy Alekszej Alekszandrovics nem veszi vissza a szavát. Elégedettségéhez az is hozzájárult, hogy egy jó gondolata támadt; ha ennek a dolognak vége lesz, a feleségének s közeli ismerőseinek ezt a kérdést teszi majd föl: „Mi a különbség köztem és az uralkodó között? Az uralkodó asztalt bonthat, amitől legalább egy tucat ember nekikeseredik, én viszont ma házasságot bontottam, amitől három ember holtbiztos boldogabb lett... Vagy: miben hasonlítunk, az uralkodó meg én? Hát az... Egyébként, majd még kitalálok valami jobbat” - gondolta mosolyogva.

23

Vronszkij sebe, noha a szívet elkerülte a golyó, veszedelmes volt. Néhány napon át élet-halál közt lebegett. Amikor először volt annyira, hogy beszélni tudott, csak bátyjának a felesége, Varja tartózkodott a szobában.

- Varja - mondta, s szigorúan nézett rá -, véletlenül lőttem meg magamat. Kérlek, ne beszélj erről soha; s így mondd mindenkinek. Másképpen nagyon ostobán hangzanék!

Varja nem felelt; fölébe hajolt, s örvendő mosollyal nézett az arcába. Vronszkij szeme tiszta volt, nem lázas, a pillantása azonban szigorú.

- No, hála Isten! - mondta. - Nem fáj semmid?

- Csak itt egy kicsit. - A mellére mutatott.

- Akkor hadd kösselek át.

Vronszkij némán szorította össze széles állcsontjait, s a sógornőjét nézte, mialatt átkötözte. Amikor végzett, így szólt:

- Nem beszélek félre; légy rajta, kérlek, ne legyen szóbeszéd, hogy szándékosan lőttem magamba.

- Nem is mondja senki. De remélem, nem fogsz többet véletlenül lövöldözni? - mondta kérdő mosollyal. - Valószínűleg nem, pedig jobb lenne...

És komoran elmosolyodott.

De szavai s mosolya ellenére, melyek Varját annyira megijesztették, amikor a gyulladás elmúlt s gyógyulni kezdett, bánata egy részétől, úgy érezte, teljesen megszabadult. Tettével mintha lemosta volna a korábbi szégyent és megaláztatást. Nyugodtan gondolhatott már Alekszej Alekszandrovicsra. Elismerte nagylelkűségét, s már nem érezte magát megalázottnak. Azonkívül élete is visszatért régi vágányára. Megvolt a lehetősége, hogy szégyen nélkül nézzen az emberek szemébe, élhetett megint a szokásai szerint. Az egyetlen, amit a szívéből nem tudott kitépni, bár folyton küzdött vele, a kétségbeesésig menő fájdalom volt, hogy Annát örökre elvesztette. Hogy most, amikor bűnét a férjjel szemben levezekelte, le kell mondania róla, s Anna bűnbánata s az ura közé többé oda nem áll, erre keményen el volt magában szánva. De szerelme elvesztésén a bánatot nem tudta a szívéből kitépni, emlékezetéből nem törülhette ki az Anna mellett megismert boldogság perceit, amelyeket akkor oly kevéssé becsült meg, most azonban teljes varázsukkal vették üldözőbe.

Szerpuhovszkoj egy taskenti megbízást eszelt ki neki, s Vronszkij a legkisebb habozás nélkül egyezett bele az ajánlatába. De minél közelebb jött elutazásának az ideje, annál nehezebbé vált az áldozat, amelyet vélt kötelességéért hozott.

Sebe beforrt, kijárt már, s előkészületeket tett a taskenti útra. „Csak még egyszer lássam, aztán eltemetem magam, és meghalok” - gondolta, s Betsy előtt, búcsúlátogatásai során, ki is mondta a gondolatát. Betsy ezzel a küldetéssel ment Annához, s hozta meg a tagadó válaszát.

„Annál jobb - gondolta Vronszkij, ahogy a választ megkapta. - Gyengeség volt; az utolsó erőm is fölemésztette volna.”

Másnap reggel maga Betsy jött el hozzá, és közölte, hogy Oblonszkijon keresztül biztos értesülése van, Alekszej Alekszandrovics hajlandó elválni, találkozhatik Annával.

Azzal sem gondolt már, hogy Betsyt kikísérje, megfeledkezett elhatározásáról, nem kérdezte, mikor mehet, a férj hol van; azonnal Kareninékhoz hajtatott. Nem látott senkit, semmit, szaladt fel a lépcsőn, s futását alig türtőztetve, gyors léptekkel ment be Anna szobájába. Nem gondolkozott rajta, meg se nézte, van-e vagy nincs a szobában még valaki, átölelte s csókokkal borította el Anna arcát, kezét, nyakát.

Anna készült erre a viszontlátásra, elgondolta, mit mond majd, de semmit sem sikerült belőle elmondania, Vronszkij szenvedélye átragadt rá. Csillapítani akarta őt, magát, de késő volt. Azt érezte, amit Vronszkij. Ajkai úgy reszkettek, hogy jó soká semmit sem tudott mondani.

- A hatalmadba ejtettél, a tied vagyok - mondta végre, s mellére szorította a férfi kezét.

- Így kellett lennie! - szólt Vronszkij. - S így is kell, ameddig csak élünk. Ezt most már tudom...

- Igaz - mondta Anna, mind halványabban és halványabban, Vronszkij fejét a melléhez szorítva. - De az után, ami történt, van benne valami borzasztó.

- Minden elmúlik, minden elmúlik, s olyan boldogok leszünk! A szerelmünk attól, hogy van valami borzasztó benne, talán csak erősebb lesz - emelte föl Vronszkij a fejét, erős fogait mosolyában elővillantva.

S Anna nem tudott vissza nem mosolyogni - nem a szavaira, a szerelmes pillantására. Fogta a kezét, s a hűvös arcát, a lenyírt haját cirógatta vele.

- Meg sem ismerlek ezzel a kurta hajjal. Úgy megszépültél. Olyan vagy, mint egy kisfiú. De milyen sápadt vagy!

- Igen, nagyon gyönge vagyok - mondta Anna mosolyogva. S az ajka megint megremegett.

- Olaszországba megyünk, ott megerősödsz - mondta Vronszkij.

- S csakugyan lehetséges, hogy férj-feleség legyünk, egy család veled? - mondta Anna, közelről nézve a szemébe.

- Én csak azon csodálkozom, hogy valaha másképp is lehetett.

- Sztyiva azt mondja, ő mindenbe beleegyezett, de én nem tudom elfogadni a nagylelkűségét - mondta, s tűnődve nézett Vronszkij arca mellé. - Nem akarom a válást, énnekem most már egészen mindegy. Csak azt nem tudom még, mit dönt Szerjozsáról.

Vronszkij nem értette, hogy gondolhat most, viszontlátásuk percében, a fiára, válásra. Hát nem mindegy az?

- Ne beszélj erről, ne is gondolj rá - mondta, kezét a kezében forgatva, s azon volt, hogy vonja magára a figyelmét; de Anna még mindig nem nézett rá.

- Ó, miért is nem haltam meg, jobb lett volna! - mondta, s két orcáján zokogás nélkül ömlött a könny. De mosolyogni próbált, hogy Vronszkijt el ne keserítse.

A hízelgő és veszélyes taskenti megbízásról lemondani, Vronszkij korábbi fogalmai szerint, szégyenletes volt és lehetetlen. Most azonban egy percnyi gondolkozás nélkül mondott le, s látva, hogy eljárását felsőbb körök nem helyeslik, azonnal kilépett a szolgálatból.

Alekszej Alekszandrovics egy hónapra rá egyedül maradt a lakásában a fiával, Anna pedig Vronszkijjal külföldre utazott; a válóper megindítását nemcsak hogy nem kérte, de végképp lemondott róla.